

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (İDARE HUKUKU)
ANABİLİM DALI**

**RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU'NUN KAMU YAYINCILIĞI VE ÖZEL
YAYINCILIK ÜZERİNDEKİ YETKİLERİ**

Doktora Tezi

Dilhun AYAYDIN

Ankara, 2014

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (İDARE HUKUKU)
ANABİLİM DALI**

**RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU'NUN KAMU YAYINCILIĞI VE ÖZEL
YAYINCILIK ÜZERİNDEKİ YETKİLERİ**

Doktora Tezi

Dilhun AYAYDIN

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Yahya K. ZABUNOĞLU

Ankara, 2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (İDARE HUKUKU)
ANABİLİM DALI

RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU'NUN KAMU YAYINCILIĞI VE ÖZEL
YAYINCILIK ÜZERİNDEKİ YETKİLERİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yahya K. ZABUNOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

ÖNSÖZ

Görev yapmakta olduğum Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi yanında yüksek lisans çalışmamı yaptığım ve sonuna gelmiş olduğum doktora çalışmalarını yürüttüğüm Ankara Üniversitesi benim ikinci yuvam olmuştur. Sosyal Bilimler Enstitüsü nezdinde yürüttüğüm çalışmalarda sadece bir doktora tezi yazmayıp aynı zamanda gıptayla bakılacak bir kültürel ortamın parçası olmaktan büyük mutluluk duymaktayım.

Bu bağlamda, “Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun Kamu Yayıncılığı ve Özel Yayıncılık Üzerindeki Yetkileri” başlıklı doktora tezi, danışman hocam Prof.Dr. Yahya K. Zabunoğlu’nun gözetiminde yazılmıştır. Sayın Hocama bana verdiği destek için en derin saygılarımı sunmaktayım. Tez izleme komitesinde yer alan Sayın hocalarım Prof.Dr. Metin Günday ve Prof.Dr. Merih Öden, tez konusunun belirlenmesi ve kapsamına ilişkin olarak değerli görüşleriyle yol gösterici oldular. Yine bu süreçte hocam; Prof.Dr. Erdal Onar, görüş ve yönlendirmeleriyle bana ışık tutmuştur. Kendilerine teşekkürü borç bilmekteyim.

Aynı zamanda sorularıma sabırla cevap veren, yoğun anlarında dahi yardımlarını benden esirgemeyen değerli dostlarım Av. Ahmet Eren Altay’a, ve Av. Mustafa Çetinkaya’ya müteşekkirim.

Çalışma kapsamında yüzlerce kaynak gözden geçirilmiş ve uygun olanlar tez çalışmasında kullanılmıştır. Temel amaç okuyucunun, radyo ve

televizyon alanına ilişkin olarak, RTÜK ve yayıncı kuruluşlar arasındaki regülasyon ilişkisini doğru bir şekilde kavramasını sağlamaktır. Tez'de vardığım sonuçlar sadece şahsımın görüşlerini taşımaktadır. Amaç; Türkiye'de kamu idaresinin bir parçası olan ve özel sektöre'de açık olan radyo ve televizyon sahasının işleyişini doğru bir biçimde ortaya koymaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
YAZILI BASINDAN GÖRSEL VE İŞİTSEL BASINA	5
GEÇİŞ SÜRECİNDE HABERLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ	5
I. KİTLE HABERLEŞME VE ARAÇLARI	5
II. YAZILI BASININ TARİHSEL GELİŞİMİ	13
A. YAZILI BASININ DÜNYADAKİ GELİŞİMİ	14
B. YAZILI BASININ ÜLKEMİZDEKİ GELİŞİMİ	23
III. RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE DÜNYADAKİ YAYILMA SÜRECİ.....	32
A. GENEL OLARAK	32
B. RADYO YAYINCILIĞI	35
C. TELEVİZYON YAYINCILIĞI.....	39
IV. MODERN DEVLET VE KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	48
A. YAZILI BASIN, SANSÜR VE DEMOKRASİ	56
B. RADYO-TELEVİZYON, SANSÜR VE DEMOKRASİ.....	66
C. DEMOKRASİ-ÇOĞULCULUK VE KAMUOYU KAVRAMLARI EKSENİNDE HABERLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ	74

V.	RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞININ HUKUK KAYNAKLARINDA DÜZENLENME SÜRECİ.....	91
A.	ULUSAL MEVZUATLARDA DÜZENLENME SÜRECİ.....	91
B.	ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER KANALIYLA DÜZENLENME SÜRECİ.....	104
	İKİNCİ BÖLÜM.....	110
	KAMU YAYINCILIĞI VE ÖZEL YAYINCILIK HİZMETLERİNİN.....	110
	ÜLKEMİZDEKİ HUKUKİ REJİMİ	110
VI.	KAMU YAYINCILIĞI.....	110
A.	GENEL OLARAK	110
B.	1961 ANAYASASI ÖNCESİ KAMU YAYINCILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	112
1.	TRT Öncesi Dönem	112
a.	Radyo Yayincılığı.....	112
b.	Televizyon Yayincılığı.....	119
2.	1961 Anayasası ve TRT Sonrası Dönem.....	121
a.	Radyo Yayincılığı.....	122
b.	Televizyon Yayincılığı.....	125
C.	1982 ANAYASASI VE TRT	135
1.	Radyo Yayincılığı.....	138
2.	Televizyon Yayincılığı	139
3.	Yayınlarla İlişkin Temel İlkeler Ve Yayın Esasları	143
4.	TRT'nin Kuruluşu ve Görevleri	146
5.	Organları	149

c. Yönetim Kurulu	149
d. Genel Müdürlük	152
e. Özerklik Ve Tarafsızlık Çerçevesinde Genel Müdür ve Yönetim Kurulu Ataması ve Görevden Alınması Nasıl Olmalı?	154
f. Danışma Kurulları	170
g. Teşkilat Yapısı	172
6. TRT Yayınları	174
7. TRT'nin Yayımlamakla Yükümlü Olduğu Yayınlar	175
a. Hükümetle İlgili Yayınlar	175
b. Siyasi Partilerle İlgili Yayınlar	177
c. Olağanüstü Dönemlerde Yayın	178
d. TBMM Yayınları	179
e. Açık Öğretim ve Eğitim İle İlgili Yayınlar	182
f. Yabancı Ülkelerde Yapılan Yayınlar	185
8. TRT'de Reklam Yayınları	185
9. Yayınlarla İlişkin Düzeltme ve Cevap Hakkı	187
10. Yayınların Denetimi ve Sorumluluk	190
a. Denetimin Kapsamı	190
b. Denetim Kapsamı Dışına Çıkartılan Programlar	193
c. Denetim Usulü	195
d. Sorumluluk	196
11. Mali Hükümler ve Kurumun Gelirleri	198
12. Kurumun Personel İstihdam Usulü ve Sorunu	203
VII. ÖZEL YAYINCILIK	209

A. GENEL OLARAK	209
B. RTÜK'ÜN KURULUŞUNDAN ÖNCE YAŞANAN HUKUKİ BOŞLUK DÖNEMİ.....	211
C. 3984 SAYILI KANUNLA ÜLKEMİZDE KURULAN RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU DÖNEMİ.....	215
D. 6112 SAYILI KANUNLA BİRLİKTE OLUŞTURULAN YENİ DÖNEM...	221
VIII. KAMU YAYINCILIĞI VE ÖZEL YAYINCILIK İÇİN GETİRİLMİŞ ORTAK DÜZENLEMELER.....	224
A. RADYO-TV'LERLE İLGİLİ İLKELER VE KURALLAR	224
B. RADYO-TELEVİZYON YAYIN HİZMETLERİNE İLİŞKİN YAYIN İLKELERİ	225
C. YAYIN HİZMETLERİNDE TİCARİ İLETİŞİM.....	243
D. TELEVİZYON VE RADYO YAYIN HİZMETLERİNDE REKLAM VE TELE-ALİŞVERİŞ.....	247
1. Reklam ve Telealışveriş Nedir?	247
2. Reklam ve Tele-alışveriş Hakkında Öngörülen Yasal Mevzuat.....	254
E. TİCARİ İLETİŞİM GELİRLERİ.....	262
F. RADYO-TELEVİZYON YAYINLARINDA YAYIN HİZMET İÇERİĞİ	266
1. Genel ve Tematik Yayın.....	266
2. Avrupa Eserleri	268
3. Kısa Gösterim Hakkı	269
4. Kamunun Önemli Olaylara Erişimi	269
5. Düzeltme ve Cevap Hakkı.....	270

G. MEDYA KURULUŞLARI BAKIMINDAN GETİRİLEN YÜKÜMLÜLÜKLER	
272	
1. Logo ve Çağrı İşareti.....	272
2. İzleyici Temsilciliği.....	273
3. Koruyucu Sembol Sistemi	274
4. Yayın Kayıtlarının Muhafazası	283
H. MEDYANIN EKONOMİK BOYUTU VE MEDYA GRUBU SAHİPLERİ .	285
İ. İZLENME – DİNLENME ORANLARI VE MEDYADA TEKELLEŞME ...	295
1. İzlenme Ve Dinlenme Oranlarının Ölçümü.....	296
2. İzlenme Ve Dinlenme Oranları İçin Öngörülen Yasal Mevzuat	301
3. Medya Grubu Sahipliği.....	313
4. Radyo Ve Televizyon Yayıncılığında Tekelleşme Ve Rekabet Kurumu'nun Yetkisi.....	316
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	320
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUL OLARAK RTÜK'ÜN KURULUŞU, TEŞKİLAT YAPISI, YETKİLERİ VE İDARİ YARGI YERLERİ	320
TARAFINDAN YAPILAN DENETİM	320
I. KISIM	320
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUL OLARAK RTÜK'ÜN KURULUŞU, TEŞKİLAT YAPISI.....	320
I. GENEL OLARAK DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULLAR	320
II. TÜRK İDARE HUKUKU UYGULAMASINA GİRİŞİ.....	324
III. DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULLARIN DÜZENLEME ALANLARI VE HUKUKİ REJİMLERİ	336

A. ÖZELLİKLERİ	338
B. DÜZENLEME ALANLARI.....	342
C. TÜRK İDARİ TEŞKİLATI İÇİNDEKİ YERLERİ	343
D. YETKİLERİ.....	348
1. Kamu Hizmeti Boyutu	348
2. Kolluk Yetkisi Boyutu	355
IV. RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULUNUN KURULUŞU VE TEŞKİLATI.....	357
A. RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU'NUN KURULUŞU	357
1. Tarihçe.....	357
2. Kurulun Kuruluşundaki Hukuki Gereklilik ve Anayasal Temeli	358
3. Kurulun Düzenleme Alanının Düşünce Özgürlüğü ve Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğü İle Yakın İlişkisi	360
4. Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun Kuruluşundaki Amaç ve Faaliyetlerinin Kapsamı	375
B. RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU'NUN TEŞKİLAT YAPISI.....	381
1. RTÜK'ün Kuruluşuyla İlgili Esaslar.....	381
2. Radyo Televizyon Üst Kurul Üyeliği ve Üyelerinin Seçilme Koşulları .	382
3. Üst Kurul Üyelerinin Görevden Alınması, Teminatı, Mali ve Sosyal Hakları	399
4. Üyeler İçin Getirilmiş Yasaklar	404
5. Kurulun Görev ve Yetkileri	407
6. Kurulun Çalışma Esasları, Toplantı ve Karar Yeter Sayıları.....	412
7. Kurulun Mali Kaynakları, Bütçesi ve Gelirlerinin Tahsili	413

8. Kurulun Teşkilatı	417
9. Kurulun Denetimi	423
10. Kurulun Teşkilat Yapısında Görülen Aksaklıklar	425
II. KISIM.....	429
RTÜK'ÜN YETKİLERİ VE İDARİ YARGI YERLERİNCE YAPILAN DENETİM...	429
V. RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU'NUN KULANDIĞI YETKİLER	429
A. FREKANS PLANLAMASI YAPMA VE TAHSİS YETKİSİ.....	429
B. LİSANS VERME YETKİSİ.....	445
C. YAYIN İLETİMİ VE YETKİLENDİRME	447
1. Multipleks işletmecileri	447
2. Platform İşletmecileri Ve Yayın Hizmeti İletimi Yapan Altyapı İşletmecileri.....	448
D. DENETİM YETKİSİ	449
1. Kamuoyu Denetimi.....	449
2. Siyasi Denetim	451
3. İdari Denetim.....	455
4. Yargısal Denetim	457
5. RTÜK'ün Denetim Yetkisi.....	457
E. YAPTIRIM UYGULAMA YETKİSİ	461
1. İdari Para Cezası	463
2. Uyarı Cezası	465
3. Yayın Durdurma Cezası.....	465
4. Geçici Yayın Yasağı.....	467
5. Yayın Lisansının İptali.....	467

6. Kanal Kapatma Cezası	468
F. İNTERNET ÜZERİNDEN RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞI.....	468
G. RTÜK VE DİĞER KAMU KURUMLARI.....	469
1. Yüksek Seçim Kurulu	469
2. Mesleki Yeterlilik Kurumu.....	480
3. Milli Eğitim Bakanlığı	483
4. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.....	490
5. Milli Savunma Bakanlığı.....	495
6. İçişleri Bakanlığı - Emniyet Genel Müdürlüğü – Milli İstihbarat Teşkilatı	495
VI. İDARİ YARGI YERLERİNCE YAPILAN DENETİM	498
SONUÇ	506
KAYNAKÇA.....	513
ÖZET	533
ABSTRACT	534

KISALTMALAR

ABD	: Ankara Barosu Dergisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AÜHFD	:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AÜTİTE	: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
BBC	: British Broadcasting Corporation
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CNN	: Cable News Network
CSA	: Conseil Superieur de L'audiovisuel
FCC	:Federal Communications Commission
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ITA	: Independent Television Authority
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
OFCOM	:Office of Communications
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
UNESCO	:United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

GİRİŞ

Radyo ve televizyon alanında 1990'lı yılları takiben yapılan özelleştirme sonucunda kamu yayıncılığı tekeli sona ermiştir. Kamu yayıncılığını her türlü ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ortamında gerçekleştiren TRT Kurumu, "tek ses" olarak uzun yıllar bu hizmeti sunmuştur. TRT kurumu döneminde, kurumun yayınlarına ilişkin denetim Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak; özel radyo ve televizyonların kurulması ile hem TRT'yi hem de özel radyo ve televizyonları denetlemek üzere Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur.

RTÜK adı verilen bu yapının kurulmasında Amerika'da ki FCC, İngiltere'de ki OFCOM, Fransa'da ki CSA gibi yapıların etkisi olduğu gibi, üyesi olmayı arzu ettiğimiz Avrupa Birliği düzenlemelerinin getirdiği bir sonuç olarak görebiliriz.

Radyo ve televizyon, görüntü itibarıyla birer teknik cihaz olsa bile, bireyin yaşamında ve toplumsal hayatta ki etki alanı tahmin edilemeyecek derecede büyüktür. Radyo ve televizyon, icadından sonra çokta uzun sayılmayacak bir dönem içerisinde İngiltere ve Amerika'da toplum yaşamının içine girmiştir. Bu hızlı ilerleyiş, gerek Avrupa ülkelerinde ve gerekse de Amerika'da radyo ve televizyon yayınlarını düzenleyen hukuki metinlerin ortaya çıkışına sebep olmuştur. Bu hukuki metinler, siyasal ve ekonomik olaylar karşısında zaman içinde değişime uğramıştır.

Benzer süreçler Türkiye’de de yaşanmıştır. Cumhuriyetin kurulduğu yıllar da radyo yayıncılığı alanında yapılan atılımlar, sonrasında da devam etmiş ancak televizyon yayıncılığında ki gelişim çok daha yavaş olmuştur. Televizyon yayıncılığının Türkiye’ye gelişi 1960’lı yılların ortasını bulmuştur. Özelleştirmelerin 1980 sonrası ülke gündemine girmesiyle birlikte radyo ve televizyon yayıncılığının kapıları özel sektöre açılmıştır.

1980 sonrası dönemi, aynı zamanda “regülasyon kurumları” adını verdiğimiz düzenleyici ve denetleyici kurumların Türkiye’de ortaya çıktığı dönem olarak görebiliriz. Bu bağlamda RTÜK, düzenleyici ve denetleyici kurul olarak temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren bir alanda faaliyet göstermektedir.

Tezin sorunsalını ortaya koyacak olursak, RTÜK, bu işlevi yerine getirmekte yeterli bir görünüm sergilemekte midir? Ya da RTÜK’e ihtiyaç var mıdır? Sorularının cevabını arayacağız. RTÜK’ün işlevleri bağlamında nasıl bir RTÜK olmalı? Sorusunun cevabı ise ulaşmak istediğimiz sonuçtur. Bu bağlamda TRT’nin ve özel – radyo televizyonların sahip olduğu ve olması gereken niteliklerinde üzerinde durulacaktır. Çalışma’da, bir çok kaynaktan faydalanılmıştır. Ancak; RTÜK’ün işlevlerini ortaya koymadan önce ilişkili olduğu ve konunun anlaşılması bakımından önem arz eden diğer süreçlerde ortaya konulmuştur. Çalışma, iletişim alanına ilişkin bir çalışma değildir. Ancak; iletişim alanının verilerinden, teorilerinden yararlanmaksızın bu çalışmanın yapılması da düşünülemezdi. Bu sebeple çalışmamızda iletişimle ilgili geniş bir saha çalışması yapılmıştır. Çalışmamız hukuk disiplini

içerisinde yer alan idare hukuku alanına ilişkindir. Ceza hukuku, medeni hukuk, fikir ve sanat eserleri hukuku gibi genel ve özel hukuk alanlarına girilmemiştir. Çalışma, idare hukuku bakış açısını içereceği için bu alanlar kapsam dışında bırakılmıştır.

Tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kitle haberleşme kavramından hareketle yazılı basının, radyo ve televizyonun dünyada ki ve ülkemizde ki gelişimi anlatılacaktır. Yazılı basın alanında geçirilen süreç anlatılmaksızın, radyo ve televizyon alanının anlaşılması ve farklılığı ortaya konulamayacaktır. Radyo ve televizyon alanının ifade özgürlüğünün bir boyutu olduğu, konunun demokrasi ve çoğulcukula ilişkileri ortaya konulduktan sonra bu alanın ulusal ve uluslararası mevzutlardaki düzenlenme süreci anlatılacaktır.

İkinci bölümde; kamu yayıncılığı ve özel yayıncılığın ülkemizde ortaya çıkışı ve hukuki rejimleri ortaya konulduktan sonra 3984 Sayılı Eski RTÜK Yasası dönemi ile 2011 yılında kabul edilen Yeni 6112 Sayılı RTÜK Yasası kapsamında getirilen ilke ve kurallar incelenecektir. Bu ilke ve kurallar RTÜK'ün yetkilerinin dayanakları olarak ikinci bölümde ele alınacaktır.

Üçüncü bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, düzenleyici ve denetleyici kurulların özelliklerine değinilerek RTÜK'ün Anayasal konumu tespit edilip, yetkilerinin niteliği üzerinde durulacaktır. Özel yayıncılığın bir kamu hizmeti olup olmadığının tespiti yapıldıktan sonra, RTÜK'ün üyeleri, teşkilat yapısı ve çalışma usulü, mali yapısı gibi konular analiz edilecektir. Teşkilat yapısında görülen aksaklıklara değinildikten sonra ikinci kısma

geçilecektir. İkinci kısımda RTÜK'ün yetkileri tek tek ele alınacaktır. RTÜK'ün diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla olan ilişkilerine değinildikten sonra, RTÜK'ün kullandığı yetkiler üzerinde idari yargı yerleri tarafından yapılan denetimlere değinilecektir. Sonuç kısmı ile çalışma tamamlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZILI BASINDAN GÖRSEL VE İŞİTSEL BASINA GEÇİŞ SÜRECİNDE HABERLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ

I. KİTLE HABERLEŞME VE ARAÇLARI

Kitle haberleşmesinin ne olduğu ve kitle haberleşme kavramlarını anlamak için haberleşme kavramının ne olduğunun tespiti zorunludur.

Haberleşme, Arapça kökenli muhaberat sözcüğüyle aynı anlamda kullanılmaktadır.¹ Latince kökeni common olan bu sözcük, paylaşım bir aradalık anlamına geldiği gibi², Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'nde üç farklı anlama gelmektedir. Birinci anlamı "iletişim ve yazışmadır". İkinci anlamı: İngilizcedeki "communication" sözcüğünden hareketle: "Canlılar arasında veya bir canlının organları arasında haberleşmedir". Üçüncü anlamı ise yine İngilizce kökünden hareket edilmeyle birlikte daha teknik bir anlam katarak yapılan tanımdır. "Kişiler veya kişiler ile teknik cihazlar arasındaki bilgi ve haber aktarımı. Haber alma, haber aktarma olgusunun karşılıklı görünümü" 'dür.³

Haberleşme İletişim kavramıyla aynı anlama mı gelmektedir? Bu durumda çalışmamızda hangi sözcüğü kullanmalıyız? Bu soruların

¹<http://www.etimolojitürkçe.com>. 15.02.2014

² Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011, s.37.

³<http://www.tdk.gov.tr>. 15.02.2014

cevaplarını aramadan çalışma bütünlüğünün korunmasının mümkün olmadığı kanaatindeyiz.

Yine aynı sözlükte *iletişim* kavramının tanımlarına baktığımızda ilk tanım: “duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarımı, bildirişim, haberleşme komünikasyon” şeklinde tanımlanmaktadır. İkinci tanımda: “Telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi olarak yer almaktadır. Üçüncü tanımda: “bir yerden, bir kişiden, bir makineden bir başkasına, herhangi bir ortamdan yararlanarak bilgi gönderme”, dördüncü tanımında ise: “bir düşüncenin, bir duygunun, yüz anlatımı, el, kol ve baş hareketleri, konuşma yoluyla ya da yazı, telefon, radyo, televizyon gibi bildirişim araç ve gereçlerinden yararlanarak bir kimseden başka bir kimseye iletimi” yer almaktadır.⁴ Tüm bu tanımlardan hareketle, haberleşme ve iletişim sözcüklerinin sözlük anlamlarının eş anlam düzeyinde kullanıldığını belirtmek yanıltıcı olmayacaktır. Başta haberleşme sözcüğü yaygın iken bugün iletişim sözcüğünün aynı ve hatta fazlası bir yaygınlıkla kullanılmasının altında yatan neden nedir?

Radyo ve televizyonun icadından sonra teknik bir aygıt kullanılarak haberleşme faaliyetinin yaygınlaşması üzerine bilgisayarların gelişimi ve internetin icadı bu sürece eklenince akademik düzeyde yapılan çalışmalar, iletişim başlığı altında ifade edilmeye başlanmış ve ülkemizde basın yüksek okulu, iletişim fakülteleri kapsamında gazetecilik, radyo-televizyon ve sinema

⁴<http://www.tdk.gov.tr>. 15.02.2014

bölümlerinin açılması ile iletişim kavramı haberleşme kavramının yerini alacak şekilde kullanılmıştır.

İletişim fakültelerindeki meslektaşlarına nazaran, hukuk kökenli akademisyenlerin tercihi ise haberleşme sözcüğü olmuştur. Bu tercihin temel sebebi ise yasa dilinde iletişim sözcüğünün değil, haberleşme sözcüğünün ağırlıklı olarak kullanılıyor olmasıdır. Başta Anayasa olmak üzere Türk Ceza Yasası, Basın Yasası, Elektronik Haberleşme Yasası, 6112 sayılı RTÜK Yasası gibi yasalarda haberleşme sözcüğü kullanılmaktadır. Ancak; bu yasalarda homojen olarak sadece haberleşme sözcüğü kullanılmamaktadır. İlgili hükümlerde iletişim sözcüğüne az da olsa yer verilmiş olması, kavram kullanımı bakımından teklifi ortadan kaldırmıştır.

Çalışmamız bakımından ele alacak olursak, iletişim ve haberleşme kavramları, aynı anlama gelecek şekilde kullanılacaktır. Burada Anayasanın ve yasanın temel dili olan haberleşme kavramı tarafımızdan tercih edilecektir. Ancak; yukarıda izah edildiği üzere, yasa metinlerinde yer yer iletişim kavramına yer verilmesi ve yararlanılan kaynaklarda kavram teklifi bakımından gözetilmiş bir özen bulunulmaması yüzünden hem haberleşme ve hem de iletişim kavramlarına bir arada yer verilmek zorunda kalınacaktır.

Yukarıda iletişim kavramının tanımının ne olduğunu anlatmamıza rağmen iletişim kavramının ne olduğuyla ilgili verilen diğer tanımlar olmaksızın bu sözcüğü, sözlük diliyle verilen tanımlar yoluyla anlamak tam anlamıyla mümkün olmayacaktır. Bir başka bağlamda iletişim sözcüğünün kapsamının ne olduğunun anlaşılması gerekmektedir. İletişim Biliminin

Türkiye'deki duayeni OSKAY, iletişimi insanın varlık sürdürme biçimi olarak anlatan bir olgu olarak görmektedir. OSKAY, iletişimi sadece sözel bir süreç olarak nitelmemektedir. OSKAY'dan bir kaç örneklem yapacak olursak: *“Esnaf işletmesinde, tamirhanelerde tezgah, ekmek teknesi olarak adlandırılmaktadır .Ekmek teknesi adı verilen yer saygı görmektedir. Tezgahın üzerinde aletler gelişigüzel bir şekilde bırakılmamaktadır. Ya, duvara asılmakta ya da tezgaha düzgün bir şekilde yerleştirilmektedir. Saygı unsuru geçim sağlanan yere karşı gösterilmekte ve iletişimin sözlü olmayan yönü ortaya konulmaktadır. Yine aynı şekilde mekanların dizaynına gösterilen önem veya bir mekanın diğer mekanlara göre farklılaştırılması iletişimin bir başka boyutudur. Müdür odasının memurların oturduğu odalardan farklılaştırılması iletişimin sözel olmayan boyutudur. Yine, giyinme biçimimiz, konuşma şeklimiz, ses tonumuz iletişimin sözel olmayan biçimde ortaya konulmasıdır”.*⁵

Haberleşme olgusu üç temel ögeye dayanmaktadır. Bu üç olgu; ileti, kaynak ve hedef kitle'dir. Kaynak kişi olabileceği gibi, gazete, radyo, televizyon veya internet de olabilir. İletişimde gönderilen bildirim ileti adını almaktadır. Sözel kodlamalar veya teknik imkanlar bu iletileri taşımaktadır. Hedef kitle ise seslenilmek istenen kişi ya da kişilerdir. Burada önemli olan nokta, kaynak ile hedef kitlenin iletinin anlamsal içeriği hususunda uzlaşmasıdır. Ancak; her zaman işler yolunda gitmeyebilir. Kültürel farklılıklar devreye girebilir. Mesela, bir eskimo ile kenya'lının kar üzerine sohbetinin

⁵ Ünsal Oskay, **İletişimin A,B,C'si**, Der Yayınları, İstanbul, 2011, s.1-5.

ilerleme şansı bulunmamaktadır. Anlamsal içerik, haberleşmenin bütünleştirici yönüdür. İletinin hedef kitleye ulaştırılması esnasında hedef kitlenin dikkatini çekecek şekilde dizayn edilmesi, bireysel gereksinimleri karşılamalıdır. Bu durumda hedef kitlenin temel değerleri, tutumları ve standartları bilinmelidir.⁶

Peki kitle haberleşme nedir? İngilizce karşılığı “mass media” olan bu kavram: “dağınık insan topluluklarının, aynı zamanda örgütlenmiş bir kaynaktan, iletilen haberlere veya uyarılara maruz kalması, bir takım kaynaklardan elde edilen bilgi ve haberlerin değişik araçlarla geniş halk topluluklarına yaygın olarak duyurulmasıdır.”⁷

Kitle haberleşme araçları ise bu dağınık insan topluluklarına haberi ve bilgiyi ileten araçlardır. Nelerdir bu kitle haberleşme araçları? Daha eski devirlerde duman, mağara yazıları, papirüsler, haber mektupları, güvercin vasıtasıyla iletilen haberler, posta arabaları, telgraf, telsiz, radyo, televizyon, internet, hatta cep telefonları sıralanabilir.

XIX. yüzyıla kadar haberleşme veya iletişimcilerin diliyle iletişim kavramı sistematik biçimde ele alınmamıştır. Tarihsel kökenine bakıldığında eski Yunanda Aristoteles, Retorik isimli eserini yazarken, konuşma sanatını ele almış ve iletişim üzerine ilk sistematik çalışmalardan birini yapmıştır. Dil üzerine yoğunlaşan Kaşgarlı Mahmut, Katip Çelebi, Seyahatnameleri kaleme alan Evliya Çelebi, iletişim bilimini ilgilendiren ilk incelemeleri yapmıştır.

⁶Ünsal Oskay, **İletişimin A,B,C'si**, s.11,18,37.

⁷<http://www.nedirnedemek.com.18.02.2014>

Haber mektupları, tacirlerin haber bültenleri devamında matbaanın bulunuşu, gazete ve dergilerin basılması iletişimin bir çalışma sahası olabilmesi adına ilk örneklerdir. Marx'tan Durkheim'a kadar bir çok dūřunür ve filozof haberleşme alanının gelişimine katkıda bulunmuştur. Yine sosyalizmin yükselişi ve kapatilist ilişkiler haberleşme alanına ilişkin teorilerin temelini oluşturmuştur.⁸

Ancak; kitle haberleşmenin önem kazanması XIX. Yüzyılın ikinci yarısı ve XX. Yüzyılın başına tekabül etmektedir. Siyasiler, ve sermaye sahipleri kitle haberleşme araçlarının önemini kavrayıp bu araçlara önem verdikçe kitle haberleşme ve araçları, akademik alanda da önem kazanmıştır.⁹

1920'lerde siyasal iletişim alanında özellikle propaganda ve etkilerini alışan Walter Lippman ve Harold Lasswell damgasını vurmuş, eş zamanlı olarak Avrupa'da Frankfurt okulunun marksizim etkisi altında yaptığı çalışmalar yer almıştır. I.Dünya savaşı sırasında telgraf, gazete kullanımı ve radyonun propaganda aracı olarak kullanılması, Yine Amerika'da sinemanın ortaya çıkışı ve kitlelerin filmlere olan ilgisi, bilim insanlarının haberleşme alanına yönelmesini tetiklemiştir. İlk önemli araştırma olarak 1929 bunalımı sırasında Amerika'da Payne Vakfı'nın sinemanın çocuklar ve gençler üzerindeki etkisine yönelik yaptığı araştırmalar gösterilebilecektir.¹⁰

⁸Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**,s.18-19.

⁹Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.17.

¹⁰Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.31-32.

Lippmann'ın kamuoyu adlı kitabı, Laswell'in kitle haberleşme araçlarının propaganda aracı olarak kullanımına yönelik yaptığı çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Laswell, bu dönemde ünlü formülünü geliştirmiştir. Kim, kime, hangi kanaldan, hangi etkiyle, ne söyler?¹¹ Formül, II. Dünya Savaşına giden yolda Amerikan ve İngiliz halkına savaşa girme nedenlerini anlatırken meşruluk sağlayan bir araç haline gelmiştir. Sonraki yıllarda da iletişim üzerine çalışanlara temel olmuştur.

Bugün bu araçların toplumu yönlendirme gücü yadsınamaz bir gerçekliktir. Kitle iletişimindeki okuyucu ve dinleyicinin dikkatinin dağınık oluşu, rahatça yönlendirilme sonucunu doğurmaktadır. Mesela, televizyon ekranlarında her gün suç ve şiddet içeren dizilerin yayınlanması veya polisiye dizilere ağırlık verilmesi, suçlulardan oluşan bir toplum yapısının yansıtılması, polisin yetkilerini hukuk dışına çıkacak şekilde kullanabilmesinin vatandaş algısında temelini oluşturmaktadır. Vatandaş, polisin suç ve suçluyla mücadele adı altında hukuk devletinin dışına çıkacak her türlü tavrını normal kabul etmekte ve buna olağan bakmaktadır.¹²

Yine kitle için ana uyarılar büyük önem taşımaktadır. Nelson'un 1947 tarihli araştırmasına göre kişiler bir çok uyarıcı içerisinde kendisine ana uyarıcı olarak neyi seçerse ona yönelir ve onun peşinde gitmektedir. Mesela siyasal propaganda amaçlı söylemler böyledir. 1946 seçimlerinde CHP'nin tek parti iktidarından aldığı gücü kırarak iktidar olan Demokrat Parti'nin

¹¹Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.75

¹²Ünsal Oskay, **İletişimin A,B,C'si**, s.55.

sloganı “Yeter, söz milletin” şeklindeydi. Bu söylem ana uyarıcı olarak yer almıştı.¹³ Bahsi geçen mesajlar ve uygulamalar kitle haberleşme araçlarının sıradan araçlar olmadığını ve dolayısıyla kitle haberleşmesinin sıradan bir şekilde bilgi alışverişini sağlayan bir unsur olmadığını göstermektedir.

İletişim, bugün sadece iki bireyin kendi aralarında ilişki kurmalarından çok daha öte hale gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının çeşitliliği, medyayı doğurmuştur. Yazılı basın, görsel basın ve bilişim alanında haberleşmeyi sağlayan araçlar bugün medya kavramı adı altında toplanmaktadır. Önceleri medya kavramı yoktu. Yazılı basının yanında radyo ve televizyonun aktif kullanımıyla birlikte medya kavramı ortaya çıkmış, devamında internet ve uygulamalarının gelişmesiyle de sosyal medya denilen yeni bir alan 2000’li yıllarda türemiştir. Medya içeriği itibariyle haberleşmeyi sağlayan bir yöne sahip olmakla birlikte, eğlendirme, eğitme, bilgi paylaşımı, propaganda yoluyla yönetme gücüne erişme ve beraberinde yönetene karşı isyanı içeren bir bütünleşmenin kullanıldığı haberleşme araçlarının bütünüdür.

Medya, bugün her konuyu medyatik yani popüler olanın bir parçası haline getirmekte tereddüt etmemektedir. Açık toplum olmak yani her türlü bilginin konuşulduğu ve paylaşıldığı bir toplum olmak, gazete, radyo, televizyon ve internetle mümkün hale gelmiştir. Özgürleşme arzusu, medyanın tarihe olan ilgisini arttırmış ve beraberinde toplumlar medya yoluyla tarihleriyle yüzleşmiştir. Bilgi artık elitist kitlelere ait olmaktan çıkmış,

¹³Ünsal Oskay, **İletişimin A,B,C’si**, s.61-62.

kitle haberleşme araçları yoluyla üniversite duvarlarını aşmış ve halka ulaşmıştır.¹⁴

Medya yoluyla gündem belirleme ise bugün sanki medyanın en önemli işlevi haline gelmiştir. Medya, istediği haberi ya da konuyu gazete, radyo, televizyon, internet yoluyla gündemden düşürmemekte hatta belki yıllarca gündemde tutabilmektedir.

II. YAZILI BASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Yazılı basının tarihsel gelişiminin kökeninde matbaanın icadı yer almaktadır. Matbaa Gutenberg tarafından icad edilmiş ve tüm Avrupa'da hızla yayılmıştır. Osmanlıya gelişi çok daha geç bir zamana rastlamaktadır. İstanbul'da ilk matbaa, 1493 yılında İstanbul'da ilk matbaa İspanya'dan Osmanlıya göçeden Yahudiler tarafından getirilmiştir. Bu dönemde Gerson adında bir haham tarafından ibrance tarih kitapları basılmıştır. Ancak, matbaacılık Osmanlı ülkesinin geneline ve özellikle Türk halkının arasına yayılmamıştır. Çok uzun zaman sonra 1726 tarihinde ilk Türk Matbaası İbrahim Müteferrika tarafından kurulmuştur. Sadrazam Damat İbrahim Paşa fermanıyla, sadece tefsir, hadis, fıkıh ve kelim kitaplarını basma iznini vermiştir. Gerçek anlamda yazılı basına Osmanlıda geçiş 19. yüzyıla rastlamaktadır.¹⁵ Matbaanın icadı okadar önemlidir ki tarihsel toplumsal olayları bir somutlaştırma ve hatta bir modele çevirme yeteneğine sahiptir.

¹⁴ Cüneyt Kanat, **Tarihin Medya İle İmtihanı**, Yeditepe Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, 2012, s.17-19.

¹⁵ Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul, 2011, s.75 Nermin Abadan, **"Gazeteciliğin Gelişim Safhaları"**, AÜSBF Dergisi, C.XVI, S.1, Ankara, 1961, s.126.

AHISKA'nın Anderson, Hobsbawm'dan naklen ilettiği gibi Fransız Devrimi bu yolla bir modele çevrilmiştir. Avrupa kıtasında yazılı basının gelişim süreci incelendiğinde; temelde Fransa, İngiltere, İtalya ve Almanya ve İspanya eksenli olarak konunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Tüm bu ülkelerde yazılı basının gelişiminde rönesanstan başlamak üzere ticari hayat, siyasal, sosyal olaylar ile savaşların birincil etken olduğunu söylenebilecektir.

Ancak matbaanın teknik anlamda daha etkin bir şekle dönüşmesi 19. Yüzyıl döneminde mümkün olduğu için yazılı basının tarihsel gelişimi de bu döneme rastlamaktadır. Buna ilaveten okuma – yazma oranındaki artışta yazılı basının gelişimini sağlamıştır.¹⁶

A. YAZILI BASININ DÜNYADAKİ GELİŞİMİ

Walter Lipmann, “Gazete herkesin okuduğu tek kitaptır” derken gazetenin bir kitle haberleşme aracı olarak toplum üzerindeki etkisini belirtmiştir. Lipmann'ın tespiti doğru olmakla birlikte, tarihsel süreçte, bu duruma gelinceye kadar önemli aşamalar geçirilmiştir. Bir zamanlar dedikodu ve rivayetler üzerinden haberleşmenin kulaktan kulağa yapıldığı bir dünyada gazete, sistematik bir biçimde bilgi dağıtımının kapılarını açan bir araç olmuştur. Gazete öncesi dönemde 16. yüzyılda “haber mektupları” önemli bir yer edinmiştir. Bunlar, tacirler vasıtasıyla yayıldığı için ticaret mektupları olarakta isimlendirilmiştir. Ticaret, haberin yayılması için ilk yol iken bir diğeri

¹⁶Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, Metis Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2005, s.32.

ise savaşlar olmuştur. Özellikle Avrupa'da haçlı savaşları yoluyla haberleşme daha da artmıştır.¹⁷

İlk gazetenin nerede basıldığı konusunda elimizde kesin bir bilgi yoktur. Matbaanın icadından 150 yıl sonra yani 1600'lü yıllarda gazetecilik faaliyeti yayılmaya başlamıştır. Mutlakiyetçi devlet yapılarına göre şehir devletlerini benimseyen, ticari hayatın toplandığı yerlerde özgür bir ortam olduğu için gazetecilik buralarda daha rahat ilerleme kaydetmiştir.¹⁸ Fransız devrimi öncesinde ve devrim sırasında çıkartılan dergiler, gazeteler, basılan kitaplar yoluyla aydınlar, halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Özgürlük ve demokrasi mücadelesini sarayın baskılarına karşı veren gazeteciler, siyasal sistemlerin değişim sürecinde etkin rol oynamıştır.¹⁹ Fransa, İngiltere, İtalya ve Almanya ve İspanya, ABD gibi bazı ülkelerde gazeteciliğin gelişim serüvenini incelediğimizde, bu ülkelerin 20. yüzyılda ve 21. yüzyıl başında egemen güç olarak dünyada yer almalarını kolaylıkla anlayabileceğiz ve yine düşünce özgürlüğu yönünden yaşanan gelişmişlikle ülkelerin büyümesi birbirine paralellik gösteren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öncelikle Fransız Basını'na bakacak olursak, güncel anlamda gazetecilik 17. Yüzyılın başında Theophraste Renaud'nun 17. Yüzyılın başında çıkardığı "Gazette" gazetesiyile başlamıştır. 1789 Fransız ihtilali sonrası çıkarılan gazetelerin sayısı arttırılmıştır. 1800'lere gelindiğinde Napolyon döneminde ifade özgürlüğu kaldırılmış ve sadece 13 tane

¹⁷Nermin Abadan, "Gazeteciliğin Gelişim Safhaları", s.118-122.

¹⁸Nermin Abadan, "Gazeteciliğin Gelişim Safhaları",s.125.

¹⁹Nazife Güngör, İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar, s117.

gazetenin yayımına izin verilmiştir.²⁰ 29 Temmuz 1981 tarihli basın özgürlüğü yasası ile başta yerel basın olmak üzere yazılı basında büyük bir özgürleşme hareketi yaşanmıştır. 1940 yılına gelindiğinde Almanların Fransa'yı işgali basın özgürlüğünü sekteye uğratmış ve bir çok yayın organının ya kapanmasına ya da taraflı yayın yapmasına yol açmıştır.²¹ Savaş sonrasında ise yeni bir dönem başlamış ve bir çok yayın grubu ortaya çıkmıştır. Bir çok önemli gazete ve dergi yayın hayatına girmiştir. Yayımlanmakta olan en eski Fransız gazetesi Le Figaro'dur. Le Monde, Liberation, Le Parisien, France Soir, L'equipe, La Croix, L'Humanite gibi bol tirajlı gazeteleri ise diğer belli başlı olanlarıdır.²²

Fransız Le Figaro gazetesi'nin sütunlarında tarihin ünlü vakalarından Dreyfuss olayı yer bulmuş²³ ve gazetenin ünlü yazarı Emile Zola, devlet başkanına hitaben yazdığı suçluyorum isimli makalesiyle ilk tepkisini vermiştir.²⁴ Bu vaka Fransız basını yıllarca işgal etmiştir. Ancak gazetelerde çıkan haberler ve tabii ki Fransız aydınlarının sürekliliği Dreyfuss'un tahliyesine kadar ki süreçte büyük bir etki uyandırmış ve kamuoyu oluşmasını sağlamıştır. Dreyfuss olayının olumsuz etkisi ise Le Velo isimli gazetenin kapanmasına sebep olmuştur. Bisiklet anlamına gelen bu gazetenin sahibi Pierre Gifard, Dreyfuss olayında takındığı tavır sebebiyle

²⁰ Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, Truva Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s.15.

²¹ Aslı Yapar Gönenç, "**Fransa'da Yerel Basın**", "**Türkiye'de Yerel Basın**", Editör: Prof.Dr. Suat Gezgin, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.495-504.

²² Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.15-24.

²³ **Dreyfuss Olayı**; 1894 yılında Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un haksız yere casuslukla itham edilerek Fransa'da yargılandığı dava ve ardından gelişen olaylardır.http://tr.wikipedia.org/wiki/Dreyfuss_olay%C4%B1, 26.12.2012.

²⁴ Yazar Emile Zola, Dreyfuss'u savunan makalesi yüzünden Fransa'yı bir süre terketmek zorunda kalmıştır.<http://tr.wikipedia.org/wiki/EmileZola>, 26.12.2012

ciddi eleştiri alınca bisiklet üreticileri bu gazeteye verdikleri desteği geri çekip Henri Desgrange'ı finanse etmeye başlayınca yeni bir rakip doğmuştur.²⁵ Dreyfuss vakası, finans kapital dünyasının kendi menfaatlerini ilgilendiren durumlarda ne kadar çabuk taraf değiştirebileceklerinin ve medyayı nasıl etkileyebileceklerinin en güzel örneklerinden biri olarak değerlendirilebilecektir.

Liberation gazetesi ise tarihte iki döneme sahiptir. Birincisi direniş dönemindeki liberation iken ikincisi ise ünlü yazar Jean Paul Sartre ve arkadaşlarınca çıkarıldığı ikinci dönemdir. Gazete, sol eğilimi yaşatan bir gazetedir. Nitekim sloganı “Halk söz alır ve onu elinde tutar” şeklindedir.²⁶ France Soir ise Hz. Muhammed karikatürlerine yer vererek büyük tepki çekmiş, nitekim bu toplumsal hareketlilik, Genel Yayın Müdürü Jacques Lefranc'ın işten çıkarılmasına neden olmuştur.²⁷

İtalya'nın önde gelen basın yayın organları arasında Corriere Della Sera, La Repubblica, Il Giornale, Il Foglio, Il Sole 24 Ore, La Stampa, L'unita, La Gazzetta Dello Sport gösterilebilir.²⁸ İtalya, 1861 yılına kadar ulus-devlet değildi. Kent devletlerinden oluşmaktaydı. Dolayısıyla İtalya'nın, ulus-devlet oluncaya kadar ki dönemde yerleşmiş basın-yayın anlayışı, ulus-devlet kurulduktan sonra da yerel basının güçlenmesi sonucunu doğurmuştur. İtalya'da ulusal gazetelerin daha ziyade fikir ağırlıklı olması, halkın gündelik

²⁵ Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.23.

²⁶ Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.21.

²⁷ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4672642.stm> , 26.12.2012.

²⁸ Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.65-90.

olaylara uzak kalmasına yol açmış ve bu yüzden gündelik olayları daha iyi işleyen ve bilgi vermeyi görev edinmiş yerel gazetecilik hızla gelişmiştir. 1861 yılında ulus-devlet kurulduğunda halkın okur yazar olmaması gazete tirajlarını düşürmekteydi. Ancak; 1900'lü yıllarla birlikte halkın hem ulusal basına olan ilgisi hem de okur-yazar olma oranı artmıştır.²⁹

İtalyan gazeteciliğinin geçmişine baktığımızda, 1563'te Venedikte fikirlerin dolaşımını sağlayan ve "gazzetta" adı verilen kağıtlar vardı. Ancak ilk gazeteler 1636 Floransa ve 1639 Cenova'da yayımlanmıştır. 1796 tarihinde Napolyon Bonapart'ın Milano'ya girişi ile birlikte basına sınırlamalar getirilmiş ve fakat sonrasında tekrar özgürlük gelmiştir. İtalya'da ilk kez İtalyan basını, faşist dönemlerin etkisi altında kalmış bir basındır. Ülkenin önde gelen gazetelerinden biri olan Corriere Della Sera Genel Yayın Müdürü Luigi Albertini, Mussolini ile ters düşünce gazeteden ayrılmak zorunda kalmıştır. 2000'li yıllarda da eski Genel Yayın Müdürü Ferruccio de Bortoli, şimdiki Genel Yayın Müdürü Paolo Mieli o dönemde Başbakan Silvio Berlusconi ile Irak Savaşı vb.. konularda girdikleri krizler sonrasında görevlerini bırakmak zorunda kalmışlardı.³⁰

İngiltere'de basın hürriyetinin başlangıcı 1695 tarihli "Licensing Act" adı verilen yasanın Avam Kamarası tarafından yenilenmemesi olarak kabul edilebilir. Bu yasanın yenilenmemesinin temelinde de 1644 tarihinde Milton'ın "Aeropagitica" isimli eseriyle söz ve basın hürriyetini sağlayacak mücadeleyi

²⁹Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.101-102.

³⁰Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.65-66, 90-93.

başlatmıştır. İngiltere basın özgürlüğünün düşünsel ve uygulama anlamında merkezi olmuştur.³¹ 1870'lerde İngiltere'deki basın özgürlüğü, devrimi yaşamış Fransa'dan çok daha ileri seviyelere gelmiştir. O kadar ileridir ki padişah baskısından kaçan Jön Türkler dahi İngiltere'de gazete çıkarmayı Fransa'ya tercih etmişlerdir. Aynı dönemde Fransa'da bu özgürlük ortamından bahsetmek mümkün değildi.³² İngiltere ulusal basını bir çok önemli gazeteyi ve dergiyi barındırmaktadır. İlk günlük gazete 1702 tarihli Daily Courant'tır. 1875 yılında ise üç yıl sonra şu an ki ismi olan The Times adını alacak olan The Universal Daily Register kurulmuştur. The Financial Times 1893 kuruluş tarihlidir. The Guardian 1821 yılına kadar kökleri olan bir gazetedir. Daily Mirror 1903 tarihlidir. The Economist Dergisi 1843 tarihlidir. The Wall Street Journal 1889 tarihlidir. International Herald Tribune 1887 tarihlidir. Görüleceği üzere İngiltere'de basın ve yayın alanında çok köklü bir yayıncılık geleneği bulunmaktadır. Ancak; İngiltere basınının satış yönünden önemli bir boyutunu tabloid basın adı verilen ve magazinsel haberlerin ve skandalların yer aldığı yayıncılık türü oluşturmaktadır.

The Sun, tabloid gazeteciliğin en önde gelen gazetelerinden biridir. The Guardian, sol eğilimli bir gazete olmakla birlikte damga vergisine ilk kez karşı çıkan gazetelerden biri olmuştur. The Times gazetesi enteresan yenilikleri olan bir gazetedir. Kendine özgü yazı tipi olan Times New Roman isimli yazı tipini ortaya çıkarmış bir gazetedir. Bugün bu yazı tipi tüm dünyada kullanılmaktadır. Gazete, 1981'de Rupert Murdoch'ın eline geçmiştir. Daily

³¹Nermin Abadan, "**Gazeteciliğin Gelişim Safhaları**",s.123-124

³²Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.40.

Mirror gazetesi 2003 yılında Irak işgaline karşı çıkmıştır. İngiliz askerlerinin Iraklı esirlere işkence ettiğini ileri süren sahte fotoğrafları yayımladığı gerekçesiyle Genel Yayın Müdürü istifa etmiştir.³³

Almanya'da gazete karşılığı kullanılan "Titingen" terimi 1321 yılına aittir. Bu terim, Aşağı Ren nehri civarında ortaya çıkmıştır. Bu bölge şehirleşme ve ticaretin geliştiği bir yer olduğu için doğal olarak haberleşme hızla gelişmiş, haber mektupaları kanalıyla gazete kavramının temeli Almanya için atılmıştır. İlerleyen yıllarda Almanya Basını çok önemli bir ünvana sahiptir. Avrupanın ilk günlük gazetesi 1660 yılında Almanya'nın Leipzig kentinde Leipziger Zeitung adıyla doğmuştur. Süddeutsche Zeitung, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Der Spiegel, Die Zeit, Bild önemli Alman gazeteleri arasında yer almaktadır. Süddeutsche Zeitung, İkinci dünya savaşının bitiminden altı ay sonra Amerikan ordusu tarafından yayınına izin verilen ilk Alman gazetesi olmuştur. Frankfurter Allgemeine Zeitung, ilk kez 1949 yılında yayımlanmıştır. Bütün dünyada en yaygın şekilde satılan Alman gazetesidir. Dünyanın en çok muhabir ağı olan gazetelerinden biridir. Bu gazete 1999 yılında Alman dilinde reform yapılmasına ilişkin düşüncelere yer vermesine rağmen karşıtlığı körüklediği gerekçesiyle bu yayınlara bir yıl sonra son vermiştir. Die Zeit, Almanya'nın entelektüel yönü olan ciddi, ağır gazetesidir. Kuruluşunda ikinci dünya savaşı sonrası İngilizler etkili olmuştur. Savaş sonrası oluşturulmak istenen demokrasi ortamı gazetenin kuruluşuna sebep olmuştur. Ünlü Alman Dergisi Der Spiegel 1946 yılında Diese Woche

³³Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.114-127.

(Bu Hafta) adıyla ilk kez yayımlanmıştır. Der Spiegel adıyla yayımlandığı tarih ise 1947'dir. Çok sayıda siyasi skandalın ortaya çıkarılmasında dergi önemli bir rol oynamıştır. Emma dergisi Almanya'da 1977 tarihinden itibaren yayın yapan feminist bir dergidir. Dergi 2005 seçimlerinde şimdiki Başbakan Angela Merkel'in adaylığını desteklemiştir.³⁴

İspanyol yazılı basını, El Pais, El Mundo, ABC, Actualidad Económica, Canamo, Cinco Dias, Diario De Navarra, El Correo Gallego gibi basın yayın organlarından oluşmaktadır. Franco döneminde (1939-1975) baskı altında kalması dışında El Pais gibi gazeteler, demokrasi ve çağdaşlığın savunucusu oldular. El Mundo gibi bazı gazeteler ise skandalların üzerine gitmesiyle tanınmaktadır.³⁵

Bilindiği üzere Amerika kıtasında öncül güç ABD basınıdır. Amerikanın güçlü devlet yapısı, ekonomik gelişmişlik düzeyi, demokrasi ve özgürlük anlayışındaki üst düzey kazanımlar sayesinde hızla gelişmiş ve bugünkü konumunu elde etmiştir. ABD basın tarihine bakıldığında, ilk gazeteler sömürge gazeteleridir. İngiliz örneğinden hareketle çıkartılmış ilk sömürge gazetesi 1638 tarihli "Public Occurrences Both Foreign and Domestic" tir. 13 sömürge arasında yaşanan ve ABD'nin bağımsızlığı ile sonuçlanan bağımsızlık savaşı döneminde, savaşın oluşumuna zemin hazırlayan bağımsızlık savaşı gazeteleri çıkartılmıştır. 1787 Tarihli ABD Federal Anayasası'nda 1791 tarihinde yapılan değişiklikle Birinci Ek Madde: "Kongre

³⁴Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.131-137.

³⁵Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.139-142.

söz veya basın özgürlüğünü sınırlayan kanun yapamaz” hükmü eklenmiştir. Parti gazeteleri ise George Washington önderliğinde ortaya çıkmıştır. 1800’lü yıllarla birlikte ABD’de orta sınıfa hitap eden mahkeme ve polis haberlerine yer veren peni gazeteleri çıkmıştır. 1883 yılında Macar asıllı Joseph Pulitzer’in çıkardığı New York World gazetesi sarı renkli kağıda basılmıştır. Böylece sarı gazetecilik akımı doğmuştur. 1872-1892 yılları arasında ABD basınında tarafsızlık vurgusu ön plana çıkarken 1898 tarihli ABD-İspanya savaşı ve sonrasındaki I.Dünya savaşı, savaş haberleri ve propaganda olgusunun yanı sıra dünyanın farklı yerlerindeki haberlere halkın dikkatini çekmiştir. 1920’li yıllarda cinayet, sansasyon, spor konularını bol resimle süsleyen jazz gazeteciliği adı altında bir akım ortaya çıkmıştır. Yine Birinci Dünya savaşı sonrası sosyalist-komünist görüşlere bağlı gazeteler ortaya çıkmıştır. 1961 yılında ABD’nin Vietnam’la müdahalesi ile birlikte eleştirel bir tutum takınan ABD basını ile hükümetin arası açılmıştır. 1990’lı yıllar ABD basını için kriz içinde geçen yıllar olmuş, Wall Street Journal gibi gazeteler kendilerini kapanmaktan zor kurtarmıştır. Bugün ABD’de New York Times, Washington Post, USA Today, Los Angeles Times, International Herald Tribune gibi gazetelerle The Magazine, Newsweek gibi saygın dergiler yer almaktadır.³⁶

SSCB’de 1 Ağustos 1990 tarihinde yapılan çıkarılan yasayla basına uygulanan sansür kaldırılmıştır. SSCB’nin dağılmasından önce komünist partinin güdümünde olan rus basını, 1993 yılında çıkarılan kararnamede de

³⁶Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.165-184.

hükümet himayesi öngörmektedir. Genel görüntü her dönem için devlet güdümünde olan bir Rus basınının var olduğunu göstermektedir.³⁷

B. YAZILI BASININ ÜLKEMİZDEKİ GELİŞİMİ

Osmanlı topraklarındaki ilk gazete Fransızca olarak yayımlanmıştır. Buletin des Nouvelles yani “haber bülteni” 1795 tarihinde Fransızca olarak yayımlanmıştır. Türkçe gazeteler daha sonra ortaya çıkmıştır. Yıllarca Türkçe yayımlanmış ilk resmi gazete olarak bilinen “Takvimi Vakayi” II. Mahmut döneminde 1831’de yayımlanmıştır. Oysaki Orhan Koloğlu tarafından yapılan araştırmalar ilk Türkçe gazetenin 1828 tarihinde Mısır’da yayımlanan Vakayi-i Mısriye olduğunu ortaya çıkarmıştır. Vakayi-i Mısri’nin ortaya çıkışında Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın bireysel girişimciliği rol almıştır. Türkçe yayımlanan ikinci gazete Ceride-i Havadis, İngiliz William Churchill tarafından 1840 tarihinde yayımlanmıştır.³⁸ İlk özel Türk gazetesi 1860’da Agah efendi tarafından “Tercümanı Ahval” adı altında çıkarılmıştır. 1862’de Şinasi tarafından çıkarılan Tasvir-i Efkâr bu gazeteleri izlemiştir. 1866 tarihinde Ali Suavi Muhbir gazetesini çıkarmıştır. Bu gazeteleri daha sonra 1869 tarihinde Basiretçi Ali Bey tarafından kurulan Basiret gazetesi ve Namık Kemal tarafından 1870 tarihinde kurulan İbret gazetesi izlemiştir.³⁹

Tanzimat sonrası dönemden II. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılına kadar Osmanlıdaki batılılaşma hareketinin temelini oluşturan jön türkler bir

³⁷ Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.201-203.

³⁸ Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.13, 16-18, 34.

³⁹ Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.18,22-29.; Nermin Abadan, **“Gazeteciliğin Gelişim Safhaları”**,s.126.

diğer ifadesiyle genç Osmanlılar, hem Abdülaziz'in padişahlığı sırasında hem de II. Abdülhamit'in padişahlığı sırasında yurtdışında gazeteler çıkarmıştır. Özellikle 1876-1908 arası II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimine karşı yayın yapan bu gazeteler arasında yukarıda adı geçen ve Londra'da yayımlanan Muhbir gazetesi yer almaktadır. İttihat ve Terakki Derneği'nin kuruluşundan itibaren İngiltere'den Brezilya'ya kadar 13 yabancı ülkede gazete çıkarılmıştır. Bu gazetelerin bazıları özgürlük adına çıkarılmamıştı kimileride baskı yoluyla yönetimden para sızdırmak arzusu içindeydi.⁴⁰ Ancak; Türk gazeteciliği iç ve dış sebepler ne olursa olsun yurt dışına taşınmıştır.

Basın kurumunun özellikle gazetecilik bağlamında yasal mevzuatlarda düzenlenme sürecine bakıldığında, I.Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 tarihine kadar ve II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 tarihinden 1918 yılına kadar çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Bunların tamamının getirilişinde yönetimin sansür koyma arzusu bulunmaktadır. Sırasıyla, 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi, 1867'de geçici olarak çıkarılan Ali Kararname (Yüksek Kararname), 1908 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Bunların haricinde sansür amacı güden bir çok kararname ve belge yayımlanmıştır. Üstelik yapılan bu sansürlerin tamamı Kanun-i Esasi'nin 12. Maddesinde: "Basın kanun dairesinde serbesttir" gibi bir temel Anayasal düzenleme olmasına rağmen yapılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde 14 Temmuz 1909 tarihinde 1931 tarihine kadar yürürlükte kalacak olan Fransız Basın Kanunu'ndan ülkemize alınan

⁴⁰Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.40-43.

Matbuat Kanunu (Basın Kanunu) kabul edilmiştir. Kanun, 1931'e kadar 15 kez değişikliğe uğramış ve her yönüyle basın özgürlüğünü daraltmıştır.

1908 ile 1918 yılları arasında yani II.Meşrutiyet boyunca bir çok gazete yayımlanmıştır. Balkan savaşlarına ve sansüre rağmen bu gazeteler durmaksızın çıkmış ve yayınlarına devam etmiştir. 1919-1923 arasını kapsayan mütareke yıllarında ise İttihatçılar, islalamcılar ve komünistler kendilerini yakın hissettikleri dergi ve gazetelerin etrafında toplanmaktaydı. Tabiki İngiliz ve Amerikan mandasını isteyenlerde ayrı bir gruptu. Bu dönemde basın, İstanbul, Ankara ve taşra olmak üzere üç kısma ayrılmıştı. Kimileri Mustafa Kemal ve arkadaşlarının bağımsızlık mücadelesine destek verirken diğerleri ise milli mücadeleye güvensizlik içinde başka formülleri ileri sürmekteydi. Musatafa Kemal, yeni meclisi 23 Nisan 1920'de açtıktan sonra 7 Haziran 1920'de Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü kapsamında Anadolu Ajansını kurdurarak basını güçlendirmiştir. 1925'te Anadolu Ajansı Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nden ayrılmış ve özerk bir yapıya dönüştürülmüştür. Ancak; Ajans bugün 265 sayılı Kanun neticesinde Basın işlerinden sorumlu bakanlıkla arasındaki sözleşme ilişkisi ve verilecek ödeneğin bu sözleşmeyle belirlenecek olması nedeniyle devlete bağımlı hale gelmiştir.⁴¹

1931'de yeni Matbuat Kanunu kabul edilmiştir. Gazete ve dergi çıkarmak için izin şartı kaldırılmıştır. Ancak; 1938 yılında yapılan değişiklikle

⁴¹Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.98-142.

bir süre içinde olsa tekrar izin sistemine dönülmüştür.⁴² 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun çıkarılma sebebi çok partili hayata geçilmeden önce gerekli ortamı sağlamaktır. Aykırı seslerin önünü kesebilmektir. Kanun, o dönemde Cumhuriyet Halk Fırkasının iktidarını tek parti olarak koruma amacı dışına geçememiştir. Cumhuriyetin kurulduğu 1923'ten Demokrat Parti dönemine kadar ki süreçte basın üzerindeki baskı olumsuz sonuçlar doğurunca 1946 seçimlerine giden yolda Cumhuriyet Halk Partisi, 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun 50'inci maddesini kaldırmak zorunda kalmıştır. 50'inci maddeye göre: "Memleketin politikasına dokunacak yayından dolayı, Bakanlar Kurulu kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilirler" hükmü yer almaktaydı. Hüküm kaldırılınca basın – yayın kuruluşları nefes alma imkanına sahip olmuştur. Demokrat Parti 1950'de iktidara gelince 5680 sayılı basın kanununu çıkartmıştır. Gazetecilere iş ve sosyal güvenlik bağlamında güvence getiren 5953 sayılı kanun 1952'de kabul edilmiştir. Hoşgörü içinde geçeceği varsayılan yıllar, Demokrat Parti'nin iktidarı elinde tutma kaygısına yerine bırakınca 1954 ve sonrası demokrat partinin baskı yıllarına dönüşmüştür. Neşir yoluyla ve radyo'yla işlenecek cürümler hakkındaki 6334 ve 6732 sayılı yasalar çıkarılmıştır.

1950 tarih, 5680 sayılı basın kanunu ile 1931 tarihli Matbuat yasası arasındaki en önemli farklardan biri promosyon meselesidir. Gazete satışlarını hareketlendireceği düşünülen promosyon uygulamasına ilk kez 1928'de Cumhuriyet gazetesinde yer verildi. 1931 tarihli matbuat yasası

⁴²Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.84-86,148.

promosyonu yasaklarken, 1950 tarihli basın yasası böyle bir yasağa yer verilmemiştir⁴³

27 Mayıs darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi bu kanunları kaldırmıştır. Milli Birlik Hükümetleri döneminde yani 1 Aralık 1960 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nun 481'inci maddesinde yapılan düzenlemeyle ispat hakkı getirilmiştir. Artık gazeteciler iddialarını ispatlama hakkına sahip olmuşlardı. Dolayısıyla yolsuzluk ve usulsüzlükleri ortaya koyma hakkına sahip oldular. Gazeteci haklarının geliştirilmesi maksadıyla 5953 sayılı kanun kaldırılmış yerine 212 sayılı kanun getirilmiştir. Kanun, basın sektöründe çalışanlar için özlük haklarını geliştirmesinedeniyle bayram etkisi yaparken gazete sahiplerini ise kıdem tazminatı, ölüm tazminatı vb. yükümlülükler altına soktuğu için olumsuz yönde etkilemiştir. Basın alanındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, resmi ilan dağıtımını üstlenmek, basının kağıt, makina ve mürekkep ihtiyacını karşılamak maksadıyla Basın İlan Kurumu oluşturulmuştur. Bu adımlar 9 gazete patronunun üç gün boyunca gazete çıkarmaması sonucunu doğurdu. Gazete çalışanları ise bu kararı yürüyüşler yaparak ve "Basın Gazetesi" çıkartarak protesto etti. Sansür konusuna gelince, Milli Birlik döneminde de sansürlerin olmadığı söylenemezdi. Aziz Nesin, İhsan Ada gibi gazeteciler tutuklanmıştı. Ancak; 1961 Anayasasının haberleşme hak ve özgürlükleri bakımından sağladığı avantajlar burada etkisini gösterdi. Anayasada getirilen hükümlere bakıldığında: 22'inci madde de basının hür olduğu ve sansür edilemeyeceği, mahkemelerdeki

⁴³Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.350

yargılamalar istisna olmak üzere yayın yasağı konulamayacağı, özel sınırlama sebepleri hariç gazete ve dergilerin toplatılmayacağı ve kapatılmayacağı kaleme alınmıştır. 23'üncü madde de gazete ve dergi çıkartmak için önceden izin alınamayacağı ve mali teminat gerekmediği belirlenmiştir. Yine aynı madde de haber, düşünce ve kanıların yayınlanması engellenemez denilmiştir. 25'inci madde de basımevlerine ve basım araçlarına el konamayacağı hüküm altına alınmıştır. 27'inci madde kapsamında düzeltme ve cevap hakkı getirilmiştir.⁴⁴ Bu hükümler özgür basın için teminat olmuş ve fakat tam anlamıyla bir özgürlükten bahsetmek siyasal olayların etkisiyle mümkün olamamıştır.

12 Mart 1971 muhtırası ile yeni bir dönem başlamış, Nihat Erim hükümeti kurulmuş, anarşi ortamını bastırmak için sıkıyönetim ilan edilmiştir. Alınan tedbirlerden basında nasibini almıştır. Anayasa'nın 22'inci maddesinde değişiklik yapılarak gazete ve dergilerin toplatılması bakımından Hakimlere tanınmış olan yetki Savcılara'da tanınmaktadır. Üstelik, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, milli güvenliğin, genel ahlakın ve kamu düzeninin korunması gibi madde metninde özel sınırlama nedenine dönüştürülen sebeplere dayanarakta sınırlama yapılabilecektir. Ardından bir çok yazar ve gazeteci ardı ardına tutuklanmış, gazeteler kapatılmış, benzer durum misliyle 12 Eylül askeri darbesiyle de aynı şekilde yaşanmıştır.

⁴⁴Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.184-185, 228-232. Nurşen Mazıcı, **"1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu"**, AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi, C.5, S.18, Ankara, 1996, s.153-154.

1982 Anayasası düşünce özgürlüğü ile düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünü iki ayrı madde de ve birbirinden bağımsız bir şekilde düzenleyerek tam bir hukuk faciası haline getirmiştir. Oysaki bu iki hüküm birbirinden bağımsız düzenlemeler değildir. Bu durum, uluslararası sözleşmelerin hükümlerine ve doğasına açık aykırılık oluşturmaktadır. Bu düzenleme ile sansürün kapıları açılmış, 26'ncı madde kapsamında radyo, tv, sinema ve benzeri yollarla yapılan yayınlar izin sistemine bağlanmıştır. Anayasa'da kanunla yasaklanmış bir dilde yayın yapılamayacağına ilişkin düzenlemeye yer verilmiş ve bu düzenleme 2001 yılına kadar hayatta kalmıştır. Özgür basın tek anlamıyla hayal olmuştur.

Özal dönemi başta liberalleşme sloganıyla başlasa bile bu dönemde tam anlamıyla özgür bir basından bahsetmek mümkün olmamış, Özal ile gazeteciler arasında önemli krizler yaşanmış ve bir çok dava birbirini izlemiştir.

24 Ocak 1980 tarihinde 6. Demirel Hükümeti tarafından alınan ekonomik istikrar kararları ile yeni bir ekonomik dönem başlamış, basına ekonomik yönden verilen en büyük destek olan gazete kağıdına verilen destek kaldırılmıştır. Ancak; teşvik kredisi adı altında Özal, Demirel ve Çiller dönemlerinde basına teşvik devam etmiştir. Gazeteler satış rakamlarını yükseltme adına ilerleyen zaman diliminde lotarya, promosyon, reklam ve yapılan zamlarla ayakta kalabilmiştir.⁴⁵ Ancak promosyon savaşları basın –

⁴⁵Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.194, 248-269., Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**,s.14-35, 355-356.

yayın alanında yozlaşmaya neden olmuş gazeteciliğin gerçek amacından sapılmıştır. Çekiliş şeklindeki promosyonlar için Milli Piyango İdaresinden izin alan gazeteler, çekilişsiz kuponla hediye verme usulüyle birlikte bu izin sorununu da aşmış ve promosyon savaşları akıl almaz bir boyuta ulaşmıştır. 1996 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı çıkardığı tebliğler yoluyla alanı düzenlemeye çalışmış,⁴⁶ 15 Ocak 1997 tarihinde Basına Promosyon yasağı getiren 4226 Sayılı yasa ile Tüketicinin Korunması Hakkındaki 4077 sayılı yasada değişiklik yapılmıştır. Gazeteler artık kültürel amaçlı olmanın dışında promosyon dağıtımını yapamayacaktır. Demirel, 4077 sayılı yasada değişiklik yapan 4226 sayılı yasanın yürürlüğünün durdurulması ve iptali için Anayasa Mahkemesine gitmiş fakat Mahkeme talepleri reddetmiştir.⁴⁷

1990-2000 yılları arasında yazılı basının durumunu anlamak için dönemin siyasal olaylarına göz atmakta fayda bulunmaktadır. 1993 yılı üzücü bir yıl olmuş faili meçhul cinayetlerin başlangıcı olmuştur. Gazeteci Uğur Mumcu, Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis öldürülmüştür. Maliye Eski Bakanı Adnan Kahveci, bir kaza sonucu hayatını kaybetmiş ancak bu kazanın ardındaki sır perdesi bugün dahi aydınlatılamamıştır. Özal'ın ani ölümü, Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi yine 1993 yılına ait bir gelişmedir. 1993 yılında koalisyon hükümetleri dönemi başlamış ve siyasal istikrarsızlık ülkeyi kaplamıştır. Yazar ve aydınların öldürüldüğü Sivas

⁴⁶ C.Murat Baykal, “Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Bakımında Gazete Promosyonları”, TBBB Dergisi, Ankara, 1996/2, s.168-202

⁴⁷ Anayasa Mahkemesi'nin E: 1997/19, K:1997/66 KG:23.10.1997 tarihli kararı. http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1360&content= 09.02.2014

Madımak olayı tarihimize kara bir leke olarak geçmiştir. Gazeteciler ve yazarlar artık sistematik şiddetin kurbanı haline gelmiş, Muhabir Metin Göktepe gözaltına alınmış fakat daha sonra bir arsada cesedi bulunmuştur. 1996 yılında Susurluk olayı gündeme gelmiş ve Türkiye'nin gündeminden bugüne kadar çıkmamıştır. 1999 yılında Ahmet Taner Kışlalı öldürülmüştür. 2000 yılında Ahmet Necdet Sezer Cumhurbaşkanı seçilmiş, 2002 yılında AK Parti'nin tek parti olarak 2014 yılının şu günlerine kadar ülkeyi yönettiği iktidarı başlamıştır. AK parti döneminde Balyoz ve Ergenekon adı verilen ve hükümeti devirmeye yönelik olduğu ileri sürülen oluşumlara karşı operasyonlar yapılmış, asker ve siyasilerin yanında bir çok gazeteci de tutuklanmış ve hüküm giymiştir. Davalar halen devam etmektedir.

5680 sayılı Basın Yasası 2001 yılında 4676 sayılı yasa ile değiştirilmiştir. Üçlü koalisyon döneminde değiştirilen bu yasa para cezalarını düzenleyen hükümlerin ağır cezaları içermesi nedeniyle eleştiriye maruz kalmıştır.⁴⁸ 2004 yılında ise 5187 sayılı basın yasası çıkarılmıştır.

⁴⁸Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.320-321.

III. RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE DÜNYADAKİ YAYILMA SÜRECİ

A. GENEL OLARAK

Radyo ve Televizyonun cazibesi, yazılı basının yerini çok kısa bir süre içerisinde almıştır. Radyo kanalıyla sesin iletilmesi sonrasında televizyonun icadıyla hem sesin hem görüntünün iletilmesi yazılı basına göre bu araçların çok daha cazip icatlar olmasını sağlamıştır. Duyma ve görme yoluyla algılama süreci, okumaya göre çok daha az efor sarfetmeyi gerektirmektedir. Radyo ve televizyon, bu yönleriyle kitlenin yönelimine sebep olmuştur.

Radyo icat edildiği andan itibaren devlet tarafından ideolojik bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Radyo kitlelere hitap ettiği için yayınlarını seçkinlere göre değil, sıradan olana göre yapmak durumunda kalmıştır. Ailede ayrıştırılmış aile bireylerinin herbirine diğerlerinden bağımsız yayınlar yapılmıştır.⁴⁹

Tüm bu yayın politikaları radyonun ve sonrasında televizyonun beş temel işlevini ortaya çıkarmıştır. Sırasıyla: birinci işlev: haber verme, bilgilendirme işlevi, ikinci işlev: eğitime, kültürlendirme işlevi, üçüncü işlev: mal ve hizmetlerin tanıtılması işlevi, dördüncü işlev: eğlendirme işlevi, beşinci işlev ise inandırma, harekete geçirme işlevidir.

⁴⁹Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, s.22-23.

Kanadalı Sosyolog Harold Lasswell'in 6 W kuralı ya da türkçe çevirisyle 5N-1K haber verme ve bilgilendirmenin temeli olmuştur. Olay hakkında Kim, Ne, Nerede, Niçin, Ne zaman, Nasıl bir etki ile oluşmuştur? Soruları sorulduğunda haber verme ve bilgilendirme tam anlamıyla sağlanabilecektir. Bugün haber verme 24 saat durmaksızın yapılan bir radyo yayın şekline dönüşmüştür. Eğitim ve kültürlendirme öncelikle propaganda aracı olarak radyonun kullanılması ve sonrasında da gerçek anlamda eğitim yayınlarının yapıldığı bir araç haline gelmesidir. Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ve TRT'de yayımlanan okul radyosu, eğitim amaçlı yayınlara örnek gösterilebilecekken, Propaganda örneklerini bulmakta hiçte sıkıntı çekmeden Hitler Almanyası'nda ikinci dünya savaşı dönemi yapılan savaş propagandası, 1929 ekonomik bunalımında Başkan Roosevelt tarafında ekonomik buhranın nasıl atlatılacağını içeren New Deal planının radyo yoluyla halka benimsetilmesi çalışmaları örnek gösterilebilir. Mal ve hizmetlerin tanıtılması işlevi reklamlarla doğrudan ilişkilidir. Ancak; özel radyolar bakımından egemen olan reklam ve sonrasında elde edilecek gelirler kamu yayıncılığı bakımından temel hedef gibi görülmemektedir. Sadece programların finansmanına katkı mahiyetinde ele alınmaktadır. Radyonun eğlendirme işlevine bakıldığında bu tarz program yoğunlaşmalarına bakmak gerekmektedir. Özel radyolar, reklam gelirlerine daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Malı sattıran unsurun kökeninde eğlendirme işlevi daha etkili olunca, bu tarz programlar devlet radyolarına nazaran özel radyolarda kendine daha fazla yer bulmaktadır. İnandırma ve harekete geçirme diğer dört işlevin bir anlamda sonucudur. Reklamı yapılan ürünün satın

alınması, isteği veya öğretilen bilginin yapılan propagandanın kitlelerce benimsenmesi ve uygulamaya geçilmesi örnek gösterilebilecektir.⁵⁰

Televizyon için ayrı bir parantez açma zorunluluğu vardır. Yazılı basın daha ziyade düşünme üzerine kurulu iken, televizyon daha kolay algılanabilir hızlı bir sürecin kapılarını açmaktadır. Televizyon olayı zaman akışı içerisinde gösterirken, gazetede ki fotoğraf bir anın dondurulmuş halidir. Gazete, sadece göze hitap ederken, televizyon hem göze hem de kulağa hitap etmektedir. Yine televizyonda izleyici yayın içerisinde anlayabildiği kadar sürece hakim olmaktadır. Gazete’de ise bu süreç okuyucunun eforuna ve isteğine bağlı olarak değişmektedir.⁵¹ Bu sayılan sebeplerin dışında televizyonun kitleleri etkileme gücüyle başta gazete ve dergi gibi yazılı basın araçlarınının hiçbirinin aynı güce sahip olmadığını söyleyebiliriz. 20.yy, başta radyonun ve sonrasında da televizyonun yüzyılı olmuştur. 21. yy’ın başı itibariyle internet gibi bir mucizenin birey ve toplum yaşamında bu kadar derin bir etkiye sahip konum elde etmesine rağmen, internet halen televizyonun gücüne erişememiştir. Ancak; yeni gelen kuşaklarla birlikte televizyonun aynı gücü ileride koruyacağını söylemek, internetin gelişim hızı dikkate alındığında hayalle eşdeğerdir.

⁵⁰ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, Nobel yayınları, Ankara, 2012, s.72-82.

⁵¹ Michael Kuyucu, **Türkiye’de Medya Ekonomisi**, , s.13.

B. RADYO YAYINCILIĞI

Radyo, elektromanyetik radyo dalgalarındaki ses modülasyonunu önce elektronik ortama sonra da sese çeviren elektronik alettir.⁵² Radyo, tek bir bilim insanının icat ettiği bir bilimsel buluş değildir. 1860-1864 arasında İngiliz James Clerk Maxwell elektromanyetik dalgaların varlığını ve bu dalgaların sesi aktarabileceğine ilişkin kuramı geliştirdi. 20 yıl kadar sonra Alman bilim adamı Hertz elektrik ve manyetik etkilerin de ışık gibi dalgalar halinde yayıldığını keşfetmiş ama bu düşüncesinin üzerinde çalışmaya zaman bulamamıştır. Hertz'in bu araştırmasını okuyan İtalyan mucit Marconi bu araştırmayı, üzerinde çalışmaya değer bulmuş ve çalışmalarına 1894 de başlamıştır. Bulunduğu yerden 900 metre uzaktaki bir zili, zile herhangi bir telle bağlı olmayan bir düğmeye basarak çalmayı, çalışmalarına başladıktan çok kısa bir süre sonra başarmış ve buna yol açan elektromanyetik dalgalara radyo dalgaları adını vermiştir. Marconi, çalışmalarına ABD'de devam etmiştir. Sesin elektromanyetik dalgalarla kablo kullanmadan kıtalararası iletilmesini sağlamış 1907'de telsizi bularak insan sesinin aktarılmasını sağlamıştır. Böylece radyo haberleşme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁵³ İtalyan Mucit Guglielmo Marconi radyoyu icat eden kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak; radyonun kendi icadı olduğunu iddia eden birçok kişi ortaya çıkmıştır. Telsiz telegraf patentine sahip olan Nikolai Tesla, Olive Lodge bu iddiayı ortaya atanların başında gelir. Daha pek çok insan vardır. Fakat, ticari başarıyı yakalayan kişinin Marconi olduğu herkesçe kabul edilir.

⁵² http://tr.wikipedia.org/wiki/Radyo#.C4.B0lgili_okumalar_09.05.2013

⁵³ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.6-7.

İtalya'da aradığı desteği bir türlü bulamayan Marconi sonunda İngiltere'ye gitti ve burada ilk radyonun patentini aldı.Bu patent alımının ardından birçok farklı versiyonu üretildi. Lee De Forest ve Edwin Howard Armstrong Amerika'da radyo teknolojisinde çok büyük değişiklikler yaptılar.Tüpler ve devreler kullanarak bambaşka bir hal kazandırdılar. 1947 yılında transistörün icadı ise radyo teknolojisi için bir devrim olmuştur.⁵⁴

Marconi, 1919'da ilk radyo istasyonunu kurmuş, sürekli ilk radyo vericisi 1920 yılında ABD'de yayına başlamıştır. ABD'de radyo yayıncılığı özel yayıncılık biçiminde kurulmuştur. Westinghouse ve Scripps Detroit adlı gazete radyo istasyonlarını kuran ilk şirketlerdi. Düzenli radyo yayınları 1922 yılında İngiltere, Fransa, Sovyetlerbirliği'nde 1923'te Almanya'da, Arjantin, Avustralya, İtalya, Japonya, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Güney Afrika Birliği'nde 1927'de başlamıştır.⁵⁵

Fransa'da radyoculuğun daha başında devlet radyosunun yanında belirli sınırlamalarla özel radyoculuğa izin verilmişti. Hatta Almanlar, Fransayı işgal ettiğinde, onlarla işbirliği yapan ve sonrasında yargılanıp asılan Başbakan Pierre Laval, çok önceleri bir özel radyo satın almıştı. Bu dönemde Fransa'da gazete sahipleri aynı zaman da radyo sahibi olmuş,bu kesimler, hem gazete, hem de radyo da verdikleri reklamlarla daha da güçlenmiştir.⁵⁶

⁵⁴http://www.teknoportal.gen.tr/haber_detay.asp?haberID=3154 09.05.2013

⁵⁵Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.183-184.

⁵⁶ Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, Koza Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1975, s.26-27.

ABD’de Pittsburg’da KDVK adlı radyo kanalı ilk düzenli radyo yayınlarını başlatan kanal olarak tarihe geçmiştir. Radyo, Avrupa’da icat edilmesine karşın teknik yönden ABD’nin sunduğu imkanlarla bu ülkede gelişme göstermiştir. ABD’nin öncelikle radyo, sonrasında ise televizyon alanında ilerleme göstermesinin sebebi o sırada Avrupa’da 1914-1918 arasında devam eden I. Dünya Savaşının getirdiği ekonomik yoksunluklar yüzünden ABD’de daha rahat çalışma imkanı bulan Avrupalı bilim adamlarının bu ülkeye gidişidir.⁵⁷ Ancak unutulmaması gereken bir diğer nokta ise savaş ortamı ve beraberinde getirdiği sorunlara yönelik çözüm arayışları da bilimsel gelişmeleri tetikleyen bir başka unsur olmuştur. I. ve II. Dünya Savaşının oluşturduğu ortam teknolojik buluşları tetiklerken, bu gelişmelerin en rahat şekliyle ilerdiği yer, savaşın olmadığı uzak kıta ülkesi yani ABD olmuştur. Bu dönemde savaş nedeniyle Avrupa’dan kaçan bir çok yabancı bilim adamına Türkiye dahi kapılarını açmıştır.

Radyonun bir kitle iletişim aracı olarak icadı, sınıf farklılıklarını ve yerel farkları ortadan kaldıran bir bilimsel ilerleme olmuştur. Savaş, Avrupayı kozmopolit kültürün merkezi yaparken, radyo ve sonrasında televizyonun icadı, kültürün kuşaktan kuşağa aktarımını kolaylaştırmıştır.⁵⁸

“Radyonun icadı tek başına kaliteli radyo yayınlarını yapmak için yeterli olmamıştır. Öncelikle radyolu büyük hantal radyo alıcılarından transistörlü küçük radyo alıcılarına geçilmiştir. FM adı verilen (Frekans

⁵⁷ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.8.

⁵⁸ William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara, 2002, s.790.

Modülasyon) yayın tekniği bulunarak kısa mesafelerden kaliteli yayınlar yapılması sağlanmıştır. Böylece yerel radyolar güçlenmiş ve çoğalmıştır. 1955 yılında sesleri doğal ortamında gibi veren stereo tekniği bulunmuştur". Böylece kaliteli müzik yayınlarına geçilebilmiştir.⁵⁹ Müzik yayınları ya da diğer sesli yayınlar ele alındığında radyo yayınlarının temelini sesin saklanması oluşturmaktadır. Ses saklamanın iki yöntemi vardır. Analog ve dijital yazılamadır. Analog yazımlama yöntemi ile ses depolayan araçlar taş plak, ses bandı, plak ve makara banttir. Dijital yazımlama ile üretilen ses depolama araçları ise CD, MD, DAT, HARD DISC, MP3, IPOD sayılabilir. Hem ses hem görüntü içeren ise VCD, DVD, MDV gibi araçlar sayılabilir.⁶⁰ Tüm bu bilimsel ilerlemeler radyo yayıncılığının daha etkin yapılmasını sağlamıştır.

AZİZ, radyo yayıncılığı alanındaki gelişme nedenlerini değerlendirirken bir kaç kategori halinde bu durumu saymaktadır. Teknik ilerlemeler, program türlerinin çeşitlenmesi (haber, komedi, sohbet vd.), sponsorluk sistemlerinin gelişmesi radyo yayıncılığı alanını geliştirmiştir. Bugün dünyada 80000 (seksen bin) radyo kanalı 2 milyardan fazla radyo alıcısı olduğunu söyleyen AZİZ, radyo kanal sayısındaki artışı uydu sistemlerindeki gelişmeye bağlamaktadır. Bu sayede devlet tekeli kırılmış, özel radyo istasyonlarının sayısı hızla artmıştır. Sayı bakımından en yoğun ülke ABD'dir.⁶¹

Televizyonun bulunuşu ve ikinci dünya savaşını takiben yaygınlaşması üzerine sadece kulağa hitap eden bir teknik aygıt olan radyo, hem göze hem

⁵⁹ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.9.

⁶⁰ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.36.

⁶¹ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.10-12.

de kulağa hitap eden televizyon karşısında teknik üstünlüğünü ve popülerliğini kaybetmiştir. Ancak bu radyo dinleme ve radyo kültürünün devamlılığına duyulan ihtiyacın ortadan kalktığına göstermemektedir. Tam tersi radyo bugün televizyon kadar olmasa da hala geçerliliğini sürdürmektedir. Kaldı ki; bilgisayar teknolojisinin ve cep telefonlarının gelişimiyle televizyonun tahtıda artık sallanmaktadır.

C. TELEVİZYON YAYINCILIĞI

Televizyon fikrinin kökeninde yazar ve sanatçıların hayalleri ve bu hayallerin yazı ve resme yansımış hali vardı. 1879'da yazar ve ressam George Du Maurier, Punch dergisinde televizyonu tasvir eden bir resim çizmişti. Odada oturan bir çiftduvara asılı beyaz perde de bir tenis maçı izlemekte ve oyuncularla mikrofon aracılığıyla konuşmaktaydı. Sonrasında benzer resim ve çalışmalar geldi. Radyo dalgaları daha henüz icat edilmemişti. Grahambell telefonu bulmuş fakat dönemin Amerikan Başkanı Rutherford: "Şaşırtıcı bir buluş ama kim niye kullansın" demişti oysa ki Sayın Başkan çok önemli bir buluşu gözden geçiriyordu. Sırasıyla 1878 Fonograf, 1894 Kinetoskop, 1895 Sinematograf ve 1896 yılında Marconi radyo dalgalarını bulmuştur. Daha öncelerinde 1884'te Alman bilim insanı Paul Nipkow, kendi adını verdiği Nipkow Diski'ni bularak nesnelere görüntülemeyi başarmıştı. Bilim İnsanları televizyon üzerine çalışmalarını hızlandırdı. Bugünkü anlamda televizyonun mucidi Rus asıllı ABD'li mühendis Vladimir Kosma Zvorykin'dir. Zvorykin, ikonoskopu bulmuştur. Kameranın en önemli parçası olan bu buluş sayesinde resim tarama yöntemini elektronik hale

getirmiştir. Televizyon ismi ise ilk kez “Scientific America” dergisinin 1907 Haziran sayısında kullanıldı. İngiliz John L. Baird 1925’te kendi buluşu olan televizyon ile halka gösteri yaptı. İngiliz yayıncı kuruluş BBC John L. Baird’a kendi laboratuvarlarında çalışma imkanı verdi ve dünyada ilk televizyon yayını 2 Kasım 1936’da İngiltere’de gerçekleşti. Amerika’da da NBC 1932’de televizyon yayıncılığı için gerekli donanımı tamamlamıştır. 1939 New-York Dünya Fuarı açılışını canlı yayınlamıştır. Aynı yıl Sovyetler Birliği yayına geçti. 1938 yılında Almanya ve Fransa televizyon yayınlarını başlattı. Ancak ikinci dünya savaşı televizyon sahasındaki ilerlemeleri yavaşlatmıştır. Savaş sonrası gelişmeler tekrar hızlanmıştır. Televizyon aslında sinema teknolojisinin uzantısıdır. Tıpkı sinema gibi siyah – beyaz biçimiyle başlayan televizyon 1951’de ilk kez Amerika’da renkli olarak yayınlanmaya başlandı.⁶²

Televizyonun kitleyi yönlendirme yani propaganda gücü bakımından radyoya göre çok daha etkin bir araçtır. Televizyonun çocuk ve gençler üzerindeki etkisini araştıran Fredric Wertham, çizgi filmler, diziler, sinema filmleri, ve türlü programları izleyen çocuk burada izlediklerini bilinç altına kazımakta ve taklit etme yoluna gitmektedir. Ama bunun bilincinde olanlar, çocukların ve hatta gençlerin masumiyetini televizyon yoluyla sömürebilmektedir.⁶³

George Gerbner’in kültürel göstergeler ve ekme-yetiştirme kuramı uyarınca televizyon, inançları, düşünceleri, davranışları etkileme ve

⁶²Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, Epsilon Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s.23-25.

⁶³Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.79.

biçimlendirme de diğer kitle iletişim araçlarına göre daha etkin bir rol oynamaktadır. Farklı toplumsal gruplar üzerinde televizyon yoluyla farklı gereksinimler oluşturulmakta yani ekilmekte, bu gereksinimlerin nasıl karşılanacağı semboller yoluyla anlatılmakta bu sayede kitleler farklı ihtiyaçların peşine düşüp, çatışma ve uzlaşma ortamlarından uzak tutulabilmektedir.⁶⁴ Ancak tam zıddıyla düşünecek olursak kitleler gerektiğinde ekme-yetiştirme yoluyla çatışma ve uzlaşma ortamlarına çekilebilmektedir.

Sovyetler Birliği'nde televizyon yayıncılığı tamamen devletin elinde olmuştur. Radyo hizmetleriyle birlikte Radyo Ve Tv Devlet Komisyonu yayıncılığa ilişkin hizmetleri düzenlemiştir. Sovyet televizyonu, katı bir komünizm propagandası içinde yayın yapmaktadır.⁶⁵ 5 Aralık 1936 Tarihli Sovyet Anayasası'nda: "İşçilerin yararına olması ve sosyalist rejimin pekiştirilmesi için Sovyet vatandaşlarının söz ve basın hürriyetleri teminat altına alınmıştır" denilmekteydi. Radyo ve tv'de yer alacak bir haberde bundan farklı bir amaç güdemeyecekti.⁶⁶

Fransa'da televizyon yayıncılığı, diğer Avrupalı devletlerle kıyaslandığında daha geç bir dönemde Beşinci Cumhuriyet dönemi ile gelişme imkanı bulmuştur. Televizyon yayıncılığını siyasal denetim içine alma arzusu, 1982 yılına kadar sıkı bir şekilde devam etmiştir. Bu tarihe kadar

⁶⁴Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.97-98.

⁶⁵Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.108-109

⁶⁶ Refik Özdek, **Hedef TRT**, Ekonomik Ve Sosyal Yayınlar Anonim Şirketi Yayını No:14, Ankara, 1977, s.125.

radio-televizyonların belli başlı sorumlularını atama yetkisi hükümetlerin elindeydi. Personel arası sorunlar, işletmeden kaynaklı sorunlarda eklenince siyasal baskı altında varlığını sürdüren bir radyo ve televizyon yayıncılığı ortaya çıkmaktaydı.

1982 yılında François Mitterand iktidarı ile değişim başladı. Özel kanallar bu dönemde açılmaya başlanmış, 1982 yılında Moinot Komisyonunun çalışmasını tamamlamasından sonra 29 Temmuz 1982 tarihinde özel radyo ve televizyonların kurulmasıyla ilgili ilk yasal düzenlemeler devreye girmiştir. Nitekim 1982 yılında François Mitterand tarafından Fransa'nın ilk özel kanalı CANAL PLUS'un yayına başlayacağı duyurulmuştur takip eden süreçte 1987 Nisan ayında TF1 özelleştirilmiştir. Kamu yayıncılığı bağlamında France Television 2 ve France Television 3 olmak üzere iki devlet kanalı kalmış ve 1989'da aynı başkanlık altında birleşmiştir. Aynı tarihlerde TDF 1 ve TDF2 adı altında iki uydu uzaya fırlatılmıştır. Fransa'da iletişim özgürlüğünün sağlanması yasal temelde desteklenmiştir. Sorumlu bakanın adını taşıyan Leotard Yasaları iletişim özgürlüğünün yolunu açmıştır. Nitekim aynı motivasyon Chirac hükümeti döneminde de devam etmiştir. Radyo – Televizyon yayıncılığı alanındaki gelişme aynı zamanda Avrupa ülkelerinin ortak girişim hedeflerinede konu olmuştu. Fransız Cumhurbaşkanı François Mitterand ve Alman Şansölyesi Helmut Kohl'ün desteğiyle Avrupanın kültür kanalı ARTE 30 Nisan 1991 yılında kurulmuş, 1992 yılında yayınlarına başlamıştır.

İtalya'da televizyon yayınları 3 Ocak 1954 tarihinde başlamıştır. Üç adet devlet kanalı, geri kalanlar ise özel kanallardır. Devlet televizyon kanalları arasında 1948'de I. Cumhuriyet döneminde Hristiyan Demokrat Partinin RAI-1 televizyonu, Sosyalist Partinin RAI 2 televizyonu, Komünist Partinin RAI 3 televizyonu vardı. Bu durum 1992 yılına kadar devam etmiştir. 1992'de komünizmin çökmesiyle yeni siyasal partiler kurulmuş, 1994'te Silvio Berlusconi başbakan olmuştur. 1992 yılında Komünist parti bölünmüş, Sosyalist Parti ise kapanmıştır. 1992'de Komünizmin çöküşüyle birlikte Tangentopoli skandalı yaşanmış⁶⁷, Sosyalist Partinin kapanışında bu sürecin sonunda olmuştur. RAI-I-II-III ise devlet televizyonu olarak hala hizmet vermektedir. İtalya'daki yedi ulusal televizyon kanalı vardır ve bunların üçünün sahibi eski Başbakan Silvio Berlusconi'dir.⁶⁸

İngiltere'de radyo ve televizyon yayıncılığı hem kamu hemde özel kesim tarafından parlamentonun sorumluluğu altında bir kamusal hizmet adledilerek yerine getirilmektedir. İngiltere'de BBC (British Broadcasting Corporation) ve IBA (Independent Broadcasting Authority) olmak üzere kamuya ait iki temel kuruluş vardır. Her iki kuruluşta özerk olmalarına karşın, yasa ile belirlenmiş usuller dairesinde programlar yapmakta ve belli sınırlar dahilinde hareket etmektedir.

⁶⁷ Tangentopoli skandalı, İtalyan sosyalist partisinin güçlü genel sekreteri Bettino Craxi'nin sahip olduğu açıklanamayan müthiş servetin ve Craxi'nin devlet televizyonu RAI-1 vasıtasıyla nüfuzunu kötüye kulanmasının ortaya çıkarıldığı skandala verilen isimdir. http://en.wikipedia.org/wiki/Tangentopoli_01.01.2013

⁶⁸ Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.41-44, 49-50, 106-108.

BBC, 1922 yılında özel bir şirket olarak kurulmuş ve fakat 1925 yılında tasviye edilmiş ve 1927'de tekrar bir kamu kuruluşu olarak yayın hayatına devam etmiştir. 1954 yılına kadar radyo alanında 1972 yılına kadarda televizyon alanında tekel vazifesi görmüştür. 1927-1938 yılında BBC'nin Genel Yönetmenliği'ni yapan John Reith, televizyon yayıncılığının İngiltere'de kamusal bir hizmet olarak algılanmasında büyük bir işlev görmüştür. Reith, özellikle televizyon yayıncılığının eğitim amacı taşıması gerektiği üzerinde durmuştur.

İngiltere'de özellikle kamu yayıncılığı konusunda özerk bir kurum olan BBC'nin tarafsız yayın yapma zorunluluğu vardır. Kurumun bağımsızlığı esastır. BBC 1, BBC 2, BBC 3, BBC 4, CBBC, Cbeebies, News 24, kanalları BBC çatısı altında herbirisi ayrı bir kamusal amaca hizmet edecek şekilde kurulmuştur. BBC 1, eğlence, spor, çocuklara yönelik yayınlara yer verecek şekilde 1936'da kurulmuştur. BBC 2, eğitim ağırlıklı yayınlar yapmak için 1964 yılında kurulmuştur. Belgeseller, müzik programları, yabancı filmler, gezi programları yayımlamakta olan bir kanaldır. BBC 3, genç izleyicilere yönelik yayın yapmaktadır. Kanal, eğitim, müzik, sanat, bilim, uluslararası konular, komedi ve eğlence programları yayınlamaktadır. BBC 4, araştırma ve kültür kanalı olarak faaliyet göstermektedir. CBBC kanalı, 6-12 yaş arası çocuklara yönelik programlar yayınlayan bir kanaldır. Cbeebies, kanalı 5 ve daha küçük yaştaki çocuklara yönelik eğitim ve eğlence kanalıdır. News 24

Kanalı ise, Ulusal ve Uluslararası düzeyde haber ve analiz programlarına yer veren BBC kanalıdır.⁶⁹

Almanya'da kamu yayıncılığı alanında iki kanal vardır. Birincisi ARD (Alman Radyo ve Televizyon Kurumu) ilk kanal olduğu için Alman birinci kanalı olarakta bilinmektedir. ZDF, Alman ikinci kanalı olarak yayın yapmaktadır. ARD'ye ulusal yayın yapan diğer kanallarla birlikte eyaletlere ait özerk radyolarda dahildir. Yukarıda Fransa için değindiğimiz ARTE'de Fransız-Alman ortaklığında kurulmuş özerk bir kamu kuruluşudur. Almanya'da RTL, SAT 1, PRO SIEBEN gibi özerk kanallarda bulunmaktadır.

ABD'de ilk kez lisansa dayalı olarak ticari anlamda radyo yayınları 1920 yılında başlamıştır. 1929 buhranı zamanında ve ikinci dünya savaşı yıllarında radyo yayıncılığı önem kazanmıştır. Başkan F.Roosevelt döneminde etkinliği iyice artan ve geniş bir dinleyici kitlesi bulan radyo yayınları, televizyon yayınlarının başlamasıyla etkinliğini kaybetmiştir. RCA, Westinghouse - General Electric'in 1926 yılında ortak kurdukları NBC, ulusal düzeyde radyo yayınlarına başlamıştır.

RCA, Westinghouse - General Electric, 1927'de CBS'i kurmuş, 1931 yılında ilk kez televizyonculuk alanında deneme yayınlarına başlamıştır. İkinci dünya savaşı ile birlikte televizyon yayıncılığı ABD'de daha da gelişmiştir. Başlangıçta özel sermayeli üç büyük televizyon ağı varken (NBC-CBS-ABC), 1980'lerde kablolu tv yayıncılığının başlamasıyla bir çok yeni kanal ortaya

⁶⁹Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.127-130.

çıkmiştir. ABD’de özel kanalların yanı sıra kamu yayıncılığı yapan bir çok kanalda bulunmaktadır. 1991 yılına gelindiğinde, ABD’de 1477 televizyon kanalı bulunmaktadır. Bunun 335 tanesi devlete aittir.

ABD’de televizyon yayıncılığı bağlamında en önemli gelişme CNN’in kuruluşudur. 1 Haziran 1980’de kurulan CNN, dünyanın haber konulu yayın yapan ilk televizyon kuruluşudur. CNN’in sahibi Ted Turner kanalın ilk yayın gününde dikkat çekici bir konuşma yapmıştır. TURNER : “Dünyanın sonuna kadar yayın yapmayı sürdüreceğiz. Dünyanın sonu geldiğinde onu da haber yapacağız. Yayını işte Tanrı’nın yanına gidiyoruz diyerek bitireceğiz”. Bugün CNN dünyanın en büyük ve en önemli haber kanalı olarak yayınlarını sürdürmektedir. ABC, CBS, NBS’in yayın tekeli CNN’in kuruluşu ile yıkılmıştır. CNN’in başarısının temelinde kablolu yayın teknolojisi ile uydu yayıncılığının birleştirilmesi yer almaktadır.⁷⁰

Arap dünyasında televizyonculuk devrimi 1995 yılında kurulan, katar menşeli El Cezire Televizyon kanalıyla olmuştur. Arapların CNN’i olarak tanımlanan bu kanal, bağımsız medyanın arap dünyasındaki öncüsü olmuştur. Petrol ve doğalgaz zengini Katar’ın İngiltere’de eğitim görmüş Emiri, Şeyh Hamid Bin Halife El Thani tarafından kurulmuştur. Amacı İngilizlerin yayın organı BBC düzeyinde bir yapılanma oluşturmak olan kanalın çalışma tarzı tüm dünyada olumlu eleştiriler almıştır. İsrail gazeteleri bile tarafsız yayıncılığından ötürü kanalı övmüştür. Ancak kanal Arap Dünyasının despotik rejimleri tarafından sevilmemiştir. Gerek Irak

⁷⁰Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.184-187.

savaşındaki yayınları ile ve gerekse de 11 eylül ve sonrasında Taliban ve Usame Bin Laden hakkında yaptığı yayınlarla ön plan çıkmış bir kanaldır.⁷¹

Radyo yayıncılığı ve televizyon yayıncılığı birbirinden çok farklı kavramlardır. Radyo, özünde özet bir anlatıma daha uygun bir yayın formatını içerirken, televizyon görselliği içerisinde daha fazla detayı barındıran bir haberleşme aracıdır. Televizyon, uzun yayın süreçlerini barındırmaktadır. Aslında bugünün dünyası, internetteki kısa program yapıcılığı yüzünden bu uzun süreçlerden kopmuştur. Ancak; halen televizyonun yerini alacak alternatif bir haberleşme aracı oluşmamıştır. Belki gelecek kuşaklar için bu mümkünken bugünkü gerçeklik, televizyonun egemenliğidir. İnternet televizyonun yerini alabilir mi? Bunu söylemek için henüz çok erken. Televizyon halen hakim yerini korumaktadır. Fakat; internette geçirilen süre artmıştır. Bugünkü gençliğin eğilimi, internet üzerinden kısa video, yazı ve görüntüleri paylaşmak yönündedir. Bu tarz, kısa zamanda televizyonada aktarılabilir durumdadır.⁷² Bugünkü televizyon teknolojisi bağlamında yapılan en son yenilik; internet ve televizyonu bir araya getiren IPTV uygulamasıdır.⁷³ Bu durum, internetin tv üzerinde ki egemenliği için bir başlangıç olarak kabul edilebilir.

⁷¹Özgür Gönenç, **Dünya Medyası** s.218-226.

⁷²Faruk Bayhan, **İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım**, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s.117,123.

⁷³http://blog.milliyet.com.tr/televizyon-mu--internet-mi-/Blog/?BlogNo=210041_03.09.2013

IV. MODERN DEVLET VE KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

“Devlet, ne sadece hukuki, ne sadece politik, ekonomik ve ilahi bir olgudur; Devlet, en kısa şekli ile karmaşık, çok yanlı ve yönlü bir sosyal olgu” olarak tanımlanabilecektir. Tanım bu olmakla birlikte devletin kökenini açıklayan bir çok kuram bulunmaktadır. Aileyi devletin temeli sayan görüş, İlahi ve dinsel kaynaklı devlet görüşü, İçgüdüsel görüş, Devletin kaynağını toplumsal sözleşmede bulan görüş, Devletin Kaynağını metafizik temele dayandıran görüş, Salt hukuki açıdan devletin kaynağını ve doğuşunu açıklayan görüş, Devletin kaynak ve doğuşunu kuvvet ve mücadelede bulan görüş, Organizmacı görüş, Devletin kaynağını ve doğuşunu ekonomik kökenli olgu ve ilişkilere dayandıran görüş ve Leslie Lipson’ın görüşü bir kısım görüş olarak sıralanabilir.⁷⁴

Devletin kökenini açıklayan bir çok kuram ortaya atılmakla birlikte içlerinde bugüne ulaşan ve kitle haberleşmeyi anlama adına en etkin olan devletin kaynağını ve doğuşunu ekonomik kökenli olgu ve ilişkilere dayandıran görüştür. Bu bağlamda marksizm ve liberalizmin devleti anlama biçimlerine değinme zorunluluğu doğmaktadır. Marksizm, devleti ekonomik olayların doğurduğunu ileri sürmektedir. Sömüren ve sömürülen sınıf arasındaki mücadelenin üretim ilişkisine yansıdığını, sömüren sınıfın mülkiyet ilişkilerini koruyabilmek için devlet teşkilatına ihtiyaç duyduğunu ileri

⁷⁴ Yahya K. Zabunoğlu, **Devlet-Kamu Hukuku Ders Notları**, Basımevi Yok, Ankara, 1972, s.30, 40-63.

sürmektedir. Marksizmin kurucusu Karl Marx, sömürenler karşısında yapılacak bir işçi devrimiyle devlet adı verilen ve sömürüye açık yapıya ihtiyaç kalmadığını ileri sürmektedir. Ancak; GÖZLER, Marksist teorinin pratiğini yaşayan SSCB'nin dağılmasından sonra bu teorinin liberalizm karşısında kaybettiği saptamasını yapmaktadır.⁷⁵

Devletin kaynağını insan aklına ve iradesine dayandıran sosyal sözleşme teorisinin öncül yazarları Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau ise liberalizmin düşünsel boyutunun temellerini attılar. Hobbes, devleti bir ejderhaya benzetmiş ve insanların düzen sağlamak için sosyal sözleşmeyle özgürlüklerini belirleme gücünü Leviathan'a bıraktığını belirtmiştir. Gerçi Hobbes'un liberal anlamda bir özgürlük anlayışını ortaya attığından bahsetmek mümkün değildir. Liberal, özgürlükçü felsefenin önde gelen temsilcisi John Locke ise; insanların özgürlüklerinden vazgeçmediği oysaki devlete sadece cezalandırma yetkisi tanıdıklarını söylemiştir. Devlet, aradaki sözleşme icabı sadece cezalandırma yetkisi ile donatıldığı için, hak ve özgürlüklere müdahale etmemelidir görüşünü savunmuştur. Genel irade kuramını savunan Jean-Jacques Rousseau, özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte insanlar arasındaki eşitliğin bozulduğunu, devletin bu ortamda düzeni sağlamak için var olduğunu söylemektedir. Toplumla yönetenler arasında yapılan sosyal sözleşmenin devleti doğurduğunu söylemektedir.⁷⁶

⁷⁵Kemal Gözler, **Devletin Genel Teorisi**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011, s.34-37.

⁷⁶Kemal Gözler, **Devletin Genel Teorisi**,s.37-40.

Modern devlet nedir? Sorusunun cevabını aradığımızda modern devletin ortaya çıkışındaki dönüşüm ele alınmalıdır. Bu dönüşümü anlamak, kitle haberleşme araçlarının bugünkü devlet ve toplum yapısı üzerindeki etkisini tespit etme bakımından da önemlidir.

İnsanlığın ilk aşamalarına baktığımızda, toplum tipi olarak devletsiz toplumlardan bahsedebiliriz. Bu toplumlarda siyasal iktidar henüz kurumsallaşmamıştır. Bu tip toplumlarda iktidar sahibi olmayan ama söz sahibi olan bir önder bulunmaktadır. Toplum, doğa güçleriyle mücadele etmektedir ve bölünmemiştir. Toplumda mekanik dayanışma vardır ve herkes kendi sorununu kendi çözmektedir. Yani ortada bir devlet mekanizması yoktur. Bu tip toplumlar zaman içerisinde evrimleşmiştir. Uzak ticaret, toplumları tanıştırdıkça ortaya rastlantısal bir şekilde devlet adı verilen mekanizma ortaya çıkmıştır. Bu teorinin dışında kutsallaşmış siyasi iktidarlar vardır. Bu iktidar şeklinde Tanrı adına yeryüzünde hareket eden bir kral vardır. Yönetenle yönetilen arasındaki ayırım artık kesin sınırlarıyla belirlenmiştir. Yani artık yönetenle yönetilen arasında bir bölümlenme gerçekleşmiştir. Kral, Tanrının temsilcisi olarak yasayı söyleyen konumunda yer almaktadır. Zamanla Kral, yasayı hem söyleyen hem de uygulayan olur. Bu durumda Tanrıyla olan bağlar yeryüzüne inmiş, papalıkla krallık arasında mücadele başlamıştır. Yeni dönemin adı kurumsallaşmış siyasi iktidar dönemidir. Kurumsallaşmış siyasal iktidar, laikliğin gelişinin habercisi olmuştur. Kurumsallaşmış siyasi iktidar kutsalı kutsal olmayandan dini

lideride yönetenden kesin sınırlarla ayırmıştır artık. Artık şu söylenebilir ki ; Modern devlet, siyasal iktidarın kurumsallaşmış hali olmuştur.⁷⁷

Bu açıdan modern devlet, şiddet uygulama gücüne sahip, geniş bir bürokratik örgütlenmesi olan egemenliği Tanrının elinden almış devlettir. Modern devletin şiddet tekeline sahip olması beraberinde ilerleme arzusunu doğurmakta ve ortaya gerektiğinde Nazi Almanyası gibi bizzat modern devletin doğurduğu iktidarlar da çıkmaktadır. Ancak bir diğer yandan bakıldığında modern devlet, şiddet uygulama tekeline bireylerin elinden alarak kontrol altına almış ve meşrulaştırmıştır. Egemenlik ilan edilmiş, toplumla sözleşme yapılmış ve geleneksel devletlerin aksine modern devlette sınırlar ortaya çıkmıştır. Bürokrasi, tüm dışlarıyla yerleştirilmiş, devlet ihtiyaç duyduğu otoriteyi yasa ve akıla dayanan hukuksal meşruiyetle sağlamıştır. Devletin ülkesi içindeki topluluk yurttaş olarak kabul edilmiş ve böylece devlet otoritesi yani siyasal iktidar 20'inci yüzyıl ve içinde bulunduğumuz 21'inci yüzyıl adına kurumsallaşmasını tamamlamıştır.⁷⁸

O zaman tüm bu anlatılanların neticesinde modern devletten kasıt bizatihi liberal devletin kendisi olduğudur. Liberal devlet, beraberinde kitle haberleşme araçlarını kullanarak toplum üzerindeki egemenliğini sağlamıştır.

Lasswell'in kitle iletişim araçlarının propaganda gücünü I.Dünya Savaşı esnasında tespit edip çalışmalarını teorik temele oturtuktan sonra

⁷⁷ Abdurrahman Saygılı, "Modern Devlet'in Çıplak Sureti", AÜHF Dergisi, C.59, s.1, 2010, s.61-73.

⁷⁸ Abdurrahman Saygılı, "Modern Devlet'in Çıplak Sureti", s.73-75, 83, 86, 89.

Amerika’da radyo yayıncılığının etkileri üzerinde bir çok araştırma yapılmıştır. Cantril’in araştırmasında, Yıldız Savaşları adlı oyun radyoda oynanırken sunucunun marslılar New-York’a geldi, herkesi öldürecek şeklindeki anonsu üzerine 6 milyon kişi New-York dışına kaçmaya başlamıştır. Kitle, radyodan iletilen korku mesajından etkilenmiştir.⁷⁹ Kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisi bu derece büyük iken, bir ulusun inşası veya bir ulus içindeki bireylerin yönlendirilmesindeki etkisinden bahsetmemek mümkün değildir.

Nitekim,radyo yayıncılığı ulusun inşası bakımından 20.yy’ın ilk yarısında çok önemli bir süreç arz etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası ve İkinci Dünya Savaşına giden yolda radyo, Alman Milletinin inşasında kullanılmıştır. Hitler, “Hoparlörler olmasaydı, Almanyayı hiçbir zaman ele geçiremeyecektik” demiştir. Hitler hayalindeki Almanyayı yaratmak adına radyoyu etkili bir propaganda aracına dönüştürmüştür.

Aynı süreçte Türkiye’de radyo yayıncılığı, özellikle 1927 - 1940 arasında milli bilincin oluşturulmasında, propaganda aracı olarak bizzat devlet eliyle kullanılmıştır. 1938’de devletleştirilen radyonun merkezi Ankara olmuştur. İstanbul radyosunun yayınları, yayın hayatına 1949’da yeniden başlayıncaya kadar durdurulmuştur. Radyonun merkezi olarak Ankara’nın seçilmesinde başkent oluşunda yer alan saikler ne ise aynı saikler rol almıştır. Eski, yıpranmış, yok olmuş imparatorluğun başkenti İstanbul yerine kurtuluş mucizesinin kaynağı Anadolunun içinden bir kent olan Ankara, bizzat Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından başkent olarak seçilmiştir. Dolayısıyla

⁷⁹Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.76.

radyo yayınlarının merkezi, Ankara olmuştur. Ankara radyosu, milli kültürün oluşturulması ile batı medeniyetine açılma yönünde önemli bir işlev edinmiştir. 1990 başına kadar da radyo yayınları devlet kontrolünde gerçekleşmiştir.⁸⁰

Mustafa Kemal Atatürk, radyoyu bir propaganda aracı olarak görmekteydi. Radyo istasyonlarının kurulmasını bizzat kendi emretmiştir. Ancak; yabancı oraklıkları kurulan Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi bünyesinde yapılan radyo yayınları müzik ağırlıklıydı ve eğlendirme amacına yönelmişti. Oysaki radyonun amacı bu olmamalıydı. Amerikan toplumundaki gibi eğlendirme işlevi görmemeliydi. Tıpkı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde olduğu gibi bilgilendirme ve hatta halk terbiyesi işlevi görmeliydi. Aksi takdirde ülküsü aynı olan birlik olan bir toplum oluşturmak mümkün değildi. 1936'da devletleştirme (millileştirme) kararı verilmiş, 1938'de Ankara Radyosu resmi devlet organı olarak yayın hayatına başlamıştır. Bu sayede radyo yayınları gerçek amacına ulaşacaktı.⁸¹

Burada radyonun merkezinin Ankara olması tesadüfe dayanmaz. Yeni başkent Ankara, bir ulusun doğuşu bakımından merkez olduğu gibi eskiye ait tüm araçları reddeden bir propaganda merkezi olmuştur. Tarihsel olarak bu seçim yapılmadan önce merkez İstanbul'dur. Matbaanın ve beraberinde yazılı basının merkezi İstanbul'dur. Fakat; yeni kurulan devlet Atatürk'ün

⁸⁰ Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, s.15-22, 27-30.

⁸¹ Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, s.108-138.

arzusuyla kendine her türlü organizasyon merkezi olarak Ankara'yı tercih etmek zorunda kalmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşına kadar geçen süreçte İstanbul, Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve siyasal örgütlenmesine yön veren imparatorluk şehri olma özelliğini kaybetmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası kapitalist ekonominin Türkiye topraklarına adım atması çok partili hayata geçişle mümkün olmuş, İstanbul yazılı basının merkezi olma özelliğini tekrar elde etmiştir. Hele ki özel radyo ve televizyonların kurulması için gerekli para ve sermaye ilişkilerinin İstanbul'da olması İstanbul'u tam anlamıyla bir medya merkezi haline getirmiştir.⁸²

Radyonun modernleşme ile olan ilişkisine baktığımızda özellikle ikinci dünya savaşı sonu ve hatta çok partili dönemin başlangıcı olan 1946'dan itibaren düzenli televizyon yayınlarının başladığı ve ülke çapında yaygınlaştığı döneme kadar batı eksenli modernleşme hareketinin en önemli parçası olmuştur. İkinci Dünya Savaşı önemli bir kırılma noktasıdır. Devletin kamusal alanı radyo yoluyla dizayn etme fonksiyonu ikinci dünya savaşının sonuna kadar ülkesel farklılıklar olmakla birlikte çok daha yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Bir başka anlatımla topluma radyo kanalıyla modern değerleri taşıyıp kamusal alan yeniden oluşturulmak istenmiştir. Benzer durum tüm dünya radyoları için geçerlidir. Yayıncılığın anavatanı İngiltere'de BBC yöneticisi Reith'in sözleri bu yaklaşımı doğrulamaktadır. Reith: "Biz kamuya

⁸² Mustafa Sönmez, **Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı**, Yordam Kitap, 1.Baskı, İstanbul, 2010, s.9-21.

istediklerini değil, onların neye ihtiyacı olduğunu düşünüyorsak onu veriyoruz” derken devletin kamusal alanı nasıl dizayn ettiğini açıkça söylemektedir. Ancak; yinede zaman içinde BBC dinleyici ihtiyaçlarını dikkate alarak bu tavrını yumuşatmıştır. Yayınlarını dinleyici ihtiyaçlarını dikkate alarak yapmıştır. ABD’de NBC, AHISKA’nın aktarımıyla “genel bir Amerikan üslubu” içerisinde yayın yapmasına rağmen etnik farklılıklarına göre yayınlarında değişikliklere gitmiş ve çeşitlilik yapmıştır. Nazi Almanya’sında dinleyici araştırmalarına büyük önem verilmiş ve dinleyicinin nabızı tutulmuştur. Türkiye radyosu ise bunlardan farklı olarak dinleyici araştırmalarına yönelmemiştir. Üstten gelen kurgu halka verilmiştir. Türkiye radyosunun benimsediği metod Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ndeki öğretici, ülküyü halka aşıl原因 radyo yayıncılığı metodudur.⁸³

Batı medeniyetine açılma, genç Cumhuriyetin en önemli problemi olmuştur. Ziya GÖKALP, toplumsal inancın ilkelerini bekirlerken “Türk ulusundanım, islam inandaşlarındanım, batı uygarlığındanım” diyerek Cumhuriyet döneminin başındaki resmi ideolojiyi ortaya koymuştur. Türklük ve İslam kimlik olacak ve fakat batı uygarlığından olma temel hedef olacaktır. Bu bağlamda GÖKALP, Avrupalılarla farklı dine mensup olmanın olumsuzluk oluşturmayacağını da söylemektedir. Batılılaşmayı hedef seçen yahudi ve japon ırklarını örnek göstererek tezini güçlendiren GÖKALP, bugünkü islam inancının içine Bizans ve İran etkisinin girdiğini belirtmiştir. Bu durumun

⁸³Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, s.106, 146.

olumusuzluklarından bahseden GÖKALP, batı uygarlığının ilkelerine duyulan gereksinimin milli kimliğin oluşturulmasındaki önemine dikkat çekmiştir.⁸⁴

Batının icadı olan radyo bu hedefi sağlama adına önemli bir araç olmuştur. Burada kemalist ideoloji ortaya çıkmaktadır. Üstten gelen seçkin yapı aşağıdakini yani halkı şekillendirecektir. Sorun kemalist ideolojinin bu şekillendirmede taklitçi mi kaldığı yoksa özgün bir model oluşturup oluşturamadığı mıdır? Bu konular AHİSKA'nın ortaya koyduğu şekliyle Bernard LEWİS, Kevin ROBİNS gibi yazarların tartışma konusu olmuştur. LEWİS, etkileyici bir model derken, ROBİNS ise Türk modelinin bir benzetme yani batılı modelin taklidi olduğunu belirtmiştir. Oysaki; Auguste COMTE 1830'larda Sadrazam Reşit Paşaya yazdığı mektupta:“*Asya ile Avrupa arasındaki zıtlığın devam edemeyeceğini, ortak bir dünyaya gidileceğini ve Türkiye'nin bu süreçte köprü vazifesi görecektir tek ülke olduğunu*” söylemekteydi. Yani model ülke tanımına yakın durmaktaydı.⁸⁵ Bu bağlamda batı eksenli bir Türk modernleşmesinden bahsetmek elbette mümkündür. Tüm islam coğrafyası içinde örnek bir modeldir.

A. YAZILI BASIN, SANSÜR VE DEMOKRASİ

Haberleşme özgürlüğü tek başına anlam ifade etmemektedir. Haberleşme bütünüyle bakıldığında güvenlik içermesi gereken bir süreçtir. Haberin güvenliği olayın gerçekliğinden başlayıp yazarın veya haberi

⁸⁴ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, İnkılap Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 1987, s.46-60.

⁸⁵ BKZ: Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, s.37-39, 42.

aktarının aktarmakla yeterli gördüğü bilginin gerek sosyal kitle tarafından ve gereksede yasalar önünde denetime muhtaç olmasını gerektirmektedir. Özgürlük, bu denetim noktasında başlayacaktır. Özgürlüğün nerede başlayıp nerede biteceği Anayasa ve yasalarla güvence altına alınmıştır. Ancak insan elinin değdiği noktada denetim Anayasa ve yasada yazandan çok daha farklı bir boyuta taşınmaktadır.

Basın - Yayın alanındaki sansürün siyasi tarih açısından ve hukuki yönden değerlendirilmesi zorunludur. Siyasal ve sosyal olaylar karşısında yöneten erkin yönetme gücünü elinde bulundurma adına hukuk denilen araç kullanılarak sansüre gerekçe oluşturulmuştur. Ancak; hukukun, basına ve yayıncılığa sansür koyma faaliyeti içinde edindiği rol dışında, toplumsal düzenin sağlanması adına her faaliyetin bir hukuki rejime dayandırılması zorunluluğu da bulunmaktadır. Toplum düzenini bozan, infiale sevk eden yayınlar, yasalar vasıtasıyla kontrol altına alınmak istenmiştir. Ancak; sorun çıkartılan yasaların çıkartılma amacı ve özgür düşüncenin önünde engel olup olmadığıdır.

Konunun yukarıda andığımız boyutunu anlamak sansürün tarihi ve yasal temellerini sırasıyla incelemeye bağlıdır. Gazetelerin uğradığı sansür neredeyse kuruluş tarihleriyle eş zamanı taşımaktadır. İlk resmi gazete olan Takvim-i Vakiyi-i bir dizgi yanlışı yüzünden 1879 ve 1891'de tekrar yayın hayatına başlamasına rağmen 1892'de iki kez kapatılmıştır. Türkiye'nin özel sermayeli ilk gazetesi olan Tercüman-ı Ahval ise Ziya Paşa'nın Milli Eğitimi eleştiren yazıları yüzünden iki hafta kapatılmıştır. Şinasi'den sonra Tasvir-i

Efkar'ın başyazarı olan Namık Kemal, 1867'de yazdığı "şark meselesi" isimli bir yazı dizisi kaleme alınca gazetecilik yapması yasaklandı ve Avrupa'ya kaçtı. Ali Suavi'nin⁸⁶ Muhbir gazetesi, 1867'de yayımladığı okuyucu mektupları yüzünden yasaklandı. Namık Kemal, yazdığı "Vatan yahut Silistre" piyesi sebebiyle sürgüne gönderilmiş, piyes hakkında yazı yayımlayan İbret gazetesi 1873'te kapatılmıştır.⁸⁷ Sansür daha en başından itibaren Osmanlı yayın hayatının içerisinde yer almıştır.

Osmanlıdan Cumhuriyete kadar ki dönem ele alındığında, gazete çıkarma faaliyetinin başladığı ve yoğunlaştığı dönem de yasal kısıtlamalar da başlamıştır. İlk yasal kısıtlama, 1858 tarihli *Ceza Kanunu* içerisine konulmuştur. Fransız Ceza Kanunu'nu 1858 yılında aynen çevrilerek Osmanlıya alınmış ve bu ceza kanunu içinde çeşitli yasaklar öngörülmüştür. 1864'de Fuat Paşa *Matbuat Nizamnamesi* adı altındaki yönetmeliği getirmiştir. Yönetmelik, basına çok ciddi kısıtlamalar getirmektedir. Yönetmelikte, gazete çıkarmak hükümet iznine bağlanmıştır. Bunun dışında devlete aykırı yapılan yayınların cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır. 1867'de geçici olarak çıkarılan Ali Kararname (Yüksek Kararname), 1908 tarihine kadar ayakta kalmış ve sırf bu Kararnameye dayanarak birçok gazete kapatılmıştır. Matbuat Nizamnamesi basın özgürlüğünü ortadan kaldırmıştır. 11 Mayıs 1876 tarihli *Sansür Kararnamesi*, 1876 tarihli Sırbistan

⁸⁶ 1839-1878 tarihleri arasında yaşamış II. Abdülhamit'e karşı giriştiği başarısız darbe esnasında öldürülmüş mukaddesatçı ve turancı yönleri olan, din hayatında ve devlet yönetiminde devrim yapılmasını isteyen gazetecidir. http://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Suavi 04.01.2014

⁸⁷ Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.17,20,22,24,28.

savaşı sırasında çıkarılan ve savaşla ilgili haberleri engelleyici tebliğ, basını sindirme adına alınmış devlet önlemleridir.

II. Abdülhamit, tahta çıktığında, 1876 *Kanun-i Esasi* kabul edilmişti. Topluma özgürlük ortamı havası hakimdi. Ancak; Anayasa ve Kanun bağlamında var olan düzenlemeler yeterli güveni vermemekteydi. Kanun-i Esasi'nin 12. Maddesi: "Basın kanun dairesinde serbesttir" düzenlemesine yer vermemekteydi. Bu düzenleme Kanunla her türlü sınırlamanın yapılabileceğini göstermemekteydi. Kanun-i Esasi'de yer alan düzenleme, halihazırda yürürlükte olan yasaklayıcı kanun ve kararnameleri ortadan kaldırmadığı gibi yeni yasaklarında önünü açmaktaydı. Özgürlük ortamı, Meclis-i Mebusan'ın kapatıldığı 13 Şubat 1878 tarihine kadar sürmüştür. Öncesinde 20 Eylül 1877'de yayımlanan *Sıkıyönetim Nizamnamesi* ile "zihin kurcalayıcı gazeteler kapatılabilir" cümlesine yer verilerek istibdadın izleri ortaya çıkmıştır. Nizamname, Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasıyla uygulanmaya başlamıştır. Buna ilaveten basının hangi haberlere nasıl ve ne şekilde yer vereceğini içeren bir yönerge çıkarılmıştır. Sansür artık derinlemesine uygulanmaktadır. 1908'de II. Meşrutiyet ilanından sonra çıkartılan Matbuat Kanunu'da farklı değildir. Bu kanunda, derin yasaklamalar getirmektedir.⁸⁸

Cumhuriyetin ilanından sonra 1925'te Şeyh Sait ayaklanması sırasında huzur ve barışı sağlamak için çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu içinde hükümete olağanüstü yetkiler tanınarak memleketin huzurunu bozan

⁸⁸Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.53-54, 83-87.

yayın organlarını yani gazeteleri kapatma yetkisi tanınmıştır. Bir çok gazete ve dergi kapatılmış yazarları ve yöneticileri devrim karşıtı oldukları gerekçesiyle İstiklal Mahkemelerinde yargılanmış ve sürgüne gönderilmiştir. Zekeriya Sertel, Ahmet Emin Yalman, Halikarnas Balıkcısı olarak tanınan Cevat Şakir bunlardan sadece bir kaçıdır. MAZICI, bu durumu devrim dönemlerinin olağan sonucu olarak görmektedir. Yazar, devrim dönemlerini olağanüstü dönem olarak nitelemekte ve bu dönemlerin olağan dönemlerin özgürlüklerini güvence altına alamayacağını ileri sürmektedir. Yaklaşım siyasal açıdan doğru olmakla birlikte hukuki güvenliğin ve düzenin devamı açısından tartışmalıdır. Olağanüstü dönem olması hukuki güvencelerin tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir. Kaldı ki bahsi geçen dönem 1920'lerdir. Toplum, Tanzimat ve Meşrutiyet tecrübelerini yaşamıştır.⁸⁹ 1931 tarihli Cumhuriyetin ilk Matbuat Kanunu'nda ise durum değişmemiştir. Hükümete dilediği zaman gazete ve dergi kapatma yetkisi veren düzenleme bu kanunda da korunmuştur. Kanun bir çok kez değişikliğe uğramıştır.⁹⁰

İktidara özgürlük ve refah sloganlarıyla gelen Demokrat Parti döneminde ise 9 Mart 1954 tarihinde Neşir Yoluyla veya Radyo İle İşlenecek Cürümler Hakkında Kanun Tasarısı Mecliste 6334 sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir. Kanunun amacı "namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması veya itibar kırarak veya şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnad edilmesini" önlemektir. Ancak; bu Kanun

⁸⁹ Nurşen Mazıcı, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", s.139-140

⁹⁰ Hıfzı Topuz, İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, s.146-158.

bir çok gazetecinin yazdığı yazılar neticesinde hapis cezası alması sonucunu doğuracaktır.

1955 yılının 6-7 Eylülünde meydana gelen olaylarda rumların evleri ve dükkanları göstericiler tarafından yağma edilince olaylar büyümüş ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetim komutanlığı basının yaptığı haberleri olayları kışkırtan sebep olarak görmüş ve basına sansür konulmuştur. 1956 yılında “Yayın Yoluyla ve Radyoyla İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun”da basına sansür getiren bir düzenlemeye yer verildi. Düzenlemeye göre: “Kötü niyetle veya özel maksada dayanan yayında bulunmak veya devletin veya hükümetin dışarıdaki itibar veya nüfuzunu kırarak şekilde asılsız, mübalağalı veya özel maksada dayanan haberlerin dışarıda yayınlanmasına sebep olmak” yasaklanmıştır. 27 Nisan 1960’da kurulan tahkikat komisyonuna yasayla basın üzerinde uygulayacağı sansürlerin dayanağını oluşturan özel yetkiler verilmişti.⁹¹

1961 Anayasası dönemi basının özgürlük elde ettiği ve Anayasal reformaların yapıldığı bir dönem gibi gözükse bile 12 Mart 1971 Muhtırası ile basın özgürlüğünü kaybetmiştir. Bir çok gazete kapatılmış ve gazeteci tutuklanmıştır. Gazeteler, dergiler, kitaplar toplatılmıştır. Benzer durum 12 Eylül Askeri darbesiyle yaşanmıştır. Birçok gazete ve dergi ya süresiz kapatılmıştır ya da belirli sürelerle yasaklanmıştır. Birçok gazeteci ya tutuklanmış ya da yıllarca süren yargılamalara maruz kalmıştır. Askerler darbeyi yaptıktan sonra, Milli Güvenlik Konseyi’nin ilk işi sıkıyönetim

⁹¹Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.195-200.

kanununda değişiklik yapıp kanunun 3'üncü maddesinde Sıkıyönetim Komutanlığı'na TRT yayınları dahil olmak üzere telefon, telsiz, radyo, tv gibi her çeşit yayın üzerinde sansür koyma yetkisi verildi. 1982 Anayasası sistematik olarak düşünce özgürlüğünü sınırlayacak şekilde düzenlendi. Anayasal düzenlemelerin dışında 1990 ve 1991 yılında 425 ve 430 sayılı Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Karamameleri ve Terörle Mücadele Kanunları çıkartılarak sansür en yoğun şekiliyle devam ettirildi. Özal dönemi gazetecilere açılan davaların en fazla olduğu dönem olarak tarihe geçti.⁹²

1993 yılında Anayasa Mahkemesi ilginç bir konuda karar verdi. Bayramlar da geçerli olan ve 1946 yılından beri uygulanan bu yasadak, 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkındaki Kanun'un 6253 sayılı kanunla değişik 20'inci maddesine yer alan bayramın şeker bayramının 2 ve 3'üncü günü ve kurban bayramının 2, 3 ve 4'üncü günlerinde gazete çıkarma yasağına ilişkindir. Yasağın kökeninde bu günlerde hedeflenen dayanışma olgusu yatmaktaydı. Gazete cemiyetleri (dernekler) bugünlerde bayram gazetesi çıkararak elde edilen geliri işsiz gazeteciler için kullanmakta ve basın mensuplarına yönelik faaliyetlere yönlendirmekteydi. Bunlar arasında sosyal tesisler, dinlenme tesisleri vs. yapımı vardı. Ancak; Günaydın gazetesinin patronu Dinç Bilgin yasağı delmişti. Dinç Bilgin yasağı deldiği için kanunda öngörülen para cezasını ödemişti. Hoş çıkardığı gazeteyle kazandığı rakam yanında para cezasının anlamı kalmamıştı.

⁹²Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.248-269, 270-295.

Anayasa Mahkemesi ise itiraz yoluyla önüne gelen davada Kanunun 20'inci maddesini Anayasanın 2'inci maddesindeki hukuk devleti ilkesine ve 15'inci maddesinde ki temel hak ve özgürlüklerin durdurulması ilkesine aykırı buldu. Ayrıca; bu maddenin Anayasanın 28'inci maddesindeki basın özgürlüğü, 29'uncu maddesindeki süreli yayın hakkı, 26'ıncı maddesindeki düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüne aykırı olduğuna karar verdi. TURHAN, konuyla ilgili makalesinde, Anayasa Mahkemesi'nin kararını doğru bulmakla birlikte madde metninde yer alan aykırılığın Temel Hak ve Özgürlüklerin Durdurulması değil, 13'üncü madde de yer alan Temel Hak ve Özgürlüklerin sınırlandırılması hükmüne aykırılıktan ötürü iptalinin gerektiğini ileri sürmektedir. Burada önemli olan nokta ilginç bir yasağın ortadan kaldırılmasıdır.⁹³

Basın yayın sektörü ve özelde gazeteciler her siyasi iktidar döneminde baskı görmüş, terör olaylarının ve diğer her türlü şiddetin kurbanı olmuştur. 27 Mayıs'ta, 12 Mart'ta, 12 Eylül'de, 28 Şubat'ta ve darbesiz geçen dönemlerde baskının ve şiddetin odağı haline gelmiştir. Yukarıda yazılı basının tarihine değinirken kaleme aldığımız üzere birçok yazar ve aydın ya öldürülmüş ya da şiddetin kurbanı olmuş ya da hayatlarının en güzel yıllarını ailelerinden kopuk bir şekilde hapisanelerde geçirmiştir. Bu noktada hukuksal güvenceler tam olarak sağlanamamıştır. Tüm bu şiddet ve baskı,

⁹³Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.286-287, Mehmet Turhan, **"Gazeteler ve Bayram (Bir Anayasa Mahkemesi Kararının Düşündürdükleri)"**AÜSBF Dergisi, C.48, S.1-4, Ankara, 1993, s.197-208.

basın yayın sektöründe sansürü kuvvetlendirmiştir. Gazeteler bir çok olayı haber yapmaktan çekinmiştir.

Yukarıda anlatılanların dışında medyayı baskı altında tutmanın bir diğer boyutu kredi ve teşviklerdir. Teşvik meselesi Osmanlıda bile mevcuttu, II. Abdülhamid, Saadet ve Tercüman-ı Hakikat gazetelerine hazineden teşvik vermiştir. Hatta dış basına bile devlet aleyhine yayınlar yapılmasını diye yardımda bulundurtmuştur.⁹⁴ Bu sadece Osmanlıda olmamış, sonraki her iktidar kendi döneminde bir kısım basını yüceltirken bir kısmını ya sindirmiş ya da iflasına neden olacak kararlar almıştır. CHP'nin tek parti iktidarında Ulus gazetesi bu durumdan yararlanırken, Demokrat Parti döneminde ise Zafer Gazetesi bu durumdan yararlandırılmıştır. 26 Kasım 1957 yılında Demokrat Parti döneminde çıkartılan kararname ile gazete ve dergi kağıtlarının tek elden ithaline gidilmiştir. 1958 yılının başında yayımlanan kararnameyle de ilan ve reklamların tek elden dağıtılması kararı yayımlanmıştır. Necip Fazıl, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç gibi yazarlara örtülü ödenekten para aktarılmıştır. Nitekim Demokrat Partinin basın kuruluşlarına verdiği teşvikler, yassı ada duruşmalarının da konusunu oluşturmuştur. Özal, 1987 genel seçimlerinde kendisini desteklemeyen Tercüman, Günaydın ve Güneş gazetelerinin ilan gelirlerini kesmiştir. Tansu Çiller döneminde, 1993 yılı itibariyle basına 3.2 Trilyon teşvik dağıtılmıştır. Bu teşvikler sadece yazılı basına yönelik değil, tv kuruluşlarına da yönelik olmuştur. Mesut Yılmaz hükümetlerinde ve koalisyonda devam eden teşvikler

⁹⁴Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.59-61.

1999 yılında ki DSP-ANAP-MHP koalisyonunda da devam etmiştir. Örtülü ödenek adı verilen ve başbakanlara tahsis edilmiş bütçeden ayrılan özel paydan besleme bir basın ortaya çıkmıştır.⁹⁵

Yazılı basın, haberleşme özgürlüğünün tv ve radyodan önceki en somut görünümüdür. Yazılı basında haberleşmenin güvenilirliğini sarsan o kadar çok vaka meydana gelmiştir ki bu durum hem mesleğin saygınlığının zedelenmesine hem de okuyucunun bu organlara olan güveninin azalmasına sebep olmuştur. En başta editör sorumluluğu gelmektedir. Haber konusunun bu değeri taşıyıp taşımadığının denetlenmesi, ve tabi ki haberin doğruluğu. Bu problem Türkiye'ye özgü bir problem değil. Dış basında aynı döngüyü yaşamaktadır. Hatta, Türkiye'nin kendi iç gündemine ilişkin yalan haberlerde türetilmektedir.

Mesela, Nobel ödüllü Yunan Şair Seferis'in Yunanistana göç etmeden önce İzmir'in Urla İlçesinde doğduğu evin bulunduğu sokağa verilen ismi Anaplı belediye tarafından kaldırılmıştı. Yazar Nedim Gürsel'in güya ağzından çıktığı söylenen ve Fransız Liberation gazetesine konu olan haberde Nedim Gürsel "Yunalı Şair ve Türk Şeytanlar" isimli yazıyı Liberation için kaleme almış ve bu durum 1999 senesinde Hürriyet Gazetesinde Ertuğrul Özkök tarafından eleştirilmişti. Acı olan nokta ise Nedim Gürselin yazısı olmakla birlikte yazıda kullanmadığı kelime ve kavramlar Liberation gazetesi tarafından uydurulmuştu. Liberation durumdan

⁹⁵Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.203., Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.85-96.

vazife çıkarmış, ahlak dışı bir haber yapmış ve Özkök'ün gazetesi Hürriyette bu habere alet olmuştu.⁹⁶

Yazılı basın, radyo ve tv ve diğer iletişim araçları birlikte ele alındığında kısaca medya dediğimiz o devasa yapının en temel özelliği, siyasal ve ekonomik yapı dışında üçüncü güç olmasıdır. Bugün medya kamu yönetimin, devletin şeffaflaştırılmasında da birinci önceliğe sahiptir. Medya gerçek demokrasinin sağlanmasında öncül güçtür. Bireyin temel hak ve özgürlükleri önce devlete, ondan sonra kendisinden daha güçlü bireylere karşı korunduğu sürece gerçek demokrasi sağlanabilecektir.⁹⁷

B. RADYO-TELEVİZYON, SANSÜR VE DEMOKRASİ

Radyo ve televizyon alanında sunulan hizmetin ister kamu yayıncılığı biçiminde olsun isterse de özel yayıncılık biçiminde olsun bir kamusal hizmet olarak kabulü gerekmektedir. Radyo ve televizyon yayıncılığının ulusal ve yerel medya bağlamında düşünüldüğünde ise kamuoyunu aydınlatma görevi bulunmaktadır. Ulusal medya halhazırda ülke çapındaki konulara değinirken, yerel medya, mahalli idare hizmetlerinin duyurulması, yerel yönetim ve yurttaşlar arası ilişkilerin sağlanmasında etkin bir görev üstlenmektedir. Ulusal iradenin yansıtılması yanında yerele ilişkin konular da yerelin iradesini ortaya koyma, demokrasi kültürünün yerleşmesi, bölgeye ilişkin haberlerin yayınlanmasıyla bölgesel gelişime katkıda bulunma, yerel medyanın temel

⁹⁶ Emre Kongar, **Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe**, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul, 2003, s.18-19.

⁹⁷ Emre Kongar, **Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe**, s.31 ve 200.

fonksiyonu veya görevi olarak yansıtılabilecektir. Bu sayede özellikle hukuki bir saptama yapmaksızın söylecek olursak, taşradaki halk kitlelerinin, kendi bölgelerindeki konulara yönelik farkındalık kazanması yerel medya sayesinde gerçekleştirilecektir.

Yerel medya, ulusal medyadan farklı olarak sadece haberleşmenin sağlandığı bir yapı olmanın dışına çıkmaktadır. Yerel radyo ve televizyon kanalları, insanlar arasında bağlar kurmakta, toplumsal yapının içeriğine dahil olmaktadır. Ancak bu süreçte yerel radyo ve televizyon kanalları, ulusal kanalların baskısı ve etkisi altında hayatlarını devam ettirmektedir. Ulusal kanalların ilişki ve sermaye gücü, yerel kanalları kimi zaman bu yapıların uydusu haline getirmektedir. Yerel kanalların ticari kaygıları, teknik imkanları takip etmelerini zorlaştırmakta ve büyük sermaye yapılarının güdümüne girmektedir. Yerel medya, yurttaş olma yanında kentlilik bilincine katkıda bulunmaktadır.⁹⁸

Yerel medya, yayın yaptığı bölge ya da il de kamuoyu oluşturmakta, bireylerin sorunlarının çözümüne katkıda bulunmakta, yerel yönetimleri denetlemektedir. Hatta nüfus yapısının ideolojik özellikleri dikkate alınarak yayın yapanların ise tıpkı Konya'daki KON Tv örneğinde olduğu gibi ulusal kanallardan bile fazla izlenme oranlarına ulaştığı bilinmektedir.⁹⁹

⁹⁸ Derya Nacaroğlu, **Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, Etkin Bir Medya İçin Yerel Olanak Ya da Olanıksızlıklar**, Editörler: Melda Cinman Şimşek – Nurçay Türkoğlu, Parşömen Yayıncılık, I. Baskı, İstanbul, 2011. s.19.

⁹⁹ Bünyamin Ayhan, **Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, Konya'da Yerel Gazete Okuma Ve Yerel Televizyon İzleme Davranışları**, s.151.

Ulusal medya ve yerel medyaya ilişkin bu saptamaları yaparken temel hedefimiz düşünce özgürlüğünün ve çoğulcu bir ortamın korunmasının ne kadar önemli olduğunu saptama adınadır. İster devlet eliyle olsun isterse de görünmeyen eller yoluyla olsun radyo ve televizyona yönelik uygulanacak sansür, yerel ve ulusal medyanın gelişimini engelleyecek ve demokrasi ortamını ortadan kaldıracaktır. Yine radyo ve televizyon yoluyla iletilmek istenilen mesaj bir propaganda niteliği taşıyorsa, görüntüde bir sansür olmasa bile gelecekte olabilecek bir sansür dalgasının habercisi olacaktır.

Ulusal ve yerel medya dışında bugün dünya çapında yayın yapan global bir medyadan bahsetmekte mümkündür. BBC, CNN, EL CEZİRE gibi radyo ve televizyon sahibi uluslararası yayıncı kuruluşların uğrayacağı sansürün etkileri çağdaş demokrasiler için çok daha etkili olacaktır. Nitekim; 27 Ocak 1999 tarihinde Arap Dünyasının en önemli yayın kanalı olan El Cezire televizyonunun yayını Cezayir Hükümetini eleştirdiği gerekçesiyle başkent Cezayir'de elektriklerin kesilmesi yoluyla engellenmiştir. Fas, Ürdün, Mısır, Tunus, Kuveyt ve Suudi Arabistan olmak üzere bir çok Arap ülkesi yönetimi, muhaliflerine söz hakkı tanıdığı için televizyonu kıyasıya eleştirdi ve bu yüzden kanalın merkezi ve koruyucusu konumunda olan Katar'a protesto vermiştir.¹⁰⁰

El Cezire'yi farklı kılan bambaşka bir arap coğrafyası tasavvuruydu. Kanal, kalasik arap medyası dışına çıkmış her kesime kucak açmıştır. Bu durum gerek personel yapısında gerekse de program içeriklerinde

¹⁰⁰Özgür Gönenc, **Dünya Medyası**, s.218

görülmektedir. Suudi ve Iraklı Muhalifler, sürgündeki Komünistler, farklı islami mezheplerin temsilcileri bu kesimlere örnek gösterilebilir. Yine arap halkları için yasak halini alan bir çok konu ve düşünce bu kanal da yapılan programlarda konuşularak kırılmıştır.¹⁰¹

Sansür, kimi zaman sadece devlet eliyle olmamaktadır. 11 Eylül sonrası Amerika Birleşik Devletlerinde yükselen şahin dalga her tarafı sarmıştı. Kamuoyunda savaş çığırkanlığı yükselmekteydi. Televizyon kanalları da buna çanak tutar hale gelmişti. Illinois Üniversitesi Hukuk Fakültesi Uluslararası Hukuk Profesörü Francis Boyle, “The O’Reilly Factor” isimli bir televizyon programına katılmıştır. Profesör Boyle, ABD’nin savaş ilanını için uluslararası hukuk bağlamında yeterli gerekçelerinin oluşmadığını ve saldırının kim tarafından yapıldığının henüz tespit edilmediğini belirtmiştir. Ancak, program sunucusu Bill O’Reilly, Profesörü baskı altına alıcı kelimeler kullanmaya başlamış ve size göre saldırı için ne yeterlidir? İngilizce : “come on” , “haydi” gibi sözler sarfederek tüm konuşmayı çarpıtmıştır. Dünyanın en gelişmiş demokrasisinde gelişmemişlik örneği bir anda milli bir meselede ortaya çıkmıştır.¹⁰²

Devlet, ekonomik hayata müdahale ettiği gibi medyaya da müdahale edebilir mi? Yukarıda örnek olarak verilmiş bir çok olayda ülkemizde ve dünyanın bir çok yerinde iktidarların yazılı ve görsel basına olan müdahaleleri

¹⁰¹Gülcan Kaplan, “El Cezire Televizyonu Bağımsız Yayıncılık Deneyimi” Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde yayımlanmış makale.
<http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=1341> 23.04.2013

¹⁰² Emre Kongar, **Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe**, s.228.

bilinmektedir. Ekonomik hayata yapılacak olan müdahale siyaseten yapılmış bir tercihin sonucu olurken; medyaya yapılacak olan müdahale doğrudan temel hak ve özgürlüklere yapılacak bir müdahale olacaktır. İktidarların ekonomik tercihleri onları daha kötü yapmaz. En fazla kötü yönetim iddiaları altında eğer demokratik bir sistem söz konusuysa bir sonraki seçimlerde yerlerini kaybetme durumuyla karşılaşır. Ancak; düşünce özgürlüğüne ve düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüne yapılacak olan müdahaleler iktidarları meşru olmayan yollara iter ve beraberinde ülkeyi ucu açık kargaşa ortamlarına yöneltir. Saddam'ın Irak'ı, Kaddafi'nin Libya'sı, Esad'ın Suriye'si, bu analizin sadece bir kaç örneğinden biridir. Ancak; medya sektöründeki müdahaleleri yazılı basına yapılan müdahale ile radyo ve televizyon kuruluşlarına yapılan müdahaleleri ayırmak gerekmektedir.

Radyo ve televizyon alanındaki sansür kimi zaman kendini hissettirmeden gerçekleştirmektedir. Radyo ve televizyonun bir propaganda aracı olarak kullanılabilme özelliği karşısında, özellikle haber programlarının verilme şekli gerçeklik dışına çıkmaktadır. Televizyon ekranlarında haberler bir dramaya dönüştürülerek sunulmakta, mitler üretilmekte, eğlence unsurları ön plana çıkarılmaktadır. Bilginin bu şekilde sunumu siyasal ve ideolojik amaçların sonucudur. Haberin verilme üslubu, gerçeğin üstünü incelleme, yani sansürlemedir. Televizyon, siyaset – ekonomi ilişkisi içerisinde

bulunanların amaçlarına hizmet etmekte, gerçekliği de bu kesimlere göre şekillendirmektedir.¹⁰³

Nuraydın Arikan, gerçekliği örtecek şekilde yayın yapan isim olarak Uğur Dündar ismine değinmektedir. Dündar'ın halk nezdinde itibar gören güvenilir bir gazeteci gibi görünse bile 28 Şubat sürecinde Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi arasındaki koalisyon hükümetini eleştiren yayınlara ağırlık verdiğini, emekliliği gelen Çevik Bir Paşa'yı ön plana çıkaran programlar yaptığını ve aynı programda silahlı kuvvetler aleyhine neredeyse hiç program yapmadığını belirtmektedir. Yazar, bu tarz habercilik anlayışı ile Dündar'ın ideolojik görüşünü ortaya koyduğu ve aynı zamanda ekonomik – politik çıkarlara hizmet ettiğini söylemektedir.¹⁰⁴

Sansürün en etkin şekilde uygulandığı dönem darbe dönemleridir. Darbe dönemlerinde, sıkıyönetim komutanlarının izni olmadan kuş bile uçmamaktadır. Ancak; Nuraydın Arikan'ın eleştirdiği Uğur Dündar'da sansürden nasibini almıştır. Hatay Soğukoluk'ta genç kızların kaçırıldığı ve fuhuşa sürüklendiğini haber yapmak isteyen televizyon habercisi Uğur Dündar Sıkıyönetim Komutanı Kenan Güven Paşa'dan izin alarak haber programı yapma imkanı bulmuştur. Aynı Uğur Dündar, Bakırköy Ruh Ve Sinir Hastalıkları Hastanesi ile ilgili haberinin sansürlenmesi sonucunda, 1988

¹⁰³ Nuraydın Arikan, **28 Şubat Sürecinde Medya – Arena Programı Ve Medyanın Siyasal Sürece Etkileri**, Metamorfoz Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2011, s.45-55.

¹⁰⁴ Nuraydın Arikan, **28 Şubat Sürecinde Medya – Arena Programı Ve Medyanın Siyasal Sürece Etkileri**, s.305.

yılında üstelik siyasi yasakların bile kaldırıldığı ortamda TRT'deki görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁵

12 Mart ve 12 Eylül askeri müdahaleleri sonrası TRT personeli tasfiyeye uğratıldı. Ömer Serim'in tespitiyle, bu darbelerde Eski Başbakan Nihat Erim yaklaşımı geçerliydi. Nihat Erim, Hukuk Profesörü olarak tarihe geçecek bir yaklaşımda bulunmuştu. Nihat Erim, 30 Mayıs 1946'da Ulus Gazetesi'nde çıkan yazısında: "Hürriyet ilanının üzerine şal örtmek ve yukarıdan aşağı otorite tesis etmek kimi dönemlerde bir müddet için doğaldır" demişti. Asker kökenli TRT Genel Müdürleri ve denetim mekanizması sansürü TRT içine yerleştirmiş ve çalışanların özgürlükleri sınırlanmıştı. Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı", romanı TRT Genel Müdürü Cengiz Taşer'in emriyle dizi haline getirilmek üzere Yönetmen Halit Refiğ görevlendirilmiş, fakat çekilen dizi 12 Eylül Başbakanı Bülent Ulusu emriyle yakılarak ortadan kaldırılmıştır. İlerleyen yıllar da MİT'in elinde bir kopyası olduğu ortaya çıkınca dizi bu şekilde yayınlanmıştır. Ünlü hukuk adamı Faruk Erem'in "Bir Ceza Avukatının Anıları" isimli eseri dört bölümlük dizi halinde Lütfi Akad tarafından çekilmiş fakat 12 Eylül TRT yöneticileri tarafından yayından kaldırılmıştır.¹⁰⁶

Sol – sağ çatışmalarının olduğu günlerde devlet televizyonu olan TRT'de Profesör Mümtaz Soysal bir açık oturuma davet edilince hocanın sol görüşlü olmasından kaynaklı ters yorumlar yapılmış ve "TRT solcuların eline

¹⁰⁵Nuraydın Arıkan, **28 Şubat Sürecinde Medya – Arena Programı Ve Medyanın Siyasal Sürece Etkileri**, s.183, 186.

¹⁰⁶ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.15-16, 100, 116.

geçti” denilmişti. Televizyon Daire Başkanı Mahmut Tali Öngören tarafından 10 Kasım 1969 tarihinde yayına konulan Sovyet yapımı belgesel “Türkiye’nin Kalbi Ankara”, yayınlanışının 15’inci dakikasında Genel Müdür Adnan Öztrak’ın emriyle yayın karartmaya maruz kalmıştır. Mahmut Tali Öngören, 12 Mart 1971 Muhtırası ile solcu olduğu gerekçesiyle görevinden alınmıştır. 12 Eylül öncesi TRT çalışanları TRT-DER, TRT-BİR adı altında iki dernek kurmuştu. Sağcılık ve solculuk suçlaması içinde kalan bu dernek üyeleri, 12 Eylül Askeri Darbesi sonrası sakıncalı görülerek bu derneklerden atıldı.¹⁰⁷

TRT’de Şaban Karataş döneminde dizi, film ve televizyon programların da daha sıkı denetimler uygulanmıştı. Özellikle filmlerde ki cinsel içerikli sahneler sansürlendi. İçinde “mey”, “meyhane”, “içki”, gibi sözlerin olduğu şarkılar yasaklandı. Gerekçe; bu tür yayınların “Türk aile yapısına aykırı olduğu, gençlerin ahlakını bozacağıydı”. Metin Erksan’ın TRT için çektiği beş filmden son ikisi “biçim ve içerik yönünden sakıncalı buldukları” gerekçesiyle Karataş döneminde yasaklandı.¹⁰⁸

Uzun yıllar arabesk müzikte yasaktı TRT’de. Türk toplumunun kültürel yapısını bozduğu gerekçesiyle yasak olan arabesk müzik, bugün TRT’de rahatlıkla kendine yer bulmaktadır.¹⁰⁹

15 Mayıs 1984’te Tunca Toskay’ın TRT Genel Müdürlüğü zamanın da 260 aydın, “Türkiye’de demokratik düzene ilişkin gözlem ve istemler” adı

¹⁰⁷Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.57, 64.

¹⁰⁸Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.94.

¹⁰⁹Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.101.

altında Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e ortak bir dilekçe imzalayıp verdiler. Askeri savcılık dilekçenin aslına el koydu ve yayın yasağı getirdi. Bu dilekçeye imza atanlar TRT'de yasaklandı.¹¹⁰

Sansürün bir başka türlü olanı ise Türkiye'de PTT tarafından yaşatılmıştır. 3517 Sayılı Yasa ile 1989 yılında kablolu yayıncılık hizmeti, PTT üzerinden sağlanmıştır. PTT uydu üzerinden yabancı kanallara bağlanmakta ve kablo tv alt yapısı üzerinden bu yayınları ülkeye dağıtmaktadır. PTT, bizzat aykırı gördüğü yayınları sansürlemiştir. Fransız Tele 5 kanalında gösterilen Yılmaz Güney'in yol filmi, İngiliz BBC kanalında yayınlanan Türkiye Belgeseli'nde 12 Eylül bölümü kesilen yayınlar arasındadır. Bu şekilde Türkiye'de PTT, hem de hiçbir yetkisinin olmadığı bir alanda sansür uygulamıştır.¹¹¹

TRT bu bakımdan sansürün ilk ve en yoğun görüldüğü yayıncı kuruluş olmuş ve bu miras özel yayıncılığın başlamasıyla kalıtsal olarak özel radyo ve televizyonlara da geçmiştir.

C. DEMOKRASİ-ÇOĞULCULUK VE KAMUOYU KAVRAMLARI EKSENİNDE HABERLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ

Üst başlıklarda Türkiye'nin yazılı basın ve radyo - televizyon alanında ki tarihsel gelişimini ele aldık. Kitle haberleşme araçlarına yönelik Türkiye'de uygulanmış sansür örneklerini ve sansürün görünüm şekillerinden bahsettik.

¹¹⁰Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.129-130.

¹¹¹Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.220.

Ancak esas üzerinde durulması gereken nokta kitle haberleşme araçlarıyla haberleşme özgürlüğü arasındaki ilişkidir. Bu araçların kullanımı ile haberleşme özgürlüğünün geldiği bugünkü konumu demokrasi, çoğulculuk ve kamuoyu kavramları çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

Kamuoyu, geniş anlamda kamu çıkarını ilgilendiren bir konu hakkında halkın genel kanaat ve düşünceleri demektir.¹¹² Kamuoyu her zaman halk çoğunluğunun düşüncesi değildir. Kapani'ye göre: "Halk kitlesinin sayısından ziyade niteliği önemlidir. Bazen bir azınlığın sahip olduğu görüş, çoğunluğun inançsız ve gevşek görüşüne hemen değilse bile, eninde sonunda üstün gelecektir". Bu görüşlerden hareketle Kapani'ye göre kamuoyu: "belli bir zamanda, belli bir sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hakim olan kanaat'tir".¹¹³

Kitle iletişim araçları ve kamuoyu ilişkisi antik çağlara kadar uzanmaktadır. Eski Yunanda ve Romada yer alan şehirle ilgili politik, dini, ticari her türlü faaliyetin gerçekleştiği, tüm kamu binalarının etrafında sıralandığı halka ait geniş açık alan olarak isimlendirilen Agora kitle iletişimin ilk örneklerinden biri olarak kabul edilebilir.¹¹⁴ Bu sayede güç sahipleri yani yöneticiler ve halk arasındaki etkileşimler ortaya çıkmaktadır. Kamuoyu oluşturmanın miladı matbaanın icadıdır. Matbaanın icadı bilginin paylaşımı ve kitlelere ulaşımının dönüm noktası olmakla birlikte özellikle krallıklar ve

¹¹²<http://kamuoyu.nedir.com/27.06.2014>

¹¹³Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Yedinci Baskı (Tıpkı Basım), Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s.266.

¹¹⁴<http://tr.wikipedia.org/wiki/Agora> 20.03.2014

imparatorluklar devrinde kitleyle bilgiyi paylaşan eğer bir gazeteyse yazarları ve gazete sahipleri mutlak iktidarın izni olmaksızın yayınlar yapamamıştır. 19'uncu yüzyılın ikinci yarısı ve 20'inci yüzyılda ise, kapitalizmin içinde gelişen liberalizm, devleti ve ekonomiyi ayırmıştır. Kitle haberleşme araçları, yöneticiler adına halkı, halk adına da yöneticileri denetleyecektir.¹¹⁵ Ancak; bugün gelinen nokta da piyasalar, siyasal olaylara bağlı olarak değişim göstermektedir. Burada kitle haberleşme araçlarının siyasal olayları duyurma ve ele alma şekli başlıca rol oynamaktadır. En güvenilir liman olarak kabul edilen emtia yani altın bile müthiş bir kırılmalığa sahiptir. Dolayısıyla bugünün şartlarında siyasal ve ekonomik ilişkilerin birbirinden ayrı durduğunu söylememiz ne kadar olanaksızsa, kitle haberleşme araçlarının da siyasal ve sosyal olaylarla ekonomik parametreleri yönlendirme gücünün olmadığını söylemek o kadar olanaksızdır.

Walter Lippman'ın 1922 yılında yazdığı "Public Opinion", "Kamuoyu" adlı eser kitle haberleşmesi üzerine düşünsel süreci başlatırken II. Dünya savaşı sırasında Nazi Propagandasının kitle haberleşme araçlarıyla başarıya ulaşması, konunun ciddi bir biçimde ele alınması sürecini doğurmuştur. Radyo ve televizyon için bağımsız kamu modeli olan BBC İngiltere'de ortaya çıkmış, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise özel sektör üzerinden yürütülen bir radyo ve televizyon ağı kurularak FCC adında sadece sektörü düzenleyen ve denetleyen bir yapı oluşturulmuştur.¹¹⁶ Sosyalist yaklaşım, yukarıda anlatılan

¹¹⁵Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.281-284.

¹¹⁶Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.285.

liberal yaklaşımın tam tersidir. Liberal düşünce kitle haberleşme araçlarının önemini farketmiş ve buna göre kurgulanmıştır.

Bu çerçevede liberal siyasal iktidar sahiplerinin birincil hedefinin ideolojilerini meşrulaştırmak olduğunu söyleyebiliriz. Kitle haberleşme araçları, siyasal iktidara ait ideolojinin meşrulaştırılmasının temel aracıdır. Eagleton, “İdeoloji, hakim toplumsal grup veya sınıfın iktidarını meşrulaştırmakla ilişkilidir”, demekte ve meşrulaştırma sürecinin en az altı farklı stratejisi olduğunu belirtmektedir. Sırasıyla:

1. Egemen iktidar kendisini, kendine yakın inanç ve değerlerin tutunmasını sağlayarak
2. Bu tür inançları doğrulukları kendinden menkul ve görünüşte kaçınılmaz kılacak şekilde doğallaştırarak
3. Evrenselleştirerek
4. Kendisine meydan okumaya kalkışan fikirleri karalayarak
5. Rakip düşünce biçimlerini, muhtemelen açığa vurulmayan sistemli bir mantıkla dışlayarak
6. Toplumsal gerçekliği kendine uygun yollarla çapraşıklılaştırarak meşrulaştırabilir.¹¹⁷

Fransız Marksist Althusser, devletin güç sahibi olduğunu ve temelde baskı aygıtları ile ideolojik aygıtlar olmak üzere iki temel fonksiyon üzerinden hareket ettiğini belirtmektedir. Baskı aygıtları polis, yargı, hükümet gibi

¹¹⁷ Terry Eagleton, **İdeoloji**, Çev.Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s.22-23.

yönetmel güçler iken, ideolojik aygıtlar ise okul, din, aile ve kitle iletişim araçlarıdır. Althusser'i etkileyen Gramsci, iktidarların demokrasi, sivil toplum gibi kavramları kullanarak toplumda rıza oluşturduğunu, bu sayede hegemonyasını sürdürdüğünü belirtirken egemenlerin azınlık, bağımlıların geniş kitleler olduğunu belirtir. Althusser, Gramsci'den etkilenirken düşüncelerini biraz daha ileri götürür ve ideolojilerin bireyi özne haline getirdiğini söyler. Buna göre Partiler ideolojik söylemler ortaya atarak bireyi özne olarak kabul etmekte ve yönlendirmektedir. "Söz sende", "İktidar Sensin", Ak Partinin "Durmak Yok Yola Devam", Milliyetçi Hareket Partisinin 2011 seçimlerinde kullandığı "Ses ver, Sesime Kulak Ver" sloganı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin "CHP Varsa Herkes İçin Var" sloganı örnek gösterilebilir.¹¹⁸

19'uncu yüzyılda kamuoyunun oluşturulmasında en etkin araç yazılı basın yani gazeteler iken, 20'inci yüzyılın ikinci yarısında radyonun, yazılı basına kıyasla kamuoyunu oluşturma adına daha etkin olduğu görülmektedir.¹¹⁹ 20'inci yüzyılın ikinci yarısı ise televizyon çağı olmuş, kamuoyunun şekillenmesinde radyoya göre çok daha etkin bir şekilde kullanılmıştır. 21'inci yüzyıl, internet çağı olarak başlamış ve kamuoyu bu sıradışı uygulama ile bilgisayar, cep telefonu ve diğer araçlarla rahatlıkla yönlendirilme ve etkilenme imkanı bulmuştur.

¹¹⁸Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.195-197.

¹¹⁹Nermin Abadan,**Halk Efkarı - Mefhumu Ve Tesir Sahaları**, Yeni Matbaa, Ankara, 1956, s.46.

Katılımcı demokrasi adına büyük bir şans olan bu gelişim, kendi haline bırakıldığı durumlarda olumsuz neticelere yol açabileceği için Anayasal ve yasal düzenlemelerle kontrol altına alınmak zorundadır. Demokrasinin varlığından bahsedebilmek için Anayasal düzenin varlığı aranmaktadır. Anayasal düzen, Anayasa’da konulan kurallar çerçevesinde meşru yönetimlerin iş başına geldiği, temel hak ve özgürlüklerin korunduğu, yöneten – yönetilen ayrımı içerisinde şeffaflığın sağlandığı bir düzendir. Bu düzen içerisinde çoğulcu bir toplum yapısının benimsenmesi gerekmektedir. Yani karşıt her türlü görüşe kucak açılması ve bu görüşlerin ifadesinde özgür bir ortamın oluşturulması gereklidir. Ancak, burada bahsi geçen özgürük sınırsız değildir. Toplumun birlikte yaşaması adına ve kamusal düzenin korunması için Anayasa ve Yasalarla sınırlama getirilebilmektedir. Yukarıda izah edilen teknik ilerlemeler, esaslı bir Anayasal düzenlemeyi en başından itibaren zorunlu kılmıştır.

Anayasal düzenlemelere baktığımızda Türkiye’deki ilk Anayasa 1876 Kanun-i Esasi “matbuat kanun dairesinde serbesttir” hükmüne yer vererek basın – yayın faaliyetine izin vermekle birlikte, faaliyeti kanuna bağlayarak sınırlandırma getirmiştir. Kanun-i Esasi’de düşünce özgürlüğüne yer verilmemiştir.

1921 Anayasası çerçeve bir Anayasadır. Olağanüstü dönem Anayasasıdır. Bu Anayasa’da ne hak ve özgürlükler boyutunda ne de basın özgürlüğüne yer verilmemiştir.

1924Anayasası'nda ise temel özgürlük alanlarına güvence getirilmiştir. 70'inci madde de: "Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağıt, çalışma, mülkedinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarındandır" düzenlenemesine yer verilmiştir.

77'inci madde de ise: "Basın, kanun çerçevesinde serbesttir ve yayımından önce denetlenemez, yoklanamaz" hükmü yer almıştır.

81'inci madde de, haberleşme gizliliğine ilişkin ilk yasal düzenleme yapılmıştır: "Postalara verilen kağıtlar, mektuplar ve her türlü emanetler yetkili sorgu yargıcı veya yetkili mahkeme kararı olmadıkça açılmaz ve telgraf ve telefonla haberleşmenin gizliliği bozulamaz" düzenlemesi yer almıştır.

1961 Anayasası temel hak ve özgürlüklerin ele alınışı bakımından 1982 Anayasası'na nazaran daha özgürlükçü bir Anayasadır. 1961 Anayasası'nda Düşünce Hürriyeti 20'inci madde düzenlenmiş, 22'inci madde de Basın Hürriyeti'ne yer verilmiş, 23'üncü madde de Gazete ve Dergi Çıkarma Hakkı, 24'üncü madde de Kitap ve Broşür çıkarma Hakkı, 25'inci made de Basın Araçlarının Korunması, 26'ıncı madde de Basın Dışı Haberleşme Araçlarından Faydalanma Hakkı, 27'inci madde de Düzeltme ve Cevap Hakkı düzenlenmiştir.

1982 Anayasası ise hak ve özgürlük düzenlemeleri bakımından bugün, 1961'e göre eksiği olmamakla birlikte uygulama alanı bakımından yürütmeye geniş yetkiler tanınması ve seçim sistemine ilişkin yasal bazda yaşanan sınırlamalar sebebiyle daha sınırlayıcı bir Anayasadır. Haberleşme

hürriyeti 1982 Anayasasının 22'inci maddesinde Haberleşme Hürriyeti, 24'üncü maddesinde Din ve Vicdan Hürriyeti, 25'inci maddesinde Düşünce ve Kanaat Hürriyeti, 26'ıncı maddesinde Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti, 27'inci maddesinde Bilim ve Sanat hürriyeti, 28'inci maddesinde Basın Hürriyeti, 29'uncu maddesinde Süreli ve Süresiz yayın hakkı, 30'uncu maddesinde Basın Araçlarının Korunması, 31'inci maddesi Kamu Tüzelkişilerinin Elindeki Basın Dışı Kitle Haberleşme Araçlarından Yararlanma Hakkı, 32'inci maddesinde Düzeltme ve Cevap Hakkı yer almaktadır.

Anayasal düzenlemelerin kronolojisi yukarıda yer almakla birlikte Anayasa'da veya yasalar da yer almayan ancak bizzat devlet tarafından kitle haberleşme araçları üzerinden yürütülen politikalar bulunmaktadır. Politikaların aşılmasında kullanılan dil ve değerleri savunma biçimi birincil etkindir.

Gerek televizyon ekranlarında ve gerekse de radyo da kullanılan dil yani söylem çok önemlidir. Haberin dili yani söylem, haber gerçek olaya dayansa bile yönlendirici olmaktadır. Söylem üzerine çalışmaları olan Van Dijk, habercinin, muhabirin ya da spikerin habere kattığı subjektif yorumların insan zihninde olayları algılama sürecini etkileyeceğini söylemektedir.¹²⁰ Mesela 17 Aralık soruşturması veya 2013 Türkiye Rüşvet Skandalı'nın kamuoyuna duyurulma şekli haberin söylemine örnek gösterilebilecektir. 17 Aralık 2013 günü Cumhuriyet Savcısı Celal Kara'nın başlattığı, İstanbul

¹²⁰Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yakalaşimler**, s.213-216.

Emniyet Müdürlüğü Organize Suçlarla Mücadele ve Mali Şube Müdürlüğü ekipleri tarafından gerçekleştirilen, aralarında iş adamları, bürokratlar, banka müdürleri, kamu görevlileri ve 61. Türkiye Hükûmeti kabine üyesi üç bakanın oğullarının olduğu 47 kişinin, "rüşvet, görevi kötüye kullanma, ihaleye fesat karıştırma ve kaçakçılık" suçlarını işledikleri iddiasıyla gözaltına alındığı soruşturma gerçekleştirilmiştir.¹²¹ Soruşturmayı veren haber kanallarının haberi verme biçimleri birbirinden farklı olmuştur. Kanal 7, Ülke Tv gibi ulusal yayın yapan televizyon kanalları bu operasyonu verirken kullandığı dil ile Fox tv veya Kanal D gibi televizyon kanallarınının kullandığı dil aynı değildir. Hatta RTÜK, televizyon dizisi Şefkat Tepe yoluyla operasyona göndermede bulunduğu ve bu diziyide anahaber bültenine taşıdığı gerekçesiyle Samanyolu Haber Kanalı'na ceza vermiştir. RTÜK, cezayı yayınlar da gizli ticari iletişime yer verilemez hükmüne dayandırmıştır.¹²²

Amerikan televizyon dizilerinde bir çok konuda birbiriyle çelişen değerler savunulmaktadır. Bir çok televizyon kanalının olduğu ülkede çoğulcu bir medya oluşumundan bahsetmek mümkün hale gelmektedir. Ancak bu televizyon dizilerinde liberal felsefenin temel değerleri sonuna kadar vurgulanmaktadır. Yarışmacılık, özel mülkiyet, ve diğer bireysel değerlerdir bunlar. Rasyonellik, etkinlik, büyüklük, verimlilik, refah, özgürlük birleşerek hür dünyaya dönüşmektedir. Hatta dizilerde banka soyan çetecinin sonu

¹²¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/17_Aral%C4%B1k_soru%C5%9Fturmas%C4%B1_05.03.2014

¹²² <http://www.aktifhaber.com/rtukun-sefkat-tepe-operasyonu-desifre-oldu-938220h.htm>
05.03.2014

ölümle bitmekte ve orta sınıf tatmin edilmektedir. Ama verilen mesaj banka soymaktansa bir gün zamanının gelmesini bekle ve banka kur mesajıdır.¹²³

İktidarlar kitle haberleşme araçlarını kullanarak, görünüşte demokrasiye dört elle sarılırlar. Amaç; kendi varlıklarına meşru dayanaklar sağlamaktır. Nitekim, Amerikan Sosyal Bilimci John Dewey, iletişim kurum ve araçlarının gücün denetiminde olduğu müddetçe demokrasinin gelişemeyeceğini ileri sürmektedir.¹²⁴

İktidar, en alt sınıftan gelse bile iktidar olduktan sonra seçkin bir tavır izlemektedir. Nietzsche, Alexis de Tocqueville, T.S.Eliot, Ortega Y. Gasset gibi düşünürler seçkincidir. Bu düşünürler, toplumsal ilerlemenin seçkin insanlar tarafından yerine getirilebileceği düşüncesinde birleşirler. Tocqueville, ortalama halkı kaba bulmaktadır. Asiller halkı yönetmelidir. Tocqueville, Amerikan basınından hareketle özde basın özgürlüğüne karşıdır. Hatta gazetecilerinde iyi eğitim görmemiş insanlar olduğuna inanan Tocqueville, sıradan halkla birlikte gazetecilere konuşma özgürlüğü verilmesinden yana değildir. İngiliz kültürel çalışmalar geleneğini kuran T.S.Eliot, seçkincidir. Kültür üretmenin incelmış bir beğeni ve ileri düzeyli entelektüel bilgiye dayalı olduğunu söylemektedir. F.R.Leavis, sanayi toplumu ve kitle haberleşme araçlarının yani gazete, radyo ve televizyon etkisiyle insanların tek düze hale getirilerek eski kültürlerinden koparıldıklarını

¹²³Ünsal Oskay, **İletişimin A,B,C'si**, s.69-70.

¹²⁴Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yakalaşimler**, s.11,26.

ve bu yüzden gazetelerin bu sürecin daha az yaralayıcı şekilde atlatılmasını sağlaması gerektiğini söylemektedir.¹²⁵

Bu noktada seçkin kimselerin, entelektüel kimselerin önemi ortaya çıkmaktadır. Fransız düşünür Gustava Le Bon'un yaklaşımıyla sıradan halka verilen iletiler yani mesajlar yoluyla seçkinler tarafından toplumun yönetilmesi çok daha kolay olacaktır. Yine Emile Durkheim, toplumları sosyolojik açıdan mekanik dayanışmanın egemen olduğu toplumlar ve organik dayanışmanın egemen olduğu toplumlar şeklinde ikiye ayırmaktadır. Mekanik dayanışma benzeşimdir. Gelenekler yoluyla aynı duygu, düşünce ve inançta bireyler oluşturulur. Oysaki; organik dayanışma konsensüse dayanır. Dolayısıyla modern toplumlar konsensusa dayanmaktadır. Birincil ve yüzyüze ilişkilerin yerini ikincil ve yüzyüze ilişkiler alacaktır. Bu durumda toplumsal ilişkinin değişimi iletişim kaynaklarının ve biçimlerinde değişimine sebep olacaktır.¹²⁶

Yine bakıldığında kitle iletişim araçları yoluyla halkın tercihleri yönlendirilebilecektir. Siyasal katılım süreçleri esnasında oy verme ve siyasal düşünceleri şekillendirme bakımından kitle iletişim araçları kullanılmaktadır. Beraberinde mal ve hizmet piyasaları bakımından kitle iletişim araçları yoluyla tüketim eğilimleri belirlenmektedir. Yeniliklerin yayılması sağlanmaktadır. Bir anlamda kitle iletişim araçları modernleşmeyi de

¹²⁵Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.19-22.

¹²⁶Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.22-23.

sağlamaktadır. Aynı zamanda bu araçların gündem belirleme özelliği mevcuttur.¹²⁷

Fransa'da Mareşal De Gaulle televizyonu en iyi şekilde kullanan lider olarak kabul edilmekteydi. Halk topluluklarını etkisi altında tutan Başkan De Gaulle aynı zamanda seçmeni yönlendirmekte ve kamuoyu oluşturmaktaydı. Üstelik bu özellikleri muhalifleri tarafından da kabul edilmekte ve diğer ülke siyasal liderlerine örnek olmaktadır. Ancak; De Gaulle 1968 Mayısında çıkan olaylarda televizyonda yaptığı konuşmalarda başarılı olamamıştı. De Gaulle, 30 Mayıs'ta radyo yoluyla halka hitap etmişti. Anarşi olayları bu konuşma sonrası kısmen yatışmıştı. De Gaulle, izlediği metodlarla Fransayı iki kez parçalanmaktan kurtarmıştı.¹²⁸

Benzer şekilde ABD'de 1952 yılında Richard Nixon, Tv'de yaptığı konuşmalarla başkan yardımcısı olmuştu. Yine John F. Kennedy, 1960 Başkanlık seçimlerini televizyon desteğiyle kazanmıştı. Richard Nixon, genç bir avukat olduğu yıllarda karanlık işlere karışıp çıkar sağladığı yönünde ki suçlamalara karısıyla beraber televizyon ekranlarına çıkıp duygusal konuşmalar yapıp reddetmiştir. Bu konuşmalar Amerikan halkının düşüncelerini etkilemiş ve Nixon'ı Başkan Yardımcılığı koltuğuna taşımıştır.¹²⁹

¹²⁷Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.88-99.

¹²⁸Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.128-132.

¹²⁹Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.133-134.

Habermas, modern kapitalizmin kamusal bir alan yarattığı, basın bu süreçte klasik liberalizm'in içinde özel bir yer edindiğini ve kamuoyu oluşturduğunu söylemektedir. Gazete, dergi, kitap gibi kitle haberleşme araçlarının yanı sıra kahvehaneler, tiyatro, müzik ve eğlence gibi etkinlik alanları, futbol gibi sportif etkinlikler kamuoyunu biçimlendirmiştir. Ekonomi ve devlet ayrışmaya başladıkça kapitalizm halkı yönetsel karar mekanizmalarının dışına iterek siyasetle işbirliği yapmış ve güçlünün medyası haline gelmiştir.¹³⁰

Alman felsefeci, sosyolog ve siyaset bilimci Jürgen Habermas'ın "Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü" isimli eserinde kamusal alanı tanımlarken, "toplumsal yaşamımız içerisinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği alan" olarak yer almıştır. Kamusal alan, ev dışındaki alanların bütündür. Halkın karşılaştığı yerdir. Ortak sosyalleşme alanı, ekonomik merkez ve demokrasinin meşrulaştığı alandır. Kamuoyu da işte bu noktada genel kanaat ve düşünceyi oluşturmak anlamına gelmektedir.

Kitle haberleşme ve kamuoyu oluşturma arasındaki ilişkiye bakıldığında XIX.'uncu yüzyıldan bu yana kitle haberleşme üç önemli evrim geçirmiştir. İlk süreçte basın, klasik liberalizm kurallarına göre hareket etmekte ve devlet kadar etkin bir rol oynamaktadır. İkinci süreçte XIX.'uncu yüzyıl ortalarından XX.'inci yüzyıl ortalarına kadar ise basın siyasi partilerin etkisi altındadır. Benzer süreç Türkiye'de çok partili hayata geçişle başlamıştır. 1980'lerde başlayan üçüncü süreçte ise halk, tüketici olarak

¹³⁰Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.290.

algılanmaktadır. Ancak; üçüncü süreç, Habermas'ın deyimiyle kamusal alanın parçalanmasına sebep olmuştur. Bu parçalanmanın temel sebebi sermaye ile siyasetin ittifak yaparak halktan kopmasıdır. GÜNGÖR, Demokrat Parti iktidarının her semtte bir zengin yaratma üzerine kurduğu politikanın Habermas'ın kamusal alanın parçalanmasına örnek oluşturacağını ileri sürmektedir.¹³¹

Egemen iktidarların bugünkü toplumsal dönüşüm ve değişim içerisinde iktidarlarını korumaları güçtür. Bu güçlük, beraberinde iktidar sahiplerinin Gramsci'nin deyimiyle yönetilenlerin rızasını almasını zorunlu kılmaktadır. Gramsci buradan hareketle hegemonik bir ilişki doğacağını ama bu ilişkinin polis, asker gibi unsurlar değil, kitle haberleşme araçları, eğitim, din ve aile kullanılarak bu işlev yerine getirilmektedir. Burada halkın farkında olmadığı fakat içten içe benimsediği bir empoze etme süreci yaşanmaktadır. Keza daha önce de ifade edildiği üzere Althusser'in devletin ideolojik aygıtları kuramında belirtildiği gibi çağdaş devlet ideolojik baskı yollarıyla kitleleri yönlendirmektedir. Keza propaganda ve ikna metodu kullanılarak kamuoyu oluşturulmaktadır.

Bu bağlamda propaganda, açık veya gizli yapılabilir. Bu sayede hem siyasal fikir hem de ticari ürün kolayca toplumda kendine yer bulabilir. Bu anlamda siyasal reklam kampanyaları yapılmaktadır. Reklam, ürün tanıtımının yanında ideolojinin kitlelere benimsetilmesi ve ürün satışının yanında tıpkı büyük buhran sonrası Amerika'da olduğu gibi kapitalizmin

¹³¹Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.292-293.

bunalımlarından çıkma yoludur. Türkiye’de bu süreç Özal dönemiyle başlamış ve bugün 2014 yerel seçimlerinde doruğa ulaşmıştır. Yine siyasal reklamın tamamlayıcı parçası kamuoyu yoklamaları olacaktır. Güçlü olandan yana tavır alma eğilimi sayesinde kamuoyu yoklamaları gazete, radyo, televizyon hatta internet kanalıyla topluma servis edilecek ve kitleler yönlendirilecektir. Yine tıpkı Alman yazar Neumann’ın ileri sürdüğü üzere insanlar kanaatlerini toplumdaki diğer insanlara göre oluşturmaktadır. Kamuoyu ölçümleri bu etkiyi oluşturacaktır. Yine politikacılar bu yoklamalarda kararsız kesimleri tespit edip politikalarını bu kesimlere göre kurgulayabilecektir. Bu süreçte kanaat önderleri kamuoyunun oluşmasını sağlayacak, medya içerisinde görev yapan medya aktörleri, diğer deyimiyile eşik bekçileri işe koyulacak kitleyi yönlendirecektir. Medya aktörleri kimlerdir? Bizzat medya patronu, haber müdürü, muhabir gibi kişilerdir. Bu kişiler sürecin halkaları olarak kamuoyunu oluşturmada etkin rol alacak ve çıkar ilişkilerine hizmet edecektir.¹³²

Toplumun bir diğer yüzü olan azınlıklar meselesine gelecek olursak; basın – yayın organlarında devletin asli unsuru olarak görünen yapı, ülkesi içindeki azınlıklara yönelik haberlere yer verdiği ölçüde daha demokratik olacaktır. Azınlık kavramı hem sayı olarak az olmayı ifade ederken hem de çoğunluktan farklı niteliklere sahip olmayı da anlatmaktadır. Benzer bir tanım Birleşmiş Milletler “İnsan Haklarının Korunması Alt – Komisyonu” tarafından

¹³²Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.293-300.

da yapılmıştır. Ancak azınlık olma adına Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı tarafından kabul edilen en önemli ölçü azınlık olma bilincine sahip olmaktır.¹³³

Türkiye’de azınlık tanımı dar bir şekilde ele alınmaktadır. Osmanlı döneminde gayrimüslimler azınlık tanımı içerisindedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra tanım Lozan’la belirlenmiştir. Burada da azınlık kavramı etnik yapıya göre değil, din temelli olarak kabul edilmiştir. Türkiye’nin gayrimüslimlerden anladığı da tüm gayrimüslimler değildir. Ermeni, Musevi ve Rumlarla sınırlıdır. Bu kimselerin tamamına hangi etnik yapıya ait olduklarına bakılmaksızın Türk vatandaşlığı tanınmıştır. Oysaki gayrimüslim tanımı içine süryaniler ya da yezidiler de dahil edilmeliyken dahil edilmemiş, bu sorun 2003 yılında AB Uyum Paketi düzenlemeleriyle aşılmıştır. Bu tür yapılara ait vakıflar tanınarak süryaniler gibi kesimler de devlet tarafından muhatap alınmıştır. Mevzuatımız bakımından en sorunlu nokta ise Türk Anayasalarında azınlıklara yönelik tek bir atıf bulunmamasıdır. Benzer şekilde yasal mevzuatta düzenlemeler bakımından yetersizdir.¹³⁴

Bir diğer yandan Türkiye toplumunun etnik ve dinsel ayrım bağlamında ki çeşitliliği dikkate alındığında radyo ve televizyon özelinde veya gazetelerde bu kesimlere geniş bir şekilde yer verilmesi çoğulcu demokrasinin gelişimi bakımından çok önemlidir. Bu haberlerin tarafızlığı koruyacak, Anayasa ve Yasalarda yer almayan koruma alanlarını oluşturacak biçimde yapılması,

¹³³ Suat Sungur, Editör: Suat Sungur, **Azınlıklar ve Medya – Medyada Temsil Ve Hayali Bir Azınlık: Süryaniler**, Derin Yayınları, İstanbul, 2014, s.9-12.

¹³⁴ Suat Sungur, **Azınlıklar ve Medya – Medyada Temsil Ve Hayali Bir Azınlık: Süryaniler**, s.12-14.

etnik ya da dini yapıların ülke bütünlüğünü benimsemelerini sağlayacak kucaklayıcılıkta olması gereklidir. Aksi takdirde radyo ve televizyona ilişkin yayın ilkeleri kapsamında yaptırma uğramalıdır. Azınlıklar da siyasal iktidarlar tarafından oy kapısı veya kontrol edilmesi gereken zararlı unsurlar olarak görülmemelidir. Ancak; yapılan araştırmalar, ülkemizde azınlıklara yönelik olarak yapılan haberlerin çoğulculuğu desteklemeyecek ölçüde olduğunu göstermektedir.¹³⁵ Oysaki; azınlıklar bir sorun olarak görülmemeli, azınlıklara ilişkin sorunlar uluslararası hukukun çizdiği çerçeve uyarınca bir insan hakları sorunu olarak ele alınmalıdır.¹³⁶

Ulus-devlet modeli çok kültürlü bir yapıya açık değildir. Türkiye cumhuriyeti devleti ulus devlet biçimiyle örgütlendiği için devletin ülkesi içindeki azınlıkların veya diğer etnik yapıların özgürce hareket etme imkanı zayıflamaktadır. Ancak; bugün, Fransız ideolojisinin ortaya koyduğu ulus devlet, azınlıkların kitle iletişim araçlarını özgürce kullanmalarının önüne geçememektedir.¹³⁷ Görünen o ki ne kadar kısıtlama olursa olsun azınlıklar, farklı etnik gruplar, gelişen teknolojik imkanlarla kitle haberleşme araçlarını devletin kuruluş amacına dahi muhalefet edecek şekilde kullanacaktır. Bu yüzden devlet kendi eliyle bu araçların kullanımını azınlık ve etnik gruplara Anayasal ve yasal güvenceler ışığında teslim etmektedir. TRT Şeş adı verilen ve kürtçe yayın yapan televizyon kanalının kuruluşu bu tespitimizi

¹³⁵Suat Sungur, **Azınlıklar ve Medya – Medyada Temsil Ve Hayali Bir Azınlık: Süryaniler**, s.42.

¹³⁶Olçay Uçak, **Azınlıklar ve Medya – Cemaat İçin Gazete: Şalom Ve Mavi Marmara Olayı**, s.87.

¹³⁷Savaş Çoban, **Azınlıklar ve Medya – Medya Ve Rıza Üretimi**, s.115.

destekler niteliktedir. Cumhuriyet tarihinin başından itibaren bastırılmak istenen kürt sorunu, yasaklanan kürt dili, bizzat devlet eliyle serbestleştirilmiş ve hatta devletin resmi kanalı TRT, kürtçe yayın yapan bir kanal kurmuştur. Kitle haberleşme araçlarının etkinliğinin gün be gün arttığı bugünkü ortamda azınlıklar ve farklı etnik yapıların seslerinin çok daha etkin çıkacağını söyleyebiliriz. Hatta devletler, mevcudiyetlerini devam ettirebilme adına bizzat çoğulculuğu desteklemek zorundadır. Radyo, televizyon özelinde ve genelde tüm kitle haberleşme araçlarının bu serbestliği yaşamadığı bir ortamda toplumsal kutuplaşma ve bölünme tehlikesi yüz gösterecektir.

V. RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞININ HUKUK KAYNAKLARINDA DÜZENLENME SÜRECİ

A. ULUSAL MEVZUATLARDA DÜZENLENME SÜRECİ

Radyo ve televizyon yayınlarının hukuk kaynaklarında düzenlenme sürecine bakıldığında öncelik ulusal düzenlemenin anlaşılması yönünde olmalıdır. Ülkelerin siyasal yapıları ya da bir başka deyişle yönetim tercihleri radyo ve televizyon yayıncılığına ilişkin temel sistemleri de belirlemektedir. Yöneten erk, yasal düzenlemeler kanalıyla radyo ve televizyon yayıncılığını düzenlemeye kavuşturmaktadır. Bu bağlamda yasal düzenlemelerin kaynağında da radyo televizyon yayıncılığının ilk kez ortaya çıktığı ve yayıldığı ülkelerin sistemleri belirleyici olmuştur. Radyo ve televizyon yayınlarına ilişkin sistemler, Avrupa ve Amerikan Sistemi olmak üzere iki temel gruba ayrılmaktadır. Avrupa sistemi merkezîdir. Özel yayıncılıktan ziyade devlet tekelindeki yayıncılık Avrupa'da gelişmiştir. Özel

radyo ve televizyon sayısı Amerika'ya göre daha azdır. Amerikan sisteminde ise ABD'de başında FCC'nin olduğu ve özel radyo televizyon kanallarının daha fazla sayıda olduğu bir sistem bulunmaktadır. Devlet, Amerikan sisteminde Avrupa'ya göre daha az müdahalecidir. Amerikan liberalizminin gereği serbest piyasa olduğuna göre devlet, serbest piyasayı bozacak hiçbir faaliyet yapmamalıdır. Radyo ve Televizyonun ekonomik yönü reklamdır. Devlet müdahalesinin olması durumunda etkiliyeceği ilk alan da reklam piyasası olacaktır. Ancak bugün Avrupa sistemi bu kadar sert uygulanmamaktadır. Hem kamu yayıncılığı hem de özel yayıncılık adı altında iki tür yayıncılık faaliyetide devam etmektedir. AZİZ, UNESCO'nun 1980'lerde yazdığı rapordan hareketle üçüncü bir yayın türü olarak kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan yayınları saymaktadır. Yazar, kamu kurum ve kuruluşlarının içerisinde, devlet tüzel kişiliğinin dışında yer alan kurumları, yani klasik idari yapıları, üniversiteleri, belediyeleri sayarken sivil toplum örgütü yayınlarını ve siyasi partilerin yaptığı yayınları da dahil etmektedir. Oysaki sivil toplum örgütleri ve siyasi partiler, meslek kuruluşlarını hariç kılırsak özel hukuk tüzel kişiliği olan yapılardır. Bunların yaptığı yayınlar da özel yayıncılık içerisinde kabul edilmelidir.¹³⁸

Kamu – özel ayrımı yapmaksızın, radyo istasyonları büyük, orta ve küçük ölçekli olmak üzere üç kısımda da incelenebilir. Büyük ölçekli derken ulusal yayın yapan istasyonları anlamak gerekirken orta ölçekli olanlar bölgesel yayın yapanlardır. Küçük ölçekliler ise yerel yayın yapan radyo

¹³⁸ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.13-18

istasyonlarıdır. Nitekim ulusal mevzuatlarda da ayırım bu şekilde yapılmaktadır.¹³⁹

Radyonun kurulduğu ilk yıllarda SSCB, Danimarka ve Finlandiya'da radyo kamusal kuruluş olma vasfı taşımaktadır. Elektronik iletişimin teknik alt yapısı bu dönemde bir çok ülkede devletin elindedir. Ancak Türkiye'de radyonun kuruluşunun başlangıcında olduğu gibi İtalya, Almanya, Avusturya, Yugoslavya, İsveç gibi ülkelerde özel sektör radyoculuk hizmetlerini sunmuştur. İtalya'da Mussolini döneminde radyo devletin elindedir. Devletten yetki almadan kimse radyoculuk yapamayacaktır. Almanya'da Weimar Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra radyo yayını için özel şirketlere yetki verilmiş, 1926 tarihinde Ulusal bir radyo şirketi kurulmuş ancak hisse senetlerinin %61'i devletin elinde olmuştur.¹⁴⁰

Kanada ve ABD'de radyo özel sektör tarafından işletilmiştir. Devlet frekans yani radyo dalga uzunluklarının tespitinde yer almış, radyo istasyonlarının özel kişiler tarafından işletilmesi ise lisans usulüne bağlanmıştır. Ancak; Amerikada Yüksek Mahkeme 1943 tarihli bir kararında: "Radyonun kamuoyunu ve kamu düşüncesini etkileyen bütün diğer kitle haberleşme araçlarından ayırt edilmesi gereken, serbest piyasanın eline bırakılmaması ve yasal düzenlemeye tabi kılınması gereken bir kitle haberleşme aracı" olduğuna hükmetmiştir. Amerika'da frekans sayılarının hızla artması sonucu 1927 yılında çıkarılan yasa ile Federal Radyo

¹³⁹ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.18-25.

¹⁴⁰ Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosu'na**, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2010, s.41-42.

Komisyonu kurulmuş ve alana ilişkin düzenlemeler bu komisyon tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁴¹

Amerika'da radyo alanındaki ilk yasa, gemi trafiğini ilgilendiren radyo mesajlarına düzenleme getiren yasadır. 1910 Tarihli yasaya göre kendi personeli dahil 50 ve üstü yolcu taşıyan gemilerde radyo mesaj aleti bulundurma zorunluluğu getirmiştir. Burada radyo mesaj aletinden anlaşılması gereken klasik anlamda telsizdir. Daha sonra 1912 yılında Titanic faciasında telsizi olmadığı için yardıma gidemeyen gemiler Yasa'da değişiklik yapılmasına neden olmuş, tüm gemilerde telsiz bulundurma zorunluluğu getirilmiştir. 13 Ağustos 1912 tarihli "An Act to regulate radio communication" kabul edilmiş, ABD'de radyo haberleşmesi tamamen düzenlemeye kavuşturulmuştur. ABD'de federal yapı hakimdir. Federe devlet sınırları içinde yayın yapan ve frekans karışıklıklarına neden olmayan federe devlet radyoları 1912 tarihli yasanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu yasa uyarınca radyoculuk yapmak isteyenlerin lisans talepleri çoğalmış ve mahkemeler önündeki davalar artmıştır. Federe devletler, merkezi hükümete bağlı olarak lisans alabilmekte, Ticaret ve Çalışma Bakanlığı'nın koyduğu kurallara bağlı olarak faaliyette bulunabilmekteydi. Olağanüstü durumlarda idare radyo istasyonuna el koyabilir veya kapatabilirdi. I. Dünya Savaşı sırasında bu şekilde uygulamalar olmuştur. Bakanlığın lisans verme hakkı konusunda takdir hakkına sahip olmaması ve bu durumun mahkeme kararlarıyla tescillenmesi üzerine bir boşluk ortamı oluşmuş ve 733 civarında radyo

¹⁴¹ İ. Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayını No:5, Ankara, 1969, s.16-17, 20.

istasyonu ortaya çıkmıştır. 1912 Tarihli Yasa, yaptırım gücünü kaybetmiştir.¹⁴²

Federal Hükümet, 1927’de “Radio Act of 1927”yi çıkartmıştır. Bu yasa ile “Federal Radio Commission” “Federal Radyo Komisyonu” kurulmuştur. Radyolara lisans verme görevi bu yapıya tanınmıştı. Bu yapının kararları hem mahkeme hem de idari organ kimliği taşıyan “Court of Appeals of the District of Columbia” tarafından denetlenecekti. “Court of Appeals of the District of Columbia”, FRC yerine lisansta verebilecekti. Ancak; 1 Temmuz 1930 tarihli yasa ile “Court of Appeals of the District of Columbia”nın FRC kararları üzerindeki yetkisi onama veya kaldırma şeklinde düzenlenmiştir. Bu yapının kararları idari olmaktan çıkmış yargısal nitelik kazanmıştır.¹⁴³

Amerika’da Networks adı verilen radyo istasyon ağları vardır. Bunların en eskisi 1926 tarihli “National Broadcasting Company” yani NBC’dir. Radyo şirketleri NBC ve onun gibi varlığını sürdüren ağlara bağlanmıştır.¹⁴⁴

1933 yılında, Başkan Roosevelt tarafından radyonun eğlence amaçlı olmayan boyutunun yasal düzenlemeden yoksun kaldığını belirterek telefon ve telgraf gibi alanlarıda kapsayacak bir yasal düzenleme yaptırmış “Federal Communication Commission” (FCC) adı altında bir komisyon kurulmuş, 19 Haziran 1934 tarihinde “Communications Act of 1934”

¹⁴²İ. Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 22-24.

¹⁴³İ. Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 24-25

¹⁴⁴İ. Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 44.

çıkarılmıştır. “Common Carrier” kavramı altında tüm haberleşme araçları yeni Yasa kapsamında düzenleme altına alınmıştır.¹⁴⁵

FCC resmi olarak göreve 11 Temmuz 1934 tarihinde başlamıştır. Fakat bu tarihten önce de iletişim sektörü üzerinde düzenleyici kurumların yetkisi mevcut idi. Yukarıda görüldüğü gibi 1934’den önce düzenleyici kurum olarak önce Birleşik Devletler Posta İdaresi, daha sonra da İç Ticaret Kurulu görev yapmıştır.¹⁴⁶

FCC, 50 federe devlette, Kolombiya Bölgesi ile Birleşik Devletler sınırlarında radyo, televizyon, kablo ve uydu yoluyla haberleşmeleri düzenlemektedir. Kongrenin denetiminde bağımsız bir kurumdur. FCC fonksiyonlarına göre Daireler ve Ofisler olarak yapılandırılmıştır.

Daireler:

- Tüketici ve mülki işler dairesi
- İcra dairesi
- Basın dairesi
- Kamu güvenliği ve yurt güvenliği dairesi
- Kablosuz iletişim dairesi
- Kablo rekabeti dairesi
- Ofisler

¹⁴⁵İ. Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 25.

¹⁴⁶Kimberly Zarkin, Michael J. Zarkin, “**The Federal Communications Commission: Front Line in the Culture and Regulation Wars**”, Greenwood Publishing Group, 2006, s.1

- İdare hukuku hakimleri
- Mühendislik ve teknoloji
- Genel müşavirlik
- Başmüfettişlik
- Genel müdürlük
- Basın ilişkileri
- İletişim iş fırsatları

FCC'nin kuralları ve düzenlemeleri Federal Düzenlemeler Kodu'nda 47 no.lu Başlık'ta yer almaktadır. “§0.1 – Kurul” başlıklı maddede FCC'nin başkan tarafından her yıl normalde 5 yıllık bir süre için atanan ve senato tarafından onaylanan 5 üyeden oluştuğu düzenlemiştir. FCC'nin çoğu düzenlemesi “duyuru ve yorum” denen bir usule bağlı olarak tesis edilmektedir. Bu usule göre FCC, bir düzenleme veya değişiklik yapacağı zaman keyfiyeti önce kamuya duyurmakta ve kamunun konuyla ilgili görüşlerini almaktadır. Kurul, düzenlemeyi yaparken de gelen tüm yorumları dikkate almaktadır.¹⁴⁷

Avrupa'da radyo alanında devletler, tek bir model tercih etmemektedir. İngiltere'de BBC yarı resmi bir yapı iken; Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkelerde devlet tekeli ağır basmıştır. Ya da Avusturya' da olduğu gibi özel sektör egemenliğinde ve fakat kısmen devlet katılımlı radyo işletmeciliği var olmuştur. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası 1950'de 39 ülkenin 27'sinde

¹⁴⁷ www.fcc.gov.22.06.2014

radyo yayıncılığı devlete geçmiş, 12'si özel sektörün elinde olmasına rağmen yinede devlet katkısı bu şirketlerde varolmuştur.¹⁴⁸

Fransa'da 27 Aralık 1851 Tarihli yasa ile posta, telgraf idaresi uzaktan haberleşme kavramı içine girebilecek her türlü haberleşme organizasyonunu yapmakla yükümlüydü. 30 Haziran 1962 tarihli yasanın 85'inci maddesi radyo alanını 1851 tarihli yasaya aykırı olmayacak şekilde kısmen düzenlemiştir. Devletin radyo yayınları üzerinde tekel konumu yoktur. Özel şirketler radyoyu kendilerine verilen lisanslar sonucunda işletmektedir. Şirketlerden ruhsat harcı alınmaktadır. Lisansı posta bakanlığı vermektedir. 1926 sonrasında ve ikinci dünya savaşını takiben yeni ruhsat verilmediği gibi özel radyolar kapanmaya başlamıştır. 28 Temmuz 1939'da çıkarılan yasa ile radyo alanında devletleştirme olmuştur. Başbakanlığa bağlı "milli radyo hizmet ünitesi" radyoculuk alanını düzenlemekle görevlendirilmiştir. Almanlar, Fransayı işgal edince bu hizmetleri Posta Bakanlığı'na bağlı bir servise vermiştir. Alman işgalinden sonra sistem aynen devam etmiş, 23.03.1945 tarihli bir kararname ile özel şirketlerin yayın müsadeleri iptal edilmiş, radyo ve televizyon hizmetleri tek bir çatı altında birleştirilip yönetilmiştir. 27 Haziran 1964 tarihinde 64-621 sayılı yasa ile Fransız Radyo Televizyon Ofisi (ORTF) kurulmuştur. Bu yapı bir iktisadi devlet teşekkülüdür. Enformasyon Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Radyo televizyon tekeline sahip olarak kurulan bu yapı, tek başına radyo şebekeleri işletip, kurma, kurulu tesisleri

¹⁴⁸İ. Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 20-21.

muhafaza etme, değiştirme, PTT ile anlaşmalar yapabilme yetkisiyle kurulmuştur.¹⁴⁹

Almanya'ya baktığımızda, 1923 yılında Berlin'de Alman Postası aracılığıyla radyo yayınları başlamıştır. Almanya'nın çok kültürlü yapısı ve siyasal organizasyonunun etkisi ile federe devletlerde radyo şirketleri yayınlar yapmıştır. 1923 ve 1924 yıllarında 8 tane anonim şirket örgütlenmesi biçiminde radyo şirketi kurulmuştur. İlaveten Münih'te de bir şirket kurulmuştur. Bu dönem yürürlükte sadece 1892 tarihli Reich Telgraf Yasası bulunmaktadır. Reich Hükümeti'nin görevi şirketleri denetlemektir. Radyoların idaresini sağlayan kamu parası olunca Reich Radyo şirketi adı altında bir yapı kurulmuş ve bu yapı radyoların gelir ve giderlerini denetlemekle görevlendirilmiştir. Kültür danışma kurulları kültürel denetimi yaparken, yine benzer nitelikte kurulan yapılar da politik denetim yapmıştır. 1926-1933 arasındaki bu dönem de Almanya'da radyo alanında özgürlüklerin var olduğu bir dönem olmuştur. Ancak; 1933'te "Yetki Yasası" ile Alman radyoları nasyonel sosyalizm propagandasını yapmakla yükümlü kılınmıştır. Radyo hizmetleri propaganda bakanlığı'na bağlanmıştır.¹⁵⁰

Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nı kaybedince, 8.5.1945'te Reich Radyo şirketi'ne yayın yasağı geldi. Radyo ve televizyon yayınları tatil edildi. Bu dönemde askeri hükümetler radyo yayınlarına kendileri devam etti. Daha sonra yapılan düzenlemeyle, Alman Radyosu özerk ve kamu hukuku

¹⁴⁹Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 25-27, 59-60.

¹⁵⁰Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 28-33.

kuruluşu şeklinde örgütlenmiştir. İşgal kuvvetleri, Amerikan, İngiliz ve Fransız işgal bölgesi olmak üzere radyo yayınlarını federal düzeyde parçalayarak sürdürmüştür. Daha sonra ki dönemde de 1949 Bonn Anayasası'nın kabulüyle, radyo kurumu, federatif yapı ve eyalet yasalarına göre faaliyet göstermiştir.¹⁵¹

1949 tarihli Bonn Anayasası'nın 5'inci maddesinde Düşünce ve basın özgürlüğü; sanat ve bilim özgürlüğü başlığı altında yapılan düzenlemeye göre: "Herkesin, düşüncesini söz, yazı ve resimle serbestçe açıklayıp yayma ve herkese açık olan kaynaklardan, hiçbir engel uğramadan, bilgi edinme hakkı vardır. Basın özgürlüğü ile radyo ve film aracılığıyla haber verme özgürlüğü güvence altındadır. Sansür uygulanamaz" denilmektedir. Dolayısıyla Alman Federal Anayasası'nda radyo ve televizyona ilişkin temel düzenleme özgürlük bağlamında ele alınmıştır. Federal yapıda yayın izinlerinin kim tarafından verileceği konusunda herhangi bir Anayasal düzenleme yer almamaktadır.

25 Temmuz 1960'da merkezi Köln olmak üzere Alman Televizyon Şirketi kurulmuştur. Almanya'da radyo ve televizyon yayıncılığı alanıyla ilgili idari düzenlemeleri yapmak amacıyla 1950'de "ARD" adı verilen birlik kurulmuştur. Bu birliğin ilk görevi radyolar arası birlikteliği sağlamaktır.¹⁵²

İngiltere'de radyo konusundaki ilk yasal düzenleme 1904 yılında çıkarılan "Wireless Telegraphy Act"'tir. Posta Bakanlığı'na bağlı "radyo yayın

¹⁵¹Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 65, 70, 72.

¹⁵²Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s.74,77.

postası” kurulmuştur. Tek bir şirkete yayın izni verilmemiştir. Şirketler birleşmiş ve 18 Ekim 1922’de tekel biçiminde örgütlenmiş olan BBC (British Broadcasting Company) kurulmuştur. Bu tarihte, Posta Bakanlığı, BBC’ye geçici radyo-yayın lisansı vermiştir. 18 Ocak 1923 tarihinde daimi lisans olan “Licence and Agreement” verilmiştir. BBC hukuki stasü için iki defa komisyon kurulmuştur. Son komisyon Earl of Crawford başkanlığında toplanmış, “Ultimate Responsibility” yani parlamentoya karşı nihai sorumluluk hükümete ait olmak üzere BBC’nin bağımsız bir yapı olması önersinde bulunulmuştur. 20 Aralık 1926 tarihli “Royal Charter” yani kraliyet fermanı ile, BBC (British Broadcasting Corporation) bir kamu hukuku kuruluşu olarak kurulmuştur. On yıllığına lisans alan kurumun lisansı beş yılda bir yenilenecektir. Zamanla bu kurumun yayın lisansı on yıllığına uzatılmış ve televizyon yayınlarını yürütme görevi de bu yapıya verilmiştir. Bundan sonra’da BBC’nin radyo ve televizyon yayınlarını düzenleme görevi her on yılda bir uzatılmıştır.¹⁵³

Bu dönemde BBC’nin uluslararası yayınları, İngiltere dışında yine Büyük Britanya İmparatorluğunun sömürgeleri olan Avustralya ve Yeni Zelanda’ya yapılan yayınlarla başlar. Yayınlar, beyazlar ve ingilizlere yönelik yapılmaktaydı. Diğer ırklar ve etnik yapılar dikkate alınmamaktaydı. BBC’nin özellikle savaş döneminde benimsemiş olduğu hakikat üzerine yayın yapma anlayışı kurumun yayıncılık alanında saygın bir konum elde etmesini sağlamıştır. BBC daha sonra Arapça, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca,

¹⁵³Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 33-36.

Türkçe yayınlarına başladı. BBC Türkçe servisi 20 Kasım 1939'da kuruldu. 18 Haziran 1950'den itibaren Doğu Avrupa servisine katıldı.

Oysaki; BBC ile Türk Hükümetinin yayıncılık alanındaki ilişkilerine bakıldığında arşivler ilk ilişkilerin 1937 tarihine dayanmakta olduğunu gösterir. Dönemin yayın servisinin Genel Müdürü M. Hayreddin Bey, BBC'nin çalışmalarını yerinde incelemek üzere buraya uzunca bir ziyarette bulunmuştur. 1939 yılı ikinci dünya savaşının başlangıcıdır. Bu dönemde BBC olumsuz, kötüyücü veya bir başka ifadeyle yönlendirici yayınlar yapmak yerine gerçekçilik üzerine yayınlar yapmaktaydı. Ancak 1941'de Türk-Alman saldırmazlık andlaşmasının imzalanması¹⁵⁴ BBC'nin dış işleri ve tabii ki istihbarat kaynaklı olarak yayınlarını yeniden gözden geçirmesi zorunluluğunu doğurmuştur.

BBC Türkçe sevisinin kurulduğu yıllarda yayınlar bakımından yaşanan bir başka çelişki Arap dinleyici kitlesi ile Türk dinleyici kitlesinin aynı olduğundan hareketle benzer yayınların yapılmasıdır. Hatta BBC Türkçe servisinin başına Arap ve Türk yöneticiler dönüşümlü olarak getirilmiştir. Ancak yapılan istihbarata ilişkin değerlendirmeler sonucu BBC Türkçe yayınları Türkiye'nin mevcut konumu halkının siyasal duruşu ve Arap coğrafyasından farklı olduğu düşünülerek yapılmıştır.¹⁵⁵

¹⁵⁴Saldırmazlık Andlaşması 10 yıl geçerli olacaktı. Bu sayede Adolf Hitler, SSCB'ye yapacağı saldırı öncesi olası bir Türk saldırısını engellemiş oldu. Nitekim andlaşmanın imzalandığı 18 Haziran tarihinden 4 gün sonra Almanya SSCB'ye savaş ilan etti. http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk-Alman_Dostluk_Pakt%C4%B1_06.12.2013

¹⁵⁵Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, s.60, 155-175, 190.

Türkiye'deki BBC algısına gelecek olursak, BBC'ye tam anlamıyla güven yoktur. BBC hem teknik yönden hem de yayıncılık yönünden TRT kuruluncaya kadar model alınmıştır. En önemlisi de BBC'nin özerk yapısı TRT'ye ilham kaynağı olmuştur.

İngiltere'de kamu yayıncılığını yürüten BBC'nin 12 kişilik bir yönetim kurulu vardır. Yönetim kurulu, hükümetin önerisi üzerine Kraliçe tarafından atanmaktadır. BBC Genel Müdürü'de, yönetim kurulunca atanmaktadır. Yayınların sorumluluğu yönetim kurulundadır.¹⁵⁶ BBC yönetim kurulunun atama usulüne bakıldığında tam anlamıyla özerk bir kamu kurumu olarak görülmesi bile siyasi iktidarın gücünü kötüye kullanmaması, BBC üzerinde baskı kurmaması ve etkin bir şekilde işleyen İngiliz kamuoyu özerk bir kamu kurumu olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur.¹⁵⁷

1954 yılında İngiltere'de "Independent Television Authority" kurulmuştur. "ITA" adı verilen bu yapı, BBC tekeline son vermiştir. Ticari televizyon yayınlarını denetlemek üzere kurulmuştur.¹⁵⁸ BBC, 1972 yılına kadar radyo yayınları konusunda tekel konumunu korumuştur.¹⁵⁹ 1972 yılında yapılan düzenlemeyle "Independent Broadcasting Authority" radyo ve televizyon yayıncılık hizmetlerini düzenlemek amacıyla getirilmiştir.¹⁶⁰ 1991 yılında ise "Independent Television Commission" televizyon alanında

¹⁵⁶ Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.107.

¹⁵⁷ Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 61-62.

¹⁵⁸ Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 78.

¹⁵⁹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/BBC> 25.06.2014

¹⁶⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Independent_Broadcasting_Authority 25.06.2014

yayıncılık hizmetlerini regüle etmek maksadıyla kurulmuştur.¹⁶¹ 2002 yılında ise televizyon ve radyo alanını düzenleme, yayın izinlerini yani lisans vermek maksadıyla “Ofcom” adı verilen yapı kurulmuştur.¹⁶²

Yayıncılığın desteklenmesi için İngiltere’de, evlerinde TV bulunduranlardan yıllık ücretler alınmaktadır. Bu gelir, ülkenin ulusal yayıncılık kurumu olan BBC’ye aktarılmaktadır. Türkiye’de elektrik kökenli TRT payı olduğu için şu ana kadar vatandaşlardan böyle bir ücret tahsil edilmemektedir.¹⁶³

ABD’de televizyon kanalları kapitalist sistemin sonucu olarak özel girişim tarafından işletilirken, Avrupa’da kanallar kamu yayıncılığı biçiminde şekillenmiştir. Avrupa yayıncılığının modeli BBC olmuştur. BBC’nin yayıncılığı bir kamu hizmeti olarak gören anlayışı tüm Avrupa devletlerine yayılmış, bu devletler, yasal düzenlemelerini BBC modeline göre kurgulamıştır.¹⁶⁴

B. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER KANALIYLA DÜZENLENME SÜRECİ

Radyo ve televizyon alanında yapılacak olan yayınlar bakımından ele alınabilecek en temel yaklaşım, bu yayınların tıpkı basın özgürlüğü gibi ifade özgürlüğünün temel bir boyutunu oluşturacağıdır. Bu bağlamda uluslararası

¹⁶¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Independent_Television_Commission 25.06.2014

¹⁶² <http://en.wikipedia.org/wiki/Ofcom> 25.06.2014

¹⁶³ <http://www.tivology.com/2013/06/tv-lisanslari-broadcasting-fees-dayanabilecek-mi/25.06.2014>

¹⁶⁴ Nuraydın Arıkan, **28 Şubat Sürecinde Medya – Arena Programı Ve Medyanın Siyasal Sürece Etkileri**, s.61,63.

belgelerde ifade özgürlüğüne ilişkin olarak temel düzenlemelere yer verilmiştir.

1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 11'inci maddesi'ne göre:" Düşüncelerin, fikir ve görüşlerin başkalarına serbestçe iletilmesi ve ifadesi insanların en kıymetli haklarındanandır" denilmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 19'uncu maddesine göre: "Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar" denilmektedir.

1966 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda ikiz sözleşmeler adıyla anılan sözleşmeler kabul edilmiştir. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme kabul edilmiştir. Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 19'uncu maddesinde ifade özgürlüğü yer almıştır. Maddeye göre:

1. Herkes, kimsenin müdahalesi olmaksızın istediği düşünceye sahip olma hakkına sahiptir.
2. Herkes, düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir; bu hak, herkesin, ülkesel sınırlara bağlı olmaksızın her çeşit bilgiyi ve fikri, sözlü, yazılı ya da basılı biçimde, sanat eserleri biçiminde ya da kendi seçeceği herhangi bir başka biçimde araştırma, edinme ve iletme özgürlüğünü de içerir.

3. Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen hakların kullanılması, özel bazı görev ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Dolayısıyla, bunlara bazı sınırlamalar da konulabilir; ancak, bu sınırlamaların yasalarda öngörülmüş olması ve;

(a) Başkalarının haklarına ve şöhretine saygı bakımından ve;

(b) Ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ya da kamu sağlığı ve genel ahlakın korunması bakımlarından gerekli olması zorunlu olmalıdır.

denilmiştir.

Türkiye'nin taraf olduğu *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde* gerek ifade özgürlüğü ve gerekse de radyo – televizyona ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü Sözleşme'nin 9'uncu maddesinde düzenlenmiştir. 9'uncu maddeye göre:

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.
2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.

10'uncu madde'de ifade özgürlüğü düzenlenmiştir. Maddeye göre:

1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları göze tilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.
2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.¹⁶⁵

Sözleşmede radyo ve televizyon yayınlarının izne bağlanabileceği kuralı getirilmiştir. Radyo ve televizyon yayınlarının sınırlı sayıda frekans üzerinden yürütülmesi, izin sistemini yazılı basından farklı olarak Avrupa hukuk sisteminin içine yerleştirmiştir.

Benzer şekilde UNESCO, haberleşme sisteminin düzene koyulmasını isterken, ABD ve batılı ülkeler bu fikrin karşısında durarak iletişimin serbest

¹⁶⁵ Özden Çankaya – Melike Batur Yamaner, **Kitle İletişim Özgürlüğü**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s.1-17.

akışı yönünden tavır belirlemiştir. UNESCO'nun zorlamaları artınca batılı ülkeler bir dönem UNESCO'yu terketmiştir. UNESCO yönetimi süreç içerisinde etkisiz hale getirilince bugün batılı devletlerin arzu ettiği tek sesli dünya devamlılık göstermektedir.¹⁶⁶

“Türkiye'nin taraf olduğu bir başka uluslararası sözleşme Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'dir. Avusturya Hükümetinin davetiyle Aralık 1986 tarihinde Viyana'da düzenlenen, **“Avrupa'da Televizyonun Geleceği”** konulu 1'inci Avrupa Kitle İletişimi Bakanlar Konferansında Avrupa'da görsel-ışitsel çalışmaların ve kamu ve özel yayıncılığının gelişmesi tartışılmıştır. Konferans sonunda benimsenen deklarasyonda, Avrupa Konseyi bünyesinde sınırötesi yayıncılığın önemli hususları ile ilgili bağlayıcı yasal enstrümanların hazırlanmasına birincil önceliğin verilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı deklarasyonda, Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesinin, kitle iletişiminin sınırötesi gelişiminden doğacak olası sorunları önlemek veya çözmek amacıyla gerekli araçları sağlaması hususu da benimsenmiştir”.

“Bu deklarasyona bağlı olarak, Bakanlar Komitesi Ocak 1987'de düzenlenen 403ncü Bakanlar Temsilcileri Toplantısında, Kitle İletişimi Yürütme Komitesine (CDMM) görev vermiştir. Buna göre, CDMM Avrupa Konseyinin medya ile ilgili mevcut önerileri çerçevesinde sınırötesi yayıncılığı düzenleyecek önemli prensipleri içerecek yasal bir bağlayıcı enstrüman oluşturacak ve buna bağlı olarak, Bakanlar Komitesine böyle bir enstrümanın taslak metnini sunacaktır”.

¹⁶⁶Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.130-135.

“Bakanlar Temsilcilerinin, Sözleşme’nin Taslağı üzerinde 419, 420 ve 421nci toplantılarında yaptıkları tartışmalar neticesinde, Kasım 1988’de Stockholm’de düzenlenen 2nci Kitle İletişimi Bakanlar Konferansında Sözleşme Taslağının Bakanlar Komitesine sunulmasına karar verilmiştir”.

“Bakanlar Komitesi, Sözleşme metnini 15 Mart 1989’da yapılan toplantısında benimsemiştir. Sözleşme metni daha sonra, 5 Mayıs 1989’da Avrupa Konseyine Üye Devletler, Avrupa Birliği Üyesi Devletler ile Avrupa Kültür Sözleşmesine Taraf Ülkelerin imzasına açılmıştır”.

“Türkiye bu Sözleşmeyi 7 Eylül 1992’de imzalamış, 21 Ocak 1994 tarihinde onaylamış ve 1 Mayıs 1994’de yürürlüğe koymuştur. Böylece, Sözleşmenin hükümleri iç hukuk kurallarımıza uygulanabilir duruma gelmiştir. Söz konusu Sözleşme usulü dairesinde yürürlüğe konulmuş ve uluslararası niteliğe haiz bir sözleşme olması sebebiyle kanun hükmündedir. 3984 Sayılı Eski RTÜK Yasası’nın kabulü ile sözleşme iç hukuka aynen uygulanmış ve Türkiye içinde yaptırım gücü kazanmıştır. Aynı ilkeler 6112 sayılı Yeni RTÜK Yasası kapsamında da uygulanmıştır”.¹⁶⁷

¹⁶⁷ http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=6ac52c35-c1e4-4c7f-9768-53b851dd1cae 19.07.2014

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU YAYINCILIĞI VE ÖZEL YAYINCILIK HİZMETLERİNİN ÜLKEMİZDEKİ HUKUKİ REJİMİ

VI. KAMU YAYINCILIĞI

A. GENEL OLARAK

Kamu yayıncılığının dünyadaki gelişimine batığımızda kaynak İngiltere'dir. Avrupa ülkelerinin neredeyse tamamı radyo yayınlarını ilk başta özel kişiler eliyle yürütmesine rağmen ikinci dünya savaşı sonrası bu yayınlar devlet kontrolüne alınmış ve kamu yayıncılığına dönmüştür. Avrupa'da televizyon yayınları uzun yıllar devlet kontrolünde kalmıştır. Amerika'da ise gerek radyo ve gerekse televizyon da siyasal ve ekonomik yaklaşımın yani liberalizm ve kapitalizmin etkisiyle özel yayıncılık etkinlik göstermiştir.

Türkiye ise 1927-1936 arasında radyoda yaşanan özel yayıncılık deneyimi dışında 90'lara kadar devlet tekeline kamu yayıncılığı üzerine kurulu bir yayıncılık anlayışını benimsemiştir. Özel yayıncılığın ülkemizde geç sayılabilecek bir dönemde başlamasının sebeplerine baktığımızda en başta Osmanlı'dan bu yana bizde devlet mekanizmasının güçlü olması ve bu geleneğin Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da devam etmesidir. Devlet, Türkiye'de her şeyi düzenleyen bir aygıttır. Türkiye'de toplumsal alanda yaşanan tüm gelişmeler, devlet eliyle başlamıştır. Devlet uzun yıllar, propaganda gücünü kimseyle paylaşmak istememiştir. Dolayısıyla, radyo ve

televizyon yayıncılığının kamu yayıncılığı şeklinde Türkiye’de uzun yıllar devlet kontrolünde ilerlemesinin ilk sebebi devletin bu çok önemli propaganda gücünü kimseyle paylaşmama arzusudur. İkinci sebep; 27 Mayıs 1960 ihtilali, ve 12 Mart 1971 Muhtırası’nın, yani darbelerin, kamu yayıncılığından özel yayıncılığa geçişi ülke gündemine getirmeyecek kadar ülkeyi siyasal sorunların içine boğmasıdır. Üçüncü sebep ise: ekonomik imkanların yetersizliğidir. Bu yetersizlik, büyük sermaye gruplarının varolmamasına, sanayileşememeye ve ekonomik istikrarsızlıklara bağlanabilir. Gazetelerin bile ekonomik yönden güçlkle ayakta durduğu bir dönemde özel bir televizyon kanalını işletmek bir çok sermayedar için neredeyse imkansızdı. Ancak; Radyolar da, özel girişimlerin oluşması mümkündü. Buna rağmen radyolar bakımından özel yayıncılığa geçişte telsiz kanunuyla engellenmişti.

Yukarıda darbe dönemlerinin olumsuz etkisinden bahsederken, 12 Eylül 1980 darbesini ayıracak şekilde bir parantez açmamız gerekmektedir. 12 Eylül 1980 darbesi sonrası oluşan ortam için aynı sözleri söyleyemeyiz. 12 Eylül darbesi sonrası oluşan siyasal ve ekonomik ortam, yani ekonomide ki liberalleşme tüm sektörlerde olduğu gibi radyo ve televizyon yayıncılığı alanına da sirayet etmiştir. Siyaset dışı bir toplumsal sınıf yaratma arzusu ve darbelerle bunalmış toplumun deşarj olma beklentileri, 90'lara gelirken özel yayıncılığın kapılarını aralamıştır. Bu bakımdan 80 darbesinin radyo ve televizyon yayıncılığının özelleşmesi bakımından olumlu etkisi olduğu tezini ileri sürmemizde hiçbir sakınca görmemekteyiz.

Çalışmamızın ikinci bölümünde gelişimini verdiğimiz bu konuların detaylı dökümünü ve hukuksal gelişimini ortaya koyacağız. Öncelikle kamu yayıncılığı ve sonrasında özel yayıncılığın ortaya çıkışında geçirilen aşamalar, yasal düzenlemeler ele alınacak ve RTÜK'e giden yola çıkılacaktır.

B. 1961 ANAYASASI ÖNCESİ KAMU YAYINCILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1. TRT Öncesi Dönem

a. Radyo Yayıncılığı

Ülkemizde radyoculukla ilgili olarak Mustafa Kemal Atatürk, cumhuriyetin daha ilk yıllarından itibaren ciddi hedefler koymuştur. Atatürk; 1936 yılında TBMM'de yaptığı konuşmada radyoculuk işine önem vermemiz gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁸ Bu dönemde radyo yayınlarını düzenleyen herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bir takım yasal düzenlemeler bulunmakla birlikte bu belgeler: telsiz, telgraf, telsiz telefon haberleşmesini düzenleyen yasal belgelerdir. En eskisi İttihat Terakki Hükümeti'nin çıkardığı "İnşaatı Elektrikiyye Vasıtasıyla Telsiz Telgraf ve Telsiz Telefon Hakkında Kanun-u Muvakkatt"¹⁶⁹tır. Sonrasında 406 Sayılı Telgraf ve Telefon Yasası ve 1924 yılında çıkarılan 268 Sayılı Yönetmelik, PTT'den alınacak izinle müteşebbislere telsiz, telgraf ve telefon tesisi kurma, kullanmaya ilişkin düzenlemeleri getirmektedir.¹⁶⁹ Radyoculuğun ülkemizde ki serüvenine

¹⁶⁸Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.50.

¹⁶⁹Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosu'na**, s.43-45.

bakıldığında Ankara ve İstanbul'da 1927'de toplam 10 kw'tı geçmeyen iki radyo kurulmuş, yönetimi PTT denetiminde kalması koşuluyla 10 yıllığına Türk Telsiz Telefon Şirketi adındaki bir özel şirkete verilmişti.¹⁷⁰ TTAŞ, İş Bankası ile Fransız ticari şirketi ortaklığına ait bir kuruluştur.¹⁷¹ TTTAŞ'ın yaptığı yayınlara duyulan kuşku yani yabancı sermayeli bir şirket oluşu devletleştirme sürecini ortaya çıkarmıştır. Devletleştirmeyi tetikleyen bir başka nokta ise radyo bir eğlence aracı mıdır? Yoksa bir eğitim aracı mıdır? tartışmaları olmuştur.

İlk düzenli radyo yayınları 27 Mart 1927'de İstanbul'da başlamıştır. Ankara'da ise radyo yayınlarının ne zaman başladığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Radyo yayınlarının başladığı ilk dönemde ülkemizde direnç gömüştür. Bunda yazılı basının etkin konumunu kaybetme endişesi temel etken olarak gösterilebilecektir. Basın radyo karşısında reklam gelir üstünlüğünü ve haberlerin ulaşıldığı tek mecra olma ayrıcalığını kaybetmek istemediği için radyoya karşı ilgisiz kalmış, hatta direnç göstermiştir.¹⁷²

1927 – 1936 arasında Ankara ve İstanbul radyolarının her ikisinde toplam yayının %84,73'ünü müzik yayınları oluşturmuştur. BBC'de radyo yayınlarının başladığı ilk yıllarda söz yayınları toplam yayınların %25'inin altında olmamıştır. Türkiye'de radyoların bir eğlence aracı olarak görülmesi müzik yayınlarının ağırlık kazanmasında etkili olmuştur. Oysaki Sovyetler

¹⁷⁰TRT Dünden Bugün'e Radyo – Televizyon 1927-1990, TRT Yayını, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1990, s.10-11, Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, s.111,117.

¹⁷¹J. Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s.19.

¹⁷²Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosu'na**, s.55-57.

Birliği ve Nazi Almanyası'nda radyo, bir propaganda ve eğitim aracı olarak kullanılmıştır. 1934 yılında radyonun Türkiye'de ki işlevi konusunda eleştiriler artmış, radyonun devletleştirilerek bir eğitim aracı olarak kullanılması talepleri gündeme gelmiştir. Dönemin siyasal etkisiyle Türkiye, radyoculuk alanında teknik gelişmeleri takip etme adına yüzünü batıya döndürmüş ve batı tarzı radyoculuk anlayışını benimsemiştir. Radyo, ilk yıllarda sınırlıda olsa bir propaganda aracı olarak bu dönemde kullanılmıştır. 1934-1936 yılları arasında Recep Peker tarafından Ankara ve İstanbul Radyoları'nda niversite ve halk evlerinde verilmiş "inkılap dersleri" yayınlanmıştır.¹⁷³

Bu dönemde radyoyu işleten TTTAş adlı bir özel şirket olsa bile, devletin radyo üzerindeki etkinliği artmıştır. Radyo verici tesis ve donanımlarıyla PTT ve Bayındırlık Bakanlığı ilgilenmiş, Program düzenlemesi ve kontrolü İç İşleri Bakanlığı ve Matbuat Umum Müdürlüğü vasıtasıyla sağlanmış, stüdyolar ve işletme ise TTTAş'a bırakılmıştır.¹⁷⁴

10 yıl sonra kabul edilen 3222 Sayılı Telsiz Yasası ile radyo yönetimi PTT'ye bırakılmıştır. Devlet radyoculuğu başlamıştır. 2 yıl sonra radyoların yönetimi PTT'den alınmış, Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. 1943'te 4475 Sayılı Yasa ile Basın Yayın Genel Müdürlüğü adı altında yeniden oluşturulan yapı içinde Radyo Dairesi, Radyo Fen Heyeti kurulmuştur. 1950 yılına kadar ki süreçte İstanbul ve Ankara'da ki radyo vericilerinin gücü arttırılmış, yayınlr ülke dışında sınırlı bir alanda olsa da

¹⁷³Uygur Kocabaşoğlu, **şirket Telsizinden Devlet Radyosu'na**, s.102-103, 111-114, 162.

¹⁷⁴Uygur Kocabaşoğlu, **şirket Telsizinden Devlet Radyosu'na**, s.155.

dinlenilebilir hale getirilmiştir.¹⁷⁵ Tüm bu yapılanlar Cumhuriyetin ilk yıllarında ki yoksunluk ve ikinci dünya savaşı yıllarında atılmış adımlardır.

24 Mayıs 1949'da kabul edilen 5392 Sayılı Basın – Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Yasası ile radyo bakımından bir takım değişiklikler getirilmiştir. Yeni Yasa, Radyo yayınları danışma kurulunu getirmiştir. Yine bu Yasa'nın 23'üncü maddesi siyasi partilerin seçim dönemi yapacakları radyo konuşmalarını düzenlemiştir. Ancak 30.06.1954 Tarihli 6428 Sayılı Yasa ile 5545 Sayılı Milletvekili Seçimi Yasası değiştirilmiş, seçim zamanı siyasal partilerin seçim propagandası yapabilmesini sağlayan düzenleme kaldırılmıştır.¹⁷⁶

Bu dönemde yaşanan bir başka gelişme dış kaynaklıdır. SSCB, ikinci dünya savaşını takiben sosyalist rejimi yaymak amacıyla "Milli Radyo Yayın Komitesi" adı altında bir yapı kurmuş, bir çok ülkede rejimini övücü korsan radyo yayınlarına başlamıştır. Bizim radyo adlı bu radyo, Doğu Almanya'nın Lepzig Şehrinden yayın yapmıştır. Radyonun kuruluşunda Nazım Hikmet rol oynamış, sonrasında radyonun başına eski bir nazi olan, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Almanca Kürsüsü'ne Profesör tayin edilen Herbert Melzig geçmiştir. Bizim Radyo, 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra Amerikan karşıtı ve aşırı solcu yayınlarına devam etmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁵Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.37, 39-40.

¹⁷⁶Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosu'na**, s.310-312.

¹⁷⁷ Aclan Sayılğan, **Bizim Radyo ve Hoparlörleri**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1969, s.9-12.

27 Mayıs 1960 darbesinden önce Demokrat Parti iktidarı döneminde il radyoları kurma yoluna gidilmiştir. 27 ilde verici istasyonu kurulması kararı alınmış öncelikle 7 tane il seçilmiştir. Erzurum, Kars, Trabzon, Diyarbakır, Urfa, Van, Edirne belirlenen illerdir. 1959 tarihli bu kararname darbe sonrası uygulanmamış onun Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Gaziantep ve Kars il radyolarının kurulmasını kapsayan yeni bir kararname çıkartılmıştır. Ancak bu radyolar Ankara'ya bağlı yayınlar yaptıkları için bağımlılıktan kurtulamamış ve hatta bir çok teknik nedenden ötürü Ankara'da yapılan yayınlar bu il radyolarında bir hafta geç yayınlanmıştır.¹⁷⁸ Yinede bu noktada yapılması gereken bir başka tespit, ülke çapında TRT'nin kurduğu bu radyolar gerek Ankara, İstanbul, İzmir gibi üç büyük şehrimizde ve gerekse de diğer anadolu şehirlerinde teknik yönden donanımı en yüksek stüdyoların kurulmasını sağlamıştır. İlerleyen yıllarda özel radyolar hayata geçse bile TRT bu anlamdaki teknik üstünlüğünü korumuştur.¹⁷⁹

Çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti – CHP hizipleşmesi sonrası oluşan ortamda CHP'nin radyoda aleyhine yayınlar yapıldığı iddiasında bulunması darbe öncesi radyo yayıncılığı bakımından büyük problem oluşturmuştur. Demokrat Parti döneminde “Vatan Cephesine Yazılanlar” adı altında yapılan yayınlar, CHP tarafından propaganda niteliğinde görülmüştür.¹⁸⁰ Vatan cephesi Demokrat Parti iktidarının devletın muhalefet ve basın tarafından yıkılması tehdidine karşı yapmış olduğu yayınlar olarak

¹⁷⁸ Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, s.18-19.

¹⁷⁹ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.47

¹⁸⁰ Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.49.

tarihe geçmiştir.¹⁸¹ Demokrat Parti döneminde muhalefette olan CHP'nin radyo da kendilerine söz hakkı tanınması yönündeki talepleri reddedilmişti. İnönü'yü övücü cümleler metinlerden çıkarılmıştı. Bu dönem radyoya partizan yakıştırmaları getirilmişti. Demokrat Parti Yüksek Seçim Kurulu kararını dikkate almamış, 1957 milletvekili seçimlerinde oy verme işlemi daha bitmeden radyo kanalıyla seçim sonuçlarının açıklanmıştı. Bu olay, Demokrat Partiye olan CHP muhalefeti doruk noktaya çıkartmıştı.¹⁸²

Demokrat Parti, iktidara gelmeden önce hürriyet taraftarı gibi görünmekle birlikte iktidara geldikten sonra hürriyet lehine yapacağı uygulamalardan 180 derece dönmekle suçlandı. Demokrat Parti, sendika hürriyetini gözardı edip, lüks hayat tarzını benimsemek ve dikta rejimi kurmakla suçlanmıştır.¹⁸³ Eğer hukuk devletinin özü tarafsız bir idare anlayışı olacaksa iktidar, partizan bir şekilde hareket etmemelidir. Aksi takdirde böyle bir idare anlayışı meşruluğunu kaybedecektir. Demokrat parti radyoyu partizanca kullanmak ve muhalefetin radyodan faydalanma hakkını tanımamakla suçlanmıştır.¹⁸⁴

Aksoy, İktidar olmadan önce Demokrat Parti yöneticilerinin, başta Celal Bayar ve Adnan Menderes olmak üzere, bambaşka bir profil çizdiklerini ve fakat iktidar olduktan sonra kimlik değişikliklerine uğradığını söylemektedir. Verilen sözler arasında: "Radyo yayınlarındaki tecavüzlere

¹⁸¹Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosu'na**, s.414.

¹⁸²Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosu'na**, s.412-413.

¹⁸³ Muammer Aksoy, **Partizan Radyo ve DP.**, Forum Yayınları < Demokrasi ve DP Yayın Serisi Nr. 8 >, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960,s. 3-10.

¹⁸⁴Muammer Aksoy, **Partizan Radyo ve DP.**, s.15-16.

cevap hakkı”, “Meclis Müzakerelerinin tarafsız surette nakledilmesi zarureti” gibi ilkeler olmasına rağmen ilkelere uyulmamıştır.¹⁸⁵

Demokrat Parti, CHP'nin eleştirileri karşısında: “CHP, Vaktiyle Muhalefete Radyoda Hak Tanımamış, Şimdi de DP'den tanınması beklenemez” düşüncesini ileri sürmüştür. Benzer şekilde “Muhalefet konuşmasını bilmediği için mikrofon başına bırakılmaz” denilmiştir. “Radyodan muhalefetin faydalanmasının demokrasi ile ilgisi yoktur” gibi Menderes'e ait açıklamalar DP iktidarı için yıpratıcı olmuştur.¹⁸⁶

Buna ilaveten 1950 seçimlerinde muhalif partilerin seçim günlerinde denetime tabi olmaksızın radyodan konuşma hakları mevcut iken, 30.06.1954 gün ve 6428 Sayılı Yasa ile 5392 Sayılı Yasa'da yapılan değişiklikle siyasi partilerin seçim dönemlerinde radyoda konuşma yapma hakkı ellerinden alınmıştır.¹⁸⁷

Muammer Aksoy, radyonun bir devlet malı olduğunu, ancak Demokrat Parti yöneticileri tarafından sorumsuzca ve özel menfaate tahsis edildiğini söylemiştir. Devlet malının bu şekilde partizanca kullanımı Aksoy ve Ragıp Sarıca gibi bilim insanlarınınca “totaliter devlet” eğilimi olarak

¹⁸⁵ Muammer Aksoy, **Partizan Radyo ve DP.**, s.39-41.

¹⁸⁶ Muammer Aksoy, **Partizan Radyo ve DP.**, s.50, 54, 56.

¹⁸⁷ Muammer Aksoy, **Partizan Radyo ve DP.**, s.64.

nitelendirilmiştir.¹⁸⁸ Muammer Aksoy, bu görüşleri dile getirdiği eserinde: “DP iktidarının sonunun yaklaştığı düşüncesindedir”.¹⁸⁹

Nitekim sonuç böyle olmuştur. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrası gerçekleşen Yassıada yargılamalarında radyo meselesi dava konusu edilmiştir.¹⁹⁰ Radyonun partizanca yayın yapmasına ilişkin huzursuz ortam ve tartışmaların sonucunda 1961 Anayasası’nda radyo bağımsızlığı kabul edilmiştir.

b. Televizyon Yayıncılığı

Türkiye’de ilk televizyon yayını, 1948 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi’nde Prof.Dr.Mustafa Santur’un girişimleriyle başlamıştır. 9 Temmuz 1952 günü ilk yayın gerçekleştirilmiştir. Teknik üniversiteden yapılan yayın, beyoğlunda izlenmiştir. Televizyon yayınlarının İTÜ vasıtasıyla yapılmasının en büyük sorunu; çok dar bir kitleye hitap etmesi ve laboratuvar yayınından öteye gidememesidir. 1960 öncesi Basın – Yayın Genel Müdürü Altemur Kılıç, Almanların 90 milyon bütçe ile televizyon ve FM radyo yayınları için şebeke kurma isteklerini Başbakan Adnan Menderes’e götürmüş, Başbakan Adnan Menderes, gereğinin yapılması için talimat vermesine karşın, 27 Mayıs 1960 darbesi, süreci ortadan kaldırmıştır. 1960 başlarında Adnan Menderes karşıt görüşlülere karşı direnmeye başlamış, üniversite hocalarına: “kara cüppeliler” diyerek eleştiride bulunmuştu. İsmet İnönü

¹⁸⁸ Muammer Aksoy, **Partizan Radyo ve DP.**, s.152-154.

¹⁸⁹ Muammer Aksoy, **Partizan Radyo ve DP.**, s.178.

¹⁹⁰ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.241.

TBMM’de Menderes’e karşı: “sizi ben bile kurtaramam” diyerek çıkış yapmıştı.¹⁹¹

İstanbul Teknik Üniversitesi televizyonu, Demokrat Parti İktidarı tarafından 2 Mayıs 1960’da kapatılmıştır. Ardından 27 Mayıs Askeri Darbesi gerçekleşmiştir. İTÜ Televizyonu, askerlerin izniyle, 10 Ekim 1960’da yeniden yayına başlamıştır. Önce devrimle ilgili film ve haberler yayımlanmış, Kasım sonuna doğru canlı yayına geçilmiştir. Televzyona çıkan ilk siyasetçi ve devlet adamı İsmet İnönü olmuştur. İnönü kendisinin ekranda olduğunu öğrenince sormuştur: “Konuşursam İştirler mi” ? Bu ve benzeri yayınlar birbirini izlemiş¹⁹²ve bu dönemde Türk halkı yavaş yavaş televizyonla tanışmaya başlamıştır.

Ancak; bu noktada, Türkiye’de televizyon kurma çalışmalarına ilişkin ilginç bir girişimin üzerinde durmamız gerekmektedir. Demokrat Parti dönemi Türkiye’sinin bilinen en önemli siyasal yakınlaşması; Amerika Birleşik Devletleri ile olmuştur. Bu dönem, ABD – Türkiye ilişkilerinin sonucu olarak, Amerikalı Senatör Carl E. Mundt girişimiyle Demokrat Parti’nin son yıllarında Amerikan Şirketleri ülkemizde bir televizyon örgütünün kurulmasını finanse etmek istemiştir. Aslında bu girişim Marshall yardımlarının uzantısı olan bir girişimdir. Semih Tuğrul, bu girişimin CIA çıkarlarına hizmet ettiğini söylemektedir. Ülkemize uzmanlardan ve girişimcilerden oluşan bir heyet

¹⁹¹Michael Kuyucu, **Türkiye’de Medya Ekonomisi**, s.107-108., Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi** 1952-2006, s.27,32.

¹⁹²Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi** 1952-2006, s.32-33.

gelmiş, çalışmalar devam ederken 27 Mayıs 1960 ihtilaliyle birlikte; bu deneme başarısız olmuştur.¹⁹³

2. 1961 Anayasası ve TRT Sonrası Dönem

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra yapılan 1961 Anayasasının 121'inci maddesinde, radyo ve televizyon yayıncılığına ilişkin düzenlemeye, ilk kez yer verilmiştir. Madde, ***Radyo ve Televizyonun İdaresi ve Haber Ajansları*** başlığı altında yer almıştır. Maddeye göre: *"Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eliyle kurulur ve idarecileri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Kanun, yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşunda tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamaz. Her türlü radyo ve televizyon yayımları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır. Haber ve programların seçilmesinde, işlenmesinde ve sunulmasında ve kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesinde Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, insan haklarına dayanan millî, demokratik, lâik ve sosyal Cumhuriyetin, millî güvenliğinin ve genel ahlâkın gereklerine uyulması, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları ile organların seçimi, yetki, görev ve sorumlulukları kanunla düzenlenir. Devlet tarafından kurulan veya Devletten malî yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır".* Bu hüküm ile radyo ve televizyon yayınları, TRT adı verilen kamu kuruluşu tarafından yapılacaktır. Özel yayıncılık yapma adına Anayasa'da herhangi bir izin yoktu. Maddenin ilk halinde TRT'nin özerkliğine yer verilmesine rağmen, 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası yapılan değişikliklerde, TRT'nin özerkliği kaldırılmıştır.

¹⁹³Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.144-147.

Başbakan Süleyman Demirel, TRT'nin tarafsız yayıncılık yaptığına inanmamaktadır. TRT ve özerkliğini kaldırma adına 21.04.1969'da harekete geçmesine rağmen, İsmet İnönü ve CHP muhalefetiyle karşılaşmıştır. 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası kurulan CHP'li Nihat Erim Hükümeti, Adalet Partisi'yle birleşmiş ve TRT özerkliğini kaldırmıştır.¹⁹⁴

Anayasa değişikliği'ne paralel olarak 29.02.1972'de 1568 Sayılı TRT Yasası çıkartılmıştır. Yasa, tarafsızlık kavramından bahsederken TRT'nin özerkliğini kaldırmaktaydı. 359 Sayılı TRT Yasasının sakıncalı görülen hükümleri değiştirilmiş ve TRT'nin özerkliğinin zedelenmesine sebebiyet verilmiştir.

a. Radyo Yayıncılığı

Semih Tuğrul, radyo yayıncılığının 1961 Anayasa'sının kabulünden sonra üç farklı dönem geçirdiğini belirtmektedir. İlki 1961 Anayasası'nın kabulüyle başlayan ve özgürlük ortamının yaşandığı 1971'e kadar ki dönem, ikincisi 1971 Muhtırası ile radyo özerkliğinin kaldırıldığı ikinci dönem, üçüncü dönem ise CHP – MSP koalisyonunun yaşandığı evredir.¹⁹⁵

1961 Anayasası ilanından sonra radyo yayıncılığı, televizyon yayıncılığı karşısında üstünlüğünü korumuştur. 1963 - 1967 yıllarını kapsayan,¹⁹⁶ Devlet Planlama Teşkilatı tarafından ilan edilen Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yapılan tespit: "televizyonun bir cihaz olarak radyoya

¹⁹⁴Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.57.

¹⁹⁵Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.68.

¹⁹⁶<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf> 23.05.2014

göre daha pahalı olması, Türk Halkının ekonomik durumunu zorlayacak olması televizyona göre radyoya yapılacak yatırımların arttırılması” sonucunu getirmiştir. Amaç batılı radyoların seviyesine ulaşmaktır. Aşağıda da anlatılacağı üzere bu anlayışın sonucu olarak Türkiye’de uzun süre İstanbul Teknik Üniversitesi’nin dar bir çevrede yürüttüğü televizyon yayıncılığı varlığını korumuştur.¹⁹⁷

Siyasal ortama bakacak olursak, seçimlerde radyo, siyasal partiler tarafından etkin bir şekilde kullanılmıştır. 17 Kasım 1963 Tarihinde yapılan mahalli idare seçimlerini %45,48 oyla Ragıp Gümüşpala Başkanlığı’ndaki Adalet Partisi kazanmıştır.¹⁹⁸ Bu seçimler öncesinde radyoda yapılan konuşmalar çok etkili olmuştur. Darbe sonrası Adalet Partisi, Demokrat Parti mirası üzerine siyaset yapmıştır. Adalet Partisi yöneticileri; Ragıp Gümüşpala, Seyfi Kurtbek, Faruk Sükan, Ali Naili Erdem, Etem Kılıçoğlu, Gökhan Evliyaoğlu, Mehmet Turgut, Cevat Önder, İhsan Sabri Çağlayangil tarafından yapılan konuşmalar da Adalet Partisi mağduriyetini dile getirmiştir.¹⁹⁹

TRT, 1964’te kurulduğunda sadece müzik programı yapan bir haberleşme aracı olmaktan çıkmıştır. TRT ile birlikte Türkiye Radyoları kimliği gelmiştir. Dinleyicilerin varlığı kabul edilmiştir. Radyolarda ülkemizin geri kalmışlığı ve bu geri kalmışlıktan kaynaklanan sosyal ve ekonomik sorunlar,

¹⁹⁷ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.38-39.

¹⁹⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/1963_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri_19.06.2014

¹⁹⁹ Adalet Partisi Genel Merkezi Neşriyatı, **Radyo’da Adalet Partisi I- 1963** , Doğu Matbaacılık, Ankara, 1964, s.5-63.

1961 Anayasası'nın radyoya tanıdığı özerklik ve tarafsızlık içinde tartışılmıştır. 12 Mart 1971 Muhtırası ile her şey değişmiştir. Özerklik ortadan kalkmış, TRT, yaptığı yayınlar yüzünden suçlanır hale gelmiş, TRT yayınlarını denetleyen denetçiler ve yöneticiler Sıkıyönetim Mahkemelerinde yargılanmıştır. Genel Müdür Adnan Öztrak görevden ayrılmış, olağanüstü yönetim Musa Öğün'ü TRT'ye genel müdür olarak atamıştır.²⁰⁰

İsmail Cem dönemi radyo yayıncılığının en önemli vakası, şebeke düzeni radyo yayıncılığına geçilmesidir. Semih Tuğrul, radyonun altın yılları olarak kabul edilen bu günlerde meydana gelen gelişmelerin İsmail Cem'in dehası ve başarısı olduğunu kabul etmemektedir. Bu gelişmelerin PTT tarafından 1968'de sağlanması öngörülen radyolar arası bağlantının 1974'te sağlanması ile gerçekleştiğini belirtmektedir.²⁰¹ İsmail Cem döneminde, 1 Ocak 1975 tarihinde Hıfzı Topuz'un TRT'ye gelişiyle birlikte, radyoculuk daha da geliştirilmiş, önemli bir gelişme olarak TRT-I, TRT-II, TRT-III radyoları kurulmuştur.²⁰²

Bu dönemde 3222 Sayılı Telsiz Yasası sert uygulamalar içermektedir. Vergisini vermeden radyo vericisi sahibi olanlar hapis cezasına bile çarptırılmaktadır. Ancak bu ortamda 3222 Sayılı Telsiz Yasası'na muhalefet eden bir çok uygulama vardır. Adana, Diyarbakır ve Karamürsel'de ki Amerikan Üslerinden radyo yayını yapılmaktadır. Bu yayın bakımından yasal

²⁰⁰Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.64-67.

²⁰¹Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.69-72.

²⁰²İsmail Cem, **TRT'de 500 Gün –Bir Türkiye Hikayesi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s.102.

izin yoktur. Yine Tokat'ta ki Turhal Lise Radyosu, herhangi bir yasal dayanak olmaksızın, o dönemde yayınlar yapmıştır. Adana'nın Kozan ilçesinde Ali Azmi Güven adındaki bir vatandaş, elektroniğe duyduğu ilgiyi kullanarak küçük bir ilçe radosu kurmuştur. Radyo, Azmi'nin radyosu diye ünlenmiştir. Bu vatandaşımız Cuma vaazından cinsel içerikli konuların yer aldığı programlara kadar her çeşit yayını gönülünce yapmıştır.²⁰³

1961 Anayasası'nın kabulünden sonra ve 12 Mart Muhtırasını takiben radyoculuk alanında Türkiye'de yaşanan gelişmeler, yukarıda anlatıldığı şekilde gelişmiştir. Darbeler ve siyasal çekişmeler, radyo alanında ki gelişimi yavaşlatmıştır. Türkiye'de her konuda olduğu gibi 1961 Anayasası'nın kabulüyle başlayan özgürleştirme çabaları radyo alanında da görülmüş ve fakat 1971 Muhtırası TRT özerkliğini kaldırınca demokratik radyo hayal olmuştur. Ancak yinede radyonun teknik yönden gelişimi kesilmemiştir. Şebeke düzenine geçilmesi ve TRT – Radyo –I-II-III kanallarının açılması bu dönemde Türk radyoculuğunun gelişim göstergeleri olarak karşımıza çıkmıştır.

b. Televizyon Yayıncılığı

1961 Anayasasına dayanılarak 1 Mayıs 1964 tarihinde 359 Sayılı Radyo ve Televizyon Kurumu Kuruluş Yasası çıkartılarak Radyo ve Televizyon yayıncılığı görevi yasayla Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumuna verilmiştir. 27 Mayıs öncesi düşünce hayata geçirilmiş ve Federal Almanya ile

²⁰³Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.54-57.

anlaşma imzalanmış, hemen Ankara'da Mithatpaşa'da iki bodrum katı birleştirilerek stüdyoya çevrilmiştir. Almanlar hem eğitim verecek hem de teknik destek sağlayacaktı.²⁰⁴ Ancak bu durum dışa bağımlı bir radyo ve televizyonculuk endüstrisinin oluşumuna neden olmuştur. Üstelik Federal Almanya'nın Türkiye'de televizyonculuk alt yapısını kurmak için göndediği uzman adı altındaki kişi işin uzmanı olmayıp televizyon programcılığıyla ilgisi olmayan radyo muhabiri olan bir genç çıkmıştır. Bu genç uzman Türk Devletinin imkanlarıyla yemiş içmiş ve durum anlaşılınca ülkesine geri gönderilmiştir. Üstelik o dönem batılı devletler renkli televizyona geçerken ellerinde kalan her türlü eski teknik ekipmanı, televizyonu, televizyon vericilerini Türkiye'ye göndermiştir.²⁰⁵

29 Nisan 1964'te TRT Yönetim Kurulu Adnan Öztrak'ı oybirliği ile Genel Müdür olarak seçmiştir. 13 Mart 1965'te TRT Genel Yayın İlkeleri'ni kabul etmiştir. 1 Mart'ta Anadolu Ajansı ile haber anlaşması yapmıştır. Bu dönemde Danıştay'da TRT hakkında üç dava açılmış, üçü de TRT lehine bitmiştir.

Sonrasında, 1 Ekim 1967 tarihinde Televizyon Eğitim Stüdyosu kapalı devre yayınlarına başlamıştır. İlk deneme yayını 31 Ocak 1968 günü Ankara ve civarında 1 milyon kişiye ulaşacak şekilde yapılmıştır. Genç ve tecrübesiz kadroların hazırladığı ve Ankara televizyonu olarak başlatılan bu yayınlar, eğitim ve kültür ağırlıklı olmuştur. Bu sırada İstanbul Teknik Üniversitesi'de

²⁰⁴Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.39.

²⁰⁵Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.40.

yayınlarına devam etmektedir. Ancak 6 Haziran 1969'da, televizyon yayınlarının bir kapitalist sınıf yarattığına inanan üniversite öğrencileri, yayını basarak olay çıkartmış ve korkutucu anlar yaşatmıştır. Tepkiler sonraki yıllarda da devam edince İTÜ yayınlarına 13 Mart 1970 tarihinde son vermiş ve teknik donanımını TRT'ye devretmiştir.²⁰⁶ 359 Sayılı ilk TRT Yasası, 24 Aralık 1963'te çıkartılmış, 1 Mayıs 1964'te yürürlüğe girmiştir.²⁰⁷ Yasa, kamu yayıncılığı dışında özel yayıncılığa izin vermemekteydi. Hal böyle olunca Teknik Üniversite'nin stüdyolarını TRT'ye devretmesi esnasında yayın izni isteyen İstanbul ve İzmir Belediyeler'nin izin istekleri, 359 Sayılı TRT Yasası nedeniyle reddedilmiştir.

359 Sayılı TRT Yasası TRT'yi özerk ve kamu tüzel kişiliği haiz bir yapı olarak düzenlerken dört temel organa yer vermektedir. Genel Müdür, Yönetim Kurulu, Danışma Kurulları ve Siyasi Hakem Kurulları'ndan oluşan TRT'de Yönetim Kurulu 9 üyeden oluşmaktaydı. Yönetim yapısının seçiliş usulünün demokratikliği açıktı. Yönetim Kurulunun seçilme usulü Yasa'nın 4'üncü maddesinde kaleme alınmıştı. 4'üncü maddeye göre:

1. Genel Müdür,
2. Bakanlar Kurulu kararnamesiyle atanacak üç üye,

²⁰⁶Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.109., Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.53.

²⁰⁷ Kanun görüşmeleri sırasında ünlü siyasetçi Osman BÖLÜKBAŞI, muhalefetinden ötürü TIRT Osman diye anılmıştır. Bkz. Faruk Bayhan, **İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım**, Doğan Kitap,1. Baskı, İstanbul, 2013, s.11.

3. Üniversitelerim akademik konular da karar vermeye yetkili en yüksek organlarımın seçtiği

ikişer temsilci ile akademilerarası kurulun seçtiği iki temsilciden meydana gelen ve Başbakanın

çağrısı Üzerine Ankara'da toplanan (kurulca) :

a) Hukuk, ekonomi veya siyasi bilim,

b) Elektrik veya elektronik,

e) Türk Dili Edebiyatı ve Tarihî dallarında görev yapan öğretim üyelerimden tespit edilecek

ikişer aday arasından TRT Seçim Kurulunca seçilecek birer üye,

4. Devlet Konservatuvarları öğretim kurulları, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Batı müziği (bölümü öğretmenleri, Devlet tiyatrosu sanatkarları, Devlet Opera ve Balesi sanatkarları ve Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası sanatkarlarının kendi aralarından seçecekleri ikişer temsilciile Devlet Tiyatroları Genel Müdürü ve Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürünün, Başbakanın çağrısı üzerine, Ankara'da toplanarak tespit edecekleri iki aday arasından TRT Seçim Kurulunca seçilecek bir üye,

5. Milli Eğitim Bakanlığı Türk Musikisini Araştırma ve Değerlendirme Komisyonu Üyeleri, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Türk musikisi bölümü öğretmenleri, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Türk Musikisi Sanat Kurulu üyeleri, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Türk Musikisi İcra Heyeti

sanatkârları, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Halk Musikisi Tatbikat Topluluğu sanatçılarının kendi aralarından seçecekleri ikişer temsilcinin Başbakanın çağrısı üzerine Ankara'da toplanarak tespit edecekleri 'iki aday arasından TRT Seçim Kurulunca seçilecek bir üye,

6. Ankara, İstanbul ve İzmir'de sarı basın kartı taşıyan üyelerinin sayısı en çok çıkan gazeteciler cemiyetleri tarafından seçilecek birer,

En fazla sayıda işçiyi temsil eden İşçi Sendikaları Konfederasyonunca seçilecek üç,

En fazla sayıda işvereni temsil eden İşveren Sendikaları Konfederasyonunca seçilecek üç,

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonunca seçilecek üç,

Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğince seçilecek üç,

Türkiye Ziraat Odaları Birliğince seçilecek üç temsilciden meydana gelen ve Başbakanın çağrısı üzerine Ankara'da toplanan kurulca, ikisi basın mensubu olmak üzere tespit edilecek dört, aday arasından, biri basın mensubu olmak üzere TRT Seçim Kurulunca seçilecek iki üye.

Hükümetçe seçilen üyeler dışındaki yönetim kurulu üyelerinin görev süreleri üç yıldır. Bu üyeler ancak özürsüz olarak üst üste üç yönetimi kurulu toplantısına katılmamaları, ya da kanunî bir engel ortaya çıkması halinde, TRT Seçim Kurumu kararıyla, görevlerinden uzaklaştırılırlar. Hükümetçe

seçilen üyeler, atamalarındaki usulle değiştirilebilirler. Sürenin sona ermesinden önce boşalan üyeliğe aynı usulle seçilecek üye, eskisinin görev süresini tamamlar

Yeniden seçilmek mümkündür. Yönetim Kurulu üyeliklerine seçilenlerin siyasî partilerle ilişkileri seçildikleri tarihten itibaren kesilir.

359 Sayılı Yasa'nın 9'uncu maddesinin 4'üncü fıkrasında Genel Müdürün nasıl görevden alınacağı düzenlenmişti. Düzenlemeye göre: "TRT'nin, Anayasanın ve bu kanunun öngördüğü esaslara aykırı yayın yaptığı ve tarafsızlık ilkesinden uzaklaştığı veya Genel Müdürün görevi ile ilgili olarak ağır bir 'hizmet kusuru işlediği hallerde de, Başbakanın veya TBMM'de grubu bulunan siyasî partilerden birinin yazılı olarak TRT Seçim Kuruluna başvurması ve bu kurulun olumlu görüşünü bildirmesi üzerine, Genel Müdür, Bakanlar Kurulu kararnamesi ile görevinden alınır" denilmekteydi.

Genel Müdür ve Yönetim Kurulu'nun atanma ve görevden alınma usulünü irdelediğimizde özerklik ve bağımsızlığı sağlayıcı bir usul olduğunu o dönem için söyleyebiliriz. Hele ki yönetim kurulu yapısı içerisinde hükümet ağırlığı çok azdır. 9 üyenin sadece iki tanesi hükümet tarafından atanmaktaydı. Ancak Yönetimin oluşumunda etkili olan TRT Seçim Kurulu'nda Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nin var olması özerkliğe gölge düşürmekteydi.

Yasanın tek zayıf karnı 17'inci maddeydi: "Başbakan veya görevlendireceği bir bakan, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde, bir

haber veya yayını men etmeye yetkilidir. Men kararının yazılı olması veya acele hallerde sözlü ise, derhal yazıyla tekrarlanması şarttır". Adalet Partisi döneminde bu maddeye dayanılarak siyasi haberler, öğrenci boykotları vb. haber değeri olan konulara müdahale edilmiştir. TRT, Adnan Öztrak Genel Müdürlüğü döneminde Demirel ve Adalet Partisi ile yayın politikası yüzünden karşı karşıya gelmişti. Keza, Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'da TRT'yi bağımsız olmamakla suçlamıştı. Keza TRT'nin esas özek olduğu mali konular bakımından Turizm ve Tanıtma Bakanlığı TRT'yi dava etmiş ve fakat bu davalar, Danıştay'da reddedilmişti.²⁰⁸ 12 Mart 1971 Muhtırası ile TRT özerkliği kaldırıldı. Akabinde 1568 Sayılı TRT Yasası çıkarıldı. Yasa, yukarıda belirtilen TRT Genel Müdürü'nün görevden alınma usulünü değiştirdi. 13'üncü maddeye göre: "Genel Müdür, milli güvenliğin ve kamu düzeninin gerekli kıldığı, devlet memuru niteliğini yitirdiği, ağır hizmet kusuru işlediği veya tarafsızlığının ihlal edildiği hallerde, bu hallerin gerekçeli olarak belirtilmesi suretiyle Bakanlar Kurulu kararıyla görevden alınabilir". 12 Mart sonrası yapılan seçimlerde iktidara gelen Bülent Ecevit, genel müdür olarak İsmail Cem İpekçi'yi atamıştı. Birinci Milli Cephe Hükümeti'ni kuran dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, bu hükme dayanarak genel müdür İsmail Cem İpekçi'yi görevden almıştır. Bundan sonra ki her siyasi iktidar döneminde kendileriyle gelip kendileriyle giden genel müdürler dönemi

²⁰⁸Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.44-45.

yaşanmıştır.²⁰⁹ Görüldüğü üzere TRT'nin kısa bir süre yaşadığı özerklik rüyasa 12 Mart 1971 Muhtırası ile son bulmuştur.

29.02.1972'de 1568 Sayılı TRT Yasası çıkarılmış, TRT'nin komünistleşme sebebi olarak görülen 359 Sayılı TRT Yasası'nın bazı maddeleri kaldırılmış, ek ve geçici maddeler getirilmiştir. En önemli değişiklikler TRT yapısında olmuş, Hükümet temsilcilerinin sayısı ikiden üçe çıkarken, üniversite, konservatuvar, opera ve tiyatrodan üye seçme hükmü kaldırıldı. TRT personelinden iki üye seçme kuralı da kaldırıldı. 359 Sayılı Yasa'nın ilk halinde TRT Genel Müdürü, Yönetim Kurulu tarafından seçilirken, 1568 Sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sonucu Genel Müdürü atama yetkisi Bakanlar Kurulu'na verildi.²¹⁰ Tüm bu değişikliklerle TRT özerk bir kurum olmaktan çıkartıldı. Hükümetlere bağımlı bir kurum haline getirildi.

12 Mart 1971 Muhtırası'na kadar maddi imkansızlıklar içinde olan TRT ve TRT'nin sorunları giderilmeye başlanmıştır. Radyo ve tv istasyonları açılmış, Tv ruhsatiye ücretleri sorunu giderilmiş, TRT'nin yabancı memleketlerden aldığı teknik araç ve gereçler gümrüksüz yurda sokulmuş ve en önemlisi hatırı sayılı meblağlar ödenerek Hollywood yapımı diziler satın alınmıştır. Türk Halkına bu diziler yoluyla orada ki yaşam tarzı aktarılmıştır.²¹¹

İsmail Cem İpekçi dönemine geri dönecek olursak; görevden alındıktan sonra Danıştay'da görevden alınma işlemine karşı dava açan

²⁰⁹Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.45-46.

²¹⁰Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.66.

²¹¹Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.182-192.

İsmail Cem İpekçi, davayı kazanmasına rağmen görevine geri dönememiştir. Yerine en kısa süre görevde kalan TRT Genel Müdürü Prof.Dr. Nevzat Yalçıntaş atanmıştır. İsmail Cem'in mahkeme kararıyla göreve iadesi üzerine Yalçıntaş, istifa etmiş ancak Milliyetçi Cephe Hükümeti, mahkeme kararını uygulamamıştır. Prof.Dr.Nevzat Yalçıntaş, mahkeme kararına bizzat kendisi uyararak koltuğunu boşaltmış, yerine Erzurum Üniversitesi Hayvancılık Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr. Şaban Karataş gelmiş, fakat İsmail Cem İpekçi'nin Danıştay tarafından görevine iade edilmesi kararı olmasına rağmen Karataş, görevine devam etmiştir. Kavgalı bir ortamda görevini sürdürmüştür Karataş. 1977 genel seçimlerini Bülent Ecevit kazanınca, Karataş'ı Bakanlar Kurulu Kararı olmaksızın görevden almıştır. Bülent Ecevit, İsmail Cem'in yıprandığını düşünerek, TRT içinden bir ismi, Dr. İ. Cengiz Taşer'i genel müdür olarak atamıştır. Dr.İ.Cengiz Taşer kısa bir süre görevde kalmıştır. TRT'nin her kademesinde çalışmış olan Taşer, TRT kökenli ilk genel müdür olmuştur. 1979'da Adalet Partisi iktidara gelince Cengiz Taşer görevden alınmış, yerine TRT kökenli ikinci genel müdür Doğan Kasaroğlu atanmıştır.²¹²

Genel müdür değişiklikleri ve siyasal çekişmelerin haricinde televizyonyayıcılığın nasıl işlediğini ele alacak olursak,1972 yılında haftada 3 saat olan yayın süresi 1974 yılından sonra 6 güne ve sonra 7 güne çıkmıştır. İsmail Cem İpekçi döneminde yaşanan bu gelişmenin yanı sıra Türkiye ilk kez uluslararası alanda boy göstermiş ve Avrupa Yayın Birliği Yönetimine

²¹²Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.85, 87, 91, 97, 104.

seçildi.²¹³ 1976 yılına gelindiğinde 31 ilimizde televizyon yayınları izlenebilir hale gelmiştir. Ancak; TRT yayınlarının önündeki en büyük engel elektrik kesintileridir. Yayın süresi bu yüzden 1977’de 4 saate düşmüştür. 1980’e gelindiğinde TRT yayınları nüfusun %74’üne ulaşır hale gelmiştir. 12 Eylül Askeri darbesinin duyurusu TRT Radyo ve Televizyonu tarafından yapılmış, kurum Milli Güvenlik Konseyinin emrine girmiştir. 12 Eylül darbesinden sonra TRT’nin başına asker genel müdürler yani paşalar geçmiştir. Askerler emir demiri keser mantığı üzerine TRT’yi yönetiyordu. O dönemin ünlü dizisi Dallas bitince askerler biten bölümlerin ardından diğer bölümlerin hemen başlaması istemişler ve bu yüzden 80 döneminde Amerikalılarla yapılan görüşmeler sonucu Amerika’da dizinin yayınlanmasını takiben 3-5 gün sonra Avrupa’da bile gösterilmeksizin dizi Türkiye’de yayımlanmıştır. Bir başka vakada ise Dünya kupası maçları o sene iftar saatine denk geldiği için maç yayınlarının iki ay ertelenmesi Genel Müdür Macit Paşa tarafından oraganizasyon komitesine bir yazı yazılarak istendi. Uluslararası bir turnuvanın ertelenme isteği ilginç bir talepti. Hatta gazetelere manşet olmuştu. Ancak emir demiri kesmişti.²¹⁴

Teknik yönden de Avrupa’nın gerisinde kalan kurum, 12 Eylül sonrası, 1984 yılında renkli yayına geçebilmiştir. 1985’te ikinci kanal, 1989’da bölgesel nitelikli yayın yapmak amacıyla GAP tv ve 3’üncü kanal kurulmuş ve 1990’da eğitim kanalı olan dördüncü kanal yayına başlamıştır.²¹⁵ Sonraki

²¹³ İsmail Cem, **TRT’de 500 Gün –Bir Türkiye Hikayesi**, s.37-38, 123, 136.

²¹⁴ Faruk Bayhan, **İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım**, s.21.

²¹⁵ Michael Kuyucu, **Türkiye’de Medya Ekonomisi**, s.110-111.

gelişmeleri sistematik olarak 1982 Anayasası ve TRT başlığı altında inceleyeceğiz.

C. 1982 ANAYASASI VE TRT

12 Eylül askeri darbesi ile askeri yönetim Muhabere Tümgeneralı Servet Bilgi'yi mevcut Genel Müdür Doğan Kasaroğlu görevden alınmamış, iki başlı bir durum oluşmuştu. Servet Bilgi, 30 Eylül'de eski görevine dönmüş, Doğan Kasaroğlu 23 Ocak 1981 tarihine kadar genel müdürlük görevine devam etmiştir. Radyo ve televizyon yayınları Milli Güvenlik Konseyi emrine girmiştir. Doğan Kasaroğlu'nu takiben TRT'ye ikinci ve son asker kökenli genel müdür olan, Macit Akman getirilmiştir. Macit Akman göreve geldikten sonra 101 TRT çalışanı sakıncalı oldukları gerekçesiyle görevden alınmış, Ziraat, Toprak, Su Müdürlüğü gibi kurumlara gönderilmiştir. 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu uygulaması sonucu görevden alınan bu kişilerin açtığı davalar yargı yoluna kapalı hallerden sayıldığı için İdare Mahkemeleri tarafından reddedilmiştir. 1987 Anayasa Referandumuyla siyasi yasakların önü açıldı. Yasaklılar TRT'ye dönmek için başvurmuş ve fakat başvuruları reddedilince ancak; idari dava yoluyla eski görevlerine geri dönebilmiştir.²¹⁶

1982 Anayasası'nın kabulünü takiben demokrasiye tekrar geçilmiş ve askerin gölgesinde yapılan seçimleri Anavatan Partisi lideri Turgut Özal

²¹⁶Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.111-115.

kazanmış, Özal, 28 Mart 1984'te TRT genel müdürlüğüne Tunca Toskay'ı atamıştır.²¹⁷

Siyasal alanda normale dönülürken, 1982 Anayasası'nın 133'üncü maddesinin ilk halinde radyo ve televizyon sahasının Anayasal dayanağını verecek şekilde düzenleme yapılmıştır. Radyo ve Televizyon idaresi ile kamuyla ilgili haber ajansları başlığını taşıyan madde Türkiye'de özel radyo ve televizyon yayıncılıkla ilgili olarak 8/7/1993 tarihinde yapılan değişikliğe kadar yürürlükte kalmıştır. Anayasa'nın 133'üncü maddesi'nin ilk haline göre: "Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve İdareleri tarafsız bir kamu tüzelkişiliği halinde düzenlenir. Kanun; Türk Devletinin varlık ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü, toplumun huzurunu, genel ahlakı ve Anayasanın 2'inci maddesinde belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerini koruyacak tarzda yayın yapmasını düzenler ve Kurumun yönetim ve denetiminde, yönetim organlarının oluşturulmasında ve her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık İlkesini gözetir. Haber ve programların seçilmesi, işlenmesi, sunulması ve millî kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesi, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları, organların seçimi, görev, yetki ve sorumlulukları kanunla düzenlenir. Yukarıdaki ikinci fıkra hükümleri, kamu iktisadî teşebbüsü niteliği taşıyan veya Devlet yahut diğer kamu tüzelkişilerinden malî yardım gören haber ajansları hakkında da uygulanır" düzenlemesine yer verilmişti.

²¹⁷Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.126.

14/11/1983 Tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 2954 sayılı TRT Yasası ile yeni bir dönem başlamıştır. TRT Yasası’nın 1’inci maddesinde Anayasa’nın 133’üncü maddesinde yer alan hükme paralel bir düzenlemeye yer verilmiştir. 1’inci madde de: “TRT’nin radyo ve televizyon ile tüm medya araçlarından yapılan yayınların düzenlenmesine yönelik özerkliğe ve tarafsızlığa sahip olduğu ve bu durumun Anayasada hükme bağlandığı” yer almaktadır.

Bu açıklamalara paralel olarak Anayasa’nın 133’üncü maddesi, 1993 ve 2005 yıllarında özel radyo ve televizyon yayıncılığının gelişi ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’na ilişkin düzenlemelerin eklenmesiyle değişikliğe uğramıştır.

Anayasa’nın 133’üncü maddesi’nin son haline baktığımızda madde üst başlığı özel yayıncılığın gelişine bağlı olarak, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, radyo ve televizyon kuruluşları ve kamuyla ilişkili haber ajansları şeklinde değiştirilerek özel yayıncılığı kapsar hale getirilmiştir. Maddeye göre: “Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir. Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu dokuz üyeden oluşur. Üyeler, siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasî parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluşu, görev ve yetkileri, üyelerinin nitelikleri, seçim usulleri ve

görev süreleri kanunla düzenlenir. Devletçe kamu tüzelkişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır”.

Anayasa’da yer alan “devletçe kurulan tek radyo ve televizyon kurumu” ifadesinden TRT anlaşılmaktadır. Bu düzenlemeden anlaşılması gereken TRT dışında devlet radyo ve televizyonu kurulamayacağıdır. Ancak devlet tüzel kişiliği dışında yer alan yapıların radyo ve televizyon istasyonu kurması yönünde herhangi bir engel Anayasal anlamda bulunmamaktadır.

Radyo ve televizyon alanına ilişkin olarak Anayasa’da yapılan düzenlemelere ilaveten 2954 Sayılı TRT Yasası’nda özerkliğin adı kalmış ve maalesef TRT’nin idari ve mali özerkliği korunamamıştır.²¹⁸ TRT üzerinde Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu Denetimi, Yüksek Denetleme Kurulu Denetimi, 2011 yılına kadar Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılan denetim, Sayıştay Denetimi ve Cumhurbaşkanı emriyle Devlet Denetleme Kurulu denetimi yapılmaktadır.

Sırasıyla radyo ve televizyon sahasına ilişkin gelişmeleri incelemeye geçebiliriz.

1. Radyo Yayıncılığı

6 Mayıs 1927’den bu yana radyoculuk ülkemizde yer bulmuştur. Radyo yayıncılığı Türkiye’de 1990’ların başına kadar devlet kontrolünde

²¹⁸Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.46-47.

gerçekleşmiştir. TRT dışında Meteoroloji Radyosu, Polis Radyosu, Bakanlık ve KİT Radyoları devlet organı olarak yayın yapan diğer organlardır. 1990'lı yılların başında bir çok özel radyo kurulmuştur. Ancak, ülkemizde özel radyo ve beraberinde televizyon kanallarının kuruluşunu düzenleyen herhangi bir yasa olmadığı için 1994 yılında çıkarılan Radyo Ve Televizyon Kuruluşlarının Yayınları Hakkındaki Kanun'a kadar bir boşluk dönemi yaşanmıştır.

Türkiye'de 1991 yılında başlayan furya ile özel yayıncılık gelişmiştir. Küçük ölçekteki bu yerel radyolar, FM adı verilen radyo dalgasından yaptıkları kolay ulaşılabilir yayınlarla bir anda mantar gibi çoğalmıştır.²¹⁹ Bugün TRT Radyoları 7 ulusal, 6 bölgesel ve 5 uluslararası radyo kanalıyla radyoculuk alanın da hizmet vermektedir.²²⁰

2. Televizyon Yayıncılığı

12 Eylül sonrası atanan Genel Müdür Tunca Toskay, ilk renkli televizyon yayını gerçekleştirdi. Ayrıca TRT 2. Kanal, 6 Ekim 1986 tarihinde yayın hayatına başladı. Tunca Toskay döneminde Amerikan ve Avrupa tarzı bir yayıncılık anlayışı izlenmiş, yabancı kökenli bir çok dizi ve film yayımlanmıştır. TRT dış yapımlara ve kendi çektiği filmlere harcadığı paralarla büyük eleştiri almış ve müfettiş soruşturmaları geçirmiştir. Tunca Toskay'dan sonra 21 Mart 1988'de genel müdürlük görevine Cem Duna getirilmiştir. Cem Duna, Özal gibi liberal bakış açısına sahip ve Dış İşleri Bakanlığı kökenlidir. Nuri Çolakoğlu gibi sol görüşten gelen kişileri TRT çatısı

²¹⁹ Meltem Ahıska, **Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, s.18.

²²⁰ <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/s.aspx?id=radyo+tanimim> 27.04.2014

altında toplamasıyla büyük eleştiri alan Cem Duna'nın Genel Müdürlük serüveni çok uzun sürmemiştir. Cem Duna, 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde ANAP'la ilgili yayınlara yer vermemesi yüzünden Özal'la ters düşmüş ve Özal'ın isteğiyle 25 Nisan 1989'da istifa etmiştir. Cem Duna döneminin en önemli televizyonculuk gelişmesi, yayın saatlerinin arttırılması olmuştur. Ancak bu gelişme dahi asker kökenli olmuş, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının sonucu olarak yayın süreleri uzatılmıştır. Ayrıca film arası reklam yayınına da bu dönem de geçilmiştir.²²¹

Cem Duna döneminin en önemli konusu PTT elindeki teknik vericilerin ve personelin TRT'ye geçişi meselesi olmuştur. Konunun gelişimine baktığımızda Resmî Gazetenin 21.1.1989 tarih ve 20056 sayılı nüshasında yayınlanan 3517 sayılı Radyo ve Televizyon Verici İstasyonlarının Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Kurulması ve İşletilmesi ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun gereğince verici tesisleri ve görevli personel PTT'ye intikal etmiştir. İşin içinde Başbakan Turgut Özal'ın özelleşme serüveni yatmaktadır. Özel kanalların kuruluşunu sağlamak adına Başbakan Özal TRT elindeki vericilerin PTT'ye geçişini istemiş ve bu yasayı çıkarttırmıştır. Daha sonra Yasanın iptali talebi ile Anayasa Mahkemesinin 18.5.1990 tarih ve 1989/9 E., 1990/8 K. sayılı kararıyla Yasanın bazı maddeleri Anayasanın 133'üncü maddesine aykırı bulunduğu gerekçesiyle iptal edilmiş, 26.7.1990 tarih ve 20586 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan kararın 6 ay sonra yürürlüğe gireceği hükme

²²¹Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.132-146, 147,154-155.

bağlanmıştır. Ancak bu 6 aylık dönemde hiçbir düzenleme yapılmamıştı. Bu arada Özal, Anayasa'ya aykırı bir biçimde ilk özel televizyon kanalı olan Star 1'in kuruluşu için Cem Uzan'a izin vermiş, Anayasaya aykırılık iddiaları karşısında: "Anayasa bir defa delinmekle bir şey olmaz" biçimindeki ünlü sözünü söylemiştir. Anayasa Mahkemesinin iptal kararından önce TRT'den PTT'ye devredilen personelden bir kısmı, devir işleminin iptali talebi ile TRT aleyhine İdarî Yargıda dava açmışlar, davalar sonunda İdare Mahkemelerince; "3517 sayılı Yasanın Anayasaya aykırılığının Anayasa Mahkemesince karara bağlanması nedeniyle" dava konusu devir işleminin iptaline karar verilmiştir. Personelden ayrı düşünülemeyecek olan radyo ve televizyon verici tesislerinin TRT Kurumuna devri gerçekleşmediği sürece sadece görevli personelin TRT'ye iadesi kamu hizmetinin yürütülmesini aksatacak bir mahiyet göstermiştir.²²² Anayasa Mahkemesi kararına rağmen sekiz yıl boyunca TRT vericileri ve teknik personel PTT elinde kalmıştır. Ortaya çıkan yasal boşluk 4397 Sayılı Yasa ile doldurulmuştur. Bu şekilde PTT elindeki vericiler ve teknik personel TRT eline geçmiştir.

Cem Duna'nın istifasının ardından Doğan Erden genel müdürlüğe vekalet etmiş, 7 Temmuz 1989 günü Kerim Aydın Erdem genel müdür olarak atanmıştır. TRT-3, TRT-4, TRT İNT, TRT AVRASYA, TRT GAP gibi kanalları hizmete açarak TRT'nin hizmet ağının yurt içi ve dışında daha geniş kitlelere

²²² <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss10m.htm02.06.2012> 21. Dönem - 1. Yasama Yılı Radyo ve Televizyon Verici Tesislerinin Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğüne Devredilmesi ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Anayasa ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/376), Ömer Serim, Türk Televizyon Tarihi 1952-2006, s.216-218.

ulaşmasını sağlamış, Telegün adıyla Teletekst yayınlarını başlatmıştır.²²³ 12 Eylül sansürüne takılan, “Yorgun Savaşçı” ve “Bir Ceza Avukatının Anıları” Kerim Aydın Erdem döneminde yayınlanmıştır. Bu dönemde Magic Box (Star-1) isimli ilk özel televizyon kanalı da kurulmuş ve TRT ile bu kanal arasında rekabet başlamıştır. TRT, özel kanalın kurulmasıyla birlikte bünyesinde ki bir çok yetişmiş elemanını bu kanala kaptırmıştır.²²⁴

Kerim Aydın Erdem’in dört yıllık görev süresinin dolmasını takiben, Tansu Çiller Başbakanlığı döneminde 8 Temmuz 1993 günü İdare Hukukçusu Prof.Dr. Tayfun Akgüner TRT Genel Müdürlüğü makamına getirilmiştir. Tayfun Akgüner, iktidar yanlısı yayın yapmakla suçlanmış ve RTÜK tarafından iki defa uyarı alınca TRT Genel Müdürlüğü makamını Yasa gereği boşaltmak zorunda kalmıştır. Bu karara karşı bir hukuk mücadelesi içine giren Akgüner, idari yargıda bu mücadeleyi kaybetmiştir. Tayfun Akgüner döneminin önemli gelişmeleri arasında Meclis Tv’nin 10 Aralık 1994’te yayın hayatına başlamasını örnek gösterebiliriz. Akgüner’in ayrılmasından sonra 17 Temmuz 1997 günü TRT içinden Yücel Yener atanmıştır. Yücel Yener atanana kadar siyasi anlaşmazlıklar yüzünde on ay boyunca TRT genel müdürsüz kalmıştır. İki dönem görev yapan Yücel Yener, ikinci dönem görev süresi dolmadan 23 Mart 2003’te istifa etmiştir. Devlet Denetleme Kurulu ve Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu müfettiş raporları doğrultusunda Yücel Yener hakkında kurumu zarara uğrattığı, TRT kadrolarına ihtiyaç fazlası eleman aldığı iddiasıyla soruşturma izni verilmiş,

²²³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Kerim_Ayd%C4%B1n_Erdem 31.05.2014

²²⁴ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.157,166.

izin Danıştay 1. Dairesi'nin E:2005/182 ve K:2005/183 kararıyla kaldırılmıştır.²²⁵

Yücel Yener'in istifasını takiben sancılı bir atama sonrası Şenol Demiröz 13 Ocak 2004 günü TRT Genel Müdürü oldu. Şenol Demiröz'ün İlk icraatı on bir tane kadın yöneticiyi aralarındaki çekişmeden ötürü görevlerinden almak oldu. Etnik dilde yayıncılık, Şenol Demiröz döneminde başlamıştır. Kürtçenin kırmançi ve zazaca lehçeleri, boşnakça, arapça ve çerkezce dillerinde yayınlar TRT-3 üzerinden başlatılmıştır. OHAL Bölge Valiliği'nin yasaklı şarkılar kapsamına aldığı "Lo Lao" (hey oğlan) isimli şarkı TRT'de çalınmıştı. RTÜK o dönem devlet politikasına dokunmamış ve TRT'ye hiçbir ceza kesmemişti. Ancak; benzer durumdaki Diyarbakır'da yerel yayın yapan TV21 kanalını bir yıl süreyle kapatmıştır. Şenol Demiröz kısa bir süre görev yaptıktan sonra emekliye ayrılmıştır. Görevinden Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın emriyle yani kendisini genel müdür yapan iktidarın emriyle ayrılmıştır. AK Parti Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarı İbrahim Şahin'i iki kez genel müdür yapmak için kararname imzalamış ve fakat Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer bu kararnameleri veto etmiştir.²²⁶

3. Yayınlarla İlişkin Temel İlkeler Ve Yayın Esasları

2954 Sayılı TRT Yasası'nda yayınlara ilişkin temel ilkeler düzenlenmiştir. 4'üncü maddeye göre Radyo ve televizyon istasyonlarının

²²⁵Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.174, 182-184.

²²⁶Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.202-204, 210.

kurulması, işletilmesi, idareleri ve yayınlarının düzenlenmesine ilişkin temel ilkeler şunlardır:

- a) Radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesi ile yurt içine ve yurt dışına yayın yapılması, Devletin tekelindedir. Bu tekel, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu tarafından kullanılır. Ancak, bu Kanunda belirtilen esaslara uygun yayın yapmak şartıyla polis ve meteoroloji teşkilatlarının devamlı ikaz ve duyuru maksadıyla radyo istasyonu kurmaları, sürekli ve kesintili radyo yayını yapmaları, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun iznine tabidir.
- b) Radyo ve televizyon yayınlarının dinleyici ve izleyiciye seçme hakkı tanıyacak şekilde birden fazla kanaldan ve bütün yurt sathına yapılması esastır.
- c) Her türlü radyo ve televizyon yayını için frekans planlama, tahsis ve tescil işlemleri 5 Nisan 1983 tarih ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine tabidir.

Yayın esasları ise 5'inci madde de genel yayın esasları başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre:

- a) Anayasanın sözüne ve ruhuna bağlı olmak; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, milli egemenliği, Cumhuriyeti, kamu düzenini, genel asayişini, kamu yararını korumak ve kollamak,

- b) Atatürk ilke ve inkılâplarını kökleştirmek, Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflere ulaşmayı gerçekleştirmek,
- c) Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin gereklerine uymak,
- d) Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak yahut Devleti ve Devlet otoritesini ortadan kaldırmak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak yahut sair herhangi bir yoldan bu kavramlara ve görüşlere dayanan bir Devlet düzeni kurmak amacı güden rejim ve ideolojilerin propagandasına yer vermemek,
- e) Genel ahlakın gereklerini, milli gelenekleri ve manevi değerleri gözetmek,
- f) Türk milli eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak,
- g) Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak,
- h) Toplumun beden ve ruh sağlığına zarar verecek hususlara yer vermemek,
- i) Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırmak ve telkin etmek amacına yönelik yayın yapmamak,

- j) Kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak,
- k) Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleri ile çağdaş habercilik teknik ve metotlarına bağlı olmak,
- l) Haberler ile yorumları ayırmak ve yorumların kaynaklarını açıklamak,
- m) Kamuoyunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için kamuoyunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak; tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasi partinin, grubun, çıkar çevresinin, inanç veya düşüncenin menfaatlerine alet olmamak.

TRT yayınlarının en büyük özelliği drama düzeyinin düşük yoğunlukta olduğu haber ya da programlara yer vermesidir. TRT diğer kanallardan farklı olarak resmi söyleme uygun radyo ve televizyonculuk yapmaktadır.²²⁷

4. TRT'nin Kuruluşu ve Görevleri

TRT'nin kuruluşuna ilişkin esaslar 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 8'inci maddesinde düzenlenmiştir. "TRT öncelikle tarafsız bir kamu tüzel kişiliği'ne sahip olmak üzere merkezi Ankara'dadır. Kuruma tüzel kişilik verilmesi,

²²⁷ Yurdağül Bezirgan Arar, "Televizyon Ve Gazete Haberlerinde "1 Mayıs" Temsilleri: Bir Medya Okuryazarlığı Çalışması", Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.208.

kurumun görevlerini bağımsız, etki altında kalmaksızın gerçekleştirmesine yöneliktir. Kurum, idare hukuku ölçütlerine göre teknik bir kamu kurumu olarak nitelendirilebilecektir. Ancak 8'inci madde deki özel hükümler dışında kamu iktisadi kuruluşlarına uygulanacak hükümler, TRT içinde geçerli olacaktır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Hükümet ile ilişkilerini Başbakan aracılığıyla yürütür düzenlemesi" getirilmiştir.

Türkiye Radyo -Televizyon Kurumunun görevleri TRT Yasası'nın 9'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre:

- a) Radyo ve televizyon yayınları yapmak ve bu amaçla radyo ve televizyon verici istasyonları, program iletim sistemleri ve stüdyo tesisleri kurmak, geliştirmek, radyo ve televizyon yayınları alanında ek gelir temin edecek düzenlemeler yapmak ve faaliyette bulunmak,
- b) Radyo ve televizyon yayınları için haber toplama ve program yayın ve yapımı maksatlarıyla gerekli birimleri oluşturmak,
- c) Bu Kanun çerçevesinde; Türkiye sınırları içinde yayın yapan yerel, bölgesel, ulusal radyo ve televizyon kurum ve kuruluşları ile sözleşme, anlaşma ve protokoller imza etmek; ayrıca Başbakanlığın onayını alarak gerektiğinde uluslararası radyo ve televizyon kurum ve kuruluşları ile anlaşma, sözleşme ve protokoller imza etmek,
- d) Tesislerde kullanılacak alet ve cihazlar ile ilgili araştırmalar yapmak veya yaptırmak, bunların onarım ve bakımlarını yapmak veya yaptırmak ve gerekli hallerde işletme için zorunlu olan alet ve cihazları imal etmek veya ettirmek,

e) Yurt içine yapılacak; haber, kültür, bilim, sanat, eğlence ve benzeri türlerde eğitici, aydınlatıcı ve eğlendirici nitelikte her türlü yayınlarla

1. Atatürk ilke ve inkılaplarının kökleşmesine, Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflerin gerçekleşmesine,
2. Devletin varlık ve bağımsızlığının, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünün, toplumun huzurunun, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı ve Atatürk Milliyetçiliğine dayanan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti niteliklerinin korunmasına ve güçlendirilmesine,
3. Milli eğitim ve milli kültürün geliştirilmesine,
4. Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin korunmasına,
5. Kamuoyunun Anayasa ilkeleri doğrultusunda serbestçe ve sağlıklı bir şekilde oluşmasına, yardımcı olmak.

f) Yurt dışına yapılacak yayınlarla:

1. Devletin her alanda tanıtılmasına,
2. Yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinin sürdürülmesine, yardımcı olmak.

TRT'nin görevleri yukarıda sırasıyla kaleme alınmıştır. Bu görevlerin hukuki niteliği sorgulandığında kamu hizmeti boyutu ortaya çıkmaktadır. Ancak; kurumun kuruluş modeli kimi bazı yazarlar tarafından eleştirilmektedir. Hafızoğulları, öncelikle TRT'nin özerkliğinden ne anlaşılması gerektiğinin belirsiz olduğu ve bu konunun tartışılmaya açılarak asgari bir

özerklik kavramının ortaya çıkarılması gerektiğini düşünmektedir. Hafizoğulları ayrıca, kamu radyo ve televizyon yayıncılığı modelinin İngiltere ve İtalya'da olduğu gibi "özel hukuk tüzel kişisi" biçiminde örgütlenilmesinin şu an ki yapısına göre daha tarafsız ve özerkliği koruyucu bir yapılanma sağlayacağı görüşü içindedir. Yazar, Merkez Bankası'nın ve Anadolu Ajansı'nın anonim şirket olarak örgütlendiğini ve benzer bir uygulamanın kamu yayıncılığı açısından da düşünülebileceğini ileri sürmektedir. Yazar, 8'inci maddenin son fıkrasında yer alan ve kurumu Başbakanlıkla ilişkilendiren düzenlemenin yanı sıra kurumun aynı zamanda bir kamu iktisadi kuruluşu olmasını çelişki olarak yorumlamaktadır. Hafizoğulları, özel yayıncılığın başlamasıyla 2954 Sayılı TRT Yasası'nın hantal bir görünüme büründüğünü, çağın gerisinde kaldığını bu yüzden sıkı bir değişime ihtiyacı olduğu görüşündedir.²²⁸

5. Organları

c. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu, 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 11'inci maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre:

"Kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulu; Genel Müdür, Bakanlar Kurulu tarafından genel müdür yardımcıları arasından atanan iki üye ile elektronik veya kitle iletişimi alanlarında bir;

²²⁸Zeki Hafizoğulları, "Nasıl Bir TRT Ve Bir Kamu Tüzel Kişisi Olarak TRT'nin Özerkliği Ve Tarafsızlığı Meselesi", AÜHF Dergisi, C.47, s.1-4, 1998, s.11-12, 14.

hukuk alanından bir; işletme, iktisat veya maliye alanlarından bir ve sanat veya kültür alanlarından bir kişi olmak üzere, bu alanlarda temayüz etmiş kişiler arasından seçilen ve atanan dört üyeden oluşur. Dışarıdan seçilen yönetim kurulu üyeleri; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından her bir alandan teklif edilen iki kat aday arasından Bakanlar Kurulu kararı ile atanır.

Genel Müdür Yönetim Kurulunun başkanıdır. Yönetim Kurulu ilk toplantısında bir başkan yardımcısı seçer. Yönetim Kurulu üyeliği dört yıldır. Süresi biten üyeler ile herhangi bir sebeple Yönetim Kurulundan ayrılanların yerine yeniden atama yapılır. Süreleri sona eren üyelerin yeniden atanmaları mümkündür. Herhangi bir sebeple üyeliğin normal süreden önce sona ermesi halinde aynı usulle yenisi dört yıllığına atanır. Yeni atanan üye göreve başlayıncaya kadar mevcut üyenin görevi devam eder. Bir yıl içinde mazeretsiz iki toplantıya katılmayanların üyeliği kendiliğinden sona erer. Bakanlar Kurulu tarafından atanan genel müdür yardımcısı üyeler gerektiğinde Bakanlar Kurulu tarafından değiştirilebilir.

Yönetim Kurulu en az beş üyenin katılımıyla toplanır ve kararlarını en az dört üyenin oyu ile alır. Çekimser oy kullanılmaz. Yönetim Kurulu en az onbeş günde bir defa toplanır. Yönetim Kurulunun çalışma esasları bir yönetmelikle düzenlenir.

Yönetim Kurulu üyeleri, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun görev ve yetkilerine giren konularda doğrudan doğruya veya dolayısıyla taraf olamaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamaz, siyasi partilere üye

olamazlar. Yönetim Kurulu üyelerine verilecek ücretler, Bakanlar Kurulu kararnamesi ile tespit edilir”.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Yönetim Kurulunun görevleri 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 14'üncü maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre:

- a) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun program, yayın, teknik, personel, idari, mali ve her türlü hizmetlerine dair temel ilkeleri ve hedefleri tespit etmek ve bunlarla ilgili kararları almak,
- b) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun bütçesini, bilançosunu, kadrosunu karara bağlamak,
- c) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun her seviyedeki teşkilat değişikliklerine ait Genel Müdürün tekliflerini inceleyerek, uygun görülenleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun onayına sunmak.
- d) Genel Müdürlükçe hazırlanacak yönetmelik tasarıları hakkında karar vermek,
- e) Yıllık genel yayın planını karara bağlamak,
- f) Alınan kararların uygulanışını Yönetim Kurulu toplantılarında, Yönetim Kurulu Başkanının vereceği bilgilerle takip ve kontrol etmek,
- g) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun hizmetlerinin geliştirilmesini sağlayacak tedbirleri almak,
- h) Genel Müdürlükçe gerekli görülecek konularda kararlar almak,
- i) Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunca hazırlanan yayın değerlendirme raporları ile Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunca

hazırlanan yıllık ve ara raporları inceleyerek düzeltici ve geliştirici tedbirleri almak,

- j) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile ilgili ve başka mercie bırakılmamış konularda karar almak,

d. Genel Müdürlük

Genel Müdürlük 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 13'üncü maddesin de düzenlemiştir.

“Genel Müdür, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından teklif edilen üç aday arasından Bakanlar Kurulu Kararı ile atanır ve kendisine Başbakanlık Müsteşarının almakta olduğu aylık veya sözleşme ücreti (ikramiye dahil) ödenir. Aylık ödemelerinde ek gösterge, kıdem ve taban aylıkları ile sosyal yardım, zam ve tazminatlar esas alınır”. Radyo Ve Televizyon Yüksek Kurulu 1994 yılında 3984 Sayılı Yasayla kaldırılınca yetkileri RTÜK ve TRT Yönetim Kurulu'na geçmiştir. Genel Müdür ve Yönetim Kurulu üyelerinin atanmasında Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun sahip olduğu yetkiler RTÜK'e geçmiştir.

Yasa'da Genel Müdürün görev süresi dört yıldır. Süre sonunda yeniden atanabilir. Genel Müdür, milli güvenliğin ve kamu düzeninin gerekli kıldığı, Devlet memuru olma niteliğini yitirdiği, ağır hizmet kusuru işlediği veya tarafsızlığın ihlal edildiği hallerde, bu hallerin gerekçeli olarak belirtilmesi suretiyle ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile görevden alınır.

Ancak burada Şunu da söylemektedir fayda var ki; TRT Genel Müdürü hakkında göreviyle ilgili suçlardan ötürü bir yargılama yapılabilmesi için 4483 sayılı memurların yargılanması hakkındaki yasa devreye girecektir. Bu noktada Başbakan, yargılama iznini verme ya da vermeme yetkisine sahip olacak, yargılama izni verilmesi ya da verilmemesine ilişkin olarak Savcılık veya kamu görevlisi Danıştay 1. Dairesi'ne başvuruda bulunabilecektir.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Genel Müdür tarafından temsil olmakta ve yönetilmektedir. Genel Müdür ve Genel Müdür yardımcılarında aranacak Şartlar ve nitelikler Yasa'da tek tek sayılmıştır:

- a) Yükseköğretim mezunu olmak,
- b) Kamu kurum ve kuruluşlarında veya temayüz ettiği televizyon, radyo, haberleşme, bilgisayar, telekomünikasyon, elektronik, kitle iletişimi, hukuk, işletme, iktisat, maliye, sanat veya kültür alanında en az on iki yıl hizmeti bulunmak,
- c) Atanmadan nceki son  yıl içerisinde herhangi bir siyasi partiye ye veya herhangi bir siyasi partiden aday olmamak,
- d) Devlet memuru olmak için aranan Şartlara sahip olmak.

Genel Müdür yardımcılarında birisinin; elektronik, elektrik-elektronik, elektronik ve haberleşme, bilgisayar, telekomünikasyon mühendisliği veya radyo ve televizyon ile ilgili mühendislik dallarının birinden mezun olması zorunludur.

Genel Müdürün herhangi bir sebeple geçici süre ile görevde bulunmaması halinde uygun göreceği genel müdür yardımcısı kendisine

vekalet eder. İstifa, ölüm, görevden alınma veya başka bir sebeple Genel Müdürlük makamının boşalması halinde ise yerine atama yapılincaya kadar, yönetim kurulu üyesi genel müdür yardımcılarında bu hizmette daha kıdemli olanı, kıdemde eşitlik olması halinde ise yaşlı olanı Genel Müdüre vekâlet eder.

e. Özerklik Ve Tarafsızlık Çerçevesinde Genel Müdür ve Yönetim Kurulu Ataması ve Görevden Alınması Nasıl Olmalı?

Özerk olmak, radyo ve televizyon yayıncılığının ne hükümet ne de herhangi bir siyasi grubun baskısı olmaksızın yapılması anlamına gelirken, tarafsızlık ise menfaat sağlayıcı tavır içinde olmamak, kamuoyunu aldatıcı haber ve programları yapmamak anlamına gelmektedir. TRT'nin özerkliği ve tarafsızlığı sorunlu bir meseledir. TRT'nin başına kuruluşundan bugüne on dört tane genel müdür geçmiştir. İki darbe dönemlerinin asker genel müdürleridir. Beş genel müdür daha sonra siyasete girmiş milletvekili ve bakan olmuştur. Mevcut durum TRT özerkliğini sorgulanır hale getirmektedir.

359 Sayılı eski TRT Yasası döneminde 1961 Anayasası'nın etkisiyle tam anlamıyla olmasa da bugünkü duruma göre bir özerklik ortamından bahsetmek mümkündür nitekim Anayasa Mahkemesi, Yürütme karşısında TRT özerkliğini koruyucu kararlar vermiştir. 359 sayılı TRT Kurumu Kanununun 47. maddenin 2 sayılı bendinde yer alan (..... Devlet Personel Dairesinin görüşü alındıktan sonra, Maliye Bakanlığı ile anlaşmak suretiyle hazırlanıp Turizm ve Tanıtma Bakanının onayı ile) hükmününü

Anayasa'ya aykırı bulmuş ve iptal etmiştir. Gerekçe kısmında Mahkeme, özerkliğe bakışını ortaya koymuştur.

Karara göre: "Kimi kuruluşların özerk bir yönetimle yönetileceklerini Anayasa emretmiştir. Anayasa, hizmetin bu yönetim biçimi altında yürütülmesinde kamu yararı görmüş Kanun koyucuya da özerk yönetimin ayrıntılarının ve özerklik prensibi dışında kalan konuların düzenleme işini bırakmıştır. Kanun koyucunun, bu düzenlemeyi yaparken, Anayasa'nın kuruluşun, özerk bir yönetim biçimi ile yönetilmesini kamu yararı bakımından zorunlu görmüş olduğunu bir an hatırdan çıkarmaması ve düzenleme vesilesiyle özerkliği doğrudan doğruya veya dolaylı yollarla gölgeliyecek nitelikte kayıtlama ve sınırlamalardan kaçınılması zorunlu bulunmaktadır. Bu düzenleme sırasında, özerk kuruluşun çalışmalarında keyfiliğe kaçmaması, yurdun genel düzenine aykırı bir tutuma girmemesi, her türlü kötüye kullanmaya sapmaması için uyacağı esasların kanunlarda belli edileceğinde şüphe yoktur. Esasen Devletin genel kanunlarında bu konularda hükümler de vardır. Ancak bütün bu tedbirlerin ve denetim usullerinin dahi özerklik ile bağdaşır nitelikte olması ve özerklikle kuruluşu doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yürütme organının etkisi altına sokmayan bir nitelikte bulunması şarttır. Özerk kuruluşun yöneticileriyle şâir personelini, işe alma, işten çıkarma ve her çeşit özlük haklar bakımından siyasî iktidarın mutlak taktirine terk ederek, doğrudan doğruya veya dolaylı biçimde faydalı ya da zararlı yönden etkili olabilmesi imkânlarını sağlamak suretiyle onun baskısına maruz bırakacak nitelikteki her tedbir ve hükmün özerkliğe aykırı düşeceğinden ve kuruluşun, siyasî iktidarı memnun edici, hiç değilse onun

istek ve eğilimlerini kollayıcı bir çalışma yönü arama durumuna sokmak suretiyle tarafsızlığını bozacağından şüphe etmemelidir. 359 sayılı Kanunun 47. maddesinin iptali istenen 2 sayılı bendinde olduğu gibi, hizmeti yönetecek personele ilişkin kadroların, bunlara verilecek aylık, ücret ve tazminatların tesbiti işinde yürütme organının iki bakanının, dolayısıyla siyasî iktidarın, taktir ve tensibini hâkim kılmak, yukarıda açıklandığı gibi Anayasa'nın 121. maddesinde öngörülen özerk yönetim biçimi ve tarafsız hizmet görme ilkeleriyle bağdaşır bir tedbir olmadığından Anayasa'ya aykırıdır.²²⁹

1971 Muhtırası ile yapılan Anayasa değişikliği sonrası bu özgürlük ortamı ortadan kalkmıştır. Ecevitin başında olduğu Cumhuriyet Halk Partisi ve Necmettin Erbakan'ın Milli Selamet Partisi arasında 1974'te kurulan koalisyon hükümetinin ömrü kısa olmuş, ara formül olarak Sadi İrmak Hükümeti kurulmuştur. Sadi İrmak, göreve geldiği gibi Demirel gibi TRT icraatlarının karşıtı olanların tepkilerini ortadan kaldırma adına Başbakanlık tarafından atanan üç kişilik bağımsız bir komisyonun İsmail Cem genel müdürlüğündeki TRT'yi denetlemesini istemiştir. Ancak bu denetim Yasal dayanaktan yoksundur. Yasa, sadece Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu denetimine izin vermektedir. Sadi İrmak'ın bulduğu çözüm TRT özerkliğini zedeleyici bir çözüm olmuştur.²³⁰

²²⁹ <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/0dee052d-798d-413a-808b-7ba17aa3f2f4?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>

E:1967/37, K:1968/46, K.G:15/10/1968, Resmi Gazete Yayım Tarihi: 02.7.1969/13243

²³⁰ İsmail Cem, **TRT'de 500 Gün- Bir Dönem Türkiye'si'nin Hikayesi**, s.210-213.

Yine 2954 Sayılı TRT Yasası, TRT özerkliğini sağlamaktan uzak bir yasadır. Yukarıda anlatıldığı üzere bir çok kurumun TRT üzerinde sahip olduğu denetim yetkisi idarenin şeffaflığını sağlamaktan uzaklaşarak kuruma müdahale edilebilirlik sonucunu doğurmaktadır.²³¹ Siyasi konulara ve davalara ilişkin yapılan haberler, programlar Kurumun Genel Müdürü'nden, program yapımcısına ve hatta spikerine kadar olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Mesela, Türkiye'nin son on yılı içerisinde ki önemli yargılamalarından biri olan ergenekon yargılaması ile ilgili olarak kamuoyunu ilgilendiren haber ve tartışma gazetelerin, radyo ve televizyon kanallarının önüne taşınmıştır.

Ergenekon terör örgütü ile ilgili olarak devam eden yargılamaların firari şüphelisi Tuncay Güney'in²³² sebep olduğu bir soruşturmaya göz atarsak, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, TRT Genel Müdürü İbrahim Şahin hakkında, Tuncay Güney'in, "Büyüteç" programına konuk olarak katılmasıyla ilgili, "genel müdürü olduğu kurumun tarafsızlığını ve özerk yapısını ortadan kaldırmak", "kurumda kadrolaşma yapmak" ve "görevi kötüye kullanmak" suçlamalarıyla sunulan suç duyurusu dilekçelerinin, iddiaların "soyut ve genel" olması nedeniyle işleme konulmamasına karar vermiştir. Haber ve Spor Yayınları Dairesi Başkanı Ahmet Çavuşoğlu, program yapımcısı Cengiz Yel ve program sunucusu İbrahim Gürkan Sarı hakkında ise "kovuşturmaya yer olmadığı" kararlaştırıldı.

²³¹ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.16,46.

²³² http://tr.wikipedia.org/wiki/Tuncay_G%C3%BCney_03.05.2014

TRT Kurumu'nun Yasası'nda, özerk ve tarafsız bir kurum olduğunun belirtildiği ve Yasa'nın 5. maddesinde yayın esaslarının düzenlendiği, bu esaslar dahilinde kişilerin haber alma ve kamuoyunun bilgilendirilmesi amacıyla diğer yayın kuruluşları ile rekabetin gerektirdiği yayın faaliyetlerinde bulunmasının doğal olduğu belirtildi. “CHP ve Genel Başkanı Deniz Baykal'a yönelik hakaret ve iftira niteliği içeren iddiaların canlı yayın ortamında sorulardan ve konulardan bağımsız olarak katılımcı Tuncay Güney tarafından sarf edildiği, şüpheliler tarafından bu sözlere ilişkin herhangi bir soru sorulmadığı ve konuşma geçmediği, ayrıca şüphelilerin sözlere iştirak ettiklerine dair bir beyanın bulunmadığı ve yayın akışı içerisinde yayında ismi geçenlerin cevap haklarının kullanılması hususunda beyanda buldukları” belirtilen kararda, “suçların şahsiliği ilkesi gereğince canlı yayın içerisinde suç içeren sözlerden, sarf edenlerin sorumlu olacağı” ifade edildi. İşçi Partisi Ankara İl Başkanı Sefa Koçoğlu'nun suç duyurusu dilekçesinde ise Ahmet Çavuşoğlu, Cengiz Yel ve İbrahim Gürkan Sarı'ya yönelik, “soruşturmanın gizliliğini zedelemek”, “adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs” ve “suçluya yardım ve yataklık” iddialarının bulunduğu anlatılan kararda, “Ergenekon terör örgütü iddiası ile ilgili soruşturma yapan ve yargılama safhasındaki mahkeme heyetini etkilemeye yönelik bir yayın yapılması halinde adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs, soruşturma ile ilgili belgeler içeriğinin ve mahkeme işlemleri hakkındaki mütalaanın yayımlanması halinde gizliliği ihlal, suç işleyen bir kişiye araştırma, yakalama, tutuklanma ve hükmün infazından kurtulması için imkan sağlandığı takdirde ise suçluya yardım ve yataklık suçunun oluşacağı” kaydedildi. Müşteki CHP, Deniz Baykal ve Sefa

Koçoğlu'nun suç duyurusu dilekçelerinde, TRT Genel Müdürü İbrahim Şahin yönünden, “genel müdürü olduğu kurumun tarafsızlığını ve özerk yapısını ortadan kaldırmak”, “kurumda kadrolaşma yapmak” ve Büyüteç adlı programın yapımı ve yayınlanması ile ilgili “görevi kötüye kullanmak” gibi iddialara yer verildiği anımsatıldı.

İddiaların “genel ve soyut” nitelikte olması nedeniyle 4483 sayılı Yasa'nın 4/son maddesinde belirtilen yasal şartlar oluşmadığından, bu hususlar yönünden dilekçelerin işleme konulmamasına karar verildiği belirtildi. Kararda, “Büyüteç adlı programda ise Tuncay Güney'in 2001 yılında emniyette vermiş olduğu ifadeye ilişkin görüş ve iddialarının gündeme getirildiği, katılımcılar ile birlikte Tuncay Güney'in iddialarına ilişkin yorumlar yapıldığı, yargılama yapan mahkemeye ve soruşturmaya yönelik herhangi bir yayın söz konusu olmadığı, yayın akışı sırasında mahkeme dosyası ile soruşturma evrakına ilişkin herhangi bir bilgi ve belgenin sunulmadığı ve herhangi bir belge içeriğinin yayımlanmadığı” belirtildi.²³³

Bu olay da tarafsızlığın zedelendiğine kanaat getirilmesinin iki önemli sebebi vardır. İktidarın kontrolünde olan TRT'de yayımlanan program da ana muhalefet partisi hakkında sözler sarf edilmesi ve fakat TRT'nin yöneticilerinin ve program müdürlerinin bu olaya müdahale etmemesi ve tabii ki ergenekon terör örgütü meselesinde Ak Parti'nin daha önce böyle bir örgüt olduğunu ve başbakanın bu davanın savcısı olduğunu söylemesi ve fakat CHP'nin de böyle bir terör örgütü olmadığı savını ileri sürmesi ve eski genel

²³³ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnewsmobile.aspx?id=11226330> 03.05.2014

başkan Deniz Baykal'ın ise bu davanın avukatı olarak yanında yer almasıdır. Yani karşıt siyasi görüşlerin kapişmasıdır.²³⁴ Bu olayın siyasi boyutu olurken, ikincisi ise hukuki boyutudur.

Yayıncılık kamu hizmetinin görülmesi ve yürütülmesi esnasında ortada kötü niyetli bir davranış, suç niteliğinde bir hal var mıdır buna bakmak gerekir. Yayıncılık kamu hizmeti, özü itibariyle diğer kamu hizmet türlerinden ayrılmakta ve dolayısıyla sınırlarını temel hak ve özgürlüklerin kullanımına ilişkin temel Anayasal ve Yasal kurallarda arama zorunluluğu doğmaktadır. Anayasanın 26'ncı maddesinde yer alan düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün kullanımına ilişkin olarak 2'inci fıkraya baktığımız da: "Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir" hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla ilk planda özerk ve tarfsız olan TRT'nin devam eden bir yargılamanın gizli şüphelisini yayının başından sonuna neredeyse konuk edecek şekilde programa uydu bağlantısı yaparak konuşurması, aslında savcılığın ifade ettiği şekilde olmaksızın 5237 Sayılı Türk Ceza Yasası'nın 215'inci maddesinde yer alan suç ve suçlu övme kastı taşımaktadır. Sincan Ağır

²³⁴ <http://www.aktifhaber.com/ergenekonun-savcisiyim-diyen-erdogan-avukat-mi-oluyor-913391h.htm>03.05.2014, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/452165.asp> 03.05.2014

Ceza Mahkemesi ise daha sonra takipsizlik kararını kaldırmıştır. Baykal ve CHP, TRT'ye yönelik olarak açtıkları tazminat davasını kazanmıştır. Ankara 13'üncü Asliye Hukuk Mahkemesi'nde açılan davayı Baykal ve CHP kazanmış Yargıtay 4'üncü Hukuk Dairesi kararı onamıştır. Yasal faiz ve mahkeme masraflarıyla birlikte TRT 87.000 TL tazminat ödemeye mahkum edilmiştir.²³⁵

İdare hukuku açısından ise RTÜK, bu konuda herhangi bir ceza vermemiştir. 6112 sayılı RTÜK Yasası'nda yayın hizmet ilkelerini düzenleyen 8'inci maddenin 1'inci fıkrasında Medya hizmet sağlayıcılar, yayın hizmetlerini kamusal sorumluluk anlayışıyla yürütecek derken, "ç" bendinde de: "İnsan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez" ifadesine yer verilmiştir. "ı" bendinde ise: "Tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerini esas almak ve toplumda özgürce kanaat oluşumuna engel olmamak zorundadır; soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğundan emin olunmaksızın yayınlanamaz; haberin verilişinde abartılı ses ve görüntüye, doğal sesin dışında efekt ve müziğe yer verilemez; görüntülerin arşiv veya canlandırma niteliği ile ajanslardan veya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirtilmesi zorunludur". Oysa ki bu iki hüküm dikkate alındığında RTÜK'e

²³⁵ http://www.posta.com.tr/siyaset/HaberDetay/TRT_ye_rekor_ceza.htm?ArticleID=45990
03.05.2014

6112 Sayılı Yasanın 32'inci maddesin 2'inci fıkrası uyarınca para cezası verilmeliydi.

İkinci olay ise bir spiker kazasıdır. TRT'nin ana haber bülteninde spiker Anda Özmen, CHP'nin haberini verdikten sonra, MHP haberinin anonsuna geçerken, "Evet! ana muhalefetten yavru muhalefete geçelim" cümlesini kullanmış, TRT bu yüzden RTÜK'ten uyarı cezası almıştır.²³⁶

İlerleyen kısımlarda da inceleneceği üzere bu ve benzeri cezalar, TRT'nin tarafsızlığı sorununu gündeme getirmekte ve devamlı tartışma konusu olmaktadır. Bir başka sorun ise TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerinin atanması ve görevden alınması meselesidir. Bu noktada RTÜK'ün sahip olduğu yetkinin tarafsızlığı zedeleyici bir yönü olup olmadığına bakmak gerekmektedir.

Genel Müdürlerin atanması ve görevden alınması meselesi hep sorunlu olan bir konu olmuştur. Genel Müdür atamaları bir dönem öyle noktalara varmıştır ki, genel müdür olmak için yaşı ve mesleki tecrübesi yeterli gelmeyen İsmail Cem İpekçi Bakanlar Kurulu tarafından 14 Şubat 1974 tarihinde çıkarılan 11 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile genel müdür yapılmıştır. Bu atama beraberinde siyasi tartışmalara da yol açmıştır. 1974'te Ecevit ve Erbakan arasında kurulan koalisyon hükümetinin en zayıf karnı olmuştur.²³⁷

²³⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/25942401.asp> 03.05.2014

²³⁷ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.73.

3984 sayılı yasa yapılırken RTÜK, kendinden önce var olan Radyo Ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun yetkilerini kapsayacak bir yapıyla hem TRT'yi ham de özel radyo ve televizyonları denetlemek üzere kurulmuştur. 1964 yılında kabul edilen 359 Sayılı ilk TRT Yasası'nın 9'uncu maddesinin 4'üncü fıkrasında Genel Müdürün nasıl görevden alınacağı düzenlenmişti. Düzenlemeye göre: "TRT'nin, Anayasanın ve bu kanunun öngördüğü esaslara aykırı yayın yaptığı ve tarafsızlık ilkesinden uzaklaştığı veya Genel Müdürün görevi ile ilgili olarak ağır bir 'hizmet kusuru işlediği hallerde, Başbakanın veya TBMM'de grubu bulunan siyasî partilerden birinin yazılı olarak TRT Seçim Kuruluna başvurması ve bu kurulun olumlu görüşünü bildirmesi üzerine, Genel Müdür, Bakanlar Kurulu kararnamesi ile görevinden alınır" denilmektedir.

Bugün yürürlükte olan 1983 Tarihli 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 13'üncü maddesinin 3'üncü fıkrası uyarınca: "Genel Müdür, milli güvenliğin ve kamu düzeninin gerekli kıldığı, Devlet memuru olma niteliğini yitirdiği, ağır hizmet kusuru işlediği veya tarafsızlığın ihlal edildiği hallerde, bu hallerin gerekçeli olarak belirtilmesi suretiyle ve RTÜK'ün teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile görevden alınır" denilmektedir.

Yasanın bu hükmü Yasanın kabulünden sonra hemen uygulanmaya çalışılmıştır. 12 Eylül sonrası atanmış Genel Müdür Tunca Toskay'ın tarafsızlığını yitirdiği gerekçesiyle Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel

Başkanı Erdal İnönü, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'na (RTYK) başvuruda bulunmuş, Kurul, başvuruyu reddetmiştir.

2954 sayılı Yasa'da TRT Genel Müdürü'nün görevden alınması, ancak ağır hizmet kusuru işlemesi, milli güvenliğin ve kamu düzeninin gerekli kıldığı durumlarda RTYK'nun önerisi ve Bakanlar Kurulu'nun onayı ile olurken, 3984 sayılı Yasa'da yapılan düzenlemeyle: Yayınlarda iki kez ihlal olması durumunda Genel Müdür ve Yönetim Kurulu üyeleri görevden alınmaktayken bu hüküm 2002 değişikliğiyle kaldırılmıştır. Ancak TRT tarihinde bu konuda bir ilk yaşanmıştır. 1993-1996 yılları arasında TRT Genel Müdürlüğü görevini yerine getiren Tayfun Akgüner ve TRT Yönetim Kurulu üyeleri 3984 Sayılı RTÜK Yasası'nın 4'üncü maddesine göre RTÜK tarafından iki kez uyarı almıştır. "Yayınlarda adalet ve tarafsızlık", "Yasalara Saygılı Olma", "Kişi ve Kuruluşları Eleştiri Sınırları Ötesinde Küçük Düşürücü Veya İftira Niteliğinde Yayın Yapılmaması" vb. gerekçelerle RTÜK, Genel Müdür ve Yönetim Kurulu üyelerinin görevlerine son vermiştir. Prof.Dr. Tayfun Akgüner Ankara 2. İdare Mahkemesi'nde görevden alınma işlemine dava açmış, davasını kazanmış ve Genel Müdürlük makamına yeniden oturmuştur. Ancak; Davalı RTÜK'ün temyiz talebi Danıştay tarafından kabul edilmiş ve AKGÜNER aleyhine bozulmuştur.²³⁸

2000-2005 arasında RTÜK üyesi olan Nuri Kayış, 2000-2002 yılları arasında RTÜK Başkanlığı yapmıştır. Kayış, başkanlık dönemine ilişkin anılarını yazdığı kitabında iki kez ihlal durumunda RTÜK'ün TRT yönetimini

²³⁸Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.173-174.

görevden almasına ilişkin yetkisini kötüye kullandığını, o dönem bir çok üyenin yakınlarını bu gücünü kullanarak TRT’de işe başlattığını söylemektedir. Nuri Kayış hatta bir üyenin saz ekibini TRT’de işe altırtmak için dönemin TRT Genel Müdürü Yücel Seçkiner’e tavsiye mektubu yazdığını ve bu konunun o dönem manşetlere düştüğünü aktarmaktadır.²³⁹

TRT Genel Müdürü’nün RTÜK’ün gösterdiği üç aday arasından Bakanlar Kurulu tarafından atanması beraberinde bir çok problemi getirmektedir. Yine benzer şekilde RTÜK üyeleri içinde seçim yapılmakta ancak; RTÜK üyelerini, Anayasanın 133’üncü maddesi gereğince TBMM, siyasi partilerin TBMM’deki oranına göre seçmektedir. 133’üncü maddeye göre: “Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu dokuz üyeden oluşur. Üyeler, siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilir” denilmektedir. RTÜK, kendi atadığı genel müdürü yine kendisi denetlemektedir. Atama işlemi yapılabilmesi için Bakanlar Kurulu’na gönderilen adayların bu şartlara uygun olup olmadığını RTÜK’ün denetlemesi ve ayrıca RTÜK üyelerinin hangi üç adayı gönderip göndermeyeceğini doğru bir usulle oylaması gerekmektedir.

²³⁹ Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, Remzi Kitabevi, Birinci Basım, İstanbul, 2006, s.18-20.

Şenol Demiröz'ün genel müdür olarak atanması öncesinde yukarıda tespitini verdiğimiz sorun yaşanmıştır. RTÜK'ün TRT Genel Müdürlüğü için üç aday göstermesi üzerine 2003 nisan ayında başlayan aday gösterme sürecinde TRT Haber Dairesi Başkanlığı'nı yürüten Aydoğan Kılınç, RTÜK üyelerinden beşinin oyunu aldığı halde Bakanlar Kurulu'na gönderilen üç küçük aday listede olmaması işlemini dava etmiş ve idare mahkemesinde açtığı davayı kazanmıştır. Danıştay'da kararı onamıştır. Arada yaşanan süreç tam bir zaman kaybıdır. Burada yaşanan bir başka gelişme ise dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in TRT Genel Müdürlüğü'ne ilişkin olarak hükümetin gönderdiği kararnameyi imzalamaktan kaçınmasıdır. Sezer, dava sonuçlanıncaya kadar kararnameyi imzlamayacağını söylemiştir.²⁴⁰ Sezer'in bu tutumu sadece TRT Genel Müdürlüğü meselesinde ortaya çıkmamıştır. Sezer, Cumhuriyetin Temel Niteliklerine karşı suç işleyen memurların idari kararla meslekten çıkarılmalarına ilişkin Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan KHK'yi iki defa yine Bakanlar Kurulu'na iade etmişti. Gerekçe olarakta Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkilerini düzenleyen Anayasa'nın 104'üncü maddesinde Hükümetin gönderdiği KHK'ları ve kararnameleri imzalamanın sadece görevi değil aynı zamanda yetkisi olduğunu da belirtiyordu. TRT Genel Müdürü atamasında da aynı uygulamayı yapmıştı Sezer. Kemal Gözler hoca memur yargılaması ile ilgili KHK'nin Sezer tarafından imzalanmamasına ilişkin olarak kaleme aldığı makalesinde benzetme sanatının ilginç örneklerini kullanmıştır. Kemal Gözler, davul ve

²⁴⁰Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.197.

tokmak örneğini kullanarak şu cümlelere yer vermiştir : *“Parlâmenter hükümet sistemi bakımından kararnameleeri imzalanmayan bir Bakanlar Kurulunun görevde kalması, davul ile tokmağın iki ayrı kişiye verilmesine benzetilebilir. Demokrasinin mantığı, davul ile tokmağın aynı kişinin elinde olmasını gerektirir. Diğer bir ifadeyle bir demokrasi de, davulu kim taşıyorsa, tokmakta onun elinde bulunmalı, davulu o çalmalıdır. Tokmağı elinden alınan kişinin yapması gereken normal şey, davulu da sırtından çıkarıp atmaktır. Aksi taktirde boşu boşuna davul taşımış olur. Türkiye'nin parlâmenter demokrasisinde, davul da, tokmak da Bakanlar Kurulunun elindedir. Tokmak Bakanlar Kurulunun elinden alınıyorsa veya Bakanlar Kurulunun tokmağı kullanması şu ya da şekilde engelleniyorsa, Bakanlar Kurulunun yapması gereken tek şey, davulu sırtından çıkarıp atmaktır”*. Kemal Gözler, memur atamasından bütçe kullanımına kadar her türlü sorumluluğun Bakanlar Kurulu'nda olduğu bir yürütme düzeninde sorumluluğu olmayan Cumhurbaşkanı'nın kararnameleeri imzalamaktan kaçınamayacağını ileri sürmektedir.²⁴¹

Kemal Gözler'in yaklaşımı çok doğrudur. Evet, Sayın Cumhurbaşkanı ortalama halk ya da basın tabiriyle “Çankaya Noteri” değildir. Ancak; Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu görev ve yetkilerin kullanımı siyasal sitem içerisinde tıkanıklık ve kriz oluşturma adına kullanılamaz. Kaldı ki hükümetlerin sorumluluğu karşısında Cumhurbaşkanı sorumsuzdur. İcraatın hatası ve sevabı hükümete aittir.

²⁴¹Kemal Gözler, **“Cumhurbaşkanı Kanun Hükmünde Kararnameleeri İmzalamayı Reddedebilir mi?”**, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 58, Sayı 2000/3, s.40-41.

Parlamentar sistem Başkanlık sisteminde olduğu gibi Cumhurbaşkanlığı makamının tek başına egemen olduğu bir sistem değildir. Cumhurbaşkanı Anayasa’da verilen yetki uyarınca KHK’lar için Anayasa Mahkemesi’ne başvuruda bulunabilir. Bürokrat atamalarında Cumhurbaşkanı idare mahkemesinde davacı olabilir. Kaldı ki bu tip işlemlere karşı idari yargı da Cumhurbaşkanı’nın davacı olması önünde herhangi bir engel yoktur. İYUK 14’üncü madde uyarınca Cumhurbaşkanı’nın menfaati elbette vardır. Bir başka açıdan bakıldığında hükümetin önerdiği bürokrati atayıp sonra idari yargıda dava yoluna gitmek başka krizleri tetikleyecektir. O da yönetememe krizi olacaktır. Yukarıda anlatıldığı üzere Şenol Demiröz dönemi atamasının sırf yargı organı önünde görülen dava var denilerek Sezer tarafından geri çevrilmesi Anayasal görev ve yetki kullanımı bakımından uygun olmamıştır.

Siyasi Partiler, RTÜK ve TRT ilişkileri dikkate alındığında tarafsızlık meselesi kamuoyu önünde tartışılır bir konu haline gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, TRT Genel Müdürü İbrahim Şahin’in Yerel Seçim sürecinde tarafsızlığını kaybettiğini 30 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel seçimler öncesinde Yüksek Seçim Kurulu, 15 Mart 2014 tarih ve 2014/769 sayılı kararında TRT’nin 'Siyasi partiler ve demokratik gruplar ile ilgili tek yönlü veya taraf tutar nitelikte olamaz' hükmüne aykırı yayın gerçekleştirdiği gerekçesiyle yaptırım uygulanmasına oy birliğiyle karar vermiş, konuyu gündeme getiren RTÜK üyesi CHP, ve RTÜK’e CHP kontejanından seçilen

üye Ali Öztunç, paralel şekilde İbrahim Şahin'i istifaya davet etmiştir. İbrahim Şahin ise Öztunç'u CHP'nin sözcüsü olmakla suçlamıştır.²⁴² 01.05.2014 itibariyle de CHP, TRT Genel Müdürü'nün görevden alınması için RTÜK'e başvuruda bulunmuştur. Başvuruda 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 13'üncü maddesinin 3'üncü fıkrası uyarınca: "Genel Müdür, milli güvenliğin ve kamu düzeninin gerekli kıldığı, Devlet memuru olma niteliğini yitirdiği, ağır hizmet kusuru işlediği veya tarafsızlığın ihlal edildiği hallerde, bu hallerin gerekçeli olarak belirtilmesi suretiyle ve RTÜK'ün teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile görevden alınır" hükmünü ileri sürmüştür. Siyasal mücadele kamu hizmetinin işleyişinin önüne geçmiştir.

Öncelikle görülen nokta şudur ki: RTÜK'ün TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu seçimine ilişkin olarak aday gösterme usulü uygulamada sorunlu bir usul olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı şekilde TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerinin görevlerinden alınması bakımından RTÜK'ün teklifte bulunması, uygulamayı tartışılır hale getirecek bir yöntemdir. Yetki ve usulde paralellik ilkesinin gereği olarak, görevden almada yine RTÜK teklifi konulsa bile uygulama RTÜK üyelerinin ve TRT Genel Müdür ve üyelerinin seçiminde ve atamalarında siyasi iktidar ve siyasal parti etkisi olması sebebiyle tartışılır hale gelmektedir. İşin içine hep siyasal mekanizmalar girmektedir.

TRT teknik bir kamu kurumu olmakla birlikte yürüttüğü faaliyet kamu iktisadi teşekkülü niteliğindedir. Aldığı kararlar, bağımsız ve özerk olmayı

²⁴²http://www.radikal.com.tr/politika/trt_genel_muduru_aciga_mi_alindi-1189436_01.05.2014

gerektirmeli siyasi etkiye açık olmamalıdır. Genel Müdür ve Yönetim Kurulu'nun Bakanlar Kurulu tarafından atandığı medya kuruluşunun bağımsızlığından bahsetmek mümkün değildir. 359 Sayılı TRT Yasası döneminde de Genel Müdür Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile atanırken, 4'üncü madde de, yönetim kurulunun oluşumunda meslek kuruluşları, sendikalar, üniversiteler ve TRT içinde yer alan seçim kurulu gibi bir çok yapının katılımıyla oluşan bir yapılanma öngörülmüştü. Bugün içinde TRT idari bir yapı olması sebebiyle Genel Müdürünün Bakanlar Kurulu kararnamesi ile atanması usulü devam etmelidir. Ancak; Yönetim kurulunun oluşumunda hükümetin etkisi olmamalıdır. TRT bağımsızlığı tam olarak olmasa da kısmen sağlanacaktır. Ayrıca, TRT Genel Müdürü atamasında, RTÜK'ün aday gösterme ve görevden alma yetkileri tamamen kaldırılmalıdır. TRT Genel Müdürü'nün atamasında yetki sahibi olan RTÜK'ün bu kurumu objektif bir biçimde denetleyebilmesi mümkün değildir. Bu noktada RTÜK, regülasyon görevlerini aşmamalı ve TRT'yi de diğer kurumlardan farklı olmaksızın eşit bir şekilde denetleme fonksiyonuna kavuşmalı ve yasa dışı ilişki biçimlerinin ortaya çıkması bakımından oluşmuş bağımlılıklar ortadankaldırılmalıdır.

f. Danışma Kurulları

Danışma Kurulu ilk kez 359 Sayılı TRT Yasası döneminde düzenlenmiştir.

359 Sayılı TRT Yasası'nın 10'uncu maddesine göre: Genel Danışma Kurulu : Genel Danışma Kurulunun Görevi, Türkiye Radyo - Televizyon

Kurumunun radyo ve televizyon yayınları hakkında kamuoyunun düşünce ve dileklerini tespit etmek ve sonuçlarını TRT Yönetim Kuruluna bildirmektir.

Genel Danışma Kurulu aşağıdaki şekilde kurulur :

Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasî partilerden birer temsilci, İçişleri, Millî Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Tarım, Ulaştırma, Köy İşleri, Gençlik ve Spor Bakanlıklarınca seçilecek birer temsilci, Diyanet İşleri Başkanlığı temsilcisi, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü ve Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğüne (seçilecek birer temsilci, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası temsilcisi, Ankara, İstanbul, İzmir Devlet ve Belediye konservatuarlarınınca seçilecek birer temsilci, Ankara, İstanbul ve İzmir'de en çok sarı basın kartı sahibi üyesi bulunan gazeteci derneklerince ayrı ayrı seçilecek birer temsilci, Türkiye Ziraat Odaları Birliğince seçilecek bir temsilci, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar dernekleri Konfederasyonunca seçilecek bir temsilci, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğince seçilecek bir temsilci, En çok üyesi bulunan işçi ve işveren konfederasyonlarınınca seçilecek bir temsilci, Türk Dil Kurumu temsilcisi, Türk Tarih Kurumu temsilcisi, Türkiye Kızılay Derneği temsilcisi, Halkevleri temsilcisi'den oluşur.

İsmail Cem, yılda bir kez yapılan bu toplantılar da üyelerin sırasıyla söz aldığını, toplantıların kimi zaman ucu açık siyasal tartışmaların merkezi

haline geldiğini, kimi zaman da yararlı eleştiriler barındırdığını belirtmektedir.²⁴³

“Danışma Kurulu, Genel Müdürün çağrısı üzerine yılda bir kere toplanır. Kurulun çalışma usulleri, (kurumca hazırlanacak bir yönetmelikte gösterilir” denilmektedir. Bu yapı ile 1982 Anayasası’nda yer alan danışma kurulları ismen benzer gözüke bile etkinlik bakımından aynı değildir.

Danışma kurulları, 2954 Sayılı TRT Yasası’nın 15’inci maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre: “Yönetim Kurulu veya Genel Müdür tarafından Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun bu Kanunda belirtilen görevleri çerçevesinde; radyo ve televizyon yayınları hakkında kamuoyunun düşünce ve dileklerini tespit etmek, ilmi veya teknik araştırmalar yaptırmak veya lüzumlu görülecek konularda özel ihtisaslarından yararlanmak amacıyla geçici danışma kurulları teşkil edilebilir.

Danışma kurullarının teşkili, mensuplarının nicelik ve nitelikleri, çalışma usul ve esasları ve mali hususlar yönetmelikle belirlenir. Milli güvenliğe ilişkin danışmanlık, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından sağlanır”.

g. Teşkilat Yapısı

TRT teşkilatı 2954 Sayılı TRT Yasası’nın 16’ıncı maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre: “Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu; Genel

²⁴³İsmail Cem, **TRT’de 500 Gün- Bir Dönem Türkiye’sinin Hikayesi**, s.240-243.

Müdür, dört Genel Müdür Yardımcısı, Hukuk Müşavirliği, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın Denetleme ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Genel Sekreterlik, Özel Kalem Müdürlüğü ile Televizyon, Radyo, Haber ve Spor Yayınları, Dış Yayınlar, Dış İlişkiler, Müzik, Arşiv, Strateji Geliştirme, Bilgi Teknolojileri, Stüdyolar ve Program İletim Sistemleri, Verici İşletmeleri, Muhasebe ve Finansman, Satınalma, İnsan Kaynakları, Eğitim, Reklam-Tasarım-Tanıtım ve Destek Hizmetleri daire başkanlıklarından oluşur. Dairelerin Genel Müdür Yardımcılarına olan bağlantıları Genel Müdürün teklifi ile Yönetim Kurulu tarafından belirlenir.

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun taşra teşkilatı; Genel Müdürlüğe bağlı müdürlükler ve haber bürolarından oluşur. Kurum, yurt dışında büro açabilir, bu bürolarda personel çalıştırabilir. Türkiye Radyo – Televizyon Kurumunun her seviyedeki teşkilatlanma değişikliği (lağv, tensik, yeni kuruluş), Genel Müdürün teklifi, Yönetim Kurulunun tasvibi ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun onayı ile yapılır. Radyo Televizyon Yüksek Kurulu kaldırılınca, onay yetkisi TRT Yöetim Kurulu'na geçmiştir.

TRT'nin taşra teşkilatı ise Genel Müdürlüğe bağlı müdürlükler ve haber bürolarından oluşmaktadır. Kurumun İstanbul, İzmir, Antalya, Çukurova (Mersin), Diyarbakır, Erzurum ve Trabzon olmak üzere 7 adet il müdürlüğü bulunmaktadır. Kurumun, yurt dışında büro açabileceği ve bu bürolarda personel çalıştırabileceği hususu 2954 sayılı Kanununun 16 ncı maddesi ile düzenlenmiştir. Buna göre TRT'nin; Berlin, Aşkabat, Washington, Brüksel, Bakü, Taşkent ve Kahire'de faaliyette bulunan yurt dışı bürolarına;

- 26.06.2012 tarih ve 2012/184 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile Saraybosna,
- 05.09.2012 tarih ve 2012/248 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile Köln,
- 05.09.2012 tarih ve 2012/249 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile Erbil,
- 28.05.2013 tarih ve 2013/166 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile Londra (henüz faaliyete başlamamıştır)

bürolarının eklenmesi uygun görülmüştür. Diğer taraftan kurumsal hizmetlerde aksamaya meydan vermemek, iş ve işlemlerde verimliliği artırmak amacıyla, yurtdışı büroların faaliyetlerini Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı bünyesindeki bir müdürlük koordinesinde yürütmesi hususu Yönetim Kurulu'nca 05.09.2012 tarih ve 250 sayı ile kararlaştırılmıştır. Ayrıca Haber Dairesi Başkanlığı'na bağlı Kıbrıs haber bürosu yanında muhtelif haber ajansları aracılığı ile yurtdışı haber temini sağlanabilmektedir.²⁴⁴

6. TRT Yayınları

TRT yayınları üzerine 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 17'inci maddesinin de yayın türlerinin dengelenmesi başlığı altında bir düzenlemeye gidilmiştir. 17'inci maddeye göre: "Radyo ve Televizyon yayınları mümkün olduğu kadar çeşitli konulara yer verecek şekilde ve yayın görevlerinin yerine getirilmesi esas alınarak düzenlenir".

²⁴⁴Sayıştay 2012 TRT Denetim Raporu, sf.4.,
<http://www.sayıstay.gov.tr/rapor/kit/2012/02TRT.pdf> 08.06.2014

TRT'nin ilk yıllarında gümrük mevzuatından kaynaklı olarak yurt dışı yapımların Türkiye'ye girişi çok problemlili olmuştur. Bu yayınlar üzerindeki denetim prosedürleri dizilerin, sinema filmlerinin ve diğer yapımların Türkiye'ye girişini sağlamak için başka yolların aranmasına sebep olmuştur. Yasadaki boşluk kullanılarak bu yayınlar sirk malzemesi şeklinde Türkiye'ye getirilmiştir.²⁴⁵ Bugün bu sorunlar aşılmıştır. TRT yayınlarını çok geniş bir ölçekte izleyicilerine sunmaktadır.

7. TRT'nin Yayınlamakla Yükümlü Olduğu Yayınlar

a. Hükümetle İlgili Yayınlar

2954 Sayılı TRT Yasası'nda Hükümet bildiri ve konuşmaları başlıklı 18'inci maddeye yer verilmiştir. 18'inci maddeye göre: "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, Hükümet bildirilerini, sadece Hükümeti bağlamak kaydıyla yayınlamakla yükümlüdür. Ancak, bunların Hükümet bildirisi olduğunu yayın sırasında açıklar. Hükümet bildirilerine ait metinlerin, Başbakanlıktan yazılı yayın isteği ile verilmesi ve yetkililerin imzasını taşıması şarttır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, olağanüstü haller ile sıkıyönetim, seferberlik ve savaş haline inhisar etmek üzere Hükümet konuşmalarını yayınlamakla yükümlüdür. Hükümet konuşmalarına ilişkin yayın istekleri, Başbakan ve görevlendireceği bakanın imzasıyla yapılır".

2954 Sayılı TRT Yasası'nın 19'uncu maddesi'nde ise, Hükümet uygulamalarının tanıtılması düzenlenmiştir. Maddeye göre: "Türkiye Radyo -

²⁴⁵Faruk Bayhan, **İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım**, s.13.

Televizyon Kurumunun yayın esaslarına uymak, cevap hakkı doğuracak nitelikte olmamak ve siyasi çıkar amacı taşımamak kaydıyla, mevzuat veya idari kararlarla yürürlüğe konan ve halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek Hükümet uygulamalarının; gerekçelerinin, yararlarının, vecibelerinin, usul ve esaslarının kamuoyuna benimsetilmesini amaçlayan tanıtıcı radyo ve televizyon programları, Hükümet tarafından Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu dışında hazırlanır ve Kurum tarafından "haber bültenleri dışında" yayınlanır ve bu yayının Hükümet uygulamasının tanıtılması olduğu yayın sırasında belirtilir. Bu yayınların yayın süreleri ayda otuz dakikayı geçemez. Hükümet bu süreyi bir defada veya bir aydaki toplamı otuz dakikayı aşmamak üzere birkaç defada kullanabilir. Kullanılmayan süreler müteakip ay sürelerine eklenemez”.

Hükümet ile ilgili yayınlar TRT öncesi dönemden itibaren Hükümetler ile TRT yönetimleri arasında tartışma konusu olmuştur. Yukarıda ki 18 ve 19’uncu madde uygulamalarına bakıldığında da, sorunları mercek altına alabileceğiz. Özal döneminde, TRT dışından “icraatın içinden” programı yaptırılmıştır. 30 dakikalık bu konuşmalar, hükümet uygulamalarını tanıtmak amacıyla yapılmaktaydı. TRT ekranlarında Özal’ın yaptığı bu ünlü konuşmalar yayınlandı. ANAP ile ilgili haberler ekranda geniş yer buldu. Sosyal Demokrat Halkçı Parti, TRT’nin uygulamalarını şiddetle eleştirmiştir. TRT, SODEP’in yaptığı kurultayı tek bir cümleyle dahi ekrana taşımayınca, yandaşlıkla suçlanmıştır. Yine Cem Duna’nın Genel Müdürlüğü zamanında ANAP tarafından yayımlanmak istenilen “2000 Yılına Doğru” isimli program, 18’inci maddeye aykırılık yüzünden yayımlanamamıştır. TRT, Yüksek Seçim

Kurulu ve Radyo Televizyon Yüksek Kurulu tarafından uyarı almış, bu ve benzeri olaylar üzerine Genel Müdür Cem Duna seçim sonrası istifa etmek zorunda kalmıştır.²⁴⁶

b. Siyasi Partilerle İlgili Yayınlar

1982 Anayasası'nın 31'inci maddesi, Kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkını düzenlemektedir. Maddeye göre: "Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir. Kanun, millî güvenlik, kamu düzeni, genel ahlâk ve sağlığın korunması sebepleri dışında, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz". Madde metninde yer alan "basın dışı kitle haberleşme" araçlarından anlaşılması gereken, yazılı basının dışında kalan araçlar yani radyo, televizyon hatta bugün için internet gibi haberleşmeyi sağlayan araçlardır. Hükümeti temsilen başbakanın yaptığı ulusa sesleniş konuşmaları, siyasi partilerin seçim dönemi propaganda konuşmaları bu kapsamda mütalaa edilebilecektir. Yine muhalefette yer alan parti veya bağımsız bir milletvekilinin görüşleri TRT ve benzeri devlet yayın organlarında eşitlik ilkesi gözetilecek şekilde yayınlanmalıdır. Anayasa'da ki

²⁴⁶Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.132-133.

bu düzenlemeyi takiben TRT Yasası'nda da bu hükme uygun bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Hükümet ve siyasi parti açıklamalarının ve faaliyetlerinin yayınlanması 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 20'inci maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre: "Bu Kanunda belirtilen yayın esaslarına uymak ve diğer siyasi partilere cevap hakkı doğuracak bir unsur taşımamak kaydıyla; Hükümetin ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin açıklama ve faaliyetlerinin yayınlanması, bunların haber değeri ve niteliği taşıması şartına bağlıdır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Hükümet veya bir siyasi parti açıklama ve faaliyetlerini yayınladıktan sonra bunu dengelemek maksadıyla hemen ardından veya aynı bülten içerisinde karşı görüşleri almak için çaba harcamak ve yayınlamak zorunda değildir".

Seçimlerde siyasi partilerin yayınları ise 22'inci madde de düzenlenmiştir. Maddeye göre: "Siyasi partilerin milletvekili genel ve ara seçimleri ile mahalli idarelerin genel seçimleri sırasında radyo ve televizyonlardan faydalanmaları, seçim propagandası yapmaları ve yükümlülükleri ile bu faydalanmanın esas, şekil ve şartları 26.4.1961 tarihli ve 298 sayılı, 10.6.1983 tarihli ve 2839 sayılı ve 18.1.1984 tarih ve 2972 sayılı kanunlarda yer alan hükümlere tabidir".

c. Olağanüstü Dönemlerde Yayın

2954 Sayılı TRT Yasası'nın "Milli güvenlik açısından yayınların menedilmesi" başlığında ki 23'üncü maddesine göre: "Başbakan veya görevlendireceği bakan, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde, bir

haber veya yayını menetmeye yetkilidir. Men kararının yazılı olması esastır. Ancak, acele hallerde men kararı sözlü olarak da iletilebilir. Bu durumda men kararının en kısa zamanda yazı ile tekrarlanması şarttır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun sorumluluğu altında yapılmayan yayınların men edilmesi halinde, men kararı ilgililere, Genel Müdürlükçe alındığı tarihten başlayarak yirmidört saat içinde bildirilir”.

“26 Nisan 1961 tarih ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 52 ila 55 inci maddeleri uyarınca siyasi partiler adına yapılan konuşmalar hakkında birinci fıkra hükümleri uygulanmaz”.

“Birinci fıkrada söz konusu men kararları aleyhine Danıştayda açılacak iptal davalarında tebligat, müracaat tarihinden başlayarak kırksekiz saat içinde yapılır. Cevap ve cevaba cevap süreleri onar gündür. Bu sürelerin tamamlanmasından sonra onbeş gün içinde karar verilir” şeklindedir.

d. TBMM Yayınları

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve açıköğretim yayınları ile eğitim ve öğretim amaçlı yayınlar ve diğer yayınlar başlıklı 2954 Sayılı TRT Yasası'nın değişik 21'inci maddesine göre: “Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul çalışmalarını radyodan dengeli ve tarafsız bir biçimde özetleyen yayın yapar. Kuruma tahsis edilen TV kanallarından biri olan TRT 3'ten TBMM TV aracılığıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri yansıtılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetlerinin hangi ölçüde yansıtılacağı hususu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Türkiye

Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğüne birlikte hazırlanacak protokolle belirlenir. Bu yayınlardan ücret alınmaz”.

Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetlerini yansıtmak amacıyla 1994 yılında kurulan TBMM TV, 2006 yılında TBMM Genel Sekreterliği teşkilat Yasasında yapılan değişiklikle Müdürlük halini almış olup, 2011 yılında TBMM Genel Sekreterliği teşkilat Yasasında yapılan değişiklikle Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığına bağlı TV Birimi halini almıştır. TBMM TV görev yönünden Başkan ve Yayın Kurulu'na, idari yönden Genel Sekreterliğe bağlıdır. Ayrıca; Yayın Danışma Kurulu kurulmuştur. Başkanın başkanlığında, başkanın seçeceği bir başkanvekili, Başkanlık Divanı'nın seçeceği üç kâtip üye ve iki idare amirinden oluşur. Kurul ayda bir kez olağan, gerekli görüldüğü hallerde ise olağanüstü toplanır. Kurul; - Televizyonun ihtiyaç duyacağı konularda hazırlanan yönetmelik, yönerge gibi düzenleyici taslakları, yıllık genel yayın plan taslağını görüşür,

- TBMM TV yayınlarının değerlendirir, yayın ve hizmetlerin geliştirilmesini sağlayıcı tedbirleri belirler, Müdürlüğünün sorun ve önerilerini görüşür,

- TRT ile yapılacak protokol Kurul tarafından hazırlanır. Kamu ve özel kuruluşlar tarafından hazırlanan, hazırlatılan ve yayınlanmasında kamu yararı görülen program ve yayın materyalinin yayınlanmasına Kurul tarafından karar verir,

- Satın alınacak program ve yayın materyali ile ilgili kararları veren Kurul, yayın ve arşiv materyalinin satış fiyatları ile kiralama ücretlerinin belirlendiği Televizyon Hizmetleri Ücret Tarifesi çıkarır.²⁴⁷

TBMM TV'nin tarafsızlığı hep problem olmuştur. Yayın saatlerinin 14.00-19.00 arasında olması ve siyasi parti grup toplantılarının TBMM TV'den yayınlanmaması, sansür iddialarını orata çıkarmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi bu görüşteyken, AK Partili, TRT'den sorumlu Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ise aksi görüştedir.²⁴⁸ Oysaki; yukarıdaki düzenlemeler ışığında TRT bu konuda daha etkin görevlendirilebilir. TBMM TV varlık amacına uygun daha etkin olmalıdır. Bu tür tartışmaların merkezi olamamalıdır.

TBMM TV adı altında TRT-3 kanalı yayın yapmaktadır. 17 Aralık 2013 tarihli rüşvet soruşturması sonucu olarak 4 Bakanın yolsuzluk yaptığı iddiasıyla haklarında TBMM'ye sevk edilen fezlekelerin görüşülmesi esnasında Cumhuriyet Halk Partisi, Meclis Tv'nin yayın da olmasını TBMM Başkanlığı'ndan istemiş, TRT – 3 kanalı ise yayın akışlarının Meclis Tv'ye bağlanmaya uygun olmadığını belirterek TBMM'deki 4 Bakan hakkındaki görüşmeleri yayınlamamıştır.²⁴⁹ Yine Anamuhalefet Partisi Başkanı Kemal

²⁴⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/hakkimizda.htm> 01.06.2014

²⁴⁸ <http://siyaset.milliyet.com.tr/-meclis-tv-de-sansur-tartismasi/siyaset/siyasetdetay/19.07.2011/1415996/default.htm> 01.06.2014

²⁴⁹ <http://www.gazetecileronline.com/newsdetails/13660-/GazetecilerOnline/dort-bakana-meclis-sorusturmasi-sansur-arbede> 01.06.2014

Kılıçdaroğlu'nun rüşvet ve yolsuzluk iddiası içeren konuşmaları grup toplantısında dinlettiği sırada yayında olan TBMM TV yayını kesilmiştir.²⁵⁰

24 Şubat 2009'da Ahmet Türk'ün, BDP grup toplantısında Kürtçe Konuşma yapmaya başlaması üzerine TBMM TV yayını kesilmiştir. Spiker, "Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu gereğince Meclis kürsüsünde ve toplantılarında Türkçe'den başka dilde konuşma yapılamayacağı hükmü doğrultusunda yayınımızı kesmek zorunda kaldık, seyircilerimizden özür diliyoruz" dedi.²⁵¹ Ancak Anayasa'da spikerin söylediği doğrultuda bir madde yok. Meclis İç Tüzüğü'nde de konuşmaların hangi dilde yapılacağına dair belirleyici bir madde bulunmamaktadır.

Tüm bu vakaların bizi getirdiği nokta TBMM TV'nin şu anda etkin bir şekilde kullanılmadığıdır. Yayın alt yapısının TRT tarafından sağlandığı kanal sansüre uğramakta veya sansür tartışmalarının odağı olmaktadır.

e. Açık Öğretim ve Eğitim İle İlgili Yayınlar

359 Sayılı eski TRT Yasası'nın ek 3'üncü maddesine göre: "TRT Kurumu, radyo ve televizyonla yapılacak okul içi ve halk eğitimi ile ilgili yayınları Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte düzenler. Kurum program plânlamalarında da ilgili bakanlıkların görüşünü alır" ifadesine yer verilmişti.

²⁵⁰ http://www.radikal.com.tr/turkiye/cemil_cicekten_meclis_tv_aciklamasi-1178513
01.06.2014

²⁵¹ <http://www.bianet.org/biamag/diger/112759-ahmet-turk-kurtce-konusunca-meclis-tv-yayini-kesti> 01.06.2014

359 Sayılı Yasanın çıkarıldığı dönem Türkiye'nin iktisadi anlamda bugüne nazaran geri kaldığı bir dönemdir. 1965'te 31 Milyon olan nüfus, 1970'te 35 Milyon'a çıkmıştır. Bu tarihlerde nüfus yapısı gelişmemiş bir ülkenin özelliklerini göstermektedir. Ülkenin geri kalmışlığı karşısında sosyo – ekonomik bakımdan kalkınmak ancak ciddi bir eğitim sistemiyle mümkün olabilecektir. Radyo ve televizyonun kullanımı bu aşamada önem taşımış ve 359 Sayılı TRT Yasası'na bu bağlamda düzenleme konulmuştur. 1960 ve 1970'li yıllar okuma – yazma oranının düşük olduğu, zümreler arası eğitim eşitsizliğinin görüldüğü bir dönemdir. Bu dönemde radyonun dinlenilirliği bakımından sağlanan teknik alt yapıya bakıldığında şehirde yaşayan halkın köyde yaşayanlara göre daha şanslı olduğunu görmekteyiz. Köyde yaşayanların %36'sı radyoyu neredeyse hiç dinleyememektedir. Bu dönemde televizyon bakımından olanaklar daha da kısıtlıdır. Ankara televizyonu sadece 40 km'lik bir alanda izlenebilmektedir. Radyo'da 1969 yılında eğitim programları, tüm programlar içinde %16'lık bir dilimi kaplamaktadır. Televizyonda da eğitim programları, 11-12 saatlik bir yayın süresini içermektedir.²⁵² 1974'te teknik imkanların gelişimiyle hem dinlenme hem de eğitim programlarına ayrılan süre artmıştır.

1982 Anayasası'nın kabulünden sonra radyo ve televizyon da eğitimle ilgili yayınların ağırlığı daha da artmıştır. 2954 Sayılı TRT Yasası döneminde, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve açıköğretim yayınları ile eğitim ve

²⁵² Ülker A. Köksal, **TRT Kurumu'nun, Ekonomik, Kültürel Ve Toplumsal Kalkınmamızdaki Rolü**, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayınları No:28, Ankara, 1970, s.19, 32, 52, 56, 68.

öğretim amaçlı yayınlar ve diğer yayınları düzenleyen TRT Yasasının değişik 21'inci maddesinde:

“Açıköğretim yayınları ve eğitim ve öğretim amaçlı diğer yayınlar, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna tahsis edilen TV kanallarının uygun görüleninden yayınlanır. Ücret miktarı ve yayın ile ilgili diğer hususlar, ilgili kurumlar ile Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü arasında yapılacak bir protokolle belirlenir. Kurum tarafından Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir” hükmüne yer verilmiştir.

20 Mart 1989 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi ve TRT arasında yapılan protokolle okul televizyonu yayınlarına başlamıştır.²⁵³ Yine, Diyanet Tv'nin TRT ile yaptığı protokol sonucu 2012 yılından itibaren yaptığı yayınlar eğitim öğretim amaçlı olmak üzere diğer tür yayınlara örnek gösterilebilir.²⁵⁴

Benzer şekilde, Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti resmi devlet televizyonu olan Bayrak Radyo ve Televizyon Kurumu, çocuk programlarının içeriklerinin hazırlanmasında Kıbrıs Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı müfredata uymaktadır. Daha sonra program içeriklerini onay için Milli Eğitim Bakanlığı'na göndermektedir. Kıbrıs Milli Eğitim Bakanlığı da, eğitim ve

²⁵³ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.154.

²⁵⁴ <http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanet-tv-icin-protokol-imzalandi-629659-1>
[01.06.2014](http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanet-tv-icin-protokol-imzalandi-629659-1)

öğretim hayatını ilgilendiren her konu ve AB eğitim politikalarının hayata geçirilmesi için Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası'ndan görüş almaktadır.²⁵⁵

f. Yabancı Ülkelerde Yapılan Yayınlar

TRT yayınlarının stratejik boyutu çok önemlidir. Bugün TRT dünyanın dörtbir yanına türkçe yayın yapmaktadır. TRT, sadece Avusturalya'ya yaptığı yayınlar için 2000 yılı itibariyle yılda iki milyon dolar kira vermektedir. Aynı zamanda Türk cumhuriyetlerinde yaşayan soydaşlarımıza sahip çıkma adına bu ülke televizyonlarından gelen teknisyenleri karşılıksız eğitime tabi tutmaktadır.²⁵⁶

2954 Sayılı TRT Yasası'nın 24'üncü maddesinde Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlar düzenlenmiştir. Maddeye göre: "Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlarda uygulanacak esaslar, Dışişleri Bakanlığınca tespit edilerek Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna bildirilir. Dış ilişkiler ile ilgili yorumlarda kaynak belirtilip belirtilmeyeceği hususunda Dışişleri Bakanlığının görüşü göz önünde tutulur" denilmektedir.

8. TRT'de Reklam Yayınları

TRT, 1972 yılına kadar, radyo ve televizyon vergileriyle varlığını sürdürürken, 1972'de asker genel müdür Musa Öğün döneminde hükümetin onayıyla ticari reklam almaya yönelmiştir. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti

²⁵⁵ Özlem Salman Günalp, **Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Resmi Yayın Kurumu BRT'de Yayınlanan Çocuk Programlarının Yurttaşlık Eğitimine Katkısı, Eğitim Medya İlişkisi**, s.19.

²⁵⁶ Emre Kongar, **Yozlaşan Medya ve Türkçe**, s.336.

Başkanı Burhan Felek, Başbakan Nihat Erim'e telgraf çekerek gazetecilik mesleğinin ve çalışanlarının bu uygulamadan ciddi zarar göreceğini belirtmiştir. Reklam yönetmeliğinin bürokratik uygulamaları özel televizyon yayınlarının başladığı döneme kadar reklam verenlere zorluk yaşatmıştır.²⁵⁷

TRT'de reklam yayınları 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 26'ncı maddesi'nde düzenlenmiştir. Maddeye göre: "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, görev ve yayın esaslarına uymak kaydıyla gerçek kişiler, kurumlar ve özel hukuk tüzel kişilerin de hazırlanan programlı veya programsız reklam kuşaklarını radyo ve televizyondan yayınlatabilir". Reklam yayınlarında; halkı aldatıcı, yanıltıcı, haksız rekabete veya karşılıklı cevaplamaya yol açıcı, diğer ürün veya nitelikleri kötüleyici, herhangi bir ürünün israfını telkin veya ima edici ve genel olarak memleketin ekonomik durumuna zarar verici hususlara yer verilmez, siyasi propaganda yapılamaz. Reklam yayınları ile ilgili esaslar, birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen genel esaslar göz önüne alınarak bir yönetmelikle düzenlenir" hükmü yer almaktadır.

2954 Sayılı Yasa'nın 26'ncı maddesi uyarınca 17/4/1993 tarih ve 21555 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Reklam Yönetmeliği yürürlükteyken, farklı dil ve lehçelerde reklam yapma imkanı veren düzenlemenin getirilmesiyle adı geçen Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Yerine 26/08/2009 tarih ve 27331 sayılı Resmi

²⁵⁷Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.70.

Gazete’de yayımlanan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Reklam Yönetmeliği kabul edilmiştir. Burada öncelikle belirtmekte fayda var ki; ilgili Yönetmelik’te yer alan düzenlemeler Reklam Yönetmeliği’nin 4’üncü maddesi’nin 1’inci fıkrasının “b” bendine göre 6112 Sayılı RTÜK Yasası’na dayanılarak çıkartılmıştır. Dolayısıyla TRT’de reklama ilişkin olarak yapılacak olan uygulamalar da RTÜK Yasası esas olmak üzere mevcut Yönetmelik uygulanacaktır.

18/06/2010 tarih ve 27615 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan değişiklikle 26/8/2009 tarihli ve 27331 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Reklam Yönetmeliğinin 6’ıncı maddesinin 1’inci değiştirilmiştir. Reklam Yönetmeliği’nin 6’ıncı maddesinin 1’inci fıkrasına göre: “Reklamların türleri, yayın süreleri, ücretleri, satış ve ödeme şartları, uygulanacak komisyon ve indirim oranları ile teminata ilişkin genel esaslar Yönetim Kurulu tarafından tespit edilir” denilmektedir. Dolayısıyla reklamlarla ilgili olarak TRT Yönetim Kurulu’na geniş bir tasarruf alanı bırakılmıştır.

9. Yayınlarla İlişkin Düzeltme ve Cevap Hakkı

2954 Sayılı TRT Yasası’nın 27’inci maddesinde Düzeltme ve cevap hakkı düzenlenmektedir. Maddeye göre: “Yayınlarda bir kişinin haysiyet ve şerefine dokunulması veya kendisi ile ilgili olarak gerçeğe aykırı hususlar bulunması halinde;

- a) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, o kişinin yayın tarihinden başlayarak yedi gün içinde göndereceği düzeltme ve cevap metnini,

Genel Müdürlükçe alınmasından başlayarak üç gün içinde yayınlamakla yükümlüdür.

- b) Bu düzeltme ve cevap metninde, yayının niteliğinin yukarıdaki fıkra kapsamına girdiği, yayında kendisine gerçeğe aykırı olarak bir husus atfedildiği veyahut şeref ve haysiyetine dokunulduğu veya gerçeğin ne olduğu kısaca açıklanır. Cevap ve düzeltme metni, cevap ve düzeltmeye esas olan yayın süresinin ilgili bölümünün süresini aşamaz.
- c) Düzeltme ve cevap metninin bu Kanun hükümlerine uygun olmaması veya suç niteliğindeki ifadeler taşıması veyahut yeni bir düzeltme ve cevap hakkı doğurur nitelikte olması halinde, Genel Müdürlük bu talebi reddettiğini, yayınlamakla yükümlü olduğu üç günlük sürenin bitiminden itibaren iki gün içinde ilgisine bildirir.
- d) İlgili, bu ret kararına karşı, iki gün içinde Ankara Sulh Ceza Hakimliği nezdinde itiraz edebilir. Hak sahibi, itirazını, Ankara Sulh Ceza Hakimliğine gönderilmek üzere bulunduğu yer mahkemesine de verebilir.
- e) Ankara Sulh Ceza Hakimi, en geç iki gün içinde düzeltme ve cevap metnini; suç niteliği olup olmadığı, yayın ile ilgisi bulunup bulunmadığı, bu maddede yazılı şartlara uygun olup olmadığı, yeni bir düzeltme ve cevap hakkı doğurur nitelikte olup olmadığı ve süresi içinde Türkiye Radyo – Televizyon Kurumuna gönderilip gönderilmediği yönlerinden inceleyerek karar verir. Hakim cevap veya düzeltme metninin aynen yayınlanmasına karar verebileceği gibi uygun göreceği değişiklikleri

bizzat yaptıktan sonra yayınlanmasına da karar verebilir. Bu kararın birer örneği taraflara gönderilir.

- f) Taraflar, bu karara, kendilerine tebliğinden başlayarak iki gün içinde Ankara Asliye Ceza Hakimliği nezdinde itiraz edebilirler. Bu itiraz ve karar hususlarında yukarıdaki (d) ve hiçbir bentleri hükümleri aynen uygulanır.
- g) Asliye Ceza Hâkiminin verdiği karar kesindir. Bu kararın Genel Müdürlüğe tebliğinden itibaren en geç iki gün içinde cevap ve düzeltmenin yayınlanması zorunludur.
- h) Düzeltme ve cevap hakkını kullanmadan ölen kimsenin bu hakkını mirasçıları birlikte veya bunlardan yalnız ilk başvurunu kullanabilir.
- i) Bu madde uyarınca ilgililere yapılacak tebligatlarda 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümleri uygulanır.

Özel hukuk tüzelkişilerince gönderilecek düzeltme ve cevap metinleri hakkında da bu madde hükümleri uygulanır.

Bu Kanunun 19 uncu maddesi uyarınca yapılan yayınlar nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan fakat Hükümete dahil olmayan siyasi partiler, düzeltme ve cevap hakkı taleplerini yayın tarihinden başlayarak üç gün içinde Ankara Sulh Ceza Hakimliği nezdinde yaparlar. Bu talepler hakkında bu maddenin (d), hiçbir ve (f) bentleri hükümleri uygulanır.

Siyasi partilerin radyo ve televizyondan özel kanunları uyarınca yapacakları seçim propaganda konuşmaları ile bu Kanunun 18 inci maddesi

uyarınca yayınlanan Hükümet bildirisi veya konuşmaları hakkında bu madde hükümleri uygulanmaz”.

10.Yayınların Denetimi ve Sorumluluk

a. Denetimin Kapsamı

Televizyon yayını yapıyorsanız, hele ki adınız TRT ise, yayınlarınızı yaparken ki sorumluluğunuz özel kanalların çok daha ötesinde bir boyut taşımaktadır. Televizyon ve radyo yayını kamusal bir hizmettir. Bu yayınların toplum nezdinde oluşturduğu etki beraberinde kurumsal boyutta bir denetimi beraberinde getirmektedir. RTÜK'ün olmadığı dönemlerde kurum içi denetim yanında kamuoyunun tepkisinde önemli bir denetim aracı oluşturmuştu. Faruk BAYHAN, TRT yıllarında hazırladıkları yaşam boyu sağlık programını bir kampanyaya dönüştürdüklerini “herkes koşsun, herkes spor yapsın” dediklerini ve fakat kampanyanın kamuoyunca ilgi görmesi üzerine sağlık kontrolü olmaksızın spor yapanların kalp rahatsızlıkları geçirdiğini kamuoyu kaynaklı tepkilerin önüne geçme adına “sağlık kontrolü yaptırmadan spor yapmayın” diyerek kampanyayı bitirdiklerini belirtmiştir.²⁵⁸

Kamuoyu denetimi sosyolojik anlamda yayının kabullenilmesi ile ilgili bir süreçtir. Ancak esas olan yasa ile getirilmiş olan denetim yollarının işlemesidir. 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun yayınların denetimini düzenleyen 31'inci maddesine göre denetimin hangi organ

²⁵⁸Faruk Bayhan, **İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım**,s.19.

tarafından ve hangi usulle yapılacağına ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir.
Maddeye göre:

“Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun yayınlayacağı programların son denetimi, Genel Müdür adına ve Genel Müdüre doğrudan bağlı Yayın Denetleme ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı tarafından yapılır. Bu denetimin usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir.

Radyo ve televizyon yayınları, yayından önce ayrıca Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu dışından hiçbir kişi veya kuruluş tarafından denetlenemez. Ancak, Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili yayınlar hakkında Genelkurmay Başkanlığının olumlu görüşü alınır” hükmüne yer verilmiştir.

Denetimin Usul ve Esaslarını düzenleyen 08/07/1999 Tarih 23749 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Programlarının Denetimi Hakkında Yönetmeliğe baktığımızda 4/d bendinde denetimin temel dayanakları düzenlenmiştir. Öncelikle denetim yapılırken başta Anayasa olmak üzere 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kanunu, 3984 Sayılı Radyo Televizyon Kuruluş Ve Yayınları Hakkında Kanun²⁵⁹, Yönetim Kurulu Kararları, Bu Yönetmelik ve ilgili Yönetmelikler, Yıllık Genel Yayın Planı ve Yazılı Emirlere uygun bir denetim yapılacaktır.

²⁵⁹ 3984 Sayılı Kanun mülga edilmesine rağmen halen Yönetmelikte bu Kanuna atıf bulunmaktadır. Bugün anlaşılması gereken 6112 Sayılı Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Kanun’dur.

Yapılacak denetimde önce metin ve görüntü ve ses bakımından inceleme yapılarak yayınlamaya uygun olup olup olmadığına karar verilecektir. Ekleme veya çıkarma yapılacaksa bu şekilde programın yayımlanması bakımından Denetleme Dairesi Başkanlığı'nca denetim yapılacaktır.

Aynı maddenin 4/c bendinde denetimin konusunu hangi programların oluşturacağı kaleme alınmıştır. Yıllık genel yayın plânı, yapım ve uygulama talimatları, genelge ve yazılı emirlerle belirlenen söz ve görüntü yayınlarını haber programlarını, yerli ve yabancı kaynaklı sinema ve televizyon filmlerini, Kurum repertuarına alınacak müzik eserlerini, kliplerini, açıklamalı müzik yayınlarının söz bölümlerini, radyo ve televizyon reklam programları denetlenecektir.

2954 Sayılı TRT Yasası'nın 29'uncu maddesinde metin ve tespitlerin saklanması düzenlenmiştir. Maddeye göre: "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun yayınlarında kullanılan yazılı metinler ve metni bulunmayan radyo ve televizyon yayınlarına ait tespitler yayın tarihinden başlayarak yetmişbeş gün süre ile saklanır. Tespitlerden faydalanmaksızın yapılan naklen yayınlar ile müzik yayınları yukarıdaki fıkra hükmünün dışındadır. Yayının, herhangi bir şekilde yasama, yürütme ve yargı organlarınca soruşturma, kovuşturma ve araştırma konusu olması halinde bu işlemlerin sonuçlandığının Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna yazılı olarak bildirilmesine kadar yayın tespitlerinin ve metinlerinin saklanması zorunludur. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun Devletin güvenliği ile ilgili,

elde ettiği ancak, yayınlamadığı haberler, sadece Başbakanın tayin edeceği ilgili yürütme unsuruna bildirilir. Bu husus bir protokol ile düzenlenir”.

2954 Sayılı TRT Yasası'nın 32'inci maddesinde Kurum programlarının korunması düzenlenmiştir. Maddeye göre: “Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu yayınları, Kurumun yazılı izni alınmadan telli veya telsiz olarak tekrar yayınlanamaz, ücretli veya ücretsiz olarak tedavüle çıkarılmak üzere bütünü veya bir kısmı tespit olunamaz, çoğaltılamaz ve girişı ücrete tabi yerlerde halka gösterilemez. Türkiye Radyo – Televizyon Kurumunun birinci fıkraya hükmüne aykırı davranışlara karşı maddi ve manevi tazminat davası açma hakkı mevcut olduğu gibi, Kurum, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda öngörülen hukuki ve cezai korumadan da yararlanır”.

b. Denetim Kapsamı Dışına Çıkarılan Programlar

Yönetmeliğın ilgili 4/c bendinde denetim dışında tutulmamakla birlikte aşağıda sayılan maddeler saklı kalmak kaydıyla denilerek bu maddeler de geçen konularda bir denetim yapılacağı ve fakat denetimin madde içerikleri itibariyle sınırlandırıldığını söyleyebiliriz. Bu maddelerin ne olduğuna baktığımızda 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 18'inci maddesinde yer alan hükümet bildirimleri ve konuşmaları, Aynı Kanunun 19'uncu maddesinde yer alan Hükümet uygulamalarının tanıtılması, 20'inci madde de yer alan hükümet, siyasi parti açıklamalarının ve faaliyetlerinin yayınlanması, 21'inci madde de yer alan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve açıköğretim yayınları ile eğitim ve öğretim amaçlı yayınlar ve diğer yayınlar, 22'inci madde de yer alan siyasi parti yayınları, 23'üncü madde kapsamında

Başbakan veya görevlendireceği Bakanın, milli güvenlik açısından yayınları menedebilmesi hali, 24'üncü madde kapsamında devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlar, 27'inci madde de yer alan düzeltme ve cevap hakkı, 30'uncu maddede yer alan yayımlanmayan haberlerdir.

Madde içeriklerine bakıldığında 18'inci madde de yer alan hükümet ile ilgili bildiri ve konuşmaları yayımlama zorunluğu TRT tarafından yapılacak denetimi neredeyse imkansız kılmaktadır. Ancak hükümet uygulamalarının tanıtılmasını düzenleyen 19'uncu madde "Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yayın esaslarına uymak, cevap hakkı doğuracak nitelikte olmamak ve siyasi çıkar amacı taşımamak kaydıyla" diyerek 18'inci maddeden farklı olarak denetime bir sınırlama getirmemiştir. 20'inci madde de yer alan hükümet, siyasi parti açıklamalarının ve faaliyetlerinin yayınlanması açısından "Bu Kanunda belirtilen yayın esaslarına uymak ve diğer siyasi partilere cevap hakkı doğuracak bir unsur taşımamak kaydıyla" denilerek yine denetime sınır getirilmemiş, tam tersi güçlendirilmiştir. 21'inci madde de yer alan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve açıköğretim yayınları ile eğitim ve öğretim amaçlı yayınlar ve diğer yayınlar ile ilgili olarak "Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetlerinin hangi ölçüde yansıtılacağı hususu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğüne birlikte hazırlanacak protokolle belirlenir" denilerek TRT'nin yapacağı denetime açık bir sınırlama getirilmiştir. 22'inci madde de yer alan seçimlerde siyasi parti yayınları, ile ilgili sınırlamalar seçimi ilgilendiren Yüksek Seçim Kurulu Kanunu, Milletvekili Seçimi Kanunu, Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları Ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun'a

bırakılmıştır. Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlar konusunda 24'üncü maddeye göre: "Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlarda uygulanacak esaslar, Dışişleri Bakanlığınca tespit edilerek Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna bildirilir" şeklinde TRT denetimine sınırlama getirilmiştir.

Kanundan farklı olarak Yönetmeliğin 4/c bendinde "haberler ile spor yayınları hariç olmak üzere" denilerek bu yayınlar program tanımı içinde değerlendirilmemiştir. Ancak bu tanım eksikliği haber ve spor yayınlarının denetim kapsamı dışında bırakılacağı anlamına gelmemektedir.

c. Denetim Usulü

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Programlarının Denetimi Hakkında Yönetmeliğin 6'ncı maddesine göre: "Daire Başkanı programları denetlemek üzere bir veya birden fazla uzman denetçiyi görevlendirir. Komisyon halindeki denetimlerde kararlar oy çokluğu ile alınır. Çekimser oy kullanılmaz. Yapılan denetleme sonunda programın yayınlanıp yayınlanmamasına veya yapılan, ekleme ve çıkarmalarla yayınlanmasına karar verilir ve bu karar gerekçeli bir raporda belirtilir". Bu hükümde daire başkanından anlaşılması gereken radyo, televizyon veya müzik yayınları daire başkanlarını, haber spor yayınları daire başkanı, dış ilişkiler dairesi başkanı, eğitim dairesi başkanını anlamak gerekmektedir. Her daire kendi alanı içine giren konularda denetim yaptıktan sonra son denetim mercii olarak yayın denetleme ve koordinasyon kurulu başkanlığı tarafından denetim yapılabilecektir.

7'inci Maddeye göre: "Programların türlerine göre, Başkanlığa gönderilmesi ve denetim süreleri Genel Müdürlük genelgesiyle düzenlenir". 8'inci maddeye göre: "Programların yayını uygun görülen metin ve ekleri denetim formu ile birlikte düzenlenecek kapak formu ekinde iki nüsha olarak zimmet mukabili Başkanlığa teslim edilir. Dış Yayınlar Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanacak yabancı dildeki programların Türkçe metinleri, denetime gönderilir. Bu yayınlarda tercümelere doğacak farklılıklardan Dış Yayınlar Dairesi Başkanlığı sorumludur".

9'uncu maddeye göre: "Başkanlık programın denetim sonucunu, ilgili belgelerin bir nüshası ile birlikte yapımçı üniteye gönderir". 10'uncu maddeye göre: "Uzman denetçi tarafından denetlenen programın yayınlanması uygun görülmediği takdirde, program, Yayın Denetleme Dairesi Başkanı tarafından oluşturulacak en az üç kişilik bir komisyon tarafından yeniden denetlenir. Komisyona programı denetleyen uzman denetçi katılmaz. Komisyonun kararı kesindir.

d. Sorumluluk

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kanunu'nun 28'inci maddesine göre Türkiye Radyo – Televizyon Kurumunun yayınları yoluyla işlenen suçlarda veya haksız fiillerde, yayın tespit yoluyla yapılmışsa, metni yazan veya sesi tespit edilen, bu metni veya tespiti fiilen kontrol eden ve yayını fiilen yöneten ve kontrol eden kişiler sorumludur.

Türkiye Radyo – Televizyon Kurumu'nun, kendilerine tevdi edilen metni aynen okumakla görevli personeli o yayının yönetim ve kontrolünde

özel olarak görevlendirilmiş olmamak şartıyla, o yayın yoluyla işlenen suçtan veya haksız fiilden sorumlu tutulmazlar.

Bu Kanununun 18, 22 ve 27 nci maddeleri uyarınca yapılan ve bu özelliği anonsla belirtilen yayınlar ile tespitlerden faydalanmaksızın Türkiye Radyo Televizyon Kurumu istasyonları dışındaki bir radyo ve televizyon kuruluşundan naklen yapılan yayınlardan, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu personeli sorumlu değildir.

Kişiler, kurum ve kuruluşlar yayınlar nedeniyle uğradıkları zararlardan ötürü, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu personeli aleyhine değil, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu aleyhine dava açarlar. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklıdır.

Kişiler, kurum ve kuruluşlarca yayın yoluyla suç işlendiği iddia edilerek Türkiye Radyo – Televizyon Kurumu personeli hakkında açılan ceza davalarında, personel, Türkiye Radyo – Televizyon Kurumu avukatlarınca savunulabilir.

Bu madde kapsamına giren suçlardan ve haksız fiillerden dolayı yayının yapıldığı tarihten başlayarak altmış gün içinde açılmayan davalar dinlenmez.

Yönetmelikte'de Kanun'a atıfta bulunularak düzenleme yapılmıştır. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Programlarının Denetimi Hakkında Yönetmeliğin 12'inci maddesine göre: Yayınlanan programlardan doğacak cezai ve hukuki sorumluluk, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon

Kanunu'nun 28 inci maddesine göre belirlenecektir. Canlı yayınlanan programlardan; programı hazırlayan, yöneten, sunan, yapımına ve yayınına izin veren ünite yetkilisi ve ilgili daire başkanı müteselsilen sorumludur. Programın estetik ve kalite denetiminin sorumluluğu, yapım süresince yapımçı üniteye aittir. Yayına verilecek her türlü programın ilk denetiminden program yapımıcısı, ilgili ünite yetkilisi sorumludur. İlk denetimi yapılmayan programlar denetim için Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığına²⁶⁰ gönderilemez.

11. Mali Hükümler ve Kurumun Gelirleri

Mali Hükümlere bakıldığında 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 33'üncü maddesine göre: "Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun nominal sermayesi 20.000.000.000.-TL.dir. Bu Sermaye Yönetim Kurulunun teklifi, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun tasvibi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile artırılabilir.

Sermayenin kaynakları şunlardır:

- a) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte ödenmiş sermaye,
- b) Genel bütçeden, sermayeye mahsuben yapılacak ödemeler,
- c) Yıllık karlardan, bu Kanunun 34 üncü maddesi ve diğer kanunlar uyarınca ayırmalar yapıldıktan sonra kalacak bakiyeler'dir".

²⁶⁰ Yayın Denetleme ve Koordinasyon Kurulu

2954 Sayılı Yasa'nın 36'ncı maddesine göre: "Bütçenin hazırlanması ve finansman açığı: Türkiye Radyo – Televizyon Kurumunun yıllık bütçesi ile yatırım ve finansman programları Yönetim Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe konulur". Türkiye Radyo – Televizyon Kurumunun yıllık finansman programında tespit olunan açık, genel bütçeden karşılanmaktadır.

2954 Sayılı Yasanın 37'inci maddesi "Ortaklık kurulması'nı" düzenlemektedir: "Yönetim Kurulu, Kurumun amaçlarına uygun olmak şartıyla ve Bakanlar Kurulu karnamesi ile gösterilecek esaslar içerisinde, yerli veya yabancı gerçek veya tüzelkişilerle, özel hukuk hükümlerine tabi mahdut mesuliyetli ortaklıklar kurabilir".

2954 Sayılı Yasa'nın 47'inci maddesi Tedarik işlerini düzenlemiştir. Bu maddeye göre: "Türkiye Radyo – Televizyon Kurumunun alım, satım, hizmet, yapım ve taşıma işleri ile bu hususlara ilişkin ihale işlemleri bir yönetmelik ile düzenlenir" denilmektedir. Kurum, 4734 sayılı Kamu İhale Kanununa tabi olup, ticari ve sınai faaliyetleri çerçevesinde; doğrudan mal ve hizmet üretimine veya ana faaliyetlerine yönelik ihtiyaçların temini için ihale yapmaktadır. Kamu İhale Kanununun 3 ncü maddesinin G bendi kapsamında aldığı yetkiye istinaden, Kurum, tarafından yayınlanmış olan 3 (G) İstisna Yönetmeliği kapsamında ihaleler yapılmaktadır. Gerek Kamu İhale Kanununun 19 ncu maddesi, gerekse 3 (G) İstisna Yönetmeliğinin 17 nci

maddesi kapsamında “Açık İhale Usulü” ile ilan edilmek suretiyle ihaleler gerçekleştirilmektedir.²⁶¹

359 Sayılı Yasa Döneminde, TRT'nin, mali yönden, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından denetlenme isteği Danıştay tarafından 8 Nisan 1965 Tarihli kararıyla reddedilmiştir. Benzer şekilde Maliye Bakanlığı'nın talebi de 1 Mayıs 1967 tarihinde Danıştay tarafından reddedilmiştir.²⁶² Bu dönemde Kurumun özerkliği, Danıştay kararlarıyla korunmuştur.

2954 Sayılı TRT Yasası'nın 48'inci maddesine göre: “Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun ihtiyacı için yurt dışından getirilecek radyo ve televizyon vericileri, stüdyo cihazları, işletme malzemesi ve yedekleri ile yayınlarda kullanılan alet ve edevat, program yüklü film ve bantları; damga resmi dahil, gümrük vergi ve resimleri, belediye hissesi ve harçlarından muaftır. Kurumun iktisap ettiği ve edeceği radyo ve televizyon verici ve aktarıcı binaları emlak vergisi ve tapu harçlarından muaftır”.

Kurumun mali denetimi 2011 yılından itibaren Sayıştay tarafından yapılmaktadır. Daha önceki dönemde Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanı'na Bağlı Devlet Denetleme Kurulu, Teftiş Kurulları ve TBMM KİT Komisyonu tarafından denetim yapılırken. Yüksek Denetleme Kurulu kapatılınca yetkileri Sayıştaya'a devredilmiş ve Sayıştay diğer kurumlara ek olarak TRT'yi denetleyebilme imkanına kavuşmuştur.

²⁶¹ <http://www.trt.net.tr/Duyuru/Duyuru.aspx?KategoriKodu=5cafc927-5c46-4da2-b11a-4292e8e9810e> 08.06.2014

²⁶² TRT Dünden Bugün'e Radyo – Televizyon 1927-1990, s.24, 28.

1994 yılının mayıs ayı sonunda, Genel Müdür Tayfun Akgüner, “Gündem” programına değerinden fazla ödeme yaptığı için TBMM Kit Komisyonu tarafından dinlenilmiş, ayrıca Devlet Denetleme Kurulu ve Başbakanlığa bağlı Yüksek Denetleme Kurulu’da Gündem programı yüzünden TRT’yi denetlemiştir.²⁶³

Benzer şekilde Yücel Yener ve Şenol Demiröz dönemleride denetlenmiştir. TRT’nin 1997 ile 2005 yılları arasında 101 Trilyonluk zararı çıkınca Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Yüksek Denetleme Kurumu’nu detaylı araştırma için görevlendirmiştir. Yücel Yener hakkında soruşturma iznini Danıştay 1. Dairesi kaldırmış, Şenol Demiröz ise emekli olunca TRT zararı konusu kapanmıştır.²⁶⁴

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’nun gelirleri arasında enerji payı yani elektrik payı ve bandrol gelirleri bulunmaktadır. Kurumun gelir kalemi olarak elektrikten gelen payın olması ciddi eleştirilerin kaynağı olmaktadır. Elektrikteki pay sadece Türkiye’de alınmamakta bir çok avrupa ülkesi de elektrik payını almaktadır.²⁶⁵ Eleştirinin temeli TRT’nin elindeki kaynakların verimsiz kullanımına ilişkindir. Reyting ölçümleri bakımından TRT istenen seviyede bir izlenme oranına sahip olamayınca elektrik payı meselesi devamlı gündeme gelmektedir. Ancak bu sadece kamuoyu tepkisi değildir. Sayıştay raporları da TRT’nin elektrik payına bağlı oluşunu özerkliği ve

²⁶³ Ömer Serim, Türk Televizyon Tarihi 1952-2006, s.178.

²⁶⁴ http://www.zaman.com.tr/gundem_trt-deki-israfi-senol-demiroz-de-engelleymedi_187251.html 08.06.2014

²⁶⁵ <http://www.evrensel.net/haber/72761/trt-payi-kanuni-bir-zorunluluk.html> 08.06.2014

bağımsızlığı zedeleyici bir durum olarak görmektedir. Bakanlar Kurulu'nun bu noktada attığı tek adım 2012 yılında TRT payını %3.5'ten %2'ye düşürmesi olmuştur.

Sayıştay'ın 2012 tarihli raporuna göre: "Elektrik enerjisi hasılat payları ve bandrol gelirleri, Kurum gelirlerinin yaklaşık %87'sini oluşturmakta olup, 3093 sayılı Kanuna göre Siyasal erk, söz konusu gelirlerin tutarlarını belirleyen oranları düzenleme konusunda yetkili bulunmaktadır. Buna karşılık, Anayasanın 133 üncü maddesinde, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinde, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiye Kararı, Avrupa Birliği Amsterdam Sözleşmesi ve Kalkınma Planlarında öngörülen kamu hizmeti yayıncılığının tanımının yapılması ve kapsamının belirlenmesi, TRT'nin yayın bağımsızlığı ve kurumsal özerkliği ile garanti altında olan ve tartışılmayan finans kaynaklarına sahip olabilmesi için yeni bir düzenleme yapılması gerekmekte birlikte bu konuda bir ilerleme sağlanamamıştır" denilmektedir.

Sayıştay'ın 2012 tarihli raporuna göre: "Kurum gelirleri ile ilgili yaşanan önemli bir sorun ise bandrol alacaklarının tahsilatında yaşanmaktadır. 3093 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Gelirleri Kanununa göre bandrol alacakları ile tahakkuk edip tebliğ edilen para cezalarının, 6183 sayılı Amme Alacakları Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre tahsil ve takibi öngörülmüştür. 6183 sayılı Kanunun alacakların takip ve tahsili için takibata salahiyetli tahsil dairesi şeklinde bir birimi öngörmesi ve TRT'nin söz konusu birime sahip bulunmaması sonucu, Kurumca gönderilen ödeme emirleri mahkemelerce

iptal edilmekte, bandrol alacakları ile bandrol para cezalarının takip ve tahsilinde sorun yaşanmakta ve etkin bir takip ve tahsilat yapılamamaktadır. Bu durumun düzeltilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemenin yapılması konusunda başlatılan girişimlerin sürdürülmesi gerekmektedir” denilmektedir.²⁶⁶

2012 Yılı Sayıştay Raporu uyarınca kurum kardadır. Olağan zarara, olağandışı gelir ve karların ilavesi ve olağandışı gider ve zararların düşülmesi neticesinde, 2012 yılı dönem karı bir önceki döneme göre %34 oranında 45.471352 TL artarak 179.449.901 TL olarak gerçekleşmiştir.²⁶⁷

12. Kurumun Personel İstihdam Usulü ve Sorunu

Kurumun istihdam şekline bakıldığında 2954 Sayılı TRT Yasası'nın 49'uncu maddesi uyarınca Kurumunun hizmetleri; memurlar, sözleşmeli personel ve geçici personel eliyle görülmektedir.

TRT, aşağıda yer alan hükümlerden de fark edileceği üzere kamu kurumları içinde özlük hakları en geniş olanlarından biridir. Neredeyse kuruluşundan bu yana Yönetim Kurulu kararıyla rahatça eleman alınan bir kurum olması TRT'yi bir cazibe merkezi haline getirmiştir.²⁶⁸

2954 Sayılı Yasa'nın 50'inci maddesi uyarınca düzenlenen hükümlerin dışında Personelin özlük hakları, kamu iktisadi kuruluşlarının personel

²⁶⁶ Sayıştay 2012 TRT Denetim Raporu, sf.VII-VIII
<http://www.sayistay.gov.tr/rapor/kit/2012/02TRT.pdf> 08.06.2014

²⁶⁷ Sayıştay 2012 TRT Denetim Raporu, sf.168
<http://www.sayistay.gov.tr/rapor/kit/2012/02TRT.pdf> 08.06.2014

²⁶⁸ İsmail Cem, **TRT'de 500 Gün**, s.19-20.

rejimine tabidir. Aşağıda 50'inci maddenin bazı önemli fıkralarına değinilmiştir:

b) Türkiye Radyo – Televizyon Kurumunda çalışan personele ödenecek mahrumiyet zammı, 657 sayılı Kanuna tabi memurlar için tespit edilecek miktar ve şartlara uygun olmak kaydıyla Yönetim Kurulu tarafından bir yönetmelikle tespit edilir.

c) Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun haber ve program hizmetlerinin yürütülmesinde, Kurum dışından görevlendirilecekler, başka iş ve hizmet yasağına ilişkin hükümler uygulanmaz.

Kurum Yönetim Kurulunca tespit edilecek sayıdaki yabancı dil yayınları mütercim spikerlerine 657 sayılı Kanunun 59 uncu ve müteakip maddelerindeki istisnai memuriyetlere ilişkin hükümler uygulanır.

d) Kurum personeline hizmetin bütünlüğü ve ifa edilen görevin özelliği dikkate alınarak, en yüksek Devlet memuru aylığını (Ek gösterge dahil) geçmemek üzere, Kurum Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tespit olunan oran veya miktarlarda tazminat ödenir.

Kurum personeline bu tazminat dışında, 657 sayılı Kanunun “Zam ve tazminatlar” başlıklı değişik ek maddesinde öngörülen zam ve tazminatlar ödenmez.

e) (a) bendine giren görevlerde bulunduktan sonra, öğrenim durumu itibariyle hizmete giriş derece ve kademesi bu fıkrada belirtilen giriş derece ve kademesinden daha aşağı olan sınıflardan birine geçenlerin, ilk ilerleme

ve yükselmeleri için kanuni bekleme sürelerine kazandıkları süre kadar ilave edilir.

f) 657 sayılı Kanunun değişik 43 üncü maddesinin (B) fıkrası hükümleri Kurum personeli hakkında da uygulanır. Ancak, anılan fıkranın (j) bendi hükümleri saklı kalmak üzere, Genel İdare Hizmetleri sınıfına dahil kadrolara uygulanacak ek göstergeler, bu memuriyetlerin niteliği ve yönetim sorumluluğu göz önünde bulundurularak ve diğer kamu kuruluşlarındaki emsallerini geçmemek şartı ile, Kurumun Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tespit olunur.

g) Kurumda kadro karşılığı sözleşmeli personel çalıştırılabilir. Bunların kadro unvanları, sayısı, ücretlerinin taban ve tavanı ile diğer hususlar, Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenir.

Ayrıca; özel bilgi ve ihtisasından yararlanmak üzere en çok on Genel Müdür Müşaviri istihdam edilebilir.

2954 Sayılı Yasa'nın 51'inci maddesinde, "ikramiye" konusu düzenlenmiştir. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunda görevli kadrolu veya sözleşmeli personele, yılda dört aylık ücret tutarını aşmamak üzere Genel Müdürün teklifi ve Yönetim Kurulunun onayı ile ikramiye verilebilir.

2954 Sayılı Yasa'nın 52'inci maddesinde, "fazla çalışma" konusu düzenlenmiştir. Maddeye göre: "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu personeline ücretle fazla çalışma yaptırılabilir. Fazla çalışma esasları ve süresi Devletin diğer personeli için tanınan sürenin iki katını geçmemek, saat

ücreti ise Devlet memurları için tanınan miktarlara bağlı kalınmak kaydıyla yönetmelikle tespit edilir”.

2954 Sayılı Yasa'nın 53'üncü maddesinde personelin işe alınma, atanma, yer değiştirme, görevlendirme, görevden alınma ve terfi işlemleri düzenlenmiştir. Maddeye göre: “Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personelinin işe alınma, atanma, yer değiştirme, görevden alınma ve terfi işlemleri Kurum Genel Müdürü tarafından yapılır. Kurumun kadrolarında sanatçı olarak çalışanlar ile sanatçı niteliğinden ötürü Kurumun idareci, uzman şef ve benzeri diğer kadrolarında görevli bulunanlar ile spiker, sunucu ve teknisyenlerden oluşacak bu topluluklara; asli görevlerini aksatmamak şartıyla, yurt içinde ve yurt dışında, Kurumun müzik yayınları amaç ve politikasına uygun hizmet ve faaliyetlerde bulunmak, müziğin tanıtılıp yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak amacıyla konser, festival ve benzeri sanat faaliyetlerinde Genel Müdür tarafından görev verilebilir. Bu durumda, başka iş ve hizmet yasağına ilişkin hükümler uygulanmaz. Bu görevlendirmeler ikinci görev verilmesi sayılmaz. Bu konuların uygulama usul ve esasları Kurum Yönetim Kurulunca tespit edilir”.

2954 Sayılı Yasa'nın 55'inci maddesinde öğretim ve eğitim faaliyetleri düzenlenmiştir. Maddeye göre: “Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, personeline, görevleri arasına giren konularda yurt içinde ve dışında eğitim, öğrenim ve ihtisas yapma imkanını sağlar, bu maksatla kurslar açar ve kendi maksatları için personel yetiştirmek üzere kendi kadrolu personeline veya, 8

Nisan 1929 tarih ve 1416 sayılı Kanun hükümlerine göre, öğrencilere burs verebilir.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun düzenlediği hizmet içi eğitimlerde ya da oluşturacağı danışma kurulları ile memur alımı maksadı dışında teşkil edilecek sınav jürilerinde ve hazırlayacağı programlarda, gerektiğinde yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanlarından ve diğer eğitim kurumlarının öğretim görevlilerinden yararlanılabilir.

Kurumun sürekli kadrolarında çalışanların Kurumun asli fonksiyonları ile ilgili konularda üniversite ve yüksekokullarda öğretim üyesi veya yardımcısı olarak görev almalarına, her derecedeki resmi öğretim kurumlarında öğretmenlik yapmalarına, esas görevlerini aksatmamak şartıyla Genel Müdürün teklifi üzerine Yönetim Kurulunca izin verilebilir. Bu görevlilerin Yönetim Kurulu kararı ile Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ortaklıklarında görevlendirilmeleri de mümkündür.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu görevlilerinin, asli görevlerinin dışında Kuruma bağlı radyo ve televizyon postalarında yapacakları yayın ile Kurum içerisinde verecekleri dersler için kendilerine yayın ve ders başına ödenecek ücretlerin azami haddi ile bu personelin çalışmaları ile ilgili esaslar yönetmelikle tespit edilir”.

2954 Sayılı Yasa'nın 55'inci maddesine göre: “Mesken yapımı ve kiralama: Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, personeline kira karşılığında lojman olarak tahsis edilmek üzere yatırım programları dahilinde mesken

yaptırmaya ve satın almaya, kalkınmada öncelikli yörelerde Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine mesken kiralamaya yetkilidir”.

Kurum, dışarıdan gelen yüklenici personel katılmazsa 7106 personeli istihdam etmektedir. Yüklenici personelle birlikte rakam 8000’in üzerine çıkmaktadır.²⁶⁹ Kurumun görüntüsü oldukça hantaldır. İmkanları bol bir kurum olmak beraberinde personel sayısını arttırmakta, kaliteli yayıncılığı aşağı çekmektedir.

Bir başka problem ise TRT'nin daire başkanlığı veya müdürlük gibi kadrolarına 657 Sayılı Devlet Memurları Hakkındaki Kanun ve Devlet Personel Kanunu'nun ilgili hükümleri uyarınca atamaların yapılabilmesidir. Devlet murluğunda geçirilen sürenin yeterli olmaması durumunda çok yetenekli kişiler bu kadrolara atanamamakta, düz memuriyet veya danışman kadrolarına atanabilmektedir. Bu durumda da kadro fazlalığı oluşmaktadır. TRT bir devlet kurumu olmakla birlikte yapılan iş devlet murluğu sınırlarının dışına çıkmayı gerektirmektedir. Radyoculuk veya televizyonculuk, özgürce düşünebilme ve kıvrak hareket etme yetisine dayanmaktadır. TRT Yasasının personele ilişkin hükümleri “memur radyocu veya memur televizyoncu” ortaya çıkardığı²⁷⁰ için kaliteli yayıncılığın önünü tıkamakta ve TRT özel radyo – televizyon kanallarıyla mücadele edememektedir.

²⁶⁹Sayıştay 2012 TRT Denetim Raporu, sf.8.,
<http://www.sayıştay.gov.tr/rapor/kit/2012/02TRT.pdf> 08.06.2014

²⁷⁰İsmail Cem, TRT'de 500 Gün –Bir Türkiye Hikayesi, s.93.

VII. ÖZEL YAYINCILIK

Ticari hedeflerle radyo ve televizyon yayıncılığı yapmak, televizyonun kuruluşundan önce radyonun ilk kez ortaya çıktığı dönemlere dayanmaktadır. Amerika, bu bağlamda özel radyo ve televizyon yayıncılığının merkezi konumundadır. Özel radyo ve televizyon yayıncılığının ticari kaygıları, kanalları halkı eğlendirecek yayınlara yönelmiş, bu yayınlar talep gördüğü gibi kimi zamanda muhafazakar bir tepkiyle karşılanmıştır. Özel radyo ve televizyonların yayınları sonucu kamu sorunlarına karşı “sosyal ilgisizlik” başlamıştır. Bu durumu kitle haberleşme araçlarının uyuşturucu yönü olarak nitelemekte mümkündür.²⁷¹

Dolayısıyla tüm dünyada ve Türkiye’de özel yayıncılık alanını kapsayacak ilke ve kuralların tespiti yoluna gidilmesi zorunluluk arz etmiştir.

A. GENEL OLARAK

Türkiye’de özel yayıncılığın başlaması adına ortaya çıkan ilk önemli gelişme uydu yayınlarının izlenebilir hale gelmesidir. İzleyici bu şekilde TRT dışında yayınları da öğrenme, izleme ve takip etme imkanına kavuşmuştur. Ayrıca TRT bu dönemde kurum dışı bağımsız yapım şirketlerine yayın yaptırmıştır. Bu hal yayıncılığın özelleşmesi konusunda ilk adım olarak görülmektedir. 1985 yılında o zaman ki TRT Genel Müdürü Tunca TOSKAY, TRT’ye özel radyo ve tv kurmak için 106 başvuru olduğunu açıklamıştır. Sonraki Genel Müdür Cem DUNA henüz böyle bir sürecin başlaması için çok

²⁷¹Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s. 42.

erken olduğunu belirtmiştir. Hürriyet Gazetesi, Ulusal Video, TGRT, Medi-Grup, Karacan ve Nadir grubu özel radyo ve televizyonculuk sektörüne girmek için hazır olduklarını açıkladılar. Bu talepler Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nca kabul görmediği gibi İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Bakırköy Belediyesi ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin başvurularıda Kurul tarafından kabul görmemiştir.²⁷²

Yurt dışından uydu kanalıyla yayın yapılmasını engelleyen bir kural olmaması Uzan ailesini harekete geçirmiş, 3 Ağustos 1989 tarihinde İsviçre'nin Liechtenstein Prensiği Vaduz'da kurulan Magic Box şirketi 7 Şubat 1990'da Federal Almanya'da yayın yapmak üzere Eutelsat uydusundan iki kanal kiralamıştır. Şirket yayınlarını Frankfurt yakınlarındaki SAT1 televizyonundan yapmak üzere anlaşmıştır. 1 Mart 1990'da STAR1 televizyonu yayınlarına başlamıştır.²⁷³ STAR1 televizyonunun kuruluşu kamu yayıncılığının kırılması ve özel yayıncılığın başlaması adına ülkemizde bir ilk olmuştur. Yayın sektöründeki özelleşme bir hukuki boşluk döneminde doğurmuştur. Akabinde SHP seçim kampanyası için MEGA-10 adlı televizyon kanalını kurmuştur. Kanal, 1 Ekim 1990 tarihinde yayınına başlamıştır. Ancak kanal, çok kısa bir süre sonra 20 Ekim 1990 tarihli erken genel seçim sonrası PTT'ninde çıkardığı zorlukları gerekçe gösteren kanal kapanmıştır. Paralel olarak bakıldığında 1980-1990 arasında Avrupa'da sadece iki ülkede İngiltere ve Lüksemburgda özel tv kanalları bulunmaktadır.

²⁷²Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.111-114.

²⁷³Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.114-115.

19 Ocak 1992'de Türkiye'deki ikinci özel televizyon kanalı magic box şirketi kurmuştur. Üçüncü televizyon kanalı Show Tv Ocak 1992 yılında kurulmuştur. Aynı yıl HBB televizyon kanalı kurulmuştur. Anavatan partisinin iktidardan düşmesinden sonra magic box şirketinin iki sahibi Cem Uzan ve Ahmet Özal yollarını ayırmış, STAR1 televizyonu İNTERSTAR adıyla Cem Uzan'a geçmiş, Ahmet Özal ise KANAL 6 adı altında bir televizyon kanalı kurarak yoluna devam etmiştir. 1993 yılında KANAL D ve ATV kurulmuştur. Sonraki dönemlerde birbirini takip eden bir çok tv kanalı kurulmuştur.²⁷⁴

Özel radyo ve tv kanallarının kurulması ve bunların İstanbul merkezli olması sadece kamunun yani TRT'nin radyo ve televizyon alanındaki tekel konumunu ortadan kaldırmadı, İstanbul'u eğlencenin haberdışı merkezi haline getirmiştir.²⁷⁵

B. RTÜK'ÜN KURULUŞUNDAN ÖNCE YAŞANAN HUKUKİ BOŞLUK DÖNEMİ

Turgut Özal döneminde, özel televizyonculuk öncesi alt yapı problemlerini çözme adına kablolu televizyon yayınları başlatılmış, uydu yayınlarının ve özel kanal yayınlarının ülkeye dağıtımı sağlanmıştır. Kablo tv denildiği zaman: "Kablo TV, değişik transmisyon ortamlarından gelen analog ve/veya sayısal radyo, televizyon (TV) ve data sinyallerinin birleştirilip çoklanarak hem sayısal paketler halinde hem de analog sinyaller halinde,

²⁷⁴Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.114-117.

²⁷⁵Faruk Bayhan, **İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım**,s.29.

fiber ve/veya koaksiyel kablolar üzerinden abonelere, etkileşimli haberleşmeyi (interaktiviteyi) sağlayacak şekilde, iletilmesidir. Kablo TV şebekeleri, bant genişliği ve iki yönlü iletişime uygunluğu ile internet, veri ve interaktif hizmetlerin verilebileceği bir altyapıdır".²⁷⁶

Kabaca televizyon yayınlarının vericiler yardımıyla bölgelere dağıtılmasıdır. TRT verici istasyonlarının PTT'ye devri ile, PTT Ankara Çankaya'da kablo döşemesi yapmış ve pilot bölge olarak yine burada 26 Aralık 1989 günü kablo yayınları başlamıştır. TRT, Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'na 17 Ağustos 1989 günü başvurarak PTT'nin Anayasa'ya aykırı biçimde kablo yayıncılık hizmetini sürdürdüğünü söylemiştir. RTYK, PTT'nin Anayasa'ya aykırı bir biçimde yayın yaptığına karar vermiş, uyarıda bulunmuştur. PTT, RTYK'nın uyarısını dikkate almayınca RTYK, Ankara Basın Savcılığına suç duyurusunda bulunmuş, savcılık takipsizlik kararı vermiştir. PTT, tepkiler üzerine yayınlarına ara vermiş, sonra tekrar yayınlara başlamıştır. RTYK, Anayasa'nın 133'üncü maddesi kapsamında radyo ve televizyon tekeline sahip kurum olarak PTT'nin Anayasa'da sahip olmadığı bir yetkiyi kullandığı gerekçesiyle dava yoluna gitmiştir. Mahkeme, PTT'nin kablo kanalıyla yayın dağıtımının suç olmadığına karar vermiştir. Ancak sonrasında 3517 Sayılı Yasa ile PTT'nin kablo tv üzerinden yayıncılık hizmeti sunması Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Bu iptal kararına rağmen PTT, kablo tv yayıncılığına devam etmiştir. PTT yerine

²⁷⁶ https://www.turksatkablo.com.tr/Kablo-TV_05.06.2014

kurulan Türk Telekomünikasyon Aş. kablolu yayın hizmetini yapmaya devam etmiştir.²⁷⁷

Magic-Box-STAR1 Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı olmuştur. Magic-Box-STAR1 kanalı 1 Mart 1990 tarihinde Almanya'dan yayınlarına başlamıştır. Şirketin Sahibi Cem Uzan ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'dır. Uydu yayınlarına ilişkin olarak Türkiye'de bir yasal düzenlemenin bulunmaması, fakat çanak antenle uydu yayınlarının izlenebilmesi, Magic-Box-STAR1 kanalı yasal düzenleme olmaksızın yayın yaptığı yönünde Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusu konusu olmuştur. Hatta yayınlar için çanak anten kurma işini bizzat belediyeler üstlenmiştir.²⁷⁸ Bu dönemde bir çok yerel televizyon kanalı da yayın hayatına başlamıştır. İlk yerel televizyon kanalı, 1 Mart 1991 tarihinde Konya'da kurulan "Sun Tv"dir. Devamında yine Konya'da Konya Büyükşehir Belediyesi "KON TV"yi kurmuştur. Hatta bu kanal önce bölgesel sonrada uydu yayını yapmıştır.²⁷⁹ Magic Box Star-1 kanalı TRT karşısında onun tekelinde olan bir çok işe el atmıştır. Reklam pastasının büyük bölümü bu kanala geçmiştir. Üstüne Futbol naklen yayını spor kulüpleriyle yapılan anlaşma sonucu Magic Box Star-1 kanalına geçmiştir. Magic Box kuruluş statüsünde televizyon yayıncılığına yönelmesi belirtilmemektedir. Sanayi ve Ticaret Bakanı Şükrü Yürür mevcut faaliyeti: "amaç dışı faaliyet", "Türk Kanunlarına karşı hile", "Hak ehliyeti ilkesinin ihlali" olarak görmekteydi. Yorumuna başvuru

²⁷⁷Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.218-220.

²⁷⁸Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.115.

²⁷⁹ Bünyamin Ayhan, **"Konya'da Yerel Gazete Okuma ve Yerel Televizyon İzleme Davranışları"**, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.140.

Prof.Dr.Yahya K. Zabunoğlu, Şirketin Tũrkiye 1. Futbol ligi mũsabakaları için anlaşma yapması ve bunları yayınlamasını: “Amaç dışı faaliyet olarak değerlendirmiş ve bu fiilin kanuna karşı hile olduğunu belirtmiştir”. 4 Bũyũk spor kulubũ Fenerbahçe, Galatasaray, BeŐiktaŐ ve Trabzonspor Magic Box ile anlaşma yaparken TRT diğer tũm anadolu kulupleriyle anlaşmıştır. Magic Box Şirketi anlaŐmayı bozdukları gerekçesiyle anadolu kulupleriyle davalık olmuştur. Bu kaos ortamında Futbol Fedrasyonu yayınları yasaklar hale gelmiştir.²⁸⁰

Mevcut dŕnem bir kaos ortamına dŕnũŐmũŐtũr. Birbiri ardına açılan Özel radyo televizyon kanallarının, Anayasal ve yasal dũzenlemeye dayanmaksızın varlıklarını sũrdũrmeleri devletin bu alana mũdahalesini zorunlu kılmıştır. Yũrũrlũkteki Telsiz Yasası uyarınca bu kanallar korsan yayın yapmaktaydı. 1 Nisan 1993'te Başbakan Sũleyman Demirel'in emriyle uydu ũzerinden yurtdıŐından yayın yapan kanallar hariç, Tũrkiye'deki tũm Özel radyo ve televizyon kanalları kapatılmıştır.²⁸¹ 5 Temmuz 1993'te Anayasa Değerliğliği yapılarak, radyo ve televizyon alanındaki devlet tekeli kırılmıştır. 1982 Anayasası'nın 133'ũncũ maddesinde yer alan eski dũzenlemede “Radyo ve televizyon istasyonları ancak devlet eliyle kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tũzel kişiliği halinde dũzenlenir” hũkmũ yer almaktaydı. Yeni dũzenlemede ise: “Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla dũzenlenecek Şartlar çerçevesinde serbesttir” Şeklinde değertilere korsan dŕnem birtmiŐ. Özel radyo ve televizyonculuğun Őnũ

²⁸⁰ Ömer Serim, **Tũrk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.238-243.

²⁸¹ Ömer Serim, **Tũrk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.218-224.

açılmıştır. 13 Nisan 1994 tarihinde çıkarılan “Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun” çıkarılmış, yayıncılık alanını düzenleme yetkisi radyo ve televizyon üst kuruluna verilmiştir.

C. 3984 SAYILI KANUNLA ÜLKEMİZDE KURULAN RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU DÖNEMİ

3984 Sayılı Yasa çıkarıldıktan sonra Türkiye’de ki siyasi ortam büyük bir dalgalanma içine girmiştir. Ardı ardına gelen koalisyon hükümetleri ve bu hükümetler üzerinde ki medya hegemonyası bir kaos ortamı oluşturmuştur. Refah Partisi’nin 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkması ve sonrasında gelişen olaylar Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ve Yargının Refah Partisi aleyhine bir tavır izlemesine neden olmuştur. Başbakan Necmettin Erbakan irtica yani gericilikle mücadele kapsamında Milli Güvenlik Kurulu’nda kendisine dayatılan 28 Şubat kararlarını imzalamak zorunda kalmış ve 18 Haziran 1997’de gelişen sürecin sonu olarak istifa etmiştir. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri darbeleri hep aynı şekilde askeri müdahale ya da darbe sözcükleriyle isimlendirilirken, 28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararlar post modern darbe olarak nitelendirilmiştir. Bu darbe de gazeteden radyo ve televizyona kadar tüm medyanın oynadığı rol darbenin bu şekilde postmodern olarak anılmasına sebep olmuştur. 1995 genel seçimlerinde Doğan Medya Grubu Anavatan Partisi’ni desteklerken, o dönem basın – yayın alanında faaliyet gösteren Bilgin Grubu Doğru Yol Partisi’ni desteklemiştir. 28 Şubat darbesi olurken dönemin başbakanı Necmettin Erbakan bir kısım medyayı sorumlu

tutmuştur.²⁸² Ardından gelen süreçte Refah Partisi, Anayasa'nın 68'inci maddesi uyarınca laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği gerekçesiyle kapatılmıştır. Medya – siyaset ve asker ilişkisi içerisinde geçirilen dönemin sonucunda anlattığımız gelişmeler yaşanmıştır.

RTÜK daha çiçeği burnunda bir kamu kurumu olarak bu gelişmelerin içinde kendini bulmuştur. 28 Şubat'a giden yolda Refah Partisi'ne büyük zarar veren Fadime Şahin olayı RTÜK tarafından gözden kaçırılmamıştır. 1996 yılında Fadime Şahin isimli kadının, Aczmendi tarikatı lideri müslüm gündüzle ilişkisini televizyon ekranlarına taşıyan kanallar, RTÜK tarafından : “Yargı yoluyla adını değiştiren Şahin'in, yeni kimliğinin ortaya çıkarılması ve yaşamının haber yapılması **“Özel hayatın gizliliğine saygılı olunması”** ilkesine aykırı yayın yapıldığı gerekçesiyle cezalandırılmıştır.²⁸³

1.4.1996 tarihli basın bildirisinde dönemin üst kurul başkanı Ali Baransel: “Kültür programlarının genel program akışı içerisindeki payının yüzde 5'ten az olmaması gerektiğini hatırlatarak bu hususa özel televizyonlar arasında, STV, TGRT ve Kanal 7'nin dikkat ettiğini söylemiştir”.²⁸⁴ Bahsi geçen kanallar, dini içerikli yayınları olan ve cemaat bağlantıları olan kanallardı. Yani RTÜK, 28 Şubat sürecinde başlangıçta dini içerikli yayın yapan kanalları doğrudan hedef almamış hatta yayınlarını Yasa'da yer alan yayın ilkelerine rutin aykırılıklar içinde değerlendirmiştir.

²⁸²Nuraydın Arikan, **28 Şubat Sürecinde Medya – Arena Programı Ve Medyanın Siyasal Sürece Etkileri**, s.94-145.

²⁸³http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/146476/RTUK_ten_Fadime_Sahin_cezasi.html#16.05.2014

²⁸⁴http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=23964f45-d08e-4ce4-8a2b-22e06d51c955 16.05.2014

28 Ekim 1999 günü Başbakan adına Radyo ve Televizyon st Kurulu'na (RTÜK) bir yazı gönderilmiştir. Yazının ekinde, bir "istihbarat raporu" yer almaktadır. Dönemin RTÜK Başkanı Kutlu Savaş, rapor karşısında şairmiştir. İstihbarat raporunda RTÜK yelerinin çoğunun "irtica yanlısı" olduğu iddia edilmektedir. Rapora göre, RTÜK'n merkez ve bölge birimlerinde "kilit görevlere" Atatürk düşmanları yerleştirilmişti. RTÜK'n İstanbul'daki hizmet binasının taşeron işleri irticacı bir şirkete verilmiş, iş bitirilmeden parası denmiş ve bu iş yarım kalmıştı. İstihbarat raporu şöyle devam etmekteydi: "Milletin parası irticai kesime yedirildi." Bazı televizyon ve radyolarda yayınlanan program isimleri verilerek, RTÜK'n bunlarla ilgili işlem yapmadığı ne sürülmekteydi.

Dönemin RTÜK Başkanı Kutlu Savaş, bir komisyon kurarak araştirmasını yaptığı bu istihbarat raporu için, 2,5 ay sonra Başbakanlığa çok sert bir cevap verdi. RTÜK'n görevi en geç dört ay içinde kanal ve frekans planlamasını yapıp, ihale sürecini başlatmaktı. Belirlenen sürede de planlama yapıldı. Ardından, ortadaki karmaşanın önüne geçmek için yeni radyo ve televizyonların kurulmasını durduruldu. Plana göre kanal ve frekans ihalesi 1996 yılında yapılacaktı. Ancak, ihale süreci sadece RTÜK'n kontrolünde değildi. MGK, Ulaştırma Bakanlığı, Türk Telekom, Telsiz Genel Müdürlüğü gibi pek çok kurum işe mdahildi. İşler RTÜK'n istediği hızla gitmiyordu. Derken 28 şubat süreci geldi, çattı. MGK, ihale sürecinin durdurulmasını isteyince, 1997 sonunda dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, bu talebi RTÜK'e ilettili. Üst Kurul da ihaleleri süresiz erteleme kararı aldı.

Devletin kurumları arasında, ihale süreci için 1998 yılında bir uzlaşma

noktasına gelinir gibi oldu. Milli Güvenlik Kurulu, frekans ihalesine girecek kuruluşların devletten "güvenlik belgesi" alma mecburiyeti getirilmesini istedi. Hükümetin girişimiyle bunun için bir yönetmelik çıkarılıp Resmi Gazete'de yayımlandı.Ancak RTÜK ile Başbakanlık ve MGK arasındaki bu kriz bitmedi.Mayıs 1999'da RTÜK, kanal ve frekans ihalesine girecek 16 ulusal televizyon kanalı için bütün işlemleri tamamlamıştı.Kuruluşların güvenlik belgeleri ise bir türlü düzenlenmiyordu.Bu belgeyi düzenleme görevi Başbakanlığaaitti.

Bu durumda, ülke genelinde yayın yapan 260 televizyon ve 1200 radyo, devlete hiçbir ücret ödemedi kanal ve frekansları kullanmaya devam etti. Ayrıca, yeni radyo ve TV'lerin kurulması mümkün olmadığından bu alanda bir de fiili tekel oluşmuş oldu. İhaleleri yapıp bu işi noktalamak isteyen RTÜK Başkanı Kutlu Savaş, 16 Ağustos 1999 günü Başbakan Bülent Ecevit'e bir yazı göndererek, güvenlik belgelerinin tanzimi için talimat vermesini istedi. Savaş, Ecevit'ten bu talimatın çıktığına dair bir yazı beklerken, RTÜK'ün irtica ile içiçe olduğunu öne süren istihbarat raporunu önünde buldu.Raporun, Batı Çalışma Grubu ve onun devamı olarak Başbakanlık'ta kurulan Başbakanlık Takip Kurulu'nca düzenlendiği anlaşılmaktaydı.Öteki iddialar her neyse, dokuz RTÜK üyesinden beşinin irtica yanlısı olduğu yönündeydi.²⁸⁵ Ancak günümüze gelindiğinde RTÜK Başkanı Davut Dursun imzasıyla Meclis'e gönderilen raporda, "İrtica ile mücadele kapsamında işlem yapıldığına ilişkin kayıt bulunmadığı" açıkça

²⁸⁵ Faruk Bildirici, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-9324-33-28-subatta-rtuk-bcg-kavgasi.html> 16.05.2014

ifade edilmiş, “Üst Kurul personeli tarafından belirtilen dönemde zaman zaman Üst Kurul başkanlarının Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve [Genelkurmay Başkanlığı](#)’na davet edilerek çeşitli bilgiler talep edildiği” belirtilmiştir. Raporda gizlilik niteliği taşıyan belge olarak Mesut Yılmaz’ın ihale sürecinin durdurulmasına ait yazı yer almıştır.²⁸⁶

RTÜK, baskı karşısında şeriatçı yayınlara teslim olduğu yönünde çıkan gazete manşetlerine cevap vermek zorunda kalmıştır. RTÜK, 26.8.1997 tarihli basın bildirisini ile tam tersi bu tür yayınları 3984 sayılı yasa uyarınca takip ettiğini ve yaptırım uyguladığını bildirmiştir. Dayanak olarak bazı yaptırım kararlarından örnekler verilmiştir. RTÜK kurul kararı uyarınca: Ankara’da yayın yapan Hedef Radyo hakkında; 3984 sayılı yasanın 4. maddesinin c bendinde yer alan “Anayasanın genel esaslar kısmında yer alan ilkelere, demokratik kurallara ve kişi haklarına”, f bendinde yer alan, “İnsanların ırk, cinsiyet, sosyal sınıf veya dini inançları dolayısıyla hiçbir şekilde kınanmamasına”, g bendinde yer alan, “Toplumun şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevkeden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınlara imkan verilmemesi” ilkelerine aykırı yayın yapmaktan, defalarca uyarı, 5 kez de yayın durdurma müeyyidesi uygulanmıştır.²⁸⁷

²⁸⁶ <http://www.milliyet.com.tr/rtuk-ten-gizli-rapor-komedisi/gundem/gundemdetay/23.01.2013/1659089/default.htm> 16.05.2014

²⁸⁷ http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=8a8e688f-cec6-485a-81ab-c95b66b1028b 16.05.2014

3984 Sayılı RTÜK Yasası'nda medya patronlarının baskısıyla yapılmak istenilen bir dizi değişiklik²⁸⁸ gündeme oturdu. Türkiye büyük medya kavgaları arasında kendi RTÜK'ünü ve Yasasını değiştirmeye hazırlandı. Medya ptronlarının 90'lı yıllarda ve özellikle 2000'li yılların başında siyasal iktidar üzerinde kurmak istediği hegemonya 3984 Sayılı Yasayı'da etkilemişti. 17 Mayıs 2001 tarihli tarihli 4676 sayılı yasa ile o dönem yürürlükte olan 3984 sayılı RTÜK Yasası'nda yapılacak değişiklikler dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından 18.06.2001 tarihinde Veto edildi. Sezer, medyada tekelleşmeye neden olacak yasayı veto etmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer yasayı veto edince Bülent Ecevit Başbakanlığı'ndaki üçlü koalisyon hükümeti yasayı gündemden çekti.²⁸⁹ Ancak; 10 ay sonra Bülent Ecevit Başbakanlığı'ndaki üçlü koalisyon Yasayı tekrar komisyondan geçirerek TBMM gündemine taşımış ve Genel Kurul'a oylama için getirmiştir. 15 Mayıs 2002 tarihinde 4756 sayıyla 3984 Sayılı RTÜK Yasasında değişiklik yapacak Yasa, TBMM Genel Kurulu'nda sabaha kadar sürececek bir oturum sonrasında Cumhurbaşkanı'nın veto gerekçelerini dikkate alınmaksızın kabul edilmiştir.

21 Mayıs 2002 tarih 24761 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4756 sayılı yasayla 3984 sayılı RTÜK yasasının bir çok maddesi değiştirilmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ilgili bazı hükümlerin Anayasaya aykırılığı sebebiyle yürürlüğün durdurulması istemiyle iptal davası

²⁸⁸ Sedat Nuri Kayış, **Ben RTÜK Başakanyken**, Remzi Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul, s.130-151.

²⁸⁹ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89307.asp> 08.02.2014

açmıştır. Benzer şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeleri Yasin HATİPOĞLU ve Mehmet Ali ŞAHİN ile 117 milletvekili, ilgili yasanın bazı hükümleri için Anayasa Mahkemesi'nde yürürlüğü durdurma istemli iptal davasını açmış, Mahkeme, iptali istenen yasa hükümler hakkında yürürlüğü durdurma istemlerini karara bağlamış,²⁹⁰ sonrasında iptal istemlerini karara bağlamıştır.²⁹¹ İptal edilen ve iptal isteminin reddine karar verilen hükümler hakkında dönemin Cumhurbaşkanı Sezer'in veto gerekçelerini içerecek şekilde ilerleyen kısımlarda yer verilecektir.

D. 6112 SAYILI KANUNLA BİRLİKTE OLUŞTURULAN YENİ DÖNEM

Kanun hazırlanırken, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi'nin 3 Ekim 1989 tarih ve 89/552/EEC Sayılı Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi (Audiovisual Media Services Directive) temel alınmıştır. Kanun, bir çok yenilik getirmektedir. IPTV adı verilen isteğe bağlı yayıncılığı yani internet üzerinden yayıncılığı kapsamaktadır.²⁹²

Yeni Kanuna yapılan en büyük eleştiri sivil toplum örgütlerinin ve akademisyenlerin görüşlerinin dikkate alınmadığı ve özellikle yayın hizmet ilkelerini düzenleyen Kanun'un 9'uncu maddesinin düşünce özgürlüğünü sınırlaması olmuştur.

²⁹⁰ Anayasa Mahkemesi'nin E:2002/100, K:2004/9 KG:21.9.2004 tarihli yürürlüğü durdurma ile ilgili kararı. <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/Kararlar Bilgi Bankası 08.02.2014>

²⁹¹ Anayasa Mahkemesi'nin E:2002/100, K:2004/109 KG:21.9.2004 tarihli kararı. <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/Kararlar Bilgi Bankası 08.02.2014>

²⁹² Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi**, s.19, <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf.12.02.2014>

Hangi yenilikler getirilmiştir? Sorusunu sorduğumuz da reklama ilişkin düzenlemelerin kapsamı genişletilerek Ticari İletişim adı altında yeni bir başlık açılmış, tele-alışveriş ve ürün yerleştirme gibi yeni kavramlar kabul edilmiştir. Burada temel amaç “Görsel – İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi” ile uyumu sağlamaktır. Reklamın nasıl ve ne şekilde olacağı ve süresine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Dini tören yayınları sırasında reklam yasağı getirilmiştir.²⁹³

3984 Sayılı kanun, 4756 sayılı kanunla değişik 29’uncu maddenin “d” bendine göre: “Üst Kurul tarafından düzenlenecek yönetmeliğe uygun olarak her yıl yapılacak yıllık ortalama izlenme oranı ölçümlerine göre yıllık ortalama izlenme veya dinlenme oranı % 20’yi geçen bir televizyon veya radyo kuruluşunda bir gerçek veya tüzel kişinin veya bir sermaye grubunun sermaye payı % 50’yi geçemez. Gerçek kişinin hisselerinin hesaplanmasında üçüncü derece dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hissiyetlere ait hisseler de aynı kişiye aitmiş gibi hesaplanır” değişikliği getirilmiştir. Hüküm medya grubu sahiplerinin lehine bir görünüm arz etmekteydi. Anayasa Mahkemesi 2004 yılında mevcut hükmü iptal etmiştir.²⁹⁴

6112 sayılı yeni Kanun ile radyo ve televizyon kuruluşu kurma hakkını yalnızca anonim şirketlere tanımış, eski yasada var olan “üretim, yatırım, ihracat, ithalat, pazarlama ve finans kuruluşlarına radyo ve televizyon yayın

²⁹³Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi**,s.20-21.

<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf.12.02.2014>

²⁹⁴Anayasa Mahkemesi’nin 21/9/2004 tarihli ve E.:2002/100, K.:2004/109 sayılı Kararı http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/karar.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2338&content=03.08.2013

izni verilmez” hükmünü kaldırmış, ancak siyasi partilerin, sendikaların, meslek kuruluşlarının, kooperatiflerin, derneklerin, mahalli idarelerin radyo ve televizyon sahibi olmalarını yine engellemiştir. Yasanın 19. maddesinin (ç) bendiyle, eski yasadan farklı olarak özel radyo ve televizyon kuruluşlarının halka açılmasına ve sermaye piyasasında işlem görmesine olanak tanımaktadır. Yasanın (d) bendinde ise, medya sahipliğine karasal yayın lisansı temelinde sınırlama getirilmiştir. Bir medya kuruluşunun, piyasadaki tüm ticari iletişim gelirlerinin %30’undan fazlasına sahip olması önlenmiştir. Eski 3984 sayılı yasadan farklı olarak yeni 6112 sayılı yasada 19. Madde de yabancı gerçek veya tüzel kişi bir radyo veya televizyon yayın kuruluşunun %25 değil, %50’sine kadar sahip olabileceği fakat bu noktada da en fazla iki medya hizmet sağlayıcı kuruluşa ortak olunabileceği kaleme alınmıştır.²⁹⁵

26’ıncı madde kapsamında frekans planlaması ve tahsisi ile ilgili olarak 3984 sayılı yasadan farklı düzenlemelere yer verilmiştir. Frekans planlama yapma yetkisi bilgi teknolojileri iletişim kurumundan alınmış tekrar RTÜK’e verilmiştir.

32’inci madde kapsamında yayın durdurma cezası kategorik hale getirilmiştir. Fiilin ağırlığına göre ihlalin sayısına göre yayın durdurmaya gidileceği kaleme alınmıştır. Kanal kapatma kaldırılmış ve fakat uyarılara uymayanlar bakımından lisans iptali yoluna gidileceği kararlaştırılmıştır.

²⁹⁵Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi**, s.21. <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf>. 12.02.2014

RTÜK payı denilen yani özel radyo ve televizyon kuruluşlarının ticari iletişim gelirlerinden alınan pay %5'ten %3'e düşürülmüştür.

Bu yasa özü itibariyle televizyon yayıncılığına yönelik düzenlemelere daha yoğun şekilde yer vermekte radyo yayıncılığı ikinci planda kalmaktadır.

Tekelleşmeyi engelleme adına pazar payına odaklanan bir sistem bu kanunda öngörülmüştür. Ancak birden fazla medya kolunda var olmayı engelleyici bir yasak bulunmamaktadır. En önemlisi medya sektöründe var olan kuruluşların kamu ihalelerine girmesi ve finans sektöründe yer almaları önündeki engel kaldırıldı.²⁹⁶

VIII. KAMU YAYINCILIĞI VE ÖZEL YAYINCILIK İÇİN GETİRİLMİŞ ORTAK DÜZENLEMELER

A. RADYO-TV'LERLE İLGİLİ İLKELER VE KURALLAR

Fransa'da yayıncılık alanına ilişkin temel bazı ilkeler yer almaktadır. Kanallar, en başta dürüstlük, bağımsızlık, çoğulcu düşüncenin serbestçe ifadesi, eşitlik gibi ilkeleri yerine getirmekle yükümlüdür. Kanallar, toplumu yanlış ya da eksik bilgilendirilmesine yol açacak her türlü yayından kaçınmak zorundadır. Kişilik haklarına saygıyı gözetmekle yükümlüdürler. Kişilik haklarına saygının gözetilmesi zorunluluğu vardır. Küçüklerin fiziksel, zihinsel, ahlaksal durumlarına zarar verecek programların yapılmaması

²⁹⁶Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi**,s.24-25.

<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf.12.02.2014>

gerekmektedir.²⁹⁷ Eğlence, dizi ve yarışma programlarında çocuğun yer almasının belirli standartlara bağlanması zorunludur. Sabahlara kadar süren setlerde çocuğun uykusuz bırakılması, eğitim hayatından uzaklaşması, gerek fiziksel ve gereksede ruhsal açıdan sağlığını yitirecek çalışma şartlarından uzak tutulması zorunludur. Bu bağlamda erken gelen şöhretin oluşturduğu problemlerden bahsetmeye sanırım gerek bile yoktur.

B. RADYO-TELEVİZYON YAYIN HİZMETLERİNE İLİŞKİN YAYIN İLKELERİ

RTÜK Yasası'nın kalbi olarak nitelendirilebilecek bu ilkeler aslında RTÜK Yasası'nın temel varlık sebebini oluşturmaktadır. Radyo ve Televizyonun Hukuku nasıl olmalıdır sorusunu dışarıda ki vatandaşa sorduğumuz takdirde herkes kendi ruh dünyası ve yaşam sistematiğine aykırı gelen yayına yaptırım uygulanması arzusu içinde olacaktır. Temel olan sadece yasak koyma ve yaptırım uygulama faaliyeti değildir. Radyo ve televizyon sahasını daha ileri taşıyacak kural düzenlemelerin yapılmasıdır. Yayın ilkelerinin varlık sebebi de budur. İlkeler yoluyla radyo ve televizyon alanı düzenlenmektedir. Yayın ilkelerinin ne olduğu ve nasıl olması gerektiğiyle ilgili bilimsel ölçülerin konulmasının güçlüğü karşısında bazı kriterler getirilmemesi de düşünülemez. Aşağıda 6112 Sayılı Yasa döneminde yer alan ilkeler sırasıyla ele alınmıştır. Ancak bu ilkelerin ele alınma şekli madde metninin art arda sıralaması biçimiyle oluşturulmamıştır. Kimi bazı ilkeler

²⁹⁷ Özgür Gönenç, **Medya Dünyası**, s.47.

aslında birbirinin tekrarı niteliğinde olduğu için gruplandırma yapılırken aynı kategori içerisine alınarak çalışmamızda analiz edilmiştir.

Bu ilkelerin değerlendirilmesinin kesin yargılar oluşturmak ve bilimsel ölçüler koymak kimi zaman imkansızdır. Hal böyle olunca aşağıda yer alan; ahlak, devlet bütünlüğü, cinsiyet ayrımcılığı ya da milli manevi değerlere aykırı olma gibi kavramları analiz etmek güçleşmektedir. Bu noktada hukuk kuralı toplumun asgari yaşam ölçüleri yani sosyolojik gerçeklikten uzak olmayacak şekilde yorumlanmak zorundadır. Amerikan toplumunun değer yargılarıyla Avrupa Toplularının, Asya Toplularının ve özelde de Türk toplumunun değer yargıları aynı olmayacaktır. Bu yüzden hukuk düzeni ele aldığı kavramı o toplumun değer yargılarını ön planda tutarak yorumlamaktadır. İlkelerin içeriği önce RTÜK tarafından alınan idari kararlar da doldurulacak ardından yargı yoluna gidildiği takdirde yargı yeri tarafından son nokta konulacaktır. Ancak bu noktada üzerinde durmamız gereken bir başka konu da var ki Türk toplumunun değer yargılarına uygun değerlendirmeler yapılırken evrensel hukuk ilkelerinden kopuk bir değerlendirme yapılması da mümkün değildir. Temel Hak Ve Özgürlükleri ilgilendiren radyo ve televizyon alanına ilişkin bu ilkelerin değerlendirilmesinde tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmeler dikkate alınarak yorum yapılmak zorundadır. Aksi takdirde sadece kendi toplumsal gerçekliklerimiz ölçü alınarak yapılacak uygulamalar, alınan kararlar parçası olduğumuz uluslararası toplumdan kopuk hale gelmemize neden olacaktır.

6112 Sayılı Yasa'nın 8'inci maddesinde,

1-“Medya hizmet sağlayıcılar, yayın hizmetlerini kamusal sorumluluk anlayışıyla bu fıkrada yer alan ilkelere uygun olarak sunarlar” denilmiş ve Yayın hizmetleri ilkeleri tek tek sayılmıştır.

Maddeye göre:

a) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı olamaz.

18 Aralık 2002 gün 24967 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Radyo Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik uyarınca farklı dil ve lehçelerde yapılan yayınların devletin bütünlüğüne aykırı olamayacağı 8’inci madde de vurgulanmıştır. Ancak bu yönetmelikteki hüküm daha sonra kaldırıldı.

Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı yayın yapılamaması kuralı Anayasal bir zorunluluk olsa bile TRT’nin ve özel kanalların tarafsız yayın yapmasına ilişkin kural karşısında çelişki göstermektedir. Anayasa’da, TRT Yasası’nda ve 6112 Sayılı RTÜK Yasası’nda yer alan Atatürk ilke ve İnkılâplarına uygun yayın yapma zorunluluğu, bir taraf olmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla bu ilkeye uygun yayın yapma zorunluluğu ile tarafsızlık ilkesi arasında bağ kurulamaz. Türkiye radyo ve televizyonları bu bağlamda taraflı davranmak zorundadır.²⁹⁸

²⁹⁸Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s.141.

b) Irk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturamaz.

Haberlerde, dizilerde veya herhangi bir programda hırsızlık, dolandırıcılık veya cinayete ilişkin bir konu işlenirken Yahudi asıllı hırsız, Hıristiyan asıllı dolandırıcı, Müslüman asıllı bombacı veya Alevi, Sünni gibi ifadelerin ayırt edilecek şekilde vurgulanması toplumu kin, düşmanlık ve nefrete sevk edebileceği gibi, ayrımcılık yapılması toplumsal huzuru bozmakta ve hatta toplumları bölünmeye dahi götürebilmektedir. Bu hareketler hor görme, küçük görme ve ötekileştirmenin sebebi olacaktır. Aynı zaman da laik bir cumhuriyet olmamıza rağmen sosyolojik tabanımızın islam üzerine kurulu olduğu gerçekliğiyle çatışacak ve toplumun değer yargılarıyla çelişecektir.²⁹⁹

6112 Sayılı Yasa'nın Yayın ilkelerini düzenleyen 8'inci maddesinin 1'inci fıkrasının "b" bendine göre: "Irk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturamaz". Yine aynı maddesinin "e" bendine göre: "Irk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, özürllük, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınları içeremez ve teşvik edemez" hükümlerini içermektedir. Günlük hayatta radyo ve televizyon yayınları ayrımcılık içeren şekilde yapılabilir. İletişimin dili sadece sözlü olmadığına göre; yayın türüne göre dizi, yarışma, haber

²⁹⁹ Hakkı Yiğit, **İslam Düşüncesinde İletişim Ve Basın**, Bilsam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s.111-113.

programı, açık oturum adı her ne olursa olsun en ufak sembolle dahi “b” ve “e” bentlerinde öngörülen konuları ihlal eden yayınların yapılması halinde yaptırım uygulanması esastır.

Ancak Yasa’da “b” ve “e” fıkraları bakımından öngörülen yaptırımlar birbirinden farklıdır. Toplumun kin ve düşmanlığa tahrik etme ve nefret duyguları uyandırma gibi ağırlaştırıcı fiillerin varlığı “b” bendine uygulanacak yaptırımın daha ağır olmasına sebep olmuştur. 32’inci maddenin 1’inci fıkrasına göre: “Bu Kanunun 8 inci maddesinin birinci fıkrasının ... (b)...bentlerindeki yayın hizmeti ilkelerine aykırı yayın yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara, ihlalin ağırlığı ve yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak, ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirin yüzde ikisinden beşine kadar idarî para cezası verilir. İdarî para cezası miktarı, radyo kuruluşları için bin Türk Lirasından, televizyon kuruluşları ve isteğe bağlı medya hizmet sağlayıcıları için onbin Türk Lirasından az olamaz. Ayrıca, idarî tedbir olarak, ihlale konu programın yayınının beş keze kadar durdurulmasına, isteğe bağlı yayın hizmetlerinde ihlale konu programın katalogdan çıkarılmasına karar verilir. İhlalin mahiyeti göz önünde bulundurularak, bu fıkra hükümlerine göre idarî para cezası ile birlikte idarî tedbire karar verilebileceği gibi, sadece idarî para cezasına veya tedbire de karar verilebilir.

Yasa’da “e” bendi için öngörülen yaptırım ise 32’inci maddesinin 2’inci fıkrasında öngörülmüştür. 8 inci maddenin “e”bendinde..... belirlenen ilke, yükümlülük veya yasaklara aykırı yayın yapan medya hizmet sağlayıcıları

uyarılır. Uyarının ilgili kuruluşa tebliğinden sonra ihlalin tekrarı hâlinde medya hizmet sağlayıcıya ihlalin ağırlığı ve yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak, ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde birinden üçüne kadar idari para cezası verilir. İdarî para cezası miktarı, radyo kuruluşları için bin Türk Lirasından, televizyon kuruluşları ve isteğe bağlı medya hizmet sağlayıcıları için onbin Türk Lirasından az olamaz.

c) Hukukun üstünlüğü, adalet ve tarafsızlık esasına aykırı olamaz.

Kongar, Ahmet Taner Kışlalı Suikastinden bir gün sonra CNN TÜRK televizyon kanalında Taha Akyol'un sunduğu programda sorduğu yönlendirici soruların kanalın tarafsızlığına gölge düşürdüğünü iddia etmektedir. Akyol'un: "Türkiye'de irtica tehlikesi yok değil mi" ? Şeklinde yönlendirici bir soru sorduğunu söyleyen Kongar, Konuk Mesut Yılmaz'ın : "Türkiye'de irtica tehlikesi yok denemez" şeklindeki ısrarlı cevabını belirtmektedir.³⁰⁰

ç) İnsan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez.

d) Terörü övemez ve teşvik edemez, terör örgütlerini güçlü veya haklı gösteremez, terör örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerini yansıtıcı nitelikte olamaz. Terör eylemini, faillerini ve mağdurlarını terörün amaçlarına hizmet eder şekilde sunamaz.

³⁰⁰ Emre Kongar, Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe, s.44.

e) İrk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, özürlülük, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınları içeremez ve teşvik edemez.

f) Toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz.

18 Aralık 2002 gün 24967 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Radyo Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik uyarınca farklı dil ve lehçelerde yapılan yayınların genel ahlaka aykırı olamayacağı 8’inci madde de vurgulanmıştı. Ancak bu yönetmelik daha sonra kaldırıldı.

İngiltere’de Yayın Standartları Konseyi, dinsel isimlerin ve tabirlerin kullanılmasının istismarı kızgınlık yaratabilir, diyerek, yayıncı kuruluşlardan yayınları sırasında “Allah kahretsin” şeklinde ifadelerle yer vermemelerini istemiştir.³⁰¹

g) Suç işlemeyi, suçluyu ve suç örgütlerini övücü, suç tekniklerini öğretici nitelikte olamaz.

ğ) Çocuklara, güçsüzlere ve özürlülere karşı istismar içeremez ve şiddeti teşvik edemez.

h) Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile kumar oynamayı özendirici nitelikte olamaz.

³⁰¹ Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, s.109.

ı) Tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerini esas almak ve toplumda özgürce kanaat oluşumuna engel olmamak zorundadır; soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğundan emin olunmaksızın yayınlanamaz; haberin verilişinde abartılı ses ve görüntüye, doğal sesin dışında efekt ve müziğe yer verilemez; görüntülerin arşiv veya canlandırma niteliği ile ajanslardan veya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirtilmesi zorunludur.

2014 yılı itibariyle iktidarda olan AK Partinin haberlerde kısaltmasıyla okunacak şekilde AKP olarak sunulması ya da AK Parti olarak seslendirilmesi kitlelerin algılamasını yönlendirme bakımından önemli bir ayırımdır. Başbakan, Recep Tayyip Erdoğan, bu konuda bir çok haberci, yayın organı ve siyasi ile polemik yaşamış³⁰², AKP şeklinde ki kısaltamayla partisinin ve iktidarının tanıtılmasına karşı çıkmıştır.³⁰³ Polemiğin getirdiği olumsuzluk ise yayıncı kuruluşlar bakımından yaptığı yayının taraflı olup olmayacağı konudur. GÜNGÖR, AK Parti denilmesinin olumsuzluk oluşturacağı görüşü içerisinde.³⁰⁴

i) Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilân edilemez veya suçluymuş gibi gösterilemez; yargıya intikal eden konularda yargılama süresince, haber niteliği dışında yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte olamaz.

³⁰²<http://www.haberturk.com/polemik/haber/151231-ak-parti-mi-akp-mi> 28.02.2014

³⁰³<http://www.internethaber.com/dogrusu-akp-mi-ak-parti-mi-194898h.htm> 28.02.2014

³⁰⁴Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.189.

j) Haksız çıkarılara hizmet eden ve haksız rekabete yol açan unsurlar içeremez.

k) Siyasî partiler ve demokratik gruplar ile ilgili tek yönlü veya taraf tutar nitelikte olamaz.

l) Genel sağlığa, çevrenin ve hayvanların korunmasına zarar verecek davranışları teşvik edemez.

m) Türkçenin, özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamak zorundadır; dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez.

- **Türkçe'nin Resmi Dil Olması, Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Yapabilme**

Anayasanın 2'inci maddesinde cumhuriyetin temel nitelikleri yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin nitelikleri tanımlanırken dili türkçedir denilmektedir. Dili Türkçedir denirken elette burada anlaşılması gereken resmi dilin Türkçe olduğudur. Türkçe, tüm Anayasalarımızın ortak hükmü olmakla birlikte "Resmi dili Türkçe" şeklindeki kullanıma 1982 Anayasasında yer verilmemiştir. 1982 Anayasasında dili Türkçedir hükmüne yer verilmiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere "dili türkçedir" şeklindeki kullanım ile resmi dil kastedilmektedir. Nitekim bu bağlamda vatandaşlara Türkçe bilme zorunluluğunu getiren herhangi bir yasal düzenleme yoktur. Yine bugün

radio ve televizyon yayıncılığı yapma bakımından resmi dil ile bu işin yapılacağına ilişkin herhangi bir yasal kısıtlama da bulunmamaktadır.³⁰⁵

Ancak tarihsel açıdan bakıldığında 2001 yılı Anayasa değişikliklerine kadar bu özgürlük ortamından bahsedilemesi mümkün değildir. Mülga 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu 26.9.2004 tarihinde TBMM’de kabul edilen Yeni Türk Ceza Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ne eski TCK’da ne de yeni TCK’da farklı dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayıncılığı yapılmasına ilişkin herhangi bir yasa bulunmamaktadır. Ancak; 19.10.1983 tarih ve 2932 sayılı Mülga Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkındaki Yasa’da yayın yasağına ilişkin hükümlere yer verilmiş ve bu yasağına uyulmaması halinde uygulanacak cezalar kaleme alınmıştır. Kanunun 1’inci maddesinde Amaç ve Kapsamı yer almış: “Bu Kanun; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin korunması amacıyla düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında yasaklanan dillere ilişkin esas ve usulleri düzenler” denilmiştir. Kanunun 3’üncü maddesinde Türk Vatandaşlarının anadili düzenlenmiştir. Maddeye göre: “Türk Vatandaşlarının anadili Türkedir. a) Türkedden başka dillerin anadili olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunulması, b) Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, mahallin en büyük mülkî amirinden izin alınmadıkça bu Kanunla yasaklanmamış olsa bile Türkedden başka dille yazılmış afiş, pankart, döviz, levha ve benzerlerinin taşınması, plak, ses ve görüntü bantları ve diğer anlatım araç ve gereçleriyle

³⁰⁵ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2008, s.113-115.

yayın yapılması, Yasaktır. Yine devam eden maddelerde bu duruma aykırı hareket edenler bakımından uygulanacak hürriyeti bağlayıcı cezalar kaleme alınmıştır.

Bu Yasa, Türkiye’de özgür düşüncenin önüne 12 Eylül darbesinin numunesi olarak getirilmiştir. Türkiye, 1987 referandumu ile gerek siyaseten ve gereksede hukuk düzeni bakımından normalleşme sürecine girince 2932 Sayılı Yasa 12 Nisan 1991 Tarih 3713 Sayılı Terörle Mücadele Yasası ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kaldı ki yasa yürürlükten kalkınca türkçe dışındaki diillerle yayın yapmaya yönelecek olan kişi ve kuruluşlar için uygulanacak bir hürriyeti bağlayıcı ceza içeren normatif bir düzenlemede kalmamıştır.

13.4.1994 tarihinde 3984 Sayılı Yasa ile Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunun ilk halinde Yayın ilkelerini düzenleyen 4’üncü maddede: “yayınların türkçe yapılması, ve ancak evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasında katkısı olan yabancı dillerin öğretilmesi veya bu dillerde haber iletilmesi amacıyla yabancı dilde yayın yapılabileceği” hükmü vardı. 4709 Sayılı Yasa ile Anayasanın 28’inci maddesinin ikinci fıkrasında 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile “Kanunla yasaklanmış bir dilde yayın yapılamayacağı” hükmü Anayasadan çıkarılmış bu değişikliği takiben 2002 yılında Mülga 3984 sayılı RTÜK Yasasında 4771 Sayılı Yasa ile düzenleme yapılmıştır. Düzenleme: “kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir” şeklindedir. Bu düzenleme Türkiye için devrim olmuştur. Her ne

kadar Anayasadaki Türklük tanımından hareketle GÖZLER’inde tespiti üzerine: “ *Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür şeklinde hüküm yer alsa bile resmi dilin devletle olan ilişkiler kapsamında kullanılacağı bir kez daha açığa çıkmıştır. Bugün Türk vatandaşları bakımından devletle olan resmi ilişkilerinin dışında gündelik yaşamda resmi dilde konuşma zorunluluğunu içeren herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.*”³⁰⁶

6112 Sayılı RTÜK Yasasında da Mülga 3984 Sayılı Kanundaki düzenleme korunmuştur. 6112 Sayılı Yasanın 5’inci maddesine göre: “Yayın hizmetlerinin Türkçe yapılması esastır. Ancak Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Yayınlar seçilen dilin kurallarına uygun olarak yapılmak zorundadır. Bu yayınlara ilişkin usul ve esaslar Üst Kurulca yönetmelikle belirlenir” hükmü yer almıştır..

6112 Sayılı RTÜK Yasasının yayın hizmet ilkelerini düzenleyen 8’inci maddesinin m bendine göre: “Türkçenin, özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamak zorundadır; dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez” denilmektedir.

Genel ve Tematik Yayınları düzenleyen 6112 Sayılı RTÜK Yasasının 14. Maddesinin 3’üncü fıkrası ise: “Genel ve tematik içerikli yayın yapan televizyon kuruluşlarının, çocuk yayınlarında çizgi filmlere yer vermeleri hâlinde, çizgi filmlerin en az yüzde yirmisinin, diğer çocuk programlarının en

³⁰⁶Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, s.113-115.

az yüzde kırkının Türkçe dilinde üretilmiş yapım olması ve Türk kültürünü yansıtması zorunludur” hükmüne yer vermektedir.

Aksi yayınlara 6112 Sayılı RTÜK Yasasının 32’inci maddesi kapsamında önce uyarı cezası verilmekte ihlalin devamı halinde ise para cezası verilmektedir.

Kamu yayıncılığı bakımından ele alındığında Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kanunu’nun 21’inci maddesinde yapılan düzenlemeyle Türkiye Büyük Millet Meclisi ve açıköğretim yayınları ile eğitim ve öğretim amaçlı yayınlar ve diğer yayınlar düzenlenmektedir. İlgili hükmün son fıkrasında: “Kurum tarafından Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir” düzenlemesine yer verilerek yukarıda izah edilen 2002 düzenlemesine paralel düzenlemeleri içeren 18 Aralık 2002 gün 24967 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Radyo Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik çıkartılmış, Yönetmeliğin 5’inci maddesinde : “bu kapsamda Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerdeki yayın, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu tarafından yapılır” hükmüne yer verilmiştir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise Üst Kurul ile TRT arasında düzenlenecek bir protokolle Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun maddi katkıları ve TRT’nin olanakları ölçüsünde, mülki amirlerin görüş ve talepleri de dikkate alınarak, bu dil ve lehçelerde yayın yapılması ve bu yayınların izleyici-dinleyici profiline belirlenmesine yönelik çalışma yapılması sağlanır” denilmiştir.

Yönetmeliğin 5'inci maddesinin son fıkrasına göre: “Bu dil ve lehçelerde yapılacak radyo yayınları günde kırkbeş dakikayı ve haftada toplam dört saati, televizyon yayınları günde otuz dakikayı ve haftada toplam iki saati aşamaz. Televizyon yayınlarında içerik ve süre açısından bire bir olmak kaydıyla, programlar Türkçe alt yazıyla, radyo yayınlarında ise programın yayınlanmasını takiben Türkçe tercümesi verilmek suretiyle yapılır” hükmüne yer verilmiştir.

Yönetmeliğin 8'inci maddesinde: “Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerdeki yayınlar; hukukun üstünlüğüne, Anayasa'nın genel ilkelerine, temel hak ve özgürlüklere, milli güvenliğe, genel ahlaka, Cumhuriyet'in Anayasa'da belirtilen temel niteliklerine, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, 3984 sayılı Kanun³⁰⁷ ve bu Kanuna dayanılarak çıkartılan yönetmeliklerle düzenlenen esas ve ilkelere, Üst Kurul'un öngördüğü yükümlülüklerle, izin şartları ve taahhütlerine uygun olarak kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde yapılmak zorundadır. Bu yayınlar süresince, diğer yayınlar için kullanılan stüdyo düzeni değiştirilemez. Program sunucu ve spikerleri çağdaş kıyafetler içinde olmak zorundadırlar” hükümlerine yer verilmiştir.

25/01/2004 tarih 25357 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı

³⁰⁷ 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun İle Mülga Edilmiştir.

Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik ile Radyo Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak bu yönetmelikte tam anlamıyla ihtiyaçlara cevap vermemekyeydi.

Her iki Yönetmelikte farklı dil ve lehçelerdeki yayınlara ilişkin olarak yapılacak başvurulara getirdiği sınırlama ve yayın süreleriyle ilgili kısıtlamalar yüzünden tam olarak hayata geçirilememiştir. Bu bağlamda 2004 Tarihli Yönetmelik 13/11/2009 Tarih 27405 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Yeni yönetmelikte hükümler sadeleştirilmiş ve kamu yayıncılığı yoluyla farklı dil ve lehçelerde radyo televizyon yayınlarının önü tam anlamıyla açılmıştır. Yeni yönetmeliğin 5'inci maddesinde 2004 tarihli Yönetmelikte olduğu gibi radyo ve televizyon kuruluşlarına başvuru yapma imkanı getirilirken kamu ya da özel yayıncılık şeklinde bir ayırım yapmaksızın düzenleme ele alınmıştır. 2004 Tarihli Yönetmelikte olduğu gibi Yönetmeliğin 6'ıncı maddesinde süreklilik arz etmeyecek şekilde bu izni olmayan yayıncılarında müzik eserleri ve sinema filmlerine yer verebileceği hükmü korunmuştur. Ancak esas önemli olan nokta 2009 Tarihli yeni Yönetmelik ile farklı dil ve lehçelerde yapılacak yayınlarla ilgili olarak getirilen ve yayın sürelerini içeren kısıtlamalar kaldırılmıştır. (Radyo yayınları günde kırkbeş

dakikayı ve haftada toplam dört saati, televizyon yayınları günde otuz dakikayı ve haftada toplam iki saati aşamaz).

Tüm bu yasal düzenlemelerle birlikte 01.01.2009'da farklı dil ve lehçelerde yayın yapan ilk devlet kanalı TRT-6 Kürtçe yayına başladı. Bu yayının başlaması etnik problemlerin çözümü, hak ve özgürlüklerin genişletilmesi bakımından çok önemliydi. Daha sonra Türk dilinin yaygınlaşmasını sağlamak ve Türkiye'nin kendi hinterlandında daha etkin bir siyaset izlemesinin yolu olan Türkçe dilinde ve diğer Türk ırklarının dillerinde yayın yapacak olan bir kanal planlandı. Balkanlar'dan Orta Asya'ya, Ortadoğu'dan Kafkaslara 27 ülke ve 13 muhtar cumhuriyette yaklaşık 250 milyon nüfuslu bir coğrafyaya hitap edecek olan TRT Avaz, 21.03.2009'da yayın hayatına başlayarak Türkçe, Azerbaycan Türkçesi, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe ve Türkmençe programları yapacak şekilde yayınlarına başladı. 18 Mart 2010 tarihinde TRT Haber kanalı yayın hayatına başlarken, Arapça yayın yapan TRT –“ETTÜRKİYYE” Kanalı, Arap ülkelerinde en çok seyredilen kanal olmayı hedefleyerek 4 Nisan 2010 tarihinde yayına başladı.³⁰⁸

Tüm bu açılımlar devlet siyasetinin bir sonucudur. Bir ülkenin büyümesi siyasal ve ekonomik olmanın yanı sıra kültürel bir boyutta taşınmalıdır. Dil, kültürel yayılmanın en önemli adımıdır. Dolayısıyla Kanun ve Yönetmeliklerle farklı dillerde yayın yapılamayacağına ilişkin yasaklamalar kaldırılmış ve özgür yayıncılığın önü açılmıştır

³⁰⁸<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/s.aspx?id=tarihce.22.11.2012>

- Dilin Kullanımında Uyulması Gereken Kurallar

Yayın İlkelerini Düzenleyen 8'inci maddenin "m" bendine göre: "Türkçenin, özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamak zorundadır; dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez" denilmektedir. Kural bu olmakla birlikte televizyonlarda Türkçeye ilişkin bozulmanın nasıl başladığının tespiti gereklidir. Eski bir TRT çalışanı ve yapımcı Ömer Serim, "uyduruk Türkçe kullanımı" ile dile ilişkin bozulmaların ilk örneklerinin TRT'de gerçekleştiğini söylemektedir. Yabancı dizilerin Türkçeye çevirisi sırasında ortaya çıkan ağır dil yanlışlıklarının zamanla televizyon izleyicisinin alışkanlığı haline geldiğini ileri süren Serim, TRT yönetimlerinin de bu uygulamaya göz yumduğunu aktarmaktadır. Ömer Serim, denetim konusunda hassas olan TRT'de, denetim dairesine işin ehli olmayan kişiler atanınca Türkçe'nin bu noktaya geldiğini savunmaktadır. Ancak; Yazar'ın bir başka tespiti var ki; o da 1968'de sol sağ kavgalarının yoğun olduğu günler de dilin kullanımına ilişkin olarak bu kesimler arasında yaşanan gerilimin TRT'ye de yansımalarıdır. Başbakan Ecevit'in başını çektiği "Arı Türkçe" kullanımı uyduruk türkçe diye sağ kesimden tepki almaktaydı. Sağ iktidarlar döneminde atanmış TRT Genel Müdürleri yayımladıkları genelgeyle öztürkçe kullanımını yasakladılar.³⁰⁹

Yazar, yine özel kanalların ingilizce ad kullanarak kurulması ve yayın yapmasını da çok doğru bir yaklaşımla eleştirmektedir. Ancak özel kanalların

³⁰⁹Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.17-18.

ingilizce isim alamayacaklarına ilişkin RTÜK Yasası'nda herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Özel kanalların ingilizce isim alma meselesinin önüne geçilmelidir. RTÜK yasasına konulacak hükümlerle konunun önüne geçilebilecektir. TRT içinde yine bir öz denetim mekanizması varken özel kanallarda bu da yoktur. Ancak bu nokta da RTÜK'ün Türkçenin kullanımına özen göstermesi ve denetimi sıkılaştırması zorunludur.³¹⁰

n) Müstehcen olamaz.

o) Kişi veya kuruluşların cevap ve düzeltme hakkına saygılı olmak zorundadır.

ö) Bilgi iletişim araçları yoluyla yarışma veya lotarya içeremez, dinleyici ve seyircilere ikramiye verilemez veya ikramiye verilmesine aracılık edemez.

p) Medya hizmet sağlayıcı tarafından yapılan veya yaptırılan anket ve kamuoyu yoklamalarının, hazırlık aşamasından sonuçların ilânına kadar noter nezaretinde gerçekleştirilmesi zorunludur.

r) Kişileri fal veya batıl inançlar yoluyla istismar edemez.

s) Toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen, kadınlara yönelik baskıları teşvik eden ve kadını istismar eden programlar içeremez.

ş) Şiddeti özendirici veya kanıksatıcı olamaz.

³¹⁰Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.19, 60.

(2) Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılmadan yayınlanamaz.

(3) İsteğe bağlı yayın hizmeti sağlayıcıları, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimini olumsuz etkileyebilecek nitelikteki yayın hizmetlerinin, bunların bu tür hizmetleri normal şartlar altında duymayacakları ve görmeyecekleri şekilde sunulmasını sağlamakla yükümlüdür.

C. YAYIN HİZMETLERİNDE TİCARİ İLETİŞİM

6112 Sayılı RTÜK Yasasının tanımlar başlıklı 3'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının "z" bendinde *Ticari İletişim* kavramı düzenlenmektedir. *Ticari iletişim*: Radyo ve televizyon reklamları, program desteklemesi, tele-alışveriş ve ürün yerleştirmeyi de kapsamak üzere, ekonomik bir faaliyette bulunan gerçek veya tüzel kişinin, ürün, hizmet veya imajını, doğrudan veya dolaylı olarak tanıtmak amacıyla tasarlanmış sesli veya sessiz görüntülerin bir ücret veya benzeri bir karşılıkla ya da öz tanıtım amacıyla bir programla birlikte ya da bir program içine yerleştirilerek verilmesini" ifade etmektedir.

3'üncü maddenin 1'inci fıkrasının "g" bendinde ise *Gizli Ticari İletişim* kavramı yer almaktadır. Yapılan tanıma göre *Gizli Ticari İletişim*: "Medya hizmet sağlayıcı tarafından reklam yapmak maksadıyla veya kamuyu yönlendirebilecek şekilde; mal veya hizmet üreticisinin faaliyetinin, ticarî markasının, adının, hizmetinin ve ürününün reklam kuşakları dışında ve reklam yapıldığına ilişkin açıklayıcı bir ses veya görüntü bulunmaksızın

programlarda sözcükler veya resimler ile tanıtılmasını” ifade etmektedir. Gizli ticari iletişim; gizli reklam veya ürün yerleştirme biçiminde karşımıza çıkarken, bilinçaltı reklam adı verilen subliminal mesaj barındıran reklamlardır. Subliminal mesaj veya bilinçaltı mesaj, başka bir objenin içine gömülü olan bir işaret ya da mesajdır ve normal insan algısı limitlerinin altında kalmak, o anda fark edilmemek üzere tasarlanmıştır. Subliminal mesajlar insanın bilinçli dikkati tarafından fark edilemezler, ancak bu mesajların insanın bilinçaltını etkiledikleri ileri sürülmektedir. Subliminal teknikler reklamcılık ve propaganda alanlarında sıklıkla kullanılmaktadır.³¹¹

Gizli reklam da ürünle hiç ilgisi olmayan bir program da ürünün reklamının yapılması faaliyeti karşımıza çıkmaktadır. Televizyon dizlerinde ya da sabah kuşağın da yer alan kadın programların da sıkça yapılmaya çalışılan bu harekette diziyile ya da programla ilgisi olmayan bir ürün, gizliden gizliye dizinin ya da programın içine yerleştirilmektedir. Oyuncunun elinde bir kitap okuması ve kitabın yazarının ve isminin gösterilmesi, mutfakta bir gazlı içecek veya meyve suyu markasının görülmesi gizli reklam örneğidir. Ürün yerleştirme ise 6112 sayılı yeni RTÜK Yasası ile yürürlüğe girmiştir. Bu faaliyet daha önce yasak bir faaliyet iken bugün serbest hale getirilmiştir. Sinema ve televizyon için yapılmış filmler, diziler ile spor ve genel eğlence programları ile sınırlı olmak üzere yasaklanmamış ürünlerin bedel karşılığı reklamını yapma faaliyetidir. Yukarıda açıkladığımız, bilinçaltı reklam veya İngilizce ifadesiyle “subliminal advertisement”, yönteminde tüketici, belli

³¹¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Subliminal_mesaj 26.04.2014

teknikler kullanılarak farkında olmadan yönlendirilmektedir. Objelere yazı ve şekil gömme, ters yazılmış yazılar, takitoskop makinası kullanımı, 25. kare tekniğinin kullanımı yoluyla kitlelerin algısına bazı düşünceleri veya davranış biçimlerini yerleştirip onları yönlendirmek esastır. Takitoskop makinasının reklam alanının da kullanılması, 16 Eylül 1957 tarihine rastlamaktadır. Sinema sahibi James Vicary'nin bir film'de bu makina vasıtasıyla yerleştirdiği yazılar sonucu coca-cola, patlamış mısır satışlarını patlattığını görmekteyiz.³¹²

Yayın Hizmetlerinde Ticarî İletişim'i düzenleyen 9'uncu madde de ticari iletişim üzerine getirilmiş yasaklar ve gizli ticari iletişimin yapılamayacağı durumlar ele alınmıştır. Maddeye göre:

- (1) Ticarî iletişim, yayın hizmetinin diğer unsurlarından görsel ve işitsel olarak kolayca ayırt edilebilir olmak zorundadır.
- (2) Ticarî iletişimde bilinçaltı teknikleri kullanılamaz.
- (3) Gizli ticarî iletişime izin verilemez.
- (4) Haber bülteni ve haber programlarını düzenli olarak sunan kişilerin görüntü veya seslerine ticarî iletişimlerde yer verilemez.
- (5) Ticarî iletişim, medya hizmet sağlayıcının editoryal bağımsızlığını ve program içeriğini etkileyecek şekilde kullanılamaz.
- (6) Ticarî iletişim, 8 inci maddede belirlenen esas ve ilkeler saklı kalmak kaydıyla (8'inci madde Yayın Hizmet İlkeleri'ni düzenlemektedir ;
 - a) Adalet, hakkaniyet ve dürüstlük ilkelerine uygun olmak,

³¹²Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, Beta Basım Yayım, 2. Baskı, İstanbul, 2012, s.42-45.

- b) Cinsiyet, ırk, renk veya etnik köken, tabiiyet, din, felsefî inanç veya siyasî düşünce, özürlülük, yaş ve herhangi bir ayrımcılığı içermemek veya teşvik etmemek,
- c) Yanıltıcı olmamak ve tüketicinin çıkarlarına zarar vermemek,
- d) Çocukların fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimine zarar vermemek, deneyimsizliklerini veya saflıklarını istismar ederek, çocukları bir ürün veya hizmeti satın almaya veya kiralamaya doğrudan yönlendirmemek; çocukları reklamı yapılmakta olan ürün veya hizmetleri satın almak için ebeveynlerini veya başkalarını ikna etmeye doğrudan teşvik etmemek; çocukların ebeveynlerine, öğretmenlerine veya diğer kişilere duyduğu güveni istismar etmemek veya sebepsiz olarak çocukları tehlikeli durumlarda göstermemek,
- e) Kadınların istismarına yönelik olmamak,
- f) Sağlık, çevre ve güvenliğe zarar verecek davranışa teşvik etmemek,

zorundadır.

(7) Genel beslenme diyetlerinde aşırı tüketimi tavsiye edilmeyen gıda ve maddeler içeren yiyecek ve içeceklerin ticarî iletişimine, çocuk programlarıyla birlikte veya bu programların içinde yer verilemez.

(8) Ticarî iletişim yayınlarının ses seviyesi diğer yayın bölümleri ile aynı seviyede olmak zorundadır.

9'uncu madde de ticari iletişim üzerine yapılan bu düzenlemeler, aşağıda incelemesini yapacağımız tele- alışveriş ve reklam kavramlarıyla bir bütünlük göstermektedir.

D. TELEVİZYON VE RADYO YAYIN HİZMETLERİNDE REKLAM VE TELE-ALİŞVERİŞ

1. Reklam ve Telealışveriş Nedir?

Reklam sözcüğü latince kökenlidir. Latinedeki çağırma anlamına gelen clamere fiilinden türetilmiştir. İngilizce'de ki karşılığı ise advertisement sözcüğüdür.³¹³ Türk Dil Kurumu'nun, Türkçe'de batı kökenli kelimeler sözlüğüne baktığımızda reklamın dilimize Fransızca'dan geldiğini görmekteyiz. Kavram olarak reklam ise: "Bir şeyi halka tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle sürümünü sağlamak için denenen her türlü yol" 'dur.³¹⁴ Ya da gayri resmi bir tanım verecek olursak, Sir Winston Churchill'in ifadesiyle: "Reklam, insanların tüketici gücünü besler. İnsanların daha iyi evler, daha iyi giysiler, daha güzel yemekler hedefini amaç edinmesini sağlar. İnsanın çalışma gücünü ve üretimini kamçılar". Bu tanım kapitalizmin felsefesini de en güzel şekliyle özetlemektedir. Reklam, tanıtımdan öte, kapitalizmin en temel aracıdır.³¹⁵

³¹³ Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.21.

³¹⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&arama=kelime&guid=TDK.BATI.535b18148367c4.71455198_26.04.2014, http://www.nedirnedemek.com/reklam-nedir-reklam-nedemek_25.04.2014

³¹⁵ Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.57.

Tele – Alışveriş kavramı ise: 6112 sayılı Yasanın tanımlar başlıklı 3'üncü maddesinin "ü" bendinde kaleme alınmıştır. Tanıma göre: "Tele-alışveriş: Taşınmazlar, hak ve yükümlülükler dâhil olmak üzere, mal veya hizmetlerin bir ücret karşılığında temini amacıyla kamuya yönelik doğrudan arz yayını" ifade etmektedir. Tele – alışveriş, bir arz türü olmakla birlikte bir reklam türüdür aynı zaman da. Televizyon üzerinden satış faaliyetini kapsamı nedeniyle tele-alışveriş adıyla adlandırılmaktadır. Aynı şekil de radyo ve internet üzerinden de satış işlemleri gerçekleştirilebilmektedir.

Bir ürünün kaliteli olması aynı zamanda hemen satın alınacağı anlamına gelmemektedir. Modern zaman da oluşan tüketici algısı aynı zaman da alacağı ürünün bir prestij veya statü simgesi olmasını da aramaktadır. İnsan davranışlarını siyasi, kültürel, ekonomik, psikolojik yönden etkileyen bir çok parametre ortaya çıkınca ve buna ilaveten iletişim teknolojisi devreye girince reklam, sıradan bir pazarlama aracı olmaktan çıkmıştır.³¹⁶

Reklam, bir iletişim yöntemidir. İletişimin ticari yönünü temsil etmektedir. Kitleyle, reklam kanalıyla iletişim kurulacak, toplumun değişik katmanlarına istemediği anlarda bile mesajlar gönderilebilecektir. Topluma asla rastgele gönderilen bir mesaj değildir. Bir sistematiği vardır. Planlıdır. Reklamı yapan kuruluş, mesajı ve gönderilecek yer çok öncesinde belirlidir.

³¹⁶ Kübra Karaosmanoğlu – Oya Dinçer Durmuş, "**Reklamlar Aracılığıyla Değişen Genç Ebeveyn Kimlikleri**", Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.218-219.

Radyo reklamları dışında görselliği yoğun bir iletişim aracıdır. Amaç bireyi pazarlanmak istenen “şey” ‘e ikna etmektir.³¹⁷ Dolayısıyla reklam bir haberleşme aracı olarak tarihin en eski zamanların da kullanılmış bir yöntemdir.

Reklamın tarihçesine kısaca baktığımız da ilk göz atmamız gereken yer, yazılı basın öncesi dönemdir. Basın kavramının olmadığı devirlerde de reklam kavramına rastlayabiliriz. Yazılı reklamın başlangıcı kesin olarak bilinmemektedir. Sesli reklam diyebileceğimiz, çığırkan veya tellallar vasıtasıyla yapılan reklamlar, ilk reklam şekli olarak kabul edilmektedir. Reklamın ilk hali bu olmakla birlikte yazılı ilk reklam örneği olarak milattan önce 3000’de Thebes harabelerinde bulunan bir yazıtta kaçan köleyi bulana bir altın verileceği yönündeki ilan ilk yazılı ilan olarak kabul edilmektedir. İlk gazete reklamı 1525 yılında Almanya’da bir ilaç reklamıdır. 1812’de İngiltere’nin Londra şehrinde ilk reklam acentesi kurulmuş iken, 1842’de Amerika’da ilk reklam ajansı kurulmuştur.³¹⁸

Osmanlı’da reklam içeren ilk gazete Fransızların çıkardığı ”Spectatuer Oriental” isimli gazetedir. 1840’lardan itibaren İlk özel türkçe gazete “Ceride-i Havadis” vd. gazetelerde reklamlar önemli yer tutmuş ve ticari gelir aracı olmuştur. II. Meşrutiyet’in ilanını takiben 1909 yılında İstanbul’da ilk reklam ajansı kurulmuştur. İlançılık Kolektif Şirketi adındaki bu ajans yabancı

³¹⁷ Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.82-87.

³¹⁸ Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.3-16.

ortaklıklı bir yapıdır.³¹⁹ Televizyon ve Radyo reklamlarıyla yazılı basında yer alan reklamları karşılaştığımızda televizyona verilen reklamların yazılı basına göre daha pahalı olduğunu görebiliriz ancak tam tersi radyo reklamlarında yazılı basına verilen reklamlara nazaran daha ucuz kalmaktadır.³²⁰

Televizyonda reklamın tarihçesine bakıldığında ilk reklamlar ABD’de ortaya çıkmıştır. 1939 tarihinde Amerikan NBC kanalı bu alanda öncülük etmiştir. İlk zamanlarda canlı çekilen reklamlar, daha sonraları profesyonelleşme ile reklam film çekimlerine dönmüştür.³²¹

İtalya, batı ülkeleri içerisinde televizyonun reklam gelirlerinin %50’sinden fazlasını aldığı tek ülkedir.³²² Farnsa’da 70’lerin sonuna kadar reklamlarla ilgili çok ciddi sınırlamalar getirilmiştir. Bu dönemde marka adı olan reklamlar yasaklanmıştır.³²³

Türkiye’de radyoların reklama açılması ilk başta mümkün olmamıştır. Zorlamalar karşısında 3/12/402 Sayı ve 27.1.1951 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesiyle radyolar reklama açılmıştır. Devamında ise: gazete ve dergilere ilan verme hakkı ise Bakanlar Kurulu Kararıyla Resmi ilanlar Şirketi’ne geçmiştir 7 Ocak 1961’de 195 Sayılı Yasayla Basın İlan

³¹⁹ Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.5, 16.

³²⁰ Michael Kuyucu, **Türkiye’de Medya Ekonomisi**, s.43-45.

³²¹ Michael Kuyucu, **Türkiye’de Medya Ekonomisi**, s.122.

³²² Özgür Gönenç, **Medya Dünyası**, s.113.

³²³ Semih Tuğrul, **Türkiye’de Televizyon Ve Radyo Olayları**, s.29-30.

Kurumu'nun kurulması ile resmi ve yabancı kaynaklı ilanlar artık burada yayımlanacaktır.³²⁴

Yazılı basın ve radyodan sonra hem göze hem de kulağa hitap eden ve izlenmesi için hiçbir temel eğitime ihtiyaç duyulmayan televizyon, reklam dünyası bakımındanda Türkiye'de yayımlandığı ilk günden itibaren önemli bir konum elde etmiştir. UNESCO'nun yaptırdığı bir araştırmaya göre ABD'den sonra en çok televizyon izleyen ülke Türkiye'dir. Bu ortam da reklam denilen aracın kendisine yer bulmaması imkansızdır.³²⁵

İlk reklamlar TRT tarafından yayımlanmış ve TRT reklam yayımlamak için ihale düzenlemiştir. Daha önceki deneme süreleri katılmazsa Türkiye'de reklam yayınları 3 Mart 1972 tarihinde başlamıştır. Özel Kanalların kurulmasıyla TRT'nin reklam gelirlerindeki payı düşmüş ve TRT zarara girmiştir. Yapılan hesaplamada TRT'nin reklam pastasındaki payı %43'ten %27'ye düşmüştür. Televizyon reklam türleri arasında program sponsorluğu, spot reklamlar, "banner" reklam olarak adlandırılan, program esnasında ekran altında görülen sanal reklamlar sayılabilir.³²⁶

Reklam sektörü, reklamverenleri, reklam ajanslarını, medya ajanslarını, reklam mecralarını ve reklamın üretiminde rol oynayan yapımcıları kapsamaktadır. Reklamcılar Derneği verilerine göre reklam

³²⁴Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.12.

³²⁵**Kübra Karaosmanoğlu – Oya Dinçer Durmuş, "Reklamlar Aracılığıyla Değişen Genç Ebeveyn Kimlikleri"**, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.223.

³²⁶Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.117, 124.

sektörü, reklam ajansları ve medya planlama ajansları olmak üzere 100'e yakın kurumsallaşmış şirket ve 30'a yakın yapımcı şirketten oluşmaktadır.³²⁷

Reklamlar, beraberinde rating adı verilen tartışmalarıda alevlendirmiştir. İzlenme oranları reklam pastasının dağılımını belirlemektedir. 1980 ile 1990 arasında tek kanal döneminde tüm reklam payı TRT'nin elindedir.

Televizyonda reklam bugün bir rekabet konusudur. 23 tane ulusal kanalın olduğu ülkemizde reklam alma yarışına giren ulusal kanallar fiyatlarını kırmak durumunda kalıyorlar. Reklam pastasından pay kapmak için uzun süreli reklam anlaşmaları yapmak durumunda kalan bu kanallar ister istemez RTÜK denetimine takılmıştır. Tek bir program içerisinde uzun süren reklam verme politikasından zaman içerisinde vazgeçmek zorun kalan bu kanallar reklamları gün içerisinde zaman dilimlerine yaymıştır.³²⁸

Televizyon ve radyoda yayımlanan reklamları çeşitli sınıflandırmalara tabi tutabiliriz. Televizyon reklamlarına baktığımız da; yayın şekline göre reklamlar: kuşak reklamlar, kuşak dışı reklamlar, bant reklam, sanal reklam, advertorial şeklinde sıralanırken, yayın süresine göre televizyon reklamları: hareketsiz reklam, hareketli reklam, özel tanıtıcı reklam şeklinde sıralanabilir. Kuşak reklamlar: bir kuşak içinde yer alan ve yayından önce reklam olduğu belirtilen ve art arda yayımlanan reklamlardır. Kuşak dışı reklam ise: reklam

³²⁷ Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi**, s.85. <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf>, 12.02.2014

³²⁸ Faruk Bayhan, İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım, s.54.

kuşağının dışında yer alan ve “bu bir reklamdır” ibaresi kullanılarak reklam süresi uzatılan reklamlardır. Bant reklam: Bant içinde program görüntüsüyle verilen, ses ve söz kullanımına yer verilmeyen, küçük bir efektle bile sunulabilen reklamdır. Sanal reklam: program sırasında sanal olarak marka ya da logo kullanımınıdır. Advertorial ise: Alışlagelmiş reklam süresini aşan, ürün veya hizmet hakkında daha fazla bilgi veren bilgilendirici reklamlardır.

Yayın süresine göre reklamlar ise: hareketsiz reklam, hareketli reklam ve özel tanıtıcı reklam olmak üzere üç kısma ayrılabilir. Hareketsiz reklam: içinde hareket olmayan tek görüntü ve bu görüntüye yönelik on saniyenin üzerinde olmayan reklam türüdür. Hareketli reklam: 15 saniyeden 60 saniyeye kadar olan, müzik, söz ve görüntüden yararlanarak hazırlanan reklamdır. Özel tanıtıcı reklam ise: 10 dakikadan 40 dakikaya kadar, kültür, sanat, eğitim, turizm alanında mesajları içeren reklamlardır.³²⁹

Radyo reklamları bakımından dört tür reklam türü vardır. Reklam ve kamu ilanı, müzikli ve dramatik yapıli reklam, programli reklam, özel tanıtıcı reklam programları şeklinde sıralanabilir. Reklam ve kamu ilanı: spiker tarafından okunan reklam duyurusudur. Müzikli ve dramatik yapıli reklam: reklam ajansının hazırladığı, müziğin ve dramatik öğelerin olduğu reklamlardır. Programli reklam: içinde eğitici ve elendirici program bölümüyle birlikte reklamların bulunduğu reklam türüdür. Özel tanıtıcı reklam ise: Bir

³²⁹Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.226-227.

ürün ya da hizmetin tanıtımı için kültür, eğitim ve turizm hizmeti için hazırlanmış olan reklamlardır.³³⁰

2. Reklam ve Tele-alışveriş Hakkında Öngörülen Yasal Mevzuat

Uluslararası reklam uygulama kuralları bizzat ICC (Uluslararası Ticaret Odası) tarafından çıkarılmaktadır. Reklam verenin, reklamcının, tüketici – müşteri ilişkilerini ve topluma karşı sorumluluklarını düzenleme amacıyla 1937’den beri yenilenen bir metindir.³³¹

Ulusal düzeyde ise sadece radyo televizyon yasasıyla sınırlı olmamak üzere bir çok yasal mevzuatta reklama ilişkin olarak çeşitli düzenlemeler ve sınırlamalar getirilmiştir. Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa’dan, Kozmetik Yasası’na, Gözlükçülük Yasası’ndan, Sanal Ortamda Oynatılan Talih Oyunları’na kadar her türlü yasa da bu hükümlere yer verilmiştir. Aşağıda RTÜK Yasası başta olmak üzere bazı önemli hükümlere yer verilmiştir.

Televizyon ve radyo yayın hizmetlerinde **reklam ve tele-alışveriş**, 6112 sayılı Yasanın 10’uncu maddesinde kaleme alınmıştır. Maddeye göre:

”Televizyon ve radyo yayın hizmetlerinde reklamlar ile tele-alışveriş, sesli ve/veya görüntülü bir uyarıyla açıkça fark edilebilecek ve program hizmetinin diğer unsurlarından kolaylıkla ayırt edilebilecek biçimde düzenlenir

³³⁰ Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.228-230.

³³¹ Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.368.

. “Tele-alışveriş yayınları hariç her türlü reklam yayınlarının oranı, bir saat başından bir sonraki saat başına kadarki yayın içinde yüzde yirmiye aşamaz”. “Yüzde yirmiye, program desteklemesi ve yayıncının kendi programlarının tanıtımlarına ayrılan süre ile ürün yerleştirme dâhil değildir. Program tanıtımlarının oranı, bir saat başından bir sonraki saat başına kadarki yayın içinde yüzde beşi aşamaz”. “İkinci fıkrada belirtilen süreden bağımsız olarak, sesli ve görüntülü bir uyarı ile açıkça belirtilerek, kesintisiz en az onbeş dakika süreyle tele-alışveriş yayını yapılabilir. Bu yayının süresi bir gün içinde toplam bir saati aşamaz”. “Ücretsiz yayınlanan ve Üst Kurul tarafından tavsiye edilen kamu hizmeti duyuruları reklam sürelerine dâhil edilmez”. “Reklam ve tele-alışveriş yayınları, programların arasına veya programın bütünlüğü, değeri ve hak sahiplerinin hakları zedelenmeyecek biçimde bir program içine yerleştirilebilir. Bağımsız bölümlerden oluşan programlarda veya devre araları içeren spor programları ve benzer yapıdaki olay ve gösteri programlarında, reklam ve tele-alışveriş yayınları bölüm veya devre aralarına yerleştirilir”. “Sinema ve televizyon için yapılmış filmler ile haber bültenleri ve çocuk programları, planlanan yayın süreleri otuz dakikadan fazla olması hâlinde, her otuz dakikalık yayın süresi için bir kez olmak üzere reklam ve tele-alışverişle kesilebilir”. “Dinî tören yayını içine hiçbir şekilde reklam ve tele-alışveriş yayını yerleştirilemez”. “Münhasıran reklam, tele-alışveriş ve öz tanıtım yayınlarına ayrılmış televizyon ve radyo yayın hizmetlerine bu madde hükümleri uygulanmaz”. “Bu maddenin uygulanmasına ilişkin diğer hususlar Üst Kurulca yönetmelikle düzenlenir”.

Belirli ürünlerin ticarî iletişimi'ne ilişkin yasaklar 6112 sayılı Yasanın 11'inci maddesinde kaleme alınmıştır. 11'inci maddeye göre : “Alkol ve tütün ürünleri için hiçbir şekilde ticarî iletişime izin verilemez. Reçeteye tabi ilaçlar ve tedaviler hakkında ticarî iletişim yapılamaz. Reçeteye tabi olmayan ilaçlar ve tedavilerin reklamları dürüstlük ilkesi çerçevesinde, gerçeği yansıtan ve doğrulanması mümkün unsurlardan oluşacak şekilde hazırlanır. İlaçlar ve tıbbi tedaviler için tele-alışverişe izin verilemez.

Program desteklemesi kavramına **6112 sayılı yasanın** 12'inci maddesinde yer verilmiştir. “Bir program tamamen veya kısmen destek görmüşse, bu husus programın başında, program içindeki reklam kuşaklarına giriş ve çıkışta ve programın sonunda uygun ibarelerle belirtilir. Program tanıtımlarında programı destekleyene atıfta bulunulamaz. Desteklenen programlarda, destek verene veya üçüncü bir kişiye ait mal ve hizmetlere atıfta bulunulamaz ve bunların alınması, satılması ve kiralanması teşvik edilemez. Programlar, ticarî iletişimi yasaklanmış olan mal ve hizmetlerin üretimi veya satışıyla iştigal eden gerçek ve tüzel kişilerce desteklenemez. Tıbbi ürünleri üreten, pazarlayan veya satan ya da tıbbi tedavileri pazarlayan veya sunan gerçek ve tüzel kişilerin program desteklemesinde bulunması hâlinde, gerçek ve tüzel kişilerin ismi, markası, logosu veya imajı program desteklemesinde kullanılabilir; ancak gerçek ve tüzel kişilerin üretim veya satışını yaptığı reçeteye tabi tıbbi ürünler veya tıbbi tedaviler kullanılamaz. Haber bülteni ve dinî tören yayınlarında program desteklemesine izin verilemez. Program desteklemesinin, medya hizmet sağlayıcının editoryal bağımsızlığını ve sorumluluğunu etkilemesine izin verilmez. Programın

başında, program içindeki reklam kuşaklarına giriş ve çıkışta ve programın sonunda program desteklemesi yapıldığı belirtilirken, programı destekleyenin ürün veya hizmetlerinin kiralanması veya satın alınması doğrudan teşvik edilemez ve ürün veya hizmetlere aşırı vurgu yapılamaz.

Ürün yerleştirme ise 6112 sayılı Yasanın 13'üncü maddesinde kaleme alınmıştır. Maddeye göre: "Sinema ve televizyon için yapılmış filmler, diziler ile spor ve genel eğlence programları haricinde, yayınlarda ürün yerleştirmeye yönelik uygulamalara yer verilemez. Ürün yerleştirme uygulamaları ticarî iletişimle ilgili düzenlemelere tabidir. Üst Kurul tarafından belirlenecek şartlarda, belirli mal ve hizmetlerin ücretsiz olarak program içine dâhil edildiği durumlarda da ürün yerleştirmeye izin verilebilir. Ürün yerleştirmenin, medya hizmet sağlayıcının editoryal bağımsızlığını ve sorumluluğunu etkilemesine izin verilmez. Ürün yerleştirmede, ürün veya hizmetlerin kiralanması veya satın alınması doğrudan teşvik edilemez ve ürüne aşırı vurgu yapılamaz. İzleyiciler, programın başında, sonunda ve reklam arası sonrasında program başladığında, ürün yerleştirmenin varlığı hakkında açıkça bilgilendirilir. Haber bültenlerinde, çocuk programlarında ve dinî programlarda ürün yerleştirmeye izin verilmez. Ticarî iletişimi yasaklanmış ürünlerin ürün yerleştirmede kullanılmasına izin verilmez." Yukarıdaki yasal hükümlere ilaveten Yayın Hizmetlerinin Usul Ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik'te de reklam, tele – alışveriş, program desteklemesi ve ürün yerleştirme konularıyla ilgili diğer düzenlemeler kaleme alınmıştır. 02.11.2011 Tarih, 28103 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yayın Hizmetlerinin Usul Ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik, 03.04.2014, 28961

Sayıllı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle kimi bazı hükümleri bakımından değişikliğe uğramıştır.

Tele-alışveriş yayın hizmeti ilkeleri adlandırmasıyla 9'uncu maddeden sonra gelmek üzere 9/A maddesi eklenmiştir. Madde düzenlemesinde yeni Tüketici Yasası etkisi açıktır.

MADDE 9/A – (1) Tele-alışveriş yayınlarında, bu Yönetmeliğin 9 uncu maddesinde yer alan genel esaslar saklı kalmak kaydıyla;

a) Tüketicinin doğru tercihler yapabilmesini sağlamak amacıyla, ürün veya hizmete ilişkin kesin bilgiler verilir ve izleyiciler yanılgıya düşürülemez.

b) Ürüne ait üretici firma ve üretim yeri bilgileri verilir.

c) Gerçek dışı olarak "ilk kez", "son", "sadece tek bir sefer", "sınırlı satış", "hepsi satılmak üzere-satıldı satılacak" gibi ifadelerle izleyici ürünü satın almaya teşvik edilemez.

ç) Bilimsel ve istatistiki bilgiler çarpıtılamaz. Klinik test ya da ürünün performansına dair test sonuçları, bu sonuçların resmî bir kurum tarafından onaylanmış veya akademik ve bilimsel dergi gibi yerlerde yayınlanmış olması şartıyla sınırlı olarak verilebilir.

d) Herhangi bir ürünün sağlık beyanı ile ilaç gibi algılanmasına sebebiyet verecek ifadeler kullanılamaz. Gıda takviyesi niteliğindeki ürünlere ilişkin her çeşit memnuniyet ve teşekkür yazısı ya da kişilerin başından geçen ürün tecrübesini anlatan ifade ve görsel sunumlar kullanılamaz. Ürünün

kullanılmaması halinde sağlığın olumsuz etkileneceği beyanlarına yer verilemez.”

Reklam faaliyeti sadece RTÜK yasasında düzenlenmemiştir. Yukarıda ki hükümler dikkate alındığın da, reklamın doğasında yer alan ikna etme amacının kötüye kullanılması halinde konulmuş sınırlamalar başka yasalarda da hüküm altına alınmıştır. Söz konusu olan reklam faaliyeti özünde bir ticari faaliyettir. Bu faaliyetin 3 temel sujesi bulunmaktadır. Reklamıveren, reklamı üreten ve reklamı yayımlayandır. Reklamı üreten reklam ajansı olarak isimlendirilebilir.³³² Reklam verenle reklam ajansı arasında yapılan sözleşme bir özel hukuk sözleşmesi niteliğindedir. Gerek Türk Borçlar Yasası ve gerekse de Fikir ve Sanat Eserleri Hakkındaki Yasa uyarınca sözleşme bir eser sözleşmesidir. Dolayısıyla reklam sözleşmesi adı altında yapılan sözleşmede reklam verenle reklam ajansı arasındaki ilişkilerin bu yasalar kapsamında ele alınması sonucunu doğurmaktadır.

Reklamın muhatabı olan kitle, aynı zamanda hukuken tüketici konumundadır. 28.11.2013 tarih 28835 sayılı resmi gazetede yayımlanan 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa'nın 1'inci maddesinde, Yasanın amacına yer verilmiştir. Maddeye göre: “Bu Kanunun amacı; kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirmek ve bu konulardaki politikaların

³³²Muazzez Babacan, **Nedir Bu Reklam?**, s.88-91, 95.

oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemektir". Reklam, mal ve hizmet satım yolu olduğuna göre reklam ve buna bağlı konularda tüketicinin korunması hakkındaki Yasanın ilgili hükümlerinin uygulama alanı ortaya çıkmaktadır. Reklamın doğasında tüketmek ve tüketimi hızlandırmak egemendir. Böyle bir ortamda tüketicinin korunmasını sağlayacak yasal düzenlemeler bu Yasa'da kaleme alınmıştır.

Ticari reklamın düzenlendiği 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa'nın 61'inci maddesine göre:

"Ticari reklam, ticaret, iş, zanaat veya bir meslekle bağlantılı olarak; bir mal veya hizmetin satışını ya da kiralanmasını sağlamak, hedef kitleyi oluşturanları bilgilendirmek veya ikna etmek amacıyla reklam verenler tarafından herhangi bir mecrada yazılı, görsel, işitsel ve benzeri yollarla gerçekleştirilen pazarlama iletişimi niteliğindeki duyurulardır".

"Ticari reklamların Reklam Kurulunca belirlenen ilkelere, genel ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına uygun, doğru ve dürüst olmaları esastır".

"Tüketiciyi aldatıcı veya onun tecrübe ve bilgi noksanlıklarını istismar edici, can ve mal güvenliğini tehlikeye düşürücü, şiddet hareketlerini ve suç işlemeyi özendirici, kamu sağlığını bozucu, hastaları, yaşlıları, çocukları ve engellileri istismar edici ticari reklam yapılamaz".

"Reklam olduğu açıkça belirtilmeksizin yazı, haber, yayın ve programlarda, mal veya hizmetlere ilişkin isim, marka, logo veya diğer ayırt edici şekil veya ifadelerle ticari unvan veya işletme adlarının reklam yapmak

amacıyla yer alması ve tanıtıcı mahiyette sunulması örtülü reklam olarak kabul edilir. Her türlü iletişim aracında sesli, yazılı ve görsel olarak örtülü reklam yapılması yasaktır". Bu hüküm RTÜK yasası ile paralel ve uyumlu bir düzenleme olarak Tüketicinin Korunması ile ilgili yeni Yasa'da ele alınmıştır. Hüküm, gizli reklam yapma yasağına göndermede bulunmaktadır. Maddenin takip eden fıkraları da aşağıda belirtilmektedir:

"Aynı ihtiyaçları karşılayan ya da aynı amaca yönelik rakip mal veya hizmetlerin karşılaştırmalı reklamı yapılabilir". "Reklam verenler ticari reklamlarında yer alan iddiaların doğruluğunu ispatla yükümlüdür". "Reklam verenler, reklam ajansları ve mecra kuruluşları bu madde hükümlerine uymakla yükümlüdür". "Ticari reklamlara ilişkin getirilecek sınırlamalar ile bu reklamlarda uyulması gereken usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir" denilmektedir.

Yasanın Reklam Kurulu başlığını taşıyan 63'üncü maddesine göre: "Ticari reklamlarda uyulması gereken ilkeleri belirleme ve haksız ticari uygulamalara karşı tüketiciyi korumaya yönelik düzenlemeleri yapma, bu hususlar çerçevesinde inceleme ve gerektiğinde denetim yapma, inceleme ve denetim sonucuna göre durdurma veya aynı yöntemle düzeltme veya idari para cezası veya gerekli görülen hâllerde de üç aya kadar tedbiren durdurma cezası verme hususlarında görevli bir Reklam Kurulu oluşturulur. Kurul tedbiren durdurma kararı verme yetkisini Reklam Kurulu Başkanına devredebilir. Kurulun kararları Bakanlıkça uygulanır" denilmektedir. Yasanın 63'üncü maddesinin 2'inci fıkrasının "e" bendinde Radyo ve Televizyon Üst

Kurulunun görevlendireceği bir üyenin de kurul üyesi olarak görev yapacağı düzenlenmiştir. Dolayısıyla burada bakanlıktan kasıt Gümrük ve Ticaret Bakanlığı olmakla beraber hüküm RTÜK ve Bakanlık arasında koordineli çalışmayı öngörmektedir.

Eski 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa'ya uygun olarak ayrıca bir çok tebliği çıkarılmıştır. Medya ölçümü Araştırma Sonuçlarının Ticari Reklam Ve İlanlarda Kullanımına Dair Tebliğ, bir anlamda reklamın rating'inin nasıl işleyeceğine ilişkin düzenleme getirmektedir.³³³

6112 sayılı RTÜK Yasası'nın 41'inci maddesin de üst kurulun gelirleri arasında reklam gelirleri de kaleme alınmıştır. 41'inci maddenin "ç" bendine göre: "Medya hizmet sağlayıcılarının, program destekleme gelirleri hariç aylık brüt ticarî iletişim gelirlerinden ayrılacak yüzde üç paylar" sayılmıştır. 3984 Sayılı eski RTÜK Yasası dönemin eğitim patı ile birlikte %10 olan bu pay %3'e düşürülmüştür. Bu durum tüm medya hizmet sağlayıcılar için moral verici ve sektöre canlılık getiren bir gelişme olmuştur.³³⁴

E. TİCARİ İLETİŞİM GELİRLERİ

BBC gelirini televizyon ve radyo alıcıları için ödenen ruhsat ücretlerinden sağlamaktadır. BBC, yasadan kaynaklı olarak reklam geliri alamaz ve dış finansmanla yapılan programları yayımlama hakkı yoktur. Bu noktada BBC, ruhsat gelirlerini harcama bakımındanda bağımsız ve

³³³ Medya ölçümü Araştırma Sonuçlarının Ticari Reklam Ve İlanlarda Kullanımına Dair Tebliğ, Tebliğ No: TRKGM/98/94-95, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 2.10.1998, Sayı:23481.

³³⁴ http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=12e472bd-40b2-4467-87cc-6c39f575b42230.04.2014

hükümete karşı sorumsuzdur. Ruhsat gelirleri dışında dış ülkelere yapılan program satışı, film gelirleri yer almaktadır.³³⁵

El Cezire'nin gelirleri arasında Kanalın Kurucusu olan Katar Emiri Şeyh Hamid Bin Halife El Thani kuruluş sermayesi olarak verdiği 150 milyon doların yanı sıra her yıl kanala düzenli olarak para aktarmaktadır. Ama bunun dışında reklamlar, abonelik ücretleri, diğer şirketlerle yapılan anlaşmalar, satılan görüntüler ve haber paketleri yer almaktadır.³³⁶

Ülkemizde halk arasında şifreli kanal, ya da paralı kanallar adı altında anılan kablolu kanallar dışında ücretsiz bir şekilde yayın yapan karasal kanalların gelirlerini reklam gelirleri, sponsorluk gelirleri, sms gelirleri, ürün satış gelirleri, elde edilen cironun işletilmesinden kaynaklanan finansal gelirler, hazırlanan yapımların yurt dışına satılması gelirleri oluşturmaktadır. En başta prime-time adı verilen zaman diliminde yayımlanan bol ratingli türk yapımı dizilerin arap ve balkan ülkelerine satışından kaynaklı gelirler gösterilebilir. Kablolu yayın yapan ve izledikçe öde veya aylık abonelik sistemine dayanan kanalların Türkiye'deki ilk örneğini Cine 5 kanalı oluşturmaktadır. Daha sonra Tele On, Digiturk ve D-Smart tv kanalları kablolu yayın yapan türde kanallar olarak kurulmuştur. Futbol maçlarının yapılan ihaleler sonucu bu şifreli kanallara bırakılması kanallar için ciddi bir gelir kapısı oluşturmuştur.³³⁷

³³⁵ Özgür Gönenç, **Medya Dünyası**, s.129.

³³⁶ Özgür Gönenç, **Medya Dünyası**, s.218-219.

³³⁷ Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.119-120.

RTÜK'ünde bu ticari iletişim gelirlerinden bir pay aldığı açıktır. 6112 Sayılı Yasas'nın 41'inci maddesinin "ç" bendinde getirilen hükümlerle: "Medya hizmet sağlayıcılarının, program destekleme gelirleri hariç aylık brüt ticarî iletişim gelirlerinden ayrılacak yüzde üç paylar", RTÜK gelirleri arasında sayılmıştır. 6112 Sayılı Yasanın 42'inci maddesin 2'inci fıkrasının ikinci tümcesinde: "(ç) bendinde öngörülen ticarî iletişim gelirlerinden ayrılacak paylar, elde edildikleri ayı takip eden üçüncü ayın en geç yirmisinde ilgili medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar tarafından ödenir" düzenlemesine yer verilmiştir. Aşağıda sırasıyla verilen hükümlerde ise medya hizmet sağlayıcıların elde ettikleri gelirleri üst kurula ödemesi usulü düzenlenmiş, ödeme yapılmaması durumunda usulün nasıl işleyeceği anlatılmıştır. 42'inci maddeye göre:

"Medya hizmet sağlayıcıları, her takvim ayı içinde elde ettikleri ticari iletişim gelirlerini, takip eden ayın 20'sine kadar şekil ve içeriğiyle verilme usul ve esasları Üst Kurul tarafından belirlenen beyanname ile beyan ederler. İlgili dönemde gelir elde edilmemiş olsa dahi beyanname verilmesi zorunludur".

(4)Medya hizmet sağlayıcıları ile ticari iletişim gelirin elde edilmesine aracılık yapanlar, yasal defter kayıtlarını, Üst Kurul payının hesaplanmasına esas teşkil eden ticari iletişim gelirlerinin doğru tespit edilmesini sağlayacak şekilde düzenlerler. Medya hizmet sağlayıcılar ile ticari iletişim gelirin elde edilmesine aracılık yapanlar, Üst Kurul payının hesaplanmasına esas teşkil eden ticari iletişim gelirlerinin tespitine ilişkin olarak Üst Kurul tarafından veya Maliye Bakanlığına bağlı vergi incelemesine yetkili elemanlar tarafından

incelendikleri hallerde, incelemeyi yapanlarca istenilen bilgileri vermeye ve bunlarla ilgili defter ve belgeleri ibraz etmeye mecburdurlar. Bilgiler yazı ile istenilir ve cevap vermeleri için kendilerine 15 günlük süre verilir. Zor durumda bulunmaları sebebiyle bilgi verme ve ibraz ödevlerini süresi içinde yerine getiremeyecek olanlara, sürenin bitmesinden önce yazı ile istemde bulunulması ve istemde belirtilen mazeretin kabule layık görülmesi kaydıyla kanuni sürenin bir katını geçmemek üzere ek süre verilebilir.

(5)Üst Kurul tarafından üçüncü fıkra uyarınca verilmesi gereken beyannameyi süresinde vermeyen medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar hakkında, beşbin Türk Lirası; dördüncü fıkrasında belirlenen bilgi verme ve ibraz yükümlülüklerini süresi içinde yerine getirmeyen veya eksik yerine getiren medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar ile ticari iletişim gelirinin elde edilmesine aracılık yapanlar hakkında, onbin Türk Lirası tutarında idari para cezası kesilir. Bu fıkra uyarınca kesilecek ceza, radyo kuruluşları hakkında yüzde elli oranında uygulanır.

(6)Bu Kanunun 41 inci maddesinin birinci fıkrasının (a), (b), (c) ve (ç) bentlerinde yer alan Üst Kurul gelirlerinin süresinde ödenmemesi halinde bu gelirlere 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 51 inci maddesine göre belirlenen gecikme zammı oranında faiz uygulanır.

(7) Üçüncü fıkraya göre beyan edilmesi gereken ticari iletişim gelirlerinin süresinde beyan edilmediği veya eksik beyan edildiğinin tespiti üzerine medya hizmet sağlayıcılarına 30 gün içerisinde Üst Kurul gelirinin ödenmesi

bir yazı ile bildirilir. Medya hizmet sağlayıcıları tarafından süresinden sonra beyan edilen Üst Kurul geliri beyan tarihini takip eden 30 gün içerisinde ödenir. Üçüncü fıkraya göre beyan edilmesi gereken Üst Kurul gelirinin süresinde beyan edilmemesi veya eksik beyan edilmesi halinde, beyan edilmesi gerektiği tarihten ödendiği tarihe kadar geçen süreye altıncı fıkra kapsamında faiz uygulanır.

(8) Süresinde ödenmeyen Üst Kurul gelirleri genel hükümlere göre tahsil edilir.

F. RADYO-TELEVİZYON YAYINLARINDA YAYIN HİZMET İÇERİĞİ

6112 sayılı yasada yayın hizmet içeriğini ilgilendiren beş temel madde yer almaktadır. Yasanın 14'üncü maddesi kapsamında genel ve tematik yayın düzenlenirken, 15'inci maddesinde avrupa eserleri, 16'ıncı maddesinde kısa gösterim hakkı, 17'inci maddesinde kamunun önemli olaylara erişimi ve 18'inci maddesinde düzeltme ve cevap hakkı düzenlenmiştir.

1. Genel ve Tematik Yayın

Radyo ve televizyon kanalları, genel ve tematik yayın yapan kanallar olmak üzere 6112 sayılı yasanın 14'üncü maddesinde düzenlenmiştir.

Genel yayın ve tematik yayının ne olduğuna baktığımızda 6112 sayılı yasanın tanımlar kısmını düzenleyen 3'üncü maddesinin "y" bendine göre tematik yayın: "Günlük yayın süresinin en az yüzde yetmişini haber, belgesel, eğitim, ekonomi, kültür, tarih, spor, müzik, sinema, dizi film, pazarlama veya benzeri konularda olmak üzere sadece belli bir türe veya genel izleyici kitlesi

dışında belli bir izleyici kesimini hedef alan programlara ayıran yayını” ifade etmektedir.

Genel yayının ne olduğu konusunda yasada herhangi bir tanımlama yapılmamıştır. Ancak tematik yayın tanımından da anlaşılacağı üzere yayınlarını belirli bir tür ile sınırlamayıp genel izleyici kitlesine yönelik yayın yapan kanalların anlaşılması gerekmektedir.

Yasanın 14’üncü maddesine göre:

“Yayın hizmetlerinde, genel veya tematik içerikli yayın yapılabilir. Medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar yayın lisansı başvurusu sırasında yayınlarının türünü Üst Kurula yazılı olarak bildirir. Üst Kurul tarafından bu kuruluşlara verilecek yayın lisans belgesinde yayının türü açıkça belirtilir.

Yayın hizmetlerinin Üst Kurula bildirilen türde ve seçilen dilde yapılması zorunludur. Yayın türü talep üzerine Üst Kurulun izniyle değiştirilebilir. Yayın türünün değiştirilmesine ilişkin şartlar Üst Kurulca belirlenir. Lisans belgesinde belirtilen türe uygun yayın yapmayan kuruluş yayın lisansı şartlarını ihlâl etmiş sayılır.

Genel ve tematik içerikli yayın yapan televizyon kuruluşlarının, çocuk yayınlarında çizgi filmlere yer vermeleri hâlinde, çizgi filmlerin en az yüzde yirmisinin, diğer çocuk programlarının en az yüzde kırkının Türkçe dilinde üretilmiş yapım olması ve Türk kültürünü yansıtması zorunludur. Çocuk yayınlarının yayınlanma saatleri ve sürelerine yönelik istatistiksel veriler ile üretim yerine ilişkin bilgiler aylık dökümler hâlinde Üst Kurula bildirilir.

Radyo ve televizyon kuruluşları, yayınlarında belirli oran ve saatlerde Türk halk ve Türk sanat müziği programlarına yer vermek zorundadır. Bu programların oran ve yayınlanma zamanı ile ilgili esaslar Üst Kurulca belirlenir”.

Tematik nitelikli kanallar arasında Fransa’da 1994 yılında kurulan La Cinqüime (2001 yılından sonraki adıyla France 5) gösterilebilir. Bilgi verme ve tanıtma kanalı olan France 5, özellikle öğrencilerin öğrenimleri açısından etkili olmuştur. Kanalin kuruluş amacı eğitim ve mesleki oluşum konularında ortak bir payda oluşturmak, ekonomik krizi ve gençler arasındaki kültürel parçalanmışlığı ortadan kaldırmaktır. Kanal bu yönüyle Fransa’da başarılı olmuştur.³³⁸

2. Avrupa Eserleri

6112 sayılı yasanın 15’inci maddesine göre:

“Ulusal karasal yayın lisansına sahip televizyon yayıncılarının;

a) Haberler, spor olayları, yarışmalar, reklamlar, tele-alışveriş ve bağlantılı veri yayınları için ayrılan süre dışında kalan yayın süresinin en az yüzde ellisini Avrupa eserlerine,

b) Haberler, spor olayları, yarışmalar, reklamlar, tele-alışveriş ve bağlantılı veri yayınları için ayrılan süre dışında kalan yayın süresinin veya program bütçesinin yüzde onunu bağımsız yapımcıların ürettiği Avrupa eserlerine,

³³⁸Özgür Gönenç, **Medya Dünyası**, s.52-53.

ayırmaları zorunludur.

isteğe bağılı yayın hizmeti sağlayıcı kuruluşların Avrupa eserlerinin yapımına ve erişimine destek vermelerini teşvik edecek usul ve esaslar Üst Kurulca belirlenir”.

3. Kısa Gösterim Hakkı

6112 sayılı yasanın 16'ıncı maddesine göre:

“Kamuoyu için büyük önem taşıyan olayların münhasır yayın haklarına sahip televizyon yayıncıları, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında, diğer yayıncılara âdil, makul ve eşitlikçi bir temelde bedeli karşılığında kısa gösterim hakkı sağlamak zorundadır.

Münhasır yayın hakkına konu olaylara erişim hakkı talep eden diğer televizyon yayıncılarına, kısa gösterimleri serbest bir biçimde seçme hakkı tanınır.

Kısa gösterimler, kaynağını belirtmek suretiyle sadece haber programları içinde doksan saniyeyi geçmeyecek şekilde kullanılır ve isteğe bağılı medya hizmetlerinde ise sadece aynı programın aynı medya hizmet sağlayıcı tarafından banttan verilmesi durumunda uygulanır.

Bu maddenin uygulanmasıyla ilgili usul ve esaslar Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.”

4. Kamunun Önemli Olaylara Erişimi

6112 sayılı yasanın 17'inci maddesine göre:

“Üst Kurul, toplum için büyük önem arz eden ulusal ve uluslararası olayları; ülke geneline şifresiz ve ücretsiz yayın yapan televizyon kanallarından canlı veya banttan yayınlanmasını temin etmek amacıyla, konuyla ilgili diğer kurumların görüşlerini de almak suretiyle bir önemli olaylar listesi hazırlayarak ilân eder. Önemli olaylar listesi Üst Kurulca aynı usulle güncellenebilir.

Önemli olayları yayınlamak televizyon yayıncıları, önemli olaylar listesinde yer alan olayların ülke geneline şifresiz ve ücretsiz olarak yayınlanmasını sağlar.

Televizyon yayıncıları, ayrıca Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesine taraf başka bir ülkenin listesinde yer alan önemli olaylarla ilgili münhasır haklarını, söz konusu ülke vatandaşlarının önemli bir kesimi tarafından izlenmesini engelleyecek şekilde kullanamaz.

Kamunun önemli olaylara erişimi ile ilgili usul ve esaslar Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir”.

5. Düzeltme ve Cevap Hakkı

Düzeltme ve cevap hakkını düzenleyen yasanın 18’inci maddesine göre:

“Gerçek ve tüzel kişiler, kendileri hakkında şeref ve haysiyetlerini ihlâl edici veya gerçeğe aykırı yayın yapılması hâlinde, yayın tarihinden itibaren altmış gün içinde, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmamak ve suç unsuru içermemek kaydıyla, düzeltme ve cevap yazısını ilgili

medya hizmet sağlayıcıya gönderir. Medya hizmet sağlayıcılar, hiçbir düzeltme ve ekleme yapmaksızın, yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç yedi gün içinde, cevap ve düzeltmeye konu yayının yapıldığı saatte ve programda, izleyiciler tarafından kolaylıkla takip edilebilecek ve açıkça anlaşılabilir biçimde düzeltme ve cevabı yayınlar. Düzeltme ve cevap hakkı doğuran programın yayından kaldırıldığı veya yayınına ara verildiği durumlarda, düzeltme ve cevap hakkı, yedi günlük süre içinde anılan programın yayın saatinde kullanılır. Düzeltme ve cevapta, buna neden olan yayın belirtilir.

Düzeltilme ve cevabın birinci fıkrada belirtilen süre içinde yayınlanmaması hâlinde bu sürenin bitiminden; birinci fıkra hükümlerine aykırı şekilde yayınlanması hâlinde düzeltme ve cevabın yayınlandığı tarihten itibaren on gün içinde ilgili kişi, mahkemeden cevap ve düzeltmenin birinci fıkra hükümlerine uygun olarak yayınlanmasına karar verilmesini isteyebilir. Yetkili ve görevli mahkeme; başvuru sahibinin ikamet ettiği yerdeki sulh ceza mahkemesi, başvuru sahibinin yurt dışında ikamet etmesi hâlinde Ankara Sulh Ceza Mahkemesidir.

Sulh ceza hâkimi, istemi üç gün içinde duruşma yapmaksızın karara bağlar. Bu karara karşı tebliğden itibaren yedi gün içinde yetkili asliye ceza mahkemesine itiraz edilebilir. Asliye ceza mahkemesi itirazı üç iş günü içinde inceleyerek kesin karara bağlar.

Hâkim tarafından düzeltme ve cevabın yayınlanmasına karar verilmesi hâlinde, birinci fıkradaki yedi günlük süre, sulh ceza hâkiminin kararına itiraz

edilmemişse kararın kesinleştiği tarihten; itiraz edilmişse asliye ceza mahkemesi kararının tebliği tarihinden itibaren başlar.

Düzeltilme ve cevap hakkına sahip olan kişinin bu hakkı kullanmadan ölmesi hâlinde, bu hak mirasçılarında biri tarafından kullanılabilir. Bu durumda, ölümün altmış günlük düzeltme ve cevap hakkı süresi içinde gerçekleşmiş olması kaydıyla, kalan düzeltme ve cevap hakkı süresine otuz gün ilâve edilir.

Gerçek ve tüzel kişilerin kişilik haklarını ihlâl eden yayın hizmetlerinden doğan maddi ve manevi zarardan dolayı, medya hizmet sağlayıcı kuruluş ile birlikte programın yapımcısı müştereken ve müteselsilen sorumludur.

İlgili kişi birinci fıkrada belirtilen cevap ve düzeltme hakkını, aynı süreler içinde doğrudan sulh ceza mahkemesinden isteyebilir”.

G. MEDYA KURULUŞLARI BAKIMINDAN GETİRİLEN YÜKÜMLÜLÜKLER

1. Logo ve Çağrı İşareti

Logo, televizyonlar için çok önemlidir. Televizyon kanalının karakter başlangıcının logo olduğu söylenebilir.³³⁹

6112 sayılı RTÜK yasasının 21'inci maddesine göre:

³³⁹Faruk Bayhan, **İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım**,s.43.

(1) İlgili mevzuata uyulması ve kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı olmamak şartıyla, her türlü ad ve bu adı tasvir eden blok grafikler logo olarak; sesli duyurular ise çağrı işareti olarak kullanılabilir. Logo ve çağrı işaretlerinin Üst Kurul nezdinde tescili zorunludur. Medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, logo ve çağrı işaretlerini Üst Kurul izni ile değiştirebilirler.

(2) Medya hizmet sağlayıcılar, test yayını yaptıkları süre de dâhil olmak üzere, yayın süreleri boyunca tek bir logo ve çağrı işareti kullanmakla yükümlüdür. Televizyon yayın hizmeti sağlayıcı kuruluşların, reklam yayını esnasında logolarını değiştirmek suretiyle kullanmaları ve blok grafiğinin temel karakteristiğini bozmamaları esastır.

(3) Bu maddenin uygulanmasına dair usul ve esaslar Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

2. İzleyici Temsilciliği

İzleyici temsilciliği 6112 Sayılı RTÜK Yasası'nın 22'inci maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre: "Medya hizmet sağlayıcılar, ortak denetim ile öz denetim mekanizmalarının oluşturulması, izleyici ve dinleyicilerden ulaşan şikâyetlerin değerlendirilip kuruluşun yayın kuruluna sunulması ve sonuçlarının takip edilmesi amacıyla en az on yıllık meslekî tecrübeye sahip bir izleyici temsilcisi görevlendirirler. Belirlenen izleyici temsilcisi uygun vasıtalarla kamuoyuna duyurulur ve Üst Kurula bildirilir" denilmektedir.

3. Koruyucu Sembol Sistemi

6112 sayılı yasanın tanımlar başlıklı 3'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının "j" bendinde Koruyucu sembol kavramı tanımlanmıştır. Bu tanıma göre: "Yayın hizmetinin içeriği hakkında izleyicilerin bilgilendirilmesi amacıyla medya hizmet sağlayıcılar tarafından kullanılan ortak semboller" ifade etmektedir.

6112 sayılı yasanın RTÜK'ün görev ve yetkilerini düzenleyen 37'inci maddesinin 1'inci fıkrasının "g" bendinde: "Medya hizmet sağlayıcılarının yayın hizmetlerinde yer verecekleri koruyucu sembol sistemi ile ilgili usul ve esasları belirlemek", Kurumun görev ve yetkileri arasında sayılmıştır.

Yayın Hizmet İlkelerini düzenleyen 6112 sayılı yasanın 8'inci maddesinin 2'inci fıkrasına göre: "Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılmadan yayınlanamaz" hükmü yer almıştır.

Yine aynı yasanın 24'üncü maddesinde koruyucu sembol sistemi düzenlenmiştir: "Medya hizmet sağlayıcılar, koruyucu sembol sistemi kullanarak, izleyicileri program hizmetlerinin içeriği hakkında sesli veya yazılı olarak bilgilendirir. Koruyucu sembol sistemi ile ilgili usul ve esaslar Üst Kurulca belirlenir. Bu madde Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu hakkında da uygulanır", düzenlemesi yer almıştır.

2000 yılından itibaren uygulamaya giren koruyucu sembol sistemi, diğer adıyla akıllı işaretler, medya okuryazarlığının bir sonucudur. Medya okur yazarlığı, başta çocuklar ve gençler olmak üzere bilinçli izleyici ve dinleyici kitlesi oluşturma faaliyeti olarak tanımlanabilmektedir.³⁴⁰

RTÜK tarafından yayımlanan “Akıllı İşaretler Uygulama Esas ve İlkeleri”, ile akıllı işaretlere yönelik sistemin nasıl işleyeceği ortaya konulmuştur. Medya hizmet sağlayıcıları yani televizyon kanallarının sahibi olan tüzel kişiler, Rtük’ten almış oldukları kullanıcı adı ve şifre ile internet üzerinden kodlama formuna ulaşıp yayınlanacak programla ilgili bilgileri girecektir. Medya hizmet sağlayıcı, sistem tarafından verilen yaş ve içerik sembollerini kullanacaktır.

Sembol kullanımı, sorumluluk ve sembol kullanımında yer alacak ilkeler ile ilgili olarak getirilen kurallara göre,

Sembol Kullanımı:

- Sınıflandırma, yaş ve içerik gruplarını belirten sembollerin birlikte kullanılması suretiyle yapılır. Bir program için uygun yaş sembolü yanında birden fazla içerik sembolü de kullanılabilir.
- 13+ sembolü taşıyan programlar saat 21:30-05:00 arası, 18+ sembolü taşıyan programlar saat 24:00-05:00 arası yayınlanır.

³⁴⁰Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.303-305. Üçüncü bölümde Rtük’ün Milli Eğitim Bakanlığı ile olan ilişkilerinde medya okuryazarlığı kavramından detaylı olarak bahsedilecektir.

- 13+ ve 18+ sembolleri programın yayını süresince ekranın bir köşesinde sabit ve sürekli olarak yayınlanır.
- 13+ ve 18+ sembolleri alan programların tanıtım duyurularında da bu sembollere yer verilir.
- 18+ sembolü alan programın tanıtım duyurusu 21:30'dan sonra yapılır. Bu tür programların tanıtım duyurularında, şiddet/korku, cinsellik vb. içeren görüntüler kullanılmaz.
- Kodlanan programın jeneriği başlamadan önce, sistem tarafından o program için verilen sembollerin tümü, içerdiği anlamlarla birlikte, yazılı olarak okunabilecek şekilde, en az 5 sn. süreyle tam ekran olarak yayınlanır.
- Jenerikten sonra ve program içindeki her kesintiye takiben, bu program için sistemin öngördüğü yaş sembolü, Genel İzleyici veya 7+ olması durumunda en az 15 sn. süreyle, 13+ veya 18+ olması durumunda program boyunca, tercihen ekranın sağ üst köşesine yerleştirilir. Kanal logosunun sağda yer aldığı durumlarda sol üst köşeye de yerleştirilebilir.
- Medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, elektronik program rehberi (EPG), teleteks veya benzeri hizmetler vermeleri halinde, programların aldıkları sembolleri söz konusu hizmet yayınlarında da duyururlar. Yayın akışları, basılı medyaya, sınıflandırılmış programların sembolleri ile birlikte verilir.

Sorumluluk:

- Medya hizmet sağlayıcılar, sembol sisteminin uygulanmasından sorumludurlar.
- Medya hizmet sağlayıcılar, tercihen bünyesindeki denetim birimlerinden, lise ve üzeri eğitime sahip, bilgisayar işletmenliği bilgisini haiz en az iki kodlayıcının kimlik bilgilerini Üst Kurula iletmekle ve Üst Kurulun eğitim programına katılmalarını sağlamakla yükümlüdürler. Bu programa katılanlara, Üst Kurul tarafından Kodlayıcı Sertifikası verilir.
- Eğitime tabi tutularak sertifika verilmiş kodlayıcıların, herhangi bir sebeple görevlerinden ayrılmaları halinde, bu durum, medya hizmet sağlayıcı kuruluş tarafından Üst Kurula yazılı olarak bildirilmelidir. Görevinden ayrılan kodlayıcının eğitim programı sonucu verilmiş olan kullanıcı adı ve şifresi iptal edilerek yeni atanan kodlayıcı için eğitim programını takiben yeni kullanıcı adı ve şifre tanımlanır ve sertifika verilir.
- Üst Kurul tarafından gerekli görüldüğünde, Kodlayıcı Uygulama Rehberinde ve Koruyucu Sembol Sisteminde güncellemeler yapılır ve bu güncellemeler RTÜK web sayfasında (www.rtuk.org.tr) yer alan “Kodlayıcı Uygulama Rehberi” bölümünde medya hizmet sağlayıcılarına duyurulur. Medya hizmet sağlayıcılar, Kodlayıcı Uygulama Rehberi’nde yer alan “Uygulama Esas ve İlkelerini” bilmek ve sınıflandırma işlemini buna uygun olarak yapmakla sorumludurlar.

Uygulama İlkeleri:

- Sınıflandırma sistemi haber bültenleri, spor müsabakaları, dini törenler, ticari iletişim yayınları ile – Aşağıda Madde 2’de belirtilen kurallar çerçevesinde - canlı yayınlar dışındaki program türlerine uygulanır.
- Canlı yayınlar, program içinde önceden kaydedilmiş görüntülere yer veriyorsa bu görüntüler kodlama işlemine tabi tutulur.
- Önceden kaydedilmiş görüntülerin kodlanması sonucu sembolün “Genel İzleyici” veya “7+” olması durumunda, söz konusu programın ekranda sembolünün belirtilmesine ve Akıllı İşaretler web sitesine kaydedilmesine gerek yoktur.
- Canlı yayınlar içinde yer alan önceden kaydedilmiş görüntülerin kodlama sonucunun “13+” veya “18+” çıkması halinde; söz konusu program, aldığı sembolün kullanım kurallarına (semboller ekranda yer alır ve yayın saati sembole uygun olarak belirlenir) uygun olarak yayınlanır ve canlı programın kodlanması Akıllı İşaretler web sitesine kaydedilir.
- Dizi filmler ve bölümler halinde yayınlanan diğer programlar, bölümleri arasında içerik farklılığı göstermediği hallerde bir kerede blok olarak kodlanarak sisteme kaydedilir. Bölümler arasında içerik farklılığı olduğu ve/veya kodlayıcının gerekli gördüğü hallerde, her bölüm ayrı ayrı kodlanır. Bu tür programlar, bölümleri arasında en yüksek yaş kategorisi almış sembolün yayınlanabileceği saat dikkate alınarak yayınlanır.

- Başka medya hizmet sağlayıcı kodlayıcıları tarafından, daha önce yapılmış kodlama sonucu, kodlamanın doğru olduğu düşünülüyorsa (web sayfasından alınarak) kullanılabilir. Ancak bu, medya hizmet sağlayıcı kuruluşların sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.³⁴¹

Yukarıda yer alan ilke ve kurallara ilişkin somut bir örnek verecek olursak:

ÖRNEK-

07 Ocak 2014 tarihinde saat 20.00'da 'Genel İzleyici' koruyucu sembolü ile 'Kaçak' adlı bir dizi ekrana getirilmiştir. Dizi, "Genel İzleyici" koruyucu sembolüyle yayınlanıyor olmasına rağmen, şiddet içerikli görüntülerin abartılı şekilde kurgulandığı ve bu görüntülerin yeterli flulaştırma-mozaikleştirme yapılmadan ekrana yansıtıldığı tespit edilmiştir. Yaş ve içerik gruplarını belirtecek şekilde kodlama yapılmaması, "Genel İzleyici" olarak değil, '13 yaş ve üzeri', 'Şiddet-Korku' ile 'Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar' koruyucu işaretleriyle, saat 21:30'dan sonra yayınlanması gerektiği ortaya çıkmıştır. Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 'Koruyucu Sembol Sistemi' başlığı altında 23 üncü maddesinin beşinci fıkrasını, dolayısıyla 6112 sayılı Kanununun 24 üncü maddesinin ikinci fıkrası hükmünü ve 8 inci maddenin ikinci fıkrasını ihlal ettiği gerekçesiyle (dizi daha önce uyarı aldığı için fiillerin tekerrür dolayısıyla) RTÜK tarafından, 12.02.2014 tarihinde ATV kanalına ("TURKUVAZ AKTİF TELEVİZYON PROD. A.Ş. unvanlı kuruluşu), ihlalin tespit edildiği tarihi itibariyle kuruluşun

³⁴¹ http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=0cb10918-5274-4438-8542-09c8cb7cf779 27.03.2014

Aralık 2013 ayına ait ticari iletişim gelir beyanının 51.976.238,13 Türk Lirası olduğu değerlendirilerek, yüzde bir oranı 519.762,00 TL (beşyüzondokuzbinyediyüzatmışiki TürkLirası) idari para cezası uygulanmasına oybirliğiyle karar verilmiştir.³⁴²

Koruyucu sembol sistemi ve logolar, RTÜK tarafından internet sitesinde yayımlanmaktadır. Aşağıda bu sembol sistemi ve logolar gösterilmiştir.³⁴³

³⁴²RTÜK Toplantı No: 2014/11, Karar No:47, 12.02.2014

<http://www.mediatekzip.com/kacaka-yayin-saati-cezasi-7380h.htm> 27.03.2014

³⁴³http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=641d1735-908b-4bf1-9ea553242033a73c27.03.2014

KORUYUCU SEMBOLLER

Şiddet/Korku

Cinsellik

Olumsuz Örnek
Oluşturabilecek Davranışlar

Genel İzleyici

7 yaş ve üzeri için
uygundur

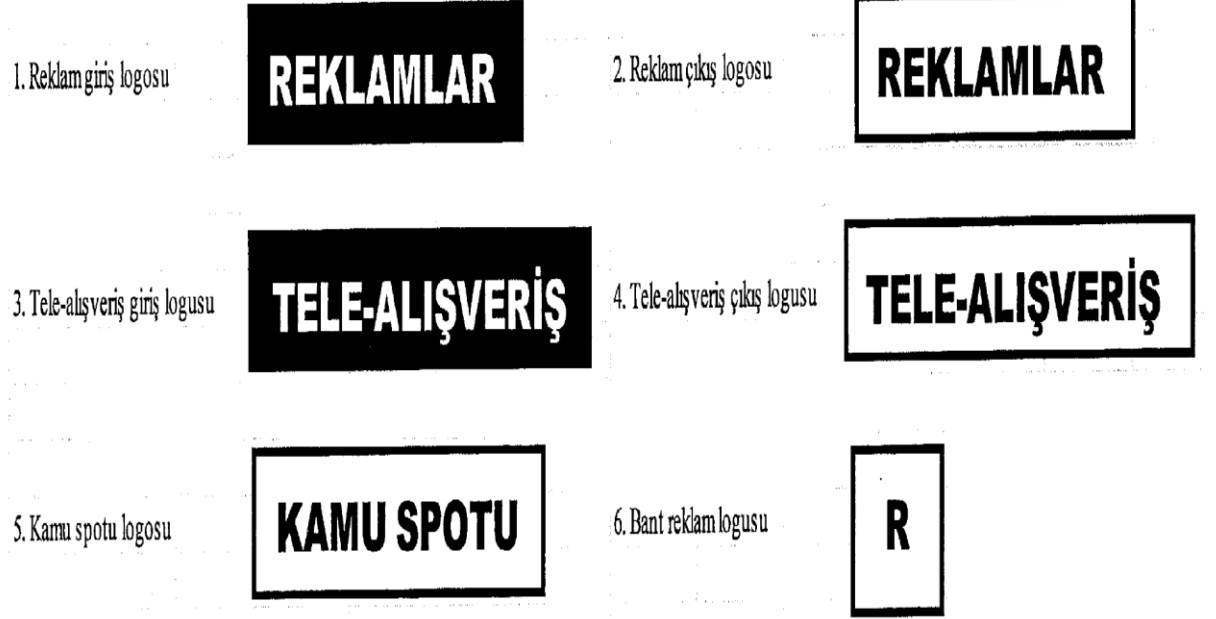

13 yaş ve üzeri için
uygundur

18 yaş ve üzeri için
uygundur

ÜST KURUL TARAFINDAN BELİRLENEN REKLAM, TELE-ALİŞVERİŞ, KAMU SPOTU VE BANT REKLAM LOGOLARI

Açıklamalar:

Yukarıda gösterilen logolar;

(Görünümü) : Şeffaf olmayan, yeri ve büyüklüğü değiştirilmeyen hareketsiz biçimdeki yazı karakteriyle,

(Yazı Stili) : "Arial Black" yazı tipinde "Normal" yazı stilinde,

(Yazı büyüklüğü) : En az 15 piksel veya görüntü yüksekliğinin en az %5'i büyüklüğünde,

(Konumu) : a) Logoların sağ üst köşede kullanılması durumunda;

Logoların sağ üst köşesi, üst kenardan 25 piksel, sağ kenardan ise 30 piksel uzaklıkta veya

Logoların sağ üst köşesi, üst kenardan görüntü yüksekliğinin %8'i, sağ kenardan ise görüntü genişliğinin %8'i uzaklıkta

b) Logoların sol üst köşede kullanılması durumunda;

Logoların sol üst köşesi, üst kenardan 25 piksel, sol kenardan ise 30 piksel uzaklıkta veya

Logoların sol üst köşesi, üst kenardan görüntü yüksekliğinin %8'i, sol kenardan ise görüntü genişliğinin %8'i uzaklıkta

yayınlanacaktır.

4. Yayın Kayıtlarının Muhafazası

Yayın kayıtlarının muhafazası hükmü TRT bakımından değil, özel medya hizmet sağlayıcısı yani özel radyo ve televizyonlar bakımından getirilmiş kuralları içermektedir. 6112 Sayılı RTÜK Yasası'nın 25'inci maddesine göre:

“Özel medya hizmet sağlayıcılar, yaptıkları her yayının kaydını bir yıl süreyle muhafaza etmekle yükümlüdür. Gerçek ve tüzel kişiler yapacakları işlemlere esas olmak üzere bu süre içinde yazılı olarak Üst Kurula başvurmak ve Üst Kurulca belirlenecek ücreti ödemek suretiyle yayın kaydından bir kopya alabilir”.

“Özel medya hizmet sağlayıcılar, Üst Kurulun talep etmesi hâlinde, istenen yayın kaydının bir kopyasını, buna ilişkin yazının kendilerine tebliğ edilmesinden itibaren on gün içinde Üst Kurula ulaştırmakla yükümlüdür”.

“Yayının herhangi bir şekilde soruşturma veya kovuşturma konusu yapılması hâlinde, bu işlemlerin sonuçlandığının yetkili mercilerce ilgili medya hizmet sağlayıcı kuruluşa yazılı olarak bildirilmesine kadar soruşturma veya kovuşturma konusu yayın kaydının saklanması zorunludur”.

6112 Sayılı Yasanın 32'inci maddesinin ikinci fıkrasında öngörülen idari yaptırıma bakıldığında: “8 inci maddenin birinci fıkrasının diğer bentleri ile ikinci ve üçüncü fıkralarında ve *bu Kanunun diğer maddelerinde belirlenen ilke, yükümlülük veya yasaklara aykırı yayın yapan medya hizmet sağlayıcıları uyarılır. Uyarının ilgili kuruluşa tebliğinden sonra ihlalin tekrarı*

hâlinde medya hizmet sağlayıcıya ihlalin ağırlığı ve yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak, ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki *brüt ticari iletişim gelirin*in yüzde birinden üçüne kadar idari para cezası verilir. İdarî para cezası miktarı, radyo kuruluşları için bin Türk Lirasından, televizyon kuruluşları ve isteğe bağlı medya hizmet sağlayıcıları için onbin Türk Lirasından az olamaz.

6112 Sayılı Yasanın 33'üncü maddesi uyarınca yayın kayıtlarının muhafaza edilmemesi halinde uygulanacak yaptırımlar kaleme alınmıştır. Uygulanacak yaptırım, adli para cezasını içermektedir. 3'üncü fıkraya göre: "25 inci maddeye uygun olarak yayın kayıtlarını bir yıl süreyle muhafaza etmeyen veya Üst Kurulca ya da Cumhuriyet başsavcılığınca istenmesine rağmen, süresi içerisinde ve aslına uygun olarak teslim etmeyen özel medya hizmet sağlayıcı kuruluş sorumlu müdürü bin günden beşbin güne kadar adlî para cezasıyla cezalandırılır".

4'üncü fıkraya göre: "Gönderilen kayıtların içerik bakımından istenen yayın olmaması veya kayıtlarda tahrifat, çıkarma, silme gibi işlemler yapılması hâlinde, özel medya hizmet sağlayıcı kuruluşların sorumlu müdürü beşbin günden onbin güne kadar adlî para cezasıyla cezalandırılır".

Burada çıkan sonuç; yayın kayıtlarının usulüne uygun tutulmaması halinde özel medya hizmet sağlayıcı kuruluşa idari ceza olarak önce uyarı cezası, ihlalin tekrari halindedey ticari iletişim gelirine oranlı olarak para cezası verilmektedir. Bir de bu cezalara ilaveten adli para cezası da verilebilmektedir.

H. MEDYANIN EKONOMİK BOYUTU VE MEDYA GRUBU SAHİPLERİ

Bu başlıkta Şu soruyu sormak gerekmektedir. Bir iş adamı ya da çok varlıklı bir aile neden medya sektörüne dahil olmak ister? Tek işi gazetecilik olan ve bu alandan gelenleri anlamak mümkün iken iş hayatının farklı sektörlerinde faaliyet gösteren yatırımcılar neden medya alanına yatırım yapmak isterler? Bu soruların cevabını aramak için tek bir doğru yanıt olduğunu söylemek çok zor. Ancak birden fazla saikin bu yolda etkili olduğu açıktır. 1979'da baŐyazar Abdi İpekçi'nin öldürülmesinden sonra Ercüment Karacan sağlık sorunları ve mali sorunlar devreye girince milliyet gazetesini bir iş adamına satmaya karar verir. GörüŐmede Aydın Doğan'a sorduğu soru ve aldığı cevap oldukça ilginçtir. Karacan: "Niçin bir gazetenin sahibi olmak istiyorsunuz Aydın bey" ? Cevap: "Asalet kazanmak için".³⁴⁴ Eskiler bir iş yaparken onu çocuğu gibi görürdü. 2000'li yılların Türkiyesi'nde sermaye çok kolay el deđiŐtirir bir araç haline geldi. Şirketler sahiplerinin çocuğu gibiydi ve arada yoğun bir duygusal bağ oluşmaktaydı. Ercüment Karacan'da babası Ali Naci Karacan'dan kalan bu mirasın emin ellerde olmasını istediği için bu soruyu sormuŐ ve fakat aldığı yanıt çok daha ilginç olmuştu. Aydın Doğan, iş dünyasında para kazanan dinamik bir iş adamıydı ancak anadoluluydu. Soruya kendince sahip olmadığı bir eksikliği kapatma adına bu işe atıldığını bildiren bir yanıt vermiştir. Bu cevap yerleşik bir sözü doğru çıkarıyordu. "İnsan neyi eksikse onun için savaŐır". Ancak bir diğer yandan bakacak olursak esas faaliyet alanı başka sektörler olan zenginlerin medya sektörüne

³⁴⁴Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.332.

yatırım yapmasında faaliyet alanlarında ilerlerken medya ile güç kazanma arzusuda yer almaktadır. Bazen bu kişi, grup ya da ailelerin medya sektörüne girişinde siyasal zorunluluklarında rol aldığı söylenebilir. Siyasiler ile aralarındaki bağlar, kamuoyunca tam olarak görünmeyen menfaat bağları, bu sektörlere giriş nedenleri arasında gösterilebilir. Üstelik bu durum hakkında kamuoyunda ve medya çalışanları bakımından da bir farkındalık bulunmaktadır. KONGAR, Patron genel yayın yönetmeni ilişkilerinden ve medya grubu sahibi olmanın getirdiği çıkar sağlama arzusundan şikayetçidir.

345

1946 sonrası geçilen çok partili dönemde basının durumu tartışılmalıdırsa 1980 öncesinde kamu hizmeti anlayışıyla hareket eden, bir basından bahsetmek mümkün iken bugün kapitalizmin kurallarına göre faaliyet gösteren bir medya ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla okur, dileyici, izleyici kitlesi de tüketici olarak görülmektedir.³⁴⁶

KONGAR, tek bir medya şirketinde güç odağı olmayı önleyici her türlü yasal düzenleme olmasına karşın medya patronlarının holdingleri bünyesindeki iç içe geçmiş şirketler vasıtasıyla bu engelleri aştığını söylemektedir. Yazar, bir bölüm büyük sermayenin rekabet özgürlüğünü zedelemesi, haber alma özgürlüğünü bozması; siyaset, üniversite, yargı için yani kısaca demokrasi için bir tehdit oluşturacağını belirtmektedir.³⁴⁷

³⁴⁵ Emre Kongar, **Yozlaşan Medya ve Türkçe**, s.70.

³⁴⁶ Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.145-147.

³⁴⁷ Emre Kongar, **Yozlaşan Medya ve Türkçe**, s.119,122.

Tek bir kişi nerdeyse radyo televizyon sektörünün büyük bir bölümüne yasal engelleri aşarak hükmetmektedir. Kaldiki radyo-televizyon sektörünün her zaman için karlı olduğundan bahsetmekte mümkün değil. Kanallar zarar etmesine rağmen, radyo ve televizyon sahipleri kanalları satma eğilimi içine girmemektedir. Bu durumun nedenleri arasında çalışmamızın ilerleyen bölümünde tekrar alacağımız kamu ihaleleri mevzusudur. RTÜK yasasına rağmen 90'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başında kanal sahipleri siyasilerle kurdukları ilişkiler sonucunda kamu ihalelerine girmiş ve bu ihaleleri kazanmıştır. Dolayısıyla medya grubu sahibi olmanın getirdiği imtiyaz tartışılmaz derecede önemlidir. Yine medya grubu sahibi olmak, müzik, sinema alanıyla uğraşan şirket ve sanatçılarında manipüle etme imkanını doğurmaktadır.³⁴⁸ Sanatçıların toplum tarafından ve özellikle genç nüfus tarafından rol model alınması, bu kanalla toplumun manipüle edilmesi bakımından önemli bir güç olanağı sunmaktadır.

Fransa'daki büyük yayıncı gruplarından biri olan Lagarde firması sadece yayıncılık işi ile uğraşmamaktadır. Sivil ve askeri havacılık alanında faaliyet gösteren uluslararası bir şirkettir. Televizyon ve radyonun yanı sıra yazılı basın ve kitap ticareti gibi alanlarda faaliyet gösteren bir gruptur. Bouygues Grubu sadece televizyon yayıncılığı alanında faaliyet gösteren bir grup değildir. Aynı zamanda telekomünikasyon ve inşaat sektöründe de faaliyet gösteren bir gruptur. Magazin basınının önde gelen yayıncı

³⁴⁸Emre Kongar, **Yozlaşan Medya ve Türkçe**, s.322-323.

gruplarından biri olan Dassault Grubu ise aynı zamanda sivil ve askeri havacılık alanında faaliyet göstermektedir.³⁴⁹

İtalya'da medya imparatoru Silvio Berlusconi aynı zamanda siyasetin en ünlü figürüdür. 2005 yılında 12 milyar dolar olduğu tahmin edilen servetiyle dünyanın en zengin 74. kişisidir.³⁵⁰ Birçok yayın şirketi yine sadece medya grubu olmaktan uzaktır İtalya'da, Rizzoli yayıncılık, aynı zamanda mimarlık ve tasarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Espresso Grubu Sanayici Carlo De Benedetti tarafından yönetilmektedir.³⁵¹ La Stampa Grubunun sahibi Agnelli Ailesi; başta müteveffa Giovanni Agnelli ana hissedar olmak üzere otomotiv sanayiinde yer almaktadır ve FIAT'ın sahibidir.³⁵²

İngiltere'deki önemli yayın kuruluşlarından Financial Times, merkezi Londra'da bulunan çok uluslu yayın ve eğitim şirketi Pearson'a aittir. Samuel Pearson'ın 1844'te kurduğu şirket, kökü itibariyle inşaat ve mühendislik şirketi olarak faaliyetlerine başlamış ancak 1921'de bir kaç yerel gazeteyi satın aldıktan sonra 1957'de Financial Times'ı ve The Economist'in %50'lik hissesini satın almıştır. 1970'te Penguin Books'u ve 1972'de Ladybird Books'u satın almıştır. 1986'da Pearson Britanya Uydu Yayıncılığı konsorsiyumuna katılmış (British Satellite Broadcasting), daha sonra Sky televizyonu ile birleşerek bir kaç yıl sonra British Sky Broadcasting adını

³⁴⁹ Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s. 41-44, 55-56.

³⁵⁰ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Berlusconi> 01.01.2013.

³⁵¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Carlo_De_Benedetti 01.01.2013.

³⁵² http://en.wikipedia.org/wiki/Gianni_Agnelli 01.01.2013.

almıştır. 1990'lar ve 2000'li yıllarda ise başta ABD ve Avrupanın bir çok ülkesinde eğitim, teknoloji ve medya alanında yatırımlar yapmıştır.³⁵³

Amerika'nın ünlü gazetesi New-York Times gazetesinin sahibi The New York Times Company'dir. Gazeteyi 1896 yılından beri Sulzberger Jr. Kontrol etmektedir. Washington Post'un sahibi Washington Post Company'dir. 1947 yılından beri yönetimde Graham ailesi bulunmaktadır. Grubun bünyesinde Kaplan eğitim hizmetlerinin yanısıra televizyon kanallarını ve radyo istasyonlarını da barındırmaktadır.³⁵⁴ Washington Times, Moon tarikatı adı verilen bir yapı tarafından kurulmuş ve muhafazakar çizgideki yayınını devam ettirmiştir. New-York Post gazetesi Avustralya kökenli Amerikalı işadamı Rupert Murdoch'a aittir. Rupert Murdoch, dünyanın en önde gelen medya grubu sahipleri arasında yer almaktadır. Dünya zenginleri arasında yer alan Murdoch'ın 9 milyar dolarlık serveti bulunmaktadır. Gazete, kitap, radyo, televizyon demeden tüm medya sektöründe dünya çapında önemli yatırımları olan iş adamıdır. Kapitalizmin muhteşem bir örneği olan Murdoch, ABD'de gazete sahibi olabilmek için ABD vatandaşlığına geçmiş bir yatırımcıdır.³⁵⁵

CNN'in kurucusu ve sahibi Ted Turner, medya dünyasının en önemli isimleri arasında yer almaktadır. Ama bunun dışında 8 bin kilometrekarelik alanıyla ABD'nin en büyük toprak sahibidir. 40 bin baş hayvanı bulunmaktadır. Ayrıca birde restaurant zinciri vardır. CNN bugün Time

³⁵³ http://en.wikipedia.org/wiki/Pearson_PLC04.02.2013.

³⁵⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/The_Washington_Post_Company_14.04.2013

³⁵⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Rupert_Murdoch_14.04.2013

Warner grubu içerisinde yer almasına rağmen Ted Turner bu gruptaki başkan yardımcılığı görevinden istifa etmiştir.³⁵⁶

Türk Medyasına baktığımızda öncelikle yazılı basın alanına göz atma zorunluluğu bulunmaktadır. Medyanın finansal merkezi İstanbul'dur. Ankara, etkinliğini kaybetmiştir. Ankara sadece devlet yönetiminin siyasi ilişkilerin döndüğü bir merkez olarak kalmıştır.³⁵⁷ Sermayenin istanbulda olması, buradaki sermaye sahiplerinin medya sektörüne olan ilgisini doğurmuştur.

Yazılı basına baktığımızda 1948 yılına kadar Türk basınında gazeteci olmayan bir gazete sahipliği modeli bulunmamaktadır. Hıfzı Topuz'a göre: "1948 yılında Safa Kılıçoğlu isimli bir iş adamının Yeni Sabah gazetesini satın almasıyla Türk Basınında gazeteci olmayan gazete patronluğu döneminin başladığını görmekteyiz. Habib Edip Törehan Yeni İstanbul'u çıkartmıştır. 1954 kuruluş tarihli Tercüman'ı sonraki yıllarda Kemal Ilıcak satın almıştır. 1957'de Malik Yolaç Akşam gazetesini, Ömer Çavuşoğlu ve Ahmet Kozanoğlu Güneri Civaoglu ile birlikte Güneş gazetesini çıkartmıştır. Sonraki dönemde hız kazanan bu süreç, Abdi İpekçi'nin öldürülmesinden sonra 1979'da Milliyet gazetesinin Aydın Doğan'a satışıyla tavan yapmıştır.³⁵⁸

Bir çok sektörde faaliyet gösteren patronlar, holding bünyelerine gazete veya radyoları almaya çalışarak, etkinlik alanlarını daha da genişletmeye çalıştılar. Bu patronlar sadece yayın sektöründe yer almakla

³⁵⁶Özgür Gönenç, **Dünya Medyası**, s.188.

³⁵⁷Mustafa Sönmez, **Medya, Kültür, Para ve İstanbul iktidarı**, s.33.

³⁵⁸Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.329-330.

yetinmeyip bir çok iş kolunda da var olarak ülkedeki etkinliklerini devam ettirdiler. Bu holdinglere bakacak olursak;

Türk Basınının da %30 gibi bir paya ulaşan Asil Nadir bu kişilerin arasındadır. Poly Peck adlı holdingin patronudur. 1988-1991 yılları arasında Türkiye'de Günaydın, Tan ve Güneş gazetelerini satın almış ancak daha sonra bu gazeteleri borçları yüzünden kaybetmiştir.

İhlas Holding, patron Enver Ören'in yönetiminde Türkiye gazetesini ve TGRT televizyonunu kurmuştur. Bu holding, otomotivden gıda sektörüne, bankacılıktan sağlık sektörüne kadar bir çok alanda faaliyet göstermiştir. Holdinge bağlı finans kurumu 2002 çökmüş, BDDK finans kurumuna el koymuştur. Finans kurumu tasfiye sürecine girmiştir.

Erol Aksoy, holding sahibi olarak bankacılık ve sigorta alanlarında faaliyet gösterirken bir diğer yanda gazete, dergi, radyo, televizyon gibi medyanın bir çok alanından oluşan devasa bir zenginliğe hükmeden bir iş adamıdır. 2001 yılındaki bankalar krizi ile elindeki hürriyet gazetesi hisselerini Aydın Doğan'a sattı. Show tv ise karamahmet'in eline geçti.

Aydın Doğan, Doğan Grubunun sahibi olarak, İnşaat, Otomotiv, Hayvancılık, Turizm, Enerji ve medya patronluğu olmak üzere bir çok alanda faaliyet gösteren önemli bir işadamıdır. Hürriyet yayın grubunun ve milliyetin sahibidir. Ancak Milliyet gazetesini ve tabiki Star tv'yi Ak Parti hükümetiyle yaşadığı kriz sonrası satmak zorunda kalmıştır.

Karamehmet, Çukurova Holding'in sahibidir. Tekstilden, bankacılığa kadar ekonomik anlamda bir çok önemli sektöre giren bu grup daha sonra iletilim sektörüne girdi ve Turkcell'i kurdu. Medya sektöründe akşam, güneş, tercüman gazetelerine, show tv ve digiturk kanallarına sahip oldu.

Dinç Bilgin grubu bankacılık vd. bazı sektörlerde faaliyet göstermiş, Sabah gazetesi ve Atv televizyonuna sahip olmuş fakat bugün sabah gazetesi ve Atv televizyon kanalı Başbakan Tayyip Erdoğan'a yakınlığıyla bilinen Çalık grubuna satılmıştır.

Uzan grubu Kemal Uzan tarafından kurulmuş, enerji, bankacılık olmak üzere bir çok alanda faaliyet göstermiş bir firmadır. İletişim alanında Telsim'i kuran aile Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı olan Star Tv'yi kurmuştur. Uzan grubu, 2002 seçimlerinde ailenin büyük oğlu Cem Uzan'ın genç partiyi kurması ve aldığı seçim yenilgisi ile verdiği kavgalar, imar bankası yolsuzluğu sonrası Türkiye'deki gücünü kaybetmiştir.

Park holding Ciner grubu çatısı altında Turgay Ciner tarafından kurulmuştur. Madencilik, Bankacılık, Savunma Sanayii, İnşaat olmak üzere bir çok sektörde faaliyet gösteren holding bir çok gazeteyi ve televizyon kanalını bünyesine katmıştır. Şu anda BDDK'nın el koyduğu Show tv televizyon kanalını satın almıştır.³⁵⁹

Peki büyük iş adamlarının veya holdinglerin basın – yayın sektöründe olması, gazete, radyo, televizyon sahibi olmasının getirdiği sonuçlar nelerdir?

³⁵⁹Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.330-346.

En başta iş adamı sisteme girdiği anda bir tek gazete veya radyonun sahibi olmakla yetinmemektedir. Tekelleşme eğilimi göstermektedir. Bu da beraberinde tek yönlü, düşünce özgürlüğüne açık olmayan bir yayıncılık anlayışı doğurmaktadır. Çıkar ilişkileri iktidara yakın yayıncılık anlayışını getirmektedir. Gazete patronları çalışanların özlük haklarına duyarlı kalmakta, sendikalaşmanın önünde engel olmaktadır. Büyük sermaye yozlaşmış kültürü pompalamaktadır. Medya gücünü arkasına alan sermaye yasama, yürütme ve yargının dışında dördüncü bir kuvvet olarak hareket etmektedir.³⁶⁰ Sonuç ise demokratikleşemeyen bir toplum yapısı ve systemsiz bir devlet yönetimi olmaktadır. Medya, dördüncü güç olurken tabii ki bu gücün başat aktörü olmak isteyen medya grubu sahipleri kendi içinde kavgaya tutuşmaktadır.

Özellikle 2000'li yılların başında Doğan Grubu, Uzan grubu, Karamehmet Grubu, Bilgin Grubu'nun yer aldığı bu kavgada Sabah gazetesi ve ATV televizyon kanalının satışı mücadelenin başlangıcı olmuş, taraflar basın – yayın imparatoru olma adına bir birlerine üstünlük sağlama yoluna gitmiştir. Tarafların tamamı bu mücadelede zarar görmüştür. Ak parti iktidarı ile sermayenin el değiştirmesi yeni aktörlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kavgalar şimdilik durulmuş gözükmemektedir.

Özel radyo ve televizyon kanalları kurulmadan önce TRT radyo ve televizyon alanında tekel olma kimliğini sürdürürken özel kanalların kurulmasıyla bu kimliğini kaybetmiştir. Radyo ve televizyon alanında TRT

³⁶⁰Hıfzı Topuz, **İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.347-348.

yayınları dışı bağımlı programlardan oluşurken 2013 yılına gelindiğinde Türk Televizyonculuğu özel televizyon kanallarının etkisiyle özellikle Ortadoğu, Balkan ülkeleri ve tabiki Sovyetlerden kopan Türk Cumhuriyetlerine program ihraç eder hale gelmiştir. Daha öncesinde 80'lerin ortasında, TRT, Özal dönemi TRT Genel Müdürü Tunca Toskay zamanın da yerli dizleri Almanya ve Fransa'daki televizyon kuruluşlarına satabilmiştir. Bu ülkeler, dizleri ülkelerinde çalışan Türk işçiler için satın almıştır.³⁶¹

2000'lere geldiğimizde, ortadoğu, balkan ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri'nde Türk dizleri büyük bir izleyici kitlesine kavuşmuştur. Türk yapım şirketleri çok ciddi bir ekonomik saha elde etmiştir kendilerine. Dizi ekonomisi içerde ve dışarda elde edilen gelir toplamıyla 1 milyar tl'ye ulaşmıştır. Oyuncu kazançları, dizi müzikleri, reklamlar, sponsorluklar, dizilerin çekildikleri mekanların oluşturduğu iç turizm hareketi ve dizi ihracatı bu gelirler arasında gösterilebilir.³⁶² Dizilerin bu kadar popüler olmasının ihraç edildiği ülkelerde karşılaştığı olumsuzluklarda olmuştur. Azerbaycan Türk dizlerini yasaklamıştır. Kararı Azerbaycan'ın RTÜK benzeri yapısı olan Milli Radyo ve Televizyon Şurası almıştır. Genç neslin milli bilinçle yetiştirilmesi Türk dizlerinin yanında Rusya, Brezilya, Hindistan gibi ülkelerin dizilerinde yasaklanmasına neden olmuştur.³⁶³ Bir başka iddia ise Türk dizlerinde başörtüsü gibi kimi bazı dini motiflerin varlığı Azerbaycan

³⁶¹ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.142-143.

³⁶² <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=10039151.20.08.2013>

³⁶³ <http://www.stargazete.com/dunya/azerbaycan-turk-dizilerini-resmen-yasakladi/haber-561031.20.08.2013>

yönetimini böyle bir karar almaya zorlamış olmasıdır.³⁶⁴ Tacikistan Türk dizilerini terör, şiddet, aşırılık içerdiği gerekçesiyle yasaklamıştır.³⁶⁵ Mısırda ise bu anılan ülkelerin çok dışında bir sebeple Mısır'daki General Sisi öncülüğündeki kuvvetlerin yaptığı askeri darbeye Türkiye'nin Mısır karşısında izlediği tutumu protesto eden Televizyon kanalları Türk dizilerini yayınlamayacaklarına ilişkin olarak karar almıştır.³⁶⁶

Türkiye'de medya sektörüne yönelik yatırımların büyük bölümü reklamları alması sebebiyle televizyona yönelik yapılan reklamlardan oluşmaktadır. Sadece Türk yatırımcılar değil, ülkemizde yabancı yatırımcılarda sektör içinde var olmaya çalışmaktadır. Kamuoyunda var olan kanı Avrupa ülkeleri dahil olmak üzere hükümetlerin yatırımcıları yönlendirdiği algısı üzerine kuruludur. En büyük örnek olarak AK Parti Hükümetiyle kavga eden doğan medya grubunun sektörde küçülmeye gitmesi ve elindeki medya araçlarını satmaya çalışması örnek gösterilebilir.³⁶⁷

İ. İZLENME – DİNLENME ORANLARI VE MEDYADA TEKELLEŞME

Bu başlıkta ele alınan izlenme ve dinlenme oranlarıyla, medya alanında tekelleşme birimleriyle ilişkilili kavramlardır. Radyo kanalının dinlenilir olması, televizyon kanalının izlenilir olması reklam alma sayısını

³⁶⁴<http://haber.sol.org.tr/dunyadan/azerbaycan-turk-dizilerini-neden-yasakladi-haberi-46065.20.08.2013>

³⁶⁵http://www.radikal.com.tr/dunya/tacikistanda_turk_dizileri_yasaklandi-1088205.20.08.2013

³⁶⁶<http://www.cnnturk.com/2013/dunya/08/20/misirdan.turk.dizilerine.yasak/720165.0/.20.08.2013>

³⁶⁷Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi, Demokratikleşme Programı** — Medya Raporları Serisi 2, s.42. <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf.12.02.2014>

arttırmakta bu da ticari gelirlerine yansımaktadır. Aynı zaman da RTÜK yasası bağlamında ve ikincil mevzuatta izlenme dinlenme oranlarına ilişkin düzenlemeler getirilirken bir diğer yandan da yine aynı düzenlemelerle tekelleşmenin önüne geçilmek istenmiştir. Aşağıda ilgili başlıklarda sırasıyla burada değindiğimiz noktaları açıklamaya çalışacağız.

1. İzlenme Ve Dinlenme Oranlarının Ölçümü

Rating, ingilizcede tek bir anlama gelmemektedir. Kavram, yayıncılık alanını kastedecek şekilde ele alınırsa, radyo ve televizyon alanında izlenme ve dinlenme oranlarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi olarak tanımlanabilecektir.³⁶⁸ Reyting televizyon izleyicilerinin, özellikle seçilmiş bazı ailelerin evlerine konulan people meter denilen cihaz ile ölçülür. Ve bu reyting ölçme cihazlarının nerede olduğu, hangi yerlere bağlı olduğu bilinmez. Ve yaklaşık 2200 civarı bir hanede reyting ölçmektedir. Reyting tamamen o gece hangi programın ne kadar izlendiğini, kaç milyon kişiye ulaştığını, kaç haneye girdiğini ve bunlar arasında ki sıralamayı düzenleyen bir sistemdir.³⁶⁹

Radyo ve televizyonculuk faaliyetinin başarı ölçütü bugün izlenme ve dinlenme oranlarına göre ölçülmektedir. Yatırımcı, yatırımının karşılığını elde ettiği gelire, yayınlarının toplum üzerindeki etki alanına ve popülaritesine bağladığına göre bu durumun tespiti ancak, izlenme ve dinlenme oranlarının belirlenmesiyle saptanabilecektir. Reklam verenler, ürününün niteliğine göre

³⁶⁸ <http://nedir.dictionarist.com/rating.21.07.2013>

³⁶⁹ Alper Cihan Kocabıyık, "Reyting Nedir Ve Nasıl Ölçülür" <http://www.tuhafbilgiler.net/2011/10/rejting-nedir-rejting-nasl-olculur.html> 20.04.2014

programların izlenme ve dinlenme oranlarını takip edecek buna göre reklam verecek kanalda bu reklamlardan gelir sağlayacaktır. Ayrıca televizyondaki yüzlerin, radyodaki seslerin devamlılığı popülaritelerine bağlı olduğuna göre yine bahsi geçen oranlar ölçülmek zorundadır.

Radyo yayınlarının dinleyiciler açısından nasıl ve ne yoğunlukta dinlendiğinin değerlendirilmesi konusunda ilk araştırmalar ABD’de yapılmıştır. İlk araştırmalar radyo yayınlarının dinlenip dinlenmediği üzerinedir. Bu araştırmalar I. Dünya Savaşı sonuna kadar yapılmıştır. Sonrasında yapılan araştırmalar ise daha çok ticari bir amaç taşımaktadır. Radyo yayınlarının toplum üzerinde ki etkileri nelerdir? Şeklindeki temel soruyu barındıran bu araştırmalar da çeşitli teknikler kullanılmıştır. Bunlar arasında telefonla ölçme tekniği, dinleyici ölçerle ölçümlene tekniği, Anket Yöntemi, Günlük Tutma Yöntemi sayılabilir.³⁷⁰

Rating’in atası sayılacak araştırmalar ünlü siyaset bilimci Harold D. Lasswell tarafından yapılmıştır. Harold D. Lasswell, siyasal kavramlarla, siyasal kavramların gerçekleşmesinde kullanılan kavramlar üzerinde araştırmalar yapmıştır. Özgürlük, faşizm, demokrasi, şiddet tartışma, rüşvet gibi kavramlar üzerine araştırmalar yapmıştır. Sonrasında diziler ve yarışma programlarının etkileri üzerine bilim insanlarınca bir çok araştırma geliştirilmiştir.³⁷¹

³⁷⁰ Bkz. Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.233-235.

³⁷¹ Aysel Aziz, **Televizyon ve Radyo Yayıncılığı-Giriş**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s.149-150.

Televizyon adına, Brezilya'da Kamuoyu ve İstatistik Enstitüsü 1942 yılında kitle üzerinde ilk araştırmalardan birini yapmıştır.³⁷² 1950'lerde Nielsen tarafından ABD'de radyo ve televizyon araştırmaları gerçekleştirilmiştir.³⁷³ Bugün dünya ülkelerine bakıldığında izlenme ve dinlenme oranlarına ilişkin ölçümler devlet eliyle değil, bağımsız şirketler kanalıyla yapılmakta ve tarafsızlık sağlanmaktadır. Mesela, radyo ve televizyon yayıncılığının başladığı yer olan İngiltere'de BARBS adı verilen Broadcasters Audience Research Board (Yayıncılar İzleyici Araştırmaları Kurulu), özel bir yapı olarak ölçme ve değerlendirme faaliyetlerini yürütmektedir.³⁷⁴ Şu an için dünyada kabul gören ve tercih edilen sistem bu yöndedir.

İstanbul Teknik Üniversitesi'nde yapılan yayınların kaç kişi tarafından izlendiğine ilişkin tahminler, ülkemizdeki ilk ölçme ve değerlendirme olarak göze çarpmaktadır. 25 Aralık 1963 tarihli akşam gazetesinde Eser Yalçın ilk resmi tahminde bulunmuş ve seyirci sayısını 5000 olarak tahmin etmiştir. Benzer bir tahmin 25 Kasım 1964 tarihli Hürriyet Gazetesi'nden gelmiş, Hürriyette çıkan haberde 10.000 televizyon izleyicisi olduğu ileri sürülmüştür.³⁷⁵

İzlenme ve dinlenme ölçümleri konusunda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu içerisinde Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı,

³⁷²http://en.wikipedia.org/wiki/Brazilian_Institute_of_Public_Opinion_and_Statistics 20.04.2014

³⁷³<http://www.nielsen.com/us/en/nielsen-solutions/nielsen-measurement/nielsen-tv-measurement.html> 20.04.2014

³⁷⁴http://www.barb.co.uk/legal?_s=4 20.04.2014

³⁷⁵Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.108.

çalışmaları yürütmektedir. Ancak RTÜK, ölçme ve değerlendirme işlemlerini doğrudan kendisi yapmamaktadır. Bağımsız şirketler vasıtasıyla yerine getirilen araştırmaların yürütülme süreci ve araştırma sonuçlarına yönelik büyük tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu tartışmaların son bulması için RTÜK tarafından planlaması yapılan ve 2015'te hayata geçirilmek istenilen Rating ölçümlerinde yani izlenme ve dinlenme oranlarının belirlenmesinde en sağlıklı sistem sayısal karasal yayınla mümkün olacaktır. Bu sayede hangi kanalların daha çok izlendiği anında saptanabilecektir. İzlenme oranlarına ilişkin ölçümler o kadar önemlidir ki reklam verenler istatistiki olarak paralarını nereye harcayacaklarını öngörme isteği içinde olacaklardır. Ölçümler bu anlamda yol göstericidir.³⁷⁶

Şu ana kadar yürütülen sisteme bakıldığında Türkiye'de radyolar için yapılan reyting ölçümü, dünyada İngiltere dahil bir çok ülkede uygulandığı gibi "günlük yöntemi" ile yapılmaktadır. Bu yöntemde bireyler bir hafta boyunca beş dakika ve üzerindeki tüm radyo dinlemelerini bir günlüğe kaydetmekte ve dinlediği radyo istasyonlarını, nerede (ev, araba vb.) ve ne şekilde (radyodan, internetten, cep telefonundan vb.) dinlediğini detaylı olarak belirtmektedir. Ölçüm sonuçları her üç ayda bir sadece sistemde olan radyoların erişimleri görülecek şekilde yayınlanır ve abone radyo kuruluşlarına ve radyo/medya ajanslarına raporlanır. Radyo dinleme oranı ölçümleri Türkiye'de ölçümlenmeye başlandığı 2003 yılından beri Ipsos KMG şirketince yürütülmektedir. Ortadoğu İşletme Bölümü çalışmayı denek temini,

³⁷⁶Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.131.

saha, üretim ve raporlama aşamaları da dahil olmak üzere her aşamada ve her dönem denetlenmektedir.³⁷⁷

Türkiye’de izlenme ölçümleri bağımsız bir yapı olan 1989 kuruluş tarihli AGB Anadolu şirketi tarafından 2011 yılına kadar yapılmıştır. 1992 yılında medya sektörünün temsilcileri; Reklamcılar Derneği, Reklam Verenler Derneği ve Ölçülen Yayıncı Kuruluşlar bir araya gelerek Televizyon İzleme ve Araştırma Anonim Şirketi’ni (TİAK) kurmuştur. Hissedarlar arasında TRT bulunmamaktadır. Şirketin amacı televizyon ölçüm ve değerlendirmelerini en adil şekilde yapmaktır.³⁷⁸ TİAK, izleme ve araştırma ölçümlerini yapmak için 1992 yılında Uluslararası bir ihale düzenlemiş ve ihaleyi AGB şirketi kazanmıştır. AGB, bu tarihten itibaren TİAK ile imzaladığı çeşitli sözleşmelerle 2011 yılına kadar ölçüm faaliyetlerine devam etmiştir. AGB, ölçümlerini yaparken sadece TİAK üyesi olanları değil, diğer kanalları da ölçmektedir. Ancak üye olmayan kanalları “diğerleri” şeklinde yazarak ölçümde yer vermektedir. Ölçümler, TİAK tarafından atanmış denetçiler ve yine TİAK tarafından görevlendirilen Orta Doğu Teknik Üniversitesi Teknopark A.Ş.’de görev yapan akademisyenlerce denetlenmektedir. TRT bu ölçümlerin güvenilirliğine karşı çıkmış ve nitekim 2009 yılında AGB’nin ölçüm sisteminden çıkmıştır. 2009 yılında TRT kendi ölçümlerini kendisi yapmaya karar vermiş ve yaptığı bu ihaleyi SBT Araştırma Şirketi kazanmıştır. TİAK’ın yaptığı ihaleyi ise TNS Piar kazanmıştır. 14 Aralık 2011 tarihinde AGB

³⁷⁷ http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/icerikgoster.aspx?icerik_id=438adebb-ecf6-4456-bffd-effcd7e0e3dd 27.07.2013

³⁷⁸ <http://tiak.com.tr/sirketinamaci.htm>. 27.07.2013

şirketine Üsküdar Cumhuriyet Başsavcılığı talimatıyla reyting ölçümlerinde usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle operasyon düzenlenmiştir. Rating ölçümüne konu olan deneklerin manipüle edildiği ortaya çıkınca AGB Rating sisteminin güvenilirliği çökmüştür. 20 Aralık 2011 - 1 Mayıs 2012 tarihleri arasında rating ölçme ve değerlendirme işi TIAK duyurusu üzerine durdurulmuştur. 1 Mayıs 2012 tarihinden itibaren TNS Piar ölçümlerine başlamış³⁷⁹ ve en önemlisi TRT rating ölçüm sistemine geri dönmüştür. 8 Ekim 2013 itibariyle TRT'nin rating ölçümleride sisteme dahil edilmiştir.³⁸⁰

2. İzlenme Ve Dinlenme Oranları İçin Öngörülen Yasal Mevzuat

RTÜK'ün izlenme ve dinlenme oranları bakımından sahip olduğu yetkilere bakıldığında gerek eski 3984 sayılı Yasa döneminde ve gerekse de 6112 sayılı Yasa döneminde yetkisi bulunmaktadır. Mülga 3984 Sayılı Kanun döneminde Kuruluş ve Hisse Oranlarını düzenleyen 29'uncu maddesinin f bendi: "Ulusal izlenme oranları, Üst Kurul tarafından her takvim yılı için tespit edilir ve o yılı izleyen Ocak ayı içinde açıklanır"denilmekteydi. Geçici Madde 11'de ise: "İzlenme oranlarının hesaplanma şekli, tespiti ve yayınlanma esasları Üst Kurul tarafından Üst Kurul üyelerinin seçim sonucunun Resmî Gazetede yayımından itibaren üç ay içinde çıkarılacak yönetmelikle belirlenir" denilmekteydi.

³⁷⁹ <http://tiak.com.tr/duyurular.htm.27.07.2013>

³⁸⁰ <http://magazin.milliyet.com.tr/reytinglere-seksenler-darbesi/magazin/magazindetay/14.02.2013/1668518/default.htm> 12.10.2013

4756 sayılı Yasa ile değişik 3984 sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Yasanın konuyla ilgili 29'uncu maddesinin (d) ve (e) bentleri hakkında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal kararı verilmiştir. Aynı maddenin izleyici ölçümlerinin Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından yapılmasına ilişkin (f) bendi iptal edilmemiş, ancak bu bendin uygulamasına yönelik bendlerin iptali nedeniyle izleyici ölçümleri çalışmalarını RTÜK tarafından doğrudan yapılamamıştır.

İzlenme oranının veya dinlenme oranının önemi eski 3984 sayılı yasa döneminde sermaye payı ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Şöyle ki;

21/05/2002 tarih, 24761 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4756 sayılı Kanun, 3984 Sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluşları Hakkındaki Kanunun'un bazı hükümlerini değiştirmiştir. Yapılan düzenlemeler sonucu 29'uncu maddenin "d" bendine göre: *"Üst Kurul tarafından düzenlenecek yönetmeliğe uygun olarak her yıl yapılacak yıllık ortalama izlenme oranı ölçümlerine göre yıllık ortalama izlenme veya dinlenme oranı % 20'yi geçen bir televizyon veya radyo kuruluşunda bir gerçek veya tüzel kişinin veya bir sermaye grubunun sermaye payı % 50'yi geçemez. Gerçek kişinin hisselerinin hesaplanmasında üçüncü derece dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hissimlara ait hisseler de aynı kişiye aitmiş gibi hesaplanır"* denilmekteydi.

4756 ile değişik 29'uncu maddenin "e" bendine göre: "Bir gerçek veya tüzel kişi veya bir sermaye grubu % 50'den fazla hissesine sahip olduğu bir televizyon veya radyonun yıllık ortalama izlenme veya dinlenme payı % 20'yi

geçerse Üst Kurul tarafından yapılan bildirimden itibaren doksan gün içinde, ortağı bulunduğu televizyon veya radyodaki hisselerinin bir bölümünü halka arz ederek veya bir kısım hisselerini satarak, sermaye payını % 50'nin altına indirir. Yıllık izlenme veya dinlenme oranının aşımı birden fazla televizyon ve radyodaki hisselerin toplamı nedeniyle meydana gelmişse, bu oranı % 50'nin altına indirecek biçimde yeterli sayıda şirketi satar. Bu yükümlülüğün ihlâli durumunda kuruluşun yayın izni iptal edilir” denilmekteydi.³⁸¹

4756 sayılı yasa ile değiştirilmeden önce 29'uncu maddede yer alan hükme bakıldığında: “Aynı özel radyo ve televizyon kuruluşunda bir ile üçüncü dereceye kadar (dahil) kan ve sihri hisismlarin aynı zamanda pay sahibi olamayacakları, bir hissedarın, bir kuruluştaki pay tutarının, ödenmiş sermayenin %20'sinden ve birden fazla kuruluştaki pay sahibi olanların bu kuruluşlardaki tüm paylarının toplamının da %20'den fazla olamayacağı; bu kuralın, hissedarın bir ile üçüncü dereceye kadar (dahil) kan ve sihri hisismlari içinde uygulanacağı, belirli bir özel radyo ve televizyon kuruluşunda %10'dan fazla payı olanların Devletten, diğer kamu tüzel kişilerinden ve bunların doğrudan ya da dolaylı olarak katıldıkları teşebbüs ve ortaklıklardan herhangi bir taahhüt işini doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kabul edemeyecekleri ve menkul kıymetler borsalarında işlem yapamayacakları” kurala bağlanmıştı.

³⁸¹ Anayasa Mahkemesi'nin 21/9/2004 tarihli ve E.:2002/100, K.:2004/109 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/karar.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2338&content=03.08.2013

4756 sayılı Yasanın 13. maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasa'nın 29. maddesinin (d) ve (e) bentlerinin, Anayasa'nın 2., 26., 28. ve 167. maddelerine aykırılığı nedeniyle açılan iptal davasında Anayasa Mahkemesi 4756 sayılı yasanın 13. maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasa'nın 29. maddesinin (d) ve (e) bentlerinin, Mustafa BUMİN, Samia AKBULUT, Yalçın ACARGÜN, Nurettin TURAN ile Fulya KANTARCIOĞLU'nun karşıoyları ve oyçokluğuyla, yürürlüğünü durdurdu. Daha sonra Anayasa mahkemesi, (d) ve (e) bentlerini, Fulya KANTARCIOĞLU ile Mehmet ERTEN'in karşıoyları ve OYÇOKLUĞUYLA, iptal etmiştir.

Mahkeme iptal gerekçesinde: "Anayasa'nın 26. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen sınırlama nedenlerinden kamu düzeni ve 167. maddesinde devlete verilen görevler gözetilerek, televizyon ya da radyo kuruluşunun yıllık ortalama izlenme oranına bağlı olarak bir televizyon veya radyo kuruluşunda, bir gerçek veya tüzelkişinin veya bir sermaye grubunun sermaye payına sınırlama getirilebilir. Yapılan araştırmalarda, Türkiye'de en yüksek izlenme oranının %14 ilâ %16 olarak saptanması ve dava konusu kuralla öngörülen %20 oranına uygulamada ulaşılmasının çok güç olması nedeniyle, aynı kişilerin veya sermaye gruplarının ölkedeki televizyon ve radyo kuruluşlarının çoğuna sahip olmalarının kaçınılmaz hale geleceği bu durumda % 20 oranın, Anayasa'nın 167. maddesinde devlete verilen tekelleşme ve kartelleşmeyi önleme görevinin yerine getirilmesini sağlayamayacağı açıktır" saptamalarına yer vermiştir. Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 2'inci maddesindeki "hukuk devleti" ilkesine ve 167'inci maddesinde yer alan : "Devletin para, kredi, sermaye, mal ve hizmet

piyasalarının sağlıklı ve dzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alacağı, piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleyeceği” ilkesine aykırı bularak ilgili dzenlemeleri iptal etmiştir.

Fulya KANTARCIOĐLU karşı oy yazısında: “RTÜK kayıtlarına göre, Türkiye’de faaliyet gösteren toplam 249 Televizyon bulunmaktadır. Bunun 16’sı Ulusal, 15’i bölgesel ve 218’i yerel televizyondur. Bu koşullar da herhangi bir televizyonun Anayasa’nın 167. maddesi kapsamında tekel veya kartel oluşturabileceği savı gerçeği görünmemektedir. Kaldı ki belirtilen televizyonların izlenme ve dinlenme oranının % 20’yi geçmesi durumunda dava konusu kurallarla bunlara sahip olan gerçeğ veya tüzel kişilerin sermaye payının % 50’yi geçmesi önlenerek, bu alanda tekelleşme ve kartelleşme oluşturmasa da haber kaynaklarının halkı belli doğrultuda yönlendirme olasılığına karşı bireylerin tarafsız haber ve bilgi alma bağlamındaki dűřünce özgürlükleri güvenceye alınmak istenmiştir. Uygulamada % 20 izlenme ve dinlenme payına ulaşılamaması nedeniyle bu oranın istenilen amaca ulaşmaya elverişli olmadığı dűřüncesi ise sadece varsayımdır. Bu oranın hangi sınıra çekilmesi halinde ileri sürülen sakıncaların ortadan kalkacağını öngörebilmek ise radyo ve televizyon alanındaki teknolojik gelişmelerin hızı da gözetildiğinde oldukça zor hatta olanaksızdır. Ayrıca, dűřünce özgürlüğü öne çıkarılarak oranların çok fazla dűřürülmesinin radyo ve televizyon kuruluşlarında sermaye payı bulunanların mülkiyet haklarına aşırı bir müdahale oluşturup oluşturmayacağı sorununun da gözardı edilemeyeceği bir gerçeğtir. Bu sorunları gözeterek Anayasal sınırları aşmamak koşuluyla

bir seçim yapmak ise yasa koyucunun değerlendirme alanı içine girmektedir. Ortada somut, kesinlik kazanmış güvenilir veriler olmadan Kural'ın Anayasa'ya aykırılığı sonucuna varılamaz" demiştir. Sayın Kantarcioğlu ayrıca 3984 sayılı yasada yer alan ve yayın ilkelerini düzenleyen kısım ile 4054 sayılı rekabetin korunması hakkındaki Kanunda çeşitli yasak ve yaptırımların olduğunu, Anayasanın 167'inci maddesinin tekelleşme ve kartelleşmeye mücadele etmediğini bu nedenle davacıların ileride gerçekleşebilecek olasılıklara dayanarak kesinliği olmayan kaygılarla iptalini istediği kurallarda Anayasaya aykırılık bulunmadığını söylemiştir. Üye Mehmet ERTEN'de benzer gerekçelerde bulunarak Anayasaya aykırılık iddiasının yerinde olmadığını söylemiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararından sonra 3984 sayılı Yasada izlenme oranlarına bağlı olarak medya grubu sahipliğine ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Aynı durum 6112 sayılı yani Yasa dönemi içinde geçerlidir.

6112 sayılı yeni Yasanın 37'inci maddesinin (i) bendinde yapılan düzenlemeyle RTÜK'e: "Yayın hizmetlerinin izlenme ve dinlenme oranı ölçümlerinin yapılmasına ve denetlenmesine ilişkin usul ve esaslar ile bu usul ve esaslara uymayan şirket ve kuruluşlara uygulanacak müeyyideleri belirlemek" görevi verilmiştir.

17 Ekim 2012 tarih, 28444 Sayılı Resmi gazete'de yayımlanan Yayın Hizmetlerinin İzlenme Ve Dinlenme Oranı Ölçümlerinin Yapılmasına Ve

Denetlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik³⁸² çıkarılmıştır. Yönetmelik, ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinin özel şirket tarafından yapılsa bile bağımsız, tarafsız bir şekilde yapılmasını sağlayacak düzenlemelere yer vermiştir. Yönetmeliğin ilgili hükümlerini incelediğimizde,

Yönetmeliğin 5'inci maddesinde:

“Organizasyonel yapı, belli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama etkisi doğurabilecek nitelikte olamaz. Organizasyonel yapı, tam bağımsızlık, kurumsal yapı, yazılı ve objektif kurallara göre hareket etme, hukuki belirlilik ve teknik yeterlilik niteliklerine sahip olmak zorundadır”.

“İzlenme ve dinlenme ölçüm hizmetinin temininde ölçüm piyasasında rekabetin sağlanması amacıyla, organizasyonel yapı tarafından potansiyel araştırma şirketleri arasından yapılan seçimin ve/veya ihalenin; şeffaf olması, gerekli şartları sağlayan bütün potansiyel sağlayıcı teşebbüslere açık bir biçimde yapılması, dışlayıcı olmaması ve en fazla beş yıllık bir süre için yapılması esastır”.

“Organizasyonel yapı, tarafsızlık ve hakkaniyet ölçülerinde makul ve ayrımcılık içermeyecek koşullarda hizmet vermek zorundadır”.

“Bu maddenin uygulanmasında Rekabet Kurulunun görev ve yetkileri saklıdır”.

³⁸²<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017-3.htm> 22.04.2014

Ölçüm faaliyetine ilişkin genel esasları düzenleyen Yönetmeliğin 7'inci maddesinde: "Ölçüm faaliyeti, kamusal sorumluluk anlayışı çerçevesinde, bu Yönetmelik ve ilgili mevzuatta bulunan hükümler uyarınca gerçekleştirilir".

"Ölçüm sonuçları; güvenilirlik, tutarlılık, tarafsızlık, veri gizliliği, güncellik, şeffaflık ve hesap verilebilirlik esaslarına göre hazırlanır. Ölçüm sonuçları talepleri halinde aynı kategorideki abonelere aynı anda ulaştırılır".

"Yargı kararları saklı kalmak kaydıyla, ölçüm faaliyeti sürecinde elde edilen veri tabanı örnekleme, panele ilişkin isim ve iletişim bilgilerinin gizliliği sağlanır".

"Ham veri, gerekli hallerde kontrolün yapılabilmesi için arşivlenir ve denetim sürecinde mahallinde Üst Kurul denetimine sunulur".

"Araştırma şirketinin ISO 20252 belgesine sahip olması gerekir" hükmü yer almaktadır.

İzlenme ve dinlenme ölçüm sonuçlarının kamuya açıklanması 12'inci madde de düzenlenmiştir: "Ölçüm sonuçlarının her türlü iletişim ortamından kamuya açıklanması halinde, ölçümün kapsamı, örnekleme yöntemi, örneklem büyüklüğü, veri derleme yöntemi ve uygulama zamanı "ölçümün künyesi" adı altında açıklanmak zorundadır.

"Ölçüm sonuçlarının kamuya açıklanması, kamuyu ve piyasayı yanıltıcı ve aldatıcı, haksız rekabete yol açıcı, haksız çıkarlara hizmet eden veya toplumda özgürce kanaat oluşumunu engelleyecek nitelikte olamaz".

Organizasyonel yapı ve/veya araştırma şirketinin denetime ilişkin yükümlülükler 13'üncü madde de yer almıştır.

“Organizasyonel yapı, ölçümde kullanılan metodoloji, ölçüm sistemi, raporlama gibi sistemin tüm aşamalarının denetlenmesini içeren denetim sisteminin oluşturulmasından sorumludur. Bu amaçla, alanında uzman en az üç kişiden oluşan bağımsız ve tarafsız denetleme kurulu kurar. Organizasyonel yapı, denetime ilişkin raporlarını Üst Kurula sunar”.

“Organizasyonel yapı ve/veya araştırma şirketi ayrıca, birinci fıkradaki denetimin yanı sıra, bağımsız bir kuruluş tarafından ölçümün tüm süreçlerinin yılda bir defa denetlenmesini sağlar ve bu kuruluşun hazırladığı denetim raporunu Üst Kurula gönderir”.

“Organizasyonel yapı ve/veya araştırma şirketinin, Üst Kurul tarafından yapılan ve/veya yaptırılan denetimde; elverişli bir çalışma ortamı sağlaması, her türlü kolaylığı göstermesi, talep edilen her türlü bilgi ve belgeyi gizlilik ve sır saklama hükümlerini ileri sürmeksizin yazılı ve/veya sözlü olarak zamanında vermesi, denetimi sağlayıcı gerekli alt yapıyı temin etmesi ve çalışır vaziyette bulundurması, temsile yetkili ve ilgili kişilerin hazır bulundurulmasını sağlaması ve denetim sonucunda tespit edilen aksaklıkları belirlenen süreler içinde gidermesi esastır”.

Üst Kurul denetimine 14'üncü madde de yer verilmiştir.

14'üncü maddeye göre: “Üst Kurul, ihtiyaç duyulması halinde veya kendisine intikal eden ihbar yahut şikâyet üzerine organizasyonel yapının

ve/veya organizasyonel yapı vasıtasıyla araştırma şirketinin faaliyet ve işlemlerinin bu Yönetmeliğe uygun olup olmadığının tespiti için, dosya (belge) üzerinde ve/veya yerinde denetim yapabilir veya yaptırabilir”.

“Üst Kurul, kendisine intikal eden ihbar veya şikâyetlerden isimsiz, imzasız veya adres belirtilmemiş olanlar ile kapsam olarak denetim dışı kalanları işleme koymayabilir”.

“Üst Kurul, denetim çalışmaları sırasında, kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişilerden bilgi, belge isteyebilir, onlarla işbirliği yapabilir ve ölçüm işlemleriyle ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşturulacak ve çalışma usul ve esasları Üst Kurulca belirlenecek danışma ve/veya denetleme kurulları kurabilir”.

“Üst Kurul, gerekli gördüğü taktirde ölçüm alanında yetkin bağımsız denetim kuruluşları ve/veya teknik denetim yapan kuruluşlar vasıtasıyla denetim yaptırabilir”.

“Denetimin özelliği göz önünde bulundurularak denetim, makul süre içinde yapılır. Bu süre, altı ayı geçemez. Ancak gerekli görülmesi halinde Üst Kurul kararıyla denetim için ek süre verilebilir”.

“Yapılan denetim sonucunda, organizasyonel yapının işlem ve faaliyetlerinde bu Yönetmelik hükümlerine herhangi bir aykırılık bulunup bulunmadığı raporlanarak Üst Kurula sunulur. Aykırılığın tespiti halinde, denetim sorgusu düzenlenir ve yazılı savunması otuz gün içinde alınmak üzere organizasyonel yapıya gönderilir. Yazılı savunmasının alınmasını

müteakip veya savunma süresinin sonunda, denetim raporu hazırlanır ve Üst Kurulca karara bağlanır”.

6112 sayılı yasaya paralel olarak yönetmeliğin 15’inci maddesinde yaptırımlar düzenlenmiştir. 15’inci maddeye göre: “Üst Kurula başvuru yapmaksızın bu Yönetmelik kapsamında ölçüm faaliyeti yapan veya yaptıran gerçek veya tüzel kişiler, faaliyetin derhal durdurulması hususunda uyarılır. Uyarıya rağmen ölçüm faaliyetinin devam etmesi halinde, ilgili sorumlular hakkında altıyüzbin Türk Lirası idari para cezası uygulanır ve faaliyetin derhal durdurulması ihtar edilir. Bu ihtara rağmen faaliyetin devam etmesi halinde, idari para cezası her defasında bir önceki cezanın yarısı oranında artırılarak uygulanır”.

“Üst Kurula başvuruda bulunan organizasyonel yapının bu Yönetmelikte ve ilgili mevzuatta öngörülen ilke, esas ve yükümlülüklerle uymadığının Üst Kurulca tespit edilmesi halinde, organizasyonel yapı uyarılarak ihlalin niteliğine göre belirlenecek sürede aykırılığın giderilmesi istenir. Uyarıya rağmen aykırılığı devam ettiren organizasyonel yapıya, ihlalin niteliği ve ağırlığı göz önünde bulundurularak ikiyüzbin Türk Lirasından az olmamak kaydıyla, dörtyüzbin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır ve aykırılığı giderici duruma uygun bir süre verilir. Bu süre altı aydan fazla olamaz. İhtara rağmen aykırılığın düzeltilmemesi veya bu fıkra uyarınca verilecek yaptırım kararının tebliğinden itibaren 1 yıl içinde aynı ihlalin tekrarlanması halinde, idari para cezası her defasında bir önceki cezanın yarısı oranında artırılarak uygulanır”.

“İzlenme ve dinlenme ölçüm sonuçlarının kamuya açıklanmasında, 12 nci maddede belirtilen hükümlere uyulmadığının tespiti halinde, sorumlu gerçek veya tüzel kişiler hakkında ellibin Türk Lirasından az olmamak kaydıyla yüzbin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır ve yedi gün içinde Yönetmeliğe uygun açıklama yapılması ihtar edilir. İhtara rağmen aykırılığın düzeltilmemesi veya bu fıkra uyarınca verilecek yaptırım kararının tebliğinden itibaren 1 yıl içinde aynı ihlalin tekrarlanması halinde, idari para cezası her defasında bir önceki cezanın yarısı oranında artırılarak uygulanır”.

“Bu maddede öngörülen idari para cezası miktarları, dinlenme ölçümlerine ilişkin idari yaptırımlarda yüzde otuz oranında uygulanır”.

“Bu Yönetmelikte belirtilen yaptırımların uygulanmasında Kanunun 37 nci maddesinin birinci fıkrasının (i) bendi hükmü uyarınca Üst Kurul yetkilidir” hükümleri yer almış, izlenme ve dinlenme oranlarına ilişkin olarak RTÜK tarafından koruma alanı oluşturulmuştur.

Televizyon kanallarının reyting uğruna yapmadığını bırakmadığı ve sırf reklamlardan biraz daha pay almak hedefiyle seviyeden yoksun programlara yer verdiği ortam da RTÜK denetleme işleviyle bu kanalları kontrol altına almaktadır.³⁸³

³⁸³Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.17d.

3. Medya Grubu Sahipliği

3984 sayılı Yasa döneminde izlenme oranlarına bağlı olarak radyo ve televizyon sahipliği konusunda hükümlere yer verilmişken, 6112 sayılı Yasa'da kuruluş ve hisse oranlarıyla ticari iletişim gelirlerine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemelere bağlı olarak, Rekabet Kurumu'nun radyo ve televizyon sahasına ilişkin yetkileri de ortaya çıkmış, Yasa ve Yönetmelikler de bu yetkilere yer verilmiştir. Rekabet Kurumunun yetkileri bir üst başlıkta ele alındığı üzere hem izlenme ve dinlenme oranlarının ölçülmesine hem de radyo ve televizyon sahipliği bağlamında piyasa da yer alan bir medya grubunun veya kişinin sahip olduğu kanal sayısı, radyo ve televizyon kanallarındaki hisse oranı ve devamında medya birleşme – devralmalarına ilişkindir.

Kuruluş ve hisse oranlarını belirleyen 6112 sayılı Yasanın 19'uncu maddesinin (d) bendinde ise: "Bir gerçek veya tüzel kişi doğrudan veya dolaylı olarak en fazla dört karasal yayın lisansına sahip medya hizmet sağlayıcı kuruluşa ortak olabilir. Ancak, birden çok medya hizmet sağlayıcıya ortaklıkta bir gerçek veya tüzel kişinin doğrudan veya dolaylı hisse sahibi olduğu medya hizmet sağlayıcı kuruluşların yıllık toplam ticarî iletişim geliri, sektörün toplam ticarî iletişim gelirin'in yüzde otuzunu geçemez. Toplam ticarî iletişim geliri bu oranı aşan gerçek veya tüzel kişiler, Üst Kurul tarafından verilen doksan günlük süre içinde bu oranın altına inecek şekilde medya hizmet sağlayıcı kuruluşlardaki hisselerini devreder. Verilen süre içinde Üst Kurul kararının gereğini yerine getirmeyen gerçek veya tüzel kişi hakkında,

kararın gereğini yerine getirmediği her ay için Üst Kurulca dört yüzbin Türk Lirası idarî para cezası uygulanır. Bu bendin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Üst Kurul tarafından belirlenir” hükmü getirilerek, radyo ve televizyon sahibi olabilecek şirket ve kuruluşlara ilişkin düzenlemeler içerisinde izlenme oranlarının herhangi bir belirleyiciliği yer almamıştır. Ancak burada ticari iletişim gelirlerine bağlı bir sınırlama getirilmiştir.

19’uncu maddenin (e) bendinde: “Gerçek kişiler için eşler ile üçüncü derece dâhil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımlara ait hisseler de aynı kişiye aitmiş gibi değerlendirilir” hükmü yer almış,

Yine aynı maddenin (f) bendinde: “Bir medya hizmet sağlayıcı kuruluştaki doğrudan toplam yabancı sermaye payı, ödenmiş sermayenin yüzde ellisini geçemez. Yabancı bir gerçek veya tüzel kişi en fazla iki medya hizmet sağlayıcı kuruluştaki doğrudan ortak olabilir. Medya hizmet sağlayıcı kuruluşların ortağı olan şirketlere yabancı gerçek veya tüzel kişilerin iştirak ederek yayın kuruluşlarına dolaylı ortak olmaları hâlinde, yayıncı kuruluşların yönetim kurulu başkanı, başkan vekili ile yönetim kurulu çoğunluğu ve genel müdürünün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması ve ayrıca yayıncı kuruluş genel kurullarında oy çoğunluğunun Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetini haiz gerçek veya tüzel kişilerde bulunması zorunludur. Şirket ana sözleşmelerinde bu hususları sağlayan düzenlemeler açıkça belirtilir” hükmüne yer verilmiştir.

19’uncu maddenin (g) bendinde: “Yerli veya yabancı hissedarlar hiçbir şekilde imtiyazlı hisse senedine sahip olamaz” kuralı yer almıştır.

6112 sayılı RTÜK Yasasının 12 ve 19'uncu madde düzenlemeleri birlikte ele alındığında radyo ve televizyon sahipliği konusunda tekelleşmenin önüne geçilmek istenmektedir. Keza 20'inci madde de yer alan kuruluş ve hisse devirlerine ilişkin düzenleme de tekelleşmeyi engelleme adına getirilmiştir.

6112 sayılı Yasanın Hisse, Şirket Devri ve Birleşme başlıklı 20'inci maddesine göre:

“Yayın lisansı verilen bir anonim şirketin hisse devirleri, devir tarihinden itibaren otuz gün içinde, ortakların ad ve soyadları ile hisselerin devri sonucunda oluşan ortaklık yapısı ve oy payları hakkındaki bilgilerle birlikte Üst Kurula bildirilir”.

“Şirket devir veya birleşme işlemlerinden önce Üst Kuruldan gerekli bilgi ve belgelerle izin alınması ve devir veya birleşme işleminin gerçekleşmesinden sonra otuz gün içinde Üst Kurula bildiri zorunludur”.

“Hisse devri, şirket devri ve birleşme işlemleri sonucunda oluşacak şirket yapısında bu Kanunda öngörülen hususlara aykırılık bulunması hâlinde, Üst Kurulun doksan günü geçmemek üzere vereceği süre içinde bu aykırılığın giderilmesi zorunludur. Aksi hâlde ilgili medya hizmet sağlayıcı kuruluşların yayın lisansı iptal edilir”.

“Birleşme, devralma ve nama yazılı olan hisselerin devirlerinde 19 uncu madde hükümleri, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve ilgili

mevzuat hükümleri ile 7/12/1994 tarihli ve 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun hükümleri saklıdır” denilmektedir.

Dolayısıyla radyo ve televizyon piyasasında tekelleşmeyi engelleme görevi sadece RTÜK’e aittir diyemeyiz. Bu bağlamda Sermaye Piyasası Kurulu ve Rekabet Kurumu tarafından eş zamanlı bir denetim yapılması zorunluluğu doğmaktadır. Ayrıca tespiti yapılması gereken bir başka bazı noktalar da bulunmaktadır. Yasa dili dışında tekelleşme kavramının ne olduğu, ülkemizde ve dünyada tekelleşme örneklerinin ortaya konulması, radyo ve televizyon piyasasında tekelleşmenin nedenlerinin neler olduğu ve sonuçlarının saptanmasıdır.

4. Radyo Ve Televizyon Yayıncılığında Tekelleşme Ve Rekabet Kurumu’nun Yetkisi

Tekel ya da monopol, bir pazarda belirli bir ürün için üretici ya da dağıtımçı olarak tek bir firmanın bulunması durumudur.³⁸⁴ Medyada tekelleşme ise medyanın bir kaç kişi veya kuruluşun elinde toplanmasını ifade etmektedir.³⁸⁵

Medyada tekelleşmenin demokratik toplum hayatının oluşumuna engel olduğu söylenebilecektir. Türkiye’de liberal demokrasi hayalinin siyasal alanda ki en önemli temsilcisi Özal’dı. Özal, özel kanalları kuran ortamı hazırlayarak devlet tekeli sona erdirmiş, gökyüzünü özelleştirmenin yolunu

³⁸⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tekel> 18.04.2014

³⁸⁵ <http://www.bianet.org/bianet/medya/24607-medyada-tekellesme> 18.04.2014

açmıştır. Çok kanallı bir dönem başlamıştır. Ancak bu seferde kapital sahipleri radyo ve televizyon alanını egemenliklerine almak istemiştir. TBMM'nin 22. Dönem, ikinci yasama yılı açılışında konuşan dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, demokrasinin olmazsa olmazı haline gelen bağımsız bir basın için tekelleşmeye karşı olduğunu ifade ederek konuyu en üst düzey organ olarak ülke gündemine taşımıştır.³⁸⁶

Ülkemizde, 90'larda Doğan grubu, Ciner Grubu, Dinç Bilgin Grubu, ve diğer yapılar bu gücü paylaşıırken, 2000'lerde göreceli olarak bu güç, iktidar sahibine bağlı olarak, Kanal 7, STV, Çalık, Demirören grubu gibi iktidara yakın medya gruplarına kaymıştır. Ülkemiz ölçeğinde batık bankalar meselesine gelecek olursak, 2000'li yıllarda medya grubu sahiplerinin aynı zamanda banka sahibi olması ve bu banka sahiplerinin bankalarına Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından el konulmasıyla Devlet en büyük medya patronu haline gelmiştir.³⁸⁷ 2013 yılında Devlet, benzer şekilde Show Tv kanalına el koymuş ancak kanal, 402 milyon dolara Ciner Holding tarafından ihale yapılmaksızın satın alınmıştır.³⁸⁸

TRT'nin tek kanal olduğu ve özel yayıncılığın başladığı güne kadar devlet tekeli sürerken, özel radyo ve televizyon kanallarının kuruluşuyla çok sesli bir döneme geçilmiş ve devlet tekeli kırılmıştır. Ancak sonrasında da

³⁸⁶ **Türkiye Büyük Millet Meclisi, 22. Dönem, 26. Cilt, 1.Birleşim, Sayfa 28.** http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=28:45&v_meclis=1&v_done_m=22&v_yasama_yili=&v_cilt=26&v_birlesim=001 18.04.2014

³⁸⁷ Hıfzı Topuz, **II.Mahmut'ta Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s.316-317.

³⁸⁸ <http://www.cinergroup.com.tr/news/174> 18.04.2014

yukarıdaki anlatımdan da görüleceği üzere özel kanalları satın alan medya devleri tekelleşme örneklerini ülkemizde göstermiştir.

Medya’da tekelleşme sadece Türkiye’ye özgü bir kavram değildir. Tüm dünya da medya birleşmeleri ya da bütünleşmeleri yaşanmaktadır. Nezih Demirkent’in yaptığı tespit ve yukarıda verdiğimiz örneklerden hareketle Avrupa ve Amerika’da da tekelleşmeyi önleyici yasa hükümlerinin var olmasına rağmen, medya da tekelleşme engellenememiştir.³⁸⁹ Birçok alanda faaliyet gösteren medya grubu sahipleri bir diğer medya kuruluşunu satın alarak gazetecilik başta olmak üzere, radyo, televizyon alanlarında büyümekte ve bu pazar da tekel haline gelmiştir. Dünya çapında bakıldığında Avusturalya’lı Murdoch, Amerika’ya kadar uzanan büyük bir medya devidir ve iştahı kapanmaksızın dünyanın bir çok ülkesinde gazeteler, televizyon kanalları satın almakta ve tekel haline gelmiştir. Keza CNN gibi dev bir yayıncı kuruluş, Time-Warner ortaklığına gitmiştir. Bu birleşmeler piyasa da tekel oluşturmuş, korkutucu bir büyümenin sinyallerini vermiştir.

Burada şunu söylemekte fayda varki 1957 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun kurucu andlaşması olan Roma Andlaşması’nın rekabete ilişkin hükümlerini içeren 85 ve 86’ıncı maddeleri ve Rekabet Yasası ciddi korumalar sağlasa bile fiilen Avrupa’da ve ülkemizde bu hükümler delinmiştir.

³⁸⁹ Nezih Demirkent, **Basında Tekelleşme, Rekabet Kurumu** – Perşembe Konferansları, Haziran-2000, s.28-30
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2FDocuments%2FPer%25c5%259fembe%2BKonferans%25c4%25b1%2BYay%25c4%25b1n%2Fperskonfyyn57.pdf> 18.04.2014

Medya alanında görülen tekelleşmenin en önemli nedeni bu alanda ortaya çıkan endüstrileşmedir. Kar elde etme amacıyla ortaya çıkan girişimciler ve tabii ki siyasal iktidarlar, radyo ve televizyon alanını sonuna kadar kullanmıştır. Devlet kendisi tekel iken özgürlük akımları karşısında radyo ve tv alanlarını özelleştirse bile kapital sahipleriyle işbirliği kurarak onlar lehine bizzat tekel oluşturmaktan çekinmemiştir. Menfaat ilişkileri ve medyanın etkinliği yaygın kullanımla medyayı dördüncü güç haline getirmiştir.³⁹⁰

Sonuçta tekelleşme, toplumun bilgilenmesini önlemekte, küçük yatırımcıların teşebbüs gücünü ortadan kaldırmakta ve toplum tek yönlü yönlendirilmektedir. Demokrasi ortadan kalkmakta, milli çıkarlar zedelenmekte, çalışan kesimlerin özlük hakları sermaye grupları karşısında yok olmaktadır.

³⁹⁰ Ömer Özer, “**Medya Alanında Tekelleşme: Ankara’daki Muhabirlerin Tekelleşmenin Sonuçlarına Yönelik Değerlendirmeleri**”, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.153-174.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUL OLARAK RTÜK'ÜN KURULUŞU, TEŞKİLAT YAPISI, YETKİLERİ VE İDARİ YARGI YERLERİ TARAFINDAN YAPILAN DENETİM

I. KISIM

DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUL OLARAK RTÜK'ÜN KURULUŞU, TEŞKİLAT YAPISI

I. GENEL OLARAK DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULLAR

Düzenleyici ve denetleyici kurullar, Türkiye coğrafyası için oldukça yeni sayılabilecek idari yapılanmalar olarak karşımızda durmaktadır. Bu yapılardan en eskisi 1981 kuruluş tarihli Sermaye Piyasası Kuruludur. Düzenleyici ve denetleyici kurullar, durağan bir görünüm sergileyen idari yapılanmamıza ve idare hukuku uygulamamıza yenilik katmıştır. Radyo ve televizyon yayıncılığı, enerji piyasası, bankacılık sektörü, telekomünikasyon sektörü, şeker piyasası, sermaye piyasası, kamu ihale gibi kimi temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren kimiside ekonomik yönden önem arz eden alanları düzenleyen bu kuruluşlar, düzenledikleri alanların önemlerinden hareketle ülke gündemine kısa bir süre içerisinde oturdular. Bu yapılar, mevcut kuruluş kanunlarında kendilerine verdiği cesaretle

Türkiye’de alışlagelmiş merkez ile diğer alt idari birimler arasındaki ilişkinin dışında bırakılmış³⁹¹ ve kökeni olan Amerikan³⁹² uygulamasına benzetilmeye çalışılmıştır.

Amerikan uygulamasında Bağımsız Düzenleyici Kuruluşlar (Independent Regulatory Agencies) olarak isimlendirilen bu yapılar, Türkiye’de de mevcut araştırmacılar tarafından İngilizcedeki ifadesine sadık kalınarak kullanılmıştır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrolü Hakkındaki Kanunun 2005 yılında kabulüyle birlikte bağımsız idari otorite kavramına mevzuatta yer verilmemiş, Kanunun EK 3 sayılı cetvelde düzenleyici ve denetleyici kurul tabiri yer almıştır. Bu kullanım, Türk idari yapılanması bakımından daha doğru ve anlamlı bir kullanım olarak ilerleyen süreçte kendisine yer bulmuştur. Nitekim adı geçen Kanunun ek 3 sayılı cetvelinde düzenleyici ve denetleyici kurullar tek tek sayılmıştır.

Bağımsız idari otoritelerin bağımsızlık yönü Türk idari teşkilatı bakımından oldukça tartışmalı bir görünüm arz etmektedir. Bizde 1982 Anayasasının 123’üncü maddesi: “İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir” demektedir. Bütünlük, hiyerarşi ve vesayet denilen iki temel araçla sağlanmaktadır ki aşağıda yapacağımız açıklamalarda da görüleceği üzere bağımsız idari otoriteler aslında her iki kavramında dışında yer alan ve hatta bu kavramlara tepki olarak ortaya çıkmış idari yapılanmalardır.

³⁹¹ Metin Günday, **Bağımsız İdari Otoriteler Konulu Panel’de Sunulan Tebliğ**, Rekabet Kurumu Yayını, Ankara, 2001, s.73.

³⁹² A. Ülkü Azrak, **Bağımsız İdari Otoriteler Konulu Panel’de Sunulan Tebliğ**, Rekabet Kurumu Yayını, Ankara, 2001, s.19.

Bizim idari teşkilatlanmamız bakımından bağımsızlık kavramının ilk adımı, 1961 Anayasası'nın 120 ve 121'inci maddelerinde yer alan özerk kuruluşlar başlığı altında düzenlenen; üniversitelerle, radyo ve televizyon idaresi ve haber ajanslarıdır.³⁹³1982 Anayasası döneminde de özerklik kurumsal bazda ve Anayasal temelde yine üniversiteler, radyo ve televizyon kuruluşları ve haber ajansları bağlamında Anayasanın 130 ve 133'üncü maddelerinde kendine yer bulmuştur. Ancak; özerk kurumlar ile bağımsız idari otoritelerin "bağımsızlığını" aynı kategoride değerlendirmek mümkün değildir.Özerk: "belli bir konuda belli bir çerçevede dahilinde kendi kendini idare eden" anlamındadır. Özerklik: "dış etki ve baskılardan bir kurumu korumak için tanınır; böylece özerk bir kurum, kendine düşen görevi gereği gibi yerine getirmiş olur".³⁹⁴ Bağımsızlık özerklikten daha öte bir kavramdır. Bağımsızlık, bağımsız olma durumudur. Bağımsız: "davranışlarını başka bir gücün etkisine, egemenliğine bağlı olmadan düzenleyebilen" anlamına gelmektedir.³⁹⁵Nitekim bağımsız idari otoritelerin bağımsızlığına ilişkin çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve bağımsızlık özelliğinin bizim idari teşkilatlanmamıza yabancılaşma oluşturduğu görüşü ön plana çıkmıştır. Kargaşa 17 Ağustos 2011 tarihine kadar devam etmiş ve fakat bu tarihte yürürlüğe giren 649 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 45'inci maddesi bağımsızlık yönünde yapılan tartışmaları sonlandırmıştır. Maddeye göre: "Bakan, bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşların (5018 sayılı Kanuna ekli (III) sayılı cetvelde yer alan

³⁹³ Sıddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, İsmail Akgün Matbaası, II. Cilt, Üçüncü Bası, İstanbul, 1966, s.872.

³⁹⁴ Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yayınevi, Genişletilmiş 5'inci Baskı, Ankara, 1996, s.649.

³⁹⁵ **Türkçe Sözlük 1 (A-J)**, Dil Derneği Ankara, Asır Matbaacılık, İstanbul, 2003, s.110.

kurumlar dahil) her türlü faaliyet ve işlemlerini denetlemeye yetkilidir”. Burada 5018 sayılı Kanuna ekli (III) sayılı cetvel ile kastedilen düzenleyici ve denetleyici kuruluşlardır. Bu kurumların bağımsız olduğuna ilişkin yapılan tartışmalar kanun bazında açıkça sonlandırılmış ve bu kurumlar üzerinde açık bir şekilde vesayet denetimi getirilmiştir.17 Ağustos 2011 tarih 28028 Sayılı Resmi Gazete’de Avrupa Birliği Bakanlığı’nın Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname Yayınlanmıştır. Kararnamenin 45’inci maddesi 3046 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkındaki Yasa’nın 19/A maddesine getirilen cümleye göre:

“Bakan, bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşların (5018 sayılı Kanuna ekli (III) sayılı cetvelde yer alan kurumlar dâhil) her türlü faaliyet ve işlemlerini denetlemeye yetkilidir” denilmiştir. Getirilen düzenlemeyle bu kurulların özerkliği devam etmekte ve fakat idare hukuku örgütlenmemize aykırı bir nitelik teşkil eden “bağımsızlık” boyutları oratadan kalkmıştır.

Bağımsızlığa ilişkin olarak yapılan tartışmalara ve Kanun hükmünün sonuçlarının neler olacağına aşağıdaki kısımlarda değinilecektir. Ancak; konunun diğer başlıklarına bu kısımda girmeden önce bir çalışma planı çizecek olursak, öncelikle bu kuruluşların doğuşunu ve gelişim sürecini inceledikten sonra, düzenleyici denetleyici kuruluşları ortaya çıkaran nedenlerin irdelenmesine geçilecek ve Türkiye uygulaması üzerinde durulacaktır. Sonrasında ise düzenleyici ve denetleyicikuruluşların sahip

olduđu yetkilerin genelde hukuk dűzeni ve ۆzelde ise idare hukuku uygulaması içerisindeki yerleri tespit edilecek ve çalıřmamızın esas konusunu oluřturan Radyo ve Televizyon ۆst Kurulu'nun kuruluđu, teřkilatı ve bu kuruluđu ortaya çıkaran sebeplerle birlikte Anayasal temelleri ۆzerinde durulacaktır. Burada řunu da belirtmekte fayda var ki bařlıklandırma sűrecinde 5018 sayılı Kanunundiline aykırı bir yol izlenmeyecek, bađımsız idari otorite yerine dűzenleyici ve denetleyici kurul bařlıklandırması kullanılacaktır. Fakat içerikte her iki kullanıma da atıf yapılan kaynaklarda ki kullanım yűzűnden yer verilecektir.

II. TŐRK İDARE HUKUKU UYGULAMASINA GİRİŞİ

Bađımsız idari otoriteler olarak Amerika Birleřik Devletleri'nde ortaya çıkan sonrasında İngiltere bařta olmak ۆzere 1970'li yıllarla birlikte tűm kıta Avrupasına yayılan, Tűrk idari yapılanmasının temeli olan ve Fransız idari yapısı içerisinde de kendisine yer bulan bu kurumlar için ۆlkeler bazında tek bir modelden bahsetmek műmkűn deđildir. ۆlkelere gۆre farklılık gۆsteren bu yapılar yine ۆlke içerisinde yer alan benzer kurumlar arasında bile farklı modeller temel alınarak dűzenlenmektedirler.³⁹⁶

Bağımsız idari otoritelerin ortaya çıkışında bir çok sebep etken gۆsterilebilir. Ancak ۆncelikle bu yapıların ilk kez Amerikada ortaya çıkmasının sebepleri ۆzerinde durma gerekliliği vardır. Bu kurumların ilk kez

³⁹⁶ Ender Ethem Atay, **Fransız İdare Hukuku'nda Bağımsız İdari Otoriteler (BiO'lar)**: Rekabet Konseyi, Perşembe Konferansları 6, Rekabet Kurumu Yayını, Ankara, Mart, 2000, s. 51.

ortaya çıktığı ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olmasının sebeplerinden biri, Federal sistemde ve özellikle Başkanlık sisteminde yasamanın yürütmeye olan güvensizliğidir. Başkanın ve bakanlıkların etkisini bu kurumlar üzerinden uzak tutma eğilimi kurumların gelişim sürecini hızlandırmıştır.³⁹⁷ Siyasal ve idari istikrar açısından bakıldığında temel teşkil edecek bu görüş bağımsız idari otoritelerinin ortaya çıkışını anlatma adına yeterli değildir. Ekonomik tercihlerin; siyaseti, bürokrasiyi ve dolayısıyla idari yapılanmayı belirleme gücüne sahip olması bu kurumların doğumundaki temel etken olarak kabul edilmesi daha isabetli olacaktır.

Sermaye odaklı bakıldığında bağımsız idari otoritelerin faaliyet gösterdiği sektörlerdeki güvenlik arayışı bu kurumların doğumunu ve gelişimini hızlandırmıştır. Gelişen teknoloji ile ortaya çıkan yeni sektörlerin klasik idari ve yargısal yöntemlerle denetlenmesinin zorluğu; finans ve iletişim gibi alanlarında siyasi iktidara karşı olan güvensizlik, büyük ölçekli yolsuzlukları önleme çabası ve hatta uluslararası yatırımları ülkeye çekme kaygısı bağımsız idari otoritelerin ortaya çıkışında diğer nedenler olarak gösterilebilecektir.³⁹⁸

Ancak şunu unutmamak gerekir ki tüm bağımsız idari otoriteler finans piyasalarını ilgilendiren yapılarda kurulmamaktadır. Tez konumuz olan Radyo-televizyon alanı temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir alandır. Radyo ve

³⁹⁷ Ender Ethem Atay, **Fransız İdare Hukuku'nda Bağımsız İdari Otoriteler (BiO'lar):** Rekabet Konseyi, s. 51.

³⁹⁸ Ali Ulusoy, **Bağımsız İdari Otoriteler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s.6-8.

Televizyon Üst Kurulu, bu alanın regülasyonu amacıyla kurulmuş bir düzenleyici ve denetleyici kuruldur.

Ekonomik alanı tahlile devam edecek olursak, serbest piyasa ekonomilerinde devletin bu piyasalara olan müdahalesini belirli bir denge içinde tutma arzusunun olduğu açıktır. Liberal ekonomilerin temeli ünlü iktisatçı Adam Smith'in ortaya attığı "laissez faire et laissez passer" yani "bırakın yapsınlar ve bırakın geçsinler" anlayışı üzerine kurulmuştur. Ancak; bu devlet anlayışı sermayenin kontrolsüz bir şekilde büyümesi sonucunu doğurunca 1929 yılına gelindiğinde büyük bunalım yaşanmış ve dünya ekonomisi Amerika Birleşik Devletleri eksenli olarak çökmüştür.

Krizin merkezi Wall-Street adı verilen Amerikan borsasının kalbinin attığı yer olmuştur. Wall-Street, büyük şirketlerin faaliyet gösterdiği bir finans arenasıdır. Wall-Street'in mevcut önemi: Amerikanın ekonomi siyaseti kaynaklıydı. Amerikan başkanı Calvin Coolidge döneminde Amerikada refah seviyesi en üst noktalara varmış; bankacılık, demiryolu, enerji, otomobil gibi bir çok sektörde kar en üst seviyelere çıkmıştı. Başkan, büyük şirketlere ve bankalara inanılmaz bir güven içerisindeydi. Dolayısıyla "bırakın yapsınlar" düsturunu sonuna kadar uygulamaktaydı. Başkan Coolidge siyasal duruşunu iktidarda olduğu dönemden kısa bir süre önce yani 1915'te vefat eden çağdaşı Frederick Winslow Taylor'a borçluydu. Frederick Winslow Taylor, Amerikalı bir makina mühendisi ve endüstriyel idare uzmanıdır. İşletme

biliminin babası olarak bilinmektedir.³⁹⁹ Taylor, geliştirdiği sistem sayesinde üretim sürecini parçalara ayırmış, herbirinin nasıl daha iyi, ucuz ve hızlı yapılabileceği ile ilgili yöntemler geliştirmiştir. Taylor'ın ortaya attığı felsefe üretim odaklıdır. İşçi refahını düşünmeyen zorunlu standartlaşmayı getiren bu model patron çıkarlarına göre kurgulanmıştı. Taylor modeli çalışma prensibi Amerikan sanayisine çağ atlatmıştır.⁴⁰⁰

Amerika, coğrafi şartlarının sağladığı avantaj, yüzyıllar süren savaşlar sonucunda yorulmuş ve yıpranmış avrupa ve asya ülkeleri karşısında edindiği bilimsel gelişmişlik ve siyasal iradenin oluşumuyla sınai devrimini gerçekleştirmişti. NEVİNS ve COMMAGER'a göre, Amerikan sınai gelişmişliğinin altı temeli bulunmaktaydı: *“Hammadde kaynaklarının belki Rusya dışında, başka herhangi bir ülkeye nasip olmayacak şekilde daha geniş ve çeşitli olması; hammaddeleri mamul haline getirmekte icat ve teknik gücü; genişleyen bir ekonominin isteklerine tamamen yanıt veren bir su ve demiryolu nakliyat sistemi; nüfus artışıyla eşit olarak hızla genişleyen iç pazar ve dış pazarların artışı; dışarıdan göç yoluyla sürekli yenilenen işçi kaynağı; eyaletler veya bölgeler arasında sıkıcı gümrük engellerinin olmaması, dış rekabetlere karşı himaye ve dolaylı veya dolaysız hükümet yardımlarıyla desteklenme”* sayılabilir. Kömür, demir, petrol ve elektriğe dayanan bir sınai devrimi gerçekleştirmiş⁴⁰¹, enerji (petrol-madencilik), demir-çelik, otomobil gibi sınai alanları bu uzak kıtada patlama yapmıştı. Amerikanın gelişmişliğini

³⁹⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Frederick_Winslow_Taylor. 20.11.2012.

⁴⁰⁰ Selwyn Parker, **Büyük Çöküş**, Arkadaş Yayınevi, 2. Baskı, 2009, s.1-20.

⁴⁰¹ Allan Nevins – Commager, Henry Steele, **ABD Tarihi**, Çev: Halil İnalçık, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2005, s.248.

sadece sınıai devrimine bağlamak yeterli değildir. ABD tarihinde ortaya çıkmış başarılı devlet adamları ve başkanların çizdiği perspektifler, bağımsız yargının oluşumu ve Anayasa Üstünlüğünü federal devlet adına mümkün hale getiren Yargıç John Marshall gibi Yargıçların varlığı ve 1789 Fransız ihtilali sonrası gelişen cumhuriyet, demokrasi ve Anayasacılık hareketleri Amerikanın ulusal birliğini sağlamış, 1929 krizi gelinceye kadar ki dönemde ekonomik refahı oluşturmuştu.⁴⁰²

Ancak; kriz finans eksenli olarak ortaya çıkmıştı. Amerikan halkının aşırı lüks tüketimi, değersiz hisse senetlerinin piyasaya sürülmüş olması, bir çok sektörde faaliyet gösteren patronların aynı zamanda bankaların görünmeyen ortakları olması paranın tek elde toplanmasını ve beraberinde finans sektörü sayesinde kolay para elde etme duygusu sektörler bazında daha az yatırıma sebep oldu ve işsizliği tetikledi. Bırakın yapınlar, bırakın geçsinler mottosu sınıfta kalmıştı ve çok derin bir siyasal krizi tüm dünyada tetiklemişti.⁴⁰³

Kurtuluş reçetesi Başkan Franklin D.Roosevelt ile gelmişti.Roosevelt, Amerikan halkına güven sağlamış, yeni idari yapılar kurmuştur. Bankaları disiplin içine almış, çok kötü durumda olanların çökmesine bile izin vermiştir.Kamu yatırımları önem kazanmıştır. Bağımsız idari kurum olan

⁴⁰²Allan Nevins – Commager, Henry Steele, **ABD Tarihi**, s.130-141, 158-165, 201, 338, 363, 391. Bu devlet adamları arasında Maliye Bakanı Alexander Hamilton, Başkanlar; Thomas Jefferson, James Monroe, Andrew Jackson, Abraham Lincoln, Theodore Roosevelt, Woodrow Wilson, Franklin Roosevelt vd..sayılabilir.

⁴⁰³ Selwyn Parker, **Büyük Çöküş**, s.1-30.

Sermaye Piyasası Kurulu bu dönemde oluşturulmuştur.⁴⁰⁴ Kısacası; devletin ekonomik hayata müdahalesi anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayış 1970'li yılların sonlarına kadar varlığını devam ettirmiştir. Bu politika iktisadi alanda dönemin ünlü iktisatçısı John Maynard Keynes tarafından savunulmuştur.

Bir dönem için dünya ekonomisi bu devletçi politikalarla idare edilmişti ancak; devletin ekonomik hayata müdahalesi beraberinde devletin büyümesi sonucunu da doğurmuştur. Devletin büyümesi bütçe açığı, yüksek vergi yükü gibi sorunları getirmiş ve bunu bertaraf edebilme adına klasik liberalizmin ilkelerini savunan neoliberal düşünce okulları ortaya çıkmıştır.⁴⁰⁵ Neoliberalizm anlayışını savunan Chicago Okulunun kurucusu MİLTON FRIEDMAN: *“Devletin faaliyet alanı sınırlandırılmalıdır. Devletin başlıca görevi, kanun ve düzeni sağlamak, özel girişimlerin kendi aralarındaki sözleşmelerin yürürlüğünü temin etmek ve rekabetçi piyasaları özendirme suretiyle özgürlüğümüzü korumak olmalıdır. Devletin gücü sınırlanmalıdır. Özgürlüğün korunması, devletin gücünün sınırlanması ve yerelleşmesiyle olasıdır”*⁴⁰⁶ derken neoliberalizm'in devletin ekonomiye müdahalesini istemeyen temel görüşünü dile getirmiştir. Yine Neoliberal ekolün temsilcisi olarak Virginia Okulunun kurucusu JAMES M. BUCHANAN, kamu tercihi teorisi ile Anayasal İktisatın temellerini atmıştır.⁴⁰⁷ Bu teorideki temel amaç:

⁴⁰⁴ Selwyn Parker, **Büyük Çöküş**, s.275-343.

⁴⁰⁵ Coşkun Can Aktan, **Yeni İktisat Okulları**, Seçkin Yayıncılık Ankara, 2004, s.

⁴⁰⁶ Milton Friedman, **Kapitalizm ve Özgürlük**, Çev: D. Erberk – N. Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1988, s.1-100.

⁴⁰⁷ Bkz. James M. Buchanan, **Freedom in Constitutional Contract-Perspectives of A Political Economist**, Texas A-M University Press, 1986, s.1-150

devletin ekonomi alanındaki yetkilerinin sınırlarının Anayasa ile belirlenmesi gerekliliğinin ortaya atılmış olmasıdır.

Her iki iktisatçı da ortaya attıkları düşüncelerle devletin ekonomik hayata sınırlı müdahalesini benimsemişlerdir. Bu anlatımın konumuza bakan yönü ise iktisadi düşünce olarak neo-liberal yaklaşımın kendine özgü olan, devlet müdahalesinin dışında kurumların kuruluşunu hızlandırdığı gerçeğidir. Bunun içine regülasyon adını verdiğimiz kavram girince neo-liberalizm kendine özgü yeni bir boyut kazanmıştır.

Regülasyon kelimesinin türkçede tek bir karşılığı yoktur. Yazarlar, bu kelimenin farklı tanımlarını vermiştir. TAN'a göre: "Regülasyon, piyasa ekonomisinin işleyişini engellemeyecek düzenleme, denetleme, yaptırım uygulama, gerektiğinde bazı anlaşmazlıkları çözme faaliyetidir".⁴⁰⁸ ULUSOY, regülasyon kavramını tanımlarken: "düzenleme kelimesinin yanında denetleme ve yönlendirme" işlevlerini içeren bir tanım yapmaktadır. ULUSOY, sadece düzenleme kelimesinin bu kavramı tanımlama adına yetersiz olduğunu ileri sürmektedir. Hatta regülasyonun içeriğinde hukuk dışı ikna yöntemlerinin de var olduğu ULUSOY tarafından belirtilmektedir.⁴⁰⁹ GÜNDAY, regülasyon yetkisini ULUSOY'a atıf yapacak şekilde aynı anlamda kullanmaktadır.⁴¹⁰ GÖZLER-KAPLAN ise: regülasyonu sadece düzenleme olarak kullanırken, denetimi "controle" olarak

⁴⁰⁸ Turgut Tan, **Ekonomi <Regülasyon> Ve Bağımsız İdari Otoriteler**, Danıştayın 137. Kuruluş Yıldönümü-Sempozyum, Danıştay Matbaası, Ankara, 2005, s.10-11.

⁴⁰⁹ Ali Ulusoy, **Bağımsız İdari Otoriteler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s.21.

⁴¹⁰ Metin Günday, **İdare Hukuku**, İmaj Yayınevi, 10. Baskı, Ankara, 2013, s.570.

isimlendirmektedir.⁴¹¹Regülasyon ve neo-liberal anlayışın birlikte uygulanması devletin konumunu oyuncu olmaktan çıkartmış, hakem olarak belirlemiştir. Ekonomiye müdahale eden devlet değil, hakemlik yapan devlet ön plana çıkmıştır. Bu durum beraberinde yeni bir hukuki rejimi ve yargısal denetimi doğurmuştur.⁴¹²Regülasyon hakkında bir başka saptama yapacak olursak, hukuk disiplini içerisinde sadece idare hukukuna özgü bir kavram değildir. Medeni hukuk, ticaret hukuku, vergi hukuku gibi bir çok hukuk alanını kapsayan bir kavramdır. Hatta bir adım daha ileri götüreceğiz olursak, hukuk dışı alanlarda ekonomide, sağlıkta, ve daha bir çok alanda regülasyon yapmak mümkündür. Ancak unutulmaması gereken hangi alan olursa olsun regülasyonun yasal bir düzene dayandığı gerçeğidir.Regülasyonun yanında bir kavram var ki bu da çok önemlidir. O da deregülasyon dediğimiz kavramdır. Deregülasyon, regülasyonun kaldırılması ya da hiç olmaması anlamına gelmemektedir. Sınırsız regülasyon yerine piyasa dinamiklerinden beslenen yumuşak bir regülasyonu ifade etmektedir.⁴¹³ Ancak burada söylemek lazım ki bir bağımsız idari otoriteyi ortadan kaldırmak veya bir kısım yetkilerini elinden almak deregülasyon olarak anlaşılmalıdır.

Amerikan örneğinde bağımsız idari otoriteler çok daha önce kurulmuştur.⁴¹⁴ A.B.D.'deki ilk bağımsız idari otorite 1887 yılında kurulan Interstate Commerce Commission (ICC)'dir. ICC'nin kuruluş amacı eyaletler

⁴¹¹ Kemal Gözler –Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, 12. Baskı, Bursa, 2012, s.245.

⁴¹² Ali Ulusoy, **Bağımsız İdari Otoriteler**, s.29-30.

⁴¹³ Ali Ulusoy, **Bağımsız İdari Otoriteler**, s.25

⁴¹⁴ A. Ülkü Azrak, **Bağımsız İdari Otoriteler Konulu Panel'de Sunulan Tebliğ**, s.19.

arası her türlü taşımacılığı düzenlemek, yükleyiciler ile demiryolları arasındaki uyumsuzlukları çözmektir. Bu kurumun ortaya çıkış amacı, özel şirketler tarafından işletilen demiryollarının hizmet ve fiyatlarına karşı kamuoyunda 1800'lerin sonuna doğru oluşan yoğun tepkilerdir.⁴¹⁵İlerleyen süreçte Amerika'da bağımsız idari otoritelerin sayısı artmıştır. Gerek federal düzeyde ve gerekse eyaletler bazında yüze yakın bağımsız idari otorite Amerikada faaliyet göstermektedir.⁴¹⁶

1970'li yıllar süresince ve 1980-1990 periyodunda İngiltere ve Fransa'da bu kurumların kuruluşu hızlanmıştır. İngiltere'de ekonomi-siyaset ve sosyal politikalar arasındaki denge bağımsız idari otoritelerin hem sayısını arttırmış, hem de idari teşkilat içerisindeki yerlerini sağlamlaştırmıştır.⁴¹⁷ İngiltere'de kamusal hizmetler temelde üç tür idari birimce yerine getirilmektedir. Birincisi merkezi idari yapı içerisinde yer alan bakanlıklar, ikincisi yerel yönetimler, üçüncüsü ise quangons adı verilen özerk, hükümet dışı örgütlerdir.⁴¹⁸

Quangons, "quasi-autonomous non-governmental organisation"yarı özerk hükümet dışı organizasyonların kısaltılmış kullanımıdır. Quangos, üst yöneticileri hükümetçe atanan, aynı zamanda hükümetten finansal destekte

⁴¹⁵ TÜSİAD Raporu, **Bağımsız Düzenleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul, 2002, s. 84.

⁴¹⁶ Ali İhsan Karacan, **Özerk Kurumlar Üzerine Denemeler**, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 23.

⁴¹⁷ Sonay Bayramoğlu, **Yönetişim Zihniyeti Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasi İktidarın Dönüşümü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 254.

⁴¹⁸ Ender Ethem Atay, **Fransız İdare Hukuku'nda Bağımsız İdari Otoriteler (BİO'lar)**: Rekabet Konseyi, s. 55.

alan yarı kamusal idari yapılar olarak tanımlanabilecektir.⁴¹⁹ Ekonomik, sosyal, kültürel olmak üzere bir çok alanda faaliyet gösteren quangons, kurul halinde örgütlenmekteydi. İdari ve yargısal işlevlerle donatılmış bu yapılar, Muhafazakar hükümetin ünlü Başbakanı Thatcher döneminde 1980'li yıllarda özelleştirme politikalarının sonucu olarak hızla artmıştır. Ancak bir diğer yandanda sayısı hızla artan bu yapıların yanında işlevini kaybedenler Thatcher'ın uyguladığı siyasi liberalizm'in sonucu olarak kapatıldılar.⁴²⁰ Tam olarak bağımsızlığa sahip olmasalarda bir bağımsız idari otorite türü olarak hükümet dışında varlıklarını bugünde devam ettirmektedir. İngiltere'de sağ kökenli partiler devamlı olarak quangonsları kapatma eğiliminde olmuştur. Nitekim 2010 mayısında İngiltere'de muhafazakarların ve liberallerin kurduğu koalisyon hükümeti muhafazakarların planı kapsamında bütçe açığını azaltmak için seksen civarında kamu otoritesini yani quangons'u kaldırmıştır. Ancak; bugün buna rağmen yaklaşık bin civarında quangons hala varlığını devam ettirmektedir. Keza, İngiltere'nin içinde yer aldığı Britanya krallığı ülkeleri arasında yer alan İskoçya ve İrlanda'da benzer yapılar varlığını korumaktadır.⁴²¹ Yine'de açık olan bir durum var ki o da İngiltere'de Amerika'dakinin aksine deregülasyon süreci hızla ve yoğun bir şekilde işlemektedir. Bunda İngiltere'nin 2010 ve devamındaki süreçte yaşadığı finansal krizin yanı sıra daha ziyade muhafazakarlar olmak üzere

⁴¹⁹ <http://oxforddictionaries.com/definition/english/quango> 28.11.2012.

⁴²⁰ Ender Ethem Atay, **Fransız İdare Hukuku'nda Bağımsız İdari Otoriteler (BiO'lar):** Rekabet Konseyi, s. 55.

⁴²¹ <http://www.answers.com/topic/quango> 28.11.2012.

iktidarların quangonların gücünden hoşlanmama eğilimleri temel olarak gösterilebilecektir.

Fransa'da ise, ABD ve İngiltereye oranla daha az sayıda olan bu yapılar 1970'lerle birlikte ortaya çıkmıştır. Bazıları klasik anlamda regülasyon yetkisine sahip yapılardır. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uygulamalar (hürriyet prensibinin uygulanması) büyük önem arz etmektedir. Bazı bağımsız idari otoriteler emir ve yaptırım gücünden yoksundurlar. Daha ziyade moral güce sahip yapılardır.⁴²²

Fransa'da merkeziyetçi bir idari yapı bulunmaktadır. Bağımsız idari otoritelerin devletten ayrı kamu tüzel kişilikleri yoktur. Merkezi idare içerisinde yer alırlar. Başbakanlığın veya bir bakakanlığın bünyesinde bulunurlar. Bunların verdiği zararlardan devlet tüzel kişiliği sorumludur. Ancak yinede üyelerine tanınan güvenceler, mali, teknik ve idari avantajlar bu kurumları bağımsız kılmaktadır. Tüzel kişilik verilse dahi bu kurumlar kamu tüzel kişisi olarak kabul edilmektedirler. Fransa'da bazı bağımsız idari otoritelerin bazı işlemleri üzerinde ilgili bakan ya da başbakanın vesayet yetkisi bulunmaktadır. Örneğin, Borsa işlemleri Komisyonu (Commission des operations de bourse (COB) ve Bankacılık Komisyonunun (Commission Bancaire) bazı işlemleri Maliye Bakanının onayına tabidir.⁴²³

⁴²² Ender Ethem Atay, **Fransız İdare Hukuku'nda Bağımsız İdari Otoriteler (BiO'lar):** Rekabet Konseyi, s. 58-65.

⁴²³ Kemal Gözler –Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku**, s.244-248.

Fransa'da bağımsız idari otoritelerin faaliyet alanlarına bakıldığında üç temel alan üzerine odaklanmıştır. Yönetilenlerin haklarının güçlendirilmesi, ekonomiyi düzenleme, bilgi ve haberleşme olarak sıralanabilir. 3 Ocak 1973'te yönetilenlerin haklarını güçlendirmek için Mediateur isimli bağımsız idari otorite kurulmuştur. 13 Ocak 1989'da Cumhuriyet Medyatörü olarak ismi değiştirilmiştir. Kamu hizmetleri ve yönetenlerle ilgili olarak şikayetleri inceleme görevi bu bağımsız idari otoriteye verilmiştir. Yine yönetilenlerin hakları ile ilgili olarak Bilişim ve Özgürlükler Komisyonu 1978'de kurulmuştur. 1991'de Güvenlik Gerekçesiyle Teknik İzlemenin Denetimi Ulusal Komisyonu kurulmuştur.

Ekonomik alanda Borsa İşlemleri Komisyonu, Rekabet Konseyi, Kötüye Kullanılan Şartlar Komisyonu, Tüketicilerin Korunması Komisyonu, Bankacılık Komisyonu gibi yapılar yer almaktadır.

Bilgi ve haberleşme alanında ise Bilişim ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu, Telekomünikasyon Düzenleme Otoritesi, Kamuoyu Yoklamaları Komisyonu gibi yapılar kurulmuştur.⁴²⁴

Fransa'da bağımsız idari otoritelerin temel yetkilerine baktığımızda; araştırma ve soruşturma yapma yetkisi, düzenleme ve kural koyma yetkisi, görüş bildirme ve öneri yetkisi, bireysel önlemler alma yetkisi, uyarı ve emir

⁴²⁴ Yunus Yılmaz, **Fransa'da Bağımsız İdari Otoriteler**, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi, S: 20, Ankara, 2005, s.5.

verme yetkisi, yaptırım uygulama yetkisi olarak belli başlı yetkileri bulunmaktadır.⁴²⁵

Denetim ayağına gelecek olursak, bu kurumlar üzerinde siyasal anlamda parlamentonun denetimi bulunmaktadır. Mali anlamda sayıştayın ve yargısal anlamda da adli ve idari yargının denetimi vardır. Ekonomik yönü ağır basan kararların büyük bölümü adli yargıya gitmektedir.⁴²⁶

Avrupa Birliği'nin etkisiyle, ki buna maastricht andlaşmasının etkisi diyebiliriz, bağımsız idari otoriteler Anayasal temelden yoksun olarak Fransız idari yapılanmasına girmiş ve fakat sıradan bir idari kurum olmanın dışında algılanamayacak ölçekte yapılardır. Bu yapılar Fransa' da ABD ve İngiltere'deki gibi olmamıştır. Fransa'nın üniter ve merkezîyetçi yapısı dikkate alındığında olmasında zor görünmektedir.

III. DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURULLARIN DÜZENLEME ALANLARI VE HUKUKİ REJİMLERİ

Düzenleyici ve denetleyici kurulların Türkiye'de ortaya çıkışıyla birlikte "kuru" bir alan haline gelme tehlikesiyle karşılaşan idare hukuku alanı tekrar hareketlenmiştir. Düzenleyici ve denetleyici kurulların Türk İdari Teşkilatı içersine yerleşmeye başladığı dönem 12 Eylül sonrası Özal döneminde özelleşme serüveniyle paralel bir şekilde yürümüştür. Özelleştirmeler, Özal dönemi olan 80'li yılların ikinci yarısı ve 90'lar da Anayasal dayanaktan

⁴²⁵ Yunus Yılmaz, **Fransa'da Bağımsız İdari Otoriteler**, s.6-7.

⁴²⁶ Yunus Yılmaz, **Fransa'da Bağımsız İdari Otoriteler**, s.7-9.

yoksun bir şekilde Türk hukuk sistemi içinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bazı kamu hizmetlerinin özel kişilere gördürülmesi ve altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde yap-işlet-devret yöntemini getiren 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-işlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun'un 5'inci maddesi özel hukuk sözleşmesi kanalıyla bu hizmetlerin yürütülebileceğini öngörürken, Anayasa Mahkemesi, Yasa'da yer alan bu düzenlemenin imtiyaz sözleşmesi niteliğinde olduğuna karar vererek Anayasal dayanaktan yoksun bu maddeyi iptal etmiştir.⁴²⁷ 1999 yılında Anayasa'nın 47'inci maddesinde yapılan düzenlemeyle; AY.47'inci madde 3'üncü fıkrası: *"Devletin, kamu iktisadî teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller kanunla gösterilir"*. AY.47'inci madde 4'üncü fıkrası: *"Devlet, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişileri tarafından yürütülen yatırım ve hizmetlerden hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzelkişilere yaptırılacağı veya devredilebileceği kanunla belirlenir"* denilerek, özelleştirmelerin önü açılmış ve idari nitelikli sözleşmelerin özel hukuk sözleşmesi biçiminde yapılabileceği Anayasal dayanağa kavuşmuştur.⁴²⁸

⁴²⁷ <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/e17f7052-45cc-4b4b-9c34-a46e795e5724?excludeGerekce=True&wordsOnly=False07.07.2014>

Anayasa Mahkemesi'nin 28.06.1995 Tarih, RG Yayınlandığı Sayı: 22586 20.03.1996, E:1994/71, K: 1995/23, , günlü kararı.

⁴²⁸ Turgut Tan, **"Dönüşüm Geçiren İdare Hukukunun Uygulama Alanı da Daralıyor mu"?** Erdal Onar'a Armağan, Cilt 1, Ankara Üniversitesi Yayınları No:391, Ankara, 2013, s.124.

Anayasa'da yapılan bu düzenlemeyi takiben idare hukukunun alanı liberal ekonomik politikaların etkisiyle değişime uğramaya başlamıştır. İdare hukuku alanında hukuksal ussalıktan işletmecî ussallığa geçiş olmuştur. İdarenin bir girişimci gibi hareket etmeye başlaması idare hukukunu sadece kamu hukuku ile ilişkili bir alan olmaktan çıkarmıştır. TAN, regülasyon kurumlarının ilgilendikleri alanların özelliklerinden hareketle sadece kamu hukuku kurallarının işleminin mümkün olmadığını belirtmekte, bu alanların özel hukuku barındıran ilişkileri olduğunu açıklamaktadır. Dolayısıyla özel hukukun idare hukuku alanına temayüz etmesi bu alanı yeni kamu yönetimi anlayışı içine aldığını söyleyebiliriz.⁴²⁹

İdare hukuku'nun değişiminde regülasyon kurumlarının etkinliği karşısında bu kurumların özellikleri, hangi alanları düzenledikleri, Türk İdari Teşkilatı içindeki yerlerini ve yetkilerini analiz ederek RTÜK'ün bu yapılar içinde edindiği konumu daha açık bir şekilde görebiliriz.

A. ÖZELLİKLERİ

Düzenleyici ve Denetleyici Kurullar, Amerikan uygulamasından gelen esas isimlendirmeleriyle bağımsız idari otoritelerin özelliklerine bakıldığında bağımsızlıkları ön planla olan yapılardır. Amerikan Federal yapılanması bu kurumları yürütme organı karşısında bağımsız bir biçimde örgütleyerek, yürütmenin müdahalesine imkan vermek istememiştir. İdarilik vasfı bir kamu kurumu olma niteliği taşıırken, klasik kamu kurumlarının dışında ayrı bir

⁴²⁹Turgut Tan, “Dönüşüm Geçiren İdare Hukukunun Uygulama Alanı da Daralıyor mu”? s.125.

örgütlenmeye sahip olmalarını açıklamaktadır. Otorite sözcüğü ise; danışma organı olmayan bu yapılarındanişma organını aşan kararlar verdiği ve kararlarının icrai nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Bu yapılar kurum biçiminde örgütlenmekte, karar organı olarak kurullar tarafından yönetilmektedir.⁴³⁰

Bu kuruluşların tamamı özerk ve tüzel kişikleri olan kuruluşlardır. 649 Sayılı KHK ile bu yapılar üzerinde ilişkili olduğu Bakanlığın sahip olacağı yetki vesayet yetkisi olarak düzenlenmiştir. Yapılan bu düzenlemeyle bu kurumlar için özerklik sıfatını sürdürdükleri kabul edilmekle birlikte bağımsızlık sıfatının ortadan kalktığını söyleyebiliriz. Ayrıca; özerklik bakımındanda bu kurumlar özerkliği koruma bağlamında bir çok sorunla karşılaşabilecektir. Siyasal iktidarlar bağlamında bu kurumların hareket tarzı kabul edilebilir değildir. Hükümet – sermaye ilişkileri bakımından bu kurumlara hükümetin müdahale edememesi hükümetler açısından yıpratıcı olabilecektir. İşte bu yüzden 2011 yılında getirilen vesayet yetkisi ile artık düzenleyici denetleyici kurullar bağımsız olmadığı gibi tam anlamıyla özerkte olamayacaktır. Yapılan düzenleme RTÜK özelinde ele alındığında RTÜK artık TRT'den farksız bir yapı haline gelmiştir. RTÜK, Başbakanlıkla ilişkilendirilmiş bir kamu kurumu olarak Başbakanlık müdahalelerine açık hale gelmiştir. Bu noktada henüz var olmayan tek unsur RTÜK Yasası'nda vesayet yetkisinin nasıl olacağına ilişkin herhangi bir düzenlemenin getirilmemiş olmamasıdır. Dolayısıyla şu an için 649 Sayılı KHK ile “Bakan,

⁴³⁰ Turgut Tan, **Ekonomik Kamu Hukuku Dersleri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010, s.196.

bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşların (5018 sayılı Kanuna ekli (III) sayılı cetvelde yer alan kurumlar dâhil) her türlü faaliyet ve işlemlerini denetlemeye yetkilidir” düzenlemesiyle düzenleyici ve denetleyici kurullar üzerinde vesayet denetimi getirilmiş fakat bu denetim yetkisinin kapsamı konusunda yasal bazda getirilmiş bir düzenleme bulunmamaktadır.

Eski adıyla bağımsız idari otoriteler üzerine getirilen bu operasyonun habercisi olan açıklamalar 2002 öncesi yani AK Parti İktidarı öncesi Ecevit Hümeti dönemine dayanmaktadır. Ecevit, 26.11.2001 tarihli Cumhuriyet Gazetes’inde: *“Bir hata mı yaptık doğru mu yaptık, yanlış mı yaptık bilmiyorum. Ama Türkiye’de çok fazla özerk kuruluş kuruldu. İpin ucunu kaçırdık. Devlet içinde; fakat devletten daha yetkilibazı kuruluşlar kuruldu. Onlara söz geçiremiyoruz. Haklı olabilirler haksız olabilirler; fakat bu ciddi bir sorun. Yani devletin etkinliğini yeniden demokratik kurallar içinde işler hale getirmemiz gerektiği düşüncesindeyim.”* Görüşlerini ileri sürmüştür. 2011 yılına gelindiğinde ise; Akaryakıt fiyatları üzerine 4 Mayıs 2011 tarihinde görüş beyan eden Başbakan Recep Tayyip Erdoğan : *“Bizden öncekiler böyle bir karar almışlar. Belki önümüzdeki süreç içerisinde, değişikliğe gitme durumu olabilir. Ülkemizin menfaatine olan neyse yapacağız. Şu anda bağımsız kurulların A’dan Z’ye hepsinden memnun muyuz? Ben hepsinden memnun değilim”* ... *“Bazıları ‘bağımsız kurul olduğu zaman o zaman siyasi müdahale olmaz’ diyor. Başarılı olduğunda kendilerinin, başarısız olduğu zaman siyasilerin. Akaryakıt fiyatlarını tamamen serbest piyasa belirliyor. Ama bunu istediğin kadar anlat. Ana muhalefeti de yavru muhalefeti de ‘bak hükümet yine akaryakıtta zam yaptı’ diyor. Ne alakası var. Geliyor faturayı*

*size kesiyor” demiştir.*⁴³¹Bu bağlamda hükümetler, bağımsız idari otoritelerin sahip olduğu güce katlanamamış ve en sonunda yukarıda izah ettiğimiz üzere bu kurullara yönelik müdahalenin dayanağı oluşturulmuştur.

Düzenleyici ve denetleyici kurulların kurum biçiminde veya kurul halinde kurulmalarına ilişkin dayanağı kendi yasal düzenlemelerinde bulabiliriz. Tan, “Yasa’da kuruma verilmiş olan görev ve yetkilerin de karar organı olan kurul tarafından kullanılması gerektiğini” söylemektedir. Ayrıca Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nun Rekabet Kurulu ile ilgili olarak verdiği kararından hareketle Yasada açıkça öngörülmedikçe kurul yerine başkanın karar vermesi hukuka aykırı kabul edilmektedir.⁴³²

Bu yapıların mali durumu ve personel yapısına ilişkin düzenlemelere bakıldığında, Düzenleyici ve Denetleyici Kurullar, 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Hakkındaki Yasa’ya tabidir. Bu kural RTÜK içinde geçerlidir.6112 Sayılı RTÜK Yasası’nın 34’üncü maddesi’nin 3’üncü fıkrasına göre: “Üst Kurul, bu Kanunda ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde kendisine tahsis edilen malî kaynakları görev ve yetkilerinin gerektirdiği ölçüde, kendi bütçesinde belirlenen usul ve esaslar dâhilinde serbestçe kullanır” denilmektedir. Bu yapıların personeline ilişkin düzenlemelere de bizzat Kuruluş yasalarında yer verilmiştir.

⁴³¹ Ayhan Sarısu, “**Uluslararası Konjonktörün Özerk Kurulların Oluşumuna Etkisi**”, Yıl:19, S:224, Ağustos, Ankara, 2011, s.222-229.

⁴³²Turgut Tan, **Ekonomik Kamu Hukuku Dersleri**, s.202.

RTÜK dışındaki üst kurul üyeleri Bakanlar Kurulu tarafından atanırken RTÜK üyeleri bizzat TBMM tarafından atanmaktadır. Keza bu üyelerin görev sürelerinin hükümetlerden daha uzun olması ve görevden alınmalarına ilişkin koşulların zorluğu ve yeniden seçilebilme imkanına sahip olmaları bu kurumları güçlü ve ayrıcalıklı kılmaktadır. Ancak; Kurul üyelerinin yeniden seçilme imkanına sahip olmaları tam tersi sonuçlar doğurup, Kurul üyelerinin kararlarının sıhhatini etkileyebilecektir.⁴³³

Düzenleyici ve denetleyici kurulların işlevleri arasında Düzenleme yetkisinden, gözetim ve denetim yetkisinden, danışmanlık işlevinden, yaptırım uygulama ve uyuşmazlık çözme işlevlerinden bahsedilebilecektir.⁴³⁴ Günday; regüle etme, izleme, denetleme ve yaptırım uygulama olarak bu kurulların yetkilerini ele almaktadır.⁴³⁵ Bu kurulların kararlarının idari nitelik taşıdığına şüphe yoktur. Kurulların kararları yargısal denetime tabidir.⁴³⁶

B. DÜZENLEME ALANLARI

Amerikan uygulamasından hareketle düzenleyici ve denetleyici kurullar kamu hizmeti niteliğinde faaliyet gösterecek nitelikte örgütlenmiş yapılardır. Bu yapılar hizmeti üreten değil, hizmetin üretildiği alanı regüle etmek üzere kurulmuştur.⁴³⁷ 5018 Sayılı Yasaya ekli (III) sayılı cetvelde düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar sayılmıştır. Bu cetvele göre: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sermaye

⁴³³Turgut Tan, **Ekonomik Kamu Hukuku Dersleri**, s.208-212.

⁴³⁴Turgut Tan, **Ekonomik Kamu Hukuku Dersleri**, s.213-221.

⁴³⁵Metin Günday, **İdare Hukuku**, s.570-571.

⁴³⁶Kemal Gözler - GürselKaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.246.

⁴³⁷Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.245.

Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamu İhale Kurumu, Rekabet Kurumu, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, düzenleyici ve denetleyici kurullar arasında sayılmıştır. Görüleceği üzere, bu kurulların düzenleme alanları ağırlıklı olarak ekonomik yönü olan fakat gerek ekonomiye ve gerekse de toplumun sosyal yaşamını ilgilendiren kritik alanlara ilişkindir. Mesela Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu'nun aldığı kararların ekonomik yönü olduğu gibi insan sağlığına etki eden yönleride bulunmaktadır. Tütün mamullerinin kullanımıyla ilgili getirilmiş yasaklar sosyal ilişkiler bakımından da düzenleme getirmektedir. Kamu binalarında, her türlü kapalı ortamda tütün mamullerinin yasaklanması sadece insan sağlığına etki eden düzenlemelerdir biçiminde açıklanamayacak önemlerdir. RTÜK'ün düzenleme alanı ise; bu yapılardan farklı olarak temel hak ve özgürlüklere ilişkindir. Kişilerin düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü RTÜK tarafından kısıtlanmaktadır. Bu kısıtlama elbette Anayasa ve Yasanın çizdiği sınırlar içindedir. Ancak sonuçları itibariyle bir toplumun düşünce yapısını ve algılama biçimini etkileyecek kararlar RTÜK eliyle alınmaktadır. Görüldüğü üzere, bu kurulların regüle ettikleri alanlar devlet için ve vatandaşları için en kritik ilişkileri içermektedir.

C. TÜRK İDARİ TEŞKİLATI İÇİNDEKİ YERLERİ

Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşların kuruluşundan itibaren bu yapıların Anayasal ve Yasal dayanakları üzerinde tereddüt oluşturacak

şekilde tartışmalar yer almıştır. Öncelikle şu tespiti yapabiliriz ki Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar Hakkında Anayasa'da doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Anayasa'da var olan tek Düzenleyici ve Denetleyici Kurul, RTÜK olmakla birlikte bu düzenlemenin ne kadar gerekli olduğu da tartışmalıdır. Bir başka sorun ise Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşları ilgilendiren çatı asanın halen yürürlüğe konulamamış olmasıdır.

Anayasa'da bu kurullar için dayanak bir düzenleme olmaması bu kurumları Anayasal dayanaktan yoksun bırakmakta mıdır? Veyahut, bu kurumlar için Anayasa'da bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç var mıdır? Yine aynı şekilde bütünüyle bu yapıları ilgilendiren bir çatı Yasa gerekli midir? Sorularıyla başlığımızı derinleştirebiliriz.

Düzenleyici ve Denetleyici Kurulların, esas geldiği kökenindeki ismiyle bağımsız idari otoritelerin Anglo-sakson hukuku nda devlet yapısıyla, devletin üç temel erkiyle çatışmaksızın varlıklarını sürdürdüğü bilinmektedir. Keza, Federal sistemin uygulandığı Amerika Birleşik Devletleri'nde de bu kurullar devlet yapısıyla çatışmaksızın ama tahmin edilenin ötesinde bir güç olarak var olmaktadır. Adını andığımız devletlerin hukuk sistemleri bu kurumların bağımsızlığını kaldırabilirken kara avrupası hukuk sisteminin uygulandığı ülkeler bakımından ciddi problemler ortaya çıkmaktadır. Fransa örneği ve Türkiye gerçekliğinde bir idari kurumun mutlak bağımsızlığı düşünülemeyecektir.⁴³⁸ Kara avrupası hukuk sistemlerinde merkezi otorite

⁴³⁸Turgut Tan, **Ekonomik Kamu Hukuku Dersleri**, s.221-222.

hiyerarşisi dışında veya vesayet denetiminin olmadığı bir üst kurul yapılanması çelişki gösterecektir.

Türk hukuk sistemi bakımından konuyu ele alacak olursak, kara avrupası hukuk sisteminin etkisinde gelişen hukuk sistemimiz ve özelde idare hukumuz içinde aynı koşullar geçerlidir. Düzenleyici denetleyici kuruluşlar bakımından Anayasa'da özel bir düzenleme olmadığını söylemiştik. Ancak; Anayasa'nın Piyasaların denetimi ve dış ticaretin düzenlenmesi başlıklı 167'inci maddesinin 1'inci fıkrasında yer alan düzenlemeye göre: "Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiilî veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler" hükmü eski adı bağımsız idari otoriteler olan bu kurumların Türk hukuk sistemine girişine zemin oluşturmuştur. Hükümetler, özellikle ekonomik kökenli konularda Anayasanın kendisine yüklediği ödevi yerine getirmek için bu regülasyon kurumlarının hayata geçirilmesini sağlamıştır.

Bu kuruluşların idari teşkilat içindeki yerini saptama adına iki farklı görüşten yola çıkarak hareket etmek gerekmektedir. Günay, bu kuruluşları merkezden yönetim dışında, yerinden yönetim içerisinde ve fakat hizmet yerinden yönetim kuruluşları dışında görmektedir. Günay'ın düzenleyici ve denetleyici kuruluşları, hizmet yerinden yönetim kuruluşu yani kamu tüzel kişiliğine sahip, klasik bir kamu kurumu olarak görmemesinde iki sebep bulunmaktadır. Birincisi bu kurulların yönetim organlarının görevden alınmalarına ilişkin olarak yürütmenin herhangi bir yetkiye sahip olmamasıdır.

İkincisi ise ilişkili oldukları bakanlıkların bu kurullar üzerinde vesayet türü bir denetime sahip olmamasıdır. Günday, bu nedenle bağımsız idari otoriteleri yani düzenleyici ve denetleyici kuruluşları, mahalli idareler ile kamu kurumları dışında üçüncü tür bir yerinden yönetim kuruluşu olarak görmektedir. Yazar, Anayasanın 123'üncü maddesine göre: "Kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanarak" kamu kuruluşu kurulabildiği gibi bağımsız idari otorite de kurulabileceğini belirtmektedir.⁴³⁹

Gözler ise tam tersi bir görüştedir. Bu kuruluşların merkezden yönetim dışında fakat hizmet yerinden yönetim kuruluşları içerisinde ele alınmaları gerektiğini belirtmektedir. Gözler, bu kuruluşları klasik kamu kurumlarından ayırmamaktadır. Tıpkı Tübitak, TRT, Üniversite örnekleri gibi bir bağımsızlık ve özerklik gösterdiğini söylemektedir.⁴⁴⁰

Tan, bu kurumların Anayasal dayanağı konusunda sadece 167'inci maddenin varlığını ve RTÜK özelinde getirilmiş 133'üncü maddeyi yeterli görmemektedir. Bu kurumların siyasal iktidarlar karşısında varlıklarını devam ettirebilmeleri için ve Anayasal konumlarını güçlendirme adına Anayasa değişikliği yoluna gidilebileceği görüşündedir.⁴⁴¹

Tüm bu görüşler ışığında düzenleyici ve denetleyici kuruluşların şu an ki durumuna baktığımızda bu kuruluşların Anayasal dayanağının bulunmadığını söylemenin imkansız olduğunu görmekteyiz. Anayasanın

⁴³⁹Metin Günday, **İdare Hukuku**, s.570-575.

⁴⁴⁰Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.244, 248.

⁴⁴¹Turgut Tan, **Ekonomik Kamu Hukuku Dersleri**, s.226-227.

123'üncü maddesi ve 167'inci maddesinin birinci fıkrası bu kuruluşların kurulabilmesi adına bir Anayasal dayanak oluşturmaktadır. Ancak bu kuruluşların idari teşkilat içindeki yerine ilişkin farklı görüşlere bakıldığında bugün için hizmet yerinden yönetim kuruluşları dışında görmeye imkan yoktur. Bu kuruluşlar, kamu tüzel kişiliğine sahip, özerk ve yasayla kurulan kuruluşlardır. Şu an için bu kuruluşlarla TRT'yi ya da üniversiteleri aynı çizgide görmekte mümkün değildir. Ancak: 649 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de yapılan düzenlemeyle: "Bakan, bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşların (5018 sayılı Kanuna ekli (III) sayılı cetvelde yer alan kurumlar dâhil) her türlü faaliyet ve işlemlerini denetlemeye yetkilidir" hükmü getirilmiş ve tartışmaya bırakılmaksızın bu yapılar üzerinde bir vesayet denetimi oluşturulmuştur. Bu bağlamda idarenin bütünlüğü bakımından ortaya çıkan tartışmalarda bertaraf edilmiştir.

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Hakkındaki Yasa'da düzenleyici ve denetleyici kurulların tek sayılması, bu kurumlar üzerine getirile vesayet denetmi ve aynı zamanda Türk idari teşkilat yapısının özellikleri bağımsız idari otoriteleri ülkemiz gerçekliğinde klasik kamu kurumlarına dönüştürmüştür.

Liberal ekonomik politikaların etkisiyle ortaya çıkan bu kurumlar, Federal yapılı Amerika'da siyasetin dışında bırakılırken Türkiye gerçekliğinde bu mümkün olmamıştır. Bugün itibariyle Türkiye'de özelleştirmelerin hızı kesilmiş ve piyasalar çalışma tarzını ve yönünü bulmuştur. Bu süreçte regülasyon kurumları üstlerine düşen ilk görevi yani ilgili oldukları piyasalara

ilişkin temel düzenlemeleri oturtmuştur. Ancak; İdare hukukunun dönüşümüne de sebep olan bu ekonomik ortamda siyasal açıdan hukuki gibi görünen fakat “de facto” olarak kabul edebilebileceğimiz bir dönem yaşanmaktadır. Başbakan Erdoğan, döneminde parlamenter sistem ortadan kalkmıştır. Erdoğan, parlamenter sistemin boşluğunu kullanarak, aldığı yüksek oylarla parlamenter sistem içinde kendini fiilen başkan ilan etmiştir. İdari teşkilat içerisinde ki tüm yapılara hakim olmak isteyen bu sıra dışı lider, hukuksal araçları kullanarak kendine uygun düzenlemeler yaptırmaktadır. Düzenleyici ve Denetleyici Kurullarında Amerikan örneğinde olduğu gibi bu dönemde serbestçe kalabilmesi ve görevlerini yerine getirmesi mümkün olmayacaktır. Nitekim 649 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname yoluyla yapılan değişikliğin anlamı budur.

Bu dönemden sonrada hiçbir siyasal iktidar dizginleri kolay kolay elden bırakmak istemeyecektir. Düzenleyici ve denetleyici kurumların şu an için sadece düzenledikleri alanların öneminden kaynaklanan özellikleri ve Kurul üyelerinin görevden alınmaları önündeki zorluk dışında diğer kamu kurumlarından ayrılabilir yönü neredeyse kalmamıştır.

D. YETKİLERİ

1. Kamu Hizmeti Boyutu

19'uncu yüzyıla kadar devletin görev ve yetkilerinin ne olduğu, o devletin ülkesi içindeki vatandaşlara sorulsaydı devletten en büyük beklentinin huzuru ve güvenliği sağlamak, ticaret imkanlarını geliştirmek, korumak, kollamak gibi cevaplar duyabileceğimiz ihtimaldir. Oysaki; Ulus –

devlet modelinin tüm dünyada gerçekleşmesi, vatandaş ile devlet arasındaki etnik bağın oturmasıyla devletten yana beklentiler hiç olmadığı kadar fazlasıyla artmış durumdadır. Mesela; elektrik kesintilerinin veya çöp toplama süresinin uzaması halinde vatandaş isyan edebilir hale gelmektedir.⁴⁴² Gerçekliğin bu düzeyde olduğu devlet düzeninde bazı soruları sorma ihtiyacı doğmaktadır. Kamu hizmeti nedir? Nerede başlayıp nerede bitmelidir? Gibi Soruları karşılayacak ve üzerinde uzlaşmış tam ve yeterli bir cevap bulunmamaktadır. Farklı bilim dallarının veya disiplinlerinde bu bağlamda uzlaşması neredeyse imkansızdır. Ekonomik tercihlerin farklılığı da neyin kamu hizmeti olup olmayacağı konusunda bize net bir yön veya tanım veremeyecektir.

Onar, kamu hizmetini: “Devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından veya bunların gözetim ve denetimleri altında genel ve kolektif gereksinimleri karşılamak ve tatmin etmek, kamu yararını sağlamak için kamuya sunulmuş devamlı ve muntazam faaliyetler” olarak tanımlamaktadır.⁴⁴³ Günday, Onar’a yakın bir tanım yapmış ve kamu hizmetini: “Siyasal organlar tarafından kamuya yararlı olduğu kabul edilen, bizzat devlet tarafından veya devletin gözetim ve denetimi altında özel kişiler tarafından sunulan hizmet” olarak tanımlamıştır.⁴⁴⁴

⁴⁴² Silopi’de elektrik kesintilerine isyan eden halk uluslararası İpekyolu’nu trafiğe kapatarak seslerini duyurmaya çalıştı. 30.06.2014. <http://www.dogruhaber.com.tr/Haber/Elektrik-kesintisi-isyan-ettirdi-135021.html> 09.07.2014

⁴⁴³ Sıddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, Hak Kitabevi, İstanbul, 1966, s.13.

⁴⁴⁴ Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.532., Metin Günday, **İdare Hukuku**, s.332.

Regülasyon alanlarını tanıtmaya adına bu alanın ülkemizdeki öncülerinden biri olarak kabul edebileceğimiz Ali Ulusoy ise regülasyonun doğasına uygun bir tanım getirmiştir. Ulusoy'a göre: "Kamu yararı içermesi ve özel faaliyet olarak gereği gibi sunulmasının mümkün olamaması nedeniyle, yasama organı tarafından özel faaliyetler için söz konusu olamayacak bir ayrıcalıklar ve yükümlülükler rejimine tabi tutulan ve sorumluluğu ile denetimi son tahlilde bir kamu otoritesi tarafından üstlenilen faaliyet kamu hizmetidir" demiştir.⁴⁴⁵

Karahanoğulları, kamu hizmeti tanımına ilişkin saptamayı yaparken, farklı disiplinlerin konuyla ilişkisine değinmiş, idare hukuku içinde kalarak konuya yaklaşmış ve kamu hizmetini üç temel yaklaşım içinde saptamıştır. İktisadi nesnellik olarak kamu hizmeti, devletin görevi olarak kamu hizmeti, devletin yarattığı işlev olarak kamu hizmetini analiz eden yazar, kamu hizmetini esasında devletin görevi olarak nitelemektedir. Yazar, devletin kamu hizmetlerini terkedip, sadece düzen sağlayan ve cezalandıran devlete dönüşümünü eleştirmektedir. Yazar, kamu hizmeti alanını mal ve hizmet üretimi olarak görmektedir. Karahanoğulları, kamusal üretim, kamusal işlev ve kamu hizmeti arasındaki ilişkileri değerlendirirken, isabetli bir saptamada bulunmaktadır. Siyasal alanının kamu hizmetlerini belirleme ve buna ilişkin

⁴⁴⁵ Ali Ulusoy, **Kamu Hizmeti İncelemeleri**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2004, s.13.

örgütlenmeyi kurmasında kapitalist üretim modeline göre davrandığını belirtmektedir.⁴⁴⁶

Yukarıdaki tanımlar ve tespitler yanında son dönem idare hukuku çalışmaları içinde kamu hizmetini en sistematik ve eleştirel biçimde ele alan yazarlardan biri olan Sedat Çal ise: “kamu hizmeti tanımının hangi toplumsal veya kamusal gereksinimleri karşılayacağı dikkate alınmadığı sürece, anılan unsurların neyi ifade ettikleri veya etmeleri gerektiği, yahut kapsamı üzerinde tartışmalar çıkması doğaldır” diyerek konunun karmaşıklığını ve bu durumdan dolayı taşıdığı endişeyi dile getirmiştir. Çal, İdare Hukukunun yaşadığı değişimi dikkate alacak şekilde konuya farklı bir tanım getirmektedir. Çal’a göre kamu hizmeti: “Toplumdaki bir gereksinimin rekabet içerisinde gerektiği gibi tam olarak tatmin edilemediği takdirde, kamusal güvenlik gerekleriyle rekabet unsurunun aranmayacağı haller kapsama dahil edilmek üzere, idarenin yürüttüğü veya kendi denetim, gözetim ve sorumluluğu altında özel kişiler eliyle sözleşme ilişkisi içerisinde yürütülmesi yoluna gidebildiği faaliyetlerdir.”⁴⁴⁷

Tanımlardan hareketle yapabileceğimiz en önemli tespit, her faaliyetin kamu hizmeti olarak değerlendirilemeyeceği gereçekliliğidir. Bir başka açıdan ise Siyasal organın yani en başta Yasama organının kamu hizmeti olarak ele alınacak alanı belirleme ve bir faaliyeti kamu hizmeti olmaktan çıkarma

⁴⁴⁶ Onur Karahanoğulları, **Kamu Hizmeti-Kavram ve Hukuksal Rejim**, Turhan Kitabevi, 2. Bası, Ankara,2004, s.1-51.

⁴⁴⁷ Sedat Çal, “**Kamu Hizmeti: Bir Tanım Denemesi**”, GÜHF Dergisi, C.XI, S.1-2, Ankara, 2007, s.611, 615.

yetkisi olduğudur. Kamu Hizmetinin yöneldiği gerçeklik; kamu menfaatine, bireysel çıkar gütmekten ve süreklilik arz edecek şekilde bu hizmetleri sunmaktır. Süreklilikten anlaşılması gerekende 24 saat hizmetin olması değildir. 1 saatte olsa ihtiyaç duyulan toplumsal hizmetin düzenli ve devamlı bir şekilde yerine getirilmesidir.⁴⁴⁸

Kamu hizmetleri bu bağlamda türlere bölünmüş ve her birisi ayrı bir bakanlık tarafından yürütülecek şekilde Anayasanın öngördüğü sınırlar çerçevesinde ele alınmıştır. Kamu hizmet türlerine ilişkin olarak çeşitli ayrımlar yapılmaktadır. Sırasıyla; tekelli – tekelsiz kamu hizmetleri, milli – mahalli kamu hizmetleri, doğrudan – dolaylı kamu hizmetleri, Konularına göre: İdari, iktisadi,sosyal, bilimsel-teknik-kültürel kamu hizmetleri şeklinde sayılabilir.⁴⁴⁹ Son yapılan düzenlemeler çerçevesinde regülasyon kurumlarını klasik anlamda teknik kamu kurumlarıyla aynı kategoride değerlendirmemiz mümkündür. Bu kurumların herbiri teknik bilgi ve uzmanlık gerektiren alanlarda faaliyet göstermekte ve alanı regüle etmektedir. Bu bağlamda özünde teknik kamu kurumlarından çokta ayrık olmayan bu kurumlar için sunduğu hizmet bakımından Türk idari teşkilatında ayrı bir yer aranma gereği yoktur.

Kamu hizmetlerinin görülme usullerine baktığımızda birinci usul kamu tüzel kişileri tarafından işletilmesi usulüdür. Bu usulde emanet usulü geçerlidir. Kamu tüzel kişisi bizzat kendi hizmeti yerine getirmektedir. İkinci

⁴⁴⁸Metin Günay, **İdare Hukuku**, s.333-334.

⁴⁴⁹Metin Günay, **İdare Hukuku**, s.337-341.

usul, kamu hizmetinin bir özel hukuk kişisi tarafından işletilmesi usulüdür. Burada tek taraflı görevlendirme ve sözleşmeyle görevlendirme olmak üzere ikili ayırım yapabiliriz. Tek taraflı görevlendirmede ruhsat veya lisans usulü mevcutken, sözleşmeyle görevlendirmede, imtiyaz, iltizam, müşterek emanet usulü, vekalet usulü, yap-işlet, yap-işlet-devret, kamu-özel ortaklığı usullerini sayabiliriz.⁴⁵⁰

Bu noktada bir başka ayırmadan daha bahsedebiliriz. Virtüel kamu hizmeti olarak tespit edilebilecek alanlarda vardır. Yasama organının veya idarenin kamu hizmeti olarak görmediği ve fakat idari yargının, yürütülen faaliyetin niteliğinin bir kamusal hizmet niteliğinde görüldüğü faaliyetlerdir. Olası kamu hizmeti (virtüel kamu hizmeti) Fransız Devlet Şurası kararlarıyla gelişmiştir.⁴⁵¹ Kamu güvenliğini ilgilendiren alanlarda özel kişiye ruhsat verilerek Anayasanın ve yasanının çizdiği sınırların dışına çıkmadan devletin koyduğu kurallar çerçevesinde özel kişi faaliyetini yürütmektedir.⁴⁵²

Düzenleyici ve denetleyici kurulların regüle ettiği alanlar, özel kişilerin faaliyet gösterdiği alanlardır. Bankacılık, Enerji, Telekomünikasyon gibi alanlarda faaliyet gösteren özel teşebbüsler, bu faaliyetleri sunabilmek için bu alanı düzenleyen düzenleyici ve denetleyici kurulla ilişki kurmak durumundadır. Faaliyet, Kurulun iznine bağlanmışsa ve Kurulun görevlendirmesi yani izni sonucu gerçekleşiyorsa burada uygulanan usul, ruhsat usulüdür. Ruhsat veya farklı isimlendirmeye lisans usulünde ilgilisi

⁴⁵⁰Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.552-574.

⁴⁵¹Onur Karahanoğulları, **Kamu Hizmeti-Kavram ve Hukuksal Rejim**, s.270-271.

⁴⁵²Sedat Çal, "**Kamu Hizmeti: Bir Tanım Denemesi**", s.620.

Kuruldan bu faaliyeti yürütmek için talepte bulunmaktadır. Kurul, faaliyetin yapılabilmesi için Yasayla belirlenmiş şartların varlığını arayacak şekilde ruhsat/lisans verecektir. Dolayısıyla burada idareyle özel kişi arasında imzalanmış bir sözleşmenin varlığından bahsedilemeyecektir. Kuralları Yasama organınca belirlenmiş faaliyetin yürütülebilmesi için alınan izin söz konusu olacaktır. Bu yeterliliği taşımayan ya da faaliyetin yürütülmesi sırasında bu niteliklerini kaybeden, aykırı kullanan özel kişiye lisans verilmeyecek veya verilmiş lisansı iptal edilebilecektir.⁴⁵³

Radyo ve televizyon üst kurulunun sunduğu hizmetin kamusal hizmet olduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur. Yürütülen faaliyetin yani radyo ve televizyonculuk hizmetlerinin sınırları bizzat yasama organı tarafından belirlenmiştir. TRT, 2954 Sayılı Yasa kapsamında radyo ve televizyon yayıncılığını kamu hizmeti biçiminde sürdürmektedir. Özel radyo ve televizyon kanallarında kamu malı olan frekansları kullanmak suretiyle 6112 Sayılı RTÜK Yasası kapsamında faaliyetlerini sürdürmektedir. Fransız Danıştay, "Radio Atlantique" kararında⁴⁵⁴ yürütülen bu tür hizmetleri virtuel kamu hizmeti olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla özel radyo ve televizyonların sunduğu hizmet, kamusal hizmettir. Hizmetin nasıl yürütüleceği Yasa ile belirlenmiştir. Kamu güvenliği dolayısıyla, lisans usulüne bağlanarak ve getirilen kurallar çerçevesinde özeldense radyo ve televizyon

⁴⁵³ Telekomünikasyon Kurumu ile GSM Şirketleri arasında yapılan sözleşme, "Mobil Telefon Sisteminin Kurulması Ve İşletilmesiyle İlgili Lisans Verilmesine İlişkin İmtiyaz Sözleşmesi" olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla buradaki lisansın bir sözleşme ilişkisi niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.560.

⁴⁵⁴ Bkz: Onur Karahanoğulları, **Kamu Hizmeti-Kavram ve Hukuksal Rejim**, s.271.

yayıncılığını kamu hizmeti türü dışında bırakmamız imkansızdır.Son tahlilde Düzenleyici ve Denetleyici Kurul olan RTÜK, doğrudan yayıncılık yapmasa dahi radyo vev televizyon alanını regüle ederek kamu hizmeti sunmaktadır.Kamu ve Özel Radyo ve Televizyonlar, RTÜK'ten aldıkları lisans sayesinde faaliyetlerini yürütmektedir.⁴⁵⁵

2. Kolluk Yetkisi Boyutu

Kolluk, kamu düzenini sağlama faaliyetidir. Özünde kollukta bir kamu hizmetidir.Temelde kolluk, kamu kamu güvenliği, kamu huzuru ve kamu sağlığını koruma faaliyetidir. Gözler, modern anlayıştan hareketlegenel ahlakın, kamusal estetiğin(imar), insan onurunun ve bireylerin kendisine karşı korunması işlevini de kolluk alanına yüklemektedir.⁴⁵⁶ Buna ilaveten ekonomik düzenin korunması ve kültürel düzenin korunması gibi faaliyetleri de kolluk görevi içinde değerlendirebiliriz.

Adli kolluk – İdari Kolluk –Siyasi Polis olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tuttuğumuz kolluk alanında⁴⁵⁷, idari kolluğu, diğer kolluk türlerinden ayırmamız gerekmektedir. Suç ve faillele ilgilenen adli kolluktur.Siyasi polis ise milli istihbarat teşkilatı nezdindeki faaliyetleri başta olmak üzere istibarat çalışmalarını anlatmaktadır. İdari kolluk ise kendi içinde genel ve özel idari kolluk olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Genel kolluk merkezi idarenin kolluk yetkisini anlatırken, özel kolluk ise mahalli idarelere ilişkin olan mahalli

⁴⁵⁵Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.556.

⁴⁵⁶Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.577-579.

⁴⁵⁷Metin Günday, **İdare Hukuku**, s.293.

idare kolluğu ve hizmet yerinden yönetim kuruluşlarını anlatan hizmet kolluğudur.⁴⁵⁸ Gözler, daha farklı bir ayırlama yaparak, genel idari kolluk ve özel idari kolluk şeklinde iki temel ayırlama yapmış, ancak; Genel idare kolluğunu merkez ve mahalli idare kolluğu şeklinde iki kısma ayırmıştır. Yazar, özel idari kolluğu ise sadece hizmet kolluğu olarak ele almıştır.⁴⁵⁹ Kolluk, düzenleyici ve bireysel işlemler yaparak faaliyetlerini yürütmektedir. Kolluk birimleri yetki alanlarına bağlı olarak denetim yapmakta ve yaptırım uygulayabilmektedir. Kolluk yetkisinin sınırı ise ileride anlatılacağı üzere Anayasanın 13'üncü maddesi bağlamında "Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması" için öngörölmüş kistaslar olacaktır.⁴⁶⁰

Düzenleyici ve denetleyici kurullar, idari teşkilat içinde, hizmet yerinden yönetim kuruluşları arasında yer almaktadır. Düzenleyici ve denetleyici kurulların kullandığı yetki, genel anlamda regölasyon yetkisi olarak anılsa bile aslında bu kurumlar tarafından verilen izinler, yapılan denetimler ve uygulanan yaptırımlar kolluk yetkisi olarak mütalaa edilmelidir. Aynı şekilde RTÜK tarafından radyo ve televizyon alanını kapsayacak şekilde verilen lisans, Yasa uyarınca yapılan denetim, uygulanan yaptırımlar kolluk yetkisinin kullanımıdır.

⁴⁵⁸Metin Günday, **İdare Hukuku**, s.296-297.

⁴⁵⁹Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.586-587.

⁴⁶⁰Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.594-601., Metin Günday, **İdare Hukuku**, s.304-314.

IV. RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULUNUN KURULUŞU VE TEŞKİLATI

A. RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU'NUN KURULUŞU

1. Tarihçe

1990'lı yılların başına kadar tekel konumunda olan TRT, ikinci bölümde izah ettiğimiz üzere özel radyo ve televizyon kanallarının kurulmasıyla bu konumunu kaybetmiştir. Burada temel olan bir nokta varsa o da Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmadan önceki dönemde bu kurumla aynı işlevi gören TRT yayınlarını denetlemekle yükümlü Radyo Televizyon Yüksek Kurulu adı altında bir yapının var olmasıdır. Ancak RTÜK, kuruluşunun hemen öncesinde kabul edilen Avrupa Sınır Ötesi Yayın Sözleşmesi'nin belirlediği kurallar çerçevesinde oluşturulmuş, denetim ve yaptırım uygulama yetkisi Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'na göre daha geniş olan ve sadece TRT değil, özel radyo ve televizyonları da denetleyen bir yapı olmuştur. Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'na ilişkin hükümler, 13/4/1994 tarih ve 3984 sayılı Kanunun 36 ncı maddesi ile yürürlükten kaldırılmış; Yüksek Kurulun Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerinin atanmasına ilişkin yetkileri Üst Kurula, Üst Kurula geçenler dışındaki diğer yetkileri Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Yönetim Kuruluna devredilmiştir.

2. Kurulun Kuruluşundaki Hukuki Gereklilik ve Anayasal Temeli

1982 Anayasası'nın 133'üncü maddesi Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, radyo ve televizyon kuruluşları ve kamuyla ilişkili haber ajansları başlığı altında radyo ve televizyona ilişkin birden fazla düzenlemeyi içerecek şekilde kaleme alınmıştır.

1982 Anayasası'nın 133'üncü maddesine göre: "Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir. Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu dokuz üyeden oluşur. Üyeler, siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasî parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluşu, görev ve yetkileri, üyelerinin nitelikleri, seçim usulleri ve görev süreleri kanunla düzenlenir. Devletçe kamu tüzelkişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır" denilmektedir.

Radyo ve televizyon yayıncılığı ile ilgili hükmün Anayasa'daki düzenleme yerine bakıldığında Yürütme başlığı altında, idare kısmında yapılan bir düzenleme karşımıza çıkmaktadır. RTÜK, merkezi idarenin dışında kendine özgü bir yerinden kuruluşu olarak Anayasa'da düzenlenmiştir. İdare hukuku ayırmalarına göre hizmet yerinden yönetim kuruluşları içerisinde düzenleyici denetleyici kurullar içerisinde yer

almaktadır. Ancak; 133'üncü madde sadece RTÜK'ü düzenlememektedir. "Devletçe kamu tüzelkişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu" tümcesinden hareketle TRT'ye yönelik olarak düzenleme getirmiş ve "kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajansları" diyerek Anadolu Ajansı'na atıf yapacak şekilde kaleme alınmıştır. Madde, bu çerçevede radyo ve televizyon yayıncılığının esaslarını belirlemektedir. 133'üncü maddenin Anayasa'nın yürütme kısmında ve idare bölümüne alınması tercihi, radyo ve televizyon alanının "kişi hakları ve ödevleri" kısmında düzenlenen "basın hürriyeti"nden farklı olarak ele alındığını göstermektedir.⁴⁶¹

Kamu yayıncılığı ile özel yayıncılığın aynı madde içerisinde düzenlenmesi kamu yayıncılığının yanı sıra özel yayıncılığın da kamusal yönünü ortaya koymaktadır. Özel yayıncılık şeklinde radyo ve televizyon yayıncılığının yapılması, bu yayınlar da ticari kaygının var olması yapılan yayıncılığın kamu hizmeti boyutunu ortadan kaldırmamaktadır. 2954 Sayılı TRT Yasası 1983'te çıkarılmıştı. 3984 Sayılı Mülga Radyo ve televizyonların Kurulması Hakkındaki Yasa ise 1994 tarihlidir. Bugün 3984 Sayılı Yasa yerini 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Yasa'ya bırakmıştır. 2954 Sayılı Yasa sadece TRT kurumu hakkında düzenleme getirirken, 6112 sayılı Yasa hem TRT hem de Özel radyo ve televizyonları içerecek şekilde düzenleme getirmektedir. Dolayısıyla 6112

⁴⁶¹ Zeki Hafızoğulları, "Nasıl Bir TRT Ve Bir Kamu Tüzel Kişisi Olarak TRT'nin Özerkliği Ve Tarafsızlığı Meselesi", s.2-3.

Sayı RTÜK Yasası TRT için genel Yasa niteliğini korumaktadır. TRT Yasası ise özel Yasa niteliğindedir.⁴⁶²

Radyo ve Televizyon alanının gerek kamu ve gerekse özel yayıncılık bağlamında yürütülmesi her iki alanı da kapsayacak ve düzenleyecek bir yapıyı zorunlu kılmıştır. İngiltere'deki Ofcom, Amerikada'ki FCC, Fransa'daki CSA gibi yapılar radyo ve televizyon alanını düzenlemek üzere kurulan ve faaliyet gösteren yapılardır. Benzer bir kuruluşun Türkiye'de faaliyette bulunması 1993 Anayasa değişikliğinden sonra kaçınılmaz olmuş ve 13.04.1994 tarihinde Radyo ve Televizyonların Kuruluş Ve Görevleri Hakkındaki Yasa çıkarılmıştır.

3. Kurulun Düzenleme Alanının Düşünce Özgürlüğü ve Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğü İle Yakın İlişkisi

Radyo özgürlüğünün Alman hukukunda ele alınış şekliyle ilgili olarak, Cengiz Taşer'in Alman Anayasa Hukukçusu Maunz'dan yaptığı aktarıma göre, Maunz radyo özgürlüğünü 3 kısımda ele almaktadır: *"1-Programların serbestçe yapımı; 2- Yayın istasyonları ve teknik kuruluşlar üzerinde bir engelle karşılaşmaksızın tasarruf edebilme; 3- Yayın kurumlarının iktisadi bağımsızlığı"*.⁴⁶³ Bu tanımlamadan hareketle; düşünce özgürlüğü veya düşünceyi açıklama özgürlüğünün etkin bir şekilde işleyebilmesi için bu aktarımı sağlayacak ortamın sağlıklı olması gerekmektedir. Yukarıda radyo

⁴⁶² Zeki Hafızoğulları, **"Nasıl Bir TRT Ve Bir Kamu Tüzel Kişisi Olarak TRT'nin Özerkliği Ve Tarafsızlığı Meselesi"**, s.5.

⁴⁶³ Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s.145.

özgürlüğü için verilen asgari şartların benzer şekilde televizyon içinde sağlanması durumunda bu araçların etkin bir şekilde kullanıldığından bahsedebiliriz. Bu noktada düşünceyi açıklama özgürlüğünün işleyebilmesi kamu yayıncılığı alanında ve özel yayıncılık alanında farklılık oluşturmayacaktır. Hatta, TRT'ye verilen özerklik, bu özgürlüğün işleyebilmesi adınadır.

Amerikada ise ifade özgürlüğü en üst düzeyde koruma görmektedir. Ancak bu yaklaşım, Radyo ve televizyonda yapılan yayınlarda sınırsız bir özgürlük bulunduğu anlamına gelmemektedir. FCC, İsteyen kanal değiştirsın yaklaşımını kabul etmemektedir. Açık-seçik sözler sarf eden komedyenin programı nedeniyle FCC, yaptırım uygulamıştır. Eğer ki ifade özgürlüğünün konusu çocuklarsa özel ölçütler ve sınırlamalar getirilmiştir. Çocukların pornografiye karşı, muzır yayınlara karşı korunması konusunda sıkı kurallar ve denetim bulunamaktadır. Amerikayı radayo ve televizyon yayınlara ilişkin yapılan denetimlerde Avrupa'dan ayıran en önemli unsur denetimin kapsamıdır. Amerika'da yayınlara ilişkin olarak yapılan denetim pornografi ya da müstehcenlik dışına çıkmazken, Avrupa'da ideolojik yayınlara ilişkin olarak sıkı denetimler gerçekleştirilmektedir. Almanya'da kurulan "Zararlı Yayınları Denetleme Komitesi" gençleri nasyonel sosyalistliğe teşvik edecek yayınlara karşı korumaktadır. Amerikada temel yaklaşım, devletin tehlikeli gördüğü herşeyi yasaklayamayacağı üzerine kuruludur. Hatta söz konusu

çocuk ve gençler olsada bu yasaklamanın sınırları olduğu kabul edilmektedir.⁴⁶⁴

Ülkemizde, 1924 Anayasası döneminde radyo özgürlüğü adı altında ayrı bir özgürlük yer almamıştır. Türklerin kamu hürriyetleri başlığı altında 70'inci maddede yer alan: "Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağıt, çalışma, mülkedinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarındandır" denilerek; düşünme, söz ve yayım Türklerin tabii haklarından sayılmıştır. 77'inci maddede: "Basın, kanun çerçevesinde serbesttir ve yayımından önce denetlenemez, yoklanamaz" denilerek basın hürriyetine yer verilmiştir. 81'inci madde de: "Postalara verilen kağıtlar, mektuplar ve her türlü emanetler yetkili sorgu yargıcı veya yetkili mahkeme kararı olmadıkça açılmaz ve telgraf ve telefonla haberleşmenin gizliliği bozulamaz" denilerek haberleşme hürriyetinden bahsedilmiştir.

1875 Fransız Anayasası'nın ve 1789 Fransız İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin etkisi altında hazırlanan 1924 Anayasası döneminde 1938 yılına kadar Atatürk Türkiye'si yaşanmıştır. Münci Kapani, bu dönemi demokrasiye hazırlık dönemi olarak nitelemektedir. Anayasa'da yukarıda yazılı düzenlemeler var olsa bile bu düzenlemelerin totaliter bir rejimde tam anlamıyla hayata geçmesi mümkün olmamıştır. Atatürk'ün hayali batılı anlamda demokratik ve hürriyetçi bir düzen kurma üzerinedir. Genç

⁴⁶⁴ Öykü Didem Aydın, **Üç Demokraside Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku-I Amerika Birleşik Devletleri Örneği**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s.295-298.

cumhuriyeti ayakta tutma ve devrimleri yerleştirme çabası bu hayale dayalı bir ortamın ortaya çıkışını ertelemiştir.1950’de demokrat parti iktidara gelmiş, söz ve basın hürriyeti alanında o zamana kadar görülmemiş bir gelişme kaydedilmiştir. 1950 tarihli “Basın Yasası”, liberal ve demokratik bir yasa olarak çıkarılmıştır. Demokrat Parti’nin bu dönemi uzun sürmemiş, hürriyetçi akım baskı ortamına dönüşünce 27 Mayıs 1960 ihtilali olmuştur.⁴⁶⁵

27 Mayıs ihtilalinden sonra yapılan 1961 Anayasası, hürriyetleri kısa ve genel prensipler halinde saymış, 1924 Anayasası’ndan farklı olarak , Yasakoyucunun takdir yetkisini daraltacak şekilde hak ve özgürlüklerin sınırlanmasındaki sınırı belirlemiştir.⁴⁶⁶

Düşünce hürriyeti, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, haberleşme hürriyeti, 1961 Anyasası’nda yer almıştır. Bu Anayasanın farkı, radyo ve televizyon rejiminin Türkiye’de ilk defa bağımsız bir hüküm olarak Anayasa’da düzenlenmesi olmuştur.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Özü, Sınırlanması ve Kötüye Kullanılamaması Yasağı kapsamında 11’inci madde getirilmiştir. Maddenin ilk hali daha özgürlükçü bir görünüm arz ederken 1971 Muhtırası sonrası yapılan değişiklikle madde, genel bir sınırlama maddesine dönüştürülmüştür.Maddye göre: “Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya

⁴⁶⁵ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s.109-115.

⁴⁶⁶ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s.113.

Anayasanın diğerk maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir. Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz. Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz. Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir” denilmiştir. Artık hak ve özgürlükler sınırsız bir şekilde kullanılamayacak ancak özlerinede dokunulamayacaktır.

Sınırlama yasama organı tarafından ve ancak yasa ile yapılabilecektir. Hürriyet asıl ve fakat sınırlama istisna olacaktır. Hürriyetin sınırlanmasındaki amaç; toplum hayatının bozulmamasını sağlamaktır. Bu amacı aşan sınırlamalar meşruluğu kaybedecektir.⁴⁶⁷

Radyo ve televizyon yoluyla yapılacak yayınlar bakımından 11’inci madde devreye girecektir. Hürriyetçi demokrasinin işleyişi, haberleşmenin, düşünce ve fikirlerin özgürce ifade edilebilmesi üzerine kurulu olduğuna göre 11’inci maddenin varlığı bu yönde bir engel oluşturmakta mıdır? Sorusunu sorabiliriz. Diktatöryal rejim kurma arzusu içinde olan veya hürriyetçi demokrasiyi yok etmek isteyenler için elbette sınırlama getirilmesi mümkündür. Hürriyeti yok etmek isteyenlerinde aynı toplumda olabilmesi için o toplumda demokrasinin tüm kurumlarıyla oturmuş olması gereklidir. Bu tarz sınırlayıcı hükümlerin olmadığı, liberalleşmenin olduğu düzenlerde karşıt

⁴⁶⁷ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s.230-233.

görüşlerin iktidara gelmeleri durumunda totaliterleşme kolaylıkla meydana gelebilecektir. Ancak gerçek olan şu ki düşünce özgürlüğü ve onun dış dünyaya açıklanmasının yasaklanması demokrasiyi ortadan kaldıracaktır. Amerikan Federal Mahkemesinin, yasaklamaya ilişkin kriteri önemli bir ölçü olarak kabul edilebilecektir. Mahkeme,“açıklanan düşünce ile onun yaratabileceği şiddet eylemi arasında “açık ve yakın tehlike” olması halinde kısıtlamaya gidilebileceğini söylemektedir”. Ancak 11’inci madde dikkate alındığında bu kısıtlamanın yasama organınca değil, yargı organınca uygulanması esas olmalıdır.⁴⁶⁸

Nitekim; 1960’lı yıllara baktığımızda Amerika’da özel yayıncılık üzerine kurulu olan radyoda bizzat radyo şirketleri sansür uygulamıştır. Ticari yönden veya fikri yönden bu yayınları yayınlama istemeyen radyo şirketlerinin yanı sıra FCC’de ifade hürriyetini engelleyen bu uygulamalara engel olmamış, kimi zaman sansür niteliğinde olan bu uygulamaları onaylamıştır.⁴⁶⁹

1982 Anayasasının 133’üncü maddesinde radyo ve televizyon alanına ilişkin temel düzenleme 1961’deki gibi var olmuştur. Esasında radyo ve televizyonun ait olduğu hukuki rejimin işleyişini belirleyen üç temel madde olduğunu belirleme zorunluluğu vardır. Düşünce özgürlüğü, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü ve basın hürriyeti olarak ele alabileceğimiz bu maddeleri birinci bölümde uluslararası sözleşmeler kısmında uluslararası belgelere yansıyan yönüyle anlatmıştık. Bu bölümde RTÜK’ün çalışma

⁴⁶⁸ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s.217-220, 227.

⁴⁶⁹ Ersan İlal, **Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası**, Sulhi Garan Matbaası Varisleri Kollektif Şirketi, İstanbul, 1972, s.23-32.

sahısını analiz ederken kurumun işlevinin Anayasada yer alan üç temel hürriyete ilişkin olduğunu ortaya koymaya çalışacağız. Üç maddeye sırasıyla baktığımızda;

Anayasa'nın 25'inci maddesinde Düşünce ve kanaat hürriyeti düzenlenmiştir. Maddeye göre: "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz" denilmektedir.

Anayasa'nın 26'ncı maddesin de düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti düzenlenmiştir: "Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir".

"Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir".

“Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz”.

“Düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir” denilmiştir.

Düşünce ve kanaat hürriyeti bir hürriyet olarak var olsa bile ifade özgürlüğünden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir.

Basın yayınıla ilgili hükümler kapsamında Basın hürriyeti Anayasa'nın 28'inci maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre: “Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz. Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır. Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26 ve 27 nci maddeleri hükümleri uygulanır.

“Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırınlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenabilir. Dağıtımı önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımı önleme kararı hükümsüz sayılır”.

“Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz”.

“Sürelî veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır”.

“Sürelî veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsaderesinde genel hükümler uygulanır”.

“Türkiye’de yayımlanan sürelî yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan sürelî yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır” denilmektedir.

İfade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün iki temel madde biçiminde düzenlenmesi basın özgürlüğüne ayrıcalık tanındığı anlamına gelmemektedir. Bir başka deyişle, bireylerin ifade özgürlüğüne verilen önem basın özgürlüğünden daha önemsiz değildir. Basın, bireye göre kurumsal bir

nitelik taşımaktadır. Basının sansür edilmesi karşısında bireyin ifade hürriyetinden farklılık getirilerek ek güvence tanınmış ve basın hürriyeti, Amerikan Anayasası örneğinden hareketle ülkemizde de ayrı bir hüküm olarak kaleme alınmıştır. Amerikan sisteminde basına yönelik ayrıcalıklar zaman içinde artmış ve gazetecilerin haber kaynaklarının açıklanamayacağı kuralı benimsenmiştir.⁴⁷⁰ Şahin, 28'inci maddenin 3'üncü fıkrasında yer alan: "Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır" ifadesinin basın özgürlüğünün sağlanabilmesi adına devlete yüklenmiş pozitif bir edim olarak aktarmaktadır.⁴⁷¹

Hafizoğulları, Anayasa'nın 26'ıncı maddesinde yer alan "düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti" ve 133'üncü maddesinde yer alan "Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, radyo ve televizyon kuruluşları ve kamuya ilişkili haber ajansları" kısmında yapılacak değişiklikle radyo – televizyon yayıncılığının basın hürriyetinin kendine özgü kategorisi haline getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Radyo – televizyon yayıncılığının basın hürriyetinin içinde yer alarak yazılı basının tabi olduğu kurallara göre yapılandırılması görüşündedir.⁴⁷² 133'üncü maddenin kaldırılması ve 26'ıncı maddenin yeniden kaleme alınmasını ortaya atan Hafizoğullarının görüşü, batı toplumlarının Anayasal düzenlemelerine de paralellik oluşturmaktadır. Mesela; Amerikan Anayasası'nda doğrudan radyo – televizyon alanını

⁴⁷⁰ Kemal Şahin, **İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü-Gerçekleri ve Sınırları**, XXI Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2009, s.149-151.

⁴⁷¹ Kemal Şahin, **İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü-Gerçekleri ve Sınırları**, s.160.

⁴⁷² Zeki Hafizoğulları, "**Nasıl Bir TRT Ve Bir Kamu Tüzel Kişisi Olarak TRT'nin Özerkliği Ve Tarafsızlığı Meselesi**", s.13.

düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Anayasanın 1'inci maddesinde yer alan şekliyle kongreye yüklenen ödevler arasında ifade ve basın hürriyetine aykırı yasa yapılamayacağı kaleme alınmıştır.⁴⁷³ Fransız Anayasası'nın 34'üncü maddesi Basın Özgürlüğünü düzenlemektedir. Ayrıca radyo ve televizyonu kastedecek herhangi bir düzenleme yoktur.⁴⁷⁴ İtalyan Anayasası'nın 21'inci maddesine baktığımızda: "Herkes, düşüncelerini söz, yazı ve başka her türlü iletişim araçlarıyla özgürce ifade etme hakkına sahiptir. Basın izin ve sansüre tabi olamaz. Basın kanununda toplamaya açıkça yetki verilen suçlarla ilgili hallerde veya sorumlu tarafların açıklamasıyla ilgili kanunun emrettiği hükümlerin ihlali durumunda, sadece yargı makamından gerekçeli bir karar ile izin verilir"⁴⁷⁵ denilmektedir. Görülmektedir ki; İtalyan Anayasası'da sadece ifade ve basın özgürlüğü bağlamında düzenlemeler getirerek konuyu ele almış, radyo ve televizyona ilişkin olarak özel bir düzenleme getirmemiştir. Ancak; Ülkemizde ki Siyasal mücadele ortamının kuşaktan kuşağa aktarıldığı, radyo ve televizyon mecrasında bu mücadelenin merkezi olması karşısında bu alanlara ilişkin Anayasa'da bu Ülkelere nazaran daha fazla güvencenin verilmesi gerektiği inancını halen korumaktadır. Bugünkü kadar detaylı bir Anayasa düzenlemesi olmasa dahi yine de TRT, RTÜK gibi kurumlara ilişkin temel düzenlemelere Anayasa'da yer verilmelidir.

⁴⁷³ <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CDOC-110hdoc50/pdf/CDOC-110hdoc50.pdf>.30.06.2014

⁴⁷⁴ <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07FRANSA%20169-208.pdf>30.06.2014

⁴⁷⁵ <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/anayasalar.htm>.30.06.2014

Haberleşme alanında yapılacak kısıtlamalara bakacak olursak, 1982 Anayasasının 13'üncü maddesi uygulama alanı bulacaktır. 2001 yılında Anayasasının 13'üncü maddesinde değişiklik yapılmış: laiklik, öze dokunma yasağı ve ölçülülük ilkeleri eklenmiştir. Madde sadece haberleşme özgürlüğü bakımından değil, tüm hak ve özgürlüklerin sınırlanması bakımından çatı hüküm niteliğindedir. 13'üncü maddeye göre: "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz" denilmektedir.

Sağlam, sınırlamanın ne olduğuna ilişkin bir saptama yapmıştır. "Temel hak ve özgürlüklere yönelik her yasal düzenleme sınırlama kavramı ile özdeş değildir. Bir sınırlamanın söz konusu olup olmadığını saptayabilmek için, yapılan düzenlemenin içeriğine bakmak gerekir. Bu düzenleme, belli bir temel hak ve özgürlüğün güvence altına aldığı yaşam kesitini, daha yeni bir terimle norma alanını daraltma sonucunu doğuruyorsa, bu bir sınırlamadır. Buna karşılık temel hakkı güçlendirici, onun daha kolay ve etkin bir biçimde kullanılmasını sağlayıcı düzenlemeler sınırlama değildir".⁴⁷⁶ Bu tanımdan hareketle sınırlama kapsamı anlaşılmaktadır.

Düşünce özgürlüğüne ilişkin olarak 13'üncü maddeyi ele aldığımızda "demokratik düzenin özgürlükçü ve çoğulcu niteliği" düşünce özgürlüğünün

⁴⁷⁶Fazıl Sağlam, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No:506, Ankara, 1982, s.21-22.

sınırlanması bakımından elverişsizlik doğurmaktadır.⁴⁷⁷ Sınırlamaya tabi olan ifade özgürlüğüdür. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, Basın özgürlüğü düşünce özgürlüğünün özel biçimleri olarak sınırlanmaya elverişlidir.

3984 Sayılı RTÜK Yasası'nı değiştiren 4676 Sayılı Yasa'nın 16'ncı maddesini veto eden Sezer, RTÜK'e verilen yüksek idari para cezası verme yetkisini Anayasanın aykırı bulmuştur. Sezer, para cezalarının düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüne, basın özgürlüğüne ve 13'üncü madde de yer alan ve demokratik toplum düzeninin gereği olan "ölçülülük" ilkesine aykırı olamayacağını belirtmiştir. Sezer ayrıca ölçülülük ilkesi uyarınca amaç ve sınırlama "orantısının" korunması gerektiğini veto gerekçesinde kaleme almıştır.⁴⁷⁸ Ancak; Anayasa Mahkemesi önüne gelen 16'ncı maddenin "para cezalarını" ilgilendiren ve yayın durdurmayı ilgilendiren kısımlarına ilişkin iptal istemleri Mahkeme tarafından reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi kararında: "Madde'nin birinci fıkrasında, Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun, öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen, izin şartlarını ihlâl eden, yayın ilkelerine ve yasada belirtilen diğer esaslara aykırı yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını önce uyaracağı veya aynı yayın kuşağında açık şekilde özür dilemesini isteyeceği, bu talebe uyulmaması ve aykırılığın tekrarı halinde ihlâlê konu olan programın yayınının bir ilâ oniki kez arasında durdurulacağı belirtilmiş, dava konusu ikinci fıkrada ise, bu tutumlarını ısrarlı bir şekilde sürdüren yayın kuruluşları için yüksek miktarda idari para cezaları

⁴⁷⁷ Fazıl Sağlam, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, s.104-105.

⁴⁷⁸ Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 3984 Sayılı RTÜK Yasasında Değişiklik Getiren 4676 Sayılı Yasaya İlişkin Veto Gerekçeleri <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89314.asp>
[08.02.2014](http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89314.asp)

getirilmiştir.İkinci fıkra ile öngörülen cezaların, yasayla belirlenen ve ağır bir hukuk ihlâli oluşturduğu tartışmasız bulunan aykırılıkların gerçekleşmesi durumunda uygulanacak olması nedeniyle suçla ceza arasında bulunması gerekli adil dengenin korunmadığı ileri sürülemez. Açıklanan nedenlerle kural, Anayasa'nın 2. maddesine aykırı değildir. İptal isteminin reddi gerekir” demiştir.

Anayasa Mahkemesi, gerek yayın durdurmalar ve gerekse de para cezaları bakımından getirilen hükümleri “Adil Dengeyi Sarsmadığı” gerekçesi, özgürlükleri kısıtlamadığı ve ölçülülük ilkesine aykırı olmadığı gerekçesiyle iptal etmemiştir. Anayasa Mahkemesi, ekonomik tercihler bakımından para cezalarının önünü tıkamamıştır. Bu ve benzeri kararların alınmasını bugünkü ekonomik düzen bakımından, para akışı bakımından ve serbest piyasanın geldiği nokta bakımından aykırı bulmanın imkanı yoktur. Ancak fahiş para cezaları yine bu cezaları ödeyebilecek patronların önünü açmakta ve medyada tekelleşmeye sebep olmaktadır.

Başlığımız itibariyle RTÜK'ün düşünce özgürlüğü ve düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü ile olan ilişkisini kaleme alırken, devletin basın özgürlüğüne ilişkin alanı düzenleme yetkisini basına tanıdığı ayrıcalıkla basın özgürlüğü biçiminde ele aldığından bahsettik. Pozitif edim yükümlülüğü olarak ele alabileceğimiz bu yaklaşım, radyo ve televizyon alanı içinde geçerli

olmaktadır. Liberal iktisat teorisinden hareketle görünmez el, ifade özgürlüğü piyasasını da düzenleyecektir.⁴⁷⁹

Amerika'daki FCC ya da ülkemizdeki RTÜK radyo ve televizyon yayınlarına devlet adına müdahale edebilmeli midir? Bu müdahale düşünce özgürlüğünün daralması anlamına gelmekte midir? Amerikada başlıca girerken izah ettiğimiz üzere Yüksek Mahkeme, radyo ve televizyon yayınlarında ifade özgürlüğünün daralabileceğine karar vermiştir. Keza, Kongre, 1934 Tarihinde çıkardığı Haberleşme Yasası ile; adil bir biçimde frekansların dağıtımını sağlamıştır. FCC kararlarında, frekansların seyrekliği karşısında hakkaniyete uygun, adil bir biçimde dağıtımını kabul etmiştir. Devletin pozitif müdahale edimi radyo ve televizyon yayıncılığı için genişletilmiştir.⁴⁸⁰

Zaman içinde hakkaniyet doktrini ağır eleştirilere uğramış ve 1987 yılında Amerika'da terkedilmiştir. Ancak; radyo ve tv yayınlarının izne bağlanması bu yayınların etkinliğine bağlanmıştır. Çocukları koruyucu, kişilik haklarını koruyucu, yüksek kaliteli programların gerçekleşmesi bakımından yapılan tüm tartışmalara rağmen, devletin müdahalesi Amerika'da devam etmektedir. FCC gibi özerk bir kurum tarafından izlenme oranlarını bir kenara

⁴⁷⁹Kemal Şahin, **İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü-Gerçekleri ve Sınırları**, s.174.

⁴⁸⁰ İfade özgürlüğünün radyo ve televizyon yayınları bakımından daraltılabileceğine ilişkin Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin Red Lion Broadcasting Co. V. FCC kararı için bkz; Kemal Şahin, **İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü-Gerçekleri ve Sınırları**, s.175-176.

koyarak, kamusal yönü olan eğitici programların yayınlarda yer almasını sağlayıcı tedbirler alınacaktır.⁴⁸¹

Kıta Avrupası ülkelerinde, FCC benzeri kuruluşlar kurulmuştur. 1994'te Türkiye'de RTÜK'ün kurulması devletin ifade özgürlüğüne pozitif müdahale ediminin bir sonucudur. Kamu yayıncılığı bağlamında TRT'nin yapmakla yükümlü olduğu yayınlar (eğitim vs.) eğer tarafızlığı sağlayabilirse bu amaca hizmet edecektir. Özel yayıncılık yapan kuruluşlarda 6112 Sayılı Yasanın koyduğu ilke ve kurallara uyarak ifade özgürlüğünü kullanmaktadır. Ancak problem, TRT ile özel yayıncı kuruluşlardan aynı ilkelere uymaları bakımından ortaya çıkmaktadır. Ticari kazanç eğiliminde olan özel radyo ve televizyon kuruluşları bu kurallara istemese de uymak zorundadır. Devletin ifade özgürlüğünün özel biçimi olarak kabul ettiği radyo ve televizyon yayınlarının doğası sınırsız bir özgürlüğe imkan tanımamaktadır.

4. Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun Kuruluşundaki Amaç ve Faaliyetlerinin Kapsamı

3984 Sayılı Mülga RTÜK Yasası'nın çıkarılma gerekçesine bakıldığında: "Radyo ve televizyon istasyonlarının Devlet eli ile kurulmasını ve idaresinin tarafsız bir kamu tüzelkişiliği halinde düzenlenmesini emreden Anayasanın 133 üncü maddesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 8.7.1993 tarihli 125 inci Birleşiminde değiştirilmiştir. Bu düzenleme ile Devlet tekeli kaldırılırken, ayrıntılı düzenlemenin kanunla yapılması

⁴⁸¹Kemal Şahin, **İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü-Gerçekleri ve Sınırları**, s.178-184, 187-188.

öngörülmüştür. Bu nedenle hazırlanan teklif ile kamu ve özel radyo - televizyonların kuruluş ve işleyişlerinin nasıl olacağı düzenlenirken, fiilî durumun yasallaştırılması da amaçlanmıştır” denilmektedir.

Yasa gerekçesinin devamında RTÜK’ün kuruluş amacına yönelik aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir: “Özel radyo ve televizyon yayınlarının yasal bir çerçeveye oturtulması teknik gerekler ve uluslararası ilişkiler nedeniyle ve toplumun istemlerine cevap vermek amaçlarıyla artık bir zorunluluk haline gelmiş bulunmaktadır, özel radyo ve televizyonlar teknolojideki gelişmelerin ve demokratik çok sesliliğin bir sonucu olarak ülkemizde hızla çoğalırken bunların bir sisteme bağlanamayışı nedeniyle çok önemli teknik sorunların doğduğu kamuoyu tarafından yakından bilinmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de kullanılan ulusal radyo ve TV frekans tahsisleri; Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) Telsiz Tüzüğünde Broadcast hizmetlere ayrılmış bulunan frekans bantlarından yapılmaktadır. Ancak bu kullanımda bölgesel olarak uluslararası düzeyde bir prensibe bağlanmıştır. TV yayınları için frekans tahsisi yapılırken, 1961 yılında imzalanan ve belirlenen kriterler esas alınmaktadır. Planda yapılacak bir değişiklik ve plan dışından seçilecek bir frekans için, belirtilen planlama kriterlerine uyulmak zorunda olup, ülke sınırlarına ve kıyılara yakın bölgelerde kurulacak TV istasyonlarına ait frekans tahsislerinin komşu ülkeler ile uluslararası koordinasyonu zorunlu kılmaktadır. FM radyolar için ise; 1 Temmuz 1987’de yürürlüğe giren Cenevre, 1984 (GE - 84) Radyo FM Anlaşmasında, Avrupa ı&yın Sahasında FM ses yayınlarına tahsis edilmiş bulunan 87.5-108 MHZ frekans bandının kullanımı bazı kriterlere bağlanmış

bulunmaktadır. Planda yapılacak bir değişiklik veya plan dışından seçilecek bir frekans için belirtilen planlama kriterlerine uyulması için yapılacak VHF/FM radyo frekans tahsislerinin uluslararası tescili zorunlu olup öncelikle de komşu ülkelerle koordinasyonun yapılmasını gerektirmektedir. Bu nedenlere ilave olarak, mevcut radyo frekansları ile diğer hizmet sistemlerine örneğin hava seyrüsefer ve televizyon bantlarına ait frekansları etkilemeksizin seçilerek FM radyo frekanslarının saptanmasında; teknik kriterlere millî ve uluslararası kurallara kesinlikle uyulmalıdır. Uluslararası ve millî bir tabii kaynak olarak kullanılan ve kamunun ortak malı olan sınırlı sayıdaki frekansın özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca sağlıklı bir sistem içinde kullanılması kuşkusuz ki hem hizmetin verimliliğini hem de kalitesini artıracak bir unsur olacaktır. Diğer taraftan özel radyo ve televizyon yayınlarının anayasal demokratik düzeni ve kişi haklarını gözeten ve ilkeli bir yayımcılığı da öngören bir çerçevede kamuyu bilgilendirme görevini sürdürmesi de halkımızın beklentileri arasında yer almış bulunmaktadır. Bütün bu gerçekler ortada iken DYP - SHP İktidarının Anayasanın 133 üncü maddelerinin değiştirilmesine ilişkin yaklaşımı ve bu konudaki başarısız ve beceriksiz tutumu ve özel radyo ve televizyon kanallarının zorlama bir emirle kapatılması sonucunda ülkemizde siyasalbir kaosun yaşanmasına yol açtığı herkes tarafından bilinmektedir, iktidarın yasal bir düzenlemeyere gereksiz bir şekilde anayasa değişikliğine yönelen ve bunda da başarılı olamayangirişiminin bu tıkanıklığın esas sebebi olarak ortaya çıktığı da anlaşılmış bulunmaktadır. Anayasanın 133 üncü maddesi Anayasanın düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini düzenleyen 26 ncı maddesi ile

birlikte düşünöldüğü takdirde özel Radyo ve Televizyon yayınlarının yasallaşması için Anayasal bir değişikliğe gerek olmadığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Esasen 26 ncı madde herkesin düşöncelerini serbestçe açıklama ve yayma hakkına sahip olduğunu ancak radyo-TV yollarıyla yapılacak yayınların ise izne tabi olduğunu ifade etmektedir. Böylece Anayasa bu hakkın varlığını kabul etmekte fakat bunun yasal bir sisteme bağlanması öngörmektedir. Kaldı ki söz konusu anayasa maddelerinin danışma meclisinde yapılan müzakerelerinde de 133 üncü maddenin bir tekel oluşturmaya dönük olmadığı ilgili Anayasa Hazırlık Komisyonu Başkanı tarafından da açıkça ifade edilmiş bulunmaktadır. Devletindeki gücü, her zaman için doğrudan veya yetki ve izin vereceği kamu veya özel kuruluşlar aracılığıyla da yürütme hakkına sahip olagelmiştir. Bu nedenle CHP olarak bu tıkanmışlığı gidermenin yasal bir düzenleme ile mümkün olacağını düşünüyor ve anayasal değişikliğe gerek olmadan TBMM'de acilen bir çözüm bulunması için bu kanun teklifini veriyoruz. Burada önemli olan yayın izninin verilebileceği ve yönetmeliklerle de kriterlerinin saptanabileceği bir yasal düzenin bir an önce kurulması gereğidir ve bu görev ne iktidarın ne de muhalefetin birbirine çelme atmasına izin vermeyecek kadarda acil ve önemlidir”.⁴⁸²

⁴⁸² <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c042/tbmm19042024ss0356.pdf>
30.06.2014 TBMM Tunak Dergisi, 19'uncu. Dönem, 2'inci Yasama Yılı, S.Sayısı:356, Kamu ve özel Radyo-Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Teklifi gerekçesi.

3984 Sayılı Yasa kapsamında yukarıdaki gerekçelere yer verilerek RTÜK'ün kuruluş amacı belirlenmiştir. 2011 tarihli 6112 sayılı yeni RTÜK Yasası, RTÜK'ün kuruluş amacını 1'inci madde de kaleme almıştır.

Yasanın 1'inci maddesinde göre bu kanun: “Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi, ifade ve haber alma özgürlüğünün sağlanması, medya hizmet sağlayıcılarının idarî, malî ve teknik yapıları ve yükümlülükleri ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluşu, teşkilâtı, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

Faaliyetlerin kapsamını ise yine aynı yasanın 2'inci maddesinde bulabiliriz. Maddeye göre: “Bu Kanun, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yargı yetkisi altında, her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun elektromanyetik dalgalar veya diğer yollarla yapılan radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleriyle ilgili hususları kapsar. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yargı yetkisi altındaki medya hizmet sağlayıcılar, ikinci fıkra gereğince Türkiye’de yerleşik kabul edilenler ile üçüncü fıkra hükümlerine tabi olanlardır”.

Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Medya hizmet sağlayıcı, şirket merkezinin Türkiye’de bulunması ve yayın hizmetlerine ilişkin editoryal kararların Türkiye sınırları içinde alınıyor olması durumunda Türkiye’de yerleşik kabul edilir.

b) Medya hizmet sağlayıcının şirket merkezinin Türkiye’de bulunmasına rağmen, yayın hizmetlerine ilişkin editoryal kararların Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesine taraf başka bir ülkede alınması ya da yayın hizmetlerine ilişkin editoryal kararlar Türkiye’de alınmakla birlikte şirket merkezinin anılan Sözleşmeye taraf başka bir ülkede bulunması durumunda medya hizmet sağlayıcı, yayın hizmeti faaliyetini yürüten işgücünün önemli bir kısmının bulunduğu ülkede yerleşik kabul edilir. Ancak,

Yayın hizmeti faaliyetini yürüten işgücü her iki ülkede de bulunmakla birlikte, hangi ülkede daha yoğun olarak çalışıldığının tespit edilemediği durumlarda medya hizmet sağlayıcı, şirket merkezinin bulunduğu ülkede yerleşik kabul edilir.

Yayın hizmeti faaliyetini yürüten işgücünün önemli bir kısmının, her iki ülkede de yoğun olarak faaliyet göstermediği durumlarda medya hizmet sağlayıcı, faaliyetine Türkiye’de daha önce başlamış olması ve Türkiye ekonomisi ile istikrarlı ve etkili bir bağlantısının bulunması hâlinde Türkiye’de yerleşik kabul edilir.

Bir medya hizmet sağlayıcının şirket merkezi Türkiye’de bulunmakla birlikte, yayın hizmeti faaliyetine ilişkin editoryal kararların Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesine taraf olmayan bir ülkede alınması ya da yayın hizmetlerine ilişkin editoryal kararlar Türkiye’de alınmakla birlikte şirket merkezinin anılan Sözleşmeye taraf olmayan üçüncü bir ülkede bulunması durumunda medya hizmet sağlayıcı, yayın hizmeti faaliyetini yürüten

işgücünün önemli bir kısmının Türkiye’de bulunması hâlinde Türkiye’de yerleşik kabul edilir.

İkinci fıkra hükümlerinin uygulanamadığı durumlarda;

a) Türkiye sınırları içinde konuşlandırılmış uydu bağlantısını kullanan medya hizmet sağlayıcılar,

b) Türkiye sınırları içinde konuşlandırılmış uydu bağlantısını kullanmamalarına rağmen, Türkiye’ye ait uydular üzerinde kapasite kullanan medya hizmet sağlayıcılar,

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yargı yetkisi altında kabul edilir , denilmektedir.

B. RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU’NUN TEŞKİLAT YAPISI

1. RTÜK’ün Kuruluşuyla İlgili Esaslar

6112 sayılı yasanın³⁴üncü maddesinde RTÜK’ün kuruluşuyla ilgili esaslar düzenlenmiştir. Maddeye göre: “Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleri sektörünü düzenlemek ve denetlemek amacıyla, idarî ve malî özerkliğe sahip, tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur. Üst Kurul, bu Kanun ve mevzuatta kendisine verilen görev ve yetkileri kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır. Üst Kurul, bu Kanunda ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde kendisine tahsis edilen malî kaynakları görev ve yetkilerinin gerektirdiği

ölçüde, kendi bütçesinde belirlenen usul ve esaslar dâhilinde serbestçe kullanır. Üst Kurulun malları Devlet malı hükmündedir, haczedilemez. Üst Kurul, Hükümet ile olan ilişkilerini Başbakan veya görevlendireceği bir bakan aracılığıyla yürütür. Üst Kurul Sayıştay denetimine tabidir”.

Anılan düzenleme, RTÜK’ün Başbakanlıkla ilişkili bir kuruluş olduğunu belirlemektedir. Bağımsız bir Kurum olan Sayıştay denetimine tabi olan kurumun özerkliği ve tarafızlığı kuruluş yasasıyla güvence altına alınmıştır. Düzenleme alanının radyo ve televizyon sahası olduğu ve Kurulun 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrolü Hakkındaki Yasaya tabi olduğu belirtilmektedir.

2. Radyo Televizyon Üst Kurul Üyeliği ve Üyelerinin Seçilme Koşulları

RTÜK üyelerinin seçimine ve görevden alınmasına ilişkin olarak RTÜK’ün kuruluşundan itibaren çeşitli evreler geçirilmiştir. Önce RTÜK’ün kuruluşu bakımından gerekli Anayasal ortam oluşturulmuştur. 8.7.1993 tarih 3913 Sayılı Yasa ile Anayasa’nın 133’üncü maddesinde değişiklik yapılmadan önce yer alan düzenlemenin birinci fıkrasında: “Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzelkişiliği halinde düzenlenir”. hükmü yer almaktaydı. Anılan Anayasa hükmü özel radyo ve televizyon yayıncılığına geçişi sağlamak amacıyla 8.7.1993 tarihinde değiştirilmiş, “Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir” düzenlemesi

getirilerek, özel radyo ve televizyon kanallarının Anayasal dayanağı oluşturulmuştur.

Radyo ve televizyon alanını hem kamu yayıncılığı hem de özel yayıncılık bağlamında düzenlemek üzere 1994 yılında 3984 Sayılı RTÜK Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa yayıncılık alanındaki temel düzenlemeleri ele almakla birlikte RTÜK'ün kuruluşu, üyelerinin seçimi, görevden uzaklaştırma koşullarıyla Kurulun teşkilat yapısına ilişkin düzenlemeleride barındırmaktaydı. Bu bağlamda 3984 Sayılı Mülga RTÜK Yasası'nın 6'ncı maddesinde RTÜK üyelerinin seçimi ve görev süresi düzenlenmişti.

MADDE 6. — “Üst Kurul, basın, yayın, iletişim ve teknolojisi, kültür, din, eğitim, hukukalanlarında birikimi olanlardan ve yükseköğretim görmüş, Devlet memuru olma niteliğinesahip, beşi iktidar partisi veya partilerinin, dördü muhalefet partilerinin göstereceği adaylararasından Türkiye Büyük Millet Meclisince seçilen dokuz üyeden oluşur.Seçim için, iktidar partisi veya partileri on, muhalefet partileri sekiz aday gösterirler.Adayların belirlenmesinde, siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanındakitemsil oranları esas alınır. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak seçimlerde kime oy kullanılacağına dair görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.Adaylar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca Resmî Gazetede ilan edilir.İlandan en geç on gün sonra gizli oyla seçim yapılır. İktidar ve muhalefet partileri tarafından gösterilen adaylar için ayrı ayrı listeler halinde, birleşik oy pusulası düzenlenir. Adaylarınadlarının karşısındaki özel yer işaretlenmek suretiyle oy kullanılır. İktidar ve muhalefetkontenjanlarından

Üst Kurula seçilecek üyelerin tamsayısından az veya fazla verilen oylar geçersizsayılır.Seçimde, iktidar partisi veya partileri kontenjanından en çok oyu alan beş aday ile muhalefetpartileri kontenjanından en çok oyu alan dört aday seçilmiş olur. Seçim sonucu ResmîGazetede yayımlanır.Üst Kurul üyelerinin görev süresi altı yıldır.Üyelerin üçte biri iki yılda bir yenilenir.Üyeliklerde herhangi bir sebeple boşalma olursa, Türkiye Büyük Millet Meclisi, boşalmatarihinden veya boşalma tarihinde tatilde ise tatilin bitiminden başlayarak bir ay içindeyeni üyeyi seçer. Boşalan üyelik, hangi kontenjandan olmuşsa, yeni üyenin seçimi de o kontenjandanve iki katı aday arasından yapılır.İktidar partileri kontenjanından bir üyelik boşalması halinde seçim, iktidar ortağı büyükpartinin göstereceği bir aday ile iktidar ortağı diğer partilerin kendi aralarında ad çekmeyletespit edecekleri bir aday arasında yapılır.Muhalefet partileri kontenjanından bir üyelik boşalması halinde de seçim, anamuhalefetpartisinin göstereceği bir aday ile diğer muhalefet partilerinin kendi aralarında adçekmeyletespit edecekleri bir aday arasında yapılır.İktidar ve muhalefet partilerinin kontenjanından birden fazla üyelik boşalması halindesiyasî partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanındaki temsil oranları esas alınır.Boşalan üyeliğe seçilen kimse, yerine seçildiği üyenin süresini tamamlar”.

Başkan ve Başkan Yardımcısı'nın düzenlendiği 7'inci maddede ise:

MADDE 7. — “Üst Kurul, üyeleri içinden bir Başkan seçer. Başkanın görev süresi ikiyıldır.Başkan, Üst Kurul üyeleri arasından kendine bir Başkan

Yardımcısı seçer ve Üst Kurul'unonayına sunar. Başkan Yardımcısının görev süresi, Başkanın görev süresi ile sınırlıdır” denilmektedir.

Bu düzenlemeler, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer dönemine kadar uygulanmış, 3984 Sayılı Yasada 4676 Sayılı Yasayla yapılan değişiklikler, 7.6.2001 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilerek sayın Cumhurbaşkanı'na resmi gazetede yayımlaması için gönderilmiş, Sezer, Yasayı 18.6.2001 tarihinde bir daha görüşülmesi istemi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na iade etmiştir. Ahmet Necdet Sezer'in 3984 sayılı Yasa'nın 6. Maddesini, 4676 sayılı Yasa'nın 3. maddesiyle değiştirilmesini aykırı bularak, TBMM'ye iade etmesine ilişkin veto gerekçesine bakıldığında:

a- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyelerinin “meslekleriyle ilgili konularda kamu veya özel kuruluşlarda en az on yıl görev yapmış, mesleki açıdan yeterli bilgiye, deneyime sahip, otuz yaşını doldurmuş kişiler arasından” seçileceği belirtilmiştir.

Maddenin önceki metninde, Üst Kurul üyelerinde “basın, yayın, iletişim ve teknolojisi, kültür, din, eğitim, hukuk alanlarında birikimi” olma nitelikleri aranmışken, bu niteliklere yeni metinde yer verilmemiştir. Yeni metindeki “mesleki açıdan yeterli bilgiye ve deneyime sahip olma” koşulunun, önceki metinde öngörülen niteliklere göre yetersizliği açıktır. “Mesleki” bilgi ve deneyim, her zaman radyo ve televizyon yayıncılığı ile ilgili olmayabilecektir.

Radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda çok önemli görevler üstlenen Üst Kurul'a seçilecek üyelere, “basın, yayın, iletişim ve teknolojisi,

kültür, din, eğitim ve hukuk” alanlarında birikimi olma niteliğinin aranmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

b- Üst Kurul üyelerinden beşinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda siyasi parti gruplarınca önerileceği ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu’nca seçileceği belirtilmiştir.

Bu yöntemle yapılan seçimlerde, genellikle siyasi kimliği olanların yeğlendiği bilinen bir gerçektir. Radyo ve televizyon yayıncılığında çok önemli yetkilerle donatılan ve yansız olarak görev yapması gereken Üst Kurul’a siyasi kimlikli kişilerin seçimine olanak sağlayan yöntemin uygun ve doğru olmayacağı açıktır.

c- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu’nca, Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda siyasi parti gruplarınca gösterilecek kişilerin Üst Kurul üyeliğine seçileceği belirtilirken, bu kişilerin seçilmemesi durumunda nasıl bir yöntem izleneceği de açıklığa kavuşturulmamıştır.

Gerçi, 4676 sayılı Yasa’nın geçici 4. maddesinde, “Siyasi parti gruplarınca gösterilen adayların; Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca işaret oyuyla ayrı ayrı oylanmaları suretiyle seçimleri yapılır. Seçilemeyen adaylar yerine ilgili siyasi parti gruplarınca yeni adaylar bildirilir” denilmektedir. Ancak, geçici madde düzenlemesi, yapılacak ilk seçimlere ilişkin olup, sonraki seçimler yönünden bir anlam taşımamaktadır.

Bu nedenle,seçim yöntemi yönünden Yasa'nın 6. maddesinde gerekli düzenlemenin yapılması uygun olacaktır.⁴⁸³

Cumhurbaşkanı Sezer, yasayı veto edince Bülent Ecevit Başbakanlığı'ndaki üçlü koalisyon hükümeti yasayı gündemden çekti.⁴⁸⁴ Ancak; 10 ay sonra Bülent Ecevit Başbakanlığı'ndaki üçlü koalisyon Yasayı tekrar komisyondan geçirerek TBMM gündemine taşımış ve Genel Kurul'a oylama için getirmiştir. 15 Mayıs 2002 tarihinde 4756 sayıyla 3984 Sayılı RTÜK Yasasında değişiklik yapacak Yasa, TBMM Genel Kurulu'nda sabaha kadar sürecek bir oturum sonrasında Cumhurbaşkanı'nın veto gerekçelerini dikkate alınmaksızın kabul edilmiştir. 4756 Sayılı Yasanın Anayasa'ya aykırı olan hükümleri için iptal davası açılmıştır.

4756 Sayılı Yasanın 3. Maddesiyle 3984 Sayılı Yasanın Başlığı İle Birlikte Değiştirilen 6. Maddesinin Birinci Fıkrasının (a) Bendi, eski düzenlemeye paralel bir düzenleme getirilerek: "Seçileceklerden beş kişinin, siyasi parti gruplarınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda aday gösterileceği ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçileceği öngörülmüştür". Anayasa Mahkemesi Anayasa'nın 87'inci maddesinde TBMM'nin yağıabileceği işlerin kaleme alındığı ve fakat RTÜK üyelerinin seçimine ilişkin

⁴⁸³Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 3984 Sayılı RTÜK Yasasında Değişiklik Getiren 4676 Sayılı Yasaya İlişkin Veto Gerekçeleri <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89314.asp> 08.02.2014

⁴⁸⁴<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89307.asp> 08.02.2014

87'inci madde de dayanak bir düzenleme olmadığı gerekçesiyle ilgili değişikliği Anayasa'ya aykırı bulmuş ve iptal etmiştir.⁴⁸⁵

Anayasa Mahkemesi, RTÜK ile ilgili kararında, TBMM'nin Anayasada sayılan işlerle sınırlı hareket edebileceği ve RTÜK'e üye seçme işlemine ilişkin Anayasa'da herhangi bir düzenleme olmamasını 87'inci Madde'ye aykırı bularak iptal etmiştir. Kemal Başlar, Anayasa Mahkemesi'nin bu kararını yerleşik içtihadına aykırı karar verme olarak görmekte ve 87'inci maddenin böyle bir seçime elverişli olmadığını söylemenin yanlışlığını vurgulamaktadır. Başlar, TBMM'nin görev ve yetkilerinin 87'inci madde de "genel olarak" tanımlandığını söylemektedir. Anayasanın 87'inci maddesinde TBMM'nin görevleri, tadadi olarak yani sıralı bir biçimde sayılmıştır. Anayasanın açıkça yasaklamadığı alanlarda TBMM'nin Yasaya dayalı işlem yapamayacağını söylemek imkansızdır. Yasamanın Genelliği ilkesine aykırıdır. Kaldı ki; TBMM, Sayıştay Başkan ve üyelerini'de yasaya uygun olarak seçmektedir. Kural; TBMM'nin Anayasanın ruhuna ve lafzına uygun olan görev ve yetkileri kanunlarla üstlenmesinde bir sakınca olmadığıdır. Anayasa Mahkemesi, TBMM'nin, Sayıştay Yasası'nda yer alan düzenlemeye bağlı olarak Sayıştay'a üye seçmesini Sayıştay ile TBMM arasındaki doğal ilişkinin bir sonucu olduğu yargısına varmıştır. Bu noktada 87'inci maddede özel bir düzenleme aramamıştır. Anayasa Mahkemesi,

⁴⁸⁵Anayasa Mahkemesi'nin 21.09.2004 tarih, 04.08.2006 Tarihli Resmi Gazete'de Yayımlanan E:2002/100,K:2004/109 Sayılı Kararı
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/c530662f-d0ce-40b3-b7ba-258cddb3076d?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> 08.07.2014

RTÜK ile ilgili verdiği kararında yerleşik içtihadına aykırı hareket etmiştir. Bu karar, “Yasamanın Genelliği” ilkesine aykırılık oluşturmuştur.⁴⁸⁶

4756 Sayılı Yasanın 3. Maddesiyle 3984 Sayılı Yasa'nın Başlığı ile Birlikte Değiştirilen 6. Maddesinin Birinci Fıkrasının (b) ve (c) Bentlerinin de değişiklik yapılmıştır. Radyo Televizyon Üst Kurulunun dört üyesinin Bakanlar Kurulu tarafından seçilerek belirlenmesinin bu Kurulun özerk ve tarafsız kamu tüzelkişiliği niteliğini zedelediği belirtilerek, kuralın Anayasa'nın Başlangıç'ının dördüncü fıkrası ile 2. ve 133. maddelerine aykırılığı ileri sürülmüştür. Yasa'nın 6. maddesinin (b) bendinde, Yüksek Öğretim Kurumu Genel Kurulu'nun, Kurul üyesi olmayan elektrik-elektronik, iletişim, kültür-sanat ve basın-yayın dallarından göstereceği dört aday arasından iki üyenin, (c) bendinde de en çok sarı basın kartı sahibi üyesi bulunan gazeteciler cemiyeti ile Basın Konseyinin ortaklaşa göstereceği iki aday arasından bir üyenin Bakanlar Kurulunca seçileceği belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi: “Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun özerk ve tarafsız bir kamu tüzelkişiliği olmasına karşın, tümüyle idareden ayrı düşülmesi de olanaklı değildir. Anayasa'nın 123. maddesine göre idare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir; idarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. Anayasa'nın 126. maddesinde “Merkezi idare”ye 127. maddesinde de “Mahalli İdareler”e ilişkin esaslar belirlenmiştir. Bu bağlamda, Merkezi idareye

⁴⁸⁶ Kemal Başlar, “**Anayasa Mahkemesinin Yasama Yetkisinin Genelliği İlkesi ile İlgili Bir Kararın Düşündürdükleri**”, Yasama Dergisi, S.7-Ekim-Kasım-Aralık, Ankara, 2007, s.21-25.

ait olan yetkiler yürütülecek hizmetin özelliklerine göre yer yönünden yerinden yönetilen tüzel kişiler olan il özel idaresi, belediye veya köye bırakılabileceği gibi hizmet yönünden yerinden yönetilen kamu tüzelkişilerine de bırakılabilir. Ancak, merkezi idare bu kuruluşlar üzerinde, esas ve usullerini kanunun belirlediği vesayet yetkisine sahiptir. Merkezi idarenin kimi durumlarda atamayı da içeren bu yetkisini yerinden yönetim ilkeleriyle uyumlu olarak kullanılması gerektiğinde ise kuşku yoktur. *Açıklanan nedenlerle dokuz üyeden oluşan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na bu Kurul'un özerk yapısını bozmayacak sayıda ve nitelikleri de Yasa'da belirtilen adaylar arasından Bakanlar Kurulu'nca üye seçilmesinde Anayasa'nın 2. maddesine aykırılık görülmemiştir” diyerek iptal istemini reddetmiştir.*

4756 Sayılı Kanun'un Geçici 4. Maddesinin iptali için de başvuruda bulunulmuştur. “Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilecek beş üyesi, siyasî parti gruplarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, ... Siyasî parti gruplarınca gösterilen adayların; Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca işaret oyuyla ayrı ayrı oylanmaları suretiyle seçimleri yapılır. Seçilemeyen adaylar yerine ilgili siyasî parti gruplarınca yeni adaylar bildirilir.” bölümünün Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline karar vermiştir.

Belirli bir süre için görevlendirilen Üst Kurul üyelerinin bu süre dolmadan görevlerinden uzaklaştırılmalarını öngören düzenlemenin Anayasa'nın 2. maddesinde güvence altına alınan “hukuk devleti” ilkesine

aykırılık oluşturduğu ileri sürülmüştür. Ancak Anayasa Mahkemesi, ilgili değişikliği Anayasa'ya aykırı bulmamış bu talebi reddetmiştir.⁴⁸⁷

Bu gelişmeler üzerine RTÜK üyelerinin seçimine ilişkin olarak 5356 Sayılı Yasa ile Anayasa'nın 133'üncü maddesinde düzenleme yapılmıştır. Yapılan düzenlemeye göre: "Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu dokuz üyeden oluşur. Üyeler, siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluşu, görev ve yetkileri, üyelerinin nitelikleri, seçim usulleri ve görev süreleri kanunla düzenlenir" denilmekteydi. Sezer, anılan değişikliği: "Siyasal partilerin, özerk ve yansız olması zorunlu bir kamu tüzelkişisinin asli ve sürekli hizmetlerini yürütecek görevlilerini belirlemekle yetkili kılınmasının, bu kamu tüzelkişiliğinin yansızlığıyla bağdaştırılamayacağı açıktır" diyerek veto etmiştir.⁴⁸⁸ Değişiklik ikinci kez Sezer'in önüne gelmiştir. 21/6/2005 Tarih, 5370 Sayılı Yasayla yapılan değişiklik sonucunda RTÜK üyelerinin TBMM tarafından seçimine ilişkin değişiklik Sezer tarafından referanduma sunulmamış ve Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 5373 Sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik

⁴⁸⁷Anayasa Mahkemesi'nin 21.09.2004 tarih, 04.08.2006 Tarihli Resmi Gazete'de Yayımlanan E:2002/100, K:2004/109 Sayılı Kararı

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/c530662f-d0ce-40b3-b7ba-258cddb3076d?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> 08.07.2014

⁴⁸⁸<http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/60077/5356-sayili-kanun.html>15.07.2014

Yapılmasına Dair Kanun” ile 3984 Sayılı eski RTÜK Yasası’nda değişiklikler yapılmıştır.⁴⁸⁹

1994-2002 yılları arasında TBMM tarafından RTÜK’e yapılan üye seçme işi, 2002 değişiklikleriyle kısmen Bakanlar Kurulu’na 4 adayı belirleme yetkisi tanınarak, salt TBMM’nin elinde olmaktan çıkartılmıştır. 2005 Anayasa düzenlemesiyle TBMM, RTÜK’e üye seçme işini devam ettirmiştir.

2005 yılında hem Anayasa’da hem de RTÜK Yasası’nda yapılan düzenlemeyle RTÜK üyelerinin tamamını seçme işi tekrar TBMM’ye geçmiş, görev süresi dolmayanların yapılan seçim nedeniyle görevleri sona erdirilmiştir. Ancak; TBMM tarafından Anayasa ve yasada yer alan hükme dayanarak yapılan seçim sonucu 9 üyenin üyeliği düşmüştür. Üyeliği düşenler bakımından ortada idari bir işlem olduğu açıktır. Yasama organı sadece yasa yapma veya parlamento kararı adı altındaki işlemleri yapmakla sınırlı olarak hareket etmemektedir. Bu işlemler içerisinde idari kimlikli olanlar da vardır.

Anayasa’nın 125’inci maddesinde: “İdarenin tüm işlem ve eylemlerine karşı yargı yolu açıktır” kuralı yer almaktadır. Kural bu olunca RTÜK’e TBMM kanalıyla üye seçme ve görev süresi dolmadan görevden alınma gibi kesin ve yürütülebilir idari işlemlere karşı yargı yoluna gidilebilecektir.

⁴⁸⁹ http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc089/kanuntbmmc089/kanuntbmmc08905373.pdf 15.07.2014

Nitekim; bu şekilde görevden alınan üyeler idari yargıda görevden alınma işlemlerine karşı dava yoluna giderek, işlemin iptaliyle birlikte eski görevlerine iade edilerek, aylık, özlük ve parasal haklarının da kendilerine iadesini istemiştir.

Üyelerden birinin Ankara 7'inci İdare Mahkemesinde açtığı dava "idari makam tarafından yapılmayan işleme dava açılmaz" gerekçesiyle reddedilmiştir. *"Ankara 7. İdare Mahkemesi'nin 25.8.2005 günlü, E:2005/1777, K:2005/805 sayılı kararıyla; 2577 sayılı Yasa'nın 2/a maddesinde iptal davalarının, idari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan davalar olarak tanımlandığı; bir işlemin idari işlem olarak tanımlanabilmesi için, o işlemin idari bir makam tarafından tesis edilmesi gerektiği; kuvvetler ayrılığını benimsemiş olan Anayasamızda TBMM'nin görev ve yetkilerinin Yasama bölümünde düzenlendiği, bu haliyle TBMM Genel Kurulunun idari makam olarak düşünülmesinin mümkün olmadığı; bu nedenle, "idari bir makam" olarak kabul edilmeyeceği tartışmasız olan yasama organının RTÜK'e üye seçmesiyle ilgili aldığı kararın idari yargı denetimine tabi tutulmasına olanak bulunmadığı gerekçesiyle dava incelenmeksizin reddedilmiştir".*

Oysa ki; yukarıda izah ettiğimiz üzere TBMM'nin de idari kimlikli işlemleri bulunabilecektir. RTÜK'e üye seçme işlemi de bu yönde bir işlemidir. Yapılan temyiz incelemesi sonucunda İdare Mahkemesi kararı Danıştay tarafından bozulmuştur.

Kararın gerekçesine bakıldığında: “Dava dosyasının incelenmesinden, davacının 3984 sayılı Kanunun 6. madde hükmü uyarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 23.5.2000 günlü, 696 sayılı kararı ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyeliğine atandığı, adı geçeninin henüz görev süresi dolmadan 24.6.2005 tarihli, 5373 sayılı Kanunla, 3984 sayılı Kanunun 6. maddesinde yapılan değişiklik sonucu Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun 9 üyesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nca seçimi ve atanmasıyla görevinin sona erdirildiği, bu işleme karşı açılan davanın İdare Mahkemesince, davaya konu edilen işlemin idari bir makam tarafından tesis edilmediği; yasama organının RTÜK'e üye seçmesiyle ilgili aldığı kararın idari yargı denetimine tabi tutulmasına olanak bulunmadığı gerekçesiyle incelenmeksizin reddedildiği anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi "Hukuk Devleti", bütün işlem ve eylemleri hukuka uygun, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdürmekle kendini yükümlü sayan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, yargı denetimine açık, yasaların üstünde yasa koyucunun da uymak zorunda olduğu Anayasa'nın ve temel hukuk ilkelerinin bulunduğu bilincinde olan devlettir. Kişilere hukuk güvenliğinin sağlanması da hukuk devletinin ön koşullarındandır. Nitekim, Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında, "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir." hükmü getirilmiş; "Yargı yolu" başlıklı 125. maddesinin birinci fıkrasında da; "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine

karşı yargı yolu açıktır" kuralına yer verilmiştir. İdare işlevine ait işlemlerin yasama organınca yapılmış olması, işlemin idari niteliğini değiştirmeyeceği gibi, bunların yargısal denetim dışında bırakılması hukuki sonucunu da doğurmaz. Zira bu tür işlemlerden çok daha üstün hukuk normları olan kanunların, kanun hükmünde karnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya Mahkemesi önünde iptal davalarına konu edilmeleri mümkün iken, yasama organının idari işlemleri üzerinde yargısal denetimin yapılmaması hukuk devleti ilkesine uygun düşmez" yer almıştır.⁴⁹⁰

6112 Sayılı RTÜK Yasası 2011 yılında değişikliğe uğramıştır. Üyelerin seçimi bakımından esaslı bir değişiklik yoluna gidilmemiştir. Anayasa'da öngörüldüğü şekliyle ve eski yasadakine paralel bir düzenleme getirilerek, kurul üyesi olma ve seçilme koşulları aynı usule tabi tutulmuştur.

6112 Sayılı Yasa'nın Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başlıklı 35'inci maddesine göre: "Üst Kurul, en az dört yıllık yüksek öğrenim görmüş, meslekleriyle ilgili konularda kamu kurum ve kuruluşları veya özel kuruluşlarda en az on yıl süreyle görev yapmış, meslekî açıdan yeterli bilgiye, deneyime ve Devlet memuru olma niteliğine sahip, otuz yaşını doldurmuş kişiler arasından Türkiye Büyük Millet Meclisince seçilen dokuz üyeden oluşur. Seçim için, siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı aday gösterilir ve Üst Kurul üyeleri bu adaylar

⁴⁹⁰Danıştay5.Dairesi,E:2005/5627,K:2007/72
<http://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?f=77&t=17853&start=35> 17.07.2014

arasından her siyasî parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilir. Ancak, siyasî parti gruplarında, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak seçimlerde kime oy kullanılacağına dair görüşme yapılamaz ve karar alınamaz. Üst Kurul üyelerinin seçimi, adayların belirlenerek ilânından sonra on gün içinde yapılır. Siyasî parti grupları tarafından gösterilen adaylar için ayrı ayrı listeler hâlinde birleşik oy pusulası düzenlenir. Adayların adlarının karşısındaki özel yer işaretlenmek suretiyle oy kullanılır. Siyasî parti gruplarının ikinci fıkraya göre belirlenen kontenjanlarından Üst Kurula seçilecek üyelerin sayısından fazla verilen oylar geçersiz sayılır. Karar yeter sayısı olmak şartıyla seçimde en çok oyu alan boş üyelik sayısı kadar aday seçilmiş olur. Seçim sonucu Resmî Gazetede yayımlanır. Üst Kurul üyelerinin görev süresi altı yıldır. Üyelerin üçte biri iki yılda bir yenilenir. Üyelerin görev sürelerinin bitiminden iki ay önce; üyeliklerde herhangi bir sebeple boşalma olması hâlinde, boşalma tarihinden veya boşalma tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise tatilin bitiminden itibaren bir ay içinde aynı usulle seçim yapılır. Bu seçimlerde, boşalan üyeliklerin siyasî parti gruplarına dağılımı, ilk seçimde siyasî parti grupları kontenjanından seçilen üye sayısı ve siyasî parti gruplarının hâlihazırdaki oranı dikkate alınmak suretiyle yapılır. Üyeliklerdeki boşalma sebebiyle yapılan seçimlerde seçilen üyeler, yerlerine seçildikleri üyelerin görev süresini tamamlar” denilerek, üst kurul üyelerinin görev süreleri ve seçilme usulü hüküm altına alınmıştır.

6112 Sayılı Yasa'nın 36'ncı maddesinde, Üst Kurul Başkanı ve Başkan Vekili seçimiyle birlikte başkanın görev ve yetkilerine yer

verilmiştir.Maddeye göre: “Üst Kurul üyeleri, seçim sonuçlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren onbeş gün içinde toplanarak kendi aralarından bir Başkan ve bir Başkan Vekili seçer. Başkan ve Başkan Vekilinin görev süreleri iki yıldır. Başkan Vekilliğine seçilen Üst Kurul üyelerinin Başkan Vekilliği görev süresi, Başkanın görevde bulunduğu süreyle sınırlıdır. Herhangi bir şekilde Başkan veya Başkan Vekilinin üyeliği sona erer veya Başkan veya Başkan Vekilliği boşalırsa, Üst Kurul ilk toplantısında Başkan ve/veya Başkan Vekili için seçim yapar. Üst Kurul, Başkan tarafından; Başkanın bulunmadığı hâllerde Başkan Vekili tarafından yönetilir ve temsil edilir. Başkan ve Başkan Vekilliğinin aynı anda boşalması durumunda en yaşlı üye Üst Kurula başkanlık eder.

Başkanın görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Üst Kurul toplantılarının gündemini, gün ve saatini belirlemek, toplantıları idare etmek, gündeme alınmayan başvurular hakkında gerekli işlemleri yapmak ve bunlara ilişkin olarak Üst Kurula bilgi vermek.
- b) Üst Kurul kararlarının yayımlanmasını veya tebliğini sağlamak, bu kararların gereğinin yerine getirilmesini temin etmek ve uygulanmasını izlemek.
- c) Hizmet birimlerinden gelen önerilere son şeklini vererek Üst Kurula sunmak.
- d) Üst Kurulun belirlediği stratejilere, amaç ve hedeflere uygun olarak, Üst Kurulun yıllık bütçesi ile malî tablolarını hazırlamak.

- e) Üst Kurul ile hizmet birimlerinin uyumlu, verimli, disiplinli ve düzenli bir biçimde çalışmasının en üst düzeyde organizasyonu ve koordinasyonunu sağlamak, hizmet birimleri arasında çıkabilecek görev ve yetki sorunlarını çözmek.
- f) Yıllık faaliyet raporlarını hazırlamak, amaç ve hedeflere, performans ölçütlerine göre faaliyetlerin değerlendirmesini yaptırmak ve bunları Üst Kurula sunmak.
- g) Üst Kurulun faaliyet gösterdiği alanda strateji, politikalar ve ilgili mevzuat ile Üst Kurul ve personelin performans ölçütleri hakkında çalışma ve değerlendirme yapmak.
- h) Üst Kurulun diğer kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek ve Üst Kurulu temsil etmek.
- i) Üst Kurul tarafından atanması öngörülenler dışındaki Üst Kurul personelini atamak.
- j) Başkan adına imzaya yetkili personelin görev ve yetki alanını belirlemek.
- k) İdarî konulardaki diğer görevleri yerine getirmek.

“Başkan, Üst Kurula ilişkin olmayan görev ve yetkilerinden bir bölümünü, sınırlarını açıkça belirlemek ve yazılı olmak kaydıyla, alt kademelere devredebilir” denilerek, ilgili hükmün son fıkrasında da RTÜK Başkanı'nın yetki devrini nasıl kullanacağı düzenlemesine yer verilmiştir.

3. Üst Kurul Üyelerinin Görevden Alınması, Teminatı, Mali ve Sosyal Hakları

Üst Kurul üyelerinin teminatı, malî ve sosyal hakları 6112 Sayılı RTÜK Yasası'nın 39'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Üst kurul üyelerinin görevden alınmasına ilişkin durum teminat kapsamında 39'uncu madde de değerlendirilmiştir.

39'uncu maddeye göre: "Üst Kurul üyelerine Başbakanlık Müsteşarı için belirlenen her türlü ödemeler dâhil malî haklar tutarında aylık ücret ödenir. Başbakanlık Müsteşarına ödenenlerden, vergi ve diğer yasal kesintilere tabi olmayanlar bu Kanuna göre de vergi ve diğer kesintilere tabi olmaz. 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve diğer mevzuat uyarınca en yüksek Devlet memurunun yararlanmış olduğu sosyal hak ve yardımlardan, Üst Kurul üyeleri de aynı usul ve esaslar çerçevesinde aynen yararlanırlar.

"Kamu görevlileri, Üst Kurul üyeliğinde buldukları görev süresince kurumlarından ücretsiz izinli sayılır ve bu görevde geçirdikleri süreler mesleklerinde geçmiş gibi değerlendirilerek mümtazen terfi etmiş sayılırlar".

"Üst Kurul üyeleri, üyelikleri süresince Kuruldaki görevlerinden ve seçilerek geldikleri görevlerinden alınamaz".

"Üst Kurul üyeliklerine seçilenler 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında sigortalı sayılır. Üst Kurul Başkan ve

üyelerinin sigorta primine esas kazanç tutarları, Başkan ve üyeler için bakanlık müsteşarı esas alınarak belirlenir. Bu görevleri sırasında 5510 sayılı Kanunun geçici 4 üncü maddesi kapsamına girenlerin bu görevde geçen süreleri makam tazminatı ile temsil tazminatı ödenmesi gereken süre olarak değerlendirilir ve emeklilik yönünden Başkan ve üyeler bakanlık müsteşarı için belirlenmiş olan ek gösterge, makam tazminatı ile temsil tazminatından aynı usul ve esaslara göre yararlandırılır”.

“Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birinden emekli aylığı almakta olanlardan Üst Kurul üyeliklerine seçilenlerin, istekleri hâlinde emekli aylıkları kesilir ve sigorta primleri 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında ödenir. Bu şekilde emekli aylıklarını kestirmek suretiyle yeniden sigorta primi ödeyenlerin görev sürelerinin bitiminde emekli aylıkları genel hükümlere göre yeniden belirlenir”.

“Üst Kurul üyelerinin görevleriyle bağlantılı olarak işledikleri iddia edilen suçlara ilişkin soruşturmalar 2/12/1999 tarihli ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanuna göre yapılır ve bunlar hakkında soruşturma izni Başbakan veya görevlendireceği bakan tarafından verilir. 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 104 üncü maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları Üst Kurul üyeleri hakkında da uygulanır”.

“Üst Kurul üyeleri, her yıl ocak ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına mal bildiriminde bulunurlar”.

Yukarıda ki düzenleme uyarınca üst kurul üyeleri bakımından ciddi teminatlar getirilmiştir. Öncelikle mali hakları güvence altına alınmıştır. Görev süresi boyunca, “Üst Kurul üyeleri, üyelikleri süresince Kuruldaki görevlerinden ve seçilerek geldikleri görevlerinden alınamaz” denilerek güçlü bir konuma getirilmiş ve RTÜK’ün özerkliği korunmuştur. Ancak; ceza hukuku bağlamında soruşturma izni 4483 Sayılı Yasa gereğince Başbakan veya ilgili Bakan tarafından verilecektir. Bu hüküm kanaatimizce Anayasa’nın 133’üncü maddesine aykırılık teşkil etmektedir. RTÜK, özerk bir kamu kurumudur. Üyelerinin seçim işlemi bizzat TBMM tarafından yapılmaktadır. Seçimin TBMM tarafından yapılması özerkliği sağlamaya yönelik bir adımdır. Hal böyle olunca seçimi yapan organ, yargılama iznini de vermeliydi. Bu bağlamda TBMM Başkanı yargılama iznini veren kişi olarak düzenlenebilirdi. Düzenleme bu haliyle, Anayasa’da TBMM’yle ilişkilendirilmiş olan RTÜK’ü sadece seçimle ilişkilendirmekte ancak görevden alma işlevini vermemektedir.

Bir başka açıdan soruşturma izninin Başbakan veya görevlendireceği Bakan tarafından verilmesi, 649 Sayılı KHK ile düzenleyici ve denetleyici kurullar üzerinde getirilen vesayet denetimine uygunluk göstermektedir. RTÜK, bir kamu kuruluşu olarak, merkezi yapı ile arasında kurulan vesayet denetimine uygun biçimde soruşturma izni bakımından Başbakan veya ilgili Bakan’a bağlanmıştır. Hüküm bu haliyle vesayet denetimine aykırı olmamakla birlikte Anayasa’da 133’üncü madde kapsamında TBMM ile aralarında kurulan ilişkiye aykırı bir şekilde düzenlenmiştir.

Yukarıda yer alan görevden alma ve yargılama izni ile ilgili hükümler eski 3984 Sayılı RTÜK Yasası'na 2008 yılında eklenmiştir.5785 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile RTÜK üyeleri hakkında yukarıda izah edildiği üzere soruşturma izni verilmesi yolu açılmıştır. RTÜK üyeleri hakkında soruşturma izni verilmesi konusu, kamuoyunu yıllarca meşgul eden Deniz Feneri Davası dolayısıyla eski Başkan Zahid Akman hakkında olmuştur.

“**Deniz Feneri Davası**, Almanya'da faaliyet gösteren "[Deniz Feneri e.V](#)" derneği'nin topladığı 41 milyon avroluk paranın bir kısmını amaç dışında kullanmasıyla ilgili dava. Almanya'nın Frankfurt Eyalet Yüksek Mahkemesinde görülen davada, 17 Eylül 2008 tarihinde mahkemenin hakimi Johann Müller'in verdiği kararla tutuklu yargılanan dernek yöneticileri hapis cezası almış, derneğin mal varlığı ise kamuya devredilmiştir. Frankfurt Eyalet Yüksek Mahkemesi'nde davanın savcısı Kerstin Lötze, davanın asıl faillerinin Türkiye'de bulunduğunu iddia etmiştir.”⁴⁹¹“Hapis cezası alan üç dernek yöneticisinin Almanya'da iş başında oldukları ancak tüm yönetim ve kontrolün Türkiye'den yapıldığı açıklanmıştı. Türkiye'de Kanal 7 Yönetim Kurulu Başkanı Zekeriya Karaman'ın isminin ön plana çıktığına işaret edilen gerekçeli kararda Zahid Akman, İsmail Karahan ve Harun Yoldaş'ın da sorumlu olduğu iddia edilmişti.Gözaltına alınıp savcılık sorgularının ardından sevk edildikleri nöbetçi Ankara 13. Sulh Ceza Mahkemesinde tutuklanan Zahid Akman ile Kanal 7 Yönetim Kurulu Başkanı Zekeriya Karaman, Genel

⁴⁹¹http://tr.wikipedia.org/wiki/Deniz_Feneri_e.V_davas%C4%B1_16.07.2014

Müdür Yardımcısı ve Yönetim Kurulu Üyesi İsmail Karahan, Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Çelik ile Ali Solak tutuklandı. Deniz Feneri Davası kapsamında gözaltına alınan Uğur Arslan, Harun Kapuyoldaş, Muzaffer Şafak ve Mustafa Bölükbaşı, Soruşturmayı yürüten cumhuriyet savcılar tarafından ifadeleri alındı. İfadelerin ardından, sunucu Uğur Arslan serbest bırakıldı. Mahkeme kararıyla Harun Kapuyoldaş, Muzaffer Şafak tutuklanırken, Mustafa Bölükbaşı ise serbest bırakıldı. Son dalga da gözaltına alınan zanlılar İzzet Kurum, Hakkı Sadal, Nurgül Gürhan ve Mehmet Sıddık Balıkçı, Nöbetçi Ankara 5.Sulh Ceza Mahkemesi'nde hâkim karşısına çıkartıldı. Mahkeme, İzzet Kurum ve Mehmet Sıddık Balıkçı'yı tutuklarken, Hakkı Sadal ve Nurgül Gürhan'ı haklarında adli kontrol hükümleri uygulanması şartıyla serbest bıraktı".⁴⁹²

Kamuoyunu uzun süre işgal eden konu RTÜK eski Başkanı ve üyesi Zahid Akman'ın görevden alınması ve hakkında soruşturma izni verilmesiydi. Öncelikle RTÜK üyelerinin eski 3984 Sayılı Yasa ve Yeni 6112 Sayılı Yasa döneminde görevden alınmalarını engelleyici düzenleme nedeniyle görevden alma mümkün olmamıştır. Sadece, üyeler için getirilmiş yasakların işlenmesi halinde RTÜK kararıyla üye el çektirilebilecektir.Parlamento kararıyla seçilen Akman'ın yine parlamento kararıyla görevden alınabilmesi kanaatimizce mümkün değildir.Ortada Yasal bir boşluk doğmuştur.Akman'ın görevden alınması için 657 sayılı devlet memurları yasasının uygulanması gündeme getirilebilirdi.Bu yöndende atılan bir adım olmayınca Zahid Akman görevine

⁴⁹²http://www.siyasetdergisi.com.tr/Haber/GEcMISTEN-BUGUNE-DENIZ-FENERI-DAVASINDA-SONDURUM/134_16.07.2014

devam etmiş, Başkanlık görevi sona erince 06.07.2011 tarihinde tutuklanmıştır.Halihazırda dava devam etmekte ve Akman, tutuksuz yargılanmaktadır.

Akman dönemine ilişkin ikinci vakada ise; Eski RTÜK Daire Başkanı Cengiz Özdiker'in, RTÜK Başkanı Akman ile 7 RTÜK Üyesi ve 5 bürokrati için açtığı dava Başbakan'ın engeline takılmıştı. Başbakan Erdoğan'ın soruşturma izni vermemesi üzerine yapılan itirazı inceleyen Danıştay 1. Dairesi, Başbakan Erdoğan'ın, "soruşturma izni verilmemesi"ne ilişkin kararını kaldırmıştır.⁴⁹³ Ancak yapılan yargılama sonucunda Ankara 19. Sulh Ceza Mahkemesi 13 tane mahkeme kararını uygulamadığı gerekçesiyle RTÜK Başkanı Davut Dursun ve üye Taha Yücel ile eski RTÜK Başkanı Zahid Akman ve eski üyeler Abdulvahap Darendeli, Şaban Sevinç ve Paşa Yaşar hakkında zincirleme olarak "görevi kötüye kullanma" suçundan ayrı ayrı 1yıl 15 gün hapis cezası verdi. Eğer Yargıtay cezaları onarsa, denetimli serbestlik hükümleri gereği sanıklar cezaevine girmeyecek ama şu an RTÜK üyesi olanlar memuriyetten men edilecekleri için üyelikleri düşecek.⁴⁹⁴

4. Üyeler İçin Getirilmiş Yasaklar

6112 Sayılı RTÜK Yasası bağlamında ilk yasak, üye ve üçüncü derece dahil üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımlarının radyo ve televizyon alanında ticaret yapma yasağını içermektedir. 38'inci maddenin 1'inci

⁴⁹³http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/46246/Akman_artik_sorusturulabilecek.html#16.07.2014

⁴⁹⁴<http://www.cnnturk.com/turkiye/zahid-akmana-hapis-soku16.07.2014>

fıkrasına göre:“Üst Kurul üyeleri ile üçüncü derece dâhil üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydıyla, yayın hizmetleri alanında Üst Kurulun görev ve yetki alanına giren konularda herhangi bir taahhüt işine giremez, medya hizmet sağlayıcı kuruluşlarda veya bu kuruluşların doğrudan veya dolaylı ortaklık bağı bulunan şirketlerde ortak veya yönetici olamazlar” denilmektedir.

6112 Sayılı Yasa'nın 38'inci maddesinin 2'inci fıkrasına göre: “Üst Kurul üyeleri, aslî görevlerini aksatmayan bilimsel amaçlı eser hazırlama, ders ve konferans verme, jüri ve komisyon üyeliği yapma hariç, resmî veya özel nitelikte hiçbir görev alamaz, özel veya kamu medya hizmet sağlayıcılarının görev ve yetki alanına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olamaz ve bu konularda hiçbir maddî menfaat sağlayamaz ve siyasî partiye üye olamaz. Faaliyet alanı sosyal yardım ve eğitimle ilgili olan dernekler ve vakıflarda yürütülen görevler ve kooperatif ortaklıkları bu hükmün dışındadır”.

6112 Sayılı Yasa'nın 38'inci maddesinin 3'üncü fıkrasına göre: “Üst Kurul üyeleri, göreve başlamadan önce mâliki oldukları, Hazine Müsteşarlığı tarafından çıkarılan borçlanmaya ilişkin menkul kıymetler dışındaki, medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara ve yayın hizmeti yapan tüzel kişilere veya bunların iştiraklerine ait her türlü hisselerini ya da menkul kıymetlerini üçüncü dereceye kadar kan ve ikinci dereceye kadar kayın hısımları dışındakilere, görev sürelerinin başlamasından itibaren otuz gün içinde satmak veya devretmek suretiyle elden çıkarmak zorundadır”.

6112 Sayılı Yasa'nın 38'inci maddesinin 4'üncü fıkrasına göre: Üst Kurul üyeleri ve Kurum personeli, Kurumla ilgili gizlilik taşıyan bilgileri ve medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara ve yayın hizmeti yapan gerçek ve tüzel kişilere ait her türlü sırları, görevlerinden ayrılmış olsalar bile açıklayamaz, kendilerinin veya başkalarının menfaatine kullanamaz.

6112 Sayılı Yasa'nın 38'inci maddesinin 5'inci fıkrasına göre: "Üst Kurul üyeleri, kendileri veya üçüncü derece dâhil üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımlarıyla ilgili konularda müzakere ve oylamaya katılamazlar. Bu durum karar metninde ayrıca belirtilir".

6112 Sayılı Yasa'nın 38'inci maddesinin 6'ıncı fıkrasına göre: "Bu maddede belirtilen esaslara aykırı davranan Üst Kurul üyeleri görevlerinden çekilmiş sayılır. Bu husus Üst Kurul tarafından resen veya yapılacak müracaatın değerlendirilmesi sonucunda karara bağlanır ve gereği için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bildirilir".

Yukarıdaki hüküm bir bütün olarak değerlendirildiğinde üst kurul üyelerinin medya hizmet sağlayıcıları adı verilen, radyo ve televizyon alanında yer alan şirketlerde herhangi bir menfaat ilişkisinin bulunmaması üzerine kaleme düzenlenmiştir. Aynı şekilde sadece üyeler değil, aynı zamanda 3.dereceye kadar olanlar dahil olmak üzere kan ve kayın hısımları da yasak kapsamına alınmıştır. Üst kurul üyelerinin maddi menfaat sağlayamaması yanında siyasi parti üyesi olamayacağı da düzenlenmiştir. Ancak parti üyesi olmama şartı trajikomik bir durum oluşturmaktadır. Partilerin gösterdiği adaylar arasından üst kurul üyesi olunan bir seçim

usulünde sırf görünüşte tarafsızlığı sağlama adına üst kurul üyelerinin parti üyesi olmalarına izin vermemek anlamsız bir durum oluşturmaktadır. Kaldı ki; RTÜK üyeleri verdikleri kararlarda ister istemez kendi dünya görüşlerini ve siyasi algılarını yansıtacaktır. O halde üyelerin tarafsız olması bakımından yapılan tartışma bir temenninin ötesine geçemeyecektir. Bu noktada tek tereddüt 657 Sayılı Devlet Memurları Hakkındaki Yasa'da yer alan memurlar için getirilmiş siyasi parti yasağına ilişkin olacaktır. 38'inci madde de yapılacak düzenlemeyle bu tereddüt de giderilecektir.

5. Kurulun Görev ve Yetkileri

6112 Sayılı Yasa'nın 37'inci maddesinde Kurulun görev ve yetkileri yer almaktadır.

Üst Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

a) Yayın hizmetleri alanında ifade ve haber alma özgürlüğünün, düşünce çeşitliliğinin, Rekabet Kurumunun görev ve yetkileri saklı kalmak kaydıyla rekabet ortamının ve çoğulculuğun güvence altına alınması, yoğunlaşmanın önlenmesi ve kamu menfaatinin korunması amacıyla gerekli tedbirleri almak.

b) Millî frekans planında karasal radyo ve televizyon yayınları için 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu hükümlerine göre Üst Kurula tahsis edilen frekans bantları çerçevesinde televizyon kanal ve radyo frekans planlamalarını yapmak veya yaptırmak ve uygulamak.

c) Medya hizmet sağlayıcı kuruluşların yayın lisansı talebinde bulunabilmeleri için gerekli idarî, malî ve teknik şartları belirlemek ve bu kuruluşlardan şartları sağlayanlara yayın lisansı vermek, denetlemek ve gerektiğinde iptal etmek.

ç) Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun görev ve yetkileri saklı kalmak kaydıyla, platform, multipleks, altyapı işletmecileri ile verici tesis ve işletim şirketinin radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin iletimi faaliyetlerine ilişkin uymaları gereken idarî, malî ve teknik şartları belirlemek, bunlara yayın iletim yetkisi vermek ve gerektiğinde iptal etmek.

d) Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmeti sağlayıcı kuruluşlardan alınacak yayın lisans ücretleri, karasal ortamdan sunulacak yayın hizmetleri için yıllık televizyon kanal, multipleks kapasitesi ve radyo frekansı kullanım ücretleri ile platform, multipleks, altyapı işletmecileri ve verici tesis ve işletim şirketinden alınacak yayın iletim yetkilendirme ücretini belirlemek.

e) Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yerleşik medya hizmet sağlayıcılarının yayın hizmetlerini, bu Kanun hükümlerine ve Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu uluslararası andlaşmalara uygunluğu açısından izlemek ve denetlemek.

f) Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yerleşik olmayan, ancak Türkiye Cumhuriyeti yargı yetkisi altında bulunan medya hizmet sağlayıcılarının yayın hizmetlerinin bu Kanun hükümlerine ve Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu

uluslararası andlaşmalara uygunluğunu gözetmek, gerekli hâllerde diğer devletlerin yetkili kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği yapmak.

g) Yayın hizmetlerinin izlenmesi ve denetlenmesi için gerekli izleme ve kayıt sistemlerini, gerekli hâllerde yayıncı kuruluş stüdyolarına da cihaz yerleştirerek kurmak.

ğ) Medya hizmet sağlayıcılarının yayın hizmetlerinde yer verecekleri koruyucu sembol sistemi ile ilgili usul ve esasları belirlemek.

h) Medya hizmet sağlayıcılarının sunduğu yayın hizmetlerinde ve platform, multipleks, altyapı işletmecileri ile verici tesis ve işletim şirketinin sunduğu hizmetlerde bu Kanuna ve ilgili diğer mevzuata aykırılık tespit edilmesi veya yayın lisansı şartlarına uyulmaması hâlinde gerekli müeyyideleri uygulamak.

ı) Yayın hizmetlerine ilişkin kamuoyu araştırmaları yapmak veya yaptırmak ve bu araştırmaların sonuçlarını ilgili taraflar ve kamuoyuyla paylaşmak.

i) Yayın hizmetlerinin izlenme ve dinlenme oranı ölçümlerinin yapılmasına ve denetlenmesine ilişkin usul ve esaslar ile bu usul ve esaslara uymayan şirket ve kuruluşlara uygulanacak müeyyideleri belirlemek.

j) 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri saklı kalmak kaydıyla ve bireysel amaçlı iletişim yöntemleri hariç, teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni yayın iletim yöntemleri

de dâhil olmak üzere yayın hizmetleri ile ilgili düzenlemeler yapmak ve deneme yayını izni vermek.

k) Yayın hizmetleri ile ilgili gelişmeleri takip etmek, sektöre ilişkin genel stratejileri, ortak denetim, özdenetim ve ortak düzenleme mekanizmalarını belirlemek; yayın hizmetlerinin ülkemizde gelişmesini sağlayacak çalışma ve teşviklerde bulunmak; medya hizmet sağlayıcılarının çalışanlarına yönelik eğitim ve sertifika programları düzenlemek ve sertifika vermek.

l) Yayın hizmetleri alanında hazırlanan mevzuat taslakları hakkında görüş bildirmek.

m) Görev alanına giren konularla ilgili ikincil düzenlemeleri yapmak.

n) Dışişleri Bakanlığının ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun görev ve yetkileri saklı kalmak kaydıyla, yayın hizmetleri ile ilgili uluslararası hukuk tüzel kişiliğine sahip kuruluşlar nezdinde ülkemizi temsil etmek; medya hizmet sağlayıcılarının üye olmadığı uluslararası hukuk tüzel kişiliğine sahip olmayan uluslararası kuruluşlarda temsil görevini yerine getirmek ve bu bent gereğince düzenlenen ve uluslararası andlaşma niteliği bulunmayan belgeleri ilgili bakanlık ve kurumların görüşlerini de alarak usulüne göre imzalamak.

o) Üst Kurulun stratejik planını hazırlamak, performans ölçütlerini, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını belirlemek, insan kaynakları ve çalışma politikalarını oluşturmak.

ö) Özürlülerin ve yaşlıların yayın hizmetlerine ve yeni teknolojilere erişimini kolaylaştırmak amacıyla gerekli tedbirlerin alınmasını teşvik etmek.

p) Taşınmaz alımı, satımı, kiralanması ve tahsisi konularını karara bağlamak.

r) Medya okuryazarlığının toplumun tüm kesimlerini içerecek şekilde yaygınlaştırılması amacıyla, başta Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere diğer kamu kurumları ile işbirliği yapmak.

s) Medya hizmet sağlayıcılardan görevleri kapsamında her türlü bilgi, belge ve kayıtları almak, medya hizmet sağlayıcıları yerinde denetlemek ve lisans şartlarına uymayan cihazları mühürleyerek kapatmak.

ş) Gerekli hâllerde geçici veya belli bir ihtisas gerektiren nitelikteki işler için hizmet satın almak.

t) Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü ve Yönetim Kurulu üyeliği için adayları belirlemek.

u) Kurul üyeleri ile Kurum personelinin uyacakları meslekî ve etik ilkeleri belirlemek.

ü) Üst Kurulun ana stratejisi ile amaç ve hedeflerine uygun olarak hazırlanan bütçesini görüşmek ve karara bağlamak.

v) Seferberlik ve savaş ilânı hallerinde görev ve yükümlülükleri yerine getirmek için ihtiyaç duyulan hususları, Milli Savunma Bakanlığı ile koordineli olarak çıkarılacak bir yönetmelikle belirleyerek yayıncı kuruluşlara bildirmek ve bunları denetlemek.

y) Mevzuatla verilen diğer görevleri yapmak.

Şeklinde sıralanmıştır.

6. Kurulun Çalışma Esasları, Toplantı ve Karar Yeter Sayıları

Üst Kurulun çalışma esasları, toplantı ve karar yeter sayısı 6112 Sayılı Yasa'nın 40'uncü maddesine göre:

- (1) Üst Kurul, tam gün esasına göre çalışır, haftada en az bir defa olmak üzere, en az beş üyenin hazır bulunması ile toplanır ve en az beş üyenin aynı yöndeki oyuyla karar alır. Çekimser oy kullanılmaz.
- (2) Başkanın çağrısı veya üç üyenin birlikte talep etmesi hâlinde Üst Kurul olağanüstü toplantıya çağrılabilir.
- (3) Toplantı gündemi Başkan, yokluğunda Başkan Vekili tarafından hazırlanarak, toplantıdan en az bir gün önce Üst Kurul üyelerine bildirilir. Gündeme yeni madde eklenebilmesi için toplantıda bir üyenin öneride bulunması ve önerilen maddenin Üst Kurulca kabul edilmesi gerekir.
- (4) Geçerli mazereti olmaksızın üst üste iki, bir ay içerisinde üç defa toplantıya katılmayan Üst Kurul üyeleri üyelikten çekilmiş sayılır. Bu durum, Üst Kurul kararı ile tespit edilir ve Türkiye Büyük Milleti Meclisi Başkanlığına bildirilir.

Devlet Denetleme Kurulu RTÜK üyelerinin devamsızlıklarını araştırmış hatta 2001 yılında vefat eden üye, Arif Özkök hakkında tam gün esasına uymadan çalıştığı için görevi kötüye kullanma ve savsaklama

faaliyeti yüzünden işlem yapılmasını talep etmiştir. Bir de üstüne Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, Özkök hakkında yapılan suç duyurusu uyarınca ifadesine başvurmak üzere Özkökü Adliyeye çağımıştır. Devlet kurumları arasındaki koordinasyonsuzluğun en belirgin hali bu vakadır.⁴⁹⁵

- (5) Üst Kurul toplantılarındaki müzakereler gizlidir ve açıklık kararı alınmadıkça müzakereler açıklanamaz.
- (6) İhtiyaç duyulması hâlinde, görüşlerinden yararlanmak üzere ilgili kişiler Üst Kurul toplantısına davet edilebilir. Ancak Üst Kurul kararları toplantıya dışarıdan katılanların yanında alınamaz.
- (7) Üst Kurulun gizliliği bulunmayan düzenleyici ve denetleyici nitelikteki kararları uygun vasıtalarla kamuoyuna duyurulur.

7. Kurulun Mali Kaynakları, Bütçesi ve Gelirlerinin Tahsili

Malî kaynaklar ve bütçe başlıklı 6112 Sayılı Yasa'nın 41'inci maddesi uyarınca Üst Kurulun gelirleri şunlardır:

- a) Medya hizmet sağlayıcı kuruluşlardan alınacak *yayın lisansı* ücretleri.
- b) Karasal ortamdan yayın yapan kamu ve özel medya hizmet sağlayıcı kuruluşlardan alınacak televizyon kanal, multipleks kapasite ve radyo frekans *yıllık kullanım ücretleri*.

⁴⁹⁵Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, s.81-83.

c) 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri saklı kalmak kaydıyla, yayın hizmetlerinin iletimi faaliyetinde bulunan platform, multipleks ve altyapı işletmecileri ile verici tesis ve işletim şirketinden alınacak yayın *iletim yetkilendirme ücretleri*.

ç) Medya hizmet sağlayıcılarının, program destekleme gelirleri hariç aylık brüt ticarî iletişim gelirlerinden ayrılacak *yüzde üç paylar*.

d) Gerekliğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bütçesinden alınacak Hazine yardımı.

e) Sair gelirler.

(2) Üst Kurul, gerektiği takdirde her yıl için yapacağı işlerin programını hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bütçesinden bu işler için ayrılmasını talep ettikleri ödenek tutarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar.

(3) Medya hizmet sağlayıcı kuruluşların ticarî iletişim gelirlerinin, aracı kurumların hesaplarıyla birlikte Maliye Bakanlığınca denetlenmesi ile bu gelirlerin beyanına ve birinci fıkranın (ç) bendine göre alınacak payların ödenmesine ilişkin usul ve esaslar, Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Üst Kurulca hazırlanacak yönetmelikle düzenlenir.

6112 Sayılı Yasa'nın 42'inci maddesinde gelirlerin tahsili düzenlenmiştir. Maddeye göre:

(1) Yayın lisans ücreti ve yayın iletim yetkilendirme ücreti, lisans veya yetki belgesi verilmesini müteakip *altı ay içinde* eşit taksitlerle alınır.

(2) 41 inci maddenin birinci fıkrasının (b) bendine göre ödenecek televizyon kanal, multipleks kapasitesi ve radyo frekans yıllık kullanım ücreti, her yılın ocak, nisan, temmuz ve ekim aylarında olmak üzere dört eşit taksitte, (ç) bendinde öngörülen ticarî iletişim gelirlerinden ayrılacak paylar, elde edildikleri ayı takip eden üçüncü ayın en geç yirmisinde ilgili medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar tarafından ödenir.

(3) Medya hizmet sağlayıcıları, her takvim ayı içinde elde ettikleri ticari iletişim gelirlerini, takip eden ayın 20'sine kadar şekil ve içeriğiyle verilme usul ve esasları Üst Kurul tarafından belirlenen beyanname ile beyan ederler. İlgili dönemde gelir elde edilmemiş olsa dahi beyanname verilmesi zorunludur.

(4) Medya hizmet sağlayıcıları ile ticari iletişim gelirin elde edilmesine aracılık yapanlar, yasal defter kayıtlarını, Üst Kurul payının hesaplanmasına esas teşkil eden ticari iletişim gelirlerinin doğru tespit edilmesini sağlayacak şekilde düzenlerler. Medya hizmet sağlayıcılar ile ticari iletişim gelirin elde edilmesine aracılık yapanlar, Üst Kurul payının hesaplanmasına esas teşkil eden ticari iletişim gelirlerinin tespitine ilişkin olarak Üst Kurul tarafından veya Maliye Bakanlığına bağlı vergi incelemesine yetkili elemanlar tarafından incelendikleri hallerde, incelemeyi yapanlarca istenilen bilgileri vermeye ve bunlarla ilgili defter ve belgeleri ibraz etmeye mecburdurlar. Bilgiler yazı ile istenilir ve cevap vermeleri için kendilerine 15 günlük süre verilir. Zor

durumda bulunmaları sebebiyle bilgi verme ve ibraz ödevlerini süresi içinde yerine getiremeyecek olanlara, sürenin bitmesinden önce yazı ile istemde bulunulması ve istemde belirtilen mazeretin kabule layık görülmesi kaydıyla kanuni sürenin bir katını geçmemek üzere ek süre verilebilir.

(5) Üst Kurul tarafından üçüncü fıkra uyarınca verilmesi gereken beyannameyi süresinde vermeyen medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar hakkında, beşbin Türk Lirası; dördüncü fıkrasında belirlenen bilgi verme ve ibraz yükümlülüklerini süresi içinde yerine getirmeyen veya eksik yerine getiren medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar ile ticari iletişim gelirinin elde edilmesine aracılık yapanlar hakkında, onbin Türk Lirası tutarında idari para cezası kesilir. Bu fıkra uyarınca kesilecek ceza, radyo kuruluşları hakkında yüzde elli oranında uygulanır.

(6) Bu Kanunun 41 inci maddesinin birinci fıkrasının (a), (b), (c) ve (ç) bentlerinde yer alan Üst Kurul gelirlerinin süresinde ödenmemesi halinde bu gelirlere 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 51 inci maddesine göre belirlenen gecikme zammı oranında faiz uygulanır.

(7) Üçüncü fıkraya göre beyan edilmesi gereken ticari iletişim gelirlerinin süresinde beyan edilmediği veya eksik beyan edildiğinin tespiti üzerine medya hizmet sağlayıcılarına 30 gün içerisinde Üst Kurul gelirinin ödenmesi bir yazı ile bildirilir. Medya hizmet sağlayıcıları tarafından süresinden sonra beyan edilen Üst Kurul geliri beyan tarihini takip eden 30 gün içerisinde ödenir. Üçüncü fıkraya göre beyan edilmesi gereken Üst Kurul gelirinin

süresinde beyan edilmemesi veya eksik beyan edilmesi halinde, beyan edilmesi gerektiği tarihten ödendiği tarihe kadar geçen süreye altıncı fıkra kapsamında faiz uygulanır.

(8) Süresinde ödenmeyen Üst Kurul gelirleri genel hükümlere göre tahsil edilir.

8. Kurulun Teşkilatı

Üst Kurulun teşkilâtı, personeli ve kadroları 6112 Sayılı Yasa'nın 43'üncü maddesinde yer almaktadır. Maddeye göre:

(1) Üst Kurulun hizmet birimleri; daire başkanlıkları şeklinde teşkilâtlanmış ana hizmet ve destek hizmet birimleri ile danışma hizmet biriminden oluşur.

(2) Ana hizmet birimleri; İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, İzin ve Tahsisler Dairesi Başkanlığı, Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığıdır. Destek hizmet birimleri; İnsan Kaynakları ve Eğitim Dairesi Başkanlığı, Bilgi Teknolojileri Dairesi Başkanlığı ile İdarî ve Malî İşler Dairesi Başkanlığıdır. Danışma hizmet birimi Hukuk Müşavirliğidir. Başkana bağlı olarak Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği kurulur. İhtiyaç duyulması halinde sayısı beşi geçmemek üzere yayıncılık faaliyetlerinin yoğun olduğu bölge merkezlerinde Üst Kurul kararıyla temsilcilik açılabilir.

- (3) Başkana görevlerinde yardımcı olmak üzere iki başkan yardımcısı atanır. Başkan yardımcılarının en az dört yıllık yükseköğrenim mezunu olmaları, Devlet memuriyetinde oniki yıllık meslekî tecrübeye ve Devlet memuriyeti için aranan koşullara sahip olmaları şarttır.
- (4) Hukuk, yayıncılık, yönetim ve finans ile iletişim teknolojileri alanlarında ihtiyaa göre sayıları beşi geçmemek üzere başkanlık müşaviri görevlendirilebilir.
- (5) Bu Kanun ile st Kurula verilen görevlerin gerektirdiği asl ve sürekli görev ve hizmetler, st Kurul uzmanları ile st Kurul uzman yardımcılardan oluşan meslek personeli ve idarî personel eliyle yürütülür. Üst Kurul kadrolarına atanacakların, 657 sayılı Kanununun 48 inci maddesinde belirtilen Şartları taşımaları gerekir. Söz konusu kadrolara yapılacak atamalara ilişkin diğer hususlar st Kurul tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.
- (6) st Kurul personeli, kadro karşılığı sözleşmeli statüde istihdam edilir, ücret ve malî haklar dışında her türlü hak ve yükümlülükler yönünden 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabidir. Personelin cretleri ile diğer malî hakları toplamı, st Kurul yeleri için yapılan ödemelerin toplamını geçmemek üzere kurum içi hiyerarşi de gözetilerek Bakanlar Kurulunca belirlenen esaslar çerçevesinde st Kurul tarafından tespit edilir.
- (7) st Kurul uzman yardımcılığına atanabilmek için; beşinci fıkrada belirtilen Şartları taşımak, türleri st Kurulca belirlenen en az dört yıllık

yükseköğretim kurumlarından mezun olmak, Kamu Personeli Seçme Sınavından Üst Kurul tarafından belirlenen puan türlerinden asgarî puanı almış olmak, Kamu Personeli Seçme Sınavında yabancı dil bölümündeki sorulardan en az yüzde altmışına doğru cevap vermiş olmak veya Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavından asgarî (D) düzeyinde ya da dil yeterliği bakımından buna denkliği kabul edilen ve uluslararası geçerliliği bulunan başka bir belgeye sahip olmak, yapılacak sınavda başarılı olmak, sınavın yapıldığı yılın ocak ayının ilk gününde otuz yaşını doldurmamış olmak gerekir. Üst Kurul uzman yardımcılığına atananlar, en az üç yıl çalışmak, her yıl olumlu sicil almak ve istihdam edildikleri birimlerde belirlenecek konularda hazırlayacakları uzmanlık tezinin, oluşturulacak tez jürisi tarafından kabul edilmesi ve Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavından asgarî (C) düzeyinde veya dil yeterliği bakımından buna denkliği kabul edilen ve uluslararası geçerliliği bulunan başka bir belgeye sahip olmaları kaydıyla yapılacak yeterlik sınavına girmeye hak kazanırlar. Süresi içinde tezlerini sunmayan veya tezleri kabul edilmeyenlere tezlerini sunmaları veya yeni bir tez hazırlamaları için altı ayı aşmamak üzere ilave süre verilir. Yeterlik sınavında başarılı olanların uzman kadrolarına atamaları yapılır. Sınavda başarılı olamayanlar veya sınava girmeye hak kazandığı hâlde geçerli mazereti nedeniyle sınav hakkını kullanamayanlara, bir yıl içinde ikinci kez sınav hakkı verilir. Verilen ilave süre içinde tezlerini sunmayanlar, ikinci defa hazırladıkları tezleri kabul edilmeyenler,

yabancı dil yeterlik şartını yerine getirmeyenler ile ikinci sınavda da başarı gösteremeyen veya sınav hakkını kullanmayanlar, uzman yardımcısı unvanını kaybederler ve Üst Kurulda durumlarına uygun kadrolara atanırlar. Uzman yardımcılığından Üst Kurul uzmanlığına atananlara bir defaya mahsus olmak üzere bir derece yükseltilmesi uygulanır.

(8) Üst Kurulun Üst Kurul uzman ve uzman yardımcılarının mesleğe alınmaları, yetiştirilmeleri, yarışma sınavı, tez hazırlama ve yeterlik sınavları, çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar Üst Kurul tarafından yönetmelikle belirlenir.

(9) Başkan yardımcıları, I. Hukuk Müşaviri ve daire başkanları Başkanın teklifi üzerine Kurul kararıyla, diğer personel Başkan tarafından atanır.

(10) Üst Kurul personelinin görevleriyle bağlantılı olarak işledikleri iddia edilen suçlara ilişkin soruşturmalar, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanuna göre yapılır ve bunlar hakkında soruşturma izni Başkan tarafından verilir.

(11) Üst Kurul personeli sosyal güvenlik açısından 5510 sayılı Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında sigortalı sayılır.

(12) Emeklilik bakımından; başkan yardımcıları bakanlık genel müdürü, daire başkanları bakanlık genel müdür yardımcısı, I. Hukuk Müşaviri bakanlık I. Hukuk Müşaviri, Üst Kurul uzmanları Başbakanlık uzmanı,

Başkanlık müşaviri Üst Kurul müşaviri, uzman denetçi bakanlık müşaviri ile denk kabul edilir. Diğer unvanlardaki personele 657 sayılı Kanundaki eşdeğer kadrolara ilişkin hükümler uygulanır.

(13) Üst Kurulun kadroları ekli (I) sayılı cetvelde gösterilmiştir. Anılan cetveldeki toplam kadro sayısı geçilmemek ve anılan cetvelde yer alan kadro unvanları ile 13/12/1983 tarihli ve 190 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin eki cetvellerde yer alan kadro unvanlarıyla sınırlı olmak kaydıyla, dolu kadrolarda derece değişikliği ile boş kadrolarda sınıf, unvan ve derece değişiklikleri Üst Kurul kararıyla yapılır.

İlkeleri yer almaktadır.

Mülga 3984 sayılı Yasa'nın 15. maddesinin son fıkrası, Üst Kurul'un uzmanları da içersine alan personelinin atama usullerinin, bu Yasa'ya uygun olarak Üst Kurul tarafından çıkartılacak yönetmeliklerle belirleneceğini düzenlerken, aynı maddenin altıncı fıkrası ise, Üst Kurul'un personel rejiminin Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personel rejimine tabi olduğunu belirterek 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'na yollama yapmıştır. Anayasa Mahkemesi uzman alımlarında uzmanların niteliklerini belirleyen kuralların yasa yerine yönetmelikle yapılmasını Anayasa'nın 2'inci maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine ve Anayasa'nın 128. maddesinde *"Devletin, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevler, memurlar ve diğer*

kamu görevlileri eliyle görülür. Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir. Üst kademe yöneticilerinin yetiştirilme usul ve esasları, kanunla özel olarak düzenlenir." Kuralına aykırı bulmuş ve Yasanın yönetmeliğe yetki veren hükmünü iptal etmiştir. Üye Serdar Özgüldür, RTÜK'ün özelliklerini dikkate alarak iptal hükmüne karşı çıkmıştır. Karşı oy gerekçesine bakıldığında: "kamu (TRT) ve özel teşebbüsçe işletilen tüm radyo ve televizyon faaliyetleri üzerinde düzenleyici ve denetleyici işleve sahip, asıl iştiğal olanı "görsel ve işitsel medya" olan bir kurum olarak, Anayasa'nın 128. maddesinin birinci fıkrasındaki "genel idare esaslarına göre kamu hizmetlerini yürütmekle yükümlü bir Devlet kuruluşu" şeklinde nitelendirilemez. Dolayısıyla, dava konusu kuralla öngörülen düzenlemenin Anayasa'ya aykırı bir yönü yoktur".⁴⁹⁶ Özgüldür, RTÜK'ü klasik kamu kurumu olarak görmemektedir. Bu nedenle yürütülen faaliyetin 128'inci madde kapsamında mütalaa edilemeyeceğini düşünmektedir. Açıkçası Özgüldür'ün karşı görüşü, Anayasa'nın 123'üncü maddesiyle çelişmektedir. "İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir" hükmü uyarınca RTÜK personeline ilişkin düzenlemelerin yasa dışında yönetmelikle yapılması aykırılık teşkil edecektir. Özgüldür, "RTÜK'ün denetiminde olan TRT, sadece memur ve diğer kamu görevlileri eliyle faaliyetlerini

⁴⁹⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 12.6.2008 Tarih, 05.11.2008 Tarih-27045 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan E:2004/55, K:2008/118 Sayılı Kararı
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/600876a6-d779-46e8-82ca-a31bacf40565?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> 08.07.2014

yürütmemektedir” diyerek, Yasayla personel rejiminin düzenlenmesine gerek olmadığını düşünmektedir.

Bu görüş, düzenleyici ve denetleyici kurulları diğer kamu kurumlarından ayıran bir görüştür. Anayasal dayanaklar ve Türk idari yapılanması dikkate alındığında Düzenleyici ve denetleyici kurulların işlevleri onları diğer kamu kurumlarından farklılaştırmamaktadır. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesi'nin yukarıdaki kararının isabetli olduğunu söyleyebiliriz.

9. Kurulun Denetimi

Kurulun, denetimini hangi organ ya da organların yapacağı meselesi kuruluşundan beri tartışma konusu olmuştur. Başbakanlığa bağlı, Yüksek Denetleme Kurumu tarafından Kurulun denetlenmesi özerkliği ve tarafsızlığı zedeleyeceği gerekçesiyle 4676 Sayılı Yasa'da yer alan düzenleme Sezer'in vetosuna uğramıştır.⁴⁹⁷ 4756 Sayılı Yasa ile aynı düzenleme tekrar Sezer'in önüne gelmiş, Sayın Cumhurbaşkanı ikinci kez önüne gelen metni Anayasal zorunluluk gereği yayımlamış ve fakat, Kurumun TBMM adına denetim yapan bağımsız ve tarafsız Sayıştay tarafından denetlenmesi gerekirken Yüksek Denetleme Kurulu tarafından denetiminin Anayasaya aykırı olduğunu belirterek iptal davası açmış, Anayasa Mahkemesi hükmü iptal etmiştir.⁴⁹⁸ 10/7/2008 Tarih, 5785 Sayılı Yasa'nın 1'inci maddesiyle 3984

⁴⁹⁷Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 3984 Sayılı RTÜK Yasasında Değişiklik Getiren 4676 Sayılı Yasaya İlişkin Veto Gerekçeleri <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89314.asp> 08.02.2014

⁴⁹⁸Anayasa Mahkemesi'nin 21.09.2004 tarih, 04.08.2006 Tarihli Resmi Gazete'de Yayımlanan E:2002/100,K:2004/109 Sayılı Kararı

Sayılı Mülga RTÜK Yasası'nın 9'uncu maddesinin son fıkrası değiştirilerek, Üst Kurul, Sayıştay denetimine tabi kılınmış, Sayıştayın hazırladığı denetim raporları en geç otuz gün içinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur hükmü getirilmiştir. 6112 Sayılı RTÜK Yasası'nın 34'üncü maddesinin son fıkrasında RTÜK üzerindeki Sayıştay denetimi Aynı şekilde yer almıştır.

6112 Sayılı RTÜK Yasası'nın 34'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasına göre: "Üst Kurul, Hükümet ile olan ilişkilerini Başbakan veya görevlendireceği bir bakan aracılığıyla yürütür" denilmektedir. Şimdiye kadar bu ilişkinin niteliği üzerine çeşitli tartışmalar yapılmıştır. 2011 yılında 649 Sayılı KHK ile yapılan düzenleme sonucunda düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar üzerinde vesayet denetimi getirilmiştir. Artık ilişki türü de belirlenmiş olmaktadır. Başbakanlığın RTÜK üzerinde ki denetim yetkisi vesayet denetimi olmuştur.

Ayrıca; Cumhurbaşkanı'na bağlı Devlet Denetleme Kurulu Cumhurbaşkanı'nın emir ve talimatıyla denetim yapabilmektedir. Bu bağlamda Sayıştay tarafından yapılan mali denetim, Başbakanlığın vesayet denetimi ve Cumhurbaşkanı'na bağlı devlet denetleme kurulunun yine Cumhurbaşkanı emriyle yapacağı denetim olmak üzere RTÜK üzerinde üç ayrı denetim işlemektedir.

10. Kurulun Teşkilat Yapısında Görülen Aksaklıklar

RTÜK Başkanı'ndan başlamak üzere kurumun kurul yapısının, teşkilatının ve bu yapıların işleyişinin aksayan yönlerini ayrı bir başlık altında ele alma gerekliliği vardır.

RTÜK üyelerini TBMM seçerken Başkan üyeler tarafından seçilmektedir. TBMM'nin üye seçme kararının sonuçları üzerinde duracak olursak bu uygulamanın isabetli olup olmadığı tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlginç bir vakadan yola çıkarak uygulamayı analiz edecek olursak, konuyu çok daha isabetli bir şekilde analiz etme imkanına kavuşabiliriz. 2000 yılında RTÜK'e üye seçilen ve sonrasında başkanlık koltuğuna oturan Sedat Nuri Kayış, bir milletvekili hakkında yerel televizyon da yapılan bir haberden ötürü kanalı kapaması için bizzat milletvekilinden baskı görmüş, yayın hakkında RTÜK İzleme Ve Değerlendirme Dairesi'ne yaptırmış olduğu incelemede milletvekilinin seçilmesinden önceki döneme ilişkin müteahhitlik yaptığı dönemde yanında çalışan işçilerin prim borçlarını SSK'ya ödememesinden kaynaklanan ve belgelere dayalı bir haber olduğu anlaşılmıştır. Sedat Nuri Kayış, konunun bir ceza davası veya tazminat istemli bir hukuk davasının konusu olduğunu söylediğinde milletvekili: "Sana verdiğim oy haram zıkkım olsun" cümlesini duymuştur.⁴⁹⁹

Olayın yukarıda analtıldığı şekilde geliştiğini kabul ettiğimizde TBMM'nin üye seçme faaliyetinin çok ta verimli işlediğini söylememiz

⁴⁹⁹Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanıyken**, s.58-60.

mümkün olmayacaktır. Sayın milletvekili, özerk ve bağımsız olan ve kuruluş amacı zaten yasama veya yürütmenin baskısında olmaksızın faaliyet gösterecek bir yapı hakkında hak sahibi olduğunu düşünmektedir. Elbette bürokrasi siyasetten bağımsız değildir. Ancak; siyasal mekanizmanın idari yapıyı her şekilde yönetme gücü olursa bu ve benzeri hassas sektörleri yönetme imkanı kalmayacaktır. Her vekil, bakan ya da başbakan, kendilerine dokunan her durum da haklı haksız RTÜK'e müdahale etmeye kalkarsa kurum işlevini kaybedecektir. Bu yüzden yapılacak ilk iş, RTÜK üyelerinin seçimini TBMM'nin elinden almak, Üniversite, sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları, sendikalar gibi doğrudan siyasetin egemenliğinde olmayan yapılardan gelen üyelerden oluşturmaktır. Gazeteciler cemiyetinden, hatta özel televizyon ve radyoların kendi içinden gelen ve kamuyu temsilin TRT'den gelen, Mühendisler odasından, hukukçu kimliği yansıtmak üzere Türkiye Barolar Birliği'nden, Üniversitelerden gelecek üyelerden oluşacak bir RTÜK olmalıdır. Kurum bu şekilde daha rafine ve işlevsel bir yapıya birünecek, üyeleri üzerinde yasamanın doğrudan hak sahibi olmadığı bir yapı olacaktır.

Bir başka noktada, 2012 yılında üst kurullar üzerine getirilen vesayet yetkisi ile Başbakanlık, kapsamı belirli olmaksızın RTÜK işlemleri üzerine vesayet yetkisine kavuşunca kurum müdahaleye açık bir hale gelmiştir. Bu noktada vesayet ilişkisinin yasada yapılacak düzenlemelerle ve şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde açık bir şekilde ortaya konulması zorunludur.

Kurul, sadece radyo ve televizyona ilişkin konuları düzenleme ve denetleme faaliyetiyle uğraşmakla kalmıyor kurumun tüm bürokratik konularıyla da uğraşmaktadır. Tuvalet kağıdı alımından, kurum personelinin damacana su kullanımına kadar, kurum personel çocuklarının kuruma gelmeleri esnasında çevreye verdikleri rahatsızlıklara kadar her konu kurul gündemine taşınmaktadır. Oysaki bu konular bürokrasiye takılmaksızın yetki devri yoluyla ilgili daireler kanalıyla çözümlenmelidir.⁵⁰⁰

Bölge Müdürlüklerinin oluşumu ve yapılanması ise RTÜK'ün ilk yıllarında sorunlu olmuştur. Doğru planlama yapılmaksızın yapılan tercihler RTÜK'e sıkıntılar yaşatmıştır. İzmir Bölge Müdürlüğü, 2000'li yılların başında İzmir'in biraz daha dış bir noktasında olan Mavişehir de ruhsatı bile olmayan 4 tane villadan oluşmaktaydı. Elektrik, su faturaları bile merkez Ankara tarafından ödenmekteydi.⁵⁰¹ Bugün ise İzmir'de Konak semtine bölge temsilciliğinin taşınması, bölge temsilciliğinin çalışmalarını kolaylaştıran bir gelişme olmuştur.

Geçmiş yıllarda ihale yolsuzlukları RTÜK'e de bulaşmıştır. İhaleler resmi gazete'de ilan edilmesine rağmen 2 ya da 3 firma ihaleye katılmaktadır. Eski Başkan Sedat Nuri Kayış açıkça ihale yolsuzlukları olduğunu, fakat bunları tespiti kendi döneminde yani 2000-2005 arasında kimsenin gücünün yetmediğini belirtmektedir.⁵⁰²

⁵⁰⁰Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanıyken**, s.46-54.

⁵⁰¹Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanıyken**, s.64-66.

⁵⁰²Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanıyken**, s.67-69.

RTÜK'ü denetlemekle görevli Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, denetlediği kurumun bütçesinden ayrılan payla o kurumu şeklen denetlemektedir. 2011 yılına kadar var olan Kurum, tamamen Başbakan'a bağlı bizzat hükümet tarafından atanan bir yapı olunca yaptığı denetimler RTÜK'ün özerkliği ile bağdaşmamaktaydı. 1994 yılından bu yana yapılamayan frekans ihaleleri ile uğraşması gereken yapı çok daha detay konular üzerinde durarak RTÜK'ü denetlemiştir. Bu ihalelerin yapılamamasından ötürü RTÜK 15 milyar dolar zarara uğramıştır.⁵⁰³ Bugün acil bir şekilde ihalelerin yapılması gerekmektedir.

⁵⁰³Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, s.81-83.

II. KISIM

RTÜK'ÜN YETKİLERİ VE İDARİ YARGI YERLERİNCE YAPILAN DENETİM

V. RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU'NUN KULLANDIĞI YETKİLER

A. FREKANS PLANLAMASI YAPMA VE TAHSİS YETKİSİ

Frekans'ın, niteliği itibariyle kamu malları arasında yer aldığı kuşkusuzdur. Bu noktada frekans, gerek kamu ve gerekse özel kişi tarafından kullanılmaktadır. Kamu yayıncılığı bağlamında kullanılan frekanslar, kamu hizmetlerinin sürekliliği karşısında süreye bağlı kılınmaksızın devamlılık arz etmektedir. Ancak; Özel kişiler tarafından kullanılan frekanslar ise belirli süre için kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu yararlanmayı kamu mallarından özel yararlanma usulünün içinde değerlendirmek gerekmektedir.⁵⁰⁴ TRT gibi bir kamu kurumu da olsa veya özel radyo ve televizyon kanallarında olsa bu kurumlara yönelik bir tahsis işlemi gerçekleştirilerek frekanslar kullandırılmaktadır. Ancak; frekanslar sadece radyo ve televizyon mecralarında kullanılmamaktadır. Frekansların dağıtımında genel yetki Elektronik Haberleşme Yasası uyarınca Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nda olsa bile radyo ve televizyon alanıyla sınırlı olarak tahsis yapma yetkisi Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na bırakılmıştır. RTÜK, özel yararlanma usulü içinde tek taraflı bir izinle, bedel

⁵⁰⁴ Aydın Gülan, **Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tabi Olduğu Hukuki Rejim**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1999, s.201-230.

karşılığı yararlanma iznini verecektir. Kullanılan frekans, kamunun malları arasında olduğu için bedel ödenmesi de esas olacaktır.

Bu açıklamalar doğrultusunda ülkemizde radyo ve televizyon alanında frekansların kullanımı ile ilgili gelişen uygulama ve düzenlemelere bakacak olursak; RTÜK, 1995 yılında özel radyo ve televizyonların frekans başvurularını dört ay içinde frekans planlaması yapmak üzere durdurmuş, televizyon için 28 Nisan 1995, radyo için 8 Aralık 1995'ten sonra yeni lisans başvurusu kabul etmeyeceğini duyurmuştur. İhaleler 1997'de planlamaya başlanmış, ancak siyasi açıdan çalkantılı bir dönemde (28 Şubat süreci) "bölücü ve irtica yanlısı" yayınların engellenmesine yönelik medya sahipleri ve yöneticilerinin Ulusal Güvenlik Belgesi alma zorunluluğu bürokratik bir kaos yaratmış ve planlama Başbakanlık tarafından durdurulmuştur. 2001 yılında yapılan ihale girişimi hakkında açılan iptal davası sonucu ihale kararı iptal edilmiştir. İptal gerekçesinde RTÜK Yasası ile RTÜK Lisans ve İzin Yönetmeliği arasındaki çelişkiler, ihale şartnamesinin hukuka aykırı hükümleri ve ihale yoluyla yayın yapacak tv sayısının azaltılması yer almıştır. Ancak bu durum tv'lerin yayın dünyasından silineceği anlamına gelmemektedir. Karasal yayın dışında bu kuruluşlar kablolu vericiler yoluyla yayınlarını gerçekleştirebilecekti. Frekans ihalesi yapılması hem yayıncılığın doğal bir sonucudur hem de hukuksal bir zorunluluktur. Bu kadar fazla sayıda radyo ve televizyon istasyonu mevcut kapasiteyle sağlıklı bir yayın gerçekleştirememektedir. İkinci nokta yani hukuksal olan ise bir kamu malı

olan frekansın sınırlı sayıda olması ve korsan bir şekilde kullanılamayacağıdır. Tıpkı bir hazine arazisi gibi kamusal bir değer olan frekans'ların ihale yoluyla tahsis edilmemesinden ötürü devlet 15 milyar dolara yakın bir zarara uğramıştır. Bugün için bu zarar çok daha fazladır. Kamu zararı dışında özel kanalları yüzlerce milyon dolara iş adamları alıp satmıştır fakat devlet bu işten hiçbir şey kazanamamıştır.⁵⁰⁵

2002 yılında 4756 Sayılı Kanun'la frekans planlarını hazırlama görevi Telekomünikasyon Kurumu'na verilmiştir. Planlamanın bugüne dek yapılamaması nedeniyle, Türkiye'de kamu kuruluşu niteliğinde olan TRT'nin dışında ellerindeki geçici lisans belgesiyle ulusal düzeyde yayın yapan 23 ulusal, 16 bölgesel, 212 yerel televizyon kanalı bulunmaktadır. Yeni lisans verilmemesi, karasal yayın yapan yeni bir televizyon kanalının kurulmasını engellemekte, bu alana girmek isteyen yatırımcılar için tek yol var olan lisanslı şirketlerden birini satın almak olmaktadır.⁵⁰⁶

Bir başka problemlili nokta ise kamu kurum ve kuruluşlarının sahip olduğu radyo ve televizyon kanallarının frekans tahsisi yapılmaksızın yapmış olduğu yayınlardır. 3984 sayılı eski RTÜK Yasası'nın 24'üncü maddesinde 2002 yılında değişiklik yapıncaya kadar bu kuruluşlar geçici lisansla yayınlarını sürdürmekteydi. Polis radyosu, Meteoroloji radyosu, üniversite radyoları bu kapsamda sayabileceğimiz yapılarıdır. 3984 sayılı Yasa'nın

⁵⁰⁵ Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanıyken**, s.102-106.

⁵⁰⁶ Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi**,s.22.

<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf.12.02.2014>

24'üncü maddesinde 2002 yılında yapılan düzenlemeye göre: Telekomünikasyon Kurumunun yükümlülüğü düzenlenmiştir. Frekans tahsis yetkisi o zaman Telekomünikasyon Kurumu'ndaydı. Kurum bugün Bilgi Teknolojileri İletişim Kurumu adı altında düzenlenmektedir. Kurumun sahip olduğu frekans tahsis etme yetkisi şu anda RTÜK'e geçmiştir.

Eski 3984 sayılı Yasanın 24'üncü maddesine göre: “Türkiye’de ulusal, bölgesel ve yerel çapta TV kanal ve radyo frekans plânları ile radyo ve televizyon yayınlarına esas olan frekans bantları ile ilgili çalışmalar yapma yetkisi, 2813 sayılı Telsiz Kanunu uyarınca Telekomünikasyon Kurumuna aittir”.

“Telekomünikasyon Kurumu, 2813 sayılı Telsiz Kanununa uygun olarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yaparak hazırlayacağı ulusal, bölgesel ve yerel çaptaki plânları Haberleşme Yüksek Kurulunun onayına sunar”.

“Haberleşme Yüksek Kurulu, hazırlanan plânı aynen onaylayabileceği gibi lüzum gördüğü değişikliklerin yapılmasını talep edebilir. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna ait radyo ve televizyonlar ile Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yayın yapan Meteoroloji Radyosu, Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde yayın yapan Polis Radyosuna ulusal, bölgesel ve yerel, radyo-televizyon bölümleri bulunan iletişim fakültelerine yerel bazda frekanslar ve kanallar ücretsiz olarak tahsis edilir. Kalan televizyon kanal ve radyo frekansları, belli bir plân dahilinde özel kuruluşlara kullandırılmak üzere

Üst Kurulca ihaleye çıkarılır. Televizyon kanal ve radyo frekanslarının ne kadarının hangi takvime göre ihaleye çıkarılacağına ilişkin plân Haberleşme Yüksek Kurulu tarafından saptanarak bu çerçevede ihaleye çıkarılmak üzere Üst Kurula bildirilir”.

“Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna tahsis edilen TV kanallarından biri olan TRT 3’ten TBMM TV aracılığıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri, bir diğer kanaldan da açıköğretim yayınları yansıtılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetlerinin hangi ölçüde yansıtılacağına Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, açıköğretim yayınları için ise eğitim programlarını hazırlamakla yükümlü kurumlar Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ile birlikte karar verir. Yayın ile ilgili diğer hususlar Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu arasında bir protokolle belirlenir. Açıköğretim ve TBMM TV yayınlarından ücret alınmaz”.

“Telekomünikasyon Kurumu, Üst Kurulun bildireceği ve bu Kanun hükümlerine uygun olarak TV kanal ve radyo frekansı tahsis edilip, kablosuz radyo ve televizyon yayın izni ve lisansı verilen kuruluşlara TV kanal ve radyo frekans tahsislerini uygular, ulusal ve uluslararası alanda tescil ettirir”.

“Ulusal ve uluslararası hava ve deniz seyrüsefer sistemlerine radyo ve televizyon sistemlerinden zararlı enterferanslar gelmesi halinde, Telekomünikasyon Kurumu can ve mal güvenliğini tehlikeye düşürmemek amacıyla enterferansa sebep olan vericileri geçici olarak kapatarak mühürler ve sorumlular hakkında Türk Ceza Kanununun 391 inci maddesi hükmü uygulanır. Yapılan işler aynı zamanda Üst Kurula bildirilir”.

“Haberleşme Yüksek Kurulu, 2813 sayılı Telsiz Kanunu gereğince Üst Kurul, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ve Telekomünikasyon Kurumu arasındaki koordinasyonun yanı sıra konuyla ilgili olarak Üst Kurula verilmiş görevlerin takibini de yürütür”.

Yukarıdaki hüküm bu olmakla birlikte yeni RTÜK Yasasının getirdiği bir çok yenilik var. En başta bir an önce frekans ihalesi yapılması zorunlu tutuluyor. İkinci planda ise TRT ve geçmişte radyo televizyon açma hakkına sahip olanlar ayrı tutularak kamu kurum ve kuruluşlarına radyo ve televizyon izni kaldırılıyor. Üniversitelerin iletişim fakültelerinin de bu anlamda önü tıkanıyor ve artık üniversitelere doğrudan bedelsiz tahsisat yapılacağına ilişkin hüküm ortadan kaldırılarak konunun önü tıkanıyor. Ancak bu üniversitelerin kuracağı şirketler yoluyla izin alamayacağı anlamına gelmemektedir. Aşağıda frekansa ilişkin hükümler sıralanmıştır.

6112 sayılı yeni yasanın Frekans planlaması ve tahsis başlığını düzenleyen 26'ncı maddesine göre: “Üst Kurul, millî frekans planında karasal radyo ve televizyon yayınları için 5/11/2008 tarihli ve 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanununun 36 ncı maddesine göre Üst Kurula tahsis edilen frekans bantları çerçevesinde televizyon kanal ve radyo frekans planlamalarını yapar veya yaptırır. Frekans planlarında ulusal, bölgesel ve yerel karasal yayın ağlarının sayıları ve türleri ile sayısal yayınlar için multipleks sayıları belirlenir.

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, karasal ortamdan gerçekleştireceği yayın hizmetlerinin sayısını ve kapsama alanlarını Üst Kurula bildirir. Bu taleplerin hangi oranda karşılanacağına frekans planları çerçevesinde Üst Kurulca karar verilir. Karasal televizyon ve karasal radyo yayınları için uygun görülen kanal ve frekanslar ile karasal sayısal yayınlar için bir multipleksten az olmamak üzere uygun görülen sayıda multipleks kapasitesi, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna tahsis edilir. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna tahsis edilen frekans ve multipleks kapasitesi ile en az dört karasal televizyon ve dört karasal radyo yayını yapılır. Tahsis tarihinden itibaren iki yıl içinde kullanılmayan veya kullanımına son verilen kanal, frekans ve multipleks Üst Kurul tarafından yeniden değerlendirilir. Tahsisten sonra, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun ilave karasal yayın ihtiyacının ortaya çıkması hâlinde, kapasite imkânları ölçüsünde bu husus da yukarıdaki çerçevede değerlendirilir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının ikaz, duyuru ve eğitim maksadıyla karasal radyo veya televizyon yayını yapma talebinde bulunmaları halinde; bu talepler yapılacak protokol çerçevesinde Türkiye Radyo-Televizyon Kurumundan hizmet alınarak karşılanır. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kanunlarında radyo ve televizyon yayını yapabileceklerine ilişkin hüküm bulunan kamu kurum ve kuruluşlarından Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu tarafından herhangi bir ücret alınmaz. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu haricindeki kamu kurum ve kuruluşlarına kanal, frekans veya multipleks kapasitesi tahsisi yapılmaz.

Yukarıdaki hüküm uyarınca 2012 yılında TRT ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan protokolün sonucunda Diyanet Tv hayata geçirilmiştir. TRT Diyanet adı altında yayın yapan kanal, TRT Anadolu üzerinden yayınlarını yapmaktadır.⁵⁰⁷

Sıralama ihalesine, radyo ve televizyon yayın şirketi olarak kurulan, radyo ve televizyon yayıncılık alanında en az bir yıl faaliyette bulunan, ihale şartnamesinde belirtilen ön şartları yerine getiren ve Üst Kuruldan ihaleye girmek için yeterlilik belgesi alan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar katılabilir.

Karasal radyo yayınları için frekans planları esas alınarak yapılacak sıralama ihalesi sonucuna göre medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara radyo frekansı veya multipleks kapasitesi tahsis edilir. Sayısal televizyon frekans planı esas alınarak yapılacak sıralama ihalesi sonucuna göre medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara multipleks kapasitesi tahsis edilir. Yapılan tahsiste sunulacak yayın hizmetinin kapsama alanı, yayın türü ve kapasitenin yer alacağı multipleks belirtilir. Karasal yayın lisansı alan kuruluşlar en geç iki yıl içinde kendilerine tahsis edilen kanal, multipleks kapasitesi veya frekansların tümünden yayına geçmek zorundadır.

Karasal ortamdan yapılacak radyo ve televizyon yayın hizmeti için tahsis edilmiş kanal, multipleks kapasitesi ve radyo frekansları için kamu ve özel medya hizmet sağlayıcı kuruluşlardan yıllık kullanım ücreti alınır. Yıllık kullanım ücreti, söz konusu yayının nüfusa bağlı kapsama alanı, türü, verici

⁵⁰⁷<http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanet-tv-icin-protokol-imzalandi-629659-101.06.2014>

gücü, frekansın bulunduğu bant ve yayının yapıldığı yerleşim biriminin ekonomik gelişmişlik seviyesi gibi nesnel kıstaslar esas alınarak Üst Kurul tarafından belirlenir.

Multipleks kapasitesi tahsis edilerek karasal yayın lisansı verilen medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar tarafından karasal ortamdan sunulacak radyo veya televizyon yayın hizmetleri, multipleks işletmecisi tarafından iletilir. Aynı multipleks içinde yer alan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, bir multipleks işletmecisi üzerinde anlaşarak yayınlarını iletirler.

Özel medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, Üst Kurulca kendilerine tahsis edilen televizyon kanalı, multipleks kapasitesi ile radyo frekanslarından yapacakları yayınlarını, tek bir verici tesis ve işletim şirketince kurulan ve işletilen radyo ve televizyon verici tesislerinden yapmak zorundadır. Ulusal karasal yayın lisansına sahip kuruluşlarca ortak kurulan verici tesis ve işletim şirketinin uyması gereken şartlar Üst Kurulca belirlenir ve şartları yerine getiren tek bir verici tesis ve işletim şirketine yayın iletim yetkisi verilir. Bu verici tesis ve işletim şirketine ortak olacakların hisse oranı yüzde onu geçemez. Verici tesislerinden yararlanma usul ve esasları ile yıllık kira bedelleri, verici tesis ve işletim şirketinin görüşü alındıktan sonra Üst Kurulun onayıyla yürürlüğe konulur. Verici tesis ve işletim şirketi, Üst Kuruldan karasal yayın lisansı almış tüm kuruluşlara tarafsızlık ve hakkaniyet ölçülerinde, makul ve ayrımcılık içermeyecek koşullarda hizmet vermek zorundadır. Kurulmasına izin verilen radyo ve televizyon verici tesislerinin, bu Kanunda ve işletme izninde öngörülen amaçlar için kullanılıp kullanılmadığı

Üst Kurul tarafından denetlenir. Verici tesis ve işletim şirketinin izin şartlarını ihlâl etmesi ve Üst Kurulca yapılan uyarıya rağmen aykırılığın giderilmemesi durumunda şirket, ihlalin giderilmediği her ay için yüzbin Türk Lirasından üçyüzbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası ile cezalandırılır.

Frekans planlarının uygulanmasına, karasal sayısal yayına geçiş ve sıralama ihalesine ilişkin usul ve esaslar Üst Kurul tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir”.

Kanal ve frekanslarla ilgili geçiş hükümleri’de 6112 sayılı Yasanın Geçici 4’üncü maddesinde kaleme alınmıştır. Maddeye göre: “Üst Kurulca sıralama ihalesi yapılıp, karasal yayın lisansları verilene kadar geçecek süre içerisinde, sadece 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun geçici 6 ncı maddesi uyarınca karasal ortamda yayında olan radyo ve televizyon kuruluşları, Üst Kurulca yayın yapmalarına müsaade edilmiş olan yerleşim yerleri ile sınırlı olmak kaydıyla, yayınlarına devam ederler. Bu kuruluşlardan, 41 inci maddenin birinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen kanal ve frekans yıllık kullanım bedeli, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren tahsil edilir. Kanal ve frekans kullanım bedelini 42 nci maddeye göre ödemeyen veya karasal yayın lisansları için sıralama ihalesinin yapılmasının ardından tahsise hak kazanmayan kuruluşların karasal yayınları bir ay içinde Üst Kurulca durdurulur. Sıralama ihalesinde tahsise hak kazanan kuruluşların yayınları Üst Kurulca belirlenen takvimde, daha önce yayın yaptıkları kanal ve frekanslardan, tahsis edilen kanal, multipleks kapasitesi ve frekanslara taşınır.

“Bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç iki yıl içinde Üst Kurulca karasal yayın lisanslarının verilmesi amacıyla sayısal televizyon multipleks kapasitesi sıralama ihalesi yapılır. Sıralama ihalesinde karasal sayısal televizyon multipleks kapasitesi tahsisine hak kazanan kuruluşlardan bir bölümüne, ihaledeki sıraları ve analog kanal kapasitesi dikkate alınarak en fazla iki yıl süreyle sayısal yayının yanı sıra analog televizyon yayını yapmalarına da imkân tanınır. Tahsisi müteakip en geç iki yıllık süre sonunda analog karasal televizyon yayınları ülke genelinde tümüyle sonlandırılır ve analog karasal televizyon yayınları durdurulur. Radyo yayınları için sıralama ihalesi, analog televizyon yayınlarının kapatılmasının ardından altı ay içinde yapılır. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu da kendisine yapılan tahsisler çerçevesinde ve Üst Kurulca verilen süre içinde karasal radyo ve televizyon yayınlarını eski kullandığı kanal ve frekanslardan tahsis edilen kanal, multipleks kapasitesi ve frekanslara taşır”.

“Bu madde uyarınca Üst Kurulca yayınları durdurulan kuruluşların yayınlarına izinsiz olarak devam etmeleri durumunda bu kuruluşlar hakkında, 33 üncü maddenin birinci fıkrası uyarınca işlem yapılır”.

“Karasal yayın lisanslarının verilmesinin ardından mevcut verici tesisleri özel medya hizmet sağlayıcılar tarafından kaldırılır veya tarafların mutabık kalacakları bir bedel karşılığında verici tesis ve işletim şirketine devredilir. Verici tesis ve işletim şirketi tarafından devralınmayan verici tesisleri Üst Kurulca yapılacak uyarının ardından üç ay içinde kaldırılır.

Verilen süre içinde kaldırılmayan ve faaliyetine devam eden verici tesisleri Üst Kurulca mühürlenerek kapatılır”.

“Frekans planları ve uygulama takvimi bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir yıl içinde hazırlanır”.

“Üst Kurula tahsis edilen frekans bantları dışındaki frekans bantları, sayısal yayına geçişin tamamlanmasını takiben Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun talebi çerçevesinde Üst Kurul tarafından boşaltılır”.

RTÜK İzin ve Tahsisler Dairesi'nin planı işlemeye başlamıştır. Karasal sayısal televizyon deneme yayınlarının 2013 yılında Ankara'da başlamıştır. Daha sonra Bursa, İstanbul, Adana ve diğer illerde de yayınların başlatılacaktır; 2014 yılının Aralık ayında ise Türkiye genelinde karasal sayısal yayına geçişin tamamlanacak, 2015 yılının Mart ayında da analog yayınları sonlandırılacaktır.⁵⁰⁸

Ankara 12. Bölge İdare Mahkemesi, TVNet'in başvurusu üzerine yürütmesini durdurduğu 'ulusal genel HD ve standart frekans ihalesi'ni 'ayrımcılık' yapıldığı gerekçesiyle 2013 yılında iptal etti. İhaleye girme koşullarına sahip olmayan firmaların ihaleye girmesi iptalin dayanağını oluşturdu.⁵⁰⁹

Ulusal çapta yayın yapmak için frekans almak oldukça maliyetli bir iştir. 1990 ile 1994 yılları arasında radyo ve televizyon alanına yatırım yapan

⁵⁰⁸ <http://www.kktcyyk.org/?q=node/45> 07.05.2014

⁵⁰⁹ <http://www.yenisafak.com.tr/gundem/frekans-ihalesi-iptal-593632> 07.05.2014

yatırımcılar bu yıllar arasında tüm frekansları doldurmuştur. Karasal yayın yapan tüm frekanslar 1990-1994 yılları arasında doldurulduğu için RTÜK bu alanda yeni lisans vermemektedir. 2007 yılı itibariyle RTÜK tarafından 19'u özel sermayeli işletmelere 4'üde TRT'ye frekans tahsisi yapılmıştır. Kablo tv bakımından da boş yer bulunmamaktadır. Bugün yeni bir karasal yayın yapan ulusal televizyon kanalı kurmak isteyen bir yatırımcının karasal yayın yapan ulusal frekans bulması mümkün olmayacağı için ancak satın alma yoluna gidebilecektir. Karasal-Ulusal anlamda 2006 yılında Türkiye'nin en büyük satışı TMSF tarafından Star Tv'nin Doğan Grubuna 306 Milyon 500 Bin Dolarlık satışıyla gerçekleşmiştir.⁵¹⁰

Radyo ve televizyon yayınları devlete ait tekel durumunda olan Türk-Sat Aş. tarafından verilmektedir. Hangi kanalların kablolu tv den yayın yapacağına Türk-Sat Aş karar vermektedir. Tür-Sat Aş. Hem alt yapı hem de yayın hizmeti vermektedir. Bugün halen özelleştirilmesi gündemdedir. Bunların dışında Çukurova Holding'e ait Digitürk ve Doğan Holding'e ait D-Smart olmak üzere dijital platformda yayın yapan iki adet yayıncılık platformu bulunmaktadır.⁵¹¹

Radyo ve Televizyon Kurum İstatistiklerine göre, 2011 yılında 1125 radyo ve televizyon kurumu faaliyet gösterdi Bu yayın kurumlarının %88,9'u karasal ortamda yayın(1) yapan, %11,1'i ise sadece uydu, kablolu veya

⁵¹⁰ Michael Kuyucu, **Türkiye'de Medya Ekonomisi**, s.120-122.

⁵¹¹ Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi**,s.51.

<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf.12.02.2014>

internet üzerinden yayın yapan kurumlardır. Faaliyet gösteren kurumlardan karasal ortamda yayın yapanların %79,4'ü radyo yayıncılığı yaptı Bu yayın kurumlarının %11,1'i televizyon yayıncılığı, %9,5'i radyo ve televizyon yayıncılığı yaptı. Yerel yayın yapan kurumlar, karasal ortamda yayın yapan kurumların %88'ini oluşturdu Karasal ortamda yayın yapan kurumların %7,3'ünü bölgesel yayın yapan kurumlar, %4,7'sini ulusal yayın yapan kurumlar oluşturdu. Toplam istihdamın %62'sini karasal ortamda ulusal yayın yapan yayın kurumları oluşturdu Radyo ve televizyon kurumlarında 2011 yılında çalışanların %21'i yerel yayın yapan kurumlarda,%4,8'i bölgesel yayın yapan kurumlarda çalıştı. Sadece uydu, kablolu veya internet üzerinden yayın yapan kurumların toplam istihdamdaki payı ise %12,2 oldu. Programcılık ve yayıncılık faaliyetlerinde, toplam istihdamın %84,8'i televizyon programcılığı ve yayın faaliyetlerinde yer aldı. Yaratılan toplam katma değer %94,6'sını karasal ortamda ulusal yayın yapan yayın kurumları oluşturdu Radyo ve televizyon kurumlarında yaratılan toplam katma değer %0,9'unu karasal ortamda bölgesel yayın yapan kurumlar, %0,8'ini karasal ortamda yerel yayın yapan kurumlar oluşturdu. Katma değer %3,7'si ise sadece uydu, kablolu veya internet üzerinden yayın yapan kurumlar tarafından yaratıldı.

Programcılık ve yayıncılık faaliyetlerinde, toplam katma değer %97,3'ü televizyon programcılığı ve yayın faaliyetlerinde yaratıldı. Karasal ortamda yayın yapan yayın kurumlarının 2011 yılı yayın süresi 9 033 649 saat oldu Toplam yayın saatinin %72,9'unu radyo yayıncılığı, %17,4'ünü radyo ve televizyon yayıncılığı, %9,7'sini televizyon yayıncılığı oluşturdu.

Toplam yayın süresinin %97,7'sinde yerli yapım programlar yayınlandı Yerli yapım programların toplam yayınlanma süresinin % 73,1'i radyoda, %9,6'sı televizyonda gerçekleşti. Yayın saatinin %58,9'u müzik yayını olarak gerçekleşti İkinci sırada %9,3 ile reklamlar, üçüncü sırada ise %7,1 ile haberler yer aldı. Karasal Ortamda Yayın Yapan Kurumların Yayın Süreleri, süresi 9 033 649 saat oldu Toplam yayın saatinin %72,9'unu radyo yayıncılığı, %17,4'ünü radyo ve televizyon yayıncılığı, %9,7'sini televizyon yayıncılığı oluşturdu. Toplam yayın süresinin %97,7'sinde yerli yapım programlar yayınlandı Yerli yapım programların toplam yayınlanma süresinin % 73,1'i radyoda, %9,6'sı televizyonda gerçekleşti. Yayın saatinin %58,9'u müzik yayını olarak gerçekleşti İkinci sırada %9,3 ile reklamlar, üçüncü sırada ise %7,1 ile haberler yer aldı.⁵¹²

2012 yılındaki Radyo ve Televizyon Kurum İstatistiklerine baktığımızda, 2012 yılında faal olan radyo ve televizyon kurumu sayısı 1166 oldu. Bu yayın kurumlarının %86,5'i karasal ortamda yayın yapan, %13,5'i ise sadece uydu, kablolu veya internet üzerinden yayın yapan kurumlardır. Karasal ortamda yayın yapan kurumların %79,6'sı radyo yayıncılığı yaptı. Bu yayın kurumlarının %10,8'i televizyon yayıncılığı, %9,6'sı radyo ve televizyon yayıncılığı yaptı. Yerel yayın kurumları, karasal ortamda yayın yapan kurumların %87,2'sini oluşturdu. Karasal ortamda yayın yapan kurumların %8,2'sini bölgesel yayın yapan kurumlar, %4,6'sını ulusal yayın yapan kurumlar oluşturdu. Toplam istihdamın %59,4'ünü karasal ortamda ulusal

⁵¹² Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı:15863, 24 Temmuz 2013, <http://tuik.gov.tr.13.02.2014>

yayın yapan kurumlar oluşturdu. Radyo ve televizyon kurumlarında 2012 yılında çalışanların %21,1'i yerel yayın yapan kurumlarda, %5,6'sı bölgesel yayın yapan kurumlarda çalıştı. Sadece uydu, kablolu veya internet üzerinden yayın yapan kurumların toplam istihdamdaki payı ise %13,9 oldu. Programcılık ve yayıncılık faaliyetlerinde, toplam istihdamın %84,8'i televizyon programcılığı ve yayın faaliyetlerinde yer aldı. Toplam katma değerinin %93,4'ünü karasal ortamda ulusal yayın yapan kurumlar oluşturdu

Radyo ve televizyon kurumlarında toplam katma değerinin %1,7'sini karasal ortamda bölgesel yayın yapan kurumlar, %2,2'sini karasal ortamda yerel yayın yapan kurumlar oluşturdu. Katma değerinin %2,7'si ise sadece uydu, kablolu veya internet üzerinden yayın yapan kurumlar tarafından yaratıldı.

Programcılık ve yayıncılık faaliyetlerinde, toplam katma değerinin %97,2'si televizyon programcılığı ve yayın faaliyetlerinde yaratıldı. Karasal ortamda yayın yapan kurumların 2012 yılı yayın süresi 9 391 352 saat oldu. Toplam yayın saatinin %72,4'ünü radyo yayıncılığı, %18,2'sini radyo ve televizyon yayıncılığı, %9,4'ünü televizyon yayıncılığı oluşturdu. Karasal ortamda yayın yapan kurumların yayın süreleri, %97,1'inde yerli yapım programlar yayınlandı. Yerli yapım programların toplam yayınlanma süresinin %72,7'si radyoda, %9,2'si televizyonda gerçekleşti. Yabancı yapım programlarda ise %63,9'u radyoda, %14,8'i televizyonda gerçekleşti. Karasal Ortamda Yayın Yapan Kurumların Yapım Türüne Göre Yayın Süreleri, müzik yayınları toplam yayın saatinin % 60,5'ini oluşturdu. Müzik yayınlarının

%82,9'u radyoda gerçekleşti. Yayın saatlerine göre ikinci sırada %8,9 ile reklamlar, üçüncü sırada ise %6,9 ile haberler yer aldı.⁵¹³

B. LİSANS VERME YETKİSİ

Yayın lisansı türleri, süresi ve devir konusunu içeren 6112 sayılı Yasanın 27'inci maddesine göre: "Medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, kablo, uydu, karasal ve benzeri ortamlardan yayın yapabilmeleri için her bir yayın tekniği ve ortamına ilişkin Üst Kuruldan ayrı ayrı lisans almak zorundadır. Lisansın hangi yayın tekniği ve ortamına ilişkin verildiği lisans belgesinde açıkça belirtilir. Farklı yayın teknikleri ve ortamlarından aynı anda yayın yapmak isteyen kuruluşlar, her yayın tekniği ve ortamı için ayrı lisans almak ve eş zamanlı yayın yapmak zorundadır".

"Yayın lisans süresi on yıldır. Lisans süresi sonunda boşalan karasal yayın kapasitesi Üst Kurulca yeniden ihale edilir".

"Üst Kurulun karasal yayın lisansı verdiği bir kuruluş bu lisans haklarını devredemez. Yayın faaliyetine devam etmeme kararı alan kuruluş, lisansını Üst Kurula iade eder".

13/11/2009 Tarih 27405 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik İzin zorunluluğu konusunu düzenlemektedir.

⁵¹³ Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı:16185, 20.01.2014
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16185> 13.02.2014

Yönetmeliğin 4'üncü maddesi Radyo ve televizyon kuruluşlarının, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapabilmeleri, Üst Kurulun bu Yönetmelik hükümlerine göre vereceği izne tabidir. Üst Kurul izni olmadan bu dil ve lehçelerde yayın yapılamaz.

Başvuru koşullarını düzenleyen 5'inci madde ise Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapmak isteyen radyo ve televizyon kuruluşları; yayın yapmak istedikleri dil ve/veya lehçeleri, bu dil ve lehçelerde yayınlanacak program türlerini, bu programların, günlük yayın akışı içindeki yerleşimini ve aylık yayın planlarını belirleyen yönetim kurulu kararı ile birlikte Üst Kurula başvururlar.

Değerlendirme ve izin sürecini düzenleyen 6'ıncı maddeye göre: "Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapmak isteyen yayın kuruluşlarının talepleri yayın alanı, teknik imkanlar ve talep edilen dil ve lehçede yayın yapan diğer kuruluşlar da göz önünde bulundurularak Üst Kurul tarafından değerlendirilir ve uygun görülmesi halinde bu dil ve lehçelerde yayın yapma izni verilir". Farklı dil ve lehçelerde yayın yapma izni olmayan yayın kuruluşlarının günlük, aylık ve yıllık yayın planları göz önüne alındığında süreklilik arz etmeyen münferit müzik eserlerinin yayınları ve sinema filmlerine yer verilmesi izne tabi değildir.

2010 yılı itibariyle Türkiye’de 24 ulusal, 15 bölgesel, 209 yerel televizyon kuruluşu yayın yapmaktadır. Bugün gelişen teknoloji yerel, bölgesel, ulusal yayın ayırımını ortadan kaldırmıştır. Uydu vasıtasıyla artık herhangi bir bölgemizde ya da ilimizde yayın yapan yerel bir kanal, tüm ülkede izlenebilmektedir. Hatta bu yayınlar uluslararası alana bile taşınabilmektedir.

Radyo da ise RTÜK verilerine göre Türkiye’de 35 ulusal, 98 bölgesel, 926 yerel ve 50 uydu üzerinden yayın lisansı bulunan radyo istasyonu vardır. Ortalamada bir kişi haftada 4,4 saat radyo dinlemekte, bunun %39’u evde, %18’i arabada, %8 ise iş yerlerinde gerçekleşmektedir.⁵¹⁴

C. YAYIN İLETİMİ VE YETKİLENDİRME

1. Multipleks işletmecileri

6112 Sayılı Yasa’nın 28’inci maddesine göre: “5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri saklı kalmak kaydıyla, multipleks işletmecilerinin uymaları gereken idarî, malî ve teknik şartlar Üst Kurulca belirlenir ve şartları yerine getiren kuruluşlara yayın iletim yetkisi verilir. Medya hizmet sağlayıcı şirketler de multipleks işletmeci şirketlere ortak olabilirler”.

⁵¹⁴ Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi**,s.51,70.

<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf.12.02.2014>

“Multipleks işletmecileri, radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin iletimi alanında sadece Üst Kuruldan karasal yayın lisansı almış kuruluşlara hizmet verebilirler”.

“Multipleks işletmecileri, Üst Kurulca durdurulmasına karar verilen yayınların iletimini Üst Kurul kararının tebliğini takiben derhal durdurmak zorundadır. Yapılan tebliğe rağmen bu yayınları iletmeye devam eden multipleks işletmecilerinin yayın iletim yetkisi, Üst Kurul tarafından iptal edilir ve bu durum Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna bildirilir”.

2. Platform İşletmecileri Ve Yayın Hizmeti İletimi Yapan Altyapı İşletmecileri

6112 Sayılı Yasa'nın 29'uncu maddesine göre: “Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından elektronik haberleşme hizmetlerini sunmak üzere yetkilendirilen platform işletmecileri ve yayın hizmeti iletimi yapan altyapı işletmecileri; yayın hizmetleri yönünden bu Kanun hükümlerine tabidir. Yayın hizmetlerinin iletimi faaliyetlerine ilişkin uyulması gereken idarî, malî ve teknik şartlar Üst Kurulca belirlenir ve şartları yerine getiren kuruluşlara yayın iletim yetkisi verilir. Platform işletmecileri medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara tarafsızlık ve hakkâniyet ölçülerinde, makul ve ayrımcılık içermeyecek koşullarda hizmet vermek zorundadır. Platform işletmecilerinin medya hizmet sağlayıcı kuruluşlardan alacağı hizmet bedelleri Üst Kurulun onayı ile belirlenir”.

“Platform ve yayın hizmeti iletimi yapan altyapı işletmecileri, iletimini yapacakları yayın hizmetlerini Üst Kurula bildirmek zorundadır”.

“Platform ve altyapı işletmecileri, Üst Kuruldan yayın lisansı almayan veya yayın lisansı iptal edilen medya hizmet sağlayıcılar ile Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu uluslararası andlaşmalar ve bu Kanun hükümlerine aykırı yayın yaptığı Üst Kurulca tespit edilen bir başka ülkenin yargı yetkisi altındaki medya hizmet sağlayıcılarının yayın hizmetlerinin iletimini, Üst Kurul kararının tebliğini müteakiben durdurur. Tebliğe rağmen yayın hizmetlerinin iletimini durdurmayan işletmecinin yayın iletim yetkisi iptal edilir ve bu durum Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna bildirilir”.

D. DENETİM YETKİSİ

Denetim kavramı: “Bir olay ya da işlemin, istenilen biçimde gerçekleşmesini sağlamak için değişkenleri düzenleme işi” olarak genel bir tanımla ele alınabileceği gibi, bir çok bilim dalı ve disipline göre farklı tanımlama yoluna da gidilebilecektir.⁵¹⁵ RTÜK’ün denetim yetkisi üzerinde durmadan önce idarenin yargı dışı denetim yollarına alt başlıklarda kısaca değinip, RTÜK kuruluncaya kadar ki dönemde denetimin nasıl yapıldığı konusunda tespitleri yaptıktan sonra RTÜK denetiminin bu denetim türleri içerisindeki yeri ve hukuki niteliği belirlenecektir.

1. Kamuoyu Denetimi

Bir ülkede kamuoyunun ortaya çıkması ve etkin olabilmesinin ilk yolu haberleşme hürriyetinin tüm kanallarıyla açık olması şartına bağlıdır. Ayrıca

⁵¹⁵Büyük Türkçe Sözlük
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53b3d4f63d5609.4938491302.07.2014

serbest bir tartışma ortamının olmadığı bir ülkede, kamuoyundan bahsedilemez. Düşünce ve düşüncenin açıklanmasının olmadığı bir düzende kamuoyunun oluşması mümkün değildir. Düşünce kanalları açık olan ve bunu ifade edebilen bir kamuoyu siyasi iktidar için bir uyarıcıdır. Denetim aracıdır. Hürriyetlerin kısıtlanması halinde kamuoyu siyasi iktidara sert tepkiler gösterebilecektir.⁵¹⁶

Siyasi Parti grupları, baskı grupları ve sendikalar bu bağlamda itici güç olacaktır. Siyasi partiler, kamuoyunun sesi olmanın yanında bizzat kamuoyunu oluşturma işlevine sahiptirler. Özellikle muhalefet partileri, siyasi iktidarı denetleme fonksiyonuna sebep olacaktır. Ancak bu noktada da parti içi demokrasinin zor sağlandığı, kendi içinde oligarşik bir yapı olma özelliği gösteren partilerin bu fonksiyonu nasıl yerine getirmeleri zorlaşacaktır. Baskı grupları, “greenpeace” örneğinde olduğu gibi dernekler veya vakıflar yoluyla kamuoyunu çevre sorunu, eğitim sorunu veya bireysel silahlanmaya karşı uyarmakta ve bu amaçlarına ilişkin politikaları harekete geçirmek için basın, radyoyu ve televizyonu kullanmaktadır. Keza, işçi veya işveren sorunlarına ilişkin olarak sendikalar, kamuoyunu arkalarına alarak hükümetlere baskı yapma arzusu içinde olmaktadır. Yazılı ve görsel basının rolü ve işlevi yadsınamayacak derecede önemlidir. Radyo ve televizyon, ülke politikalarının duyurulması ve kamuoyunun oluşumunda işitsel ve görsel yönlerinin ağır basmasıyla etkin bir rol oynamaktadır. Yetki sınırlarını aşan ve siyasal sapmalar gösteren iktidar karşısında basının siyasal denetim aracı

⁵¹⁶ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s.267-268.

olma özelliği bulunmaktadır. Bu noktada basın, siyasi iktidarı gündeme getirdiği haberlerle denetlemekte, istifaya zorlamaktadır.⁵¹⁷

Yazılı basının ve konumuz özelinde radyo – televizyonun kamuoyu oluşturma ve bu kamuoyunu yönlendirme gücü birinci bölümden itibaren yaptığımız anlaizler sonucunda açık bir şekilde görölmektedir. RTÜK Yasası'na konulan engelleyici hükümler dahi, radyonun ve televizyonun kamuoyunu yönlendirme ve şekillendirme gücünü engelleyememektedir. Bu araçların sağladığı teknik imkan ve insan tabiatı birleşince yasalar tıpkı “dizginleri zorlukla elinde tutan bir at binicisi” durumuna düşmektedir.

2. Siyasi Denetim

Parlamento'nun hakimiyeti İngiliz Anayasal sistemi bakımından gözle görölür derecede baskın bir görünüm arz etmektedir. Üstelik bu konuda çok ünlü bir söz vardır: “Parlamento her şeyi yapabilir; yalnız erkeği kadın, veya kadını erkek yapamaz”. Parlamentonun kudreti bu sözle vurgulanmıştır. Bir gecede isterse her kurumu değiştirip ortadan kaldırabilen bu yapı İngiltere'de özgürlükleri koruyucu ve demokratik ölçüler içinde işlemektedir. Böyle bir kudrete rağmen nasıl bu yetkiler kötüye kullanılmaz? Dediğimizde; liderlerin, iktidarı emanet sayıp, geçiciliğinin farkında olup, ahlaki yol izlemeleri; bilinçli

⁵¹⁷Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s.267-279.

bir kamuoyu ve hür basın bir kaç sebep olarak gösterilebilir. Ayrıca yukarıda anlattığımız üzere kamuoyu İngiltere’de özgürlüklerin teminatı olmuştur.⁵¹⁸

Sadece kamuoyu yeterli değil tabii ki, belki onun hem içinde hem de dışında olan muhalefetin hükümeti denetleme ve eleştirme konusunda sahip olduğu imkanlar, özgürlüğün ve demokrasinin olup olmadığı konusunda fikir verecektir. İngiltere’de iktidar, muhalefete geniş bir eleştiri imkanı sağlamaktadır. Bunun en temel sebebi iktidarında yarın muhalefet olduğunda aynı saygıyı görmeyi arzulamasında yatmaktadır. Ayrıca İngiliz demokrasisi rejim sorunları gibi sorunlar yaşamamaktadır. İktidar ya da muhalefetin ekonomiye veya politikaya ilişkin farklı yaklaşımları ve metodları belki tercihleri ortaya çıkabilmektedir. Ancak; bu tercihler, derin parçalanma ve tartışmalara yol açmamaktadır.⁵¹⁹

İngiltere gibi köklü bir örneği bir kenara bırakacak olursak; Türkiye’de neredeyse 150 yılı bulacak demokrasi çabası boyunca, iktidar, muhalefet ilişkileri ve kamuoyu beklentileri hep birbiriyle çatışmıştır. Bizim parlamentomuz, tüm kusurlarına rağmen bugüne kadar faaliyet göstermiştir. Bu noktada parlamentonun kendi içindeki en önemli işlevlerinden biri denetim olmuştur. İdari kurum ve kuruluşların yasama organı tarafından denetlemesi şekli olan siyasi denetime ilişkin temel denetim usulleri Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Sırasıyla 1982 Anayasası’nın 98, 99 ve 100’üncü maddelerinde yer alan denetim usulleri siyasal denetimin temelini

⁵¹⁸ Münci Kapani, **İngiliz Demokrasisi’ne Bakışlar**, Forum Yayınları Seri No:2, Ankara, 1960, s.12-13.

⁵¹⁹ Münci Kapani, **İngiliz Demokrasisi’ne Bakışlar**, s.16-19.

oluşturmaktadır. Soru, genel görüşme, meclis araştırması, gensoru ve meclis soruşturması olarak ifade edilebilecek olan denetim yollarıyla iktidar, muhalefet tarafından denetlenmektedir.

Milletvekillerinin gündeme ilişkin veya gündem dışı konuşmaları, sözlü ve yazılı soruları, TBMM’de düzenledikleri basın toplantıları, ve yukarıda anılan yolların işletilmesi hükümetin eylemlerini sınırlayıcı, düzeltici ve yolunda gitmeyen işler için caydırıcı etkiye sahiptir. Bu şekilde özellikle bürokrasiyi denetleme imkanı ortaya çıkacaktır.⁵²⁰

Mesela; AK Parti Balıkesir Milletvekili Turhan Çömez, Genel Müdür Şenol Demiröz döneminde 2004 yılında TRT’nin dizi ve film alımlarına ilişkin üst üste soru önermeleri vermiştir.⁵²¹ İsmail Cem’in genel müdürlüğü döneminde TRT, kurum dışından getirdiği yapımları yayınlama başlamıştır. Türk Sinemasının önde gelen yönetmenlerine dizler yaptırmış ve bu dizleri yayınlamak Türkiye’de izlenir hale gelmiştir. Halit Refiğ tarafından çekilen 6 bölümlük Aşk-ı Memnu dizisi de 30 Nisan 1975’te aynı ilgiyi görürken, dizide kullanılan bir cümle TRT hakkında meclis soruşturmasına neden olmuştur. “Bunların ki kızılbaş töresini aştı” şeklinde ki cümlenin Alevi vatandaşlarımızı rencide etmek amacıyla söylendiğini belirten Türkiye Birlik Partisi Genel Başkanı Mustafa Timsi, TBMM’de hem meclis soruşturması isteminde bulunmuş hem de TRT’yi Cumhuriyet Başsavcılığı’na ihbar etmiştir. TRT

⁵²⁰ İter Turan, “Türkiye’de Demokrasi’nin Denetim Kurumları-Parlamentar Demokrasi’de Denetim İşlevi”, AÜSBF Dergisi, C.XXXIII, S.1-2, Ankara, Mart-Haziran, 1978, s.21.

⁵²¹ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.209.

denetim biriminin onayından geçirilmeden yayımlanan dizinin yapımcısı da ayrıca mahkemeye verilmiştir.⁵²²

CHP Antalya Milletvekili Gürkut Acar tarafından sunulan araştırma önergesinde, Meclis TV için komisyon kurulması talep edilmiştir. Önergenin gerekçesinde: “3 yıldır TBMM TV, bütçe görüşmeleri dışında, TBMM Genel Kurulu’nun yalnızca 14:00-19:00 saatleri arasındaki çalışmalarını aktarmaktadır. TBMM TV’nin yayın saatlerinin 14:00-19:00 arasında sınırlandırılmasının yurttaşların bilgi edinme hakkına etkilerinin araştırılması ve TBMM’nin çalışmalarının yurttaşlara etkili biçimde aktaracak sistemlerin oluşturulması amacıyla bir Meclis araştırması açılması gerekli görülmektedir.”⁵²³

Yukarıda anlatılan denetim yolları dışında Anayasa’nın 74’üncü maddesinde yer alan “dilekçe hakkına” bağlı olarak vatandaşlar ve yabancılar, Türkiye’de ikamet etme ve karşılıklı olmak kaydıyla, dilek ve şikayetlerini yetkili makamlara veya TBMM’ye iletebilmektedir.

Ayrıca 5 Aralık 1990 Tarih Ve 3688 Sayılı Yasa ile “TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu” kurulmuştur. Komisyonun üyeleri siyasi parti grubu mensuplarıdır. Komisyon, insan hakları ihlallerini tespit etmekte ve raporları bakanlıklara ve başbakanlığa göndermektedir.⁵²⁴

⁵²² Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.81-82.

⁵²³ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/meclis-tv-icin-chpden-hamle-97106h.htm> 01.06.2014

⁵²⁴ Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.804-805.

3. İdari Denetim

İdarenin kendi içindeki yaptığı denetim idari denetim olarak isimlendirilmektedir. İdari başvuruları içeren İsti'taf denetimi, aynı tüzel kişilik içerisinde üstün astın denetimini içeren hiyerarşi denetimi, iki ayrı kamu tüzel kişiliğinden birinin diğerini denetlediği vesayet denetimi, Cumhurbaşkanı'nın emir ve talimatı üzerine denetim görevini yerine getiren Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu tarafından yapılan denetim, Başbakanlık Teftiş Kurulu, Bakanlık ve Bağlı Kuruluş Teftiş Kurulları tarafından yapılan denetim, Bilgi Edinme Ve Değerlendirme Kurulu tarafından yapılan denetim, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları tarafından yapılan denetim sayılabilir.

Başbakanlık Teftiş Kurulu Denetimi yakın dönem tarihimizde RTÜK Başkanı Zahid Akman'ın görevden alınmasıyla ilgili olarak yapılan denetimde gündeme gelmiştir. TRT'ye ilişkin olarak, Başbakanlık Teftiş Kurulu, eski genel müdür Şenol Demiröz dönemine ait inceleme yapmıştır. Bu inceleme sonucu hazırlanan rapor Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a sunulmuştur. TRT'yi 101 Trilyon TL borçlandıran Demiröz, Erdoğan'ın isteğiyle görevinden ayrılmış ve emekli olmuştur.⁵²⁵

Ayrıca Türkiye İnsan Hakları Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından yapılan idari denetimlerde mevcuttur. Gözler, Türkiye İnsan

⁵²⁵ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.210.

Hakları Kurumu tarafından yapılan denetim ile, Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından yapılan denetimi bağımsız denetim olarak ele almaktadır.⁵²⁶

Radyo ve televizyon üzerindeki idari denetime bakacak olursak, 359 Sayılı TRT Yasası döneminde 34'üncü maddeye göre Yüksek Denetleme Kurumu'nun TRT'yi denetleme yetkisi bulunmaktaydı. Bu denetimde idari, teknik ve mali alanla sınırlıydı. Yayınların içeriğine ilişkin bir denetim yapılmamaktaydı. Klasik anlamda idarenin hiyerarşik denetimi kurum üzerinde yoktu. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın TRT Kurumu'nu denetleme isteği, Danıştay 1. Dairesi'nin E.1965/8 ve K.1965/7 sayılı kararıyla reddedilmiştir. Mahkeme, Anayasa ile özerk bir kurum haline getirilen TRT'nin denetlenemeyeceğine karar vermiştir. Nitekim bu dönemde benzer şekilde İngiltere ve Almanya'da radyo ve televizyon yayıncılığı üzerinde Bakanlık denetimi yoktur. Almanya'da sadece bağımsız bir yapı olan Sayıştay denetimi mevcuttur.⁵²⁷ 2954 Sayılı Yasa bakımından da Sayıştay'ın TRT'yi denetlemesi bağlamında herhangi bir engel bulunmamaktadır.

1982 Anayasası bağlamında RTÜK'ün denetlenmesi meselesine gelecek olursak; bu kurumun kendi birimleri arasındaki denetim hiyerarşik denetimdir. Ancak RTÜK'ün radyo ve televizyonlara ilişkin denetimini hiyerarşi veya vesayet denetimi bağlamında değerlendirme imkanı yoktur. TRT'nin kamu kurumu olarak denetlenmesiyle özel radyo ve televizyonların yaptığı yayınların yayınlarının denetimi bakımından içerik itibarıyla hiçbir fark

⁵²⁶ Kemal Gözler - Gürsel Kaplan, **İdare Hukuku Dersleri**, s.805-811.

⁵²⁷ İ.Cengiz Taşer, **Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği**, s.168, 172, 175.

yoktur. Hem kamu hem de özel yayıncılık kamusal hizmet sunduğu için faaliyetin içeriğine yönelik olarak bir kolluk denetimi ortaya çıkmaktadır.

RTÜK üzerinde yapılacak olan denetim ise Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Başbakanlık Teftiş Kurulu ve Sayıştay tarafından yapılabilecektir. Ayrıca son yapılan yasal değişiklikle düzenleyici ve denetleyici kurulların ilişkili oldukları Bakanlıkların, kurum züerindeki denetim yetkisi vesayet denetimi olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Başbakanlık tarafından RTÜK üzerinde yapılacak olan denetim vesayet denetimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu denetimin nasıl yapılacağı konusunda yasal bazda herhangi bir düzenleme şimdiye kadar yapılamamıştır.

4. Yargısal Denetim

RTÜK'ün yapmış olduğu denetim yargısal nitelik taşımamaktadır. RTÜK, idari bir denetim yerine getirmektedir. Yapmış olduğu denetim yargısal denetim dışında kalmaktadır. İdarenin işlem ve eylemlerinin yargısal denetimi özel görevli bir mahkmenin bulunmaması halinde idari yargı mercileri tarafından yerine getirilmektedir. RTÜK'ün idari kararlarına yönelik yargısal denetim idari yargı mercileri tarafından yerine getirilmektedir. Kararlarına karşı yargı yolu bakımından kapalılık hali söz konusu değildir.

5. RTÜK'ün Denetim Yetkisi

Kamu yayıncılığı bağlamında TRT'nin kendi içindeki denetim ve bu denetim sonucu doğacak sorumluluğa ilişkin yapılan düzenleme ve uygulamalardan ikinci bölümde bahsettik. Ancak; özel yayıncılık bağlamında

ele alındığında radyo ve televizyon kuruluşlarının kendi içinde çok zayıf ve etkisiz bir denetim hakimdir. Hatta bir çoğu için denetim olmadığını bile söyleyebiliriz.⁵²⁸ Esas denetim Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından yapılmaktadır.

RTÜK, bizzat kendisi 17.01.1998 tarihli basın bildirisi ile 178 ALO RTÜK hattı kurulmuştur. RTÜK: “Katılımcı Demokrasi” anlayışının bir sonucu olarak vatandaşların radyo ve televizyon yayınları hakkındaki tepkilerini almak için bir hat kurmuştur. RTÜK, daha sonra bu hattı iptal ederek Telekomla anlaşmış 444 1 178 hattını devreye sokmuştur.⁵²⁹ Açıkça bu hattın gördüğü işlev şikayettir. Ömer Serim, RTÜK’ün vatandaşı muhbirliğe yönlendirdiği görüşündedir.⁵³⁰ Ancak konunun kapsamını bu şekilde algılamamak gerekmektedir. Son tahlilde şikayet edilen konunun denetime uygun olup olmadığı bir ön inceleme geçmektedir. Uzman raporu ve kurul incelemesi sonrasında yaptırım uygulanmakta veya uygulanmamaktadır. Kamu hizmeti sadece devletçe verilmemekte özel sektörün sunduğu hizmetin denetimi de sadece devlete bırakılmamalıdır. Vatandaş bu hizmetin denetimi esnasında tüketici bilinciyle katılım göstermelidir. Devlet mekanizmasını harekete geçirmelidir. Zaten sorun devletin bu denetimini eşitlik ilkesi içinde ve radyo televizyon yayın ilkelerini kişi, kurum ayırt etmeden uygulayıp uygulamadığıdır. Bu sayede vatandaş ile devlet arasında güven sağlanabilecektir.

⁵²⁸ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s.153.

⁵²⁹ <http://www.haberler.com/rtuk-178-alo-rtuk-hattini-iptal-etti-haberi/07.06.2014>

⁵³⁰ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.404.

2011 yılına kadar Valiliklerin nezdinde Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınan yardımlar yapıla denetimler, 2011 yılında devreye giren Sayısal Kayıt Arşiv ve Analiz Sistemi (SKAAS) sayesinde sona ermiştir. RTÜK denetimi bizzat kendisi yapmaktadır. TÜBİTAK – BİLGEM tarafından geliştirilen sisteme göre:

“Sayısal Kayıt Arşiv ve Analiz Sistemi; uydu, kablo, karasal ve internet üzerinden yayın yapan televizyon ve radyo kanallarını sayısal olarak arşivler, kayıtlar üzerinde ses ve görüntü analizleri yapar. Mevcut tüm yayın iletim teknolojilerini kapsayan ve gelecekte ortaya çıkacak yeni teknolojilere de kolayca uyum sağlayacak uluslararası standartlarda bir altyapıya sahiptir. 400 ‘e kadar televizyon ve 1500 ‘e kadar radyo yayını aynı anda canlı olarak izletir (IP streaming), arşivler ve analiz eder. Neredeyse sınırsız depolama kabiliyetine sahiptir”.

SKAAS'ın genel özellikleri:

- Televizyon ve radyo kanallarını kesintisiz ve hiyerarşik olarak uydudan, kablodan, karasaldan ve internetten alabilme
- Kullanıcılara IP ağı üzerinden canlı yayınları izletme (IPTV)
- Sınırsız süreli kayıt dosyası saklama
- Görüntü kayıtları üzerinde sahne geçişlerini bulma, video klip arama, logo tanıma, görüntüyü yazıya dönüştürme ve ses kayıtları üzerinde kelime yakalama
- Aktif – aktif yedekleme; Yayın alış durumunu, sinyal seviyesini izleme ve arıza durumunda yedek cihazı otomatik devreye sokma

- Darboğaz oluşturmadan aynı anda yüzlerce kullanıcıya canlı yayınları ve arşiv kayıtlarını izletebilme, analiz görevi verebilme
- İki aşamalı arşivleme mimarisi; birincil depoda yakın süreli kayıtları yüksek çözünürlükte, ikincil depoda uzun süre saklanacak kayıtların aynı veya daha düşük çözünürlükte tutma
- Arşiv kayıtlarını bozulmaya karşı denetleme
- Yetki verilmiş kullanıcıların sisteme kayıt ekleyebilmesi, dışarı çıkartabilmesi
- Canlı ve arşiv yayınlarının ekran duvarı üzerinde istenen boyutta gösterilebilmesi⁵³¹

Bu sistem sayesinde RTÜK artık bizzat kendisi denetimi yerine getirebilme gücüne kavuşmuştur.

RTÜK, idari bir kamu kurumu olma özelliği taşımaktadır. Burada anlatılan denetim yetkisinin yanısıra yaptırım uygulama yetkisiyle de donatılmış olan kurumun kullandığı yetkiler, idare hukuku bağlamında kolluk yetkisi olarak görülmelidir. RTÜK'te konusuna göre ilgili dairenin yazısı üzerine uzmanlarınca hazırlanan rapor uyarınca, Kurul tarafından karar verilmektedir. Konunun lisansa dayalı bir işlem olması veya bir yaptırıma yönelik olması kolluk denetimi yönünün ortadan kaldırmamaktadır. Denetim süreci, şikayetle, RTÜK sistemine yapılan bir başvuruya veyahut bizzat RTÜK iç sistemi tarafından farkedilmesiyle başlayabilecektir. 3984 Sayılı Mülga RTÜK Yasası'nın 33'üncü maddesine göre: "Uyarı cezasını gerektiren

⁵³¹ http://bilgem.tubitak.gov.tr/tr/icerik/skaas-sayisal-kayit-arsiv-ve-analiz-sistemi_02.07.2014

hâller dışındaki ihlâllerde ilgili tarafın savunması alınır” denilmekteydi. Dolayısıyla eski yasa döneminde, uyarı cezasını gerektiren haller hariç, ilgilinin savunması alınmadan disiplin cezası verilmemekteydi. Ancak; 6112 Sayılı RTÜK Yasasında bu usul tamamen kaldırılmıştır. Savunma almadan disiplin cezası verme hukuk devletine ve adil yargılanma hakkına açık aykırılık oluşturmaktadır. Denetim en son aşamada konunun kurul gündemine alınmasıyla devam edecek, Kurulun aldığı kararlar son bulacaktır.

E. YAPTIRIM UYGULAMA YETKİSİ

Hukuk kuralının ihlali halinde hukuk düzenince öngörülen tepkiye yaptırım denilmektedir. Ceza yaptırım türlerinden biri olmakla birlikte bürün yaptırım türlerini içermemektedir. Hukuk disiplini içerisinde yer alan yaptırım türlerine baktığımızda; hapis, para cezası, cebr-i icra, tazminat ödetme, bir belgeyi veya izni geçerli saymama, iptal etme, geri alma, mülkiyete geçici veya sürekli el koyma, bir faaliyete geçici veya sürekli son verme, bir meslek veya sanatın icrasından men, yasaklama, askıya alma sayılabilir.⁵³²

Hukuki yaptırımlar, pozitif hukuk tarafından adli yaptırım ve idari yaptırım olmak üzere temelde iki kısma ayrılmaktadır. Adli yaptırımlar, adli merciler tarafından verilirken idari yaptırım uygulama yetkisi idari makamlara aittir. 2005 yılında Türk Ceza Yasası'nda yapılan reformla daha önce suç niteliğinde olan fiiller kabahate dönüştürülmüştür.

⁵³² Ali Ulusoy, **İdari Yaptırımlar**, XII Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s.5.

Bu bağlamda çıkarılan 5326 Sayılı Kabahatler Yasası, idari yaptırımları idari para cezaları ve idari yaptırımlar olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Para cezaları, maktu ve nispi para cezaları olarak ikiye ayrılırken; İdari tedbirler ise mülkiyetin kamuya geçirilmesi ve diğer idari tedbirler olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.⁵³³

Bu ayırım içerisinde disiplin cezaları ve regülasyon kurumları yani düzenleyici ve denetleyici kurullar tarafından verilen cezalar bakımından ayırım yapılmamıştır. Kabahatler Yasası'nın 3'üncü maddesi idari yaptırımlar açısından genel hüküm niteliğindedir. Hal böyle olunca, 3'üncü madde, regülasyon kurumlarının uyguladığı yaptırımlar açısından da genel hüküm niteliği taşımaktadır. Yargı yolu açısından ise; Yasa'nın 27'inci maddesi kabahatlerin bir kısmını adli yargı denetimine bırakırken diğerlerini dolaylı olarak idari yargının görev alanı içine almıştır. Dolayısıyla regülasyon kurumları tarafından verilen cezalara karşı başvuru yapılacak yargı yolu, temelde idari yargı yoludur. Ulusoy, yukarıdaki analizi yaptıktan sonra, disiplin cezalarının ve özellikle regülasyon kurumları tarafından uygulanan yaptırımların Yasa'da ayrıca sayılmamasını eleştirmektedir. Ulusoy'un eleştirdiği bir diğer nokta ise; Kabahatler Yasası'nda idari para cezaları dışında kalan idari cezalarla idari tedbirlerin ayrıştırılmamasıdır. Ulusoy bu ayırımın yapılmamasından ötürü uygulama da problemler çıktığını söylemektedir.⁵³⁴

⁵³³Ali Ulusoy, **İdari Yaptırımlar**,s.9.

⁵³⁴Ali Ulusoy, **İdari Yaptırımlar**, s.10.

Bu analizlerin sonucunda Ulusoy, idari cezaları; Kabahat Cezaları, Regülatif Cezalar ve Disiplin Cezaları şeklinde üçlü bir ayrıma tabi tutarken, Regülatif cezaları, regülatif para cezaları ve faaliyete nihai veya uzun süreli son verme cezaları olarak ikiye ayırmaktadır. İdari tedbirleri ise; geçici engelleme, İdari iznin geri alınması, eşyaya geçici el koyma ve atipik idari tedbirler olmak üzere sınıflandırmaktadır.⁵³⁵

İdari yaptırımlar, 6112 Sayılı RTÜK Yasası'nın 32'inci maddesinde kaleme alınmıştır. Fiilin ağırlığına uygulanan yaptırımlar sırasıyla;

1. İdari Para Cezası

Anayasa Mahkemesi, 4756 Sayılı Kanun'un 7. Maddesiyle Değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 12. Maddesinin (d) Bendinin İncelenmesini yapmış ve "Üst Kurul'un uygulayacağı para cezalarının, gelirleri arasında yer almasının keyfiliğe yol açacağı iddiasının geçerli bir nedeni bulunmadığı gibi, yargı denetiminin bu tür keyfi uygulamalara olanak vermeyeceği de gözönünde bulundurulduğunda, kuralın Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen "hukuk devleti" ilkesine aykırılık oluşturduğundan söz edilemez" gerekçesini sunarak iptal istemini reddetmiştir.

4756 Sayılı Kanun'un 16. Maddesiyle Değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 33. Maddesinin İkinci Fıkrasını inceleyen Anayasa Mahkemesi, önünde davacı, ikinci fıkrayla getirilen idari para cezası tutarlarının çok yüksek olmasının demokratik toplum düzeninin gerekleri ve ölçülülük ilkesi ile

⁵³⁵Ali Ulusoy, **İdari Yaptırımlar**, s.11-12.

bağdaşmadığı, bu durumun haber alma özgürlüğü ve basın özgürlüğü yönünden ağır sonuçlara yol açacağı belirtilerek kuralın Anayasa'nın 13., 26. ve 28. maddelerine aykırılığını ileri sürmüştür. Ancak Anayasa Mahkemesi iptal istemini: “İkinci fıkra ile öngörülen cezaların, yasayla belirlenen ve ağır bir hukuk ihlâli oluşturduğu tartışmasız bulunan aykırılıkların gerçekleşmesi durumunda uygulanacak olması nedeniyle suçla ceza arasında bulunması gerekli adil dengenin korunmadığı ileri sürülemez” diyerek reddetmiştir.⁵³⁶

Anayasa Mahkemesi, RTÜK tarafından verilen idari para cezalarının yüksekliğini Anayasaya aykırı bulmamıştır. Suç ve ceza arasında bulunması gereken adil dengenin bozulmadığını düşünen Anayasa Mahkemesi, son tahlilde özgürlüğün sınırlanmasını ölçülük ilkesine aykırı bulmamıştır diyebiliriz.

17 Aralık 2013 Rüşvet ve Yolsuzluk Soruşturmasını takiben Samanyolu Yayın Grubuna RTÜK'ün kestiği idari para cezalarının toplam tutarı 1 milyon 322 bin 492 TL olmuştur. Samanyolu Yayın Grubu Başkanı Hidayet Karaca: “17 Aralık Soruşturması öncesi grubun bu ölçekte cezalara çarptırılmadığını söylemiştir”.⁵³⁷

⁵³⁶Anayasa Mahkemesi'nin 21.09.2004 tarih, 04.08.2006 Tarihli Resmi Gazete'de Yayımlanan E:2002/100,K:2004/109 Sayılı Kararı

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/c530662f-d0ce-40b3-b7ba-258cddb3076d?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> 08.07.2014

⁵³⁷http://www.zaman.com.tr/gundem_samanyolu-tvye-verilen-cezalar-zulme-donustu_2222408.html 05.06.2014

2. Uyarı Cezası

Uyarı cezası, yaptırımların en yumuşak halidir. Yayıncı kuruluşa verilen mesaj; tekrarı halinde Yasa gereği daha ağır yaptırımların uygulanacağıdır. Mesela; 24 Ekim 1994 günü İnterstar kanalında yayınlanacak olan objektif programında istiklal mahkemeleri konuşulacaktır. RTÜK Başkanı Ali Baransel, uyarı yazısı göndermiş, İslamcı Emine Şenlikoğlu'nun programa çıkarılmasını istememiştir. İnterstar Yönetim Kurulu, Objektif programı içerisindeki bu kısmın kesilerek yayınlanmasına karar vermiş ve sonrasında programı hazırlayıp sunan Kadir Çelik istifa etmiştir.⁵³⁸

3. Yayın Durdurma Cezası

6112 Sayılı Yasa'nın 32'inci maddesininin 4'üncü fıkrası uyarınca: “ İdarî tedbir uygulanması sonucu yayını durdurulan programların yerine, aynı yayın kuşağında ve ticarî iletişim yayını içermeksizin, Üst Kurulca temin edilen eğitim, kültür, trafik, kadın ve çocuk hakları, gençlerin fiziksel ve ahlakî gelişimi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele, Türk dilinin güzel kullanımı, çevre eğitimi, özürlü sorunları, sağlık ve benzeri kamuya yararlı konularda programlar yayınlanır. Yükümlülük veya yasağa aykırılık dolayısıyla idarî tedbir olarak programın yayınının durdurulması kararının verilmesi halinde, yaptırım uygulanmasına sebebiyet veren fiilin işlenmesinden dolayı sorumluluğu olan programın yapımcısı veya varsa sunucusu, yayının durdurulduğu süre zarfında, aynı veya farklı medya hizmet

⁵³⁸ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.258.

sağlayıcı kuruluştta hiçbir ad altında başka bir program yapamaz veya sunamaz". Dolayısıyla ortaya çıkan sonuç; yayın durdurma bir idari tedbirdir. Burada hedef, aykırılık konusu olan programdır.

Mesela; Açık Radyo, Bukowski'nin küfür dolu sözcükler içeren hikayesini sabah saat 10.30 da çocukların radyoyu dinleyebileceği bir saatte yayımladığı gerekçesiyle 15 gün süreyle RTÜK tarafından geçici yayın durdurma ceasıyla cezalandırılmıştır. RTÜK Başkanı Sedat Nuri Kayış, Açık Radyo'nun yayınının durdurulma sebebini NTV canlı yayınında açıklamak için örnek vermek amacıyla hikayeyi canlı yayında okumuştur. Ancak; üst kurul toplantısında sırf bu açıklama NTV canlı yayının da yapıldı diye üst kurul üyeleri NTV kanalının kapatılmasını görüşmüştür. Üst Kurul üyeleri NTV'nin kapatılması kararından Sedat Nuri Kayış'ın hikayeyi neden okuduğunu anlatmasından sonra vazgeçmiştir. Kayış'a göre: "NTV gibi büyük bir kanal olmasaydı belki de kanal kapanacaktı" demiştir.⁵³⁹ Bu konunun tartışılması bile trajikomik bir durumdur.

Ancak; yayın durdurma cezası daimi olursa RTÜK'ün o kanalın yayınlarına karşı memnuniyetsizliği açığa çıkmaktadır. Mesela; Samanyolu Haber, 29 Mart 2014 Yerel Seçim sürecinde 47 defa yayın durdurma cezası almıştır.⁵⁴⁰

⁵³⁹ Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, s.36-40.

⁵⁴⁰ http://www.zaman.com.tr/gundem_samanyolu-tvye-verilen-cezalar-zulme-donustu_2222408.html 05.06.2014

4. Geçici Yayın Yasağı

Uzan Medya Grubu ve Doğan Medya Grubu arasındaki kavgalar üzerine RTÜK 2002 kasım ayında her iki kanalda 15 ve 7'şer günlük geçici yayın durdurma cezası vermiştir⁵⁴¹.

Fransa'da bir radyo kanalı güvenlik güçlerinden aynasızlar diye söz ettiği için geçici yayın durdurma cezası almıştır.⁵⁴²

5. Yayın Lisansının İptali

Yayın Hizmet İlkelerinin 8'inci maddesinin: “a) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı olamaz” ve b) Irk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturamaz. Hükümlerinin iki kez ihlali halinde lisans iptali kararı verilmektedir.

Yine 32'inci maddenin 6'ıncı fıkrası; yayın lisans iptal sebebidir. Maddeye göre: “Yayın lisansı verilmesi için bu Kanunda aranan şartlardan birinin kaybedilmesi halinde, ilgili medya hizmet sağlayıcı kuruluşa bu şartı yerine getirmesi için otuz günlük süre verilir. Verilen süreye rağmen şartı yerine getirmeyen kuruluşun yayınları üç ay süreyle durdurulur. Bu süre zarfında şartın yerine getirilmemesi halinde ise, ilgili kuruluşun yayın lisansı iptal edilerek kanal ve frekans kullanımına son verilir”.

⁵⁴¹Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.263-264.

⁵⁴²Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, s.109.

6. Kanal Kapatma Cezası

3984 Sayılı Yasa döneminde uygulanan ve büyük tepkiler alan kanal kapatma cezası 6112 Sayılı Yasa ile kaldırılmıştır. Kamuoyu algısı bu cezaların çok sert olduğu ve temel hakları sınırlandırdığı yönünde gelişince Yasal değişiklik zorunlu olmuştur.

Mesela; Çağdaş radyoya 6 ay süreyle kapatma cezası veren RTÜK, daha sonra işlemini geri almak zorunda kalmıştır. Radyoda çalan türkü, “İmralım bir yana dünya bir yana”dır. Bu türküde terör örgütü başı Abdullah Öcalan’a gönderme yapıldığı iddiası ortaya çıkınca üst kurul, 6 ay müddetle çağdaş radyoyu kapatmıştır. Ancak; çağdaş radyo yaptığı açıklamada : “Defalarca çalınan bu şarkı imralım değil, imranlımdır. İmranlım anadoluda bir yerleşim yeridir. İmralıyla yakından uzaktan ilgisi yoktur” denilmiştir. Üst kurul bu açıklama sonrası hatalı bir işlem yaptığını anlamış, kurul kararını geri almıştır.⁵⁴³

F. İNTERNET ÜZERİNDEN RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞI

İnternet üzerinden radyo ve televizyon yayıncılığı bilgisayar teknolojisinin sağladığı teknik bir imkandır. Bu yayınların en önemli özelliği ülkesel sınırları aşması ve küresel boyutta dinlenebilmesi veya izlenebilmesidir. Radyo yayınları uydu kanalıyla internet ortamına aktarılmakta ve herkes tarafından izlenme veya dinlenme imkanı ortaya çıkmaktadır. Haberleşme uydularından hat kiralananarak yapılan yayınlar

⁵⁴³ Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, s.61-63.

internet sitesi üzerinden dinlenebilir veya izlenebilir olmaktadır. TRT ve Polis Radyosu internet sayfaları kanalıyla kendi yayınlarına bilgisayar üzerinden ulaşma imkanını sağlamaktadır. TRT, SAYTEK adı verilen Sayısal Yayın Teknolojileri birimi tarafından bu yayınlarını halka ulaştırmaktadır. Aynı şekilde özel radyoların büyük bir kısmı yine bu yolla yayınlarını aktarmaktadır. Bu yayınlar yapılırken RTÜK tarafından karasal frekans tahsisi yapılmaksızın bu yayınlar yapılmaktadır. WEB 1.0 tabanlı yapılan bu yayınlar her ülkede yapılırken, interaktif radyo yayıncılığı yani sosyal medyadan dinleyiciliğin katılım göstererek yapılan radyo yayınları WEB 2.0 tabanlı yayınlar olarak anılmaktadır. Bu yayınlar Almanya, İngiltere ve Fransa gibi kimi bazı gelişmiş ülkelerde yapılırken diğer ülkelere daha yavaş ulaşmaktadır. Sosyal medya katılımıyla yapılan internet radyoculuğunun maliyetli olması da yavaş ilerleme sebebi olarak gösterilmektedir. Bu yayıncılık türü geleceğin yayıncılığı olarak kabul edilmektedir.⁵⁴⁴

G. RTÜK VE DİĞER KAMU KURUMLARI

1. Yüksek Seçim Kurulu

Anayasa'nın 79'uncu maddesi'nin ikinci fıkrası uyarınca "Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikayet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim

⁵⁴⁴ Aysel Aziz, **Radyo Yayıncılığı**, s. 102-104.

tutanaklarını ve Cumhurbaşkanlığı seçimi tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulundur” düzenlemesine yer verilmiştir.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Yasa'nın 49 ve 66'ncı madde aralığında ise; seçim dönemlerinde propaganda yapılmasına ilişkin esaslar getirilmiştir. Radyo ve televizyon yoluyla propaganda,YSK kararlarına göre sadece milletvekili seçimlerinde ve seçime katılan siyasi partilerin yararlanabileceği bir yoldur. Bağımsız adaylara bu hak tanınmamıştır. Bir diğer nokta ise mahalli idare seçimlerinde radyo ve televizyon yoluyla propaganda yapılamayacağıdır.⁵⁴⁵

298 Sayılı Yasa'nın 52'inci maddesine göre: “Özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere, seçime katılan siyasi partiler, oy verme gününden önceki 7 nci günden itibaren oy verme gününden önceki gün saat 18.00'e kadar radyo ve televizyonda propaganda yapabilirler.Seçime katılan;

a) Siyasi partilere ilk gün 10, son gün 10 dakikayı geçmemek üzere, programlarını ve yapacakları işleri anlatan iki konuşma,

b) Mecliste grubu bulunan siyasi partilerin herbirine ilaveten 10'ar dakikalık propaganda,

c) İktidar partisine veya iktidar partilerinden büyük olanına 20 dakikalık, iktidar partilerinden diğerlerine 15'er dakikalık ilave propaganda.

⁵⁴⁵ Levent Gönenç, **Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları Ve Çözüm Yolları**, Adalet Kitabevi, Ankara, 2008, s.263-264.

d) Ana muhalefet partisine ilaveten 10 dakikalık propaganda,

Hakkı verilir. Bu propaganda sürelerinin yarısını aşmamak üzere siyasi partiler bu propagandalarını görüntülü olarak da verebilirler. Görüntülü propagandalar TRT dışında hazırlatılır. Görüntülü propagandalarda siyasi partiler yaptıkları ve yapacakları icraatı anlatırlar. Bu propagandalarda suç teşkil edecek görüntülere yer verilemez. Siyasi partilerin bu propagandaları bir defada iki dakikadan az olamayacağı gibi bir günde toplam süresi on dakikayı geçemez. Siyasi partiler propaganda haklarını TRT'nin birden fazla kanalına dağıtabilirler. Yüksek Seçim Kurulu, TRT imkanlarına göre bu görüntülerin hangi süre içinde TRT'ye teslim edileceğini ve TRT'deki gösterilme zamanlarını tanzim eder. Bu görüntülerde suç teşkil eden bir husus bulunduğu takdirde Yüksek Seçim Kurulu bunların yayımına izin vermez”.

“Siyasi partiler radyo ve televizyonla ilk konuşmalarında seçim beyannamelerini izah ederler”.

“Radyo ve televizyon konuşmaları Türkiye'deki bütün radyo ve televizyon postaları ile aynı zamanda yayınlanır”.

“Radyo ve televizyonda, yayınlanacak propaganda konuşmalarının her gün hangi saatte, hangi parti adına yapılacağı, Türkiye Radyo ve Televizyonları tarafından haber yayınları sırasında, önceden duyurulur”.

“Radyo ve televizyonda yapılacak propaganda yayınlarının, tam bir tarafsızlık ve eşitlik içinde yapılması, Yüksek Seçim Kurulu ile Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu tarafından sağlanır”.

“Televizyonda seçime katılan siyasi partiler adına yukarıdaki fıkralar gereğince yayınlanacak propaganda konuşmalarında Türk Bayrağı ile Yüksek Seçim Kurulunun tespit edeceği yere asılacak olan bu kurulun belirlediği büyüklükteki parti bayrağı ve konuşmayı yapan kişi dışında hiçbir görüntüye yer verilmez Konuşmacılar, ceket giyme ve kravat takmak zorundadırlar; bayanlar tayyör giyerler”.

“Özel radyo ve televizyonlarda siyasi partilerin propaganda konuşmaları TRT’de uygulanan usul ve esaslara göre yapılır. Bu yayınlar ulusal nitelikte olanlarda Yüksek Seçim Kurulunca, yerel nitelikte olanlarda İl Seçim Kurullarınca tanzim ve denetlenir. Bu hüküm dışında propagandaya ilişkin yayın yapılamaz. Bu hükme aykırı davrananlar hakkında 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanununun 151/2 hükmü uygulanır”.

298 Sayılı Yasa’nın Müracaat başlıklı 53’üncü maddesine göre: “Seçimlere katılan siyasi partilerin genel merkezleri radyo ve televizyonda propaganda yapmakistediklerini oy verme gününden önceki yirmi birinci gün akşamına kadar Yüksek Seçim Kuruluna yazılıolarak bildirirler”.

Yayın Zamanının Tespiti ise 54’üncü madde de düzenlenmiştir. Buna göre: “Yüksek Seçim Kurulu, radyo ve televizyonda yayın için başvuran partiler arasında, bunların birer temsilcisiyle Türkiye Radyo - Televizyon

Kurumu temsilcilerinin önünde ad çekerek yayın zaman ve sıralarını tayin eder. Bu ad çekme, oy verme gününden en az yirmi gün önce yapılır. Radyo ve televizyon yayınlarının başlangıç saati, partilerin sayısı ve en uygun dinleme imkânları gözönüne alınarak Yüksek Seçim Kurulunca kararlaştırılır. Radyo ve televizyon yayınları en geç saat 22.00'ye kadar devam eder” denilmektedir.

6112 Sayılı RTÜK Yasası'nın Seçim döneminde yayınlar başlıklı 30'uncu maddesine göre:

“Seçimlerle ilgili olarak seçim dönemlerinde yapılan yayınlara ilişkin usul ve esaslar Yüksek Seçim Kurulu tarafından düzenlenir”. “Üst Kurul, medya hizmet sağlayıcılarının seçim dönemlerindeki yayınlarını Yüksek Seçim Kurulunun kararları doğrultusunda izler, denetler ve değerlendirir”. “26/4/1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanununun 149/A maddesinde düzenlenen hükümler, Yüksek Seçim Kurulu kararlarını müteakip Üst Kurulca yerine getirilir” denilmektedir.

YSK içtihadlarında ve 3984 Sayılı Mülga RTÜK Yasası döneminde seçim dönemlerinde siyasi parti reklamı mümkün değildi ancak 2011 yılında yürürlüğe giren 6112 Sayılı RTÜK Yasası ile bu yasak aşılmıştır.

Siyasî reklam konusu 6112 Sayılı RTÜK Yasası'nın 31'inci maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre:

(1) Medya hizmet sağlayıcılar, Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilân edilen seçim döneminde, yayın yasaklarının başlayacağı saate kadar siyasî parti ve aday reklamları yayınlayabilir.

(2) Siyasî reklamlar, bu Kanunda yer alan hükümlere ve Yüksek Seçim Kurulunca belirlenen usul ve esaslara uygun olmak zorundadır.

Nitekim; Yüksek Seçim Kurulu kararlarında da bu konu aynen dile getirilmiştir. Yüksek seçim Kurulu, 2014 Mart yerel seçimlerine ilişkin kararında yayıncı kuruluşların yapacağı yayınların ilkelerini belirlemiştir. Buna göre:

- 1- Medya hizmet sağlayıcılarının, seçimin başlangıç tarihi olan 1 Ocak 2014 tarihinden oy verme gününden önceki yirmidört saate kadar (28 Mart 2014, saat 24:00) olan sürede siyasi reklam yayınlayabileceklerine (298/55-A/2),
- 2- Siyasi parti ve adayların siyasi reklamlarında Türkçe kullanmalarının esas olduğuna,
- 3- Medya hizmet sağlayıcılarının, bu görevi yerine getirirken demokratik toplum düzeni gereklerine uygun bir seçim yapılabilmesi için, siyasi parti ve adaylara siyasi reklam tahsisi yaparken tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerine uygun hizmet sunmaları gerektiğine,
- 4- Siyasi reklam yayınlarının 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un 8. ve Ticari Reklam ve İlanlara İlişkin İlkeler ve Uygulama Esaslarına Dair Yönetmeliğin

5., 6. ve 7. maddelerinde yer alan yayın hizmeti ilkelerine uygun olmasına,

5- Aynı reklam kuşağında, birden çok seçime katılan siyasi parti ve adayın siyasi reklam yayınlanmasını istemesi halinde; istekliler arasında kur'a çekilerek o reklam kuşağında yayınlanacak siyasi reklamların tespit edilmesi, yayın dışında kalan veya kalanlara ise istek halinde bir sonraki reklam kuşağında yayınlanması için öncelik verilmesine,

6- Medya hizmet sağlayıcılarının, yayınlayacakları siyasi reklamların 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un 10. maddesi hükmünde yer alan esaslara tabi olduğuna ve reklamlardan ayrı olarak siyasi reklam kuşağı düzenleyemeyeceklerine,

7- Bir medya hizmet sağlayıcısında yayınlanacak siyasi reklamların ücretinin siyasi partilere ve adaylara göre değişiklik göstermemesine,

8- Seçimin başlangıç tarihi olan 1 Ocak 2014 tarihinden yayın yasaklarının başlayacağı oy verme gününden önceki son yirmidört saate kadar (28 Mart 2014, saat 24:00) olan sürede medya hizmet sağlayıcıları tarafından yayınlanacak siyasi reklamların Yüksek Seçim Kurulunun kararları doğrultusunda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından izlenmesi, denetlenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğine,

9- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile ulusal düzeyde yayın yapan bütün özel radyo ve televizyon kanalları ayırım gözetilmeden izlenerek siyasi reklam yayın ilkelerine aykırılığının tespiti halinde düzenlenecek raporların, seçim dönemi içinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulunca değerlendirilip, her haftanın perşembe günü saat 17:00'ye kadar Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığına sunulmasına,

10-Yerel düzeyde yayın yapan radyo ve televizyon kanallarının siyasi reklam yayın ilkelerine aykırılığının tespiti halinde ise, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından düzenlenecek olan raporların, 298 sayılı Kanun'un 149/A maddesi çerçevesinde yayın kuruluşunun merkezinin bulunduğu yer ilçe seçim kurulu başkanlığına bekletilmeden gönderilmesine,

Denilmiştir.⁵⁴⁶

298 Sayılı Yasa'nın 149/A hükmü, Özel radyo ve televizyon yayınlarına ilişkin suçları düzenlemektedir. Seçim döneminde RTÜK Yayın ilkelerine aykırı hareket edilmesi durumunda idari yaptırım uygulama yetkisi Yüksek Seçim Kurulu'na geçmektedir.

Maddeye göre: "Bu Kanunun 55/A maddesine ve Yüksek Seçim Kurulunca belirlenen esaslara aykırı olarak yayın yapılması halinde, ülke genelinde yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını Yüksek Seçim

⁵⁴⁶ Yüksek Seçim Kurulu'nun 27.12.2013 Tarih, 28864 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan, 592 Sayılı Kararı.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131227-16.htm> 23.07.2014

Kurulu, yerel yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını ise yayının yapıldığı yer ilçe seçim kurulu uyarır veya aynı yayın kuşağında açık bir şekilde özür dilemesini ister. Bu talebe uyulmaması veya aykırılığın tekrarı halinde, Yüksek Seçim Kurulu veya yayının yapıldığı yer ilçe seçim kurulunca, ihlâl konu programın yayını bir ilâ oniki kez arasında durdurulur. Aykırılığın tekrarı hâlinde, ülke genelinde yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarının yayınlarının Yüksek Seçim Kurulunca beş günden onbeş güne kadar durdurulmasına, yerel yayın yapan özel radyo ve televizyonların yayınlarının ise yayının yapıldığı yer ilçe seçim kurulunca üç günden yedi güne kadar durdurulmasına karar verilir".Bu kararlar ilgili en yüksek mülkî amirlerce derhâl yerine getirilir.

"Birinci fıkra hükmüne göre hakkında yayın durdurulması kararı verilen özel radyo ve televizyon kuruluşlarının sorumlularına, onbeşbin Türk Lirasından yüzbin Türk Lirasına; yerel yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarının sorumlularına, beşyüz Türk Lirasından beşbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir" denilmektedir.

Örnek verecek olursak, 2014 Mart Yerel seçimlerinde Yüksek Seçim Kurulu Beyaz Tv'yi cezalandırmıştır. Kararda: "Açıklanan nedenlerle;

1- 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin (k) bendi ve Kurulumuzun 2013/605 sayılı ilkekararının sonuç bölümünün 4. maddesine aykırı davranan adı geçen kurulusun 298 sayılı Kanun'un 149/A maddesine göre uyarılmasına, aynı tür yayınların devamı halinde yasada yer alan müteakip cezaların uygulanacağına,

2- Uyarı kararının ilgili kurulusa tebligini müteakip ilk ana haber bülteninin yayımı basında KANAL BEYAZ TELEVZYON RADYO YAYINCILIK SANAY VE TİCARET A.S.'ne ait BEYAZ TV logosu ile yayın yapan televizyon kurulusunun, "kamuoyu araştırmaları ve anketlerin yayınlanması sırasında, araştırmanın hangi kurulus tarafından yapıldığının, denek sayısının, araştırmanın kim tarafından finanse edildiğinin açıklanmasının zorunlu olduğuna" yönelik 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinin (k) bendi ve Yüksek Seçim Kurulunun 22/12/2013 tarihli, 2013/605 sayılı ilke kararının "SONUÇ" bölümünün 4. maddesindeki düzenlemeye aykırı yayın yapması nedeniyle Yüksek Seçim Kurulunun 11/1/2014 tarih ve 36 sayılı kararı ile uyarılmıştır." İbaresinin aynen yayınlanmasına,

3- Karar örneğinin, Macun Mah. 173. Sokak No:3/1 Yenimahalle/ANKARA adresinde mukim BEYAZ TV logosuyla yayın yapan KANAL BEYAZ TELEVZYON RADYO YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.S.'ne tebligi için çisleri Bakanlığı ve Ankara Valiliğine, gereği için Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına gönderilmesine, 11/1/2014 tarihinde oybirliği ile karar verildi.

Şeklindedir.⁵⁴⁷

Yüksek Seçim Kurulu'nun radyo ve televizyon yayınları üzerindeki denetimi geçmişten bu yana tartışma konusu olmuştur. Vakalara baktığımız

⁵⁴⁷ Yüksek Seçim Kurulu'nun 11.01.2014 Tarih, Karar No: 36 <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Kararlar/2014-36.pdf> 23.07.2014

da Yüksek Seçim Kurulu, 12 Eylül sonrası Anavatan partisinin yeni kurulduğu dönemde ilginç bir denetime imza atmıştır. Denetimin konusu bolele ile lolele isimli bir çizgi filmidir. Anavatan Partisinin sembolü olan Arı çizgi filmde önce bir horozu sonrada bir kaplanı sokunca Haldun Simavi Hürriyet gazetesinde “Aransa Böyle Çizgi Film Bulunmaz” şeklinde bir yazı kaleme almıştır. Çizgi film, Yüksek Seçim Kurulu’nun denetimine konu olmuş ve fakat çizgi filmin yayınlanmasında kasıt olmadığı, tesadüf olduğu yapılan denetim sonucu anlaşılmıştır.⁵⁴⁸

Türkiye’de seçim sonuçlarının en hızlı şekilde yani yayın yasağının kalktığı andan itibaren kısa bir süre sonra yansıtıldığı yayın 1982 seçimlerinde gerçekleşmiştir. Nuri Çolakoğlu’nun gerçekleştirdiği yayın sonrası Özal’ın Anavatan’ı sürpriz şekilde seçimleri önde tamamlamıştır. Yayın, İngiltere’de BBC üzerinden Ankara radyosuna bağlantı yapılarak gerçekleştirilmiştir.⁵⁴⁹

1990 yerel seçimleri öncesinde Turgut Özal, Uğur Dündar’ın sunduğu Hodri Meydan programına katılmıştır. Muhalefet partileri SHP ve DYP kendilerine söz hakkı doğduğu gerekçesiyle TRT’te başvurmuş ve TRT Uğur Dündar’a Hodri Meydan programın da bu iki partiye söz hakkı tanıyacak şekilde program yapmasını istemiş ve fakat Anavatan Partisi seçim

⁵⁴⁸ Faruk Bayhan, **İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım**, s.22.

⁵⁴⁹ Faruk Bayhan, **İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım**, s.185.

yasaklarının sürdüğü uyarısında bulunmuştur. Sonrasın da program yayından kaldırılmıştır.⁵⁵⁰

1991 Genel Seçimleri kapsamında 10 Ekim 1991 günü seçim yasakları başlamış fakat Star 1 televizyon kanalı bu yasaklara uymaktan kaçınmıştır. O zaman kablolu yayın hizmeti PTT üzerinden verilmekteydi. Yüksek Seçim Kurulu kararıyla yurt dışından yayın yapan Star 1 kanalının yayını PTT tarafından kesilmiştir.⁵⁵¹

2002 seçimlerinde Cem Uzan'ın televizyon kanalı Star, propaganda niteliğinde yayınlar yapmaktaydı. Yüksek Seçim Kurulu, Genç Partiyi destekleme sınırlarını aşan, propagandaya dönüşen yayınlarından ötürü Star televizyonunu 15 gün süreyle kapatmıştır. İşn ilginç yanı YSK'nın kapatma kararlarına karşı yayıncı kuruluşlar o dönem de RTÜK'ü Asliye Hukuk Mahkemelerinde dava etme yoluna gitmekteydi. Davanın reddi gerekirken bu davalar uzun süre reddedilmemiştir.⁵⁵²

2. Mesleki Yeterlilik Kurumu

5544 Sayılı Kanunla 2006 yılında kurulan Mesleki Yeterlilik Kurumu, kuruluş amacına bakıldığında 1'inci maddeye göre:

“Bu Kanunun amacı; ulusal ve uluslararası meslek standartlarını temel olarak, teknik ve meslekî alanlarda ulusal yeterliliklerin esaslarını belirlemek;

⁵⁵⁰ Nuraydın Arıkan, **28 Şubat Sürecinde Medya – Arena Programı Ve Medyanın Siyasal Sürece Etkileri**, s.186-187.

⁵⁵¹ Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.247.

⁵⁵² Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, s.73.

denetim, ölçme ve değerlendirme, belgelendirme ve sertifikalandırmaya ilişkin faaliyetleri yürütmek için gerekli ulusal yeterlilik sistemini kurmak ve işletmek üzere Meslekî Yeterlilik Kurumunun kurulması, çalışma usûl ve esaslarının belirlenmesi ile ulusal yeterlilik çerçevesiyle ilgili hususların düzenlenmesini sağlamaktır.

Tabiplik, diş hekimliği, hemşirelik, ebelik, eczacılık, veterinerlik, mühendislik ve mimarlık meslekleri ile en az lisans düzeyinde öğrenimi gerektiren ve mesleğe giriş şartları kanunla düzenlenmiş olan meslekler bu Kanun kapsamı dışındadır”.

3'üncü maddeye göre: “Kanunda belirtilen hususlar dışında özel hukuk hükümlerine tâbi olmak üzere, kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip ve özel bütçeli Meslekî Yeterlilik Kurumu kurulmuştur. Kurum, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ilgili kuruluşudur.

Mesleki Yeterlilik Kurumu çeşitli meslek alanlarıyla ilgili kuralları saptamak üzere yönetmelik çıkarma ve tebliğleri yayımlama yetkisine de sahiptir. Kurum bu kapsamda radyo ve televizyon alanında mesleki yeterliliği ilgilendiren çeşitli tebliğler yayımlamıştır. 15/09/2012 tarih 28412 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ ile bazı televizyon ve radyo mesleklerine ilişkin standartlar yayımlanmıştır. Kurgu Yönetmeni, Program Yapımcısı, Program Yapım Yardımcısı, Televizyon Program Yönetmeni, Televizyon Program Yönetmen Yardımcısı, Televizyon Teknik Yönetmeni, Radyo Teknik Yönetmeni gibi mesleklere ilişkin getirilen standartların yanısıra 26/12/2013 tarih 28863 Mükerrer Sayılı

Resmi Gazete’de yayımlanan tebliğ ile figüran, seslendirme oyuncusu, oyuncu gibi mesleklere ilişkin standartlar getirilmiştir. Ancak bu belirlemelerin RTÜK ile olan ilişkisine bakıldığında yayın hizmet ilkelerine aykırı davranışları önleme bakımından bir etki sağlayacağı düşünülebilir. 6112 Sayılı RTÜK Kanunu’nun Yayın Hizmet İlkelerini düzenleyen 8’inci maddesinin 1’inci fıkrasının “ı” bendinde haberlerin soruşturulmasında basın meslek ilkelerinin geçerli olduğu kaleme alınmıştır. Basın Kanununda belirtilmiş olan mesleğe ilişkin ilkelerin dışında esas sistematik belirlemenin Basın Konseyi tarafından yapıldığı dikkate alındığında özellikle program yapımcılarının ve radyo-televizyon program yönetmenlerinin mesleki yeterlilikleri basın meslek ilkelerinin yerine getirilmesinde büyük bir etkinlik taşıyacaktır. Bu yeterlilikler Mesleki Yeterlilik Kurumu’nun yukarıda anılan tebliğlerinde belirlenmiştir. Tabi ki bu noktada RTÜK, mesleki yeterlilik bağlamında bir denetim yapamayacaktır. RTÜK denetimi ancak yayın hizmet ilkeleriyle sınırlı kalacaktır.

RTÜK Kanunu bakımından ele alındığında hem Mesleki Yeterlilik Kurumu’nu hem de RTÜK’ü ilgilendiren bir diğer müessese izleyici temsilciliğidir RTÜK Kanunu’nun 22’inci maddesinde yer alan izleyici temsilcisinin belirlenmesinde en az 10 yıllık mesleki yeterlilik aranacağı kuralı getirilmiştir. Mesleki yeterliliğin belirlenmesinde Mesleki Yeterlilik Kurumu’nun koyacağı kriterler aranacak mı? sorusu gündeme gelebilir. 6112 Sayılı RTÜK Kanunu 22’inci maddesi ve 02/11/2011 tarih 28103 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’in 22’inci maddesine bakıldığında 10 yıllık tecrübe dışında herhangi bir kriter

aranmamaktadır. RTÜK'te izleyici temsilcilerinin niteliklerini tam olarak araştırmamaktadır. Burada sadece böyle bir görevlinin radyo ve televizyon kanalları nezdinde görevlendirilip görevlendirilmediğine bakılmaktadır. RTÜK'ün medya hizmet sağlayıcılarının izleyici temsilcilerine ilişkin 09/08/2012 tarihli genel duyurusunda izleyici temsilcilerinin niteliklerine ilişkin herhangi bir belge isteğinde bulunulmamıştır.⁵⁵³ Konunun öneminden hareketle izleyici temsilcileri bakımından Kanunda ve Yönetmelikte getirilen kriterler yetersizdir. En az 10 yıl mesleki yeterlilikten ne anlaşılacaktır? Meslekten kasıt, radyo ve televizyonculuk mesleği midir? Öncelikle bu sorunun sorulması gerekmektedir. 4 yıllık iletişim fakültelerinin radyo-televizyon, sinemacılık bölümü mezunları fiilen bu alanda çalışmış ise onları bu kapsamda değerlendirmek gerekecektir. Ancak bu alanlara haricen girmiş kişiler için ise Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun ilgili tebliğlerle getirdiği ve yukarıda belirttiğimiz standartlarında aranması gerekmektedir. Kanaatimizce böyle bir denetim için RTÜK aktif tutum takınmalıdır. İzleyici temsilcilerinin medya hizmet sağlayıcıları tarafından belirlenmesi sürecinde izleyici temsilcilerinin bu niteliği taşıyıp taşımadığı, RTÜK tarafından kontrol edilmelidir.

3. Milli Eğitim Bakanlığı

6112 sayılı RTÜK yasasının Görev ve Yetkiler başlıklı 37'inci maddesinin 1'inci fıkrasının "r" bendinde medya okur yazarlığı kavramından

⁵⁵³ http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=f0e902cc-c5da-4d54-806e-97b3be5ff003 29.12.2013

bahsedilmiştir. Maddeye göre: "Medya okuryazarlığının toplumun tüm kesimlerini içerecek şekilde yaygınlaştırılması amacıyla, başta Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere diğer kamu kurumları ile işbirliği yapmak" RTÜK"ün görev ve yetkisi olarak belirtilmiştir.

Güngör, medya okuryazarlığını: "izleyicinin medya metinlerine ulaşabilmesi, metnin içeriğini oluşturan iletileri algılaması, anlamlandırabilmesi, çözümleyebilmesi" olarak ifade etmektedir.⁵⁵⁴ Kısaca bilinçli izleyici nasıl olmalıdır sorusunun cevabı aranmaktadır. Okuryazarlık ve kültür arasındaki ilişkiden hareketle, seçkin yazarlar özellikle kültürü, eğitim, bilgi birikimi ve entelektüel olmakla ilişkilendirmiştir. F.R. Leavis, okuryazar olmanın önemine değinmiş, eğitimsiz ve cahil kitlelerin eğitime muhtaç olduğunu belirtmiştir. Richard Hoggart, 1957 yılında yayımladığı Okuryazarlığın Yararları isimli eserinde insanlığın ilerlemesini eğitilmiş ve kültürlü olmaya bağlamıştır. Raymond Williams, 1964 tarihli Haberleşme isimli eserinde gazete, radyo ve televizyonun kitle haberleşme aracı olarak toplumun eğitimi ve kültürel gelişimine katkısının büyük olduğunu belirtmiştir. Esasında medya okuryazarlığının baş konusu çocuklar ve gençlerdir. Çocukların özellikle televizyonda izledikleri görüntüleri uygulama oradaki karakterleri model alma ve gerçek yaşama uygulama eğilimleri karşısında bilinçli izleyici profilini oluşturmanın önemi ortaya çıkmaktadır.⁵⁵⁵

⁵⁵⁴ Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.302.

⁵⁵⁵ Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.303-305.

Türkiye’de gazetelerin etkisiyle medya okuryazarlığı kavramı batıdan çok daha önce ortaya çıkmıştır. Mehmed Sait Paşa’nın 1911 tarihli “Gazete Lisanı” adlı çalışması medya okuryazarlığının ilk örnekleri arasında gösterilmektedir. Yine Muvafak Uyanık’ın 1937 tarihli “Yeni Okulun Ders Vasıtalarından Gazete” medya okuryazarlığının ilk örnekleri arasındadır. Muvaffak Uyanık’ın çalışmalarının sonucu köy enstitülerinde alınmaktadır. Köy enstitülerinde öğrencilere gazete okutulması burada günlük olayların ve köşe yazarlarının takip ettirilmesi medya okuryazarlığı uygulamalarının ilkleri arasında kabul edilebilecektir.

İlerleyen yıllarda RTÜK’ün koruyucu sembol sistemini kabul etmesi, dinleme ve izleme eğilimlerini içeren bir dizi araştırma yaptırması, Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversitelerle medya okuryazarlığı üzerine ortak konferanslar düzenlemesi, medya okuryazarlığının kurumsal bazda ilerlemesi bakımından önemli gelişmeler olmuştur. Güngör, medya kuruluşlarını denetlemek maksadıyla kurulan resmi otoriteye ait yapının medya okuryazarlığı konusuna el atmasını konunun özüne aykırı bulmaktadır. Yine Güngör, Milli Eğitim Bakanlığı’nın medya okuryazarlığını müfredatına ayrı bir ders olarak almasına rağmen, dersin okutulduğu okullar da konunun uzmanı olmayan öğretmenlerin derse girmesini eleştirmektedir. İletişim uzmanlarının bu dersti vermesi gerektiğini söyleyen yazar, bir çok okulun da bu dersin varlığından haberi olmadığını belirtmektedir.⁵⁵⁶

⁵⁵⁶ Nazife Güngör, **İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar**, s.305-310.

Güngör'ün Milli Eğitim Bakanlığı'nın uygulamalarıyla ilgili görüşlerine katılmakla birlikte RTÜK'ün medya okuryazarlığı konusuna resmi otorite olarak katılmasına ilişkin görüşüne katıldığımızı söylemek mümkün değildir. Düzenleyici ve denetleyici kurul olarak RTÜK, sadece bir denetim organı değildir. Regülasyon yetkisine sahip olan kurum, alanıyla ilgili her türlü yasal düzenleme sürecine müdahil olabilmekte ve ikincil mevzuata yönelik düzenlemeler yapabilmektedir. Bilinçli izleyici ve dinleyici kitlesinin oluşturulmasında devletin rolünün olmaması gerektiğini söylemek radyo ve televizyon yayıncılığının doğası itibariyle karmaşaya ve düzen bozukluğuna yol açacaktır. Düzenleme yetkisinin kullanan kurum medya okuryazarlığı alanına el atarak tam tersi bir boşluğu doldurmaktadır. Kaldı ki ülkemiz insan yapısı kamu otoritesinin el atmadığı bilimsel yönü olan alanlara duyarsız kalmaktadır. Bu yüzden RTÜK'ün yaklaşımı doğru olmakla birlikte yasadan kaynaklı zorunlu bir yaklaşımdır.

22 Ağustos 2006 tarihinde RTÜK ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokol uyarınca beş pilot ilde 2006-2007 öğretim yılında ilk medya okuryazarlığı dersleri başlatıldı. Uygulama daha sonra tüm Türkiye'yi kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacak. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bildirilen Adana-Seyhan Dumlupınar İlköğretim Okulu, Ankara-Çankaya Ahmet Vefik Paşa İlköğretim Okulu, Erzurum-Merkez Barbaros Hayrettin Paşa İlköğretim Okulu, İstanbul-Bakırköy Şehit Pilot Muzaffer Erdönmez İlköğretim Okulu ve İzmir-Karşıyaka 80. Yıl Metaş İlköğretim Okulu 2006-

2007 eğitim yılında medya okuryazarlığı eğitimine başlanacak pilot okullar olarak belirlendi.⁵⁵⁷

28 kasım 2013 tarih 28835 sayılı resmi gazete’de yayımlanan 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasanın 59’uncu maddesi kapsamında: “Tüketicinin bilinçlendirilmesi konusunda örgün ve yaygın eğitim kurumlarının ders programlarına, Bakanlığın görüşü alınarak Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli ilaveler yapılır” denilmiştir. Yasadaki bu düzenleme, medya okuryazarlığı alanını destekleyen bir düzenlemedir. Atılan bu adımlar sonrasında medya okuryazarlığının amacı, anlamı ve muhatapları konusunda örneklemelerle analiz yapabiliriz.

Medya okuryazarlığının temeli medya mesajlarının doğru algılamasını sağlamaktır.⁵⁵⁸ Kitle iletişim araçlarının varlığıyla iki dünya oluşmuştur. Biri gerçek dünya diğeri ise medya dünyasıdır. Her ne kadar medya, gerçek dünyanın haber ve bilgisini dışarıya aktarsa da sonuçta izleyici ya da dinleyici kendisini medya dünyasının akışına bırakmaktadır.⁵⁵⁹ Medya okuryazarlığı İngiltere’den Amerika Birleşik Devletlerine, İskandinav ülkelerine, Latin Amerika ülkelerine ve Asya ülkelerine kadar uzanan geniş bir yelpazeye yayılacak şekilde bilimsel araştırmalara konu olmuş, müfredatlara girmiş ve

⁵⁵⁷ http://www.rtuk.org.tr/Sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=877004d9-450e-4967-af44-1e3d62652da3 03.07.2014

⁵⁵⁸ Yasemin İnceoğlu, “**Medyayı Doğru Okumak**”, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.19.

⁵⁵⁹ Ülfet Kutoğlu, “**Medya Okuryazarlığı Ve Çocuk Eğitimi**”, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.97.

uzmanlarınca okutulan ayrı birer ders haline gelmiştir.⁵⁶⁰ Bugün halen en yaygın bilgi ve haberleşme kaynağı televizyondur. Yapılan istatistikler, Türkiye’de ki bireylerin 1-5 saat aralıktaki zamanı televizyon karşısında geçirdiğini göstermektedir. Üstelik, gelir düzeyi düştükçe televizyon izleme oranları artmaktadır. Bilimsel araştırmalar göstermektedir ki, çocuklar televizyon karşısında boş zaman olarak günlük 2-4 saat arasında zaman geçirmektedir. Çocukların medya karşısında en çabuk etkilenecek grup olduğu düşünüldüğünde medya okuryazarlığının önemi ortaya çıkmaktadır.⁵⁶¹

Bilgi, bugün o kadar hızlı bir şekilde dağılmakta ve tüketilmektedir ki izleyici ya da dinleyicin bu bilgiyi düşünsel bir süzgeçten geçirecek ve ayırdedecek vakti olmamaktadır. İnternetinde varlığıyla bilgi akışı 24 saat devam etmektedir. O zaman pasif suje haline gelen birey ne yapmalıdır? Popüler olan ve eğlenceli olan bilginin içinde verilmek istenilen mesajı nasıl ayırdetmelidir? İşte bu ancak çocukluktan başlayan bir eğitimle mümkün olacaktır. Bilim çevreleri bu konuda araştırmalar yapıp, çalışmalar yayımlasa da medya okuryazarlığı için yasayla getirilen düzenleme sonucu RTÜK görevlendirilmiştir. Bu bağlamda RTÜK, Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer devlet kurumlarıyla ilişki içine girmiştir. RTÜK’ün Milli Eğitim Bakanlığı ile ilişki içinde olması radyo ve televizyon yayıncılığının doğasının getirdiği bir zorunluluktur. Nitekim medya okuryazarlığı çalışmalarına kaynaklık eden ülke Amerika

⁵⁶⁰ Hıfzı Topuz, “**Medya Eğitimi: Medya Çözümlemesi**”, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.16-17.

⁵⁶¹ Gülden Treske, “**Medya Okuryazarlığı: Neden Gerekli**”, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.28-35.

Birleşik Devletleri'nde medya okuryazarlığı bir eğitim sorunu olarak ele alınmaktadır.⁵⁶²

Ece Algan'ın Silverblatt'ten aktardığı şekliyle medya okuryazarlığının 5 temel prensibi bulunmaktadır. Bu prensipler medya okuryazarlığı eğitimin de kullanılacaktır. Sırasıyla:

- 1- Medyanın toplum üzerinde etkili olduğunu kavramak,
- 2- Medyayı kültürü anlamakta bir kaynak olarak göstermek,
- 3- Kitle İletişimi mekanizmalarını anlamak,
- 4- Medya Mesajlarının analiz ve tartışılması için stratejiler geliştirmek,
- 5- Medya içeriğiyle ilgili yorum ve algı yetisini arttırmaktır.⁵⁶³

Üyesi olmak istediğimiz Avrupa Birliği'nin medya okuryazarlığına bakışı nedir? Sorusunu sorduğumuzda bir kıyaslama yapmak gereklidir. Anglosakson ülkelerinde medya okuryazarlığının eleştirel çözümleme sürecine dayandığı kabul görmektedir. Avrupa Birliği'nde ise medya okuryazarlığı kavramı İngiltere, iskandinav ülkeleri hatta ABD kadar yerleşik bir kavram değildir. Ancak Avrupa Birliği içerisinde medya okuryazarlığı kavramı ile dijital yazarlık ayrılmış, dijital okuryazarlık kavramında bilgisayar ve internet temelli bir toplumun nasıl olacağı üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nde medya okuryazarlığı, dijital okuryazarlık çerçevesinde gelişmiştir. 2000 yılında ki Lizbon zirvesinden sonra AB'de

⁵⁶² Zeliha Hepkon – Oya Şakı Aydın, **Medya Okuryazarlığına Politik Bir Bakış: Medya Okuryazarlığı Hareketi**, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.75.

⁵⁶³ Ece Algan, **Medya Okuryazarlığı Alanında Teorik Ve Pratik Yaklaşımlar**, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.64.

enformasyon toplumu oluşturma girişimleri başlamış, e-eğitim kabul edilmiş ve medya okuryazarlığı da gündeme alınmıştır.⁵⁶⁴

Aslında Avrupa Birliği'nin temel felsefesi eleştirel ve çoğulculuğu barındıran bir toplum oluşturmaya dayalıdır. Ulus-devlet'te yer alan kamusal alan fikrinden Avrupa Kamusal alan fikrine gidiş sürecinin başlamasının en büyük nedeni Avrupa Birliği'ni demokratik ve çoğulcu bir toplum yapısı haline getirmektir. 25 Haziran 1998'de imzaya açılan Ekim 2001'de yürürlüğe giren Aarhus Sözleşmesi bireylerin çevresel yönetim süreçlerine katılımını sağlamak için hem birlik üyesi olan hem de olmayan ülkelerin kamusal katılımın sağlanması hedeflenmiştir. Bilgi ve belgelere ulaşma hakkı, süreçlere katılma, temyiz ve dava hakkını barındıran Aarhus Sözleşmesi, Avrupa Birliği'nin oluşturmak istediği eleştirel toplum yapısına zemin hazırlamaktadır.⁵⁶⁵ Dolayısıyla medya okuryazarlığı kavramına Avrupa Birliği'nin ortaya koyduğu bu vizyon çerçevesinde Türkiye'nde duyarsız kalması mümkün olmayacaktır.

4. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

RTÜK ve Gümrük Ticaret Bakanlığı'nın reklam alanında sahip oldukları yetkiler bakımından bir kesişme bulunmaktadır. Gerek Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa'da ve gerekse de 6112 Sayılı RTÜK Yasası'nda yer alan düzenlemeler bakımından bu açıkça görülebilecektir. Tüketicinin

⁵⁶⁴ Cem Pekman, **Avrupa Birliği'nde Medya Okuryazarlığı**, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.39-42.

⁵⁶⁵ Çağdaş Ceyhan, **Avrupa Birliği Çevre Politikalarında Katılım Hakkı**, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri, s.48-51.

bilinçlendirilmesi 28 Kasım 2013 tarih 28835 sayılı resmi gazete’de yayımlanan 6502 sayılı tüketicinin korunması hakkındaki Yasa’nın 59’uncu maddesinin ikinci fıkrasına göre: ”Ülke genelinde yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşları 08.00-22.00 saatleri arasında, ayda on beş dakikadan az olmamak üzere tüketicinin bilinçlendirilmesi amacıyla yayınlar yapmak zorundadır. Yapılan yayınların tarih, saat, süre ve içerik bilgileri liste hâlinde her ay düzenli olarak Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna bildirilir. Bu saatler dışında yapılan yayınlar, aylık on beş dakikalık süreye dâhil edilmez. Bu süreler, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından denetlenir ve sonuçları Bakanlığa bildirilir” denilmektedir.

77’inci maddeye göre: “Bu Kanunun 59 uncu maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen yükümlülüklerle aykırı hareket eden radyo ve televizyonlar hakkında on bin Türk Lirası idari para cezası uygulanır”.

“Bu Kanunun 61 inci maddesinde (Ticari Reklamla İlgili Yükümlülükler) belirtilen yükümlülüklerle aykırı hareket eden reklam verenler, reklam ajansları ve mecra kuruluşları hakkında durdurma veya aynı yöntemle düzeltme veya idari para cezası ve gerekli görülen hâllerde de üç aya kadar tedbiren durdurma cezası uygulanır. Reklam Kurulu, ihlalin niteliğine göre bu cezaları birlikte veya ayrı ayrı verebilir. Aykırılık;

- a) Yerel düzeyde yayın yapan televizyon kanalı aracılığı ile gerçekleşmiş ise on bin Türk Lirası,
- b) Ülke genelinde yayın yapan televizyon kanalı aracılığı ile gerçekleşmiş ise iki yüz bin Türk Lirası,

- c) Süreli yayınlar aracılığıyla gerçekleşmiş ise (a) ve (b) bentlerinde belirtilen cezaların yarısı,
- d) Yerel düzeyde yayın yapan radyo kanalı aracılığı ile gerçekleşmiş ise beş bin Türk Lirası,
- e) Ülke genelinde yayın yapan radyo kanalı aracılığı ile gerçekleşmiş ise elli bin Türk Lirası,
- f) İnternet aracılığı ile gerçekleşmiş ise elli bin Türk Lirası,
- g) Kısa mesaj aracılığı ile gerçekleşmiş ise yirmi beş bin Türk Lirası,
- h) Diğer mecralar aracılığı ile gerçekleşmiş ise beş bin Türk Lirası,

idari para cezası verilir. Reklam Kurulu, idari işleme konu ihlalin bir yıl içinde tekrar edilmesi hâlinde yukarıda belirtilen idari para cezalarını on katına kadar uygulayabilir”.

Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa'nın 63'üncü maddesi uyarınca Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan Reklam Kurulu kararları yine Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından uygulanacaktır. Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa'nın 61'inci maddesinde yer alan Ticari Reklamla ilgili getirilmiş yükümlülüklerle aykırı hareket edenler hakkında Radyo ve televizyon üzerinde aykırı yayın yapanlar hakkında Reklam Kurulu ceza verebileceği gibi, bu aykırı yayınlar dolasıyla RTÜK Yayın İlkelerine Aykırılık'tan ötürü ceza takdir edebilecektir. Ceza Hükümlerini düzenleyen 77'inci madde'nin son fıkrası bu konuya açıklama getirmiştir. 77'inci maddenin son fıkrasına göre: “Bu Kanuna göre idari yaptırım uygulanması,

diğer kanunlar gereği yapılacak işlemleri engellemez. Bakanlık, bu maddenin uygulanmasında oluşacak tereddütleri gidermeye yetkilidir” denilmektedir.

Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa'nın 77'inci maddesinin 12'inci fıkrası: “Bu Kanunun 61 inci maddesinde belirtilen yükümlülöklere aykırı hareket eden reklam verenler, reklam ajansları ve mecra kuruluşları hakkında durdurma veya aynı yöntemle düzeltme veya idari para cezası ve gerekli görölen hâllerde de üç aya kadar tedbiren durdurma cezası uygulanır. Reklam Kurulu, ihlalin niteliğine göre bu cezaları birlikte veya ayrı ayrı verebilir”. Şeklindeki düzenlemesinde “mecra kuruluşları” derken radyo ve televizyon kanallarını kastetmektedir. Bu kuruluşlara hem Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa uyarınca hemde 6112 Sayılı RTÜK Yasası Yayın İlkelerine Aykırılık olduğu gerekçesiyle idari yaptırım olarak farklı yaptırımların uygulanması mümkündür.

Bu noktada bir çelişkiden hatta bir aykırılıktan bahsetme gerekliliği bulunmaktadır. Hem Reklam Kurulu'nun hem de RTÜK'ün idari yaptırım uygulaması halinde Kabahatler Yasası'na aykırı bir durum ortaya çıkabilir. İki idari kurum, biri Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Reklam Kurulu, diğeri düzenleyici ve denetleyici Kurul olan RTÜK'ün aynı konuda fakat farklı Yasalara aykırılık nedeniyle aynı türde ceza vermeleri halinde Kabahatler Yasası'nın “İçtima” ile ilgili hükmü bakımından ortaya aykırılık çıkacaktır.

Kabahatler Yasası'nın 15'inci maddesinde içtima hükümleri düzenlenmiştir. 15'inci maddeye göre:

“(1) Bir fiil ile birden fazla kabahatin işlenmesi halinde bu kabahatlere ilişkin tanımlarda sadece idarî para cezası öngörülmüşse, en ağır idarî para cezası verilir. Bu kabahatlerle ilgili olarak kanunda idarî para cezasından başka idarî yaptırımlar da öngörülmüş ise, bu yaptırımların her birinin uygulanmasına karar verilir.

(2) Aynı kabahatin birden fazla işlenmesi halinde her bir kabahatle ilgili olarak ayrı ayrı idarî para cezası verilir. Kesintisiz fiille işlenebilen kabahatlerde, bu nedenle idarî yaptırım kararı verilinceye kadar fiil tek sayılır.

(3) Bir fiil hem kabahat hem de suç olarak tanımlanmış ise, sadece suçtan dolayı yaptırım uygulanabilir. Ancak, suçtan dolayı yaptırım uygulanamayan hallerde kabahat dolayısıyla yaptırım uygulanır”denilmektedir.

15’inci madde’nin 1’inci fıkrasına göre; hem RTÜK Yasası hem de Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa’nın para cezası vermeyi gerektirdiği durumlarda iki ayrı para cezası verilmesi hukuka aykırılık oluşturacaktır. RTÜK, Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa’ya göre denetim yapmamakla birlikte denetimin konusu olan ticari reklam bakımından RTÜK Yasası’nda yer alan hükümler detaylı ve sıkı bir kontrolü içermektedir. RTÜK’ü bu konuda bir başka kurumu yetkisini devretmesine imkan vermiyecek kadar bağlamaktadır. Her iki kurumun aynı fiilden ötürü aynı türde ceza vermesi “Ne bis in idem” kuralına aykırılık teşkil edecektir. Ayrıca bu durumda ortaya yetki problemi çıkacaktır. Reklam Kurulu, her ne kadar Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa kapsamında denetim yapsada ve bu durumda yaptırım uygulama yetkisi bakımından önceliği kendinde görsede

RTÜK, yapılan yayında aykırılık görürse ceza vermekten kaçınamayacaktır. Bu durumda da Kabahatler Yasası içtima hükümlerine aykırı bir durum ortaya çıkacaktır.

5. Milli Savunma Bakanlığı

6112 sayılı RTÜK yasasının Görev ve Yetkiler başlıklı 37'inci maddesinin 1'inci fıkrasının "v" bendinde RTÜK'ün görevleri arasında: "Seferberlik ve savaş ilânı hallerinde görev ve yükümlülükleri yerine getirmek için ihtiyaç duyulan hususları, Milli Savunma Bakanlığı ile koordineli olarak çıkarılacak bir yönetmelikle belirleyerek yayıncı kuruluşlara bildirmek ve bunları denetlemek" yer almıştır. Bu hal dışında her zaman için Milli Savunma Bakanlığı ile kurum arasında görüş alışverişi olabilecektir.

6. İçişleri Bakanlığı - Emniyet Genel Müdürlüğü – Milli İstihbarat Teşkilatı

3984 Sayılı Yasanın yürürlüğe girdiği ilk dönemde RTÜK'ün mevcut denetimleri tek başına gerçekleştirme imkanı bulunmamaktaydı. 3984 Sayılı Yasanın verdiği yetkiyle İç İşleri Bakanlığı ve RTÜK arasında 1998 ve 2006 yıllarında protokol yapılmış, İllerde Valiliklerin denetiminde emniyet birimleri tarafından ulusal – yerel tüm radyo ve televizyon kanallarının denetlenmesi kararlaştırılmıştır. Ancak RTÜK'ün teknik imkansızlıkları gerekçe göstererek iç işleri bakanlığı ile yaptığı protokol, RTÜK yayınlarının il emniyet müdürlüklerinde ki polisler tarafından izlenip RTÜK'e aykırılıklarla ilgili bilgi vermesi RTÜK'ün denetim yetkisinin ruhuna aykırılık teşkil etmekteydi. 2011 yılında yeni RTÜK Yasası'nın kabulüyle birlikte yayınların izlenmesi işi

tamamen RTÜK'e bırakıldı. Hatta RTÜK, İç İşleri Bakanlığı'nın protokol talebini: "SKAAS sistemi sayesinde artık tüm yayınların izlenebildiği, Yeni bir protokol imzalanmasına gerek olmadığı" bildirilmiştir.⁵⁶⁶

Anayasa Mahkemesi, 4756 Sayılı Kanun'un 17. Maddesiyle Mülga 3984 Sayılı Kanun'a Eklenen "Ek Madde 3"ün (b) Bendini Anayasaya aykırı bulmamıştır. Üst Kurulun uygun göreceği yerlerdeki yerel ve bölgesel yayınların izlenmesi ve kayda alınmasının İçişleri Bakanlığının görevlendireceği birimlere devredilmesinin ve izlemenin bu birimlerce yapılmasının Anayasa'nın 2. maddesinde öngörülen "hukuk devleti" ilkesi ve 133. maddesinde öngörülen "tarafsızlık" ve "özerklik" ilkelerine aykırılık oluşturduğu belirtilerek kuralın iptali istenilmiştir. Gerekçede: "Türkiye'de yayın yapan çok sayıda ulusal, bölgesel, yerel televizyon ve radyo bulunması ve faaliyet alanlarının geniş olması, buna bağlı olarak yayınlarının etkin bir şekilde tek bir merkezden izlenmesi ve kayda alınmasının güçlüğü karşısında, yasa koyucunun bu yayınların gerekli teknik donanıma sahip olması nedeniyle, İçişleri Bakanlığının görevlendireceği birimler tarafından izlenmesi ve kayda alınmasını öngördüğü anlaşılmaktadır. Ancak, yayın ilkelerine ve Yasa'da belirtilen diğer esaslara aykırılığın kuşkuyla yayın bantlarının değerlendirilmesi yetkisi Üst Kurul'a bırakılmıştır. Bu durumda, kimi teknik ve uygulamaya yönelik zorunluluklar nedeniyle İçişleri Bakanlığının hizmet birimlerinden yararlanılması ve bu Bakanlığın kayıt yapılan bantların Üst Kurul'ca değerlendirilmesi aşamasında etkisinin veya

⁵⁶⁶ <http://www.haberturk.com/medya/haber/662750-polisin-radyo-ve-tv-izleme-faaliyetine-rtuk-son-verdi-07.06.2014>

karar alma sürecine katkısının bulunmaması nedeniyle Kuralın Anayasa'nın 133. maddesiyle ilgisi görülmediği gibi 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesinin zedelendiğinden de söz edilemez” denilmiştir.⁵⁶⁷

Milli İstihbarat Teşkilatı yayınlara uzun yıllar Milli Güvenlik Kurulu nezdinde müdahale etmiştir. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinde radyo, televizyon ve sinema yoluyla yapılan yayınlar ve bunların etkileriyle ilgili olarak Orgeneral Tuncer Kılınç döneminde toplantılar yapılmıştır. Paşa bu toplantılarda bazı isteklerde bulununca bürokratlar bu isteleri emir gibi telakki etmiştir. Milli İstihbarat Teşkilatı ile de RTÜK arasında yayınlara ilişkin görüş alışverişini içeren toplantılar yapılmakta ve uyarılar dinlenmektedir. Dönemin MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun, kürtçe yayınların yapılmasını asla istememektedir.⁵⁶⁸

90'lı yıllar itibariyle Televole kültürü tüm özel televizyon kanallarını sarmıştır. Televole magazinle futbolun birleştirildiği programdır. Emek sarfetmeden kolay yoldan zengin olmayı özendiren bu programlar Türk toplumundaki yozlaşmayı derinleştirmekteydi. Bol içki, sigara, aşk adı altında ki içi boşaltılmış ilişkiler bu programlar yoluyla topluma aktarılmaktaydı. Milli İstihbarat Teşkilatı konuyu bir milli güvenlik meselesi olarak algılayıp,

⁵⁶⁷Anayasa Mahkemesi'nin 21.09.2004 tarih, 04.08.2006 Tarihli Resmi Gazete'de Yayımlanan E:2002/100,K:2004/109 Sayılı Kararı

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/c530662f-d0ce-40b3-b7ba-258cddb3076d?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> 08.07.2014

⁵⁶⁸ Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, s.115-117.

televizyon kanallarının genel yayın müdürlerini uyarmıştı. Hatta MİT eski müsteşarı Şenkal Atasagun: “Televole Seyreden Komünist Olur” demişti.⁵⁶⁹

Bugün Milli İstihbarat Teşkilatı'nın ilgisi daha ziyada sosyal medyaya ve cep telefonu yoluyla yapılan haberleşmeye yönelmiştir. Radyo ve televizyon yayınlarının şeffaflığı karşısında derin bir tehdit olma özelliği yoktur. Ancak; her zaman için kurum bu yayınları izleyebilmekte ve milli güvenlik açısından tehdit görürse yayınlara müdahale edebilme kabiliyetine sahiptir. Bu müdahale doğrudan olmasa bile RTÜK gibi özerk bir kurumun dikkatinin çekilmesiyle mümkün olabilecektir.

VI. İDARİ YARGI YERLERİNCE YAPILAN DENETİM

RTÜK tarafından yapılan denetimin idari denetim olduğu konusunu yukarıdaki incelemelerimizde kaleme almıştık. 3984 Sayılı Yasa'da 4676 Sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle, RTÜK'e yargı yetkisi kullanacak şekilde yetkiler tanınmış ve fakat bu değişiklik Cumhurbaşkanı Sezer tarafından veto edilmiştir. Veto gerekçelerinde, 3984 Sayılı RTÜK Yasası'nda 4676 sayılı Yasa'nın 16. maddesiyle değiştirilen 33. maddesinin,

a- Birinci fıkrasında: “Üst Kurul'un, öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen, izin koşullarına uymayan, yayın ilkelerine ve bu Yasa'da belirtilen diğer esaslara aykırı yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını uyaracağı ya da aynı yayın kuşağında açık biçimde özür dilemesini isteyeceği; bu isteme uyulmaması ya da aykırılığın yinelenmesi durumunda,

⁵⁶⁹Ömer Serim, **Türk Televizyon Tarihi 1952-2006**, s.281.

ilgili programın yayınının, bir ile oniki kez arasında durdurulacağı; bu süre içinde programın yapımcısı ve varsa sunucusunun hiçbir ad altında başka program yapamayacağı kurala bağlanmıştır”. Sezer, bu maddeye ilişkin veto gerekçesinde: “Üst Kurul’un özür istemine uyulmaması durumunda programın yayını bir ile on iki kez arasında durdurulabileceği gibi, bu süre içinde programın yapımcı ve sunucusu hiçbir ad altında başka program yapamayacaktır. Katkısı, başkalarınca hazırlanmış bir programı sunmaktan ibaret olan sunucu hakkında böyle bir yaptırım öngörülmesi haksız uygulamalara yol açacak niteliktedir. Bu düzenlemelerle, idari nitelikteki bir üst kurula basın ve haber alma özgürlüğünü sınırlayıcı yetkiler verilmekte, yargı alanına giren konularda idare yetkili kılınmaktadır” yer almıştır.⁵⁷⁰ Sezer, RTÜK’ün idari bir kurum olarak yargı yetkisiyle donatılamayacağına işaret etmiş ve diğer veto gerekçeleriyle bu hükmü iade etmiştir. Ancak sonrasında 4756 Sayılı Yasayla, Anayasa Mahkemesi önüne gelen Yasa hükmünü yukarıda Sezer tarafından ileri sürülen veto gerekçesi dışındaki bir nedenle, “Cezaların kişiselliği ilkesi ile bağdaşmama” bakımından iptal ettiğini görmekteyiz.⁵⁷¹

Anayasanın 125’inci maddesi uyarınca idarenin tüm işlem ve eylemlerine karşı yargı yolu açıktır. RTÜK, idari bir kurumdur ve kararları idari niteliktedir. RTÜK kararlarına karşı yargı yolu açıktır. RTÜK, Anayasada yer

⁵⁷⁰Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in 3984 Sayılı RTÜK Yasasında Değişiklik Getiren 4676 Sayılı Yasaya İlişkin Veto Gerekçeleri <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89314.asp> 08.02.2014

⁵⁷¹Anayasa Mahkemesi’nin 21.09.2004 tarih, 04.08.2006 Tarihli Resmi Gazete’de Yayımlanan E:2002/100,K:2004/109 Sayılı Kararı <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/c530662f-d0ce-40b3-b7ba-258cddb3076d?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> 08.07.2014

alan görevler ayrılığının doğal bir sonucu olarak yargı yetkiyle donatılmamıştır. RTÜK işlemleri bakımından yargısal süreç diğer idari işlemlerden farklılık göstermemektedir. İYUK 14'üncü maddesi uyarınca kesin ve yürütülebilir işlemlere karşı dava açılabilir. Bu noktada RTÜK'ün Kurul kararları dahil olmak üzere tüm işlemlerine karşı idare mahkemesinde dava açılacaktır.

Dava açma süresi 6112 sayılı RTÜK Yasasının 32'inci maddesinde kaleme alınmıştır. Madde eski 3984 sayılı Yasaya paralel bir düzenleme içermektedir. 9'uncu fıkraya göre: "Bu Kanun hükümlerine göre verilen idarî yaptırım kararlarına karşı 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanunu hükümlerine göre yargı yoluna başvurulur. Ancak, idare mahkemesinde dava, işlemin tebliği tarihinden itibaren onbeş gün içinde açılır. İdare mahkemesinde iptal davası açılmış olması, kararın yerine getirilmesini durdurmaz". RTÜK Yasasında yer alan bu 15 günlük dava açma süresi açıkça hak arama özgürlüğünü daraltmaktadır. Ortada ivedilik gerektirecek veya idareyi keyfi bir durumla karşı karşıya bırakacak bir tehlike bulunmamaktadır. RTÜK tarafından uygulanan bu işlem, başka herhangi bir idari işlemde farklı değildir. Anayasanın 36'ıncı maddesine açık bir hüküm olmasına karşın uygulamada özel dava açma süresi olarak ve yasal zorunluluk gereği varlığını devam etmiştir. Özel dava açma süresinin bir alanda var olabilmesi için bu konuda alana özgü bir ihtiyacın oluşması gerekmektedir. Ödeme emri, kamulaştırma kararı gibi kimi bazı idari işlemlerde idareyi daha uzun süre dava tehtidi altında tutmama amacını taşıyan ve ivedilik arz eden durumlarda özel süreler belki kabul

edilebilecekken, zaten genel dava açma süresinin bile 60 gün ile sınırlı olduğu 2577 sayılı Yasaya ilaveten özel bir dava açma süresinin RTÜK Yasasında düzenlenmiş olması yanlış ve tutarsız bir uygulamadır.

“İşlemin tebliği tarihinden itibaren” lafzından da izleyen günün anlaşılması gerekliliği vardır. 2577 sayılı Yasanın 8’inci maddesinin burada uygulanırılığı esastır. Bu şekilde anlaşılması hem yasal zorunluluk hem de hak arama özgürlüğünün esasıdır.

İdari yargı yeri tarafından yapılan yargılamanın en önemli problematiği bilirkişi meselesidir. RTÜK’ün yayıncı kuruluşlar hakkında verdiği kararlar Yargıcın doğrudan takdir edebileceği konular değildir. Bu konularda objektif bilimsel kanıtların varlığının aranması gerekir. Yargıç, hukuki incelemeyi yapmakla yükümlüdür. Ancak; verilen cezaların Yasada öngörülen yayın ilkelerine uygun olup olmadığı bakımından bir inceleme yapılması durumunda konunun bilirkişilerine başvurulması zorunludur. Bu noktada temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir alanda bilirkişi değerlendirmesi olacağı için bilirkişinin ait olduğu bilim alanının da ki yeterliliği önemli olduğu gibi çalışmamızın birinci bölümünde ele aldığımız iletişim kuram ve modellerinde hakim olması gerekmektedir. RTÜK Yasasında öngörülen yayın ilkeleri kimi bazı soyut kavram ve kuramlardan oluşunca bu kavramların içinin doldurulmasında Yasa hükümleri yetersiz kalmakta bilimsel çalışmayı yapan bilirkişinin objektif bakışı ön plana çıkmakta ve yargıç ister istemez bu bakışla bağlanmaktadır. Hukukumuzun bilir kişi hukukuna dönüştüğü şu an ki dönemde Yargıçlarımızın ve Avukatlarımızın yargılamada daha aktif bir tutum

olarak bilirkişiyeye bağılı olmaksızın değerlendirme yapacak güce ulaşması gerekmektedir HMK'da bilirkişiyeye başvurulması gereken haller düzenlenmiştir. 266'ıncı maddeye göre: "Mahkeme, zm hukuk dışında, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde, taraflardan birinin talebi üzerine yahut kendiliğinden, bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir. Hkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiyeye başvurulamaz".HMK 282'inci maddesine göre: "Hâkim, bilirkişinin oy ve görüşünü diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirir". Bu hükümle anlaşılacağı üzere Yargıç, bilirkişi raporuna göre doğrudan karar vermek zorunda değildir.

Bu konuda idare mahkemeleri önüne gelen dosyalarda bilirkişilerin farklı bakış aları yüzünden birbiriyle çelişen kararlar çıkmaktadır. Özellikle genel ahlak ve cinsellik gibi konuların cezalandırılmasına ilişkin RTÜK kararları hakkında açılan davalar da bilirkişilerin değerlendirmeleri birbirleriyle çelişmiştir. Pedofili, tecavüz, ensest, şiddet ve taciz gibi türk aile yapısını ve çocukların gelişimini ilgilendiren konularda yapılan farklı bilirkişi değerlendirmeleri ve mahkeme kararlar mahkemeler nezdinde orta çıkmıştır.⁵⁷² Yargıçların bu tip konular da karar verirken kamusal yararı düşünecek şekilde sadece bilirkişi raporlarına göre karar vermemesi gerekmektedir. Bu tip çelişen kararlar yargıya olan güveni azalttığı gibi fiilin yayıncı kuruluş tarafından tekrarlanmasınıda engellememektedir.

⁵⁷² Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanyken**, s.88-92.

3984 Sayılı Eski RTÜK Yasası döneminde tazminatlara ilişkin olarak ve bilirkişi incelemelerine ilişkin değişiklikler 4676 Sayılı Yasa ile yapılarak Cumhurbaşkanı Sezer'in önüne getirilmiştir. 4676 sayılı Yasa'nın 12. maddesiyle, 3984 sayılı Yasa'nın 28. maddesinin altıncı ve sekizinci fıkraları değiştirilmiştir. Sezer, Yasayı veto etmiştir.

Sezer Veto gerekçesinde: "b- Maddenin değişik sekizinci fıkrasında, tazminat talebinin haklı görülmesi durumunda tazminat tutarının, on milyar liradan az olmamak koşuluyla fiilin ağırlık derecesine göre belirleneceği; bu maddeye göre açılacak manevi tazminat davalarında yargıcın uygunluk (tensip) kararı ile birlikte bilirkişiyi de atayacağı belirtilmiştir.

Yapılan değişiklikte, hüküm altına alınacak tazminatın alt sınırı yasa ile belirlenmiş; böylece, yargıcın takdir hakkı sınırlandırılmış, hatta tümüyle ortadan kaldırılmıştır.

Kişinin, kişilik değerlerine saldırıyla oluşacak zarar tutarının yasa ile belirlenmesi, sorumluluk konusunu düzenleyen hukukun temel kurallarıyla bağdaşmamaktadır. Manevi tazminat tutarı, her somut olayın özelliği ve istem gözetilerek yargıç tarafından takdir edilir. Manevi tazminat davasına yol açan yayının gerçek olmasına karşın, kullanılan sözlerle sınır aşılmış olabilir ve bu aşma derecesi her olayda farklılık gösterebilir. Yine, böyle bir yayına, zarar görenin davranışı da neden olabilir. Bütün bu olgular, istenecek ve hüküm altına alınacak tazminat tutarının belirlenmesinde önemli etkenlerdir. Bu nedenle, hükmedilecek tazminat tutarının alt sınırının bir yasal düzenlemeyle belirlenmesi hukukun genel ilkelerine uygun düşmemektedir.

Ayrıca, kişilik haklarına saldırıya ilişkin tazminat davaları Borçlar Yasası'nın 49. maddesinde düzenlenmiştir. Dava, özel hukuk alanında açılmış bir tazminat davası niteliğindedir. Türk Hukuku'nda, özel hukuk alanındaki tazminat davalarına yasakoyucunun karışması ve alt sınırı belirlemesi yolunda bir uygulama yerleşmemiştir. Bu tür alt sınır tutarını belirlemek ceza hukukuna özgü bir uygulamadır ve Devletin cezalandırma hakkından kaynaklanmaktadır. Özel hukuk alanındaki bu tür uygulamalar, tazminat yaptırımını, gerçek zararı ve kimi durumlarda zarar gören kişinin istemini de aşan ve haksız zenginleşmesine neden olan bir tür ceza yaptırımı niteliğine büründürecektir.

Öte yandan, yapılan değişiklikler, tazminat davalarında yargıca bilirkişi atama zorunluluğu getirmektedir.

Oysa, teknik bir konuda da olsa, bilirkişilerin görüşü yargıcı bağlamamaktadır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasası'nın 275. maddesine göre, yargıçlık mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuksal bilgi ile çözümlenmesi olanaklı konularda bilirkişi incelemesi yaptırılamaz.

Bu nedenle, tazminat davalarında bilirkişiye başvurulmasını zorunlu kılan fıkra kuralı genel hukuk ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.

Ayrıca, gerekli olmamasına karşın zorunlu bilirkişi atamasına ilişkin kural, Anayasa'nın 141. maddesinin son fıkrasındaki, "davaların en az giderle

sonuçlandırılacağı” yolundaki ilkeye de uygun düşmemektedir” görüşlerine yer vermiştir.⁵⁷³

Bir başka konu ise; üst kurul üyelerinden herhangi birisi üst kurul kararına katılmadığı durumlar da RTÜK kararına karşı menfaatinin ihlal edildiğini ileri sürerek dava açabilecektir. 11 Nisan 2001 tarihinde Almanya'nın sesi radyosuna verilen yayın iznini BBC radyosu da istemiş, BBC radyosuna izin verilmediği gibi, Almanya'nın sesi radyosuna verilen izin de kaldırılmıştır. Nitekim RTÜK eski başkanı Sedat Nuri Kayış, RTÜK'ün kararının uluslararası sözleşmelere ve Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle iptalini istemiştir. Kayış, yapılan hareketin mütekabiliyet ilkesine aykırı olduğunu belirtmiş, Avrupa ülkelerinin de Türkiye'ye karşı benzer bir uygulamaya girebileceğini söylemiştir. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımıza karşı benzer bir uygulamaya girilmesi Türkiye ile bağlarını koparabilecektir tezini ileri süren Kayış'ın açtığı dava menfaati olmadığı gerekçesiyle ehliyet yönünden reddetmiştir. Kayış, Davayı Danıştay'da temyiz etmiş ve Danıştay ehliyetsizlik yönünden verilen kararı Kayış lehine bozmuştur. İdare Mahkemesi işin esasına girecekken, 2002 yılında yasa değişikliği olmuş ve yabancı radyo ve televizyon kuruluşlarına günde bir kaç saat türkçe yayın yapma izni verilmiş ve ortada bir husumet kalmamıştır.⁵⁷⁴

⁵⁷³Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 3984 Sayılı RTÜK Yasasında Değişiklik Getiren 4676 Sayılı Yasaya İlişkin Veto Gerekçeleri <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89314.asp>
[08.02.2014](http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89314.asp)

⁵⁷⁴ Sedat Nuri Kayış, **Ben Rtük Başkanırken**, s.41-45.

SONUÇ

- 1- Bizde tüm iletişim sektörü tek bir çatı altında toplanmamıştır.Amerika'da Federal İletişim Komisyonu (FCC: Federal Communications Commission) ya da Fransa'da Görsel-İşitsel Üst Kurul (CSA: Conseil supérieur de l'audiovisuel) gibi ya da tüm iletişim sektörünü yayıncılık ve rekabet yönünden düzenleyen İngiltere'deki çatı örgüt Ofcom gibi bir yapılanmanın oluşturulması yoluna gidilirse özellikle radyo ve televizyon alanıyla ilgili düzenlemelerde yer alan eksiklikler kapatılabilecektir.⁵⁷⁵
- 2- Yayın Hizmet İlkeleri'nde yer alan kimi bazı ifadelerin soyut ve değişkenlik içermesi karşısında; bu ilkelerin gerek öğreti ve gerekse de yargı kararlarının paralelinde yasayla düzenlenmesi şartıyla yeniden tanımlanması gerekmektedir. Aykırılık teşkil edilen fiile karşı yargıya gidilebilmesi pratik ve son çözüm olmakla birlikte işleyiş bakımından sorunu ortadan kaldırmaktadır. Oysa ki; yasakoyucu, kavramlara ilişkin olarak yapacağı açık düzenlemelerle hem idareyi yani RTÜK'ü ve yargıyı keyfilik dışına çıkarmaktan alıkoyabilecektir.
- 3- TRT genel müdürünün, atanma ve görevden alınma usulünün mevcut haliyle özerkliği sağlamaktan uzak olduğu açıktır. Bu sebeple genel müdür, üyeler arasından, üyelerde sivil toplum örgütleri

⁵⁷⁵Ceren Sözeri - Zeynep Güney, **Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi**,s.27.

<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf.12.02.2014>

tarafından seçilmelidir. Oluşturulacak çok sesli yapı TRT'yi kısmen özerk hale getirecektir. Ayrıca; özerkliğin bir diğer şartı olarak finansal özerlikte sağlanmalıdır. Ancak; TRT, personel sayısının 8000'i bulunduğu günümüzde hantal görünümüyle radyo ve televizyon yayıncılığı ile mücadele etme gücüne sahip değildir. Bu sebeple TRT, küçülmeye gitmelidir. Ama reyting kaygısı gütmeyen kamu yayıncılığından vazgeçmeyecek şekilde yayınlarına devam etmelidir. Özel yayıncı kuruluşların ticari boyutu, bu yapıların reyting laygıları taşıması için gayet doğaldır. Ancak; TRT her ne olursa olsun radyo ve televizyon yayıncılığı kamu hizmetini devam ettirmek zorundadır. Dolayısıyla bu anlamda reyting değerlerinin düşük olması "TRT olmamalı" gibi bir sonuç doğurmamalıdır. TRT, özel radyo ve televizyon kanalları olmasa dahi yayınlarına devam etmeli ve var olmalıdır. Ancak hantallaşmış idari yapısını değiştirmeli ve küçülmelidir. Dış yapımlara milyonlarca TL harcamamalı, bu yapımları gerçekleştirecek ekip ve ekipman olarak rekabetin bir parçası olmalıdır.

- 4- RTÜK, TRT'ye ilişkin olarak yaptığı denetimlerde tarafsızlığını korumalıdır. TRT, kamuoyu için anlaşmazlık noktası değil, İngiliz BBC örneğinde olduğu gibi birleşme noktası olmalıdır. Şartlar ne olursa olsun kamu adına haber almayı sağlamalı ve güven vermelidir. Bu süreçte RTÜK, TRT'nin tarafsızlığını yitirdiği durumlarda müdahale etmelidir. RTÜK'te tarafsız olmalıdır. TRT ve özel kanallar arasında denetim bakımından ayırım yapmamalıdır. Ancak şu an TRT Genel Müdürü'nün

RTÜK tarafından aday gösterilerek bakanlar kurulunca atanması tarafsızlığa gölge düşürecek en başat noktalar arasındadır.

5- RTÜK, mutlaka var olmalıdır. Faaliyetini devam ettirmelidir. RTÜK üyelerinin siyasi partiler tarafından TBMM’de aday gösterilerek seçilmesi usulü tarafsızlık bakımından güvence vermesede şu an için en kabul edilebilir yol olarak görünmektedir. Ancak; RTÜK, ifade özgürlüğünün sınırlandırılması ile radyo ve televizyon yayınlarının olumsuz etkilerine karşı kamunun korunması arasındaki dengeyi gözetmelidir.

6- RTÜK, idari yaptırım öncesi denetim yetkilerini kullanırken, medya hizmet sağlayıcısının savunmasını almamaktadır. Bu bağlamda 6112 Sayılı RTÜK Yasası veya yönetmeliklerde savunma almaya yönelik herhangi bir hükme yer verilmemesi büyük bir eksikliklerdir. Yaptırım uygulama yetkisinin idari kurum olan RTÜK’e devredildiği bu durumda, RTÜK’ün savunma almaksızın idari yaptırım uygulaması başta hukuk devletine, hukuki güvenilirliğe ve en önemlisi adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturmaktadır.

RTÜK, yaptırım uygularken, görüntüyü ve sesi incelemektedir. Ancak; bu durum da dahi tek taraflı olarak yaptırım kararı vermektedir. Bu sebeple her ne olursa olsun medya hizmet sağlayıcısına savunma hakkı tanınması zorunludur. Yasada kısa bir zaman içerisinde yapılacak değişiklikle medya hizmet sağlayıcısına “savunma hakkı” getirilmelidir.

7- Prof.Dr. Zeki Hafızoğulları’nın daha önce TRT Kurumu bağlamında ileri sürdüğü ve bizimde çalışmalarımız neticesinde ulaştığımız bir diğer nokta

RTÜK ile ilgili olarak Anayasa’da ayrıca bir madde düzenlemesine ihtiyaç var mıdır? Varsa bu düzenleme nasıl olmalıdır? Sorularına verilen yanıtıdır.

Vardığımız ilk sonuç; Türkiye’de Siyasal iktidarlar ile muhalefet arasındaki mücadelelerin en sert şekilde yaşandığı alanların başında radyo ve televizyon mecrasının gelmesi ve gündelik siyasi manevralar karşısında zayıf duruma düşmemesi için RTÜK ile ilgili temel düzenlemelere Anayasa’da yer verme zorunluluğunun, geçmişte olduğu gibi bugün de halen devam ettiğidir. RTÜK’ün Anayasa’da “Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, radyo ve televizyon kuruluşları ve kamuyla ilişkili haber ajansları” başlığı altında, 133’üncü madde de düzenlenmesi çağdaş Anayasa modelleriyle kıyaslandığında çelişki göstermektedir. RTÜK için ayrıca bir düzenleme yapılmaksızın Anayasa’nın 26’ncı maddesinde yer alan “Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğü” başlıklı maddenin içeriğinde radyo ve televizyon sistemiyle ilgili olarak hem TRT’ye hem ajanslara hem de RTÜK’e de yer verilebilecek olmasıdır.

- 8-** 6112 Sayılı RTÜK Yasası radyo ve televizyon mecralarını tek çatı altında düzenlemiştir. Radyo ve televizyon yayıncılığı; niteliği, yayıncılık teknikleri bakımından birbirinden farklı sistemlerdir. Radyo yayıncılığı ile televizyon yayıncılığının aynı yasada düzenlenmesi her iki yayıncılık hizmetinin doğasına uygun düşmemektedir. Televizyon yayıncılığı karşısında radyo yayıncılığı günden güne etkisini kaybetmektedir. Ancak; radyo yayıncılığının kendisine göre kitleleri ve etki alanı bulunduğunu göz

ardı etmemiz de mümkün değildir. Ancak; 6112 Sayılı Yasa, tamamen televizyon yayıncılığının ihtiyaçlarını dikkate alarak hazırlanmıştır. Radyo yayıcılığı bu yasa da neredeyse yoktur. Sonuç olarak; radyo yayıncılığının ihtiyaçları dikkate alınarak ya 6112 Sayılı Yasa da ayrı bir bölüm oluşturulup düzenleme yapılmalı ya da radyo yayıncılığını düzenleyen ayrı bir yasa çıkartılmalıdır.

9- RTÜK, denetimlerinin en zayıf yanı Türkçe'nin kullanımına ilişkindir. Türkçe'nin doğru ve düzgün bir şekilde kullanılmaması durumunda 6112 Sayılı Yasa'da ki yaptırımlar daha etkin bir biçimde işletilmelidir. Bir diğer problem ise Türkçe'den başka dillerde yayın yapan kanalların, denetimine ilişkindir. 6112 Sayılı Yasa'da bu denetimin nasıl işleyeceği yönünde hiç bir açıklık yoktur. Bu kanalların yayınlarının denetlenme usulü RTÜK tarafından çıkartılacak olan yönetmelikle düzene kavuşturulmalıdır.

10- İnternet üzerinden televizyon yayıncılığının nasıl yapılacağına ilişkin olarak 6112 Sayılı Yasa'da yer alan hükümler yetersizdir. Bu bağlamda Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na tanınan geniş yetkiler internet üzerinden radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda RTÜK'ün yetkilerini daraltmaktadır. Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na tanınan geniş müdahale yetkisi ileride yetki karmaşalarına neden olabilecektir. Dolayısıyla, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'nın erişimin engellenmesi kararları karşısında ve yine Bilgi Teknolojileri İletişim Kurumu'nun 5809 Sayılı Elektronik Haberleşme Yasası kapsamında

uygulayacağı idari para cezaları ve frekanslar üzerinde sahip olduğu yetkiler, RTÜK ile çatışacaktır.

11- Frekans ihalesinin yapılmaması karşısında kamu malı olan frekansların keyfi bir biçimde kullanıldığını görmekteyiz. Her ne kadar RTÜK Yasasında frekansların kullanımı konusunda ki yetki Bilgi Teknolojileri İletişim Kurumu'ndan RTÜK'e geçmiş olsa da, 2000'li yılların başında ki frekans ihalesi sorunu, acilen çözüm beklemektedir. Frekans ihalesinin bir an önce yapılmasını gerektiren sebeplerden biri de Türkiye'nin 2015 Haziran itibariyle karasal sayısal yayıncılığa geçme adına altına imza attığı uluslararası sözleşmelerin getirdiği zorunluluktur. Cenevre'de imzalanan sözleşme uyarınca tüm Avrupa ülkeleri ve Türkiye eş zamanlı olarak analog yayınları terkedip, karasal sayısal yayıncılığa geçecektir. Ancak; frekans ihalesinin yapılmaması bu geçişi büyük ihtimalle geciktirecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin frekans ihalesini yapıp, karasal sayısal yayıncılığa geçmesi aynı zamanda teknik bir zorunluluktur. Frekanslar sadece radyo ve televizyon alanına tahsis edilerek kullanılmamaktadır. Elektronik Haberleşme Yasası uyarınca, Mobil telefonlarda yani haberleşme de, savunma da ve daha bir çok sektörde frekans tahsisi yapılmaktadır. Bu sektörlerin ihtiyaçları karşısında radyo ve televizyona ayrılan frekans sayısı daralmaktadır. Frekans ihalesinin yapılması ve karasal sayısal yayıncılığa geçilmesi durumunda sağlanacak teknik imkanlarla radyo ve televizyon kanalları rahatça yayın yapabilir hale gelebilecektir.

12- Medya grubu sahipliği açısından liberal ekonominin en derin şekilde işlediği ülkemiz, bugün bir yol ayrımındadır. Radyo ve televizyon sahiplerinin başka alanlarda da sermaye ve iş sahibi olmasının olumsuz sonuçları, gerek yazılı basında ve gereksede radyo ve televizyon alanın da kendini göstermiştir. Bu kesimlerin siyasilerle girdiği menfaat ilişkileri bağımsız ve demokratik bir medyanın önünü kapatmıştır. Kaldı ki; siyasi erki kullananlar da bu ilişki biçimlerinden rahatsız değildir. Gazete, radyo ve televizyon sahibi olma adına getirilen sermaye sınırlamaları vb. sınırlamalar sektörün içine düştüğü sorunları bertaraf etmeyecektir. Çözüm ise, ancak; radikal önlemlerle sağlanabilecektir. Radyo ve televizyon sahipliği ve öncesinde gazete sahipliği kesinlikle diğer iş kollarından ayırdedilmelidir. Radyo, gazete, televizyon sahibi olanlar inşaat, turizm, enerji vb. sektörlerde faaliyet gösterememelidir. Bir kimse aynı anda hem gazete hem de radyo – televizyon sahibi olamamalıdır. Ulusal anlamda yayın yapan bir televizyon da hissesi olanlar, ne yerel ne de ulusal bir başka radyo ve televizyona ortak olamamalıdır. Önerdiğimiz bu noktalar; temel hak ve özgürlüklerin ya da Anayasa'da yer alan teşebbüs özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelmemektedir. Tam tersi özgürlüklerin sürdürülebilir olması, özgürlüklerin yayılmasını sağlayan en önemli araç olan kitle haberleşme araçlarının belirli kişi ve odakların elinde kalmasının önlenmesine bağlıdır. Yasama organı atacağı adımlarla, teknolojik gelişme ile hak ve özgürlükler arasındaki dengeleri kurma imkanına sahip olacaktır.

KAYNAKÇA

Abadan, Nermin, Halk Efkarı - Mefhumu Ve Tesir Sahaları, Yeni Matbaa, Ankara, 1956.

Ahıska, Meltem, Radyonun Sihirli Kapısı – Garbiyatçılık ve Paolitik Öznellik, Metis Yayınları, Birinci Basım İstanbul, 2005.

Arikan, Nuraydın, 28 Şubat Sürecinde Medya – Arena Programı Ve Medyanın Siyasal Sürece Etkileri, Metamorfoz Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2011

Aksoy, Muammer, Partizan Radyo ve DP., Forum Yayınları < Demokrasi ve DP Yayın Serisi Nr. 8 >, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960.

Aktan, Coşkun Can, Yeni İktisat Okulları, Seçkin Yayıncılık Ankara, 2004.

Atay, Ender Ethem, Fransız İdare Hukuku'nda Bağımsız İdari Otoriteler (BİO'lar): Rekabet Konseyi, Perşembe Konferansları 6, Rekabet Kurumu Yayını, Ankara, Mart, 2000.

Aydın, Öykü Didem, Üç Demokraside Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku-l Amerika Birleşik Devletleri Örneği, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004.

Aziz, Aysel, Televizyon ve Radyo Yayıncılığı-Giriş, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.

Aziz, Aysel, Radyo Yayıncılığı, Nobel yayınları, Ankara, 2012.

Azrak, A. Ülkü, Bağımsız İdari Otoriteler-Panel, Rekabet Kurumu Yayını, Ankara, 2001.

Babacan, Muazzez, Nedir Bu Reklam, Beta Basım Yayım, 2. Baskı, İstanbul, 2012.

Bayhan, Faruk, İkonoskop-Televizyon Dünyam ve Sevgili Dostlarım, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2013

Bayramoğlu, Sonay, Yönetişim Zihniyeti Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasi İktidarın Dönüşümü, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

Buchanan, James M., Freedom in Constitutional Contract-Perspectives of A Political Economist, Texas A-M University Press, 1986.

Cem, İsmail, TRT'de 500 Gün –Bir Türkiye Hikayesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010

Editörler: Cinman Şimşek, Melda – Türkoğlu, Nurçay, Medya Okuryazarlığı - I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Bildirileri,Parşömen Yayıncılık, I. Baskı, İstanbul, 2011.

Çankaya, Özden –Yamaner, Melike Batur, Kitle İletişim Özgürlüğü, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006

Eagleton, Terry, İdeoloji, Çev.Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011

Friedman, Milton, Kapitalizm ve Özgürlük”, Çev: D. Erberk – N. Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi İstanbul, 1988

Gönenç, Levent, Türkiye’de Seçim Uyuşmazlıkları Ve Çözüm Yolları, Adalet Kitabevi, Ankara, 2008.

Gönenç, Özgür, Dünya Medyası, Truva Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010.

Gökalp, Ziya, Türkçülüğün Esasları, İnkılap Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 1987.

Gözler, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Kitabevi, Bursa, 2008

Gözler, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011.

Gözler, Kemal, - Kaplan, Gürsel, İdare Hukuku Dersleri, 12.Baskı-Ekim, Ekin Kitabevi, Bursa, 2012.

Gölan, Aydın, Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tabi Olduğu Hukuki Rejim, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1999.

Günday, Metin, Bağımsız İdari Otoriteler Konulu Panel’de Sunulan Tebliğ, Rekabet Kurumu Yayını, Ankara, 2001.

Günday, Metin, İdare Hukuku, İmaj Yayınevi, 10. Baskı, Ankara, 2013.

Güngör, Nazife, İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.

İlal, Ersan, Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası, Sulhi Garan Matbaası Varisleri Kollektif Şirketi, İstanbul, 1972.

Kanat, Cüneyt, Tarihin Medya İle İmtihanı, Yeditepe Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, 2012

Kapani, Münci,İngiliz Demokrasisi'ne Bakışlar, Forum Yayınları Seri No:2, Ankara, 1960

Kapani, Münci, Kamu Hürriyetleri, Yedinci Baskı (Tıpkı Basım), Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.

Karacan, Ali İhsan, Özerk Kurumlar Üzerine Denemeler, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Karahanoğulları, Onur, Kamu Hizmeti-Kavram ve Hukuksal Rejim, Turhan Kitabevi, 2. Bası, Ankara,2004.

Kayış, Sedat Nuri, Ben Rtük Başkanıyken, Remzi Kitabevi, Birinci Basım, İstanbul, 2006.

Kocabaşoğlu, Uygur, Şirket Telsizinden Devlet Radyosu'na, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2010.

Kongar, Emre, Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul, 2003

Kuyucu, Michael, Türkiye'de Medya Ekonomisi, Esen Kitap,1'inci Baskı, İstanbul, 2012,

Mcneill, William H., Dünya Tarihi, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara, 2002,

Nevins, Allan – Commager, Henry Steele, ABD Tarihi, Çev: Halil İnalçık, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2005.

Onar, Sıddık Sami; İdare Hukukunun Umumi Esasları, Hak Kitabevi, İstanbul, 1966.

Onar, Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, İsmail Akgün Matbaası, II. Cilt, Üçüncü Bası, İstanbul, 1966

Oskay, Ünsal, İletişimin A,B,C'si, Der Yayınları, İstanbul, 2011.

Özdek, Refik, Hedef TRT, Ekonomik Ve Sosyal Yayınlar Anonim Şirketi Yayını No:14, Ankara, 1977.

Parker, Selwyn, Büyük Çöküş, Arkadaş Yayınevi, 2. Baskı, 2009.

Sağlam, Fazıl, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No:506, Ankara, 1982,

Sayılgan, Aclan, Bizim Radyo ve Hoparlörleri, Kardeş Matbaası, Ankara, 1969

Serim, Ömer, Türk Televizyon Tarihi 1952-2006, Epsilon Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2007.

Sönmez, Mustafa, Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı, Yordam Kitap, 1.Baskı, İstanbul, 2010.

Sözeri, Ceren – Güney, Zeynep, Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi, Demokratikleşme Programı — Medya Raporları Serisi 2,

s.19,

<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf>.12.02.20

14

Sungur, Suat, Editör: Suat Sungur, Azınlıklar ve Medya – Medyada Temsil Ve Hayali Bir Azınlık: Süryaniler, Derin Yayınları, İstanbul, 2014.

Şahin, Kemal, İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü- Gerçekleri ve Sınırları, XXI Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2009

Tan, Turgut, Ekonomi <Regülasyon> Ve Bağımsız İdari Otoriteler, Danıştayın 137. Kuruluş Yıldönümü-Sempozyum, Danıştay Matbaası, Ankara, 2005.

Tan, Turgut, Ekonomik Kamu Hukuku Dersleri, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010.

Taşer, İ. Cengiz, Radyonun Organizasyonu Ve Özerkliği, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayını No:5, Ankara, 1969.

Topuz, Hıfzı, İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul, 2011.

TRT Dünden Bugün'e Radyo – Televizyon 1927-1990, TRT Yayını, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1990,

Tuğrul, Semih, Türkiye'de Televizyon Ve Radyo Olayları, Koza Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1975.

Türkçe Sözlük 1 (A-J), Dil Derneği Ankara, Asır Matbaacılık, İstanbul, 2003

TÜSİAD Raporu, Bağımsız Düzenleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması, İstanbul, 2002.

Ulusoy, Ali, Bağımsız İdari Otoriteler, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

Ulusoy, Ali, Kamu Hizmeti İncelemeleri, Ülke Kitapları, İstanbul, 2004.

Ulusoy, Ali, İdari Yaptırımlar, XII Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

Ülker, A. Köksal, TRT Kurumu'nun, Ekonomik, Kültürel Ve Toplumsal Kalkınmamızdaki Rolü, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayınları No:28, Ankara, 1970.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Yetkin Yayınevi, Genişletilmiş 5'inci Baskı, Ankara, 1996

Yiğit, Hakkı, İslam Düşüncesinde İletişim Ve Basın, Bilsam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

Zabunoğlu, Yahya K., Devlet-Kamu Hukuku Ders Notları, Basımevi Yok, Ankara, 1972.

Zarkin, Kimberly, Zarkin, Michael J., "The Federal Communications Commission: Front Line in the Culture and Regulation Wars", Greenwood Publishing Group, 2006.

MAKALELER

Abadan, Nermin, "**Gazeteciliğin Gelişim Safhaları**", AÜSBF Dergisi, C.XVI, S.1, 1961, s.118-140.

Başlar, Kemal, **“Anayasa Mahkemesinin Yasama Yetkisinin Genelliği İlkesi ile İlgili Bir Kararının Düşündürdükleri”**, Yasama Dergisi, S.7-Ekim-Kasım-Aralık, Ankara, 2007, s.18-40.

Baykal, C.Murat, **“Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Bakımında Gazete Promosyonları”**, TBBB Dergisi, Ankara, 1996/2, s.168-202

Çal, Sedat, **“Kamu Hizmeti: Bir Tanım Denemesi”**, GÜHF Dergisi, C.XI, S.1-2, Ankara, 2007, s.599-655.

Gözler, Kemal, **“Cumhurbaşkanı Kanun Hükmünde Kararnameleri İmzalamayı Reddedebilir mi?”**, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 58, Sayı 2000/3, s.31-42.

Gülcan Kaplan, **“El Cezire Televizyonu Bağımsız Yayıncılık Deneyimi”** Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde yayımlanmış makale.

<http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=1341> 23.04.2013

Hafizoğulları, Zeki, **“Nasıl Bir TRT Ve Bir Kamu Tüzel Kişisi Olarak TRT’nin Özerkliği Ve Tarafsızlığı Meselesi”**, AÜHF Dergisi, C.47, s.1-4, 1998, s.1-16.

Mazıcı, Nurşen, **“1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”**, AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi, C.5, S.18, Ankara, 1996, s.131-154.

Sarısu, Ayhan, **“Uluslararası Konjunktörün Özerk Kurulların Oluşumuna Etkisi”**, Yıl:19, S:224, Ağustos, Ankara, 2011, s.222-229.

Saygılı, Abdurrahman, “**Modern Devlet’in Çıplak Sureti**”, AÜHF Dergisi, C.59, S.1, 2010, s.61-97.

Turan, İlder, “**Türkiye’de Demokrasi’nin Denetim Kurumları-Parlamenter Demokrasi’de Denetim İşlevi**”, AÜSBF Dergisi, C.XXXIII, Ankara, S. 1-2, Mart-Haziran, 1978, s.1-33.

Turhan, Mehmet, “**Gazeteler ve Bayram (Bir Anayasa Mahkemesi Kararının Düşündürdükleri)**”,AÜSBF Dergisi, C.48, S.1-4, Ankara, 1993, s.197-208.

ARMAĞANLAR

Tan, Turgut, “**Dönüşüm Geçiren İdare Hukukunun Uygulama Alanı da Daralıyor mu?**” Erdal Onar’a Armağan, Cilt 1, Ankara Üniversitesi Yayınları No:391-Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2013, s.121-142.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://tr.wikipedia.org/wiki/Frederick_Winslow_Taylor20.11.2012.

<http://oxforddictionaries.com/definition/english/quango> 28.11.2012.

<http://www.answers.com/topic/quango> 28.11.2012.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Radyo#.C4.B0lgili_okumalar 29.05.2013

http://www.teknoportal.gen.tr/haber_detay.asp?haberID=3154

[29.05.2013](#)

<http://nedir.dictionarist.com/rating>.21.07.2013

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/icerikgoster.aspx?icerik_id=438adebb-ecf6-4456-bffd-effcd7e0e3dd 27.07.2013

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=10039151> 20.08.2013

http://www.radikal.com.tr/dunya/tacikistanda_turk_dizileri_yasaklandi-1088205 20.08.2013

<http://haber.sol.org.tr/dunyadan/azerbaycan-turk-dizilerini-neden-yasakladi-haberi-46065> 20.08.2013

<http://www.stargazete.com/dunya/azerbaycan-turk-dizilerini-resmen-yasakladi/haber-561031> 20.08.2013

<http://www.cnnturk.com/2013/dunya/08/20/misirdan.turk.dizilerine.yasak/720165.0/> 20.08.2013

http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk-Alman_Dostluk_Pakt%C4%B1 06.12.2013

<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/s.aspx?id=tarihce> 22.11.2012

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/lcerikGoster.aspx?icerik_id=f0e902cc-c5da-4d54-806e-97b3be5ff003 29.12.2013

http://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Suavi 04.01.2014

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89307.asp> 08.02.2014

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89314.asp> 08.02.2014

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/lcerikGoster.aspx?icerik_id=3f466289-d700-494d-b523-4317295c19ed 08.02.2014

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Agora> 20.03.2014

Ceren Sözeri - Zeynep Güney, Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi, Demokratikleşme Programı — Medya Raporları Serisi 2, s.19,

<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/19112013173118.pdf>.12.02.2014

<http://tuik.gov.tr>.13.02.2014

<http://www.tdk.gov.tr>. 15.02.2014

<http://www.etimolojiturkce.com>. 15.02.2014

<http://www.nedirnedemek.com>.18.02.2014

<http://www.haberturk.com/polemik/haber/151231-ak-parti-mi-akp-mi>

28.02.2014

<http://www.internethaber.com/dogrusu-akp-mi-ak-parti-mi-194898h.htm>

28.02.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/17_Aral%C4%B1k_soru%C5%9Fturmas%C4%B1 05.03.2014

<http://www.aktifhaber.com/rtukun-sefkat-tepe-operasyonu-desifre-oldu-938220h.htm> 05.03.2014

<http://www.medyatekzip.com/kacaka-yayin-saati-cezasi-7380h.htm>

[27.03.2014](#)

[http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=641d1735-](http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=641d1735-908b-4bf1-9ea5-53242033a73c)

[908b-4bf1-9ea5-53242033a73c](#) 27.03.2014

[http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=0cb10918-](http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=0cb10918-5274-4438-8542-09c8cb7cf779)

[5274-4438-8542-09c8cb7cf779](#) 27.03.2014

Demirkent, Nezir, “**Basında Tekelleşme**”, Rekabet Kurumu – Perşembe Konferansları, Haziran-2000, s.27-52.

[http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2FDocuments%2FPer%25c](http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2FDocuments%2FPer%25c5%259fembe%2BKonferans%25c4%25b1%2BYay%25c4%25b1n%2Fper)

[5%259fembe%2BKonferans%25c4%25b1%2BYay%25c4%25b1n%2Fper](#)

[skonfyyn57.pdf](#) 18.04.2014

<http://www.cinergroup.com.tr/news/174> 18.04.2014

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tekel> 18.04.2104

<http://www.bianet.org/bianet/medya/24607-medyada-tekellesme>

[18.04.2014](#)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 22. Dönem, 26. Cilt, 1.Birleşim, Sayfa 28.

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=28:45&v_mecli

[s=1&v_donem=22&v_yasama_yili=&v_cilt=26&v_birlesim=001](#) 18.04.2014

Alper Cihan Kocabıyık, “Reyting Nedir Ve Nasıl Ölçülür” ?

<http://www.tuhafbilgiler.net/2011/10/reyting-nedir-reyting-nasl-olculur.html> 20.04.2014

http://en.wikipedia.org/wiki/Brazilian_Institute_of_Public_Opinion_and_Statistics 20.04.2014

<http://www.nielsen.com/us/en/nielsen-solutions/nielsen-measurement/nielsen-tv-measurement.html> 20.04.2014.

http://www.barb.co.uk/legal?_s=4 20.04.2014

<http://www.nedirnedemek.com/reklam-nedir-reklam-ne-demek> 25.014.2014

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&arama=kelime&guid=TDK.BATI.535b18148367c4.71455198 26.04.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/Subliminal_mesaj 26.04.2014

<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/s.aspx?id=radyo+tanitim> 27.04.2014

http://www.radikal.com.tr/politika/trt_genel_muduru_aciga_mi_alindi-1189436 01.05.2014

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnewsmobile.aspx?id=11226330> 03.05.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/Tuncay_G%C3%Bcney 03.05.2014

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/25942401.asp> 03.05.2014

http://www.posta.com.tr/siyaset/HaberDetay/TRT_ye_rekor_ceza.htm?ArticleID=45990 03.05.2014

<http://www.kkctcyk.org/?q=node/45> 07.05.2014

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=8a8e688f-cec6-485a-81ab-c95b66b1028b 16.05.2014

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=23964f45-d08e-4ce4-8a2b-22e06d51c955 16.05.2014

Faruk Bildirici, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-9324-33-28-subatta-rtuk-bcg-kavgasi.html> 16.05.2014

<http://www.milliyet.com.tr/rtuk-ten-gizli-rapor-komedisi/gundem/gundemdetay/23.01.2013/1659089/default.htm>
16.05.2014

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf> 23.05.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kerim_Ayd%C4%B1n_Erdem 31.05.2014

<http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanet-tv-icin-protokol-imzalandi-629659-1> 01.06.2014

<http://www.gazetecileronline.com/newsdetails/13660-/GazetecilerOnline/dort-bakana-meclis-sorusturmasi-sansur-arbede>
01.06.2014

<http://www.tbmm.gov.tr/hakkimizda.htm> 01.06.2014

<http://siyaset.milliyet.com.tr/-meclis-tv-de-sansur-tartismasi/siyaset/siyasetdetay/19.07.2011/1415996/default.htm>
01.06.2014

http://www.radikal.com.tr/turkiye/cemil_cicekten_meclis_tv_aciklamasi-1178513 01.06.2014

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/meclis-tv-icin-chpden-hamle-97106h.htm> 01.06.2014

<http://www.bianet.org/biamag/diger/112759-ahmet-turk-kurtce-konusunca-meclis-tv-yayini-kesti> 01.06.2014

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss10m.htm>02.06.2012

21. Dönem - 1. Yasama Yılı Radyo ve Televizyon Verici Tesislerinin Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğüne Devredilmesi ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Anayasa ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/376)

Adalet Partisi Genel Merkezi Neşriyatı, Radyo'da Adalet Partisi I- 1963 , Doğu Matbaacılık, Ankara, 1964.

<https://www.turksatkablo.com.tr/Kablo-TV> 05.06.2014

http://www.zaman.com.tr/gundem_samanyolu-tvye-verilen-cezalar-zulme-donustu_222408.html 05.06.2014

<http://www.haberturk.com/medya/haber/662750-polisin-radyo-ve-tv-izleme-faaliyetine-rtuk-son-verdi> 07.06.2014

<http://www.haberler.com/rtuk-178-alo-rtuk-hattini-iptal-etti-haberi/07.06.2014>

Sayıştay 2012 TRT Denetim Raporu, sf.VII-VIII

<http://www.sayıştay.gov.tr/rapor/kit/2012/02TRT.pdf> 08.06.2014

<http://www.trt.net.tr/Duyuru/Duyuru.aspx?KategoriKodu=5cafc927-5c46-4da2-b11a-4292e8e9810e> 08.06.2014

http://www.zaman.com.tr/gundem_trt-deki-israfi-senol-demiroz-de-engelleyemedi_187251.html 08.06.2014

<http://www.evrensel.net/haber/72761/trt-payi-kanuni-bir-zorunluluk.html> 08.06.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/1963_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imler_i 19.06.2014

www.fcc.gov 22.06.2014

<http://tr.wikipedia.org/wiki/BBC> 25.06.2014

<http://www.tivology.com/2013/06/tv-lisanslari-broadcasting-fees-dayanabilecek-mi/> 25.06.2014

http://en.wikipedia.org/wiki/Independent_Television_Commission 25.06.2014

<http://en.wikipedia.org/wiki/Ofcom> 25.06.2014

<http://kamuoyu.nedir.com>/27.06.2014

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c042/tbmm19042024ss0356.pdf> 30.06.2014 TBMM Tunak Dergisi, 19'uncu. Dönem, 2'inci Yasama Yılı, S.Sayısı:356, Kamu ve özel Radyo-Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Teklifi gerekçesi.

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CDOC-110hdoc50/pdf/CDOC-110hdoc50.pdf>.30.06.2014

<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf>30.06.2014

<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/anayasalar.htm>.30.06.2014

Büyük

Türkçe

Sözlük http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53b3d4f63d5609.4938491302.07.2014

<http://bilgem.tubitak.gov.tr/tr/icerik/skaas-sayisal-kayit-arsiv-ve-analiz-sistemi> 02.07.2014

http://www.rtuk.org.tr/Sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=877004d9-450e-4967-af44-1e3d62652da3 03.07.2014

<http://www.dogruhaber.com.tr/Haber/Elektrik-kesintisi-isyan-ettirdi-135021.html> 09.07.2014

<http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/60077/5356-sayili-kanun.html> 15.07.2014

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmc089/kanuntbmmc089/kanuntbmmc08905373.pdf 15.07.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/Zahid_Akman 16.07.2014

http://tr.wikipedia.org/wiki/Deniz_Feneri_e.V_davas%C4%B1 16.07.2014

<http://www.siyasetdergisi.com.tr/Haber/GEcMISTEN-BUGUNE-DENIZ-FENERI-DAVASINDA-SONDURUM/134> 16.07.2014

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/46246/Akman_artik_sorusturulabilecek.html#16.07.2014

<http://www.cnnturk.com/turkiye/zahid-akmana-hapis-soku> 16.07.2014

<http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/erdogan-secilirsem-tarafsiz-olmayacagim> 17.07.2014

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=6ac52c35-c1e4-4c7f-9768-53b851dd1cae 19.07.2014

<http://www.yenisafak.com.tr/gundem/frekans-ihalesi-iptal-593632>
07.05.2014

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

1- Anayasa Mahkemesi'nin E:1967/37, K:1968/46, K.G:15/10/1968, Resmi Gazete Yayım Tarihi: 02.7.1969/13243

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/0dee052d-798d-413a-808b-7ba17aa3f2f4?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>

2-Anayasa Mahkemesi'nin 21/9/2004 tarihli ve E.:2002/100, K.:2004/109 sayılı Kararı

http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/karar.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2338&content=03.08.2013

3-Anayasa Mahkemesi'nin E: 1997/19, K:1997/66 KG:23.10.1997 tarihli kararı.

http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1360&content=09.02.2014

4- Anayasa Mahkemesi'nin E:1994/71, K: 1995/23, KG:28.06.1995, tarihli kararı. RG Yayınlandığı Sayı: 22586 Tarih: 20.03.1996

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/e17f7052-45cc-4b4b-9c34-a46e795e5724?excludeGerekce=True&wordsOnly=False> 07.07.2014

5- Anayasa Mahkemesi'nin 12.6.2008 Tarih, 05.11.2008 Tarih-27045 Sayılı Resmi Gazete'de Yayınlanan E:2004/55, K:2008/118 Sayılı Kararı

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/600876a6-d779-46e8-82ca-a31bacf40565?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> 08.07.2014

DANIŞTAY KARARLARI

1- Danıştay 5. Dairesi, E: 2005/5627, K:2007/72

<http://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?f=77&t=17853&start=35>

[17.07.2014](#)

YÜKSEK SEÇİM KURULU KARARLARI

1-Yüksek Seçim Kurulu'nun 27.12.2013 Tarih, 28864 Sayılı Resmi Gazete'de

Yayımlanan, 592

Sayılı

Kararı.<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131227->

[16.htm 23.07.2014](#)

2-Yüksek Seçim Kurulu'nun 11.01.2014 Tarih, Karar No: 36

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20>

[Folders/Kararlar/2014-36.pdf 23.07.2014](#)

ÖZET

Bu çalışma da, İdare hukuku perspektifiyle, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun kamu yayıncılığı ve özel yayıncılık yapan medya hizmet sağlayıcıları üzerindeki yetkilerini analiz edilmiştir. Ancak; çalışma da konunun içeriği gereği, okuyucuya bir bütünlük sunma ve alanın sorunlarını belirleme maksadıyla radyo ve televizyon yayıncılığının ortaya çıkışı, gelişim süreci de ortaya konulmuştur. Yayıncılığın gelişim süreci, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun teşkilat yapısı ve yetkilerini analiz eden çalışma idari yargının Kurul kararları üzerindeki denetimi anlatılarak sonlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Radyo, Televizyon, Kamu Yayıncılığı, Özel Yayıncılık, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Regülasyon, İdari Yargı

ABSTRACT

In this study, the powers of the Radio and Television Supreme Council over the media service providers who are active in public and private broadcasting are assessed with an administrative law perspective. However, by the nature of the study, emerging, development process of the radio and television broadcasting is displayed to identify the problems of this area and to present integrity to the reader. The study, which analyses the development process of broadcasting and the organisational structure and powers of the Radio and Television Supreme Council, is concluded by expressing the supervision of the administrative courts over the Council decisions.

Key Words: Radio, Television, Public Broadcasting, Private Broadcasting, Radio and Television Supreme Council, Regulation, Administrative Justice